له ئیدارەی ڕۆژنامەی پراڤدای جەوانانەوە داوام لێ کرا کە مەقالێک دەربارەی ئاشتی بنووسم. مەقالەکە وا بوو:

«لە میسری قەدیمدا -کە سنعات لە شاران پەرەی سەندبوو- وەرزێران و ماسیگران دەهاتنە کرێکاری بۆ شاران. گەنم و ماسی زۆر لە کەمی دا. کاهینانی ئایینی وە ناو خەلک کەوتن: کە بابە ئێوە نازانن دنیا لە سەر پشتی گا و ماسی بەندە؟ ئەگەر گەنم و ماسی بەرهەم نەهێنن، دنیا تێک دەچێ و خەلکی شار لە برسان و بێ‌گۆشتیان دەمرن. کارناسانی دنیاش دەڵێن: ئەو سەربازەی لە جەبهەی شەڕە، بەرهەمی یازدە کارگەر دەخوا، خۆشی یەکێک، ئەوە دوازدە کەس لەوانەی گەنم و گۆشت بەرهەم دێنن لە کار دەکەون...» ئەودەم لە سەر باشی ئاشتی و خراپی شەڕ دوابووم. مەقالەکەم لە ڕۆژنامەدا چاپ کرا. دەعوەت کرام بۆ ئیدارە. سەرنووسەر گوتی: زۆرمان تەلەفۆن و تێلگراف بۆ هاتووە، دەڵێن شەش مانگە لەو مەقالەیە بەهێزتر لە سەر ئاشتی چاپ نەکراوە. تۆ نووسەرێکی باشی.

گوتم: هەڵە مەبە! من نووسەرێکم هەر ناوم نییە؛ بەڵام فەرق ئەوەیە لێرە بۆ نووسەران فکر دەکەنەوە. من بۆ خۆم فکر دەکەمەوە و دەینووسم. پووڵی زۆر دەدەن بە نووسەر، پێی دەڵێن لە فلان باسدا ئەوەندە کەلیمە -نە زیاد نە کەم- بنووسە! نووسەر بۆ پووڵەکەی خواخوایەتی کاربەدەست لێی ڕازی بێ؛ نەک بۆ خۆی لە نووسینەکەی خۆی. بۆ نموونە کتێبێکم بە عەرەبی خوێندۆتەوە چوارسەد سەفحەیە؛ لە داستانێکی ڕووسی تەرجەمەیە بە ناوی: «کەنارەی ڕووناک». هەمووی بە پوختی باسی گوێلکێکی ڕەسەنە! کەڵخۆز بە کەڵخۆزی فرۆشتووە و پاشان لێی ساندۆتەوە. ئەگەر من تەرجەمەم بکردایە بە سەفحەیەک تەواو دەبوو.

لێم ڕوونە قسەکانی منی پێ ئەحمەقانە بوو، بەڵام گوتی: تکایە شتی‌تریشمان بۆ بنووسە.

گوتم: من لە بنی مەقالەکە نووسیبووم: «هەژار شاعیری کورد»، ئێوە نووسیوتانە «هەژار شاعیری عیراقی»، یانی چی؟

گوتی: وامانزانی وات پێ خۆشە!

- مامۆستای بەڕێز! تۆ بمنێریە بازاڕ بڵێی شووتیم بۆ بکڕە، من بچم سنجووت بۆ بکڕم، بڵێم وامزانی سنجووت پێ خۆشترە! نەخێر لە ناوی کورد خۆت پاراستووە؛ ئیتر بۆتان نانووسم.

دەگەڵ سەلماسی و نینا جوولەکەکەی وەرگێڕی شیعرەکانم چووینە دیدەنی نازم حیکمەت. پیاوێکی باڵابەرزی چوارشانە، چاوشین، مووزەرد، هەتا بڵێی خوێن‌شیرن. لە سەر تەختی پشت لە سەر تەخت ڕاکشابوو. نەخۆشی دڵی بوو؛ نەدەبوایە زۆر ببزوێ. گوتم: زۆر بە داخەوەم ئەو دڵەی کە لە گۆشەیەکەوە کوردی تێدایە ژان بکا.

گوتی: یاهو! ئەوە قسەی شاعیرانەیە. کورد لە ناوەندی دڵمدایە نە لە گۆشەدا. من بە منداڵی لە ماڵی بەدرخانیان ژیاوم و مەمکی کوردانم مژیوە. خۆم لە تۆ بە کوردتر دەزانم... خەڵک لە عیراق و شوێنی‌تری عەرەب چۆنم باس دەکەن؟

- هەموو کەس دوور بە دوور عاشقتە و ناوبانگت زۆر بەرزە. بەڵام کومۆنیستەکانی عیراقی (کورد و عەرەبی) و کومۆنیستەکانی سووریا لێت ڕازی نین؛ ئەویش هەر لە سەر ئەو قسانەی کە باسی کورد دەکەی.

- چم پێ دەڵێن؟

- چت عەرز کەم؟ دەڵێن های لە دایەی نازم حیکمەت بەین! بەڵێ شتێکی وا!

زۆر پێکەنی. گوتی: ئەوانە کەرن؛ با جنێو بدەن. هەر کەس بتوانێ و یاریدەی ئەم گەلە بەستەزمانە لێقەوماوە نەدا، نابێ بە خۆی بڵێ بنیادەمم. دڵم بەم خەبەرەت خۆشە...

دوو ژن خزمەتیان دەکرد. گوتی: تا فراوین نەخۆی نابێ بڕۆی. ئەوسا مووزەی خۆمت نیشان دەدەم. دوای فراوین، بە سەبرە- سەبرە پێشمان کەوت. هەرچی لە هەموو دنیاوە دیاریەکیان بۆ هێنابوو، مووزەیەکی لێ پێک هێنابوون.

گوتم: ئوستاد! دەفەرمووی کوردم خۆش دەوێ، ئەدی کوا شتێکی کوردانە؟

- ئای چەند بە پەلەی! وەرە...

لە سەر تاقەیەک مەخمەری سەوز ڕاخرابوو، جووتێک کلاشی هەورامی، چەند کەوچک و ئەسکوێی دار، چەند سەبیلەی کلکدار و گلین، زۆر بە جوانی ڕیز کرابوون و نووسرابوو: «دیاری برا کوردەکانم». گوتی: بەر لەوە لە تۆ پرسم، بیستبووم کە کومۆنیستانی سووریە مەقالێکی منیان تەرجەمە کردبوو؛ ناوی کورد و کوردستانیان دەراوێشتبوو کە من نووسیبووم.

عەکسێکی خۆی و چەند کەوچک و گوڵدانێکی داری زۆر جوان کە دەسکاری ئەمریکای لاتین بوو- بە دیاری دامێ؛ کە لە بەغدا وەک عەزیزترین یادگار هەڵمگرتبوون؛ بەعسی بە تالانیان برد. کە ویستمان بڕۆین گوتی: دوو نومایشم لە مۆسکۆ نیشان دەدرێ، چەند بلیت دەوێ؟

نینا گوتی: دوازدە.

گوتم: ئوستاد ئەوە جوولەکەیە؛ دەیەوێ بیفرۆشێتەوە! لە سێ پترم ناوێ.

گوتی: نا، دوازدەت هەر دەدەمێ.

تەلەفۆنی کرد بۆ ژنێک: «چۆنی؟ لاچاوت ماچ دەکەم. دوازدە بلیت بە ناوی هەژار بنێرە»، ڕووی دە من کرد: ئاوا دەبێ ژنان بدوێنی، فێر بە! دوایە هەر خۆی گوتی: بە خوا پێم وایە لە من شەیتان‌تری؛ دەزانی چۆن خەڵک بدوێنی!

چوومە تماشای یەکێک لە نومایشنامەکانی؛ بە ڕاستی بە شاکارم زانی.

بڕیار درا بچمە لینینگراد. زۆر لە دۆست و برادەران هاتبوون بەڕێم کەن. قەتار سەعات دووی پاش نیوەشەو دەڕۆیشت. گوتیان بۆ سێ ڕۆژ ئەو چەمەدانە گرانەت بۆ چییە؟ یەکی چکۆلەی سووکت پێ بێ بەسە.

- ئاخر نیمە.

«کۆڵۆزی شەرۆ» کە لە کوردەکانی گورجستانە و چاوەدێری پراڤدای بە زمانی گورجی دەکرد؛ گوتی من دەچم بۆت دێنم. ساکێکی گوڵ چندراوی بۆ هێنام. چووینە ئێزگە. ئاغای قیامی ناوێک، پیاوێکی حەفتا و پێنج ساڵەی کۆنە وەزیری ئێرانی و دۆستی نزیکی بارزانی لە مۆسکۆ، هاتبووە ئێزگە بۆ بەڕێ کردنم.

- ئاغای قیامی زۆر شەرمەزارت کردم.

- نا تۆ دۆستی بارزانیی، لازم بوو بێم...

دوکتور سوڵتان وەتەمیشی پتر لە دە جاران دە بن چنگی کوتام: «دیسان بچۆ تەشەککوری لێ بکە، بەو پیریە زەحمەتی کێشاوە». کچێک کە لە ئاسایشگا دەمناسی و ناوی «گالە» بوو، دەگەڵ خوشکی هاتبوون. گوتم: تکایە تۆ و خوشکت لە باتی من سوپاس لە قیامی بکەن. هەردووک چوون و قۆلیان کردە قۆلی. گوتیان: چونکە تۆ زەحمەتت کێشاوە، ئێمە دەگەڵت

دێینەوە مالێ. قیامی گوتی: ئەگەر جەوان بام نەدەهاتن؛ مەمنوونم!

خاولی و ماولی و ئەسپابی ڕیش تاشینم لە ساک دایە، دەگەڵ «عەلی ئۆف» ناوێکی ئازەری - کە دیلمانجم بوو- لە واگۆنێک دایـن. تـاو هـەلات گەیـشتینە ئێزگـەی لینینگـراد. زۆر لـە نووسەرانی ئەوێ هاتوونە پێشوازی شاعیری کورد! یەکێک هاتە دەرکی واگۆن:

- کوا چەمەدانت؟

ساکە ڕەشم دا دەستی. لە فلقەی پێکەنینی دا و یەکی‌تر لێی وەرگرت. هەر فلق و هۆڕ بوو!

- خەبەر چییە؟

عەلی‌ئۆف گوتی: تۆ ساکی خانمانت هێناوە!

دوکتور کەریم ئەییووبی پەیدا بوو. گوتم: بگەیە، وەریگرە و بیبەوە بۆ خانمەکەت تا ئابڕوومان بە یەکجاری نەچووە!

سێ ڕۆژ لە لینینگراد بووم. پێش نیوەڕۆیەک لە مووزەی ئـەرمیتاژم ڕابـوارد، کـە بـە ڕاسـتی مانگێکی دەوێ تا هەمووی بە باشی ببینی. بە سەدان تابلۆی وای تیدایە کـە سـەرت لـە کـاری خودا سوڕ دەمێنێ. لە ناو ئەوانەدا، تابلۆیەک یووسفی نەججاری زڕباوکی مەسیح دارتاشی دەکـا، مەسیحی دە-دوازدە ساڵە شەمێکی بۆ ڕاگرتووە. ئـەو دڵپـاکی و خۆشەویـستییە کـە لـە ڕووی مەسیح نیشاندراوە، وەک بزمار دایکوتام. چەند جار بە جێم دەهێـشت و دەگەڕامـەوە و سـەیرم دەکرد. گوتیان ئەم کۆشکە چوارسەد وەتاغی تێدایە. هەموو لێواری بانەکانی بە دەیان هەیکەلی لـە سـەر چـەقابوون. بـیرم دەکـردەوە پادشـایەک بـە خـۆی و ژنی و کوڕێکـەوە، ئـەو هـەموو خانووبەرەی بۆچی بووە؟!

چوومە مزگەوتی لینینگراد. مزگـەوتێکی زۆر جـوان و خـۆش و فرەوانـە. پـڕە لـە مـافوورەی جوان. مەلایەکی مل‌ئەستوور- دەتگوت تەگەی دابەستەیە!- بە پیرمەوە هات و لە بەر خۆیـەوە بە عارەبی مەلایانە دەیگوت: «شوکور بۆ خوا نوێژ کردن ئازادە!». بە عەلیۆفی تەرجمانم گـوت: وا دیارە نوێژ کردن لێرە ئازاد نییە؛ چونکە مەلای ئێمە ئەم قسانە نازانن. فێر کراوە بـۆ میوانـانی لاوەکی ئەمە بڵێ. عەلیۆف گوتی: «لام وایە ڕاستی بۆ چووی!».

قورعانێکی یەک پەڕیم دیت. مەلاکە نـاوی عەبـدولباری بـوو، گـوتی: ئـەوە دیـاری جـەمیل ڕۆژبەیانییە؛ سەلامی لێ بکە! تۆش کە چوویتەوە بەغدا نـاوم لـە مەجەللـەی ئـادابی ئیـسلامیدا بنووسە!

لە پاش گەڕانەوەم بۆ بەغدا، لە مالـی مەلامـستەفا، مامۆسـتا مەلاجـەمیل ڕۆژبـەیانیم دیـت. گوتی: چوویە مزگەوتی لینینگراد؟ مەلا عەبدولباریت دیت؟ چۆنە؟ گـوتم: مامۆسـتا باسـی ئـەو بێناموسە مەکە! دەیگوت مامۆ مەلا جەمیلم گاوە! گوتی: هەتیو تۆ بۆ لێرە قسەی وا دەکـەی؟ مەگەر من ئەوم گابێ! بارزانی زۆر پێکەنی.

ئەوی سەرنجی ڕاکێشام، لە دەرکی ئاودەستەکان بە تورکی و بە خـەتی عـەرەبی نووسـرابوو: «ژنانە- پیاوانە». نەمزانی بۆ ناکرێ ئاودەست بە ڕووسی بنووسرێ؟ کام زیانی هەیە؟!

چوومە دیدەنی کلیسای «یاکوبسکی گـورود» کـە گۆیـەکی تێـدا دێ و دەچـێ، حەرەکـەتی زەمینت نیشان دەدا. چوومە دیـدەنی خـانووی پووشـکین؛ ئەڵـمانی ناشـیرینیان کردبـوو. زۆر جێگەی جوانی‌ترم دیتن کە ئەڵمانان خراپیان کردبوون. ئەڵمانم وەک عەرەبان هاتە بەر چاو کە دژی جوانی و هونەرن...

چوومە ئۆپێرای حەوت پەیکەری شاعیر «نیزامی» کە مۆسیقاری گەورەی ئازەری «قەرە قەرەیۆف» کردوویەتە ئۆپێرا. ڕووس بۆ گوێ گرتن لە مووزیکی بەنرخ وەک سۆفیلکەی ئێمە بۆ قورعان بیستن وان. بە سرتە ویستم شتێک لە عەلی‌یۆف پرسم، لە دە جێوە پتر «وشت، وشت»یان کرد. یانی با گوێمان لێ بێ، قسە مەکە!

چوومە بنکەی ڕۆژهەلاتناسی، بەشی کوردی لە لینینگراد. «ئوربێلی» ئەو پیاوە گەورە و بەڕێزەی ئەرمەنی کە بە فەرمانی ئەو، خرۆشۆف ئیجازەی کردنەوەی ئەو ئامۆژگایەی دابوو؛ دەرسی کوردی لێ دەخوێندرا و کتێبی کوردی چاپ دەکرد؛ بە زیارەتی سەرفراز بووم. خۆ نەخوازا کە بیستی من مەموزینم وەرگێڕاوەتە سەر سۆرانی، هەر تەواو کەیفی هات.

ئۆربێلی لە زانا هەرە بەناوبانگەکانی ڕۆژهەلاتناسی شۆرەوی بوو؛ بە دڵ و گیان عاشقی ئەحمەدی خانی و نیزامی گەنجەوی. دەیانگوت لە ڕۆژێکدا ئۆربێلی ویستوویە دەربارەی نیزامی قسە بکا، کە بۆمبارانی شار کراوە. بۆمبای ئەلمانان دە ساڵۆنەکە کەوتووە و بانەکە لایەکی ڕووخاوە. دانیشتووان ویستوویانە هەڵێن، گوتوویە: باسی نیزامیتان بۆ دەکەم؛ پیاو دەبێ شەرم لە نیزامی بکا. ئێوە چۆنی بە جێ دێڵن؟! هەموو گەڕاونەوە جێی خۆیان.

قەناتی کوردیۆف یەکێک لە مامۆستایانی ئامۆژگاکە بوو کە زۆر شاگردی کوردی‌خوێن و کوردنەژادی پێگەیاندوون. خانم سێدا ڕۆدینکۆ -کە مەموزین و بەیتی شێخی سەنعان و چەند کتێبی‌تری بە شەرحی ڕووسیەوە لە چاپ داوە- لەوێ بوو؛ دەگەڵیا بوومە ئاشنا. ئەو خانمە لە دایکێکی ئەرمەنی و باوکێکی گورجی بوو. کرمانجی وەک خەڵکی بۆتان و فارسی زۆر باش دەزانی. خوایشتی کرد چەند ڕۆژێک بمێنم، دیوانی شێخ سەنعانەکەی دەگەڵ وە خوێنم کە خەتە مەلایانە زۆر ناخۆشەکەی بۆ ساغ نەدەبۆوە. نەمدەتوانی بمێنم. قەرارمان دا لە مۆسکۆڕا دەعوەتی لێ بکەم کە ئیجازە وەرگرێ و لە مۆسکۆ دەگەڵی بخوێنمەوە. دوکتور کەریم ئەییووبیش هەر لەو ئامۆژگاییە زمان‌شناسی خوێندووە. ژنەکەشی «ئیرا» فارسی دەزانی.

چوومەوە مۆسکۆ. ڕۆژێک ڤۆلۆشین -کە باسم کرد- هاتە لام کە پرسیارم لێ بکا؛ سەلماسی تەرجمانمان بوو.

پرسی: ڕادیۆ یەریوان بە کوردی، لە کوردستان نرخی چۆنە؟

گوتم: ڕاستت دەوێ تەنیا کەسیک هەیە لە هەموو کوردستان کە تێی بگا. ئەویش ئێستا لەوێ نەماوە. ئەو کەسەش منم!

پرسیاری کرد: ئایا لە خاوەن زاراوەکانی کوردستان کامیان بەشی زۆرن؟

گوتم: کرمانج، پاشان سۆران.

گوتی: نا، یەکی‌تر لە هەمووان پترە!

- جەناب من باشتری دەزانم.

- نەخێر نایزانی!

هەر دەستی بە ناوچاوانیەوە دەگرت و لە پڕ لە ڕانی خۆی دەدا و فیتەیەکی دەکێشا:

- ئەی! بۆ وە بیرم نایەتەوە؟!

گوتم: دەزانم تۆ مەنزوورت زازایە.

- ئەرێ دیتتەوە، ڕاست دەکەی!

- کاکی خۆم! بە داخەوە بە هەڵەیان بردووی. زازا کۆمەڵێکی کەمن. عیراقی بە هەرچی

سۆرانی نەبێ دەڵێن بادینی، یان زازۆکی، یان زازا.

من پرسیارم لەو کرد:

- ڕۆژنامەی حیزبی شیووعی عیراق چاپخانەی ئێوەیە، پووڵی دەدەنێ. ڕۆژنامەی «خەبات» (ڕۆژنامەی پارتی) هەر بە خۆڕایی هەموو ڕۆژ دوو ئەوەندەی شیووعیەکان لە سەر ئێوە و لە سەر چینی کومۆنیست دەنووسێ و پێتان هەڵدەڵێ. هەموو ڕادیۆ مۆسکۆ لە «اتحادالشعب» نەقڵ دەکا، بۆچی قەت باسی خەبات ناکەن؟

بە مۆنێکەوە لێی ڕوانیم:

- خەبات؟ ئیبراخیم ئەخمێت؟! نووری ئەخمیت تەخا؟!

پشتەدەستی ڕادەوەشاند؛ یانی هەر باسی مەکە!

دانیشتم عەریزەیەکی زۆر بە ئاب و تابم بۆ لێژنەی مەرکەزی لە کرملین نووسی، بە هەزار و یەک دەلیل ئیسباتم کردبوو کە ئەگەر ڕادیۆ مۆسکۆ بەرنامەی کوردی هەبێ چەند باشە و چەند بە قازانجی شۆڕەوی تەواو دەبێ. ئەمجار هەر کوردێکی دەرەوە هاتبا مۆسکۆ، دەگەیمە سەری و داوانامەیەکم پێ دەنووسی و بە تەرجەمەکراوی دەمنارد، بەڵکو بەختە کوێت بیگرێ و مۆسکۆ بە کوردی بەرنامەی هەبێ؛ بەڵام کەس گووی بە کلاومان نەپێوا...

دوو کەس هاتنە لام گوتیان: لە ئەنساکلۆپیدیای شۆڕەویدا ناوی هەژار وەک شاعیری کورد و ناوی جگەرخوون چاپ کراوە. لە گۆرانیشمان پرسیوە کە جگە لە خۆی کێ هەیە لە چاپی تازە دا -کە هەر بە دە ساڵ جارێک چاپی تازە دەکرێتەوە- بنووسرێ؟ گوتوویە: هەر من هەم!

گوتم: ڕەنگە تێتان نەگەیشتبێ؛ دەنا ئەو دەزانێ زۆر کەسی وامان هەیە. نەخوازە نەماوەکان وەک خانی و جزیری و نالی و مەولەوی و زۆری‌تریش کە دەبوایە ڕووپەڕی ئەنساکلۆپێدیان داگیر کردبا. من بۆتان دەنووسم. گوتیان زۆرمان پێ خۆشە. وادەمان دانا. وێکەوتم ناوی حەفتاویەک شاعیر و نووسەری کوردم ڕیز کرد و دامێ. دوای چەند ڕۆژ هاتنەوە لام. گوتیان: دوکتور کەریم ئەییووبی دەڵێ ئەوانە مەعلووم نییە ڕاست بن، دەلیلی دەوێ!

- بەڵێ ڕاست دەکا! لە مۆسکۆ دەلیلی چی بێنمەوە؟! «دار، هۆڕەی لە خۆی نەبێ، ناقەڵشێ»! ئەویش چوو...

کەریم ئەییووبی تێزی دوکتورای لە سەر «شاعیر هەژار» وەرگرت. دیار بوو دەبوایە لە شیعرەکانم شایەت وەرگرێ. ڕۆژێک لە ئاسایشگا نامەیەکم بۆ هات، دەڵێ: برا «پەڕووعە» بە چی دەڵێن؟ ئەوە کوردی کوێیە؟ نووسیم: نازانم. تۆ شیعرێکم بۆ بنووسە کە ئەمەی تێدایە. بەیتەکە ئەمە بوو: «تووتن و پەڕ و عەتر و بۆن». نووسیم: برا تۆ مانای «تڕ و بۆن» لێدەوە، ئەو دەم پەڕووعە ڕوون دەبێتەوە!

کەریم ئەییووبی بردمیە ئامۆژگای عەرەبی لە مۆسکۆ، گوتی: دەبێ لەوێ بە عارەبی قسە بکەی، من وام گوتووە، خەجالەتم مەکە! مامۆستای هەرە گەورەی دەرسی عەرەبی «سوڵتانۆف» ناوێک بوو. دەستی ناوە دەستمەوە و «ئەخلەن وە سەخلەن» بە خێری هێنام. بۆ خاتری کەریم بە عەرەبی فەسیحی قورعانی نوتقێکی دوور و درێژم کرد. هەموو مامۆستا و شاگردەکان سەر دەجووڵێنن. پاش ماندوو بوون بەسم کرد. تێریان لە چەپڵە دا. ئەو جار بە کەریمیان گوت: تکایە بۆمان بە ڕووسی تەرجەمە کە، چونکە هیچی تێنەگەیشتین! کەریم دەڵێ: جا منیش لە عەرەبی نەگەیشتووم! ناچار لە سەرڕا من بە کوردی و ئەو بە ڕووسی ملمان

له چەقەچەق نایەوە!

چوومە مووزەی پیتری گەورە. کۆتەڵی پیتری گەورەم لە جوانترین شوێن، لە سەر لێواری چەمی «نیوا» دیت. لە چەند جێ کۆتەڵی مەلەکە کاترینم دی کە زۆر بە حورمەت بە یادگار ماون. شیووعی خۆمانم دەهاتنە بەر چاو کە کێلی قەبری پیاوە گەورەکانی کوردیان دەشکاند...

تەرزی ژیان

ڕەنگە بە هەزاران کتێب و مەقالە لە سەر ژیان لە شۆڕەویدا نووسرابێ؛ کە نووسەرەکانیان پەیامنێری ڕۆژنامە جیهانیەکانی موحتەبەر، یان زانا و دوڕناسی بەناوبانگ بوون. لێرەدا من -کە وەک لە بەسەرهاتی پێشووم تێگەیشتووی- لە لێکدانەوە و زانینی مارکسیسمدا وەک کوێر و کەڕی ناو زەماوەندم؛ تۆ چەند لە گۆرانی و شیعری ژاپۆنی دەگەی، منیش لەو بارە وام و کۆڵی‌تریش. بەڵام من وەک دیومە باسی دەکەم و ئەگەر خوار و خێچیشت تێدا دیت، بە لێ‌نەزانییەکەمی ببەخشە! من چیرۆکی خۆم دەنووسم؛ نە شی کردنەوەی مارکسیسم.

چۆن لە عیراق و ئێران -مەسەلەن- ئۆتۆبۆسی ناو شاران مالی دەولەتە و پوولی بلیت بە دەوڵەت دەگا و شوفێر و کارکەران سەری مانگ حقووق لە دەولەت وەردەگرن، لە شۆڕەوی هەموو شت کراوەتە مالی دەوڵەت. بەهرەی کاری هەموو کەس بە دەولەت دەگا و هەموو کەس حقووق لە دەوڵەت وەردەگرێ؛ هەر کەس بە پێی کاری خۆی. هەیە مانگێ پێنسەد ڕووبڵ، هەیشە مانگێ خوا دەزانێ چەند وەردەگرێ. واتا لە ٥٠ دۆلارەوە تا نازانم چەند. کارم بەوە نییە کە زانایانی ئاتۆم و پایەبەرزەکانی عیلمی چیان دەدرایە؛ بەڵام نووسەری وا هەبوو ساڵێ ملیۆنێک ڕووبلی داهات بوو. چونکە جگە لەو پوولەی دەولەت بۆ هەقی نووسینەکەی دەدا، نووسراوەکەی چەند جار لە چاپ بدرایەتەوە، نیوەی بۆ ئەو بوو. کەوا بوو ئەگەر تەبەقەی دەوڵەمەندی زەمانی نیکۆلا لە ناو چووبوو، تەبەقەیێکی‌تر بە داهاتی زۆرەوە پەیدا ببوو. بەڵام فەرقەکە لێرەدا بوو کەس هەر چەندی پوولی هەبا، نەیدەتوانی خەڵکی دی بخاتە بەر کار و خۆی بە تەنبەلی بە سەریان ڕابگا. کابرای کە زۆری پووڵ پێ دەگەیشت هەر دەیتوانی ئەسپابی ناومالی زۆر بەنرخ بکڕێ؛ خۆش بخوا و خۆش ڕابوێرێ. دەولەت کە خۆی خاوەنی هەموو شتێکە، نرخی هەموو شتی دیار کردووە. کارێک کراوە کە هەر پوولێکی دەگەڕ دایە، ڕاست بڕژێتەوە ناو داخڵەی دەوڵەت. نرخی شتی زۆر پێداویستی ژیان، وەک نان و پێخۆرێ کە لە ماڵ دروست بکرێ، هەرزان و شتی زۆر ناپێداویست و دەولەمەندانە، لەو پەڕی گرانیدا بوو. ماشینی مۆسکۆویچ -کە لە بەغدا بە شازدە هەزار ڕووبڵ دەفرۆشرا- بۆ خەڵکی ناوخۆ پەنجا هەزار بوو. کاری بێ ماندوو بوون هەرزان و کاری گران، گران قیمەت بوو. بژیشک حەوت سەد و پەنجا، موهەندیسی وەرزێری [کشت‌وکاڵ] هەزار و سەد، کارگەری کارامەی کارخانە دوو هەزار و سێسەدی وەردەگرت. کاری شاعیر و نووسەر و هونەرمەند و هونەرپیشەی تئاتر و سینەما، لە کارە زۆر بەنرخەکان بوو. وەک دەیانگوت: ئەندامانی حیزب لە خەڵکی ڕەمەکی زۆر خۆشتر دەژین. تەنانەت جۆکێک هەبوو کە لە قەتاردا دوکتورێکی هاوڕێمان گێڕایەوە:

«پۆلیس شەو بە کۆڵان و خەیاباندا دەگەڕان، هەر سەرخۆشێک تووش بوونایە، دەیانناردە گرتووخانە تا بەیانی. چەند کەسێکیان گرت و ناردیان. چوونە سەر یەکێکی کە لە بەفردا درێژ ببوو. ئەفسەر بۆنی بە دەمیەوە کرد و گوتی: ڕەفیق بە تاکسی بەرنەوە مالی؛ چونکە بۆنی

کۆنیاکی گرانی لێ دەهات!».

ڕادیۆی چند مەوج بە دوو هەزار و پێنج سەد تا سێ هەزار بوو؛ یانی کرێی چوار مانگی بژیشکێک. ڕادیۆی یەک مەوج هەبوو -کە هەر مۆسکۆی دەگرت- بە بیست و پێنج ڕووبڵ؛ کە دەیکردە هەقی بوتلێک ودکا، یان دوازدە ئیستیکان چای لە چاخانە. ئەو خەڵکە کە لە دە هەزاری یەکێکی زمانی لاوەکی نازانێ، کاری بەو ڕادیۆە هەرزانە پێک دەهات.

خوا هەڵناگرێ دزیش لە دەوڵەت و میللەت دەکرا. بۆ نموونە: خەیاتە، بۆی دیاری کراوە دەستێ جل بە دووسەد ڕووبڵ بدروێ. مشتەری کە دەچوو، دەفتەرێکی زەلامی لێک دەکردەوە:

- ناوت؟ ئەندازەت؟ فلانت؟... باشە پاش حەوت مانگ وەرەوە!

- کاکە ئەوە زستانە، سەرمامە، چۆن حەو مانگی‌تر؟!

- ببەخشە، هەموو شت بە نۆرەی خۆی. ئەوەندەت خەڵک لە پێشەوەیە.

- دایکت چاک، بابت چاک، فکرێک، چارەیەک. وەک تۆ دەڵێی «قەل گووم ناگەیەننە بەهار!».

- ها! لەبەر خاتری تۆ دەبێ لە ماڵەوە بۆت بدرووم؛ بەلام دەبێ هەشسەد ڕووبڵ بدەی!

خۆ ئەگەر نەشتدابا و حەوت مانگەش ڕاوەستابای، جلکێکی بۆ دەدرووی لە تاژی کەن بتۆرێ!

سەدان تەلەویزیۆن لە مغازەیێکە، نرخیان لە سەر نووسراوە، بەلام دیسان دەفتەرەبۆر هەیە:

- هەر وەخت نۆرەت هات، چونکە ئەوانە هەموو گیراونەوە.

- ئەدی ئەگەر زیاترت بدەمێ؟

- باشە یەکێکیان هەڵگرە، خاوەنەکەی ڕازی دەکەم!

لای دەلاکێک سەرم تاشی، شەش ڕووبڵی ساند. سەلماسی پرسی:

- ئۆدکلۆنیان لێ دای؟

- بەلێ.

- نرخی دوو ڕووبڵە. بەلام چوارەکە حەقی ئۆدکلۆنەکەیە کە بۆ خۆی بردووە!

لە ماشینێکی تایبەتی وەزارەتی لەش‌ساغیدا چوومە وەزارەت. لە خەیابانی گۆرکی پۆلیس ڕایگرت. شۆفێر دابەزی و سرتەیێکی کرد، هاتەوە. سەلماسی پرسی:

- چەندی لێ ئەستاندی؟

- پێم گوت میوانی لاوەکیم پێیە، دوایە پێنج ڕووبڵت دەدەمێ! هیچ موخالەفەشم نەبوو؛ بەلام ناوی نووسیبام چەند ڕۆژێک لە کار دەکەوتم.

جارێک خاوەن تاکسیەک گوتی: پۆلیس تەشقەلە بە هەموو تاکسیەک دەکەن. لە ڕێدا ئەم پرس و وەرامە لە نێوان شۆفێر و سەلماسیدا ڕابرد:

- حقووقت؟

- چوار سەد ڕووبڵ.

- جا چۆن پێی دەژی؟

- پیاوی پووڵدار نەبێ سواری تاکسی نابێ. حیسابی تاکسیش لە سەر میتراژە. پێم دەڵێن لە سەرمان ڕاوەستە، نیو سەعات، سەعاتێک. ئەوسا بەخششێکی باشم دەدەنێ.

- ئەگەر تاکسیەکەت شتێکی شکا چ دەکەی؟

- دەچم لە ئیدارە دەینووسم، نمرە و تاریخێکم دەدەنێ. ئەو جار خۆم دەچم چاکی دەکەمەوە لە سەر حیسابی خۆم؛ چونکە لەوانەیە لە ئیدارەکە دوو مانگ مەحتەلم کەن. ئەوان بۆ خۆیان پوولی چا کردنەوەکەی لە سەر دەولەت حیساب دەکەن و دەیخۆن؛ منیش کارم پەکی ناکەوێ.

بەلام هەر چەند دزی بکرێ لە دارایی دەولەت زیانێک ناکەوێ؛ چونکە هەمووی هەر دێتەوە گیرفانی خۆی. ئەگەر ملیۆن ڕووبڵت هەبێ، لە دەرەوەی ڕووسیا بە فلسێک ناچێ. لە ماڵەوەی دانێی، لەوانەیە لێت بدزن؛ لە بانکی دادەنێی، لە ژێر چاوەدێری دەولەت دای: «بۆچی خەرجی ناکەی؟ مەنزوورت چییە ڕایدەگری؟...»؛ لێت دەبێتە بەلا و ناچاری خەرجی کەی، شتی لووکسی پێ بکڕی. ئەویش وا گران کراوە وەک مار پێتەوە دەدا. دەبێتە ئاگر پوولە زیادیەکەت دەسووتێنێ.

لە ڕستووران تا سەعات یازدە و نیو کرێکاران جەمێکیان بە دوازدە ڕووبڵ دەخوارد. هەر ئەو ڕستوورانە لە نیوەڕۆوە موزیکاڵی دەهاتنێ، جەمێک خۆی لە سەد و دووسەد ڕووبڵ دەدا. جەمی ئەعیانانە زۆری پێ دەویست. ئەگەر کەرستەت بکڕیبا و لە ماڵ لێت نابا، زۆر هەرزان دەکەوت.

لە شۆڕەوی کەسێ کارێ دەولەتی نەکردبا، بە زۆر نەدەخرا بەر کار؛ بەلام حقووق نەبوو. وەستای تەلەفۆن و تەلەویزیۆن و ڕادیۆ چاکردنەوە هەبوون کە ئازاد بوون و لە ماڵان کاریان بۆ پەیدا دەبوو. ژن هەبوون، دەبوونە کارەکەری ماڵان، بەلام دەبوایە وەک کرێکاری دەولەت ڕۆژێ هەشت سەعات کار، هەفتەی دوو ڕۆژ وچان، ساڵێ مانگێک مەرەخەسی بە حقووقەوە وەرگرن. سەلماسی کلفەتێکی وای هەبوو کە وەک فیرعەون حوکمی دەکرد. شەوێک لە دانشگای گردی لێنین چووبووینە دەعوەتی خوێندکاران. مەشرووب هەبوو، نان نەدرا. سەعات دوازدە هاتینە دەر، زۆرم برسیبوو؛ گوتم: سەلماسی تازە نان دەس ناکەوێ. دێمەوە ماڵە ئێوە نان دەخۆم و هەر لەوێش دەنووم.

- جێگەی خەومان نییە.

- کاکە دەچم لە ژووری کلفەتەکە دەخەوم؛ لێم ڕوونە دەرمناکا.

گوتی: نایەلم بێی، دەتبەمەوە ئوتێل.

بەیانی ئەو ڕۆژە هات:

- کاکە چم لێ دەکەی؟!

- خێرە؟

- کوڕە غەلەتێکم کرد، بۆ کلفەتەکەم گێڕاوە کە تۆ چت گوت. ئەوا لێم بە قین داچووە؛ دەڵێ: پیاوێک حورمەتی منی لە بەر بووە تۆ نەتهێشتووە بێ؛ هەر ئێستە دەڕۆم!

- مستەفا گیان هاسانە، بمبە بۆت ئاشت دەکەمەوە!

- ها! لە بەغدا بڵێی گەوادیم پێ کردووە؟! نایەلم!

سێ کاری زۆر گرینگ لە ڕووسیا پێک هاتووە: بیمەی هەموانی، کار بۆ هەموو داخوازی کارێک، خوێندن بۆ هەموو منداڵێک؛ کە ئەم سێ شتە بێخەمن. مەسەلەی مەسکەنیش لە ڕێگەی حەل کردندا بوو. قەرار وا بوو تا ساڵی هەزار و نۆ سەد و حەفتا ئەو گیروگرفتەش نەمێنێ. چوومە سەیری خانوو کردن: لادیوارێک لە قالب دراو دەگەڵ سێ لادیوار و سەربانی ساز، لێک دەدرا و هەر هێندەی بڵێی یەک و دوو دەبوو بە وەتاغێک. دەیانگوت وا هەیە

نهۆمێک له زەوین لێک دەدەن و دەیبەنە سەر نهۆمێک؛ کە من ئەوەم نەدیت. خانوو زۆر گەورەن. هی وایە جێگەی سەدان ماڵە. ئاسانسۆر هەیە؛ تەلەفۆن بۆ چەند ماڵێک هەیە؛ گاز لوولەکێشی کراوە. دەوڵەت لە سەدی شتێکی کەم لە حقووق دەبڕێ، وە بەری دەخا. ماڵەکان چکۆلەن؛ لە وەتاغێک و ئاشپەزخانەیەکەوە تا سێ وەتاغ هەیە؛ بێ سالۆن. چەند ماڵ لە کۆریدۆرێک دان؛ درگایان بەرانبەری یەکە. کابرا دەبێ هەمیشە درگا پێوەدا، ئەگەر نەیەوێ ژووری ماڵی ببینن. کە ئەمە ڕەنگە بۆ خەڵکی دەرەوەی خاوەنماڵ زۆر ناخۆش بێ. بەلام لەوێ ئەگەر ئەمە دەست کەوێ نیعمەتە.

لە سەرمای زۆر سەختدا و لە گەرمادا، بازاڕ و میترۆ و ئوتێل لە مەرکەزەوە گەرم و فێنک دەکرێنەوە. ڕووس بە گشتی و مەسکەوی و لینینگرادی زۆر تەڕپۆشن و جلکی جوانیان زۆر حەز لێیە. هەرچی دەستیان کەوێ لە پۆشاکی جوانی خەرج دەکەن. سینەما و تیئاتر مایەی سەرگەرمی هەموانیە. نەخوازا بالشۆی تئاتر کەسێک بە دوو مانگیش بلیتی دەس کەوێ، شانازی بە بەختی دەکا. چوومە بالشۆی تئاتر، بالیەی «پشت کووڕی نۆتردام» بوو.

خوێندنەوە یەکجار بەڕێنە؛ زۆریش هەرزان دەست دەکەوێ. تیراژ هەرچەند بێ، کتێب زۆر زوو لە بازاڕ نامێنێ. شەوێک لە بەر دەرکی تئاترێک کتێبێکم دیت: (چەند چیرۆکی کوردان)، سەلماسی نەیهێشت بیکڕم: «لە پاشان دەیکڕین...».هاتینە دەر نەمابوو. گڕوم گرت هەر دەبێ پەیدای کەی. زۆر شوێنان گەڕابوو دەستی نەکەوتبوو. بە ڕۆژێک خەلاس ببوو.

بە تێکڕایی خەڵکی شار دەگەڵ خەڵکی لادێ زۆریان فەرق هەبوو. خەڵکی لادێ جلشڕ و پێخواسی زۆریان هەبوو. بەلام ئەوی ڕاست بێ خانووی دێنشینەکان -کە لە دار کراوە و لە ناو باغچەدا هەڵکەوتوون- بە چێژەی من زۆر لە خانووی شارستانییەکان خۆشتر بوو. دەمگوت: ئەگەر ماڵم لە ڕووسیە با، لە خانووی لادێدا دەژیام و کاری شارستانم دەکرد!

ئازادی قەڵەم و بیر و ڕای تاکەکەسی دەربڕین وەک وڵاتانی عەرەبی و میسر و ئێرانە، کەس ناتوانێ ڕەخنە لە دەوڵەت بگرێ. خەڵکەکەش زۆر ساڵە فێری بوون و پێیەوە گەورە بوون، گوێ نادەنە ئازادی فەردی، هەیە یان نییە.

بۆ جحێڵان -کوڕ و کچ- ئەوپەڕی خۆشییە؛ بەو شەرتە نان و بەرگیان دابین ببێ. من دیتوومە کچ پێش بە کوڕێک بگرێ و لە نێو هەواڵان و خەڵکدا بڵێ: «تۆم پێ جوانە، وەرە با پێکەوە بگەڕێین»، کە هیچ بە عەیب حیساب نەکراوە. لاوێک بە هەر ژنێک بڵێ: تۆم خۆش دەوێ و دەعوەتی بکا، ئیتر پێی نالێ: «دە دمی بابت ڕیم!» ئەگەر نەیەوێ بە پێکەنینەوە دەڵێ: «من کارم هەیە، ناتوانم، ببەخشە!».

جگە لە سیاسەتمەداران و هێندێکی کەم لە ڕەشایی گەل، هەموو زۆر لە دنیای لاوە بێخەبەرن؛ لایان وایە ژیان هەر لە شۆڕەوی دایە و خەڵکی وڵاتی سەرمایەداری، یان لەو خاوەن کارخانانەن کە بە هەزاران کارگەر وە بەر قامچی دەدەن و لەسەر کەمترین بیانوو دەیانکوژن، یان کرێکارە بەر قامچیەکەیە؛ ناونجی تێدا نییە. لە منیان دەپرسی: تۆ کرێکاری؟

- نەخێر دوکانی خۆم هەیە.
- چەند هەزار کرێکارت دە بەردەستدایە؟!
- هیچ، هەر تەنیام.
- باوەڕ ناکەم! دەی چەند پەیدا دەکەی؟

- ڕۆژێ هەقی پیاوێکی کوڵبەر.
- ئای لەو قسە درۆیە!

ڕۆژێک لە باغچەی ئاسایشگا، ژنێک -کە بژیشکی منداڵان بوو- پڕی بە چنگێ گیادا کرد، پرسی: لە عیراق شتی وا هەیە؟!

- نەخێر! لەوێ ڕژیم سەرمایەدارییە؛ گیا شین نابێ!
- ڕاست ئێمە لە بەهەشتاین، ئەو هەموو گیایەی دەبینی!

فەتحی گوتی: بۆ درۆی دەگەڵ دەکەی؟

گوتم: نامەوێ لەو خەوە خۆشەی ڕاپەڕێنم...

فەتحی گوتی: یەکێ لەو ئەفسەرانەی ئێرانی کە لە قەلعەمورغییەوە ڕفێنرابوون، بۆی گێڕامەوە: کە هاتینەوە مۆسکۆ، هەر یەکەی دەگەڵ شارەزایەک دەگەڕاین. شارەزاکەم گوتی: شتێکم هەیە دوگمەی بادە، گوێت لە تاران و زۆر شوێنان دەبێ؛ دەسکاری شۆڕەوییە. وەرە نیشانت دەم.

بردمیەوە ماڵ، پێچی ڕادیۆی با دا، دەنگ نەهات. لە خەجاڵەتیان مات بوو: دیارە باوەڕم پێ ناکەی! کۆتەکەم داکەند، گوتم: جەڕبادەرێکم بۆ بێنە! ڕادیۆم بۆ چاک کردەوە. گوتم: من وەستای ئەو شتانەم!

نومایشگایەکی سەنعەتی ئەمریکا هاتە مۆسکۆ، زۆر کەس لە ئاسایشگاوە چوون. دەیانگوت: زۆر سەیرە، خۆ ئەمریکاش دەتوانێ هیلی‌کۆپتەر دروس کا!

ڕۆژێ کە هەوەڵ مانگی دەسکردی شۆڕەوی لە سەر مانگی عاسمان نیشتەوە، بە دوکتورێکی ئەرمەنیم گوت: بە ڕاستی مایەی شانازییە. گوتی: ڕاستە؛ بەلام بریا لە جیاتی ئەوە کارخانەیەکی سرونجی باشیان بۆ دروست بکردینایە!

لە مارکسیسمدا کە دین هیچ جێگای نییە، پێم سەیر بوو کە لە شۆڕەوی دینێکی سەربەخۆ پەیدا بووە؛ ئەویش بە پیرۆز زانینی لێنینە. لاشەکەی دە نێو قەبرە شووشەکەیدا مۆمیایی کراوە و ماوە و بۆتە جێگە زیارەتی هەموو کەس. لە زستان و هاویندا، هەمیشە بچۆ، بە درێژایی کیلۆمیترێک خەڵکە بۆ نۆرە زیارەت ڕاوەستاوە. دوو-دوو دەچنە ژوور، چاویان بە لێنین دەکەوێ و لە دەرکێ‌ترەوە دەردەچن. قەت لە وڵاتی موسوڵمانان ئەوەندە ڕێز لە گۆڕی پیاوچاکان نەنراوە. کە دەرسی ڕووسی مەدرەسەی منداڵانم دەخوێند، زۆر فەرمایشتی لێنینم دەهاتە بەر کە زۆر ساڵ بوو لەبەرم بوو؛ حەدیسی پێغەمبەر کرابووە وتەی لێنین!

ڕۆژێک چوومە کتێبخانەی لێنین لە مۆسکۆ. لە دەرگا جزوەیەکیان دامێ، نووسرابوو جگە لە مەجەللات، بیست ملیۆن کتێبی تێدایە. ساڵۆن ساڵۆنە، هەر کەسە بە زمانێ کتێب دەخوێنێتەوە، لە ساڵۆنی تایبەتی دادەنیشێ، فیشی ناوی کتێبان و فیشی ناوی نووسەرانی کتێبان دەس بەجێ پەیدا دەکرێ. کارتێک بە شمارەی کتێب دەخەنە بەر لاقی خۆیانەوە کە کونێکە. پاش مدەیەکی زۆر کەم، شتێ وەک قەتاری چکۆڵە کتێبەکە دێنێ و لێی وەرگرە. پاش خوێندنەوە، قەتارەکە دەیباتەوە شوێنی خۆی لە ناو عەنباری تایبەتیدا، کە هەرگیز مۆرانە و شە کاری تێ ناکا. ئەگەر میکرۆفیلمت لە کتێب بوێ، ئەو داوا دەکەی، زەرەبینت لە سەر مێزەکە لە بەر دەمە، بە درشتی نیشانت دەدا.

من چوومە بەشی فارسی، گوتم بەشی کوردیم دەوێ. لە بەشی کوردی، ژنێکی سەرسپی

وەک چۆڕی شیر، زۆر بە سەر و سیما، بەخێری هێنام. گوتی: کورد لە کتێب ناردن تەنبەڵن. کتێب لێرە تا هەتا دەمێنێ، بەڵام نانێرن. گوتم: ئاخر عەیبی خۆشتان بڵێ. زۆر کەس کتێبی کوردی دەنێرێ؛ بەڵام بە واسیتەی ئاشنایان لە شۆرەوی، ئەوان نایدەن بە کتێبخانە. بۆ نموونە من چەند کتێبم بۆ هێناوی لە مۆسکۆ بە پووڵ کڕیومەتەوە و خاوەنەکانیان بۆ ئێرەیان ناردووە و دزراوە. وای دانێ کتێبم بە ناوی تۆ نارد، کێ دەڵێ تۆش بەو دەردەی نابەی؟!

گوتی: دەبێ لە سەر ئەو قسەت عوزرخواییم لێ بکەی. من کوردم؛ زۆر حەز دەکەم بەشی کوردی زۆر دەوڵەمەند بێ. من ناوم زێنەب کەریم ئۆڤایە. باوکم خەڵکی شارێکی کوردستان بە ناوی سابلاغ بوو. زۆری زمان دەزانی، تاجران لەوێوە دەگەڵ خۆیان دەهێنا بۆ تەرجومانی. ئاخری لە تاتاریا دامەزرا و دایکی منی هێنا. نابێ قسەی وا دەربارەم بکرێ.

گوتم: سەد جار عوزرخواییت لێ دەکەم؛ بمبەخشە!...

سەیری خۆش ئەوە بوو، بەیتی سەرەمەڕەکەم -کە گوتم تەنیا سی نوسخەی نەفەوتابوو- لەوێ هەبوو!

چوومە سیرکی مۆسکۆ. چوومە سینەمای «پانێراما» کە زۆرم پێ سەیر بوو؛ هەر ئەو جارەشم دیتووە. چوومە مووزەی تەبیعی، نامەیەکم بۆ فەتحی نووسی کە: «مەرحوومی کەربەلایی فەتحوڵلام زیارەت کرد!» تێگەیبوو کە مەنزوورم ئیسکلێتی قەدیمی گۆریللایە بووە!

لە سەر داوای خۆم، عەلیۆفیان ڕەگەڵ خستم، چوومە تاشکەند. ئادرێسی سابلاغیەکم پێ بوو. کارمەندێکی شەهرداریم دەگەڵ هات، زۆر گەڕاین نەماندیتەوە. لەم سەر دەچووین، کەرێک بە زین و لغاوەوە لە بەر دەرکێک بوو. گوتم: ئەوە کەری ئاخوندە! کە دەگەڕاینەوە، ئاخوندێک سواری کەرە شین ببوو. کابرا پرسی: ئەوە چۆنت زانی؟! گوتم: زەوقی مەلا دەناسم!

بە ناشوکری خودا نەبێ، لە هەموو شوێنان موسوڵمان و مێش و چلک وەک برای ئاواڵ دوانەن و بێ یەکتر نابن! تۆ کە لە لێنینگراد و مۆسکۆ مێشێکت بۆ دەرمان دەس نەدەکەوت، لە بازاڕی تاشکەند سەد هەزارت بە قۆشەیەک بکڕیبا! مەنجەڵە شۆربا و پلاو لە سەر لێوی جادە داندراون و هەرا و چەقەی فرۆشیارە و لە ناو تۆز و غوماری کامیۆن و بارەبەردا موشتەری ڕیز بوون. دەتگوت عەلاویل حیللەی شاری بەغدایە! قاوەخانە هەمووی سەکۆیان دەوراندەور هەبوو؛ بە چەکمەوە چوار مێردەکی لە سەر سەکۆ دادەنیشتن، چای سەبزیان دەخواردەوە. پیاڵەیەکی چینی پڕ لە ئاوی کوڵاو، هێندێ گەلا چای بۆ نەدراوی بە سەرەوە؛ بە حاڵ ڕەنگی دەگۆڕا، فڕ دەکرا.

ئۆزبەکی جۆرە ترکیەک بوو زۆر کەمی تێدەگەیشتم. شەو چووینە ئۆپێرای «میرعەلی شیری نەوایی» کە زۆر دەزگایەکی جوانە. نومایشنامە و سەما و گۆرانی کیژە ئۆزبەکانم زۆر پێ خۆش بوو. بەڵام هەرا بوو: سەودای بزن و گاجووت و چەققەی ئەحواڵ پرسیەک بوو، وەک بازاڕی قەباکەندی!

ڕۆژی دوایی، کابرایەکی شارەزای شار لە ئیدارەی سیاحەتەوە بە ناو شاری دا گێڕاین. هەستم کرد کە دەگەینە پیرێژن میرێژنی بە ڕووبەند و چارشێوی ڕەشەوە، خۆی دەدا بەر چاوم کە نەیانبینم. گوتم: برا ئەمەی پێناوێ؛ ئەمە بەڵگەیە کە شۆرەوی بە زۆر کەس مەجبوور ناکا بەرگیان بگۆڕن.

چووینە سەمەرقەند. شارێکی کۆنم دیت، زۆربەی گەڕەکەکانی خانووی خشتی بە قوڕ سواغ

دراو بوون؛ وەک سابلاغی زەمانی منداڵیم. بەڵام چەند گەڕەکێکی تازەی کارگەرانی لە تەرزی خانووبەرەکانی مۆسکۆ لێ کرابوو؛ کە زۆر ڕێک و بەرچاو بوون. پیاوێکی زۆر خۆشیان ڕەگەڵ خستم بە ناوی «شەهیدۆف»؛ فارسی زۆر چاک دەزانی. چووینە زیارەتی قەبری «قوسەم بن عەباس» کە سەرداری ئەسحابان بووە و لەوێ شەهید کراوە. بە سەدان ژن بە منداڵەوە هاتبوون چڵدانەیان دەگرتەوە؛ نیازیان لێ دەخواست.

شەهیدۆف گوتی: بێچارە دایکم ئەوە چوار چوارشەمۆیە دێتە ئێرە و نیازی ڕەوا نابێ!

- چۆن؟

- ئەو پلەکانانەی بۆ مەرقەد دەچن، بیست و یەک پلەکانن. ئەگەر لە سەرکەوتن و دابەزیندا هەر بیست و یەک بن، نیاز ڕەوایە. لەم سەرە ژمارە بیست و یەک تەواوە، لەو سەر چونکە لە بیست و یەکەکە پێ دەنێنە سەر عەرز، حیسابیان لێ تێک دەچێ، دایکم بۆی ساغ نەبۆتەوە!

چووینە سەر قەبری تەیمووری لەنگ. گونبەزێکە، تابلۆیەکی لە بەرد هەڵقەندراوی بە سەر دەرگاوەیە. لە سارداوی گونبەزدا گۆڕی تەیموور و بە ئەقڵم دە کەس لە خزم و مامۆستای دینییەکەی (تاجالدین) نێژراون. بە هەنگاو دەوری گۆڕەکەم پێوا. شەهیدۆف پرسی: نیازت چییە؟

- ئەو کابرایەی بە ئاوات بوو زەمینێکی دیکەش هەبوایە ئەویشی داگیر بکردایە و بیخستایەتە سەر سەمەرقەند؛ ئێستا لە دە هەنگاو زەمیندا قیرەی لێ نایە!...

چوومە سەیری ڕەسەدخانەی «شاروخ میرزا»، کوڕی تەیموور. قەبری زانایەکی ڕووس لەو نزیکە بوو. شەهیدۆف بۆی گێڕامەوە: شاروخ لە زانست و زانایان خۆشی دەهات؛ ئەم شوێنەی بۆ ئەستێرەناسان دروست کرد. مەلایان گوتیان کوفرە و حەشامەتیان دوای خۆیان دا و تێک و مەکان درا. ئەم عالمە ڕووسە ئاسەوارناسە، لێ بڕاوە شوێنەکە بدۆزێتەوە. هاتۆتە سەمەرقەند، بیستوپێنج ساڵ لەوێ نیشتەجێ بووە، سۆراغی نەکردووە. ڕۆژێک لە مەحکەمەی شەرعیدا قەباڵەیەک دەخوێندرێتەوە کە فلانە زەوی خۆراواکەی تا ڕەسەدخانەیە. دەچێ ئەو شوێنە دەکۆڵێ و پەیدای دەکاتەوە. لە سەر وەسیەتی خۆشی لە نزیکی نێژراوە. بە داخەوە ناوی زاناکەم لە بیر نەماوە؛ بەڵام ئافەریم بۆ ئەو هەموو حەوسەلەیە لە ڕێگەی زانستدا...

لەو دەمەدا کابرایەکی شرۆڵی تۆپنەی گردەڵ پەیدا بوو، بە فارسیەکی تێکەڵاوی ڕووس و ئۆزبەکی فەرمووی: من بابایۆفم، زۆر باش لە مێژووی ئەم ڕەسەدخانەیە دەزانم. قەدەرێ چەنەی لێدا. من هیچ، شەهیدۆفیش دەنکێکی لێ تێ نەگەیشت. پووڵێکمان نایە مستی و زۆر سوپاسمان کرد. چووینە دیتنی «ریگستان» کە دوو مزگەوت و مەدرەسەی فەقێی زەمانی تەیموور بووە؛ یەکیان ژنەکەی دروستی کردووە. شووورەوی ویستوویە پاش وێران بوون ئاوایان کاتەوە تا دنیاگەڕان بەهرەی لێ ببینن. دوو دامودەزگای زۆر جوان و بەرچاون. لەو دەمەدا وەستا و فەعلە کاریان لێ دەکرد. بە قسەی شەهیدۆف وەستا لە کشمیرەوە هێنراوە کە کاشیکارییەکان ساز کاتەوە و کرێکاران فێری سنعاتەکە بکا. داستانێک دەناو ئۆزبەکاندا هەیە کە: «بیبی خانم ڕیگستانی بنیات ناوە تا کە تەیموور لە هیندووستان گەڕایەوە پێشکەشی بکا. کار تەواو بووە. بە وەستای کوتووە: هەقت چەندە؟ گوتوویە: ماچێکم دەیە هەقم ناوێ! گوتوویە: جاریەیەکی جوانت دەدەمێ، قبووڵی نەکردووە. خانم ماچێکی لە لاڕوومەتی داوەتێ. جێ ماچ بووە بە خاڵێکی ڕەش و پان و زۆر جوان. وەستا لە ترسی ئەوە کە تەیموور پێ

بزانیتەوە، چۆتە سەربان و لە شەقەی بالانی داوە و فڕیوە؛ کەس نازانێ بۆ کوێ!».

شەهیدۆف گوتی: پەیامنێرێکی ئەمریکایی هاتبووە سەیری ڕیگستان. کاتێ کوتم: بی‌بی خانم، نامیلکەیەکی لێک کردەوە گوتی: دی‌دی خانم نووسراوە، تۆ دەڵێی بیبی خانم! هەرچی کردم ئەو هەر باوەڕی بە من نەکرد!

چوومە بوخارا، ئەویش وەک سەمەرقەند لە شارە هەرە کۆنەکان و هەر وەک خۆی مابوو. جگە لە گەڕەکی کارگەران، بازاڕی قەیسەری تاریک و تنووک، بە ڕۆژ دەبوو چرا لە دوکاناندا هەڵکەن. ئەوەندەی مزگەوت و مناره لێیە، پیاو خەیاڵ دەکا کە هەر بە دە ماڵ مزگەوتێکیان هەبووە. کۆلان سەنگ‌فەرش و تەنگ و بە تەقەتەق. زۆربەی مزگەوتەکان کرابوونە ماڵی ڕەش و ڕووتان. هەر حوجرەیەکی فەقێ ماڵێک و پانایی مزگەوتیش بۆ چەند ماڵ تیغەی قوڕ و دار کرابوو.

کاتێ کە تازە چووبوومە ڕووسیا، لەشی ستالین دەگەڵ لێنین بە مۆمیایی‌کراوی داندرابوو؛ بەڵام لە دواییدا -زەمانی خرۆشۆف- لاشەکەیان نازانم چ لێ کردبوو؛ کۆتەڵەکانیشی لە مەیدانی هەموو شاران لابرابوو. لە مزگەوتێکی بوخارادا، کۆتەڵێکی مەرمەڕی ستالینم دیت بە دیواری مزگەوتەوە هەڵپەسێرابوو. گوتم: «سەگ و مزگەوت؟!».

شارەزامان لە لایەن شەهرەدارەوە پیاوێک بە ناوی «شاهیدۆف» سەرپەرستی کتێبخانەی شار بوو. فارسی باش دەزانی؛ تا ئەندازەیەکیش کوردی سولەیمانیانە فێر ببوو. دەیگوت: زۆرم گوێ لە ڕادیۆ کوردی بەغدا گرتووە و لە خۆمەوە فێر بووم. لە مزگەوتێکیشدا جحێڵان بیلیاردیان دەکرد! گوتیان مەدرەسەی دینی بە عارەبی لە مزگەوتی میرعەرەب هەیە؛ بیبینە. چێشتەنگاوێک دەگەڵ شارەزاکە و عەلیۆف چووین. چەند مەلایەکی ملئەستووری گوێرەپ و تێکسمڕاو، لامل بە دەرەوە، لە دەرکە سەفیان بەستبوو بۆ بەخێرهێنانم. چوومە ژوورێک، نزیکەی بیست لاوێکی پتەوی بەشان و باهۆی هەژدە و بیست ساڵە، هەر کەسە کتێبێک لە پێش، مامۆستاکەیان بە سەرەوە هەڵوێستابوو.

گوتی: من خەریکی دەرس بووم، ببەخشە بە پیریتەوە نەهاتم.

- دەی مامۆستا تێکی مەدە! دەرسەکەت بڵێ!

- دەی کوڕم! بسم الله، «بێ» حەرفی جەڕ، موزاف بۆ ئەللا، ئەللا موزافون ئیلەیهی...

دەستم هەڵێنا:

- مامۆستا ڤیتۆ! قوربان وا دیارە هەر ئەمڕۆ دەس کراوە بە تەدریسی عەرەبی. ئەو موزاف و جەڕ و مەڕە دەبێ دوای دوو ساڵ تەدریس بۆ منداڵ بگوترێ. بە بڕوای من، ئەو پاڵە پاڵەوانانە بچن لە مەزرا کار بکەن لەوە چاترە کە لێرە گوێ لەو جادووە بگرن!

مامۆستا بە مینگە شتێکی فەرموو؛ نازانم جوێنی پێدام یان چی؟ تێرمان چا و شیرینی خوارد و دەرکەوتین.

بازاڕی گوندیانم پێ سەیر بوو. لە ڕۆژێکی حەوتوودا، بە هەزاران گوندی دێن و لەوێ دەفرۆشن و دەکڕن. زۆرم ژنی بە چارشێوی ڕەش و ڕووبەندەوە دەدیت؛ بەڵام دیمەنی ژنێکم پێ سەیر بوو کە لەو بازاڕە، لە بن ڕووبەندەوە، کە ڕووبەندەکە وەک حەسیری دیواری وایە، جگەرەی دەکێشا. دووکەڵ بە کونی ڕووبەندەکەدا دەردەچوو، دەتگوت کارخانەیە و کار دەکا!

دوو کەسم لێ پەیدا بوون، گوتیان: زێرت هەیە لێت بکڕین؟ لەو دەمەدا عەلیۆف هات؛ نازانم

چۆن هەلاتن و خۆیان ون کرد. گوتیان ئەوانە دیارە قاچاغچی بوون. سەری شەو دەگەل عەلیۆف چووینە ترێ کڕین. ترێی زۆر خراپ هەبوو، کیلۆی بە هەشت ڕووبل. گوتم: ئەگەر ترێی چاکترم بدەیەی زیادت دەدەمێ. ترێی هەرە چاکی حوسێنی و ساحیبی لە پشت دوکان هێنا، کیلۆی بە دوازدە ڕووبل!

شەو لە عەلیۆفم پرسی: تۆ تێزەکەت چییە؟ گوتی: زمانی تاتم هەلبژاردووە؛ بەلام هیچم بۆ بە هیچ ناکرێ. کەس نییە مانای وشەکانی کۆم کردوونەوە بزانێ. ئەگەر تماشام کرد. کوڕە ئەوە هەمووی ئەگەر فارسی نەبێ، کوردی و کرمانجی و لوڕی تێکەلە. عەلیۆف لە خۆشیان گەشکەی کرد و ئەو شەوە هەمووی بە ماناوە نووسینەوە.

لە ناو بازاڕ دەگەڕاین. نەجارێک بلوێری لانکی کچانی دەفرۆشت. یەکێکم هەلگرت، گوتم: بە چەند؟ گوتی: یەکی ئینگلیسی وەک تۆ هەلیگرت و مژێکی لێ دا؛ وەیزانی سەبیلەیە! گوتم: نا، ئەوە سنعاتی ولاتی خۆمە!

پیرێکی ڕیش درێژ چەند شتێکی وەک مووکێشی زمانەداری لە پێش بوو.

- مامە ئەوە چییە؟

- چەنگ.

- یانی چی؟

هەر پڕی دا یەکێک، زمانەکەی خستە سەر زمانی و ملی لێ نا؛ مووزیکێکی زۆر خۆشم دیت.

- فێرم کە لێت دەکرم!

هەر دەلێ و فێر نابم. دنیایەکمان لێ کۆ بۆتەوە پێمان پێدەکەنن. گوتم: شاهیدۆف فەرموو!دیار بوو لە پیاوە موحتەرەمەکانی شار بوو. گوتی: چۆن من لە بازاڕ چەنگ لێ دەم؟ گوتم: منجەمنجی ناوێ، بە خودا منیش دەبێ بە تۆ پێ بکەنم! ئەویش بە دەردی من چوو؛ بەلام زۆرتر بەو پێکەنین!

لە شارەزاکەم پرسی:

- ئەرێ شێخێک لێرە مردووە بە ناوی «بەهائەددین محەممەد»، ناینناسی؟

- ناکا شاهی نەقشبەندت نیاز بێ؟

- بەلێ خۆیەتی، دەچمە زیارەتی.

تەلەفۆنی بۆ شەهردار کرد، گوتی: مەرقەد سی کیلۆمیتر لە شار دوورە. دەلێن چونکە خارجی سنووری شارە، ناتوانین ڕێگەی بدەین. گوتم: بە تەلەفۆن پێی بلێ کوردێکە میوانی نووسەرانی شۆرەویە. دەلێ ئیجازە بدا و نەدا هەر دەچم! تەلەفۆنی کردەوە، گوتی: شەهردار دەلێ من دەرەقەتی شتی وا نایەم! ئەوا ترۆمبیلی خۆم نارد پێی بچن. لە ڕێگە چاوم بە قەبری ئەمیر ئیسماعیلی سامانی کەوت کە گونبەزەکەی لە تەرزی منارەی سامرا و قەبری «ستە زوبەیدە» دروست کراوە. گوتیان زیارەتگایە. تەکیەی شاهی نەقشبەند سێ بەش بووە؛ دوو بەشی چۆل و لە کار کەوتووە؛ بەشێکی ئاوەدانە و مالێکی زێرەوانی تێدایە. قەبرەکە لە ناوەڕاستی حەسارە؛ بە سیمان بلند کراوە؛ بالا پیاوێک پتر. گۆیا حەوزێکیش لە حەسار بووە؛ خەلک ئاوەکەیان بۆ متفەرک بردووە. دەولەت لە ترسی میکرۆبی ناو ئاو، پڕی کردۆتەوە و شێرەی لە جێ داناون. بۆ یەکەم جار لە ڕووسیا سوالکەرێکم لە درگای مەرقەد دیت. سندووقی نەزرێکیشی لێ بوو، سەد ڕووبلم تێ هاویشت. شۆفیرەکە -کە ڕووسێک بوو- بیستوپێنج ڕووبلی تێ هاویشت. شاهیدۆف

پرسی: ئەوە موسوڵمانە، تۆ چی کە ڕووسێکی؟. گوتی دەگەڵ زۆر کەسان هاتووم، هیچیان پووڵیان دەو سندووقە نەخستووە. بە کاری ئەمە دڵم گەرم داهات؛ منیش بەشی خۆم تێ خست.

لە ناو جادەی بوخارا دووەمین سوالکەرم دیت کە بە زمانی ڕووسی دەیگوت: هاونیشتمانی یاریدەم بدە! ئیتر ئەوەندەی لە ڕووسیا بووم تازە چاوم بە گەدا نەکەوتەوە.

لە وڵاتی ئۆزبەکستان -کە گەرم و نەرمان و بەراوە- زۆربەی حاسڵاتی پەمۆ و ترێ و مەڕداری و دەغڵ و دانی وڵاتی شۆرەوی لەوێ پەیدا دەبێ. خەڵکەکەی لە چاو ڕووسەکان زۆر دەوڵەمەندن؛ بەڵام بە ناشوکری نەبێ وەک عارەبان پیس و چڵکنن. دەڵێن پووڵیان دەدەن بە زێڕی ژنان و مافوورەی باش. لە هەر کوێش کام کاری زۆر گرانە، کارگەری ڕووس دەیکەن، موسوڵمانەکان زۆر تەنبەڵترن. پێم وا بوو کە دەڵێن ڕووس برا گەورەن جێی خۆیەتی؛ زۆر بەکار و زۆر خاکی و بێدەعیەن.

لە بوخاراوە تێلگرافم بۆ حەمید خوسرەوی کرد کە بەیانی سەعات یازدە وەرە ئوتێل تۆریست لە تاشکەند. سەعات دوازدە تەلەفۆنێک لێی دا:

- ئەزبەنی ئەز حەمیدم. کاک هەژار تە چاوانی؟!
- کاکە ببەخشە! حەمیدەکەی من سابڵاغیانە قسە دەکا؛ جەنابت کێی؟
- کوڕۆ ئەزم ئەز!

حەمید دەگەڵ بارزانیان ژیابوو، زاراوەی ئەوانی هەڵگرتبوویە و هی خۆی لە بیر چووبۆوە. حەمید گوتی: موهەندیسی وەرزێری [کشتوکاڵ]م. هەموو ڕۆژ کە دەچمە مەزرایە چەمەدان دەگەڵ خۆم دەبەم؛ چونکە نوێژی جومعەیان دەگەڵ دەکەم، خۆشیاندەوێم و چەمەدانەکەم بۆ پڕ دەکەن لە بامیە و باینجان و سەوزەوات، یانی لە دەوڵەتی دەدزن و دەیدەن بە من!

لە تاشکەند شەوێک ماینەوە. ژنێک لە لایەن ڕادیۆوە هات کە قسەیان بۆ بکەم. گوتم بە کوردی خۆم قسە دەکەم. پێک نەهاتین. پاش ماوەیەک هاتەوە، گوتی: زۆر تکات لێ دەکەن بە فارسی قسە بکە؛ چونکە کەسی وامان نییە کوردی تەرجەمە بکا. بە فارسی هێندێک قسەم کرد کە: من بە منداڵی لە کوردستان لە چیرۆکی کوردانەدا زۆرم باسی سەمەرقەند و بوخارا بیستبوو؛ ئارەزووم بوو ئەو دوو شارە ببینم. کە هاتیشم تێگەیشتم کە ئەم وڵاتە جوانە ساڵەهای ساڵ وەک کوردستانی خۆم ژێرچەپۆکەی بێگانە بووە؛ وەک کورد بە دیلی ژیاون. با جەوانانی ئەمڕۆ داستانی کۆنەپیاوان لە بەر کەن و کارێک نەکەن بگەڕێنەوە ژیانی دیلی و کەساسی و بە دەردی کورد نەچن... سوپاسیشم لە شارەزاکانی بوخارا و سەمەرقەند و شۆفێرە ڕووسەکە کرد. ژنەکە ڕۆیشت و چوارسەد ڕووبلی بۆ هێنام. گوتم بۆ خۆت. عەلیۆف وە تەماح کەوت؛ پێی گوت: زەبت و دووربینەکەت بۆ هەڵدەگرم؛ قورسن. دەگەڵی ڕۆیشت. کە هاتەوە گوتی: پیس دەستی بڕیم! تا بەر دەرگای ماڵەوەی چووم؛ کە زۆر دوور بوو. لە دەرکە شتەکانی لێ وەرگرتم، ماچێکی دامێ و گوتی سوپاس! دەرکەی داخست و کاڵەم درا، چم پێ نەبرا!

کە بەرەو مۆسکۆ گەڕاینەوە، دیار بوو بەفر ڕێگەی نەدابوو. لە فرگەی تفلیس دابەزین. هەموو حەنباڵ و گەسکلێدەرەکان کورد بوون. لە کافەی فرگە سێ کەس کە عەلیۆفیان دەناسی هاتنە لامان. عەلیۆف بە یەکیانی گوت: تۆ تاتارێکی زۆر قابیلی، بەڵام بە داخەوە زمانی خۆت لە بیر چۆتەوە. کابرا یەخەی عەلیۆفی گرت و جوێنی پێ دا: چۆن ئەو تەوهینەم پێ دەکەی؟

قبووڵ ناکەم! تاسوفەکەیم پێ سەیر بوو، چونکە تەنانەت گەسکلێدەری کۆلانی بوخاراش پێکەوە بە ڕووسی قسەیان دەکرد. هەمیشە گەلانی کەمینە لە ناو زۆرینەی بە دەستەلاتدا دەتوێنەوە؛ جا با گەورەش وای نەوێ.

شەو درەنگێک گەیشتینە مۆسکۆ. لە باکۆڕا نووسیبوویان سەرمان بدەن، میدیۆف گوتی: هەر یەکیەتیەک لە شۆرەوی بوودجەی سەربەخۆی خۆی هەیە. زیاد لەوەی کە سەری ساڵ بۆی داندراوە ناتوانێ خەرج کا. جگە لە تۆش زۆر میوانی نووسەران لێرەن کە ئەرەسکین کالدویلی ئەمریکایی یەکێکە لەوان. هاتوچۆ بە فڕۆکە زۆری خەرجە، تەرجومان جگە لە مخاریجی ڕۆژانە، سی ڕووبلی زیادی دەدرێتێ. بوودجەمان کز بووە، ئێمە ناتوانین بتنێرینە باکۆ. بەلام ئەگەر ڕەسمەن لە باکۆ دەعوەتت بکەن و لە سەر حیسابی ئەوان بچی زۆرمان پێ خۆشە، مەسرەفی موتەرجمیش دەدەین.

لە سەر کارتێکی چکۆلەی سپی، نامەیەکی دوور و درێژم بە خەتێکی زۆر ورد نووسی و دە پۆستەم هاویشت. بە دە دەقیقە کۆپی نامەکەی من بە دەستی ڕەحیم قازی گەیشتبوو. دەوڵەتی باکۆ ڕەسمەن بۆ پازدە ڕۆژ بانگهێشتنی کردبووم. گوتم: چونکە خۆم ئازەربایجانی دەزانم و کوردیش زۆر لە باکۆن، تەرجومانیشم ناوێ.

جا هەتا خۆم بۆ سەفەر تێک دەنێم، با مستەفا سەلماسیت پێ بناسێنم:

کوڕی حاجی ئەحمەدی شەلماشی کە لە «شەلماش»ی لای سەردەشتەوە هاتبوونە سابلاغ و تاجرێکی گەورە بوو. نازانم چۆن بوو شەلماشی ببوە سەلماسی. مستەفا لە زەمانی کۆمەڵەدا چووبووە باکۆ، گەیشتبووە مۆسکۆ، ببوە دوکتوری دڵ؛ بەلام کە من دیتم دوکتوری نەدەکرد؛ یارمەتی پەناهەندەییشی وەرنەدەگرت. سووری چاوشین، سەرتاس، کورتەبالای باریک، تەواو ڕووس بوو. هەموو کەلێن و قوژبنی مۆسکۆی پێ دەزانی. دەگەڵ زۆر لە پیاوانی لاوەکی وەک سەفیری عیراق و هیندووستان و ئەفغانستان ببوە دۆست. هەر کوردێکی بگەیبایە مۆسکۆ، مستەفا دەیدیتەوە و زۆری یارمەتی دەدا. مەلامستەفا زۆری خۆش دەویست. لەو ساوە کە من چوومە ئاسایشگای گێرتسن تا هاتمەوە عیراق، هەموو کاروبارێکی دیوان و ناو شارم، ئەو پێکی دێنا؛ تەرجەمەی بۆ دەکردم. ڕێگەی ماڵەکەی ڕێگەی سەعاتێک لە ئوتێلی منەوە دوور بوو. ئەگەر لە شەویشدا تەلەفۆنم بۆ بکردبا، خۆی دەگەیاندمێ. ژنێکی ڕووسی «ئیرا» ناوی هێنابوو، تەرحی لە مەیموون دەچوو! دوو کوڕی زۆر جوانی بوون بە ناوی ژیان و سیامەند. ژنەکەش دوکتوری منداڵان بوو. ئەویش کاری نەدەکرد؛ بگرە کلفەتیشی هەبوو.

کاسبییەکەی قاچاغفرۆشی بوو. دەگەڵ ڕەئیسی دانشگای کابول ببوە دۆست؛ هەر ئەفغانییەک لە کابولەوە بهاتبایەتە مۆسکۆ، لەسەر سپاردەی ڕەئیسی دانشگا، سەلماسی دەدیتەوە. ئەفغانی زۆریان قەدر دەگیرا؛ چەمەدانیان نەدەپشکنین. ماڵی قاچاغ وەک زێڕ، پاڵتۆ و ئەسپاباتی دیکەیان دێنا، سەلماسی بۆی دەتواندنەوە. هەر بەینابەینێک لە براکانیەوە پارچە فاسۆنیای بە ناوی «دیاری بۆ دانشجوو» بۆ دەهات کە ئەویش قازانجی زۆری دەکرد. سەرەڕای ئەوەش، سەروکاری دەگەڵ زۆر لە قاچاغفرۆشانی وڵاتانی دیکەی شۆرەویدا هەبوو. لە هیچیش نەدەترسا. بچووبایە ماڵەکەی بیست پاڵتۆ، دە زەبتی سەوت، بە دەیان سەعات و هەیت و هووتی لە سەر تاقە و بە دیوارانەوە بوو. تەنانەت جارێک لە زمان سەفیری عیراقەوە، دەرمانی بەهێزبوونی جنسی لە سەفیری هیند وەرگرتبوو؛ فرۆشتبووی!

ساڵێک پاش گەڕانەوەم بۆ عـیراق بیـستم کـە گرتوویانـە و شێـست هـەزار دۆلار و زۆریـان کەلوپەل لێ گرتووە و حەوت ساڵیان حوکم داوە. کە پاش گـیران و بەربوونەکـەی ئیتـر نـازانم چی بە سەر هات و چ دەکا؟

بەر لەوە بڕۆم بـۆ بـاکۆ، گـوتی: هـەمزە عەبدولـلا (کۆنـە ڕەئیـسی پـارتی) دەگـەڵ جـەمال حەیدەری (سـەرۆکی کومۆنیـستی عـیراق) هـاتوون و چوونـە لای سولـسۆف کـە هەمـەکارەی دەولەتە. تکاشی کرد گوتی لە باکۆ بەم تەلەفۆنە سەلام لە فلان ئەرمەنی بکە!

- بە چاوان!

لە نیوەڕۆیەکدا لە فڕگەی باکۆ دابەزیم. حەشامەتێکی زۆر بە گوڵەوە هاتبوونـە بـەخێرهێنانم. وەتاغێکیان لە ئوتێل توریست دامێ. کوردەکانی ولاتی خۆمان لە باکۆ: دوکتـور ڕەحـیم قـازی، عەلی گەلاوێژ، دوکتور قادری مـەحموودزادە و ژنـە سـابلاغیەکەی، عەبدولـلا (بـرازای دوکتـور مرادی ڕەزماوەری کرماشانی)، حەمەدی مەولوودە چرچ -کە کۆنـە هەوالـی زەمـانی کۆمەلـەم بـوو- یـەکجار زۆری ئازربایجـانی هەوالیـشم دیتنـەوە کـە لـە تـەوریز ئاشـنا بـووین. فـەتحی خۆشکنابیش هاتبۆوە ماڵەخۆی لە باکۆ. وەک لە سابلاغ و تەوریز بم وا بـوو. پیـاوێکی بـە نـاوی ڕاوێژکەری شۆڕەوی لە مەهاباد، بە ناو «ئەسەدۆف» هەبوو. برادەرێکی عیراقـی (بـاقی بامـەڕنی) هەر پێی دەگوت: «کوڕی خەجەکۆرێ!»، دەیگوت فایتونچییەک لـە عـەقرە بـەو نـاوە هـەبووە؛ ئەمەش ڕەنگە لە باکۆ فایتوونچی بووبێ! کە چووبوومە باکۆ، ئوتێلچی بوو. لەو پیاوە زلانـەی کـە باکۆیی بـوون و لـە تـەوریز دەمناسـین «مـیرزا ئیبرایمـۆف» کـە ئـەودەم وەزیـری فەرهـەنگی ئازربایجانی شۆڕەوی بوو، دوایە ببوە ڕەئیسی دەولـەت و ئـەو کاتـە کـە چوومـە بـاکۆ بـە نـاوی نووسەرێکی زۆر بەناوبانگ ناسرابوو. «جەعفەر خەندان» کە لە تـەوریز شـیعری مـنی تەرجەمـە دەکرد، پلەی پرۆفیسۆری پێ درابوو.

دڵم بە دیداری ئەو هەموو دۆست و ئاشنایانە گەشایەوە. شەوانە تا سەعات یەک و دووی شەو دەورم چۆڵ نەدەبوو. کە خەڵک بڵاوەیان دەکرد، تازە حەمەی مەولوود سـەرپیکی قـسانی فـت دەکرد و قەت نەیدەهێشت تا وڵات ڕووناک دەبوو چۆرتێک بـدەم. قـسەی ڕابـردووی خـۆی بـۆ دەکردم؛ دەشیگوت: «نەوەک بمرم، تۆ لە بیرت نەچێ، بینووسە...». وا بیست و چوار ساڵ لـەو دەمە ڕابردووە؛ حەمە مردووە؛ منیش زۆرم سەرگوروشتەی ئەو لە بیر نەماوە. بەڵام هـەرچۆنێک بێ سەرچڵ بۆت دەگێڕمەوە.

جارێ با بزانین حەمەم لە کەیەوە ناسیوە: حەمەی مـەولوود، پیـاوێکی نەخوێنـدەوار، دز، زۆر سەرشێت و شەڕفرۆش بوو. سابلاغی وە زاڵە هێنابوو. دزی بە ئاشکرای دەکرد. جارێک دەچێتـە ژوور لە ماڵە جوولەکەیـەک. جوولەکـە دەگـەڵ ژنەکـەی نوسـتوون. حەمـەد دەسـتە نوێنێـک هەڵدەگرێ، پانەوپان لە دەرکەوە ناچێ؛ جوولەکە بانگ دەکا: کاکە هەمەد گیان، تیلاوتیل! ئـاوا بۆت دە دەرکەوە ناچێ!

لە دامەزرانی «ژێ-کاف»دا هاتە حیزبەوە. پیاوێکی بەبڕشت و موخلیس بوو. «ژێ-کاف» کـە دە پێشدا خەڵکی دەترساند، تفەنگ هاویشتن و ترساندن لە عۆدەی حەمەد بوو. دەگەڵ هێـزی چەکداری کۆمەڵە لە هاوکارە هەرە ئازا و بە کارەکان، لە شەڕی مـەکلاوێی دەوری سەردەشـت، لە ئەترافی سەقز ناوی دەرکرد. پلینگێک بوو لە بەر هەزار کەس نەدەپرینگاوە. هـەموو زۆرمـان خۆش دەویست.

ئارەق‌خـۆرێکی بێ‌وێنـە بوو. پیرە پێـشمەرگەیەک بۆی گێـڕامەوە کە حەمەد لـە مـەکلاوێ، دە ناو ماڵێکدا قەتیس مابوو؛ دوژمن دەوری دابوو؛ ئاگریان بە ماڵەکەوە نـابوو. چەنـد کەسـێکی گیانباز خۆمان گەیاندێ. دیوارمان بڕی:

- حەمەد وەرە خۆت خەلاس کە.

- ئارەقتان بۆ هێناوم؟! ئەگەر نەتانهێناوە بڕۆن، من هەڵنایەم!

دوای ئەوە قازی خۆی تەسلیم کرد و بارزانی بەرەو شنۆ کشانەوە، حەمەد ڕەگەڵیان کـەوت و لە هەموو شەڕەکانی دەوری قارنە و دەشتی شنۆدا زۆر بە ئازا ناوی دەرکرد. ئەویش وێڕای شـێخ ئەحمەد و بارزانییـەکانی کـە چوونـەوە عـیراق، خـۆی تەسـلیمی عـیراق کـرد و دوو سـاڵ لـە کەرکووک گیرا. پاش حەبس ماوەیەکی زۆر سەرگەردان مایەوە. بیستبووی کە شێخ لـەتیف بـۆ ناسـرییەی لای بەسـرا دوور خراوەتـەوە، خـۆی گەیاندبوویـە. بـە خێـری ناسـەلامەتی ببـوە چێشتلێنەر و پیاوی بازاڕی شێخ. شێخ لەتیف دەیگوت دەماڵـی کـولی کردبـووم و نەمـدەوێرا هیچ منەق بکەم. زۆرم شێخە عەرەب و پیاوی گەورەی کورد لێ میوان دەبوو. چێشت یـان زۆر سوێرە، یان زۆر بێ‌خوێیە!

- کاکە حەمەد بۆ وات کردووە؟

- ئەو میوانانەم پێ خوێنتاڵ بوون!

کاڵەکی دەکڕی، هەمووی قاش دەکردن. کامی بێ‌تامە لە بەر من و میوانانی دادەنا!

ڕۆژێک ئیشتیای گونە بەرانم کرد. حەمەد ڕۆیشت پڕی بوغچەیەکی هێنا.

- ئەو هەمووە چییە؟

- کوڕە هەر لێی گەڕێ! چووم بە قەسابەکەم گـوت: «گـون!»، تـێم نەگەیـشت. هـەر دووک دەستم کردە گوێ و باڕاندم و دەستم بۆ گونی کابرا برد! چەنـدین قەسـابی بانـگ کـرد و بـۆی گێڕانەوە. هەر کەسەیان چەندی گون لە لا بوو هێنایان و قەراڕە هـەموو ڕۆژ بـۆم کـۆ کەنـەوە و پووڵیش نەستێنن!

لە بەغدا شاگرد عەکاس بووم؛ ڕۆژێک لە بەر دەرگای دوکان وێستابووم؛ حەمە پەیدا بوو:

- هەژار دینت وا لێ دەکەم! دنیات بۆ گەڕام. وازم لە شێخ هێنا!

بردمەوە مەنزڵەکەم کە دەگەڵ حەمەی ڕەشادی پێکەوە بووین. شـەوێک حەمـەی ڕەشـادی چوار برادەری‌تری لە سەر شەرەفی حەمەی مەولوود دەعوەت کردبوو. سفرەی ئارەقیان ساز دا.

- کا حەمەد فەرموو.

- کاکە ئەم جیقنە-جیقنە ئارەق خواردنەوەم بە کەیفێ نییە. ئێوە بخۆنەوە، تـا نـۆرەم هـات بۆم دەو قاپە قووڵە بکەن!

پتر لە نیو بوتڵ ئارەقی بۆ کۆ ببۆوە. بە یەک بین بە سـەریەوە نـا و یـەک جـێ تـەخت لێـی کەوت و تا بەیانی درەنگ وە هۆش نەهاتەوە!

چەند ڕۆژێکی زۆر خۆشمان پێکەوە ڕابوارد. ئێوارەیەکی سەرما کە چوومـەوە، حەمـەد خـۆی ساز کردووە دەڕوا. ڕەشادی گوتی: دەترسم دڵی لە ئێمە ئێشابێ. گوتم: نا، حەمەد چەند ساڵـە دزی و چەتەیی نەکردووە، فیل کەوتۆتە یادی هیندووستان! حەمەد گـوتی: ئـای ڕەحمـەت لـە بابت، بە خودا بۆیە دەڕۆم!

لە گونـدی خـەلان، لـە نزیـک سـنووری ئێـران ببـوە میـوانی شـێخ عەلائـەددین. وەزارەتی

دەرەوەی ئێران چەند جارێک لە عیراقی خواستووە کە حەمەی مەولوودە چـرچ زۆری سـەرباز و پۆلیسی ئێمە کوشتووە و دەگەڵ بارزانیان هاتۆتە عیراق، بماندەنەوە، فایدەی نەبووە. کە زانـراوە وا لە خەلانە، قولی‌خانی قەرەپەپاغ و سەرهەنگێک دەنێرنە ڕەوانـدز، دەنێـرن حەمـەد دەگـرن. حاکم لە ڕەواندز کوردێکە.

- کوڕە تۆ ئێرانیت؟

- نەخێر قوربان خەلکی خەلانم و عیراقیم.

- ئەو قولی‌خانە دەڵێ دەیناسم و هاوسەنگەرم بووە.

- قوربان هەر سێک تەلاقم کەوتبێ، بە حەیاتم نەفەسم لە تریاک نەداوە!

- یانی چی؟

- یانی ئەگەر ئێرانی بام وەک جەنابی سەرهەنگ ئاو بە لووتمدا دەهاتە خـوار و ملـم چـرچ و باریک و ڕەنگ تولخ دەبووم!

حاکم دەڵێ: بڕۆ، تۆ عیراقیت، ناتگرم!

کابرایەکی زینوەیی ناوی حەمەی مەولوود، دەچێتە دیوی ئێران چا بفرۆشێ؛ دەیگرن:

- ناوت چییە؟

- حەمەی مەلوود!

بیبە ورمێ و ڕۆژێ دوو جار دارکاری بکە تا دوو مانگ.

- ڕاستی بڵێ!

- نازانم.

قولی‌خان دەبەن کە: ئەوە کوشتوومانە لـە بـن دارانـدا؛ دەڵـێ ئـەوە نـیم کـە ئێـوە دەڵـێن. قولی‌خان کابرا دەبینێ، دەڵێ: خوا هەڵناگرێ ئـەو بەدبەختـەتان بـۆ گرتـووە؟ ئازادیـان کـرد و هاتەوە زینوێ. منیش وەک خەلکی‌تر پێیەوە چووم.

- دەی کاکە حەمە چۆن گیرای؟

- کوڕە هەر لێی گەڕێ، نازانم چ سەگبابێک ناوی وەک نـاوی منـە، دەڵـێن زۆری پـۆلیس و ئەفسەر کوشتووە. دوای دوو مانگ لێدان و تێهەڵدان بەرەلا کرام. ئاخ ئەو سەگبابەم گیر بێنایـە و خوێنیم بخواردایەتەوە!

- چم دەدەیەی پێت بڵێم؟

- هەرچی تۆ بڵێی.

- بوغچە جغارەیەک بێنە!

- ها بە قوربان!

- کاکە ئەم برایەی خۆت بوو! منم ئەو حەمەدی مەولوودەی تۆیان لە باتیان گرت!

- دەک مالت بە سێ چەپی قوڕێ گیرێ! جا ئێستا بڵێم چی؟!

- هیچ مەڵێ، تۆزێکیش تووتنم بدەیە و چایەکەش بڵێ دەم کەنەوە!

لە کەرکووک شاگرد عەکاس بووم. حەمەم لێ پەیدا بوو:

- کاکە لە کەرکووک کاسبیەک دەکەم...

ماوەیەک فیشەکی بە قاچاغ دەبـردە سـولەیمانی. بـە هـۆی مەجیـدی کاکـەوە کـارێکم لـە بیمارستانی گەورەی کەرکووک بۆ دۆزیەوە، شەوانە پاسدار بێ و بە ڕۆژ ئازاد. حقـووقیش مانگـێ

ده دینار. زۆر زوو خۆی خۆشەویست کرد. دوکتور عەبدورەزاق (سەرۆکی بیمارستان) گوتبووی: شەهادە جنسیەت بۆ وەردەگرم تا بتوانم حقووقت زیاد کەم.

ڕۆژێک گوتی: قەرزێکم لە سەر عەبدولخالقی حاجی ئەللایە -کە سابلاغیەکی قاچاغچی بوو- قەرار بووە دەمانچەم بۆ بکڕێ، پوولەکەی خواردووە. ئێستا بە قەتار لە بەغداوە دێت. دەلێی چی؟

- حەمەد شەڕ و هەرا ساز مەکە! تۆ بۆ خۆت قاچاغی.

ڕۆیشت. هاتەوە گوتی: لە قەتار هێنامە خوار پوولەکەم لێ ساندەوە.

جارێکی‌تر هات گوتی: من دەچمە ڕووسیا، تۆ نایەی؟

- نەخێر.

هەر ئەو شەوە تفەنگی دابۆوە بە بیمارستان و ڕۆیشتبوو. ئیتر لەو ساڵەوە کە هەزار و نۆسەد و پەنجا و یەک بوو، نەمزانی چی بە سەر هات. لە ساڵی شێست سەفەرەکەی بۆ گێڕامەوە:

«لە کەرکووکەوە هاتمە دزەی مەرگەوەڕ، حاجی سەید عەبدوڵلا ئەفەندی گوتی: منیش پیاوێک دەنێرم خەبەرێکی سەید عەزیزی کوڕم بزانێ. کابرا سەیدێکی تووتن‌فرۆش بوو. بارێک تووتنی قاچاغی هێنا و ڕۆیشتین. لە ڕێ نسحەتی کردم: تۆ شکاکی نازانی لێت دڕدۆنگ دەبن؛ خۆت لال و کەڕ کەی باشە. دەچووینە هەر ماڵێک ببوومە بەزمی ژنان! ئاویان پێ دەکێشام؛ دەستیان بۆ قوونم دەبرد! بەو حاڵە بە ناو جەلالیاندا گەیشتینە نزیک سنوور. خانەخوێکەمان دەمانچەیەکی لێ ساندین کە شارەزایی سەر ئاراسمان بکا. دەگەڵ سەید، بەرە-بەرە خۆمان لە ناو گیشەگیادا شاردەوە کە بە ڕۆژ ئێرانی نەمانبینن. شەو کە خەبەرم بۆوە، عاسمانی پڕ لە ئەستێرە، نازانم چ وەختە:

- سەید! سەید!

نەخێر خەبەر نییە. بە تەنیا هاتمە سەر چۆمی ئاراز. جلەکانم نایە نێو ڕانکەکەم، قوتووی تووتن و پەڕم دە کەناری سەرکلاوە چەقاند. خۆم بە چۆمدا دا. لە نێرینەی چۆم ماندوو بووم، ڕفاندمی، بێهۆش بووم. بەرەبەیانێکی تاریک چاوم هەڵێنا: ڕووت، نە ڕانک نە کلاو، لە ڕان بەرەژوورم لە سەر ڕەمڵ و لاقم لە ئاو دایە. چرا دیارن. خوایە ئێرە ئێرانە یان ڕووسیایە؟ سەگبابێک جارێک فێری دوو کەلیمە ڕووسی کردبووم، ملم لێ نا:

- ئیدی سودا! (وەرە ئێرە)

لە پڕ شەش سەربازی ڕووس ڕووی تفەنگیان تێ کردم و دەستیان بەستم. دەلەرزیم، یەکیان پالتۆکەی خۆی بە شانم دادا. هاوارم دەکرد: سیغار! سیغار! چەند نەفەسێکیان بە دەمەوە کردم. بردیانمە باکۆ، دە حەبسێکی تاریکدا خۆم دیتەوە. تاقە یەک نەفەری تێدا بوو؛ لە سووچێک کروشمەی کردبوو. سیغار! سیغار! کابرا پاکەتێکی تووتنی ماخۆرکا کە هەمووی قسڵ و زەرنیخە، بۆ هێنام. لەتە ڕۆزنامەیەکیشم دیتەوە. وەک چای بەقاڵان پێچامەوە و کابرا ئاگری بۆ پێوە نام. یەک مژ کێشام. هەر ڕاست بوومەوە و ملم دە ملی کابرا نا، یەکترمان وە بەر شەقان دا! پاسەوان لە فیتەی دا، هاتن:

- خەبەر چییە؟

- هیچ قوربان گاڵتەمان دەکرد!

کابرای هاوزیندانم جووڵەکە بوو؛ گوتی: بە تۆمەتی دزی لە بانک گیراوم، ئەدی تۆ؟

- جارێ نازانم...

بردیانم بەر لە هەموو شتێک بە زەرەبینی درێژۆکە لە قوونمەوە تماشای ناو ڕیخۆڵەیان دەکردم کە وەرەقەم نەخواردبێ.

- چکارەی؟

نەقلی خۆم گێڕاوە.

- دەی بۆ دەڵێی ڕووسی نازانم؟ ئەدی بۆ لە سەر چۆم بە ڕووسی دەدوای؟

- هەر ئەو دوو کەلیمەم دەزانی، ئەگەر ئەو کابرایەی فێری کردووم تووشی بم دەبێ بیکوژم!

- نەخێر تۆ جاسووسی ئینگلیسانی، شێخ عەبدوڵلا تۆی ناردووە.

- دە ئێوە دە تەیارێکم نێن، بۆمبام بدەنێ؛ تا بچم بە سەید عەبدوڵلای دادەم!

- ئەو قسانە بۆ خۆت باشە...

جوولەکەی هەواڵم بەو شەڕەشەقە زۆر کەیفی هاتبوو؛ هەموو ڕۆژ حەڵوایەکی بە شەقانمان دەکرد. ڕۆژی یەکشەممە خزم و قەومی هاتبوونە دیتنی، گوتی: هەمووتان بچن جغارە بێنن! باوەشێک جغارەم بۆ هات و بوومە شای لە سەر تەخت!

لە باکۆڕا ڕایانگوێزتم بۆ زیندانی فلان، لەوێوە بۆ فلان شار... (ڕەنگە ناوی پەنجا شاری گوتبێ کە لە بیرم نەماون). لە زیندانێکدا ئەفسەرانی ئەڵمانیش هەبوون؛ زۆر خۆش دەژیان. لە تاو هەلاتەوە دەهاتنە بەر تاو؛ وەرزشیان دەکرد؛ جگەرەی باشیان هەبوو. دوای ئەوان بۆ نیوسەعات ئێمە دەچووینە حەسار، قونجکە جگەرەکانیانمان هەڵدەگرتەوە. زیندانیەکی ڕووسمان دەگەڵ بوو، نەقیزەی دروست کردبوو؛ تا من دوو قونچکم هەڵدەگرتەوە، ئەو هەمووی دەچنینەوە. خاکئەندازێکی ئاسنم لە سەری دا، نوقمی خوێنم کرد. لەوێش ڕایانگوێزتم. نزیکەی دوو ساڵ لەو زیندان بۆ ئەو زیندان ڕاگوێزرام، تا ستالین مرد. باریان کردم هێنامیانە سەحرای کەرەکەڵپاق، چەندین ملیۆن حەشامەتیتری لێ بوو کە لە سیبریا و هەموو زیندانەکانی شۆرەویەوە هێنرابوون. دەتگوت حەشری نێرەکەرە! برسی و ڕووت و سەرگەردان بە ناو ئەو هەزارە زیلەدا دەخولامەوە بەڵکو یەکێک پارچە نانێکم بداتێ. کابرایەکی ئەرمەنی، دیار بوو پووڵی زۆرە، گوتی: ئەرێ تۆ لە ئاشپەزی دەزانی؟

- عەجەب کەرێکی! بەدبەخت من ئاشپەزی کوڕی شێخ مەحموود پادشای کوردستان بووم!

چێشتم بۆ لێدەنا و خزمەتم دەکرد و لە خێوەتەکەی دەنوستم. گۆلاوێکی گەورەی لێ بوو، قاپەکانم لێدەشوشت. هەتیوێکی قوتەم لێ پەیدا بوو، بە تورکی تێی ڕاخوڕیم:

- ناوت؟ کوێندەری؟ چکارەی؟

هەر تۆقیم. ببێ و نەبێ ئەوە پۆلیسی سرپیە و دەمبەنەوە زیندان.

- برا من فەقیرم، کوردم، هاتووم بەڕێم کەنەوە بۆ عیراق.

بانگی کرد:

- مارف وەرە ئەوە حەمەدی مەولوودە لە من ترساوە!

قادری مەحموودزادە و مارفی فەرهادی، هەردووک سابلاغی، کە سێ ساڵ پێش هاتبوون دەربارەی دروست کردنی حیزبی لاگری ڕووسان قسە بکەن؛ هەر لە سنوور گرتبوویانن و بردبوویاننە سیبریا. ئەو مابەینە بە ڕۆژ داریان پێشکاندوون و بە شەو دە حەبسیان کردوون. ئەوانیشیان هێناوەتە لای من. قاپ و قاچاغم هەر لەوێ بە جێ هێشت و چوومە لای سابلاغیان.

ئەوانیان قبوول کرد بچنە باکۆ، هەولیان بۆ منیش دا، بریانمە ئازەربایجان لە گوندێک بە ناو «کووبا» لە سەد کیلۆمیتری باکۆ کرامە پاسەوانی باغاتی دەولەت. ئەوێم زۆر خۆش بوو. بەلام ڕەحیم قازی ناچاری کردم بێمە باکۆیە. حقووقی پەناهەندەگی وەردەگرم؛ خانووم دراوەتێ. ئەوە تۆم لێرە دیتەوە...

- باشە کاکە حەمە، وەختێ لە بەغداوە چووینە خەلان بە هەوای دزی و چەتەیی کردن- چت بە چی کرد؟

- لە خەلانەوە تفەنگێکم پەیدا کرد. دە پێشدا بە تەنیا دەچوومەوە دەوری سابلاغ. لە هەرکوێ ئەمنیەیەک، ئەفسەرێکم دەس کەوتایە دەمکوشت و کەلوپەلەکە و ئەسپ و چەکەکەم دێناوە بە دزی دەمفرۆشت. پۆلیس وەک چاوئێشە لێم دەگەڕان. ڕۆژێک خۆم کرد بە چایخانەی قازیاودا؛ کە لەو بەری چۆم بوو. قاوەچی گوتی: نامە خۆت بشارەوە! دەستەیەک ژاندارم و شارەبانی هاتن لە تۆیان دەپرسی و ڕەنگە بگەڕێنەوە. غارم دا لە بن کەندالێک، لە ناو سپیندارانداا خۆم درێژ کرد. شارەبانیەکی کوردی سابلاغی هاتە سەر کەندال، ڕاست بە سەر مندا میزت! لێی ڕاست بوومەوە:

- سەگباب دەتکوژم!

- حەمەد دەغیلە ڕاکە، ئەوە لە تۆ دەگەڕێین!

بۆ شەریکە چەتە، «بلوت» ناوەم ڕەگەل کەوت کە ئازربایجانی و زەمانی پیشەوەری ناوبانگی هەبوو؛ قەدەرێکیش چەتەی مستەفاخانی خوڕیاوا بوو. ئەویش لە حەبسی کەرکووک ئازاد کرابوو. ئەو جار دەگەل قالە تەگەرانی و چەند چەتەیێکی‌تر کە ببووینە هەژدە کەس لە ئێران کەوتینە کار. جارێک برایمەسووری قاچاغچیمان ڕووت کرد کە دەیانگوت خەبەر بە دەولەت دەدا. دوو باری بارگین کووتالمان لێ ساند، هێنامانە وزەندەرە، لە دەشت دە ناو گیشە گیامان خست. سبەی هاتینەوە بارمان کرد و چووینە پشتی دەرمانی. لەوێ زانیمان کە گیا خراوەتە جێگەی کووتال و چەند تۆپێکمان لێ دزراوە. هاتمەوە تەشقەلەم دە خەلکی وزەندەرێ هالاند. ئاخری بە تفەنگێکی تاپڕ دەستم لە شەڕ بەردا. مالمان بردە قاراوا. دایکە دزێکمان پەیدا کرد کە لە بۆکان بۆمان بفرۆشێ. مالی برد و نەهاتەوە. مایەباش دەرچووین!

شەوێک لە پشت تورجان لە کێوی وەستا مستەفاوە ناردمانە مالی حاجی بابەشێخ کە نانمان بۆ بنێرێ. بۆ هەژدە کەس نۆ نانی ناردبوو! قەرارم کرد تۆلەی لێ بکەمەوە.

بڕیارمان دا ئاغای زەلام زەلام ڕووت کەین. چووینە سەر شەهابی بەردەزەرد، دەست و لاقمان بەست؛ بردمانە ئەشکەوتێک. «پەپوولە زێڕم دەیە بەرت دەدەم»، داوای پەنجا هەزار تمەنمان کرد. مەلا هات و پاش چەقەی زۆر پێک هاتین بە شەش هەزار ڕازی بین. پوولمان وەرگرت و ئاغا ڕۆیشت و پتر لە چوارسەد تفەنگچی کورد و ئێرانی دەوریان داین. کردمانە شەڕ، پیاوێکمان لێ کوژرا. لە تاریکایی شەودا -کە دەورەمان گیرابوو- یەک لە دوژمنەکان گوتی: وەرن لە لای منەوە دەرباز بن! ڕێگەی داین و کەلاک بە کۆلەوە دەرچووین. ئیتر لێک بلاو بووین. خۆم و سێ کەس هاتینە قاوەخانەی گردە بەردان. هەژ- نۆ بارگین و ئێستر بە بارەوە بەسترابوونەوە. گوتیان جیازی بووکی حاجی بابەشێخە. دەمم هەلبەست و بارمان برد و ڕۆیشتین. گەڕامەوە گوتم: بە حاجی بابە شێخ بلێن حەمەی مەولوود مالەکەی برد؛ چونکە ئەو بۆ هەژدە کەس نۆ نانی ناردبوو! مالمان لە عیراق فرۆشت. نامەی حاجی بابەشێخ بۆ شێخ

عەلائەدین هات. گرتیانم، ئاخر پووشکەیان لێساندمەوە. نەمدەزانی شێخ لە سەر یەکتری دەکەنەوە!

کاک هەژار! من لە دنیادا زۆرم تاڵ و سوێری دیوە؛ با ئەوەشت بۆ بگێڕمەوە:

نازانم کام ساڵ بوو، ڕەنگە تۆ لە بیرت بێ، زۆریان سابلاغی بە تۆمەتی قاچاغچیەتی بۆ شیراز دوور خستنەوە؛ منیش یەکێک لەوانە بووم. نە حقووق، نە بژیو، بەرهەڵدا، بڕۆ کار پەیدا کە! دەچووم لە مەیدان دەگەڵ فاعلان ڕادەوەستام، جاروبار کاری قورەکاریم دەست دەکەوت. لە ماڵێک فەعلە بووم؛ پیرێژنی خاوەنماڵ گوتی وەرە ببە نۆکەرم! ئیجازەی لە شارەبانی ساند و پێناسەکەمی لای خۆی گل دایەوە؛ بوومە نۆکەر. گەسک لێدە! کاروباری ماڵە بکە! پاشان دەگەڵ دوو منداڵان بچمە دەر بیانگێڕم. شاییەک پوولی گیرفانی نەدەدامێ. منداڵ یەکی دوو قڕانیان ڕۆژانە دەدانێ؛ شتێکم لەوان دەدزی بۆ جگەرە. جگە لە ماندووبوونی زۆر و بێپوولی و ئاتاجی، بۆڵە و جنێوی پیرێژن لە گیان وەڕەزی کردبووم. بڕیارم دا خۆم لە پۆلیس بدزمەوە و ڕاکەم. خۆ ناشکرێ بە جادەدا بڕۆم. ڕێگەی لادێم گرتە بەر؛ نابەلەد. بە خەیاڵ دەچمە ئیسفەهان، جارێک چوار شەو ڕۆیشتم، کۆچەری قەشقایی تێیان گەیاندم کە ڕێگەم هەڵە کردووە؛ گەڕامەوە. بە شەو دەڕۆیشتم، بە ڕۆژ خۆم دەشاردەوە کە ئەمنیە نەمبینن. لە دێهات سواڵی نانم دەکرد. بەیانییەک لە بن بەردێک نوستبووم؛ ئەمنیەک بە سواری تێی ڕاخوڕیم:

- تۆ چیت؟!

- ئاغا گیان دەگەڵ کابرایەک لە ئیسفەهان پێکەوە کرێکار و شەریک بووین، پووڵەکەی منی دزیوە؛ لەو دەگەڕێم!

- درۆ دەکەی! تۆ ڕەنگە لە هەلاتووەکانی شیراز بی؛ بەلام هێندە ڕووت و کەسیفی ناتگرم!

- ئاغا گیان خێرێکم پێ بکە!

- مردووت مرێ کێ بیستوویە سواڵ لە ئەمنیە بکرێ؟!

قرانێکی دامێ. جلەکانم هەمووی بە درووانەوە چووبوون. وا شرۆشرۆڵ ببووم هەموو لەشم بە دەرەوە بوو. ئەمجار نەمدەوێرا بچمە سواڵی نانیش. منداڵە ورکە بەردیان تێدەگرتم و بە «شێتە شێتە» شوێنم دەکەوتن. ئێوارەیەک لە لای هەمەدان گەییمە قاوەخانەیەی سەر ڕێگا. کابرا خەریک بوو دایخا. هەرام لێ کرد: دایمەخە! درگای بۆ کردمەوە. گوتم: چای دەم کە! پتر لە دە چام خواردەوە. نان و هێلکە بێنە، زوو بە! نانم خوارد. کابرا گوتی: من دەچمەوە دێ، تۆ شەو لێرە بخەوە و دەرکە داخە.

- ناترسی دزیت لێ بکەم؟

- نەخێر ناترسم.

- بەیانی لە بیرت نەچێ قەیماغ بێنی، نانی تازەش خراپ نییە!

- بەڵێ بە چاوان!

بەیانی کابرا بە باوەشێک نان و قەیماغ و پەنیرەوە هاتەوە. تێر لەوەڕام و پتر لە دە چای شیرنم خواردەوە. ڕووم تێکرد:

- بەڵێ دەزانم، یەک شاییت پێ نییە و حوکم دەکەی بێنە بخۆم!

دە بوغچەیەکدا دوو نردوو نان و دوو سەلکە پەنیری بۆ پێچامەوە، دوو قرانیشی دامێ کە لە ڕێگە بە چای بدەم. هێندێکیش قەند و چای وشکی دامێ.

گەیبوومە ناو کوردان. ئیوارەیەک لە قەراغ دێیەکەوە لامدا؛ لە ماڵێک داوای کەتریم کرد. ژنەکەی کەتری دامێ و لە سەر کوچکاورم دانابوو بکوڵی. مێردەکەی هاتەوە؛ شەقێکی لە کەتری هەڵدا و بە پاڵەپەستۆ دەری کردم.

سەرت نەیەشێنم! چل و پێنج شەو و ڕۆژ بە ڕووتی و سوالکەری ئەو ڕێگایەم پێوا. چوومە گوندی دەرمان. گوتیان «میرزا قادر» کوڕی حاجی سالحی موشیری -ئەو هەرە پوولدارە هەرە خەسیسە بەناوبانگەکەی سابلاغ کە ئەو گوندەشی هەبوو- لێرەیە. هەر دوور لە دەرگای حەسارەوە دیتمی تمەنێکی بۆ ناردم؛ گوتی: بڕۆ لێرە مەمێنە! لە عومرمدا هەر ئەو جارە فرمێسکم بە چاودا هاتووە... تمەنم بۆ فڕێ دا و دەرکەوتم. هاتمە گوندی زگدڕاو؛ کە ئاغاکەی میرزا کەریمی شاتری بوو. ئەویش وەک میرزا قادر سابلاغی و دەیناسیم. مەیدان ئەسپێک منداڵی دێ بە قۆچەقانیەوە بە پیرمەوە هاتن: «شێتە شێتە» ڕاویان نام. لە تاوان خۆم بە ئاودەستخانەی مزگەوتا کرد. بەختی من کوێخا لە ئاودەست بوو، منداڵی لێ دەرکردم. چوومە باغ کە گوتیان ئاغا بە ماڵەوە لەوێیە. هەر کە دیتیانم مات مان. حوسنی خانمی ژنی ئاغا بانگی کرد:

- سەرت دە قوڕێ نێی! خۆ ئەوە گەڵوگونت هەموو بە دەرەوەیە، بچۆ پشت داریک!

جاجمێکیان بۆ هێنام دە خۆمەوە پێچا. هەر دەسبەجێ مەنجەڵێ پڵاوی هێنا. بە یەک هەڵپە خواردم. زۆر زوو یەکی‌تری لە پێش دانام؛ ئەوسا تێرم خوارد. خانم ناردی دەستێ جلکی تازەیان بۆ هێنام. ئاویان گەرم کرد؛ خۆم ششت. بە ڕاستی حوسنی خانم لە هەموو پیاوان پیاوتر دەرچوو...

دە ڕۆژ وای بە خێۆ کردم، تەواو بووژامەوە. کە گوتم دەچمەوە سابلاغ، جلکی ژن و منداڵەکانم و چل تمەنی پووڵ دامێ. لە سابلاغ هەموو ڕۆژ پۆلیس لە منی پرسیبوو؛ کە هەڵاتووە دەبێ بگیرێت. هەر ئەو شەوە بوومەوە چۆڵنشین و یاریدەی قاچاغچیانم دەدا و جار-جاریش دزیم بە بەرەوە دەکرد. لەو ڕێگەیە فێرە گەداییش ببووم. ئەگەر لە گوندێک دەمزانی دزیم بۆ ناکرێ، سوالم دەکرد. دەربەدەر مام تا ڕەزاخان تێک چوو. هاتمەوە و بوومە خزمەتکاری کوردایەتی و دەگەڵ تۆدا بوومە ئاشنا. هێشتا کۆمەڵەی «ژێ-کاف» دانەمەزرابوو، ڕۆژێک چوومە زگدڕاو. بە سەر تەقەدا کەوتم. ئاغایانی دەوروبەر هاتبوون زگدڕاو تالان کەن. تفەنگێکم وەرگرت و بەربوومە گیانی دوژمنان. هەڵمقەندن و کەوتمە دوویان. یەکیان هەرای کرد: ئەو سەگبابەتان نەدیوە دەڵێی بەرگری لە ماڵی بابی دەکا!

با ئەوەش لە حەمەد بگێڕمەوە:

لە کەرکووک چووبووە چاخانەیەک، گوتبووی کەباب دەخۆم. ناردبوویان کەبابیان بۆ هێنابوو. کە هەستابوو بە خاوەن چاخانەی گوتبوو:

- کاکە دەست خۆش!

- یانی چی؟

- لە ولاتی مە، پیاو ئەگەر پووڵی نەبوو دەڵێ دەس خۆش!

- جوابەکەی چییە؟

- سەر خۆش!

- بەو شەرتە سەر خۆش، هەموو ڕۆژ بێیەوە لام «دەس خۆش، سەر خۆش» بکەین!

ڕۆژێک لە چاخانە دانیشتووە، پۆلیسێک دێتە بەردەمی:
- مام قادر دنیات لێ گەڕام، ئەم ئیحزارە ئیمزا کە.
- بڕۆ من مام قادر نیم!
- بە خوا دەتناسم، مام قادری و دەبێ ئیمزای کەی!
- کوڕە هەر سێک تەلاقم کەوێ من حەمەدی مەولوودە چرچەم، بە تۆمەتی قەتڵی پۆلیس و ئەفسەری ئێران لە عیراق و ئێران لێم دەگەڕێن بمگرن!
کابرای چاخانەدار ڕاست پیلی پۆلیس دەگرێ:
- کاکە ئەوە برای منە، تازە لە شێتخانەمان هێناوەتەوە، تا نەیکوشتووی ڕاکە!
زۆر لۆمەی حەمەش دەکا کە ئەو سەرگەرمییە بە هیلاکت دەبا...

***

دەوڵەت زۆری قەدری نیزامی شاعیر گرتووە. کۆتەڵێکی زۆر بڵندی لە مەیدانێکە و مووزەی نیزامی هەیە. بردیانمە سەیری مووزە. یەکجار زۆر ئاسەواری نیزامی لە خەتی و چاپی زۆر بەقیمەت تێدا هەڵگیراوە. کیژێک شارەزایی دەکرد «دلارا» ناو؛ بەلام لە ڕاستیدا دلارا بوو. دەتگوت عیزراییل لە گۆشەی چاوە ڕەش و بادامییەکانیدا خۆی مات داوە گیانی لاوان بکێشێ! من لەبەر تماشای ئەو باوەڕ ناکەم دە هیچ گەیبم! تماشای نوسخەیەکی خەمسەم دەکرد، بە دەنگ لە نزیک کچەکە خوێندمەوە:

دل شیشه و چشمان تو هر گوشه برندش مستند، مبادا که به شوخی شکنندش

زانی دەگەڵ ئەومە، ئادریسی لێ خواستم. ئێوارێ تەلەفۆنی کرد گوتی: ناوێرم بێمە ئوتێل. گوتم: وەرە مالی عەبدوڵلا ڕەزماوەری کە لەوێ دەعوەت کراوم. هات. بەلام ژنی عەلی گەلاوێژ گاڵتەی پێ کرد و تۆراندی. دوایی کە لۆمەی ژنی عەلیم کرد گوتی: بۆ تۆ نابێ؛ سووکە!
لە کۆڕی شاعیران و نووسەران بانگ کرام. زۆرم قسە کرد؛ مێشکی سەریانم برد! هێندێک خەونووچکە دەیبردنەوە! سەر لە هەوەڵەوە ڕەحیم قازی موتەرجیم بوو؛ دەری نەبرد؛ عەلی گەلاوێژ جێگای گرتەوە. گوتیان بە ئازەربایجانی قسە بکە! دەمزانی ناتوانم وەک پێویستە مرازی خۆم دەبڕم. بە کوردی دەمگوت و تەرجەمەی ئازەری دەکرا. لە بیرم نەماوە لە ماوەی سەعات و نیوێکدا -کە بێوچان چەنەم لێداوە- چم گوت؛ بەلام پوختەکەی بە سەرچڵی ئەمە بوو:
جارێک لە شیعری خۆمدا گوتوومە: خوێنی کورد و ئازەری بۆ پارێزگاری نیشتمان دەڕژێتە تەشتێکەوە؛ جارێکی‌تر گوتوومە: ئێمە وەک دوو کاکڵەبادام لە تێکوڵێک داین؛ ئێستا کە زۆرتر شارەزاتر بووم، دەڵێم: ئێمە دوو گەل نین، یەکین. ئێوە لە تاریخی خۆتاندا دەڵێن لە عەولادی مادی بچووکین؛ زەردەشت لە خۆمانە. کوردیش هەر وا دەڵێن و مێژوونووسان و ڕۆژهەلاتناسانیش بۆ کورد وا دەڵێن. کە وا بوو بێژین: ئێمە لە بنەڕەتدا یەک بووین. جا یان ئێوە کوردیتان لە بیر براوەتەوەو بە ترکی قسە دەکەن، یان ئێمە ترکیمان وە لا ناوە و بەو زمانە کوردییە داخێوین. بەر لە زەمانی سەفەوی گەلێک لە مێژوودا بە ناوی ئازەری و زمانێکی تورکی بە ناوی زمانی ئازەربایجانی نەناسراوە؛ بەلام لە زەمانی گەزەنفونی یۆنانییەوە ناوی کورد هەیە کە لە دانیشتووانی چیای زاگرۆسە و زمانێکی سەربەخۆیان هەیە. دەشزانین کە سەفەوی بنیچە کورد، ئەم ترکیەیان کردۆتە زمانی مەزهەبی و بە سەر خەڵکی بەردەستی خۆیاندا سەپاندووە. تەنانەت شێخ سەفی بۆ خۆی شیعری بە زاراوەیەکی کوردی گوتووە. جا ئێستا قسەی ئێمەی

کورد ڕاست بێ یان قسەی ئێوە، بە هەر دووک باراندا ئێمە یەکێکین و لێکیان هەڵاواردووین. ئەگەر مامۆستا «سەمەد ورگون» ئەو هەموو زەحمەتەی کێشاوە و دەڵێ: «نابێ بڵێین دایکی نیزامی کچە ئاغای کورد بووە؛ دەبێ بڵێن ناوی «ڕەئیسە» بووە. لە برسان دەمرد؛ لە ناچاری ڕازی بووە مێرد بە یووسف کوڕی زەکی موئەیەد بکا؛ کە ئازەربایجانی بوو. دەنا ئێستاش نە هەر ئاغا، هیچ کوردێک کچی خۆی نادا بە بێگانە. ئەوسا دەبێ بڵێین باوکیشی هەر کورد بوو؛ کە نیزامی لە ئازەربایجانەتی دەشۆرێ»، پێم وایە خۆی بە خۆڕایی زەحمەت داوە. ئەگەر وەک من لێکی داباوە کە ئێمە هەر یەکین و زمانمان گۆڕاوە، ئەوسا تێدەگەیشت کە ئەلیاس ناوی کوردانەیە و جگە لە پێغەمبەرەکەی ناو قورعان، نەمبیستووە ئەلیاسێکی غەیرە کورد هەبێ. تەنانەت لام وایە دایکی نیزامی کوردی یەزیدی بووە؛ چونکە دەڵێ: «خاڵۆ عەمێ ئەو خاڵی من بووە»، «عەمێ» ناوی یەزیدیانە. قەتیش نەبیسراوە ژنە کوردێک ناوی ڕەئیسە بووبێت. لە هەموو مێژووەکانیشدا هەمیشە «گەنجە» و «ئاران» بە کوردستان ژمێراون. نەخێر، نیزامی کوردە و ئازەربایجانی؛ کە ئەو دوو ناوە ئێستا بە سەر گەلێکی لێک هەڵاواردوو دابڕاوە. وا من یەکێک لە خۆتانم و ئێوەش دەتوانن کتێبی خۆتان چاپ بکەن. داواتان لێ دەکەم لەو بەشە بەرەبابەتان بێخەبەر مەبن و هاوارێکمان بۆ بکەن...

نازانم چەند دیکەشم ڕست. هەرچەند ڕەحیم بە ترسەوە تەرجەمەی دەکرد و لای وا بوو زۆریان پێ ناخۆشە، بەرعەکس یەکجار زۆریان پەسند کرد و چەپڵەی زۆریان لێ دا و ڕۆژی دوایی نامەیەکم بۆ هات کە بە تێکڕایی کردمیانە ئەندامی فەخری لە کۆڕی شاعیران و نووسەرانی ئازەربایجاندا. لە پاش قسە درێژەکەم، وچانێک درا و چامان دەخواردەوە. چەند کەسێک چەند پرسیارێکیان لێ کردم؛ بە ئەندازەی ئاقڵی خۆم جوابم دەدانەوە. یەکێ پرسی:

– بیر و ڕات دەربارەی سمکۆ چییە؟

گوتم: سمکۆ ئاغایەکی کوردی سەرڕەق بووە. بەزەی بەوانەدا نەهاتۆتەوە کە لای وا بووە چونکە سەر بە دوژمنن نابێ بیانکوژێ. زۆر کەسی بێتاوانی ترکزمانی کوشتووە کە هیچ لەو کارەی ڕازی نیم. بەڵام لەم قەڕنەدا ئەو ڕچەی بۆ کێشاین کە دەکرێ چاو دە گژ شووژن ڕاچێ و بیشیشکێنێ. ئەگەر عەقڵی سیاسی تەواو با، بۆ یەکجاری ڕیشەی دەوڵەتی لاساری پادشایانی ئێرانی لە بنەوە دەردێنا. کە وا بوو قەدری ئەو مامۆستایەتیەی دەگرم.

یەکێتر پرسی:

– لە تاریخی ئەرمەنیدا نووسراوە: دوژمنی ژمارە یەکمان کوردن؛ کە لە قەتڵوعامەکەدا ئەوان یاریدەی سوڵتانی ڕۆمیان داوە. تۆ دەڵێی چی؟

– من باوەڕ ناکەم شتی وا هەبێ. ئەوە لەوە دەکا ڕووس لە تاریخی خۆیاندا بنووسن: دوژمنی هەرە گەورەمان ئەمڕۆ تاتارن؛ چونکە مۆسکۆیان گرت و قەتڵوعامیان کرد. ئەو سوارە کوردانەی لەشکری حەمیدیە بوون و بە فەرمانی سوڵتان شەڕیان کردووە. چی بە سەر کوردیترەوە داوە؟! دەشبێ ئەرمەنی ئەوەیان لە بیر نەچووبێ کە زۆر خانەدانە کورد، هەزاران ئەرمەنی هەڵاتوویان ئەودەم پەنا داوە و ڕزگاریان کردوون. چەند تەتاری ئەمڕۆ تاوانباری تەتاری پێشوون، کوردی ئەمڕۆش هەر ئەوەندە...

پرس و جوابەکانیترم لە بیر نەماون.

لەو شاعیرانەی لە باکۆ دیتمن، «عوسمان سارویللی» زۆر شاعیرێکی بەرز بوو. شیعری ئەو دە

قاتی شیعری «سەمەد ورگون» بەهێز و جوان بوون؛ بەلام چونکە سەمەد دۆستی نزیکی ستالین بوو، ناوی شاعیری هەرە گەورەی لێ نرابوو.

چاوم بە «مەدینە گولگوون» کەوت کە لە تەوریز کیژۆلەیەکی جوانکەلە و شاعیر بوو؛ من و هێمن دەمانناسی. ببوە ڕەشێکی زۆر دزێوی گنجاوی. یەکێکی سەر تەواو سپیم دیت نەمناسیەوە. گوتی: من «شاعیر عەرەب ئۆغلیم». هەر چونکە لە تەوریز ڕێگەم نەدا یەک لەو کیژە سروودخوێنانە بۆ ئەتاکشیۆف (فەرماندەی هێزەکانی شۆرەوی لە ئازەربایجان) بەرن، هەر کە هاتمە باکۆ گرتیانم و چاردە ساڵ لە حەبسدا مام. پاش نەمانی ستالین و باغرۆف و دەستە و دایەرەیان، هاتوومە دەر.

بۆیان گێڕامەوە کە پیشەوەری لە ئێران ڕەویوە، ڕێگەی نەدراوە بچێتە مۆسکۆ. نامەیەکی گەیاندۆتە ستالین، باسی شکانی ئازەربایجانی ئێرانی بۆ نووسیوە. ستالین پرسیویە: نەقلی ئازەربایجان چییە؟ من قەت نەمبیستووە. بۆچی لەوێ چی ڕووی داوە؟! با ئەو پیشەوەریە بێتە لام؛ زۆر بێخەبەرم. پیشەوەری کە ساز بووە بڕوا، بە فەرمانی باغرۆف [باقرۆف] کامیۆنێک لە ڕێگەی فرگەدا خۆی لە ترۆمبیلەکەی داوە و کوژراوە و ئێستاش ستالین هەر بە بێخەبەری ماوە تا مردووە. ئای بە کلکی خێویەوە! وا دیارە من و مام هێمن کەری تەواو بووین: نە ستالین زانیویە چییە حاڵمان و نە فەرموویەتی: «یەمان پرسیسکی، کوردیسکی خەرەشۆ!» (فارس خراپە و کورد باشە!)، ئێمە لە عیشقا سووتاوین و مەعشووقە ئاگای لە مەحموودی بێزەواد نەبووە!...

وەک باسی باغرۆفیان دەکرد، قەت چەنگیز هێندە خوێنڕێژ نەبووە. گۆیا لە محاکەمەدا بێپەروا گوتوویە: پەنجا و سێ هەزار کەسم بە دزیەوە بە دەستی خۆم کوشتووە و بە شوفێرەکەم ناشتووە. هەر ژنێک کە ئەو ویستبێتی و نەچووبێتە لای، بە مێرد و منداڵەوە حەواڵەی سیبریا کراوە و فەوتاون. ئەو زوڵم و زەلالەتەی لە دەزگای باغرۆف و یارانیدا کراوە، سەد کتێبی دەوێ. جا ئەگەر کلفەت وا جوان بووبێ، دەبێ خانم چۆن بێ؟! دەبێ فەزایحی ستالین گەیبێتە کوێ؟

جارێک لە ئاسایشگا، نایبێکی شووورای عالی، شوکرانەی ئازادی زەمانی خرۆشۆفی دەکرد. دەیگوت: ئێستا نامە بۆ باکۆ بنووسم جوابم بۆ دێتەوە. ئێستا دەتوانین شەوانە بچینە ماڵی دۆستان. قەدیم نەماندەوێرا نامە بنووسین کە سەد جار تماشای دەکرا. هەر ئێوارە سەعات پێنج، هەر کەس نەچووبایەوە ماڵە خۆی، دەگیرا و شرت و گوم دەکرا...

لەگەڵ چەند کەسێک لە نووسەرانی باکۆ -کە دەیانگوت ئێمە کوردین و کوردی نازانین و یەکیان «ڕەحیمۆف» شاعیرێکی بەقەدر بوو- ڕۆژێک لە ماڵی میرزا برایمۆف بووین. گوتیان: ئێستا بولبول (ئەو گۆرانیبێژە بەناوبانگەکە) دێتە ئێرە. ئێستاکە لەقەبی پرۆفسۆری دراوەتێ. گۆرانی نالێ؛ داوای گۆرانی لێ مەکە! بولبول هات. پیرەمێردێکی حەفتا ساڵەی زۆر جوان و بالابەرز بوو.

گوتم: ئوستاد ئەگەر منیش داوا بکەم گۆرانییەک نالێی؟

- هەژار من دایکم کوردە و کوردم زۆر خۆش دەوێ. دادەی دەفێکم بۆ بێنن!

بە ڕاستی دڵی سیسی تێراو دەکرد. میرزا برایمۆف گوتی: هەژار! لەوەتا هاتووی، نیوەی نووسەرانت لێ کردووینە کورد. تەنانەت نیزامیشت لێ ساندووین. تکایە زوو بڕۆوە تا منیشت

نەکردۆتە کورد!

لەو مەجلیسەدا قسە کرا؛ یەکێ گوتی: کوردستان ئازاد دەبێ؛ ڕەحیم قازی ڕەئیسە و هەژار وەزیری فەرهەنگە.

گوتم: ڕەنگە ڕەحیم بەوە دڵی خۆش بێ؛ بەڵام من دەزانم تا چینی من و دوای منیش لەم ڕێگەیەدا نەمرین، ئەو خەونە وە دی نایە. هەرگا کوردستان ئازاد بێ، پیاوی وەکو من و ڕەحیمی بە پووشێک ناوێ. ئێمە خۆمان کردۆتە بوتی زەمانی جاهلی. وا من هەر لە ئێستاوە ئیستیعفام لە وەزارەت دا...

بێ‌جێی نازانم کورتەباسێکی ڕەحیم قازی بکەم:

بنامۆزای پێشەوا قازی محەممەد، برای حەمەحوسێن‌خانی سەیفی قازییە؛ لە سابلاغ دەمناسی. لاوێک بوو، ئەویش دەگەڵ چەند لاوێکی دیکە هاتبوونە باکۆ کە فێری ئەفسەری بن یان بخوێنن. کە سابلاغ شکا زۆریان هاتنەوە. چەند کەسێکیان وەک کەریم ئەییووبی، مستەفا شلماشی و عەلی گەلاوێژ و سولتان وەتەمیشی و ڕەحیم قازی نەهاتنەوە. دە پاڵ دەرس خوێندندا -بە ناو- حیزبی دیموکراتی کوردیان بۆ ساز داون و ڕۆژنامەیەکی دوو پەڕی بە کوردی و ئازەرییان حەوتانە نووسیوە. نازانم ڕەحیم چی خوێندووە؛ بەڵام ناوی دوکتور ڕەحیم بوو.

بەر لەوە بێمە مۆسکۆ نامەیەکیم پێگەیشت؛ ڕەحیم نووسیویە و دەڵێ: وەرە ئێرە! پووڵی تەرجەمەی شیعرەکانیشت -کە نزیکەی بیست و هەشت هەزار ڕووبڵ-ە وەردەگری... بۆم نووسی: دەعوەتێکی سەیرە! تۆ لە عاسمان سفرە ڕادەخەی و ناردیوانیشت سووتاندووە! چۆن دەتوانم بێم؟

لە ئاسایشگا هاتە لام. پاش چاردە ساڵ یەکترمان دیتەوە. هەر دووکمان قەڵەوتر ببووین و ئەو زگی لە من زلتر بوو. لە قسانی بۆنی ئەوە دەهات کە لە جێی پێشەوا بکرێتە سەرۆکی کورد. گوتم: کاکە! بارزانی لە مۆسکۆ بوو؛ لە جزیرەی سووریا ڕۆژێک شوانێکی یەزیدی و خاوەن مەڕێک چەققەیان بوو کە فلانە مەڕت دزیوە! درۆ دەکەی گورگ نەیخواردووە. شوانەکە زۆر سوێندی بە شێخ هادی و بولقاسم خوارد، بەهرەی نەبوو، گوتی: «سوێند بە سەری مەلامستەفا بارزانی، من نەمدزیوە». کابرا گوتی دڵم پابۆوە... ئەمڕۆ لە سەرانسەری کوردستاندا ناوی بارزانی لە سەرووی هەموو ناوانە. باوەڕ ناکەم تۆ بتوانی ئەو شوێنە بگریەوە.

دەعوەتی باکۆیەشم هەر ئەو پێکی هێنا. هەر گەییمە باکۆ، ئازەربایجانی و کورد باشیان باس نەدەکرد. دەیانگوت پیاوی دەوڵەتی مەرکەزییە و زۆر کەس لە هاوولاتیانی ئازەربایجانی بەگرتن داوە کە لە حەبسدا فەوتاون. سەرەڕای ئەوەش، ئەو ئازەربایجانییانەی -کە لە بارەی ناموس‌پارێزیەوە زۆر شێلگیرن- دەیانگوت: ژنەکەی جوولەکەیەکی ڕووسە؛ ئابڕووبەرەیە. تۆ نسحەتی بکە با دەست لەو ژنەی بەردا. دەمگوت: من حەقم چییە؟ خۆ من قازی مەملەکەت نیم.

پاش سوبحانە خواردنێک، یەکێ هات گوتی: ژنەڕاڵ «غولام یەحیا» دەیەوێ بتبینێ. خستمیە ترۆمبیلێکی سەرداپۆشراو. لە ماڵێک دابەزی. تاوێک بە دالانێکی تاریکدا ڕۆیشتم؛ بردیانمە ژوورێکی زۆر تاریک. غولام یەحیا لەوێ بوو. گوتی: لە ترسی ڕەحیم ئاوام تۆ هێناوە. هەر بزانێ منت دیوە واوەیلا بە حاڵم! زۆری دەردی دڵ لە حیزبی تووده هەڵرشت: «ئەگەر جارێکی دیکە بگەمەوە ئێران و چەکێکم بە دەستەوە بێ، هەر چی بڵێ تووەدەم بۆ بابی تەنبێ

دەکەم...».

چەند پەیامێکی بۆ مەلامستەفا نارد.

لە ئوتێلەکە خەبەرێک لە من درابوو کە ئەوسا باوەڕم کرد ڕەحیم چاوەدێری بزووتنەوەی خەلکی باکۆیە و کە لێی دەترسن بە خۆڕایی نییە. خەبەریش ئەوە بوو: پاش ئەوەی ژنی عەلی گەلاوێژ دلارامی لێ تاراندم، ڕۆژێک تەلەفۆنی کرد:

- دلت لێم ڕەنجاوە؟

- کارێکی نالەبارت کرد...

- دەسا وا دێم ئاشتت دەکەمەوە.

- کەنگێ؟

- سەعات چوار دێم، بە تەنیاش دێم.

نەهات. شەو دەگەڵ عەلی هات؛ زۆریش کز و تووڕە دیار بوو. حەمەد گوتی: ڕەحیم گوێی لە قەول و قەرارتان گرتووە، هەڕەشەی لە سیویل کردووە بۆیە نەیتوانیوە بێتە لات.

- چۆنی زانیوە؟

- هەر کەس لە تەلەفۆنی ئوتێلەکە قسە بکا دەبێ ئەو بیزانێ.

لە یەکەم دیتنەوەیدا، زانایی و عیلمێکی وام لێ هەست نەکرد کە بەرچاو بێ. بەلام کە عەلی گەلاوێژم دیت، وای بۆ چووم کە عەلی وەک مەولانای ڕۆمی زمانی شەمسی تەبرێزییە و بە دەردی بەشیر موشیری بەغدایە گۆتەنی: «تۆ بنووسە و من تەئلیفی دەکەم!»، عەلی هەم شاعیر، هەم نووسەر، هەم کوردیزانی باش، دوکتورای لە ئیقتیسادی سیاسی هەبوو.

شەوێک ڕەحیم تا سەعات دوازدە لام بوو. گوتی: ئەگەر تەلەفۆنم بۆ کرا، با لە ماڵەوە قسەم دەگەڵ بکەن.

سەعات یەک، سوڵتان وەتەمیشی بە تەلەفۆن گوتی: هەمزە عەبدوڵلا دەگەڵ جەمال حەیدەری چوونە لای سولسۆف، زۆریان خراپەی بارزانی کوتووە! مزگێنی بە ڕەحیم بدە!

- هەر خۆت بە تەلەفۆن پێی بڵێ...

لە ئاسایشگای گێرتسن نامەی ڕەحیمم بۆ هات، بیست و هەشت هەزار ڕووبڵەکەم ببوە بیست و دوو! لە نامەیێکی دیکەدا هەژدە بوو، جاری سێهەم ببوە دوازدە، تێ نەدەگەیشتم چییە؟! بەلام کە لە باکۆ دیتم و باسیان کرد کە چۆن هەموو ژیانی سەرفی ژنان و مەشرووب دەکا، پێم سەیر بوو کە دوازدەکە بۆ نەچۆتە ژێر سیفرەوە!

من هەر ڕۆژە حەقی نووسینی مەقال لە ڕۆژنامەی ئازەری و ئەرمەنی دام بۆ دەهات. پووڵ وەک کا وا بوو. کە دەهاتمەوە بۆ مۆسکۆ، شەش هەزار ڕووبڵم دایە خزمەتی و ئەوی‌تریشم بۆ حەمەدی مەولوودی بەجێ هێشت. کە ڕەحیمیش چەند پارچە دیاری جوانی دا بە من و دیار بوو بە گرانی کڕیون.

دەعوەتنامەیەکم بۆ هات کە: دەوڵەتی ئازەربایجان کۆبوونەوەیەکی ساز داوە و تۆش دەبێ لەوێ بی! دەعوەتێکی زۆر گەورە بوو. سەرانی حیزبی تووده: ڕادمەنش، ئیرەج ئەسکەندەری، ئەمیر خیزی و جەودەت لەوێ بوون. دەبێ ئەوەش بزانی کە لە پێشدا -هەر وەک بە ناو کۆمەڵی کوردان هەبوو- فیرقەی ئازەربایجانیش -بە ناو- تەشکیلاتێکی لە باکۆ هەبوو. بەلام کە من لەوێ بووم، ڕووسیە لێی مەنع کردبوون و خستبوونیە سەر حیزبی تووده؛ کە زۆربەی

ئازەربایجانییەکان لەوە نارازی بوون و نەیاندەویرا قسە بکەن. سەرۆکایەتی کۆبوونەوە درا بە ڕەحیم قازی؛ ئەو نۆرەی قسەکەرانی دیاردە دەکرد. گوتی: لە دوای هەموان نۆرەی تۆ دەدەم. چەند کەس لە ئازەربایجانییە ئێرانییەکان قسەیان کرد. هەموویان وتاریان بەوە دوایی دێنا کە: «ئازەربایجان یەک‌پارچەیە و دەبێ ڕۆژێک ببینەوە یەک، لە ژێر حوکمی هاوبەشی شۆرەویدا...». نۆرە گەیشتە ئیرەجی ئەسکەندەری. بەوپەڕی فەساحەت و بەلاغەت نوتقێکی زۆر ڕێک و جوانی کرد و چەندین شیعری حافز و سەعدیشی دە ناودا بە شایەت هێنایەوە. لە باسی کورد گوتی: «قازی‌ها لە ڕێگەی ئازادی ئێراندا گیانیان فیدا کرد». دەربارەی ئازەربایجانی گوتی: ئێمە فارس و ئازەری و کورد وەک سێ منداڵی بێباب وایـن، نانەکەمان لە سندووقێک دایە، لاساریکی ملئەستوور قفڵی داوە و لە سەری دانیشتووە. دەبێ هەر سێکمان پێکەوە لە سەر سندووقی فڕێ دەین و ئەوسا نانەکەمان دەست کەوێ و پێکەوە تێر ببین. ئێستا باسی جیابوونەوەی ئازەربایجان و کوردستانێک نابێ بکرێ. ڕۆژی خۆی باسی دەکەین و بزانین دەبێ چۆن دەبێ...

کاتێ نۆرە درا بە من گوتم:

- مامۆستا ئەسکەندەری کارێکی کرد کە پیاو شەرم دەکا لە ڕووی ئەودا هیچ بڵێ؛ بەڵام دوو ملاحەزەم هەیە: لە فیداکاری کورددا هەر فەرمووی «قازیان»، چونکە ڕەحیم لێرەیە و خاتری گرت؛ بەڵام ئەو سەدان کارگەرە کرماشانی و لوڕانەی لە بیر چوو؛ ئەو هەموو لاوانەی سابڵاغی هەڵبوارد کە لە پێناوی حیزبی تووەدەدا کوژراون. چەند شەو لەوە پێش چوومە ئۆپیرای کۆرئوغلو، هاوکارانی دەستیان ڕادەکێشا و سوێندی وەفاداریان دەخوارد. کوردێک هات جگە لە دەست ڕاکێشان چۆکی دادا و سوێندی خوارد. بەڵێ کورد سوێندی وەفاداری لە لا زۆر پیرۆزە و هەرگیز پاشگەز نابێتەوە. هەزار ساڵ پتر، بە سەد هەزاران پاڵەوانی کورد لە ڕێگەی ئیسلامدا خۆیان فیدا کرد؛ گوتیان عەرەب و ئێرانی و تورک -کە موسڵمانن- هیچ قەدری کورد نازانن. کومۆنیستی زۆر باشە کە فەرقی نەژادی لە لا نییە. زۆرمان بەو بانگەوە هاتین؛ زۆرمان خۆمان بە کوشت دا. ئەوا ئێستا دەبینین کوردی عیراقی لە یەریوان قسە دەکا؛ لێی دەپرسن کورد چۆنن؟ کومۆنیستە؛ بە گوناهی دەزانێ بڵێ کورد هەیە. دەڵێ: لە عیراق -جگە لە عەرەب- ئەرمەنی و تورکومان هەن؛ کە زۆر حاڵیان خۆشە! لێرەش جەنابی ئەسکەندەری دەفەرمووی: جارێ باسی ئازەربایجان و کوردستان مەکەن! وەختی نییە. من دەڵێم: نا هەر ئێستە وەختیە! با بڵێین ئەگەر نانمان لە بن کابرای لاسار دەرێنا، هەر کەس بەشی خۆی پێ دەگا. ئەوسا ئەگەر زانیان کەس تەما دە بەشە نانی ئەوی‌تر ناکا، پێکەوە لە سەر سفرەیەک دادەنیشین. بەڵام ئەگەر یەکێک دە بەشی ئەوانی‌تر ڕۆبێ، حەقیان هەیە نانی خۆیان بەرن و هەر کەس لە ماڵە خۆی بیخوا. کە عەداڵەتیش هەر ئەمەیە...

بوو بە هەرایەک لەو کۆڕەدا:

- هەژار ڕاست دەکا! دەمانەوێ بەشمان هەر لە ئێستاوە دیار بێ! نامانەوێ تووەدەش وەک شا بەشمان بخوا!

لە پاش تەواو بوونی قسان و دیتنی فیلمی ئارشین مالاڵان، مامۆستایانی تووده هاتنە ژوورێک کە ڕەحیم و من لەوێ بووین. ڕەحیم گوتی من دەڕۆم. من مامەوە و ئەوان. ڕادمەنش گلەی کرد:

- لەو مەجلیسە گەورەدا نەدەبوو قسەی وا بکەی.
- ئێوە دەبوو کارێک بکەن من قسەی وام بۆ نەیە.
- هەژار ڕێگەی ئێمە ڕاستە. بۆ بە ڕێگەی ئێمەدا نارۆن؟ دەردی قاسملوو کە ئێستا بۆتە دژمان و لە ڕێگەی ئێمە لای داوە، گۆیا مللیەت دەکا...
- مامۆستا! مەرحوومی خالید بەکداشیش هەر ئەو فەرمایشاتەی دەفەرموو!
- بۆ خالید بەکداش مرد؟!
- ئەدی ئەگەر نەمردووە کوا؟! مامۆستا گیان ڕووپەڕی مێژوو هەڵدەوە! هەمیشە عەشایری غەرب سەربەخۆیی ئێرانی پاراستووە. ئەو عەشایری غەربە ئێمە پێیان دەڵێین کورد؛ ئێستا زۆر تینووی ئازادین. ئەگەر ئێوە بە هیچیان نەگرن، ئەمریکایی و ئینگلیس بیانەوێ تەشقەڵە بە دەوڵەتی ئایندەی تووده بکەن، هەر بەوانە -کە تۆزێک دڵخۆشیان بکەن- هەڵتان دەدێرن. لەو گوێ بە کورد نەدانە، هەزاران قاسملووتان لێ پەیدا دەبێ. ئێوە ئێستا تەنیا کەچە ڕادیۆیەکتان لە بوڵغار هەیە، بەرنامەی بە فارسی و ئازەری هەیە؛ بەشێکی عەشایری غەربی تێدا نییە -کە هیچ نەبێ بە درۆ- دڵخۆشی کورد بدەنەوە. هەر لە بیریشتان نییە کورد هەیە!
- لە ڕادیۆی پەیکی ئێراندا، نە وەختی زیادیمان هەیە، نە گوویەندەمان هەیە!
- قسە بۆ منداڵ دەکەی! لە سەعاتێک فارسی، چارەگێک و لە سێ چارەگ ئازەری پێنج دەقیقە ببڕن، ئەوە وەختی فەننی. کوردی‌بێژیش، هەزار بێکار لە ئورووپا هەیە بە حەقێکی نەمرنەژی کارتان بۆ بکا. ئەگەر کەستان دەس نەکەوت من دێم بە نانەزگ قسەتان بۆ دەکەم.
- باشە حەول دەدەین ئەو گلەییەش لابەرین.
«ئەسعەد خۆشەوی» کە لە مۆسکۆ دەگەڵ بارزانی لە ماڵێکدا ژیابوو، گێڕایەوە:
ڕادمەنیش و ژنەکەی -کە زۆر جوان بوو- چەند جارێک هاتنە لای مەلامستەفا و بوونە ئاشنا. ڕۆژێک ژنەکە بە تەنێ هات. پاش تۆزێک لەپڕ دیتم مەلامستەفا دەرکەی کردەوە و پاڵێکی بە ژنەکەوە نا، وەخت بوو لە پلەکانان ملی بشکێ. ژنەکە داوای لە بارزانی کردبوو، بیلامانێ حەزی لێ بکا، تا بە یەکجاری ببێتە دۆستی ڕادمەنشی ڕەئیسی حیزبی تووده! وەباڵ بەستۆی ئەسعەد.
لە نێوان پەردەی کۆبوونەوەکەدا مووزیک و ڕەقس و گۆرانیش هەبوو. «سارا قەدیمۆفا»ی بەناوبانگ -کە ئەوسا تۆزێک پیر ببوو- ڕەقسی کرد، گۆرانی گوت. شەوێکیش چوومە ئۆپیرای «لەیل و مەجنوونی فزوولی» کە «روبابە» ناوی گۆرانی‌بێژ دەوری لەیلای دەگێڕا و بە دەنگی خۆشی خۆی دنیای ئیحیا کردەوە.
جەعفەر خەندان ڕۆژێ زۆری تاریفی بابا تایەر کرد، بە تایبەتی ئەو بەیتەی کە دەڵێ:
ئەگەر با مۆ سەرێ یاری نەدێری چرا هەر نیوە شەو ئایی بە خوابوم؟
گوتم: مامۆستا، شاعیری عاشق دەڵێن من خواردن و خەوم لێ حەرامە. بابا تایەر دیارە شەو تا ڕۆژ پرخەی هاتووە؛ بۆیە هەموو نیوە شەوێ خەونی بە یارەوە دیوە!
گوتی: ڕاستی بیرم لەوە نەکردبوو!
لە حاڵی «بێریا» شاعیری تەورێزی زەمانی پیشەوریم پرسی، گوتیان لێرە ببوە مەزهەبی؛ دەیگوت: «دەبێ لە جێگەی کۆتەڵی ژنەراڵ کیرۆف، کۆتەڵی پێغەمبەر دانێن!». بە تۆمەتی شێت بوون بەرەو سیبریا براوە.
شاری باکۆ لە سێ لاوە دەریا باوەشی پێدا کردووە. دەیانگوت ملیۆنێک خەڵکی تیایە.

کۆتەڵی کیرۆف لە سەر گردێک بەرەو دەریا چەقیوە. بە داخەوە گەنجەی ژیگـای نیزامـی -کـە بە «گەنجەوی» مەشهوورە- بە ناوی ئەو ژنەڕاڵەوە کە لە شۆرشدا فەرماندەی قـەفقاز بـووە، نـاو نراوە؛ ئێستا «کیرۆفاباد»ی پێ دەڵێن!

باکۆ تا ڕەشەبای نەیە شارێکی خۆشە؛ بەلام ڕۆژانی ڕەشەبا دەبێتە سندان و ژەهری مار. گۆیـا ئەو ناوەش: «بادکووبە»یە یانێ با دەیکوتێ.

لە ئوتێلەوە تەلەفۆنم بۆ کابرای ئەرمەنی کرد؛ کە سەلماسی سەلامی هەبوو.

- بەڵێ ئێستا دێم!

- دێیە چی؟ سەلام و برایەوە!

دیتم هات. گوتی: ئەو دەمانچەی بدەیە؛ فیلم و یاقووتیش جارێ ساز نەبووە!

- هەتیو دەمانچە و یاقووتی چی؟! بڕۆ وازم لێ بێنە!

لە ڕۆژێکی ڕەشەبای زۆر سەختا، لە فڕگەی باکۆ خواحافیزیم کرد و هاتمەوە مۆسکۆ.

بەر لەوە باکۆ بەجێ بێڵم، ئەو جۆکە دەگێڕمەوە:

ئەحمەدۆف ناوێک کە وەزیرێکی باکوویی بوو گوتی: ماڵمان لە گوندێکی نزیـک تـەوریز بـوو. منداڵێکی هەشت ساڵە بووم؛ دەگەڵ بابم و خانەوادە هاتینە تەوریز سەری خزمان بدەین. شـەو بوو. ئەو زەمان دەبوو ناوی شەو بزانی دەنـا دەگـیرای. ئەمنیەیـەک لـەو سـەری کوچەیەکـەوە هەرای کرد:

- گێلان کیم؟ (کێیە دێت؟)

بابم گوتی: ئاشنا!

- ئیسمی شەب؟

بابم -کە ئاگا لە هیچ نا- دەستەپاچە ببوو، لە خۆیەوە گوتی: تەبریز!

- زرت! بیلمە دن: تیهران! (زرت! نەتزانی: تاران!)

گوتی: بەڵێ، تاران!

- ئافەریم، وەرن بڕۆن!

جێگەی ئەم جارە لە ئوتێل ئوکراینا بوو؛ کە وەک لە بیرم بێ بیست و سـێ نهۆمـە و مـن لـە نهۆمی هەشت بووم. سەلماسی خۆی گەیاندمێ.

- کوڕە هیچ شەرمت نەکرد قاچاغچییەتیم پێ بکەی؟ ئەو سەلامەت زۆری مانا هەبوو!

- دەی جا چ بوو؟ چەمەدانی تۆ ناپشکنن!

تێلگرافم بۆ سێدا ڕۆدینکۆ لێ دا؛ هات و چوار ڕۆژ شێخی سەنعانیم دەگەڵ خوێندەوە.

ئەگەر دەڵێن وەخت لە زێڕە، لە مۆسکۆ وەخت لە خۆڵەمێش بوو. بە سەف ڕاوەستان بـە بـەر دوکانانەوە، مەحتەل بوون لە ڕستووران تا خواردنت بۆ دێنن، تاقەتی فیلی دەویـست. لـە ئوتێـل دەیانگوت: نیوەڕۆ چ دەخۆی؟ لە بەیانییەوە بیلێ. گۆیا تۆ هەرچی داوا دەکەی بە تایبەتی بـۆت لێ دەنێن. ڕۆژێک دەگەڵ چەند کوڕێکی عیراقی دانشجوودا لە ڕسـتوورانی ئوتێـل ئوکراینـا زۆر چاوەنۆڕ بووین؛ نان هەر نەهات. هەر دەشیانگوت ئێستە. یەک لەو کوڕانە گـوتی: خـەتای منـە. من داوای گۆشت کەوم کردووە -کە لە مینۆتەکەدا نووسرابوو- تا دەچن لە چیـای قـەفقاز ڕاوی دەکەن، دەبێ چاوەنۆڕ بین! پاش سێ سەعات چاوەنۆڕی نانمان خوارد؛ بەلام گۆشت کـەو هـەر نەهات!

ڕۆژانی شەممە و یەکشەممە کە دەیان‌هەزار مۆسکۆیی دەهاتنە دەشت و دەم چەم، هەر کەس ئاوی سارد و نۆشابەی خۆی پێ نەبا، دەبوو ئاوی گەرمی چۆم بخواتەوە. نازانم ئەگەر نۆشابەفرۆشی لێ هەبا و دەولەت بە ملیۆن‌ها ڕووبل قازانجی بکردایە چ دەقەوما؟!

ئەوی پێم سەیر بوو، لە زستانی سەختی مۆسکۆدا سەفی بەستەنی‌کڕ دوور و درێژ بوو. چوومە قەسری کرملین؛ کە ئێستا مووزەیە و هەموو کەل‌وپەلی ماڵە شای لێ داندراوە. پیاو سەری سوڕ دەمێنێ کە ئەو شایانە چۆن ژیاون!

لە دیواری کرملیندا -کە کۆنە قەلایەک بووە- زۆر قوتووی زەردی بە قەد خشتێکی تێ گیراون کە خۆڵەمێشی پیاوە ناودارەکانی ڕووسیای تێدایە و لە سەریان نووسراوە.

چوومە گۆڕستانی پیاوە گەورەکانیش کە بە ڕاستی ئەویش مووزە ئاسایی بوو. عەکسی مردووەکە لە مەرمەری کێل دێتە بەر چاو. کۆتەڵی ماکسیم گورگی، کوڕێکی بە سەر باوەشەوە لێ بوو کە نووسرابوو: «چاکترین تالیفاتم...».

قەبری لاهووتی، شاعیری کوردی کرماشانیم دیت کە بە خەتی فارسی زۆر جوان و درشت پێناسەکەی نووسرابوو. دەگەڵ سەلماسی چووینە ماڵەکەی. ژنەکەی تاتار و زۆر لای دەولەت بە قەدر بوو. دەیگوت لاهووتی ئەغلەب گۆرانی بە شیعری لوڕی دەگوت.

لە ئاسایشگاوە چوومە مووزەی «ئارخانگلیسک»؛ کە ماڵە ئەمیر یووسف ناوێک بووە. لە عاجباتییەکانی دنیا بوو. تەنانەت لەو ماڵەدا شانۆی هونەرشاندان هەبووە؛ کە هەقی چوونە تماشای لیرەیەکی زێڕ بووە. خانم دوکتور گوتی: لە دنیادا تاکە.

گوتم: شوێنێکی سەیرترم دیوە.

گوتی: مەگەر واتیکان.

- بەڵێ واتیکانم دیوە.

ڕۆژێک چووینە شەڕگەی ناپلیۆن و ڕووس. کۆڵەکەیەکی بەردین کە ناپلیۆن بە نیشانەی سەرکەوتن چەقاندوویەتی و هەڵۆیەکی بە سەرەوەیە، هەر لە جێی خۆی ماوە. کابرای شارەزا وای باس بۆ دەکردین و وا گەرم داهاتبوو، دەتگوت بۆ خۆی لە شەڕەکەدا بووە. تۆپ و گوللە و چەکی ئەو ڕۆژە ڕاگیراون. شەڕ و لەشکری هەر دووک لا بە بەرق نیشان دەدرێن.

بە سەدان داستان و دیوانی شیعری ئازەری -کە بە دیاریم درابوویە- بە بار ناردمەوە. سەیرم دەکرد لە هەر کوێ ناوی ستالین هەبوو، قەڵەم کێشرابوو. فەرهەنگێکی گەورەی تاجیکی ڕووسیم هەبوو؛ دام بە سەلماسی بۆم بنێرێ؛ چا بوو نەینارد!

ڕۆژی خواحافیزیم هات. میدیۆف لێی پرسیم: بە گشتی شۆرەویت چۆن دیت؟

گوتم: زۆر شتی باش و کەمێک شتی نەباشم دیت. بەڵام حاڵی شۆرەوی -کە دەولەتی کرێکارانە- وەک مۆدی پاریس، بە ڕۆژ و سەعات دەگۆڕێ. لەوانەیە تا دەگەمەوە بەغدا، زۆر لەو شتانەی من دیومە گۆڕابن و لە چاکەوە چاکتر بووبن...

شەو کە بە ڕێی دەکردم، کەپێکێکی هەڵدا ناو بەفر؛ گوتی: ڕووس لایان وایە کەسێک ئەوە بکا دووبارە سەفەر کردووەکە دەبینێتەوە.

لە پاش یازدە مانگ و نیو، مۆسکۆم بە جێ هێشت. لە فڕگەی شاری «ڕیگا». لە پاتەختی لێتونی نیوەڕۆژم خوارد و بە فڕۆکەیەکی ئەلیۆشنی ٢٤ نەفەرە، هاتمە «ستۆکهۆڵم» پاتەختی سوێد. لە فڕگە کەوچکی زیوم دیتن؛ سەودام کرد. ژنەکە شتێکی گوت، گوتم: بە کڕۆن تێ

ناگەم، چەند دۆلارە؟

- دوو دۆلار.

- شەشی بە دوو دۆلار؟!

زمانێکی لێ دەرهێنام و لاسای دەکردمەوە:

- شەشی بە دوو دۆلار!

ئەو باش بوو تۆزێک ڕووسی دەزانی. شەو چووینە «کۆپنهاگ». لە ئوتیلێک دامەزرام؛ لال و کەڕی تەواو. شەو لە ژووری قاوەخواردنەوە کابرایەک بە ئینگلیسی دواندمی؛ منیش لەتوپەت جوابێکم دەداوە. باسی سەیاحەتی سویس و قومارخانەی مۆناکۆ و ئەو شتانەی دەکرد. گوتم: من پیاوێکی فەقیرم؛ لەو شتانە ناگەم.

گوتی: منیش زۆر فەقیرم؛ هەموو داراییم ناگاتە بیست ملیۆن دۆلار!!

- ئەی بەستەزمان! جا چۆن ژیاوی؟!

- چ بکەین، ژیان ئەوەیە!

بە فڕۆکەی K.L.M. هاتمە ویەن. لە ئوتێل دوازدە بەغدایيم دیتەوە کە لە بولغاریاوە دەگەڕانەوە. دوانیان هەر ئاشنای قەدیمم بوون؛ هەموویان عەرەب. ئیتر هاوزمانم بۆ پەیدا بوو. لەوێوە گەیینە بێرووت. گوتیان چونکە موسافیر کەمن، دەبێ شەو لێرە بن. بەیانی بە فڕۆکەیێکی دی دەڕۆنەوە. جا وەرە بە عەرەبی بیکە بە هەرا: هەی دزینە! هەی دەستبڕ! ئێمە کاری تیجارەتمان دوا بکەوێ چەند زەرەر دەکەین... بە هەزار زمانلووسی گوتیان: دەتانبەینە چاکترین ئوتێل و بە کەیفی خۆتان بلەوەڕێن. ئێمەش کێشەمان هەر بۆیە بوو! چووینە ئوتێل ڕیڤیرا لە سەر بەحر. ئەمیرێکی سعوودی لەوێ بوو؛ هێندەی سلسلە و پلپلە پێوە بوو هەر بریقەی دەهات. دەتگوت تاوسەکانی باخچەی بوخارایە! موفتی فەلستینیش (شێخ حوسێنی) -کە تەشریفی لەوێ بو- هەمیشە دوو پاسداری دەست لە سەر دەمانچە لە خزمەتیدا بوون.

چوومە تێلگرافخانە گوتم: برا من بەیانی زوو دەگەمەوە بەغدا. ئەگەر تێلگراف پێش من دەگا، باشە؛ دەنا با پووڵێک خەرج نەکەم.

- ئای بێ قەزا بی! پاش دە دەقیقە تێلگراف لە ماڵە خۆتانە.

نوێژی سبەینە گەییمە فڕگەی بەغدا. بە تاکسیەک هاتمەوە ماڵ. پاش عەسر تێلگرافەکەیان دایە دەست خۆم!

کاتێ کە لە ڕووسیا بووم خەبەریان دامێ خوا کوڕێکی داوە؛ ناوی «زاگرۆس»م لێ نا. شیرینیم بۆ میدیۆف و چەند هەواڵێکی کڕی. گوتیان: چەند ساڵە لێرەی؛ وا کوڕت بووە؟!

گوتم: لە ناو کورد ئەگەر لە نۆ مانگ تێپەڕی قبووڵ نییە.

پێکەنی گوتی: پەیامنێرێکی پاریسی ڕۆژێک شیرنی داینێ؛ گوتی: من سێ ساڵە لە ماڵ نیم؛ خەبەرم بۆ هاتووە کچێکمان بووە!

ڕوبڵ زۆر و لە دەرەوە هیچ ناکا. زەبتی سەوتێکم پێ کڕی دەگەڵ یەخچاڵێک ناردمەوە. لە مۆسکۆ، لە لینینگراد، لە باکۆ، لە بوخارا و سەمەرقەند، لە نومایشگای سنعاتی مۆسکۆ، هەرچی جوان و شیاوی دیاری بوو کڕیبووم. بە دوو چەمەدانی گەورەوە هاتمەوە. ڕۆژێک محەممەد گەڕابوو دەستە عەکسێکی پەیدا کردبوو، گوتبووی: دایە وەرە! بابم دەگەڵ ئەو هەموو ژنە ڕووتانەی مایۆ دە بەرانە لە دەم چۆم عەکسی گرتووە! دایکی گوتبووی: هەر نیشانم مەدە! من

بابت باش دەناسم. هەرچی بکا هەر دێتەوە لای خۆمان و نامەوێ لۆمەی بکەم... لە هەموو دیاریەکانم بەنرختر، عەکسی چەند کەسێکی دۆستی باکۆیی، عەکسی «نازم حیکمەت»، «بولبول» و هی‌تر بوو کە بە خەتی خۆیان بۆیان نووسیبووم: «دیاری بۆ هەژار».

ئەو بەینە کە لە ڕووسیا بووم، قزلجی لە جێگەی من کاری لە ستۆدیۆ دەکرد و ببوە هاوکاری برای شەریکەکەم. ڕاست چوومەوە سەر پەت و سنگی پێشووم و ملم لە عەکاسی نایەوە. ماوەیەک قزلجی هەر دەگەڵ خۆم کاری کرد. کابرایەکی قەرەقشلاغی -کە ناوی ئەحمەد بوو- لە ئەرتەشی ئێرانەوە بە ژنەوە لە تارانەوە هەلاتبوو؛ پووڵێکی دەگەڵ خۆی هێنابوو. گوتی: هیچ کاسبیم نییە و پووڵیشم سەد و پەنجا دینار ماوە، چی بکەم؟ ستۆدیۆیەکی ڕووتەکەم بە سەد و چل دینار بۆ کڕی. قزلجیش ببێتە شەریکی؛ فێری عەکاسی بکات. کارێکی تەرجەمە لە عەرەبی بۆ فارسیشی لە ڕادیۆ بەغدا پەیدا کرد.

کە من ڕۆیبووم بۆ ڕووسیە، بارزانی بە قزلجی گوتبوو: حیسابی بکە چاپی مەموزین چەندی تێ دەچێ بتدەمێ. حیسابی کردبوو؛ سەد و بیست دیناری وەرگرتبوو. تا من هاتمەوە شێست و چوار سەفحە لە چاپ درابوو؛ پووڵیش خەلاس ببوو. پێشەکیەکی بۆ نووسیبوو زۆر جوان بوو؛ بەلام نووسیبووی خانی لاسای مەجنوون و لەیلای نیزامی کردۆتەوە. بەوە ڕازی نەبووم؛ لەیل و مەجنوونم لە سەرڕا خوێندەوە. هەر کەس هەردووکیان لە بەر یەک ڕاگرێ، دەزانێ خانی زۆر بەهێزتر لە نیزامی ئەو بەیتەی گوتووە. دیارە خانی حەوسەد ساڵ لە دوای نیزامی هاتۆتە دنیا و ئەدەبیات ڕێگەیەکی زۆری بەرەو چاک بوون بڕیوە.

مەموزینم چاپ کرد و شێست دینارم لە سەر دانا. چوار سەد دانەیەکم بە دیاری دا بە ئاشنایان؛ دووسەدێکم دا بەو ئێرانییانە کە لە سولەیمانی کۆمۆنەیان هەبوو. کە گوتیان لە ڕۆژێکی ترس و لەرزدا حەمامیان پێ گەرم کردبوو! ئەوی‌تریش لە سەدا حەفتای کتێبفرۆشان خواردیان و لە عەسڵی مایە چل دیناری خۆشم زەرەر کرد!

جەلیل ناوێک خەڵکی پیرۆلی باغی نزیک سابلاغ، ئەفسەری مخابەرات و بازنشەستە کرابوو؛ بسازبفرۆش بوو. بە زمانێکی زۆر لووس پووڵەکەی دام بە خانووێک. پاش ماوەیەک کە فرۆشتمەوە، تێگەیشتم دووسەت دینارێکی لێ دزیوم! دەستی زۆر کەسی دیکەشی بە زمانی خۆش بڕیبوو کە یەک لەوانە عەلائەددین سەججادی بوو. بەلام پاشەڕۆژێک دیتمەوە، ژنەکەی ڕەدوو کەوتبوو؛ ماڵ و زێڕی بردبوو. بۆ خۆشی لەرز ببوو؛ بەزەییم پێدا دەهاتەوە. دەستی زەمانە تۆڵەی خوار و خێچی لێ کردبۆوە.

بارزانی گوتی: دێمە ماڵەکەت. گوتم: ڕاستی من تاقەتی حەلۆ و جەلۆی تۆم نییە؛ بە چل-پەنجا حەرەستەوە دێیە کوێ؟! گوتی هەر دێم. شەو هاتە ماڵەوە. دیتی جێگاکەم تەنگەبەرە. پاش چەند ڕۆژ خانووێکی دەوڵەتی لە سی خانووی کە بۆ پارێزەرانی ئەو دیاری کرابوو، دامێ و گوێستمەوە گەڕەکی «ئیسکان» لە دەرەوەی شاری بەغدا. خانووێکی چل‌ونۆ میتری، چوار وەتاغ لە سەر یەک، وەتاغێکی گەورە و درێژ بۆ نشیمەن و میوان تێدابوو؛ حەسارۆکێکی چکۆلەشی هەبوو. دەبوو تا بیست ساڵ، ساڵێ سەد دینار بدەم و ببێتە موڵکم. وەتاغێکیشم لێ دروست کرد. قیستی پێنج ساڵم مابوو کە بەعسی داگیریان کرد.

وەک دە پێشدا باسم کرد، برای جەلالی شەریکم ملی لە تەشقەڵە و فێڵ و فەرەج نا. بەشە دوکانی خۆم بە پووڵێکی هەرزان پێ فرۆشت. لە ئیدارەی «مەبانی عام» ڕۆژێ بە دینارێک

دامەزرام. کارەکەم لە سەعاتی هەشتی بەیانەوە تا دووی پاش نیوەڕۆ بوو. ڕۆژێ ئەوپەڕی کارەکەم سەعاتێک بوو. نامەی وارد و سادرم لە مل بوو. دەبوایە تا سەعات دوو بێکار دانیشم. ملم لە کتێب خوێندنەوە نا. ڕۆژێ بە لانی‌کەم داستانێکم دەخوێندەوە. ڕۆژێک کوتیان مدیرکول دێ. کارمەندان -کە قەت کاریان نەدەکرد- وەخۆ کەوتن؛ هەر کەسە پەروەندە لە پێش و چاویان بەسەردا گرتووە؛ من نەبێ. مدیرکول هات، گەیشتە من. گوتی: تۆ کارت چییە؟

- ڕۆژێ نیو سەعات نووسین و پێنج سەعات و نیو وێژنگ دان بۆ دەوڵەت!

پێکەنی و ڕۆیشت.

هێشتا لە دوکانەکەم بووم، پیاوێک بە ناوی عەبدولکەریم -کە زۆر ساڵ کارمەندی شرکەتی نەفت بوو، ئینگلیسی زۆر باش دەزانی- هاتوچۆی دەکردم و دەرسی پێدەگوتم. جارێ گوتی:

- حەز دەکەی کتێبی دینی بەهایی بخوێنیەوە؟

- بەڵێ، هەموو شتێک دەخوێنمەوە.

زۆری کتێب بۆ هێنام. تەواو شارەزاییم لەو بارەوە بۆ پەیدا بوو. ڕۆژێک گوتی:

- ئێستا عەقیدەت پەیدا کردووە کە دینێکی باشە؟

- مامۆستا من ئەگەر دەست لە ئیسلامەکەم هەڵگرم و لام وابێ بەتاڵە، چۆن عەقڵت باوەڕ دەکا لام وابێ ڕۆژی قیامەت عەبباس ئەفەندی شەفاعەتم بۆ دەکا؟! نا، فریوت نادەم. مەمنوونتم کە شارەزات کردووم؛ بەلام وەک دین قبووڵم نییە.

مامۆستا لێم ڕەنجا؛ ئیتر هاتوچۆی نەدەکردم. چەند مانگێکی پێچووبوو، ڕۆژێ لە ماڵەوە گوتیان پیاوێکی درێژ، کاڵەکێکی ئاڵتوون کۆپری بۆ هێناوی و لە ماڵ نەبووی. بە نیشانە مامۆستاکە بوو. ئێوارەیەک لە چاخانەیەکی ئەبوونەواز یەکێک بانگی کردم؛ خۆی بوو. گوتی: فلانی من بەهایی بووم؛ بەخوا منیش وازم لێ هێناوە. با ئاشت بینەوە!

لە ئیدارەی مەبانی عام، کوڕێکی کورد بە ناوی «زیا خورشید» ڕەواندزی کارمەند بوو؛ گوتی: تۆ کتێبی ئەرواح دەخوێنیەوە؟

- دیارە...

زۆر کتێبی دەربارەی عیلمی ئەرواحەوە بۆ هێنام. کتێبەکان زۆر بەنرخ بوون؛ بە من نەدەکڕدران. زۆر زۆرم بەهرە لێ دیتن. بە ڕاستی مەوزووعەکانی بۆ داستانی گاڵتە نووسین، شتی وا نەبوون! کاک زیا بە دڵ و گیان عەقیدەی پێ بوو. قەت نەیدەگوت: «فلان مرد»، دەیگوت: «نەقڵ بوو». بە پێی ئەو عیلمە، ڕووحەکان کە لە لەش دەردەچن، دەچنە حەوا و لەوێ بە ئازادی دەگەڕێن؛ باخچە دەچێنن؛ شیعر دەڵێن؛ ئیختراعات دەکەن؛ خۆشی ڕادەبوێرن...

لە جێگەیەک تووش بووم: ڕووحی کەشەیەکیان حازر کرد؛ لێیان پرسی: حاڵت چۆنە؟

- زۆر شڕ بوو؛ ئەوا خەریکم باش دەبم. کە مردم دیتم هەر چی لە عومرمدا بە مریدانی کلیسام گوتووە، هەمووی درۆ بووە. هەر یەکیان کە مردووە، چووم عوزرم لێ خواستۆتەوە و عەفوویان کردووم. تاقە کەسێک لە سەر زەوی ماوە، ئەویش ئەوا لە حاڵی مردندا، ئەویش بمبەخشێ حاڵم خۆش دەبێ و لە عەزابی ویجدان ڕزگار دەبم!

شەوێک لە خەونمدا هەشت کەس هاتنە سەربانی ماڵێ کە منداڵەکانم نووستبوون. گوتیان:

- ئێمە ئەرواحین؛ یەکیەتیمان هەیە. تۆ مانگانە یاریدەیەکمان بکە.

گوتم: مانگێ نیو دینار باشه؟
یەکیان گوتی: زۆریشه، زۆر سوپاس!
گوتم: دەغیله با منداڵەکانم هەست نەکەن که ئێوه لێرەن؛ وا دەچم میوەتان بۆ دێنم.
گوتیان: ئەوه میوه!
لاباریک سێو هەڵرژا!
بەیانی ئەو خەونەم بۆ کاک زیا گێڕایەوه. هەر دەیگوت: ئای لەو بەختەی تۆ هەتە! چەند ساڵه من حەول دەدەم هێشتا ئەوەندەیان به سەر نەکردوومەوه!
ئیعلانێکی پەیدا کردبوو: «کۆمەڵی سێ زەنگوڵه له شاری ئۆکسفۆردی بریتانیا لە بەرانبەر هەژده شلینگدا ژیانی ڕابردووی خۆت پێ دەڵێ که چەند جار قالبت گۆڕیوه». کاک زیا پووڵی نارد و بۆی هات. دەڵێ: «تۆ هەزاران ساڵ لەمەوبەر موغی زەردەشتی بووی. مردی. ئەمجار بووی به ڕاقیسه له مەعبەدی فیرعەونانی میسر. پاشان مردی. بووی بە کاهنێکی بوودایی لە چین. جاری چوارەم له کوردستان پەیدا بووی. ئێستا کارمەندی!». گوتی: ئیمانم پێ هەیه، تۆ چی؟
گوتم: ڕەنگت سوورە. ڕەنگه ئەگەر ڕاقیسه بووبی کەس له چنگت نەجاتی نەبووبێ!
گوتی: هەیهوو؛ تۆ هەموو شتت پێ گەمەیه!
جگه له کاری ئیدارە یاریدەی پارتیم دەدا. پووڵم له خەڵک بۆ کۆ دەکردەوه؛ نەشرەم بۆ بڵاو دەکردەوه. ڕۆژێک برایم ئەحمەد گوتی: کاکه وەرە حیسابێک بکەین: خەڵک چاپخانەیەکیان هەیه، چەند ماڵی پێ بەخێو دەکەن. ئێمه (پارتی) دوو چاپخانەمان هەیه. بڕۆ ئیستیعفا بدە لە ئیدارەکەت؛ وەرە لای حیزب کار بکه! ڕۆژنامەی کوردستان -که جەلال تاڵەبانی وەریگرتووە- تۆ دەریخه. حەوتانەیه و له هەشت ڕووپەڕدا. حقووقت له ئیدارەکەت پتر بێ.
به مودیری کارگوزینی جەمال بابانم گوت حیکایەت ئەوەیه و ئیستیعفا دەدەم. گوتی: تکایە مانگێک سەبر بکه! من له نیوەڕۆیانەوه مەرەخەست دەکەم. ئەگەر نەتتوانی ڕۆژنامەکە لە حەوت پاش نیوەڕۆدا دەرخەی، ئەوسا ئیستعفا بدە.
له دوازده دەچووم تا شەو درەنگ خەریک دەبووم. پێنج حەوتە پێنج ژمارەم دەرخست. ئەوەندەی ڕمێن له سەر بوو، که له ژمارە چوارهەزاری هەوەڵەوه، بوو بە هەشتهەزار و هەر بەشی نەدەکرد. هەر ژمارەش دەمەتەقەیەکم تێدا دەنووسی. له ئەلف هەتا یێ، بە ئیعلانەوه خۆم دەمنووسی و کوڕێک «جەودەت» ناو پاکنووسی بۆ دەکردم. جارێک یا دوو جار زەبیحی شتێکی بۆ نووسی. ڕۆژێک جەمال شالی -که وەکیلی بڵاوکردنی نووسراوی پارتی بوو- لە سوڵەیمانییەوه هات. بەوپەڕی شانازییەوه گوتم: ها؟ ڕۆژنامەی کوردستانت دێت که لە خەباتە عەرەبییەکە زۆرتر مشتەری هەیه؟
گوتی: هیچ فەخر مەفرۆشه! به خودا مشتەرییەکانی هەموو دێنشینی شارەزوورن؛ هیچیان سیوادیان نییه. دەمەتەقه به زاراوەی ئەوانه. دێن دەکڕن؛ به یەکێک دەڵێن بۆمان بخوێنەوه! قاقا پێدەکەنن. کەسیان ناڵێن ڕۆژنامەی کوردستان؛ هەر دەڵێن: ئا باوه دەمەتەقەیەکمان بەرێ!
چەند مەقاڵێکم تێدا نووسی دەنگی بڵاو بۆوه. ئەوی له بیرم ماوه مەقاڵێکی درێژم لە سەر عەرەب و تورک و ئێرانی نووسیبوو که هەرسێکیان دەڵێن کورد له خۆمانه و تێرم گاڵتەی سەیر

پـێ کردبـوون. مـەقالێکم لـە سـەر بەرنامـەی ڕادیـۆ کـوردی بەغـدا هـەبوو؛ زەعـیم وەحیـدی هەڵتۆزاندبوو. لەو سەروبەندانەدا عەبدولکەریم قاسـم لێمـان کـەوتبووە فەنـدەڵ فـێلان؛ دنـەی ڕۆزنامـەی «الثـورە»ی دەدا ئیـسباتی بکـا کـورد بنیچـە عـارەب بـن. پیـسی بـەگژدا چـووم و دەمەتەقەکانم قاسمی دەگرتەوە. پاش پێنج ژمارە داخرا.

ڕۆژێ کە چوومە بارەگای خەبات، زەبیحی لە دەرگا گوتی: مەلا بـۆ هـاتووی؟ خـۆ ڕۆزنامـەت نەماوە!

تاسێک بردمیەوە؛ جا بەس نەبوو جەمال بابان نەیهێشت ئیستیعفا بدەم! ئێستا چیم بکردایە؟

سبەی چوومە ئیدارە. سەعات چواری پاش نیوەڕۆ هەر لەوێ مام. جەمال بابان هات:

- ئەوە بۆ نارۆی؟

بۆم گێڕاوە. گوتی: من خۆم دەستم بە کار و حقـووقی حیزبانـەوە سـووتاوە، چاکـت نـەجات بوو...

بە داخەوە ژمارەکانی کوردستانەکەم نییە؛ بەلام دەمەتەقەکانی لە بۆ کوردستاندا چاپ کراوە. دوو بەستە شیعریشم لە ڕۆزنامەی «دەنگی کورد» بلاو کردەوە کە یەکێکیان بە ناوی «خالیـدە» دەستم نەکەوتەوە و فەوتا.

لەسەر داوای یەکیەتی فێرکارانی سولەیمانی، مەقالێکی شازدە ڕووپەڕیم لە سەر باری ئەدەبی کوردی و شیعری کۆن و تازە نووسی. لە لایەن هێندێک لە شاعیرانی تـازەوە چەنـد جنێـوێکی جانانەم بۆ هات. ئەویشم لە مەجەللەی ڕووناهیدا -کە خۆم بە سەری ڕادەگەیشتم- چاپ کـرد. بەلام مەقال هەرایەکی نایەوە، ڕۆزنامەی ژین و قانیع و زۆر کەسی‌تـر لـە سـەر منیـان کـردەوە. جنێودەرەکانیان کردە کەری نیوەزەڕ!

بۆ مانگی ڕەمەزان بارزانی چووبۆوە بارزان. قاسم زۆری زۆری بـۆ حیـزب هێنـا؛ نەیدەهێـشت ڕۆزنامەی خەبات لە ولاتەکانی جەنووبدا بلاو بێتەوە. ئەنـدامانی پـارتی لـە ڕێگـەوبانان ئەزیـەت دەکران. ڕۆزنامەی خەبات شکاتی دەنووسی، کەمتری گوێ دەدرایە. حیـزب قـەراری دابـوو بـە هیچ جۆرێک دەگەڵ دەوڵەتی تێک نەدا و تا زۆر تەیار و ساز و ئامادەی کار نەبێ، پشووی سـوار نەبێ. حیزبی شیووعیش لە بەغدا ئەو کوڵ و کەفەی نەمابوو. بەعسی لێی وەخۆ کـەوتبوون، ڕۆژ نەبوو یەک و دوانیان لێ ترۆر نەکەن. هەر ئەوەنـدەیان بـە دەسـتەوە مـابوو لـە ڕۆزنامەکەیانـدا دەیاننووسـی: چـۆن وا دەبـێ؟ هـەموو ڕۆژ شـەهید دەدەیـن. سیاسـەتی ئێمـە مارکسیـستان پیاوکوشتنی تێدا نییە!

وەک لە بیریان چووبێتەوە لە وەختی دەسەلاتداریاندا چییان دەکرد.

لە سەر خۆپیشاندانی خەڵک لە دێهات، بە دنەدانی شیووعییەکان -کـە لـە کوردسـتاندا هـەر خۆیان حیساب بوون و پارتی زۆر کەمهێز بوو- زۆریان لە خەڵکی سەیدسادق گـرت؛ کـە شـێخ قانیعیش بەرکەوت و خەبەریان دامێ لە بەغدا گیراوە. بارزانی لە ماڵ نـەبوو. ڕۆژێ کـە هاتـەوە، هەر سەلامی کرد و دانیشت، گوتم قانیع گـیراوە؛ دەسـت بـەجێ هەسـتا. چووبـووە لای سالـح عەبدی ڕەئیسی ستاد گوتبووی یان ئێستا منیش حەبس دەکەن یان قانیع بەردەدەن. قانیعیـان هێناوە. لە جیاتی سوپاس دەڵێ:

- بە خوا لەم حەبسە هەموو ڕۆژ لاوەکان پرتەقاڵ و مۆزیان دەدامێ، تۆ نەتهێشت تێر بخۆم!

قاسم لە لاسارە سەیرەکانی دنیا بوو؛ ببوە تەیرێکی عەجایب. دڵی هەڵینەدەگرت نـاوی هـیچ

کەس بە هونەرمەند و ئازا بێنن. بۆ نموونە: منداڵێکی پۆلی پێنجی سەرەتایی بە ناوی فەیسەڵ شەعلان، خەڵکی شاری کووت لە سەر تەلەفزیۆن نیشان درا؛ کە مێشکی وەک کامپیۆتەر ژمارەی لێک دەدانەوە. زۆر تاجر بە تەلەفۆن دیارییان بۆ نارد؛ کە کوڕە بێوەژنێکی فەقیر بوو. قەرار وا بوو چەند شەوی‌تریش لە تەلەفزیۆنەوە ئیمتیحان بکرێ. لە سبەی ئەو ڕۆژەوە ناوی نەما. قاسم بەغیلی پێ بردبوو!

بارزانی کە هاتەوە گوتی من بە سەربازێکی خۆت حیساب کە! قاسم سوور دەیزانی بارزانی درۆ ناکا و هاوکارێکی پاڵەوانی بێوێنەی دەبێ؛ هەر وەک شەڕی شێخ ڕەشید و هەرای شەووافی بۆ لە ناو برد. بەڵام ئیحساساتی خەڵک بەرانبەر بە بارزانی و بژی- بژی دەستەجەمعی، قاسمی پڕ کردبوو لە ڕک و کینە. بۆ دەرفەت دەگەڕا کە ئەو دڕکە لە سەر ڕێی خۆی لابەرێ. بارزانی زۆر خاکی و بێ‌دەعیە بوو؛ خۆپەرستی ڕووی تێ نەکردبوو. هەر لەو ڕۆژەوە کە هاتەوە، لە هەموو کۆبوونەوەیەکدا زۆر لەوانە قەڵس بوو کە تاریفی دەکەن. جارێک لە جێژنێکدا -کە بە هۆی هاتنەوەی، لە ساڵۆنی گەل (قاعەی شەعب) گیرابوو- جەلال تاڵەبانی بە وتارێک و من بە شیعرێک باسی هاتنەوەی ئەومان کردبوو؛ بە تاریفەوە. گوتیان بارزانی گوتوویە هەردووکیان تەنبێ دەکەم؛ خۆتانی نیشان مەدەن! ڕاست چووینە بەر دەستی. زۆری لۆمە کردین و بەخێر گوزەرا...

عەشایری زێباری زۆر لە مێژ ساڵە دوژمنی سەرسەختی بارزانن. هەرچەند کچی مەحموودا‌غای مەزنیان ژنی بارزانی و دایکی کاک مەسعوود بارزانییە، بەڵام دیسان هەمیشە دژایەتی هەر هەبووە. لە شەڕی بارزان و دەوڵەت لە ١٩٤٥دا، بارزانی هەواڵیان بە دوژمن [دەوڵەت] فرۆشت.

قاسم لە بنەوە چەک و پووڵی بۆ زێبارییەکان نارد کە بە بارزان هەڵڕۆشێن. بۆ جێژنی ئۆکتۆبر، بارزانی دەگەڵ چەند وەزیر و پیاوماقووڵی عیراقی بۆ مۆسکۆ دەعوەت کرا. لە هاتنەوەدا قاسم گوتبووی: بیستوومە غەیبەتی منت کردووە. بارزانی گوتبووی: حەز دەکەم ئەوی بۆی گێڕایەوە بێتە ڕووبەڕووم؛ چونکە من لە بیرم نەبووە بە چاکەش باست بکەم. هەر ناوی تۆم وە بیر نەهاتەوە... جارێک بە قاسمی گوتبوو: تۆ لە خۆتەوە دوو ملیۆن و نیو دینار بە شێخی زوفار دەبەخشی، گەلی عیراق ڕازییە؟ ئەو تەرزە ڕەفتارە و قسانە، قاسمی تەواو شێت و هار کردبوو. چۆنی لە کۆڵ خۆی کاتەوە؟!

زێباری وەک عەشایر ملیان لە شڕەخۆری و دەستدرێژی بۆ بارزان دەکرد. مەلامستەفا ماوەیەک بوو لە بارزان بوو. لەم بەینەدا دەزگای دەوڵەت زۆری تەشقەڵە بۆ پارتی نایەوە. ڕۆژنامە داخران؛ برایم و جەلال خۆیان لە بەغدادا شاردەوە؛ بەڵام کاری حیزب پەک نەکەوت.

حیزبی شیووعی دنەی فەلاحانی سولەیمانی دا کە دژی ماڵیاتی زەوی خۆپێشاندانێک ڕێک خەن. زانیمانەوە کە حیزبی پارتی لە سولەیمانی سەرۆکایەتی خۆپێشاندەرانی کردووە و هاتوون ڕێگەی دەربەندیخانیان گرتووە و بۆتە تەقە و پیاو کوژراوە و حیزب و خۆپێشاندەر شکاون. قەدەرێک پاش ئەو شکانە، نووری شاوەیس هاتە بەغدا کە لە لایەن حیزبەوە وتوویژ دەگەڵ قاسم بکا. دەگەڵ عەبدوڵڵا کانی‌مارانی چووینە لای. چۆنمان لێ بیست، پوختەکەی دەگێڕمەوە:

«بە هەزاران وەرزێر و خاوەن موڵک بە چەکەوە کۆ بوونەوە. دژی باجی زەوی شیعاریان

دەدا. حیزب هەر چەند بڕیاری دابوو خۆی تووشی شەڕ نەکا، مەلامستەفاش هەرگیز بە شەڕ دەستپێکردن ڕازی نەبووە، بەلام دیتمان ئەگەر ئێمە سەرکردایەتی ئەو گەلەکۆمەگییە نەکەین، حیزبی شیووعی دەیباتەوە و ئێمە بە یەکجاری شکست دەخۆین. ناچار خۆمان لێ کرد بە ساحیب. کەچی هەر دەگەڵ تەقە قەوما و پیاو کوژرا، هەرچی ئاغا و ڕەعیەتن، هەر کەسە بوونە دزی گای خۆیان و غەیب بوون. حەفتا کەس ئەندامی پارتی نەبێ کە لە مەیدان چەقین و لە تاریکایی شەودا سەنگەریان چۆڵ نەکرد. شەڕێکی خۆترێن بوو، بە زۆر بە ملماندا هات...».

بیستمەوە کە شەوی شکانەکە، جەلال تالەبانی و نووری ئەحمەد تەها، بە سواری جیپ بە دەشتی سولەیمانیدا گەڕابوون، جوێنیان بە مەلامستەفا دابوو: «خۆی لە بارزان مانگێ پێنسەد دینار وەردەگرێ و ئێمەی فرۆشت. ئەدی بۆچی نایە شەڕ بکات؟!».

قاسم هەلی بە دەرفەت زانی و لە ناخافڵ بارزانی بۆمباران کرد. بە ئەمری شێخ ئەحمەد، بارزانی لە دەوڵەت ڕاپەڕی. هەمەباهەم سێسەد و پەنجا پارچە چەکی کۆنی لە سێ تیر و پێنج تیر و کەوکوژی ژەنگاوی بە دەست بارزانییانەوە بوو؛ بەلام وەک ئاگری بە قودرەتێ کەوتە گیانی دوژمن. ڕۆژ نەبوو مەلبەندێک ئازاد نەکا. ڕۆژ نەبوو سەدان ئەسیر و تفەنگ و تۆپ نەگرێ. هەرکی، شێخ ڕەشید و عەشایری زێباری لە وڵات تەرە کرد. وڵاتی زاخۆ و دهۆک و برادۆست و باڵەکایەتی و دەشتی بێتوێنی خستە دەست. هەرچی پۆلیسی کوردە لەو کوردستانە -بە هەزاران بە چەک و هەموو کەلوپەلەوە- ڕایانکرد و چوونە پەنای بارزانی. لە هەموو کوردستاندا هەمیشە دووکەڵ داوەستان بوو؛ تۆپباران بوو؛ تانکشکان بوو؛ بۆمبارانی تەیاران بوو. تەنانەت ڕۆژێک قاسم داوای جۆرێ مووشەکی لە ڕووسیا کردبوو کە ئەگەر بە چوار سەعات نەمگاتێ حاڵم شڕە! لە ئەرمەنستانەوە بە عاسمانی تورکیەدا بۆیان نارد و لە بەرانبەر تووڕەیی تورکیادا عوزریان خواستەوە.

شەڕ هەڵگیرسا. من هەر لە بەغدا مامەوە و کاری نهێنیم بۆ پارتی دەکرد. یەک لەو کارانەم: گوتیان دەوری سەفارەتی میسر هەمووی بە جاسووس گیراوە؛ دەمانەوێ سەفیر ببینین و ڕێگە نییە. گوتم من دەچم. عەریزەیەکم نووسی: «بیستوومە ڕادیۆ قاهیرە گووینده‌ی فارسی دەوێ؛ ئەگەر حقووقێکی باشم بدەنێ ئامادەم». نامەم نا ناو پووشەیەکەوە. لە دەرگای سەفارەت پرسیان: بۆ دەچی؟ عەریزەم نیشان دا. سکرتێری یەکەمی سەفیرم دیت. لە زمان بارزانییەوە ڕامگەیاند: «ئەگەر ناسر کارێکی وا بکا شەڕی قاسممان لە کۆڵ کاتەوە، تۆزێکیش چەکی دژی تانک و فڕۆکەمان بداتێ، دەگەڵ ئێران شەڕ دەکەین و ئەو بەشەش لە پەیمانی بەغدا تووشی سەرێشە دەکەین...». چوار جاری‌تریش هاتوچۆم کرد. هەر گوتیان: «بە ناسری ڕادەگەیەنین، داوای تەوفیقتان بۆ دەکەین». هیچی لێ شین نەبوو.

جارێک لەو جارانە دەبوو بچمە ماڵی وابەستەی نیزامی؛ لە عیمارەتێک بوو. دەمزانی سەرایدارەکە جاسووسی قاسمە. چوومە لای سەرایدار: سەلام مامە! سەگبابێکی میسری دەڵێن لێرەیە. من فەقیرم؛ عەکسم بۆ شتۆتەوە؛ پووڵەکەی نەداومێ. بۆم بستێنە! سەرایداریش چەند جنێوێکی تەڕ و تازەی بە میسر و ناسر دا. ڕۆیشت و هاتەوە گوتی: ئابڕووم برد. بڕۆ پووڵی خۆتی لێ وەرگرە! کابرا پێی سەیر بوو! جارێک لەو جارانەی سەفارەتی میسر، ئەحمەد تەوفیقیشم دەگەڵ بوو؛ کە دوایە باسی دەکەم.

لە ئیدارەکەدا بەعسی، شیووعی و پارتی هەبوون؛ بەلام کەس خەبەری لە یەکتر نەدەدا.

نەشرەی هەرسێک لا دەدرا بە هەمووان. هەموو پێکەوە نێوانمان خۆش بوو؛ شەڕە چەققەشمان نەدەکرد. فەرمانی گرتنی «فواد عەسکەری» ناوی بەعسی دەرچووبوو؛ خۆی شاردبۆوە. داوام لە برادەرێکی کرد ببینم. باوەڕی پێم هاتبوو، چووم لە ماڵێک دیتم: فواد! تۆ بەعسی، کەس بیر نابا لە ماڵە کورد خۆت شاردبێتەوە؛ وەرە ماڵە من. زۆر سوپاسی کرد؛ گوتی ئێرەشم باشە.

عوبەیدوڵلا، کوڕە گەورەی مەلامستەفا خۆی شاردبۆوە. تووشی کابرایەکی هەولێری بووم کە ماڵی لە بەغدا و کارمەندی ئیدارەی ماڵییە بوو؛ بە ناوی عەبدولواحید، زۆر دڵگەرم لە کوردایەتیدا. گوتی: حەز دەکەم عوبەید بێتە ماڵە من؛ کەس فکری ناکا؛ دوورە لە هەموو شتێک. بە سەید عەزیزم گوت. عوبەید گوتی: من نایەم؛ دوو هەواڵم هەیە با ئەوان بچن. چووینە لای کابرا. کە زانی عوبەید نایە، گوتی: ماڵە من لە هەموو شوێنان خرابترە. هەمیشە پۆلیسی نهێنی لە کۆڵانەکەماندایە؛ ڕێو نادەم!

شەوێک دووربین و فلاشم هەڵگرت، دەگەڵ سەید عەزیز شەمزینی چووینە ماڵەکەی عوبەید لە «مدینەالسلام» کە عەکسی بۆ بگرم و کارتێکی ساختەی بۆ ساز کەین و لە بەغدا دەرچێ. عەکسم گرت؛ هاتم بڕۆم، ڕوانیم سەرێک لە سەر دیوارەکەوە دەڕوانێتە حەسار. گەڕامەوە:

- پێتان زانراوە، خۆ خەلاس کەن!

بێنە بەر چاوت: دوانی زگزل، بترسن، بە دیوارێکی بەرزی حەسار هەڵگەڕێن، یەک بچتە سەر شانی ئەوی‌تر و لەپڕ بەربنەوە؛ بە هانکەهانک چنگ لە دیوار قایم کەنەوە. بەزمی وام قەت نەدیوە! لەبەر پێکەنین هۆشم نەمابوو. بە ناهومێدی مانەوە. گوتم: کار هاسانە. من دەچمە دەر، بەهانەیەک دەگرم و دەگەڵ کابرا بە شەڕ دێم و توند ملی دەگرم. ئێوە لەو دەرفەتەدا ڕاکەن. بۆ ئەو شەڕە چوومە دەر. سەرە پۆلیس، پشیلەیەکی ڕەش بوو لە سەر دیوار ماتەی دابوو! هاتمەوە گوتم: نەخێر زۆرن؛ چاریان نایە! دیسان نیو سەعاتێک ئەو مەشقەم پێ کردن و پێم نەگوتن!

بەعسی زۆر شڕ و دڕ بوون. زۆریان شیووعی تیرۆر دەکرد؛ زۆریان ڕق لە کوردان بوو. دەوڵەت پێی بەربەست نەدەکران. شەوانە سەردەرکی ماڵە کوردانیان سوور دەکرد؛ یانی دەبێ بکوژرێن. دەرکی ئێمەش سووری بەرکەوتبوو. چەندین شەو زۆر بە ترسەوە پاسی ماڵم دەگرت و لە سەر هەست بووم. تفەنگێکی ڕاوم لە دوکتور مراد ڕەزماوەری وەرگرتبوو؛ لە بن سەری خۆم دادەنا.

ڕۆژێک لاوێکم لێ پەیدا بوو گوتی: خەڵکی تورکیەم. لە ماڵە حاجۆ کوڕێک ئادرێسی تۆی داومێ کە بمنێریە کەرکووک. ڕێگە زۆر سەخت بوو. هەر کەس لە بەغدا بەرەو کوردستان ڕۆیبا لە چەند جێ دەیانپشکنی. کارتی شناسایی دەبوو پێ بێ. عەکسم بۆ گرت. بە خەتی خۆم کارتی شناساییم بۆ نووسی؛ مۆری کارخانەی خشتسازیم -کە لە لا بوو- لێدا؛ ئیمزای ڕەئیسی کارخانەم کرد و دامێ. ڕۆیشت.

- ئەی بێچارە! خۆ من هەر بە خەتێک ئیمزای خۆی و ئیمزای ڕەئیسی کارخانەم نووسیوە. کە دەبوو ئیمزای ڕەئیس بە مەرەکەبی کەسک بێ و لە خەتی ناو کارت جیاواز بێ. یەقین دەیگرن.

پاش ماوەیەک کوڕ -کە ناوی یووسف بوو- هاتەوە گوتی: هویف لەو کارتەی تۆ! بەخوا شتی چاکە؛ هەر دیتوویانە گوتوویانە بڕۆ! لە کەرکووکەوە چوومە لای بارزانی. گوتم: تفەنگم بدەنێ. گوتی: ئەگەر هەژار بۆت بنووسێ دەتدەمێ. دەی بۆم بنووسە با بچمەوە!

- کاکە من ناتناسم؛ ناتوانم. ها ئەوە سێ دینار و بچۆوە سووریە.

له سووریەوە نامەی سوپاسی نووسیبوو بۆ ئەو کارتە باشەت!

کە بارزانی لە شەڕەکانیدا سەرکەوت، ئەندامان و لاگرانی حیزب لە لیوای سولەیمانی و هەولێریش بووژانەوە و بە چەکەوە دایانە چیا و شەڕ هەموو ولاتی گرتەوە. کەسانێ کە نەناسرابوون، لە بەغدا مابوونەوە و کار لە بەغداش زۆر باش بەڕێوە دەچوو. من مانگانەم لە کوردەکانی ئیدارە کۆ دەکردەوە؛ خەبەرێکم هەبا، دەمنارد. جارێک گوتیان کۆمەڵێک لە کۆنە ژنەراڵ و پیاوماقوولانی بەغدا پەیامێکی گرینگیان بۆ حیزب هەیە؛ ناوێرن بە نامە بینووسن. دەبێ یەکێک تەواوی قسەکانی بێ زیاد و کەم لە بیر بێ و بە شوێنی خۆی بگەیەنێ. تۆ بۆ ئەو کارە باشی. پەیامم وەرگرت و چوومە کەرکووک. زەبیحی مەسئوولی کەرکووک بوو. لەوێ نووسیمانەوە و ناردیە چەمی ڕێزان بۆ مەکتەبی سیاسی. بۆ سبەی ئێوارە جوابی هاتەوە. هاتمەوە بەغدا. هەر گەیمەوە گوتیان: ڕۆژنامەت نەخوێندۆتەوە؟

- نا، چی تێدایە؟

- لە زمان تۆوە نووسراوە: «بارزانیم پێ پیاوێکی خراپە. پارتی پیاوی ئیستیعمارن و دژی جمهوورین. من حاشایان لێ دەکەم».

- هەی نەبێ!

سبەی برادەرانم دیتەوە؛ جوابەکەم گەیاند. گوتیان: ئەو بوختانە بۆ چەند کەسێکی دیکە نووسراوە؛ دەتوانی ئینکاری بکەی. چووینە ڕۆژنامەیەک. گوتی: بەڵێ بۆت دەنووسین. بەڵام دەبێ بنووسی من موخالیفی جمهووری قاسمم. گوتم: بوختانێکم پێ کراوە، ویجدانم ناڕازییە. بەڵام ئەگەر ئەو درۆیە بنووسم، هەمیشە ویجدانم عەزابم دەدا، ئینکاری ناکەم.

دووبەیانی، بەیانێکی چاپ کراوی حیزبی پارتیم نیشان درا کە نووسیبووی: دەوڵەت بە حیلەسازی دەیەوێ پیاوە چاکەکانمان لەکەدار بکا. نووسراوی دەربارەی هەژار ڕاست نییە و لەو دەمەدا ئەو لە سەفەردا بووە وکاری حیزبی ڕاپەڕاندووە. گوتیان بلاوی دەکەینەوە.

- ئای دەغیلە! ئەگەر دەتانەوێ لە بەغدا بمێنم و فایدەیەکم هەبێ، ئەوە مەکەن. چونکە هەر ئەمڕۆ دەمگرن!

پاش چەن ساڵێک کە دەگەڵ جەلال تالەبانی و برایم ئەحمەد نێوان ناخۆش ببوو، منیش لای بارزانی بووم، هەر ئەو پیاوە مەردانەی کە بەیانەکەیان نووسیبوو، لە ڕۆژنامەی «نوور»دا نووسیبوویان: «هەژار ئەو ساڵە تۆبەی بۆ قاسم کرد و هەر خاینە!». بەڵێ سیاسەت نابێ دایک و بابی هەبێ!

وێکەوتم کێ ئەم بوختانەی نووسیوە. ساغم کردەوە کە مامۆستا تەوفیق وردی شاعیر بووە!

- کاکە وردی تۆ بۆ وات کردووە؟

قەدەرێ حاشای کرد؛ بەڵام شاهیدم بۆ پەیدا کرد کە لە وەختی نووسینیدا لەوێ بوون. گوتی: ڕاستت دەوێ گوتم ئەگەر هەژار ئابڕووی بچێ و سووک ببێ، من وەک شاعیری گەورەی کورد ناوبانگ پەیدا دەکەم!

بزەیەکم هاتێ. چونکە دەمناسی و دەمزانی عەقڵی تۆزێک پارسەنگی دەوێ. لێی خۆش بووم و بووینەوە برادەری جاران.

ڕۆژێک سەعات یەکی پاش نیوەڕۆ، وردی دەگەڵ لاوێکی کۆیی هاتنە ماڵ؛ بە سەر ناندا کەوتن. ماسی و برینجمان هەبوو. لای زۆر کەس گوتبووی: هەژار جاسووسی ئەمریکایە؛ دەنا

چۆن وا بورژوازیانە دەژی هەموو ڕۆژ ماسی و برینج بخوا؟!

- هەتیو وردی! ئەم نەوارەت چۆن پڕ کردەوە؟

- بە خوا کاکە زۆرم خۆش دەوێی. گوتم ئەگەر بڵێم جاسووسە، خەبەری لێ نادەن و نایگرن. بە خەیاڵم پیاوەتیم دەگەڵ کردووی!

جا چونکە لە ڕووسیاوە بۆیان دەنووسی «پرۆفسۆر وردی»، با چەند نوکتەیەکی لێ بگێڕمەوە:

* بەیتی سیامەند و خەجی نووسیبوو کە ئەمە لە ئەدەبیاتی ئەرمەنی وەرگیراوە. لۆمەم کرد:

- برا! سیامەند و خەج هەر دووک ناوی کوردانن. بەیتەکە سەدان ساڵە بە هی کورد ناسراوە؛ بە کرمانجی و سۆرانی هەیە. چۆن تۆ شتی وا دەکەی کە مامۆستایەکی کوردی؟

گوتی: دەسا بە حەقی خودا ئەو حیزبابە ئەرمەنیانە تەنیا پێنج دیناریان حەقی تەرجەمە داومێ. ئای لەو دەسبڕانە!

* لە کۆلانێکدا ڕووبەڕووم دەهات و جنێوی دەدا.

- ها، خێرە؟

- کاکە! کتێبم بۆ دراساتی کوردی غەلەتگیری کردووە؛ لە باتی شتێکم دەنێ، دەڵێن هەژدە دینار قەرزدار بووی! بزانە کارێکم بۆ ناکەی؟

کە پرسیم نیشانیان دام. هەر غەلەتەی دەبوایە غەلەتگیر ڕوبعە دینارێک جەریمە بدا. پاش حەقەکەی خۆی، ئەوەندەی دەکەوتە سەر. بە هەزار گیرە مایەباشم کرد؛ هیچی ئەم و هیچی وان!

* ڕۆژێک گوتی: دوو دینارم بە قەرز بدەیە، دووسبەی دەتدەمەوە. چلوپێنج ڕۆژێ پێ چووبوو. گوتیان وردی لێت دەپرسێ.

- ها؟

- کاکە! ئەو ڕۆژە کە پارەم لە تۆ وەرگرت، چوومە بنکەی چاپی فرانکلین. گوتم: کارێکتان نییە بیکەم؟

- ناوت؟

- تەوفیق وردی.

- تۆ چل و دوو دینارت لامانە. ها وەریگرە!

ئەو سەگبابە ئەو پووڵەی لەپڕ دامێ، هۆشم لە خۆم بڕا؛ بە ناوەڕاستی خەیاباندا دەڕۆیشتم. ترومبیل خۆی لێ دام. لەو ساوە لە بیمارستان بووم!

* وردی لە دوکانی بەشیر گوتی: شیووعی و پارتی و دەوڵەت دەیانەوێ ترۆرم کەن! جەمال عارف -کە دوکتوری بەیتاڵ بوو- گوتی: وا بزانم تۆ جۆرێ نەخۆشی ڕەوانیت هەیە؛ دەنا تۆ لە مەدرەسەیەک فێرکاری و دیاری. دەتوانن پەیدات کەن.

گوتی: نەخێر من نەخۆش نیم. ئەوانە نەخۆشن کە مانگێ سەد دینار وەردەگرن و جاسووسن!

دوکتور جەمال گوتی: جارێ حقووقەکەم سەتوسی و دوو دینارە! نەخۆشییەکەی تۆش، من کە بەیتاڵم دەبێ قسەی لێ بکەم، نەک خۆت!

زۆر جار ناوی «بەشیر موشیر» دەبیەی! خراپ نییە بیناسی:

خەیاتێکی نەخوێندەوار، تەواو نەیدەتوانی ئیمزای خۆی بنووسێ، زۆر ساڵان لە لەشکری

عوسمانیدا ئیستیوار بووە. جگە لە عەرەبی بەغدایی، ترکی و هێندێک هیندی دەزانی. مەقالە و کتێبنووسینی لێ ببوو بە نەخۆشی. هێندەیان بە گاڵتە پێ گوتبوو مامۆستا و باش دەنووسی، خۆی لە خۆی لێ گۆڕابوو. خەیاتیەکەی چووبوو. دوکانێکی هەبوو، ببوە کلووپ و باشگای ئەدیب و پیاوانی لە کارکەوتە. کێت بوویستایە، لەوێت دەدیتەوە. بە یەکێکی دەگوت: تۆ فلان شت بنووسە، من تەئلیفی دەکەم! تەنانەت جارێک شیعری منیشی تەئلیف کرد! ئەوی لە تەئلیفاتەکەی لە بیرم ماوە: فاڵنامەی ناپلیۆن کە دەیگوت: تەجرەبە بکەن! بۆ خۆم تەجرەبەم کردووە، دوو مانگ نەخۆش کەوتووم! دەیگوت: چوار هەزار ساڵ لەمەوبەر شیعەیەک -ناوی ڕۆبین بوو- چنگێک برنجی لە چین دزی لە هەمەدان چاندی؛ برنجی ئێرانی لێ کەوتەوە!

نەخۆش بوو گوتی: ئەگەر مردم بمبەنەوە کوردستان. گوتیان شەڕە، ئەو کارە ناکرێ. گوتی: دەسا بە خوا من لە قەبرستانی بەغدا دەگەڵ ئەو عەرەبە سەگبابانەدا ناتوانم بژیم! کەچی چل ساڵ بوو لە بەغدا دەگەڵ عەرەب ژیابوو!

کتێب و ڕۆژنامەی کوردی دەفرۆشت؛ بەلام ئەگەر خاوەنیان داوای پووڵەکەی بکردایە، جنێوی پێ دەدا؛ دەیگوت: جا وەرە بۆشی بفرۆشە! داوای پووڵیشم لێ دەکا؟! هەر چۆنێک بێ، ئەحمەقێکی خوێنشیرین بوو.

هەر لەو جۆرە شەخسیەتانەی کە لە بیر ناچن: مام حەکیم، پیرەمێردێکی تووتنفرۆشی کەرکووکی بوو. خۆی بە پێغەمبەر دەزانی. ساڵح ئەفەندیەکەی باسم کرد -خۆی بە خودا دەزانی- جنێوی پێ دەدا؛ دەیگوت: ئەوە هیچ کە نەمکردۆتە پێغەمبەر، هەر مەخلووقی منیش نییە و ناشیناسم!

خەبەرێکم بۆ هات: « مەکتەبی سیاسی حیزب دەڵێ یەکجاری بێتە کوردستان. ڕادیۆمان پەیدا کردووە؛ ئیدارەی بکا». بۆ خۆ ئامادە کردن و دابین کردنی ماڵ و قەرزوقۆڵە ڕێک کردن، حەوتەیەک مۆڵەتم خواست. دەبوایە شەممە بڕۆم، جومعە کوودەتای بەعسی قەوما. لە سەربانی ماڵەوە زۆر باشمان دەدی کە بۆمبارانی وەزارەتی دیفاع (بنکەی قاسم) دەکرا. من بە هەموو عەقڵی خۆم پێم وا بوو لەشکری کوردی خۆمان هەلی بۆ هەڵکەوتووە و زەربەتی خۆی چاک دەوەشێنێ. هەر کە خۆم ئامادە دەکرد، چوومە لای جەلال بابانی کارگوزینی ئیدارە. گوتم: لە ئیدارە دەرم بکە با حقووقی مانگێک لە زیادی وەرگرم، دەچمە شۆرش. گوتی: پەروەندەکەت هێند پاکە ناتوانم هیچ بەهانە بدۆزمەوە. تۆ تەنانەت ئیجازەکانیشت دەکار نەکردووە.

بەغدایی زۆریان عەبدولکەریم قاسم خۆش دەویست. هەر خەڵکی بازاڕ و کۆڵان، بە هەزاران ڕژابوونە وەزارەتی دیفاع کە چەکمان بدەنێ شەڕ دەکەین. بەلام غلووری و سەرسەختی قاسم لەوانە نەبوو؛ هەر گوتبووی: هیچ نییە؛ ئێستا خەلاسیان دەکەم. خەڵکەکەیان دەرکردبوو؛ لە مەیدانی پێش وەزارەت کۆ ببوون و بڕی قاسمیان دەگوت. چەند تانکێک بە عەکسی قاسمەوە هاتبوون؛ خەڵک بە خۆشییەوە بە پیرییانەوە چووبوون؛ تانک لێیان وە خۆ کەوتبوون؛ سەدان کەسیان بەر تیربار دابوو. بۆ ڕۆژی دوایی -چێشتەنگاو- قاسم گیرا و کوودەتا سەری گرت. لە ڕادیۆوە لە سەر یەک فەرمانی قەتڵوعامی شیووعیان بڵاو دەکرایەوە. زۆر لە شیووعیان دە بن زنجیری تانکی دەسکردی ڕووسیادا پان و فلچ کرانەوە. زۆر کەسیان بە مشار دەست و پێ بڕیەوە؛ بە تەور و نێزە لەتوپەت کرد. گەڕەکە کوردە فەیلییەکانیان -کە لە دەوری بارەگای غەوس بوو- شەلم، کوێرم، ناپاریزم، وە بەر تۆپ و گوللە تانکان دا. ئەوی بەعسی دەگەڵ

شیووعی و لاگیرانی شیووعیانیان دەکرد، ڕەنگە تەیموور لەنگ و هۆلاکۆش لە دەستیان نەهاتبێ. قاسم و چەند کەسێک لە وەزیرەکانی لە مەرکەزی ڕادیۆ بەر گوللە دران. لەو جەهەننەمەدا تووشی نووری ئەحمەد تەها بووم. گوتی: خەم مەخۆ! بەعسییە زەلامەکان کە دەگەڵ مامۆستایانی ئێمە لە حەبسدا بوون؛ قەولیان پێداوین کە ئیستیقلالمان بدەنێ و لە عیراقمان جوێ کەنەوە!

- کاکە نووری! ئەوانەی کە نەژادپەرستی وا توندوتیژن، بەلام ڕوحم بە هاونەژادانی خۆیان ناکەن، چۆن بۆ کورد جێگەی متمانەن؟ من قەت بەو دۆعایە نالێم ئامین.

- کاکە تۆ هەمیشە بەدبینی؛ ناشزانی سیاسەت مانای چی!

- یاخوا وا بێ...

وا بزانم سێهەم شەوی کوودەتا بوو، مامۆستا سالح یووسفی -کە لە زەلامەکانی پارتی و لە حوکمی قاسمدا گیرابوو- هاتە سەر ڕادیۆ. مبارەکبادەی لە برایەتی کورد و عارەب کرد و تێری دۆعای بەخێر بۆ بەعس کرد. لە هەموو بەعسییەکان توندتر و تیژتر و دژی شیووعی و کوردیش «عەلی سالح سەعدی» بوو کە کرابووە وەزیر. کوڕە کوردێکی خەڵکی قوشتەپەی پەنا هەولێر بوو. برایەکی بە ناوی نەدیم سالح سەعدی لە «مەبانی عام» بوو؛ هەزار جار ناوی بابی دێنا. هەروەها «تەها ڕەمەزان جەزراوی»؛ ئاجودانی هەمیشەیی سەدام «سەباح میرزای ئەردەلان» کورد بوون و دوژمنی سەرسەختی کورد!

چەند لاوێکی پارتی وێکەوتن حەبس کراوە کوردەکان لە حەبس دەرخەن. زۆر ئەفسەر و کوردی دیکەش لە حەبسان دەرچوون. خەبەر هات کە جەلال تالەبانی لە جەبهەی شەڕەوە هاتووە بۆ تەبریک و گفتوگۆ. لە ئوتێل بەغدا دیتم. لە ناو قسەی باسی جەبهە و پالەوانەتی پێشمەرگەدا، ئەم چەند پرسیارەم لێ کرد:

- ئێوە کە وا سەرکەوتبووون، حوکمی بەغداش چل‌وهەشت سەعات لە بەر یەک هەڵوەشابوو، کەس ئاغای کەس نەبوو، بۆچی هجوومتان نەکرد دەو پاشاگەردانییەدا کەرکووک بگرن؛ کە لە هەموو شوێنان حەساس‌تر بوو؟ ئەودەم ئەگەر قاسم نەکەوتبا، دەیگوت بە گژ دوژمنمدا چوون؛ ئەگەر وەک ئێستا بەعس سەروکەوتبا، دەتانگوت بە گژ هێزەکانی قاسمدا چووین. با ئێستا وتوویژی بەشی کوردی بکەین.

لە بیرمە بە حیرسێکەوە گوتی: قسەی بێتام دەکەی! سەرباز دە ناو سەنگەردا، کلاوخودی ئاسنی بە سەرەوە، تفەنگ و تۆپی ڕووی دە منە؛ چۆنی بگرم؟

- کاکە! ئەگەر لەشکرێک فەرمانی لە بەغداوە بۆ نەیە و نەزانێ سەر بە کام دەستەیە بۆت نەگیرێ، ئەگەر فەرماندەی بۆ دیاری کرا و چەک و فەرمانی لە سەرەوە بۆ هات، زۆر زەحمەت‌تر دەبێ.

- نا کاکە! ئەگەر خەتایەکیش هەبێ لە بارزانییەوەیە؛ ئەو گوتی شەڕ ڕاگرن. برا ئەو پیاوە هەر سواری سەری خۆی دەبێ. لە باتی سیاسەت خەون دەبینێ!

- دە بە خودا خەونەکەشی ڕاست بوو؛ دوو ڕۆژ پێشتر گوتی قاسم دەڕووخێ.

- ها، نازانی بۆچی گوتمان تۆ وەرە؟ بۆ ڕادیۆ نەبوو. ئێمە نێوانمان دەگەڵ بارزانی ناخۆشە؛ تۆی خۆش دەوێ. وا بکەی نێوانمان خۆش کەیەوە. دەبێ هەر دەگەڵ خۆم بێیەوە.

داوای لە پیاوی دەوڵەت کرد -کە لە بیرم نەماوە کێ بوو- لە تەیارەدا جێگەی منیش

بکەنەوە. پاش نیوەڕۆی ئەو ڕۆژە گوتی: ڕێگەی تۆ لە تەیارەدا نادەن.

تووشی یووسف میران بووم -کە برادەرێکم بوو؛ ڕوتبەی سەرگورد و لە حەبس بەردرابوو- گوتم: کاک یووسف دەترسم بتگرنەوە. با هەتا دەرفەت ماوە ڕاکەین. کاک یووسف جلکی ئەفسەری کردە بەر، بە تاکسییەک هەر ئەو ئێوارە بەرەو کەرکووک هاتین. لە سایەی جلکەکانییەوە ئیجازە دراین لە دەروازەی بەغدا دەرکەوین. لە ڕێگە جلەکانی گۆڕی و شەو هاتینە ئوتێل سیروان لە کەرکووک.

لێرەدا دەمەوێ تۆزێک بەرەو دوا بگەڕێمەوە:

چەند جار ناوی «عەبدوڵلا کانیمارانی»م گوتووە. لەدوای هاتنەوەم لە سووریا کەس وا دۆستم نەبووە؛ وەک گوێی کەر، جووت بووین. بە منداڵی تا کلاسی چواری سەرەتایی خوێندبوو؛ چەند ساڵێک کاسبی لادێ و ڕەژیفرۆشی کردبوو. لە کەرکووک ملی لە خوێندن نایەوە تا لە حقووق دەرچوو. لە دەورانی قاسمدا کاری حیزبی لە بەغدا دەکرد و هەمیشە پێکەوە بووین و تەنانەت پووڵی من لای ئەو بوو کە بۆم خەرج کا. زۆر جار دەیگوت: من دەچمە خاریج بۆ دوکتورا وەرگرتن، خەمم نییە چونکە تۆ برای بە ڕاستمی و ئاگات لە منداڵی من دەبێ؛ هەر وەک منیش بۆ تۆ وام. بە ڕاستی زۆرم دڵ پێ خۆش بوو.

ئەو ڕۆژانەی کە حیزب ناردبووی بچمە شۆرش، هاتە ماڵ گوتی:

- برا تۆ کە لە بەغدا دەڕۆی نەچی بە تەمای من بی! بە خودا قەت ئەحواڵی منداڵەکانت ناپرسم!

وەک گۆزێک سەهۆڵێوم بە سەردا کەن تاسام؛ گوتم: کاکە من خودا بە هومێدی تۆی خەلق نەکردم؛ هەر وا دەزانم ئەو ڕۆژگارەیە کە تۆم نەدەناسی...

شەو لە کەرکووک بە ترس و لەرزەوە بە سەرمان برد. بەیانی بە تاکسییەک ڕۆیشتین و جادەی گشتیمان بەجێ هێشت و لە ڕێگەی دبسەوە چووینە هەولێر، ماڵی خاڵی کاک یووسف (عەبدولقادر ئەفەندی)؛ کە لە بیبیجەک چەند ڕۆژێک پێکەوە بە نهێنی ژیابووین. بەیانی بە ڕانک و چۆغە و جلکی کوردییەوە چووینە کۆیە، بووینە میوانی بنکەی حیزب. سەعید مەسیفی ناوێکی پێ ڕادەگەیشت. باسی ئەوەی کرد کە چەند مێزەر سووریک هاتوون، ڕاینەگرتوون. تێگەیشتم کە دەبێ نێوانی حیزب و بارزانی وا خۆش نەبێ وەک من بیرم لێ دەکردەوە.

دەمەو ئێوارە گەیشتینە پشتی کانیماران؛ کە مەلامستەفا لەوێ بوو. لە بەهاری ١٩٦١ڕا نەمدیبوو. ئەو ڕۆژەش کە دیتمەوە مانگی سێهەمی ساڵی ١٩٦٣ بوو. بێ ئیختیار فرمێسکم داباریـن. پاش بەخێرهێنانم گوتی: هەژار! من تۆ و وەهاب ئاغا -کە هەر دووک وا زگزلن- لە شۆرشدا چ لێ بکەم؟! گوتم: ڕاستت دەوێ من لە ترسی مردنی بەغدا هەلاتووم. قەبرهەلقەن بیستوپێنج دینار دەستێنن و دوای دوو ڕۆژ قەبرەکە دەفرۆشنەوە بە یەکی دی. هەر هاتووم لێرە بمرم کە قەبر بە خۆڕاییە! بەلام تکا دەکەم دەگەڵ وەهاب ئاغام حیساب مەکە! ئەو لە هەموو کەس تەنبەڵترە!

شەو لە مەجلیسی بارزانیدا گوتم: تۆ نازانی لە ڕۆژنامە و ڕادیۆ بەغدا چەندم جنێو پێ داوی؟! گوتی: بەڵێ گوێم لێ بوو. ئەرێ کێی دیکەش لێرە بوو؟ من چم گوت؟ شەوکەتی مەلاسمایل - کە ئەفسەرێکی موخابەرات بوو- گوتی: فەرمووت ئەگەر بۆ خۆم چاوم لێ بوایە کە هەژار ئەمە دەنووسێ و بۆ خۆی بۆی خوێندبامەوە، هەر دەمزانی درۆیە؛ چونکە من هەژار باش دەناسم.

گوتم: بمبەخشە! من بە عەقلی خـۆم چـاکترین فرسـەتی زێـڕینتان لـە دەسـت دا کـە لـەو چلوهەشت سەعات شێواویەی بەغدادا، هێرشتان نەکردە کەرکووک.

بارزانی گوتی: جارێ لەو باس و خواسانە گەڕێ!

سبەی پاش نوێژ دەگەڵ جەلال تاڵەبانی دەرکەوتینە گردی پشت مالان. زۆری پیاوماقوولانی عەشایری پژدەری و دەوروبەر لێ بوو. جەلال قسەی بۆ کردن:

- کاکی خۆم بەعسی ڕەگەزپەرستن، لە بەر ئەوە ناسر یاریدەیان دەدا. یانێ لەشکری میسر و سووریا و عـیراق دەبنـە دژمـان. ڕووسـیاش یاریـدەی ناسـر دەدا. ئێـران و تـورکیش دوژمـنی سەرسەختمانن. ئەمریکا و ئینگلـیس یاریـدەی تـورک و ئێـران دەکـەن. لـە هـەموو لایەکـەوە خەتەری زۆر زلمان لە سەرە. خوا بکا شەڕ نەبێتەوە...

ئاغایانی عەشـایریش وەک دەڵـێن: «سـەرچۆپی بـدەی بـە گامێـشێ، هـەر بـەرەو کـادێنی دەکێشێ»، ملیان لێ نا: ئێمە تووتنەکێمان بۆ نەفرۆشراوە؛ وە پکەین چەند قرووشەکن پـێ بگـا؛ وە پکەین شتاقەلا دڵی نەئێشێ، چڵتووکەکێش بفرۆشین! خولاسە لەو قـسانە کـران و بڵاوەیـان کرد.

گوتم: مام جەلال تۆ ڕەئیسی شۆرشی؛ ئەو قسانە دڵی شەڕکەران سـارد دەکاتـەوە. واش بـێ نابێ لە تۆی ببیەن. تۆ هەر دەبێ دڵیان گەرم کەی. تاریفی ئازاد بوونیان بۆ بکە...

گوتی: کاک هەژار! تۆ حەرفێکت لە ئەلفبای سیاسەت نەخوێندووە!

- بەڵێ ڕاستە نەمخوێندووە، بەڵام بفەرموو چ بوو کارەکەی دەتفەرموو من پێکی بێنم؟!

- بارزانی نەخوێندەوارێکە؛ ڕووحی عەشیرەتی هەیە؛ لە حیزبایەتی نازانێ؛ گوێ بـە فـەرمان و دیسپلین نادا. ئێمە دەمانەوێ دەستەلات بـە حیـزب بـێ؛ ئـەو هـەر فـەرمان ئیجـرا بکـا. وەک فەرماندەیەکی لەشکری دەوڵەتان. تا وابێ بۆمان تەحەممول ناکرێ.

- بەڵێ جەلال، منیش دەزانم ئەو خوێندەواریە مارکسیستەی نییە کە حیـزب هەیـەتی. جـا یان نایزانێ، یان نایەوێ بیزانێ. حیزب لەوەدا خەتایەکی کردووە کە لە یەکەم کـۆنگرەی بەغـدا، دوای هاتنەوەی بارزانی، هەر چـەن گـوتی نابمـە سـەرۆکی پـارتی، ناچارمـان کـرد و کردمانـە سەرۆک. ئیجازەی حیزب و ڕۆژنامەمان بە هۆی ئەو لە قاسم ساند. لە پاش شەڕی دەربەندیخان گوتتان شەڕی بۆ نەکردین؛ بەڵام ئەو کە بە بارزانیەکانی خۆی ڕاپەڕی، ئەوەی کـرد کـە کـردی. حیزب لە شەڕێکی دەگەڵ سۆفی شێخ ڕەشیددا، چوارسەد کەسمان لەبەر سی کەسـی سـۆفیان شکا؛ کە سەرداری لەشکری ئێمە عومەر دەبابە بوو. بارزانی هەر سۆفیەکی لە کوشتن و بە دیـل گرتن لە دەستی دەرچـوون، ئـاوا بوونـە دیـوی تورکیـە. لەشـکری عەشـایری جـاش و سـوپای دەوڵەتی ڕاو نا. تا نەهات بەم دیـوەدا حیـزب نەبووژایـەوە و لـە سـایەی ئازایـەتی و شـەڕکەری بارزانیەوە ئێستا بووینە ئەو قووەتە. کەسێکی عەشایری کە توانیبێتی ئەم فەتحە بکا باوەڕ ناکـەم ڕازی بێت هەموو دەسەلاتی خۆی بداتە دەسـت مـن و تۆیـەک و بـرایم ئەحمـەدێک کـە هـیچ هونەرێکمان لەم هەموو شەڕانەدا نەنواندووە. بەڵام وەک من بیناسم باوەڕ ناکەم بە زۆر خۆیمـان بە سەردا بسەپێنێ. ڕەنگە ئەگەر داوای لێ بکەین بچێتەوە بـارزان و حیـزب بـۆ خـۆی شـۆرش بەڕێوە بەرێ، دڵێی چی؟ ئەمەی پێ بڵێم؟

- چۆن دەوێری؟ بە شەرەفم هەر لە دەمت دەرچێ دەس بەجێ بەر گوللەت دەدا!

- ئەگەر بەر موللەشم دا پێی دەڵێم: کورد تۆیان ناوێ؛ بچۆرەوە بارزان!

«ناوێری، دەوێرم» درێژەی کێشا. هەستام گوتم: هەر ئەمشەو پێی دەڵێم. تۆزێک دوور کەوتمەوە. بانگی کرد: ڕاوەستە! هاتە لام گوتی: وا گریمان تۆ وێرات پێی بڵێی، ئەویش گوتی باشە دەڕۆمەوە بارزان، بارزانیەکانیش دەگەڵ خۆی دەبا؟!

– نا کاکە لەبەر چاوی ڕەشی من و تۆ، گوناهی وا ناکا! خۆت دەزانی ئەو بارزانییە چەکدارانە نە دەیالکتیکیان خوێندووە، نە دەزانن حیزب و میزب یانی چی. لە ژێر فەرمانی بارزانیدا نەبن، بۆ عیفریتیش شەڕ ناکەن. لە ئەلفبای سیاسەتدا زۆر لە من کۆڵەوارترن! ئەگەر بڕوا دیارە ئەوانیشی دەگەڵن.

– ئای دە بە خوا ئەگەر وا بێ ئێمە تێدا دەچین! نا بابە پێی مەڵێ! پێشی بڵێی دەڵێم من نەمگوتووە!

شەو لە مەجلیس گوتم: کاکە بارزانی، ئەم کورد و حیزبە تۆیان ناوێ، تۆ بۆ ناچیەوە بارزانەکەی خۆت و لە کۆڵمان ببیەوە؟!

گوتی: دەربارەی من دەڵێن چی؟

– حیزبایەتی نازانی؛ خوێندەوار نیت؛ بە قەولی شێخ ڕەحیمی شێخی بورهان: دیکتاتۆری! لاساری!...

– کێ وا دەڵێ؟

– من! ئاخر ماویەتی: دەڵێن دزە، پووڵ کۆ دەکاتەوە...

– تۆ بۆ ئەوانەت نەگوت؟

– لە بیرم چوو!

– ئەگەر بڕۆم ئەوانە شۆرش بەڕێوە دەبەن؟

– بەو شەرتە هێزی بارزانیان بۆ بەجێ بێڵی!

– هەژار تۆ زۆر لە دنیا تێناگەی! ئەو مامۆستایانەی دەیانەوێ پووڵ و پلەیەک لە دەوڵەت وەرگرن و بچنەوە ماڵی خۆیان. قەت وا ناکەم بەو ئارەزووە بگەن...

– کاکە! باوەڕ ناکەم نیازیان وا بێ.

– ئاه دەیبینی! بە هومێدم تۆ خۆت شێت نەکەی و تووشی ئەو نەخۆشی خۆپەرەستییە نەبی! لەمە گەڕێ! دوو قسەی سەیری بەغدا بگێڕەوە!

لە کانیمارانەوە چووینە «چوارقورنە». حەشامەتێکی زۆر بوو. کۆبوونەوەی تووتنەکێ و چەڵتووکەکێ هەر هەبوو؛ بەڵام بە دزی بارزانی. پێشمەرگە داوەتیان دەکرد؛ بە نیشانە داکردنی بە بەرد سەرگەرم بوون. چەند ڕۆژێک بوو دەگەڵ لەشکر بووم. خاوەن ماڵ –کە ئەغڵەب ئاغا گوند دەبوون– گۆشت و پڵاویان دەداینێ. پێشنیارم کرد: کە زۆر وێدەچێ شەڕی ئێمە زۆر بکێشێ. هەر گوندێکی دوو جاری میوان بین، خواردنیان نامێنێ. بۆ ئێمە نەیکەینە جەم و دەمی حیسابی؟ لە هەفتەیەکدا برینج، دەنا نیسک و نۆک و ساوار و ئەو شتانە بخۆین. هەر کەسیش لە خەڵکی گوندان، ئەگەر بڵێین تۆ لە ساڵێدا چوار یا پێنج دینار بۆ نانی پێشمەرگە بدە! زۆریشی پێ خۆش دەبێ. چەند کەسێک –کە یەک لەوانە ئەحمەد تەوفیق بوو– گوتیان: نەخێر خەڵک بەو میوانداریە فەخر دەکەن و ئەگەر بیگۆڕین دڵیان دەشکێ. پێشنیارەکەم قبووڵ نەکرا.

بنکەکانی حیزبی بە حیساب و دەستندە بوو. تەنانەت هەر کەسە ڕۆژێ سی دەنک نۆک،

نازانم چەند دەنک نیسک و خولاسە بە وردە حیساب دەیاندرایە؛ کە مـن ئـەوم بـە لاوە پەسـند بوو. هەر چەند دەشمبیستەوە کە مامۆستا گەورەکان پاروو چەورەیان هەیە...

ئەحمەد تەوفیق

بۆ هەوەڵ جار «ئەحمەد تەوفیق» یان بـڵێم «سـەید عەبدوڵـلا ئیـسحاقی»م لـە شـام دیـت. لاوێک بوو دوازدە ساڵ لە من کەم تەمەن‌تر. گوتی دەچمە چیکۆسلۆواکیا.

وردە کێشەمان کرد: ئەو کـە زۆر مارکـسی زانـا بـوو، لای وا بـوو ئـەو دەوڵـەتانەی لەوبـەری دەریاوە دێن وڵاتان داگیر دەکەن، ئیـستیعماری و سـەگ و سـەگبابن. مـن دەمگـوت: فـەرقی چییە لە وشکانی و لە دەریـاوە بـێ؟ ئەگـەر بمخـوا، سـەگباب و زالـمە. خـواردن خواردنـە؛ بـە کەوچک و کێرد و چەنگاڵ بێ، یان بە چنگ و نینۆک و گاز بێ! دەیگـوت: ئێمـە دەبـێ وێـڕای ئێرانییەکانی‌تر وەبەر ڕەحمەتی شیووعی کەوین و کوردی عیراقـیش وێـڕای عـەرەب و کـوردی تورکیا وێڕای هەموو تورکەکان. من دەمگوت: برا! من بڕوام وا نییـە کـورد، ئێـرانی و عیراقـی و تورکیایی هەبێ. من خەڵکی وڵاتێکی گەورەم ناوی کوردستانە. سێ-چـوار دەوڵـەت داگیریـان کردووە، دەیخۆن. دەوڵەتە گەورەکانیش یاریدەیان دەدەن کە بە زاری ئەوان بمانخۆن. با ئێمـە خۆمان لە بیر بێ، گەلانی هاوساش ئەگەر یاریمـان بکـەن سوپاسـیان دەکـەین... زۆرمـان لـەو قسانە دەکرد. نە ئەو لە بیری خۆی دەهاتە خوار، نە منیش بەرەو عیلمەکەی ئەو سـەردەکەوتم! لە پاش هاتنەوەی بارزانی، لە بەغدا تووشی بوومەوە. وا دیار بوو لە سابلاغ لـە سـەر کوردایـەتی، خۆی لە گرتنێک ڕزگار کردبوو؛ هاتبووە عیراق. بە نەناسـیاوی لـە سـوڵەیمانی خـۆی گرتبـۆوە؛ چەند برادەرێکی کوردی ئێرانی هەڵاتووی دەست ژاندارم و پۆلیسی ئێران، لێی کۆ ببوونەوە. بـە ناوی «کۆمۆنە» کۆمەڵێکیان پێکەوە نابوو؛ ئەحمەد سەرۆکیان بوو. دیار بوو سەرۆکایەتی حیـزبی دیمۆکراتی کوردی ئێرانیشی دەکرد. لـە سـوڵەیمانییەوە بـە دزی هـاتوچـۆی دیـوی ئێرانیـان دەکرد. مودیر ئەمنی سوڵەیمانی (حوسێن شیروانی) -کە کوردێکی باش بوو- لە گرتنی عیراقی دەپاراستن. بە هاتنەوەی بارزانی زۆرتر خۆیان ئاشـکرا کـرد. لـە بەغـدا دەمدیتـەوە و بووینـەوە ئاشنا.

شەڕی بارزانی و قاسم گەرم ببوو. ئەحمەد هاتە بەغدا و پێم سەیر بوو چۆن توانیویە لەو ڕێگـە دژوارە خۆی دەرباز کا. گـوتی هـاتووم جلـک و دەرمـان بـۆ بـارزان بـەرم؛ کـە هیچیـان نییـە. وێکەوتین جلک و دەرمانی زۆرمان پەیدا کرد. ئێستاش نازانم چۆنی گەیاندنەوە بـارزان کـە بـە ڕاستی کارێکی ئازایانە بوو. هەروەها چووبوو لـە بێرووتـەوە «دانـا ئـادام شمیـت»ی پـەیامنێری ئامریکایی گەیاندبووە لای بارزانی؛ کە لە کتێبەکەی (سەفەرێک بۆ نـاو پیـاوە ئازاکـان)دا زۆر بـە چالاکی و نەترسان و کارزانی ئەحمەد تەوفیق هەڵدەڵێ. جارێکیش لـە بەغـدا پێکـەوە چووینـە سەفارەتی میسر؛ وەک باسم کرد. عەرەبی نەدەزانی من تەرجومانیم دەکـرد. لـە قـسە کـردنی سیاسیدا بە وریام هاتە بەر چاو. لە چوارقوڕنەش دیتمەوە؛ بەڵام ئەمجارە ئەو فەلـسەفە و فـڵتە- فڵتەی پێشوو نەمابوو؛ کە من تێی نەگەم. ببوە کوردێکی خۆماڵی و هـاتبووە سـەر ئـەو بڕوایـە: هەر کەس کوردستان لە کورد داگیر بکا، لە بەراز و ئیستیعماریش پیسترە...

لە کۆبوونەوەیەکی دەشت، چەندێک لە هاوکارانی ئێرانی خـۆی پـێ ناسـاندم کـە «سـەلاحی موهتەدی» (بە ناوی مستەفا)، «محەممەدی سمایلی مەحموداغا» (بە ناوی کاوە)، «سـوڵەیمان

موعینی» (به ناوی فایق ئەمین)، «مینه شەم» و چەند کەسێکی‌تریش بوون.

ئەحمەد گوتی: ئەگەر لە خۆمان بی زۆرمان پێ خۆشە.

گوتم: ئەگەر مەتڵەبت ئەوەیە لە حیزبی دیمۆکراتی ئێران بم، نابم. چونکە من ئەوا بیست و ئەوەندە ساڵە لە ئێران دوور کەوتوومەوە؛ هیچ شارەزاییم نەماوە. من لە کوردستانی عیراقدا وەختە بڵێم ورد و درشتیان هەموو دەناسم و دەشزانم بە چەند مەنزڵدا تێپەڕیون. لە بەر ئەوە وەک هەواڵێکی ناحیزبی بە دۆستم حیساب کەن! گوتی زۆر ڕازین.

***

قەرار درابوو هەموو حیزبی و لاگرانی شۆرش - لە ئاغاوەت و ڕۆشنبیران- لە کۆیە کۆ بنەوە و لە سەر باسی حەقی کورد قسە بکەن و دەگەڵ دەوڵەتی کوودەتای بەعس بکەونە وتوویژ. چووینە کۆیە. مەلامستەفا لە گوندی «تۆپزاوا» لە نزیک شار، مەنزڵی گرت. ڕۆژانە دەچووە سەر ئاوی حەمامۆک. ئەگەر کارێک هەبوایە دەهاتە ماڵی «کاکە زیاد» لە شار. ئێوارەیەک دیتم مەلامستەفا لە سەر کێوێکی ڕژدی کوڕی ڕۆژاوای حەمامۆکە. بە پێ، وردە-وردە پێ هەڵگەڕام. کە سەرکەوتم، دیتمی؛ گوتی: خوا شوکور تۆ لە وەهاباغا زۆر باشتری، دیارە دەگەڵمان دەردەبەی!

لەشکر و میوان لە ماڵانی شار دامەزران. زەبیحی و من چووینە ماڵی مام قادری باغەوان؛ کە لە پێشدا لە مەهاباد ناوی سەید حەمەقاڵە بوو. لە پاش زۆر حەبس و جزیاکێشان کەوتبووە کۆیە و باغەوانی کاکە زیادی دەکرد. تاهیر یەحیای سەرۆک وەزیر و کۆمەڵێک لە پیاوماقوولانی بەعس بۆ وتوویژ هاتنە خەلەکان (ژیگەی ئیبنو خەلەکانی مێژوونووس). وتوویژ دامەزرا. بەر لە هەر شت گوتیان جێژنی نەورۆزتان بۆ دەکەینە قانوونی. گوتیان ئێوە واز لە خودموختاری بێنن، لامەرکەزیتان دەدەینێ. قسە زۆر هات و چوو؛ کە من هیچ ئاگاشم لێ نەبوو تا بڵێم چۆن بوو. حیزب قبووڵی کرد و قەرار درا بیخەنە بەر بیروڕای گشتی و کۆنگرە لە کۆیە تەشکیل بدەن. هاتینە «ڕانیە». نازانم چەند ڕۆژێک لەوێ ماینەوە، ئەوەندە دەزانم کێچ نەیدەهێشت بخەوین. کەوشە لاستیکەکانیشیان لێ دزیبووم! لە ڕانیەوە بەرەو کۆیە هاتین.

لە سابلاغیش کە ناوم شاعیری میللی و لە نزیکانی پێشەوا بووم، لە پاشانیش هەتا ئێستاش، کەیفم بە دەعوەت کردنی سیاسی نەهاتووە و نایە. پیاوە دەوڵەمەندەکانی کۆیە دەعوەتیان دەکردم. دەیانگوت: چت پێ خۆشە بۆت لێ نێین؟

- دۆکلیو! لە دۆکلیو زیاتر ناخۆم!

خوا بتحەسێنێتەوە! تووڕە دەبوون و دەیانزانی چەند نانەجیبم! زۆربەیان وازیان لێ دێنام.

جەنگەی کەنگر و گیا بوو. بەیانیان مام قادر دەیگوت: دەچمە بازاڕ چ بکڕم؟

- کەنگر و ماست، گیا دۆکلیو!

ئەویش بە قەد منی حەز لێ دەکرد.

ڕۆژێ لە سەر جادەی کۆیە میرانی ساڵحبەگ -لە میرانی شەقلاوە- بانگی کرد:

- هەژار وەرە! گەنجێک هاتییە دەرێ سابراغیمە. هیچ دە زمانی ناگەم. هەر دەرێ: «مەزوورم! مەزوورم!»، ئەتۆ بزانە دەرێ چی؟

بەڵێ گەنج ناوی حەسەنە؛ برازای ئەحمەد تەوفیقە. لە مامی خۆی دەپرسی. خۆشناوێک و سابلاغیەکی دەق نەشکاو، تێک نەگەیشتوون. حەسەن وشەی «مەزوورم» بە کار دەبا، ئەو لای

وایە مەزوورم دەبێ چ بێ!

لە کۆیە تۆپێنمان دەکرد؛ تۆپێکم لە پشتی مەسعوود بارزانی دا. بارزانییەک هات:

- چۆن تۆپ لە پشتی مەسعوود دەدەی؟

- کاکە ئەوە تەقلەیە؛ ئاغا و نۆکەری تێدا نییە. لێدەدەم و چاتریش!

زۆری پێ سەیر بوو!

زەبیحی لەم بەینەدا بۆی گێڕامەوە کە ڕۆژی کوودەتای بەعس، پادگانی کەرکووک خەبەریان داوەتێ: بە تۆپ و تانک و هەموو چەکێکەوە دەبنە یاریکاری شۆرش و قبوول ناکەن ژێردەستی بەعس بن. بەلام حیزب قبوولی نەکردووە؛ گوتوویە: ئێمە لە حەبسدا قەول و قەراری خۆمان دەگەڵ بەعس بڕیوەتەوە؛ بە گژیاندا ناچین. جوابی پرسیارەکەم لە جەلال -کە لە بەغدا لێم کرد- دەست کەوت.

هاتوچۆی بارزانیش و کاک برایم ئەحمەدیشم دەکرد. ڕۆژێک یەکێک بە برایمی گوت: کابرایەک لە هەردووک لاقان سەقەت، بە سواری کەر لە دێهات چەرچیەتی دەکا. زۆرمان خەبەری زۆر گرینگ بۆ دێنێ؛ هیچیشی لە حیزب ناوێ. دەڵێ کاربەدەستان دەڵێن تۆ دەبێ حاشا بکەی لە حیزبی پارتی، دەنا ڕێگەی کاسبیت نادەین. دەڵێن چی بۆ مەسلەحەت بنووسم من پارتی نیم؟

برایم گوتی: ئێوە پێتان چۆنە؟

- زۆرمان پێ باشە ئەو حاشا بکا، چونکە زۆر بەهرەی هەیە.

بە قامکی شادەی ڕاسا: دەبێ ئەو سەگبابە ئیعدام کرێ!

- چۆن؟

- با بۆ مەسلەحەتیش بێ سەر بۆ دوژمن نەوی دەکا!

جارێک دووبەدوو بووین. گوتم: برا حەیفە ئێوە دڵی بارزانی بشکێنن. هێز و هەیبەت و فەرماندەیی ئەو بۆیە نابێ بە کاری هیچ و پووچ لە دەست خۆتان بدەن.

- وەک چی؟

- وەک ئەوە ئێوە دەچن لە بنەوە پوول دەدەن بە «عەبدولواحیدی حاجی مەلۆ» کە دەگەڵ خۆمان بە و لە بارزانی بتەکەوە. قوماربازی کۆیە هەر ئەو شەوە پوولەکەی ئێوەی لێ دەبەنەوە و ئاشکرا دەبێت. وەک ئەوە «کەکۆ»ی بارزانی -کە مریدێکی گیانفیدای بارزانە- بانگ دەکەن، پێنجسەد دیناری دەدەنێ کە واز لە بارزانی بێنێ. کەکۆ پوولەکە لە ناو دەسڕەکەدا لە پێش بارزانی دادەنێ دەڵێ: ئەزبەنی ئەڤی دانە من، نزانم چەندە، دبێژن تە بمەڕا بە! بارزانی دەڵێ: بۆ خۆتی هەڵگرە. لەوەش پیستر: شەللاتی سولەیمانی چەکداری ئێوە دەڵێن: منداڵێکی مێزەر سووری عەقراویمان بردۆتە حەمام؛ هەر چونکە وەک بارزانیان دەچێ...

برایم حاشای لەوانە کرد. بەلام گوتی: بارزانی بۆتە چقڵی چاوی حیزب، کوێری کردووە. ئەگەر چقڵەکەش دەربخەین هەر کوێر دەبین.

- کاک برایم! ئەوانەی بۆم گێڕایەوە بارزانی هەمووی بیستوون. ئەگەر وەک دەفەرمووی ناتوانن خۆتان کوێر کەن، ئاگاتان لە خۆتان بێ...

ڕۆژێک دووبەدوو دەگەڵ زەبیحی چووینە حەمامۆک بۆ لای بارزانی. قسەکانی مەجلیسەکەم لە بیر نەماوە؛ بەلام هەر لە دەوری کێشەی فکری مامۆستایانی پارتی و بارزانی دەگەڕا. زەبیحی

گوتی: ئەگەر کەس لە دەوری بارزانی نەبێ، من تەنیا کەسێکم کە بە جێی نایەڵم. یان گوتی: ئەگەر بە تەنیا لە سەر بەردێک بمێنێتەوە، دەچمە تەنیشتی، چونکە دەزانم حەق بەوە.

ڕۆژێکی دی عەبدولحوسێن فەیلی و یەدوڵلا فەیلی -کە هەردووک لە لێژنەی مەرکەزیدا بوون- لە حەمامۆک بە مەلامستەفایان گوت: ئەمانە (مەنزووریان برایم و دەستە و بەستەی بوون) خەیانەت بە مەسەلەی کورد دەکەن. تۆ وەک سەرداریکی بە بڕشت محاکەمەیان بکە و شایەتی لە ئێمە و ئەوانەی وەک ئێمە شارەزا بخوازە. ئەگەر بە گوناهبار دەرچوون گوللەبارانیان کە! کە بە گوناهباریش دەردەچن.

من -کە نە پارتی بووم و نە ڕەسمیەتێکم هەبوو- لە خۆمەوە هەڵمدایە:

- جەناب بە بیری کورتی من، دوور بە دوور یەکتر موتەهەم مەکەن! ڕاستە پرس و وەرامێک با لە ناوتاندا بێ. ئەگەر خەیانەت ناکەن خوا هەڵناگرێ بە خراپیان بزانی. ئەگەر خەیانەتیش بکەن با کۆمەڵی شایەت بزانن و لە ڕیز دەرکەون. لام وایە هیچ شۆرشێک ئەگەر لە سەر زەویەکی سەخت و بە متمانە ڕانەوەستێ، بنی بۆش بێ، تێک دەڕووخێ.

بارزانی گوتی: بە قسەی هیچتان ناکەم. بیانکوژم دەبنە شەهیدی ئازادی و دەکرێنە پیاوی گەورە لە لای دڵپیسان. بەلام لێم ڕوونە بۆ خۆیان ئابڕووی خۆیان دەبەن. من خۆیان تێ ناگەیەنم، چ دەکەن با بکەن.

لە بیرمە شەوێک «عومەر دەبابە» هات، چەمەدانێکی ڕەشی پێ بوو؛ دای بە مەلامستەفا. دوای دوو ڕۆژیش گوتیان دوازدە تفەنگی برنۆی هێناوە. وەک من گوێبیست بوومەوە: حیزبی پارتی، بە بێ پرسی مەلامستەفا، دەگەڵ ئێرانییەکان پەیوەندی گرتووە. عیسا پەژمانی ساواکی هاتۆتە لایان، بڕیاری داوە ئێران بە دزیەوە یاریدەیان بدا؛ بەو شەرتە بارزانی -کە دوژمنی سەرسەختی شا و کومۆنیستی مۆسکۆیە- لە ناو خۆیان دەراوێن. پووڵ و تفەنگیان هێندێک وەرگرتووە.

بارزانی بەوەی زانیوە. بۆ ڕازی کردنی بارزانی هێندێک پووڵیان هێناوە و گوتوویانە ئەمە بەشی تۆ بۆ لەشکرکێشی و ئێمە فێڵێکە لە ئێرانی دەکەین و هەر موخلیستین. کە بارزانی گوتوویە: تفەنگەکانتان چ لێ کردووە؟ چوون ئەو دوازدە تفەنگەشیان هێناوە.

وا دیار بوو ئێرانی لە عەقیدەی کومۆنیستی پارتی ڕازییە؛ بەلام لە بارزانی دەترسێ. چونکە پارتی برایم بەرنامەی حیزبەکەشی هەمووی بڕوا بە سیستمی مارکسی بوو. هەموو تەکیەشی لە سەر ئەوە دەکرد کە عەرەب برامانن و مۆسکۆش قیبلەمانە. ئەو هەموو چەکەی ڕووسیا کە بە دەستی عەرەب لە دەورانی قاسمدا لە کوردستان دە کار کرابوو، تۆزقاڵێک لە ئیمانی حیزبی کەم نەکردبوو.

گوتیان کۆبوونەوەیەکی گەورە لە دەشت دەکرێ بە موناسەبەی جێژنی نەورۆزەوە. شیعرێکم بە ناوی «کاوەی مەزن» نووسی کە لە دیوانەکەمدا چاپ کراوە. لە حەمامۆک بۆ بارزانیم خوێندەوە. بە تووڕەیی گوتی: ڕازی نیم بیخوێنیەوە! نابێ کەس تاریفی من بکا؛ بیدڕێنە!

گوتم: باش گوێ بگرە! بیشیدڕێنم لە بەرم کردووە. نەشهێڵن بیخوێنمەوە، ڕۆژی جومعە دەچم لە سەر میکرۆفۆنی مزگەوتی گەورە بۆ خەڵکی دەڵێم. ئەو دەم دەتوانی دەرمکەی! دەتوانی بەر گوللەم دەی!

زۆری گوت و هیچم نەگوت. کۆبوونەوە کرا. مەلامستەفا نەهاتبوو؛ بەلام تەواوی خەڵکی

میوان و حەشاماتی شاری کۆیە و چەکداران لە دەشتی لای «گێستهاوس» (میهمانسەرا) کۆ ببوونەوە. سەکۆیەک لە دار و تەختە بەرزەوە کرابوو. هەموو سەرانی حیزب کورسی و نیمکەتیان بۆ داندرابوو؛ بە نیودایرەیەکی پان ڕۆنیشتبوون. خەلکیش لەو نیودایرە زلەدا لە پشتیانەوە بە چەندین سەف ڕاوەستابوون. من لە گێستهاوس بووم. یەکێک گوتی: تۆ هیچت نییە بیخوێنیەوە؟

- نەخێر، بە داخەوە.

چونکە دەبوو هەر کەس چی دەڵێ، نوسخەی بدا کۆنترۆڵ بکرێ؛ بەرانبەر بە سیاسەتی حیزب بێتەوە؛ ئەوسا ئیجازە بدرێ. وتاری حیزب خوێندرایەوە. چەند وتارێکی دیکەی بە شوێندا هات. ئەو دەمە کە هەموو کەس ببوونە گوێ و دنیایەکی کڕ و مات بوو، سەبرێک بەرەو خەلک چووم و بە کاک برایمم گوت: ئەرێ بۆچی شیعرێکی خۆم نەخوێنمەوە؟ نە لای وا بوو شیعری تازەیە، نە وەختی ئەوەش مابوو بڵێ تا کۆنترۆڵ کرێ. ئیشارەی دا بە کەمال محێدین کە بگێڕی جێژنەکە بوو. ئەویش لە سەر میکرۆفۆنەوە بە دەنگی بەرز گوتی: ئیستا کاک هەژار لە شیعرە باشەکانی خۆی شتێکمان بۆ دەخوێنێتەوە. فەرموو کاک هەژار!

سەر لە هەوەڵەوە هەر بەیتێکم کە دەخوێندەوە، دەنگی ئافەریم و بارەکەڵلای مامۆستایان بەرز دەبوو: «دەی توخوا دووپاتەی کەوە...»، تا گەیشتمە بەندی سێهەم و گەییمە ئەو دوو بەیتە:

«عەرەب حەزیای خواردنمان بوو داواکاری مردنمان بوو
لە سەر خاکی کوردەواری رەش و پاپەتی داباری»

وەک «بسم الله» لە جندۆکە بکەی، قەت تاقە مامۆستایەک نەما، کورسی و نیمکەت بەتاڵ و حەتاڵ مانەوە. نازانم عاسمان هەڵیکێشان؟ عەرز قووتی دان؟ چۆن وا لەپڕ غەیب بوون؟! بەلام چەپڵەڕێزان و هووڕای حەشامەتەکە حەشری دەکرد. هەمووی داخ لە دڵ لە عەرەب، لە بۆمبا و تەیارەی ڕووس، نەشیانوێرابوو گلەش بکەن؛ ئەوا من بە زمانی دڵی ئەوان دەڵێم. هەر دەیانگوت: بیلێوە! ئەی ڕەحمەت لە بابت! دیسان بیلێ!... زۆری کێشا تا شیعرم خەلاس کرد. کەمال محێدین کە دە پێشدا زۆری تاریف کردبووم: «مامۆستای هەڵکەوتوو و شاعیری بێوێنە...»، چووە پشت میکرۆفۆن گوتی:

- برایانی عەزیز! ئەو قسانەی هەژار بیر و بڕوای حیزبمان دەرنابڕێ. ئەو بۆ خۆی مەسئوولی ئەو قسانەی خۆیەتی.

هەموو بیسەرێکی زۆر دڵخۆش کردبوو. بە دەیان کەس چووبوونە ماڵی مام قادر گوتبوویان: شیعری کوڕەکەی تۆمان زۆر پێ خۆش بوو! ئەمەش ببوە گاڵتەی خێزانی مام قادر، دەیگوت: هەژار کوڕی تۆ بێ، دیارە زۆر پیری!

ئیتر بوو بە سرتە و خورتی حیزب کە هەژار تێکدەر و گێرەشێوێنە و زیانی بۆ پەز هەیە. بارزانیش لەوە کە دیبووی خەلک بە گشتی لە شیعرەکانم ڕازی بووە، لە لۆمە دەستی هەڵگرت و بە ڕوویدا نەدامەوە.

شەوێک لە تۆپزاوا گوتم: حەزم دەکرد بە تەنێ بتبینم. چووینە ژوورێکی چکۆلەی خۆڵی تەندوورە شکاوێک و لانک و جل و جۆڕ تێدا، لە سەر بەڕەیەک دانیشتین. گوتم: برا! لە مێژ ساڵە هەر ئاواتم بووە لە نزیکتەوە بژیم. دەمیشم شرە؛ ناتوانم بێدەنگ بم. با قەرارێک بدەین:

ئەگەر بە خەیالی خۆم عەیبێکم دیتەوە و گوتم، بە هاسانی و بێدەنگ بڵێ بەرن دوو گوللەی پێوە نێن! بەلام بە هیچ جۆر دەرم مەکە. پەشیمانم کە ئەو ڕۆژە گوتم دەتوانی دەرم کەی. «با لە سەر زوێلە چەرم بێ»، بە قسەم مەکە و دەرم مەکە! گوتی: باشە قەرار بێ. ئیتر لەو ساوە ئەوەندە ساڵەی دەگەڵیا بووم، هەر کە دەهات لێم تووڕە بێ، دەمگوت: «هـا، لە سەر زوێلە چەرمە!»، ناچار پێدەکەنی و ئەوپەڕی دەیگوت: ئاخر تۆ بۆ کاری وا دەکەی؟!

ڕۆژی کۆبوونەوەی کۆنگرە هات. لە ساڵۆنی مەدرەسەیەک کۆنگرە گیرا. بگێڕی کۆنگرە جەلال تاڵەبانی بوو. برایم و باقی ئەندامانی مەکتەبی سیاسی بە ڕیز لە سەر شانۆ دانیشتبوون. بارزانیش لەوێ بوو. من بە ئەحمەد تەوفیقم گوتبوو ئەگەر هەلم دەس کەوێ لەوانەیە قسە بکەم. چووبوو زەبتی سەوتێکی هێنابوو. دیارە مەمانان -کە بۆرەپیاگ بووین- دەگەڵ بۆرەپیاگان بە پێوە ڕاوەستابووین و من و ئەحمەدیش لە پشت هەموو ڕیزانەوە بووین.

قسە زۆر کرا، هەر مامۆستایەی بە نۆرەی خۆی. حیزبی پارتی کە قەراری قەتعی دابوو هەرگیز لە خودموختاری دەس هەڵناگرێ، ئەو شەوە بارەکە گۆڕا. کاک برایم دوور و درێژ لە سەر ئەوە دوا کە: دەوڵەت دەڵێ لامەرکەزیتان دەدەمێ. لامەرکەزیش دەگەڵ خودموختاری ناوەرۆکی یەکە و ناوەکان جیان! مەعلووم بوو قسەکەرەکانی‌تریش ئیسباتیان کرد کە وەختە لامەرکەزی لە خودموختاری چاتریش بێ! جەلال هەرای دەکرد: «کێ موافیقە؟... بەڵێ تەسویب کرا!». قەت دە سانیە نێوان نەدەکەوتە «کێ موافیقە؟» و «تەسویب کرا». وەک سەحنەسازیەکی زۆر گاڵتەجارم دەهاتە بەرچاو. لە هەڵێکدا لە پشت ڕیزەکانەوە هەرام کرد: ئەگەر ئیجازە هەبێ قسێکم هەیە.

جەلال گوتی: دە ناو لیستی قسەکەراندا نەنووسراوی، وەختیش خەلاس بووە!

ڕووم کردە بارزانی: یانی چی؟! مەسەلەی سەرنویشتی کورد -کە منیش کوردێکم- باس بکرێ و نەتوانم قسەیەک بکەم؟

بارزانی گوتی: قسەی خۆت بکە! ئەحمەد بە دزیەوە زەبتی لە بن مێزێک وە کار خست. گوتم: ئەوانە هەمووی قانوونزانن؛ دەڵێن لامەرکەزی هێندە و هێندە باشە. من کە لە قانوون سەرم دەرناچێ. دەوەندە گەیوم لامەرکەزی یانێ دەوڵەت بە ئەستانداران هێندێک کار دەسپێرێ کە بۆ هەموو شت چاوەنۆڕی فەرمانی پاتەخت نەبن. لێرەدا ئێمە و بەسرە و مووسڵ و ئەستانەکانی‌تری عارەبنشین دەبینە یەک خاوەن حەق. تەنانەت کوردستانیش لە کەرکووک و هەولێر و سولەیمانی و دیالە دەبێتە چوار لامەرکەزی کە هیچ دەخڵمان بە سەر یەکەوە نابێ. ئەستانی سولەیمانی لە بوودجەی خۆی جادە ئیسفالت دەکا، ئەستانی کەرکووک کارخانەی جووجەکەشی پێ باشترە... سەرباز و پۆلیس و دادگا و چی و چیش حەقی مەرکەزە.

خولاسە زۆرم ڕست، گوتم: ئەگەر لامەرکەزی و خودموختاری هەر یەکن، من لام وایە خودموختاریمان بدەنێ. هەم ناوەکەی خۆشترە و ناوەرۆکەکەشی بە قەولی حقووقزانان هەر یەکە. ئەمجار ئەمن نازانم ئێمە لە زەبوونی و بێهێزیە قسە دەکەین یان لە هێز و دەسەلاتێکەوە؟ ئەگەر لە زەبوونیەوەیە، قسەم نییە و بە لامەوە کۆبوونەوەکەمان زیادییە؛ دەوڵەت هەرچی گوت وا دەکەین. ئەگەر لە هێزەوە قسە دەکەین و لە بریەتی ئەو هەموو خوێنە ڕژاوانە و ماڵە سووتاوانە و لە زیندانداڕزاوانە داوای حەقێکی شەرعی دەکەین، چۆنە کە هێشتا ئابڵۆقەی ئیقتیسادی لە سەر سولەیمانی و هەولێر هەڵنەگیراوە و هێشتان تەنەکەی نەفت بە

دوو دیناره و هێشتان له ڕێگه و بان هەموو ماستفرۆشێکیش چەند جار دەپشکنرێ؟ ئێمه لێره لامان وایه دەوڵەت ئەوپەڕی بەزەیی و پیاوەتی دەگەڵ نواندووین کە هێشتوویه کۆ بینەوه و هەموومان قۆڵ له سەر لامەرکەزی ئەسپاردەی ئەو بکێشین. بۆ دەبێ ئێمه «سەری ڕەش»، ئەو کێوه گرینگه لەشکرییه بەجێ بێلین -کە نیشانەی نییەت باشیمان بێ- ئەما ئەوان حەساری ئیقتیسادی لا نەبەن؟ ئەم جار دەوڵەت به سەتان تەیاره و هیلیکۆپتەری هەیه. بۆ دەبێ ئێمه بۆ گفتوگۆ بگەینه بەغدا؛ ئەویش ئیجازەی سەفەر لە پۆلیسی دەرگای شاران وەرگرین؟ بۆ مەرکەزی وتوویژ له کەرکووک نەبێ کە هەموو وشەیەک به بێسیم و تەلەفۆن دەتوانن به بەغدا بڵێن؟ ئەگەر له بێهێزیەوه قسه ناکەین، ئەم ئاغایەتی و نۆکەریەته پڕ له سووکایەتییه یانی چی؟ با ئەوان هەنگاوێک بێن، ئێمه «الحکم لله» دوو هەنگاو دەچین...

گەرم داهاتبووم؛ لەم بارەوه بۆم دەهات. کابرایەک به ناوی «سەمەد مەنجەڵ» -کە لە بەغدا به سەر ئیدارەی مریشک و جووجکی دەوڵەت ڕادەگەیشت و خۆشەویستی پارتی بوو- ئەو شەوه لەوێ عەبایەک به شانەوه، دانیشتبوو؛ بڕی به قسەکەم دادا. جەلال گوتی: کاک سەمەد قسەی هەیه. سەمەد گوتی: ئەم قسانەی هەژار هەمووی زیادین. ئێمه کە له سەر دۆشەک، لە ماڵی گەرم ڕامانبواردووه، حەقمان نییه تەداخول بکەین. ئەوانەی لە مەیداندا بوون حەقیان هەیه!

گوتم: کاک سەمەد! چونکە خەیاڵم نییه باسی خۆم و دیفاع لە غەیری ئازادی کوردستان بکەم جوابت نادەم؛ ئەگینا ئێستا شەرمەزارم دەکردی.

بگێڕ ڕایگەیاند: جەلسه دوایی هات و دەستەی وتوویژکەران دەچنه بەغدا.

بارزانی لەم ناوەدا قەت بیروبڕوای به «ئا» یان «نا» دەرنەبڕی و کۆڕ بڵاوەی کرد. شەو درەنگێ کە هاتینەوه، به منی گوت: بەعسی دە ئێوارێدا سەمەدیان به تەیاره ناردۆته کەرکووک، به هیلیکۆپتەر هاتۆته هەولێر، به پەله گەیاندوویانەته جەلەسە کە؛ نەوەکا باسی لامەرکەزی تێک درێ. پووڵێکی باشیشیان داوەتێ. هەمووم خەبەر هەیه.

ئەحمەد تەوفیق زۆر ماندوو بوو. زۆربەی کاروباری چەک کڕین و دامەزراندن و پێ ڕاگەیشتنی چەکدارانی له مل بوو. نەیدەکرا سەری خۆی بوخرێنێ. سەرباری ئەوەش، ئەندامانی حیزب له ئێرانەوه دەهاتن و به وانیشەوه سەری قاڵ بوو.

بۆ یەکەم جار شەوێک سەلاحی موهتەدی منی تاقی کردەوه و ملی له خراپەی ئەحمەد نا. یەک له گلەییەکانی ئەوه بوو کە: ئێمه له ئێرانەوه یارمەتی پووڵ، گۆرەوی و دەستکێش و شتی وامان بۆ پێشمەرگە هێناوه؛ نازانین ئەحمەد چی لێ دەکا؟ گۆرەوی داوه به هەباساغا...

گوتم: کاکە! من کە دەگەڵتان نیم. نه قسەی تۆ به ئەحمەد دەڵێم نه به بارزانی. بەلام ببەخشه! تۆ و چەندێکی وەک تۆ به پیاوی خوێڕی دەزانم؛ هاتوون نانی پێشمەرگەی بێچاره دەخۆن. ئەگەر له وڵات، هەر خۆت بکردایەته عەجەم و دۆستی دەوڵەت بوایەی، بەلام بتتوانیبا چەند مەدرەسەیەک به دەوڵەت له دێهاتەکاندا بکەیەوه، زۆر لەوه به شەرەفتر بوو.

بنکەیەکی چەکدارانیشیان له گوندێکی نزیک کۆیه بوو، ئەوانیش گلەی ئەوەیان هەبوو کە ئەحمەد کەمتریان پێ ڕادەگا. هەر چەند جوابی ئەوانیشم هەر دەداوه کە من حەقم به سەر ئەو کارانەوه نەداوه، دیسان دووبەدوو ئەحمەدم دواند. گوتی: له سەلاح به شکم؛ دەترسم ساواک ناردبێتی. بەلام بۆ بنکەکە چۆنت پێ باشه وا دەکەم. گوتم: هەموویان به کاوه ڕازین، بیکە به

وەکیلی خۆت! کردی. لە سەر ساواکی بوونی سەلاح زۆرم لۆمە کرد کە: ئەم کـوڕە ئاغـا نـازدارە وەک مەیتەر و کەردارێک کار دەکا و بە نانی وشک ڕازییە، چۆن وای پێ دەڵێی؟ گـوتی: بـەخوا من وای دەزانم هاتبێ کارمان لێ تێک دا.

ها، تا ئەوەشم لە بیر نەچووە:

لە چوارقورنە بووین. مامۆستا سالح یووسـفی کـە سـەربەخۆ پیرۆزبـایی ڕەسمـی لـە تـەرەف کوردانەوە لە بەعسی کردبوو، هات. چووە لای مەلامستەفا. دەمانزانی بارزانی زۆری لێ قەڵـسە. ڕێگەش نەبوو بچینە ژوور. هەمزەی حەسەناغای مەنگوڕ لەوێ هاتە دەر.

- دەی هەمزاغا باس و خواس؟

- وەللاهی بە سەری تۆ مەلامستەفا حەجەمەی دە ماڵێ کول کردبوو. حەجەمەش هەر تفـی قووت دەدا و ملی درێژ دەکرد و دەیگوت: پووڵم یۆخ!

ئەو هەموو کۆت و شەڵوار لەبەرێکی بە عەجەم دەزانی! لە کرمـانجیش تـێنەگـەیبوو؛ لای وا بوو بە ترکی قسە دەکەن. کە ترکیش نازانێ!

لە کۆیە بووین، پەیامنێرێکی فەڕانسی بە ناو «فڕانسوا» لە تەمەنی بیستودوو ساڵەدا پەیدا بوو کە عەکس و خەبەر بۆ چەند مەجەللەیەک بەڕێ بکـا. ئینگلیـسی بـاش دەزانی. موتـەرجمێکی ڕەگەڵ خرابوو ئەنوەر میرزای ناو بوو. دەیگوت لە سەدی کەرەج کارم کردووە. لە منی خواسـت کرمانجی بۆتانی فێر کەم. باوەڕ بکە لە سێ دەرسی هەوەڵیدا -کە مەعلوومە مێشکی سەریـشی دەبردم!- تەواوێک باش تێک دەگەیشتین. قەت زیرەکی وام نەدیوە؛ زۆر بووینە ئاشنا.

دەستەی وتووێژکەران بە سەرۆکایەتی سالح و جەلال تالەبانی چوونە بەغدا. ئێمـەیش دوای مانگێک لە کۆیەمان گوێزتەوە، بە ڕێگای «جەلی»دا، ڕوو بـە وڵاتی «خۆشـناوەتی» و لـەوێوە بـۆ دۆڵی «هەرووتیان». هەر شەو یا چەند شەو لە گوندێک بە پیادەیی ملمان لێدەنا.

جا با وەک چیرۆکی شەوانەی نوێن پڕ لە کێچ، بادەمەوە سەر چەند وردەباسێک:

دەستەی ئەحمەد تەوفیق -کە لە زەمانی قاسمدا هاتبوونە دیـوی عـیراق- لـە سـنووری لای بانە گیرسابوونەوە؛ کە لە ئێران دوور نەکەونەوە. پارتی بۆ تێک نـەدان دەگـەڵ ئێـران، مـەنعیان کردبوون؛ چەند کەسێکیان لێ گرتبوون کە تەحویلی ئێرانیان دەدەینەوە. بارزانی دوور لە وڵاتی بادینان بوو. هەرچۆنێک بوو هاواریـان گەیاندبوویـە؛ بـەریان دابـوون. ئەحمـەد دەگەڵـی تێـک دابوون. نەشرەیەکی بە پولی‌کۆپی بە ناوی «دیسان بارزانی» دەردەکرد. پـارتی زۆر لـەوە تـووڕە بوون. جارێک کوڕێکیان بەو نەشرەوە گرتبوو -نـاوی «عومـەر نیگـلی» لاوێکـی سـنەیی بـوو- زۆریان لێدابوو؛ نازانم چۆن بەردرابوو. بەو حاڵەش بەو هەموو ترس و لەرزی ڕێگەوە، نەشرەکانی هێنا بەغدا. لە بەغدا زۆرم بە ئەحمەد گوت: هەر شتێ کـەمترین کێـشە و دووبـەرەکی بنێتـەوە زۆر زەرەرە. دیارە ئەویش کاری خۆی بە باش دەزانی و دەیگوت: تۆش ئەگەر وەک من لـە نـاو جەرگەی کارەکەدا بای، حەقت بە لاما دەدا...

جا کە گەیبوونە بارزانی، دیسان پارتی و ئەحمەد یەکتریان دەدزا. پارتی لای وا بـوو ئەحمـەد بوختان و درۆیان بۆ هەڵدەبەستێ و بارزانییان لێ تێژ دەکا. نازانم تا کوێ ڕاستیان دەکرد؛ بەلام -وەک چەند شتێکم لێ گێڕانەوە- لە زۆر جێدا حەق بە ئەحمەد بوو. ئیتر لـەو کاروانـەدا مـن و فڕانسواش دەگەڵ دەستەی ئەحمەد کەوتینە ڕێ.

بارزانی زۆر ساڵان بەر لەوە بشچێتە ڕووسیە، قەت بە شەو نەدەنوست. لە دوای وڵات ڕووناک

بوون دەخەوت. کەسیش نەیدەزانی خۆی و پارێزەرانی تایبەتی -کە بارزانی بـوون- بـەرەو کـام گوند دەڕۆن. چەندین قۆلی جیا-جیا بەرەو شوێنێک و مەلبەندێک دەچوون کە بۆیان دادەنـرا. لە هەر کەست پرسیبا، بارزانی لە کـام شـوێنە؟ بیـشیزانیبا نەیـدەگوت. شـەو لەشـکر لـە هـەر گوندێک با -کە دیارە پاش تاریکان دەچوون- بەیانی هێشتا تاریک بوو دەردەکەوتن، جێگـەیان لە چۆل و چیا دەگرت. دووکـەل کـردن بـە ڕۆژ مـەمنووع بـوو. تەنانـەت بـە شـەویش جگـەرە داگیرساندن بە ئاشکرا نەبوو. جا کە دەمانەویست لە یەکێک پرسین بۆ فلان گوند چەندی مـاوە، ئەگەر بیگوتایە نیو سەعات، بە حەوت سەعات نەدەگەیشتینێ. ئەگەر بیگوتبا سەحاتێک، مانـای هەمووی ڕۆژی دەبرد!

ئەحمەد جنێوی دەدا: بە خودا خۆشناو کەرن! نازانن بە پیاو بڵێن تا فلان جێ چەندە؟

گوتم: بە خوا جەنابمان کەرە! ئەوانە سەعاتیان نییە، ڕۆژ لای ئەوان یـەک سـەعاتە، بـۆ ئێمـە فێری نابین؟!

تا شەڕ نەبوو، بە ڕۆژ بە ڕێدا دەچووین و شەو دەحەساینەوە. لـە کـاتی شـەڕدا، شـەو دەبـووە جەوجۆل و بە ڕۆژ خۆمان مات دەکـرد. ڕۆژێـک لـە گونـدی «سـکتان» ڕا دەبـوو بـە هـەورازی «هەورێ» هەڵگەڕێین. من و «هەمزەی حەساناغای مەنگوڕ» لە تەنبەڵیان بـەجێ مـابووین. زۆر سەرنەکەوتبووین تووشی کابرایەک بووین شەش کەری بەتاڵی پێ بـوو؛ سـەردەکەوت. هـەمزاغا گوتی: کاکە دەبەر ژنێت مرم سوارن کـە! کـابرا گـوتی: ئـەو پاڕانـەوەی بـۆ چییـە؟ سـوار بـن! گەیشتینە نزیک سەرکەوتن، کابرا گوتی: جا لێرە مـن لا دەدەم؛ دەچمـە داران. دابـەزین و زۆر سوپاسمان کرد.

هەمزاغا گوتی: کاک هەژار! بە نمەکی شێخی بورهانی، ئەو کەرانـە خـدری زینـدە بـوون دە فریامان هاتن! ئەتۆ دەڵێی چی؟

- دەڵێم چی؟ تۆ بە شێخی بورهان سوێند بخۆی و کەرت لێ ببێتە خدری زیندە؟ تێ ناگەم!

گەیشتینە «چێوە»؛ پڵنگێکی تازە کوژراو لە هەیوانی مالی کوێخا سەعید هەڵواسـرابوو؛ کـای تێ ئاخنرابوو. کابرایەک بە تفەنگێکی شینکەی زۆر قەدیمـەوە (ئەوانـەی بـە بـاروت و پـەڕۆیان دادەگرتن)، هەر دەیگوت: قرمەی خۆم بە بڕنۆیەک نادەم.

ئەو ڕۆژە شوانێک لە ڕەوەزەبەردێک پڵنگ دەبینێ، دێ بەو کابرایـە -کـە هاتۆتـە ڕاوە کـەو- دەڵێ: بچۆ ئەو مندالانەی هاتوونە گیا دۆکلیو دوور خەوە، پڵنگ هەیە.

- کوا پڵنگ؟

- وا لەو ڕەوەزە.

بە تفەنگی قرمەوە بۆی دەچێ، چاوی لێ دەگێڕێ. لەپڕ پڵنگ لە ژوورەوە خۆی داوێتێ.- لـە بەینی عاسمان و عەرزا تۆپە پەڕۆی دە نێو چاوانی پڵنگ دەکا، وە سەر یـەکی دەگێـڕێ. نـازانم ئەو غیرەتە لە کام جەرگەوە هاتبوو؟! «کافی نەبەوی» -کە ئەفسەرێک بوو- لێی کڕی بـە پێـنج دینار کە بیخاتە سەر زین. مەلامستەفا پەیدا بوو، تماشایەکی کابرای کـرد؛ گـوتی: حەیفـە ئـەو بەهرەی پالەوانەتیە بفرۆشێ. گوتی: دە دیناری بدەنێ و کەولیش هەر هی خۆی بێ.

یەکێکمان دەگەڵ بوو «مەلا قادری لاچینی»، شەو دانیشتبووین، قالۆچەیەکی پـێ هەڵـگەڕا؛ لە زیرژنی دا و دڵی بووراوە. هـەمزاغا گـوتی: شـۆرش ئەمـەی خۆشـە: یـەک بـە قرمـە پـڵنگ دەکوژێ، یەک لە قالۆچە دەترسێ! جا هەر ئەو مەلا قادرە لە ئێران گیرا و بردیانـە «جەڵـدیان»

شایەتی لە سەر هەزار کەس پتر دا کە یاریدەی حیزبی دیمۆکراتیان کردووە.

پێش نیوەڕۆ لەو گونده لای مەلامستەفا بووم، بە چاپچییەکەی (یاسین)ی گوت: دەزانی چ دەکەم؟

- چ زانم؟

- ڕێگەی سپیلکی دەگرم. سوورچی ڕوحیان لە حەیواناندایە. ڕێگەی کوێستانیان نادەم، مەگەر...

لەگەڵ منا دەدوا، گوتم: کورد جگە لە حوکمی زاتی (خودموختاری) بۆی مەسلەحەت نییە داوای زیاتر سەربەخۆیی بکا.

فەرمووی: بۆچی؟

- چونکە لە سەر بەحر نییە. دەولەتێکی لە سەر بەحر نەبێ و وەک ئێمەش فەقیر بێ، ناتوانێ بژی.

- کێ دەڵێ لە سەر بەحر نین؟

- من و هەموو دونیا.

- هەژار! تۆ هیچ نەبێ شەرەفنامەت خوێندۆتەوە. کوردستان لە تەنگەی هورموز و لە ئەسکەندەروونە دەکەوێتە سەر دەریا، ئێمە دوو ڕێگەی دەریاییمان هەیە.

***

چەند قسەی خۆش: دەڵێن والیەکی تورک هاتۆتە بەغدا، ویستوویە خۆی دەولەمەند کا، بزنێکی زین و لغاو کردووە، لە ژوورێکی ڕاگرتووە. ناردوویە تاجری شار هاتوون، یەک-یەک بردوونی نیشانی داون:

- ئەمە چییە؟

- قوربان بزنە.

- ها، بە کەرم دەزانی؟ زین و لغاوت نەدیوە؟ نازانی ئێسترە؟ بیگرن دووسەد لیرەی جەریمە بکەن!

یەکی‌تر گوتوویە: قوربان ئێسترە!

- ها، بە کەرم دەزانی؟ ڕیش و شاخ و گوانت نەدیوە؟!

هەروەها پێدا چووە. جوولەکەیەک هاتووە، بە دەوری بزن- ئێستردا سووڕاوە.

- ها خواجە! ئەمە ئێسترە، یان بزنە؟

- قوربان بە سەرت قەسەم نە ئێسترە، نە بزنە؛ بەلای ڕەشە و خوا بۆی ناردووین!

لە «چێوە» مەلامستەفا گوتبووی ئەسپێک بۆ هەژار بکڕن! ئەسپێکی سپیلکی پولیسانیان بۆ کڕیم. ئەسپ نەبوو، بەلای ڕەش بوو! تووشی هەر ئەسپ یان ماین یان ئێستر یان کەر بوایە، سواری دەبوو؛ حیلەحیلی دنیای گێژ دەکرد. ناچار ببوومە گولی دووراوایە، دەبوایە شوولی ئەستوور بە دەستەوە و هۆگانە جووتێک، لە پێش یان لە دووی هەموو کەسەوە بڕۆم. لە ناو قوڕێکی زۆر چەقدا تووشی فرانسوا بووم کە بە پێخواسی قوڕی دەشێلا.

- وەرە سوار بە!

- کۆنترۆڵ و ڕۆلەکەی چۆنە؟!

- هەتیو ڕۆلی چی و کۆنترۆلی چی؟ من لە سەر بەردی بلندەوە خۆی داوێمە سەر، ڕکێف

نادا؛ ئەویش دەبێ سەرێک سەر هەڵگرێ تا ماندوو دەبێ؛ جا وەک ئەسپی موسوڵمانان بەڕێدا دەڕوا. ئەگەر تووشی بەردێکی بڵند بووین، لەوێوە خۆت باوێ سەر تەرکی!

لەو قوڕەوە وزاقی بەست، ڕاست لە پشتمەوە سوار بوو. گوتی: من سواری چاک نیم، ژیمناستیکی چاکم!

* شەوێک لە گوندی هەرووتیان میوانی ماڵێک بووین. ناوی کابرا «مەلا سەید عیساموددین» بوو. تەکیە کەلامی «مەخت عەیب نەبێ» بوو. مەسەلەن: مەخت عەیب نەبێ کەرەکێم جل کرد! مەخت عەیب نەبێ چوومە قەلادزێ! مەخت عەیب نەبێ شەکرم کڕی!

- کاکە تۆ مەلای؟

- نا!

- سەیدی؟

- نا!

- عیساموددینی؟

- نا!

- دەی ئەو ناوە درێژە چییە؟

- مەخت عەیب نەبێ، بابیم مەلا سەید عوساموددینی، مەخت عەیب نەبێ خۆش دەویست. منی مەخت عەیب نەبێ بە ناوی ئەوەوە کردووە!

* مەلامستەفا زۆر لە هەر لەقەبێک و بە تایبەتی لە وشەی مامۆستا تووڕە بوو. دەیگوت: ناوم مەلامستەفایە و هیچی‌تر. ئەویش بە منداڵی ناوم نراوە مەلامستەفا، دەنا مەلاکەشم قبووڵ نەدەکرد.

شەوێک لە گوندی «خەتێ»، ژیگای «مەلای خەتێ» کە دەڵێن فتوای ئەو بۆتە سەبەبی ڕووخانی دەوڵەتی میری گەورەی ڕەواندز، لای مەلامستەفا بووم. مەلایەک پێی گوت: «مامۆستا»، بارزانی خۆی لێ تووڕە کرد. کابرا لەرزی و زۆر ترسا. گوتم: دەگەڵ منی بوو!

گوتی: تۆ بە مامۆستا تووڕە نابی؟!

- نا، حەز دەکەم پێم بڵێن شاهەنشاهی موعەززەم!

مەلام لە ترس نەجات دا.

* مەلا ڕەحمانی حاجی مەلای عەزیزکەند -کۆنە هەواڵەکەی زەمانی تەرەغەم؛ کە ئێستاش ماوە و لە بۆکانە و مەلای کۆسەی پێ دەڵێن- هاتە سرێشمە. لام وایە نامە و پووڵی بۆ مستەفا و کاوە هێنابوو. گوتی: قەتم بارزانی نەدیوە؛ دەشڵێن ناتوانی بیبینی. زۆر حەزم لێیە چاوم پێ بکەوێ.

- وەرە با ئەمشەو بچین.

گوتم: ئەوە کۆنە ڕەفیقێکی منە. بارزانی تماشایەکی کرد:

- مەلا من تۆم لە کوێ دیوە؟

- قوربان قەت بە خزمەتت نەگەیوم.

- هەوەڵ جار کە هاتینە ئێران، شەوێک لە ماڵی کەریماغای قوونقەلا تۆم دیوە.

مەلا وە بیری هاتەوە: بەڵێ قوربان من لەوێ بووم!

* شەوێک لە گوندی «بناویە» دەگەڵ برا کوردەکانی ئێرانی چووینە مزگەوت. گەرم بوو؛

شله ساواریشیان بۆ هێناین؛ بەیانی کەیفمان لە چایی بوو. دەرویشێکی سوورچی لـە سـەربانێک بە دەفەوە شتێکی دەگوت کە تاریف لە شێخ ئەحمەدی چاوبەلەکی سوورچی بوو.

گوتم: دەرویش دەنگ هەلێنە، زۆر خۆشە. گوتی: برا دنیا دوو عرووفە: «بی، تی»!

- ئای هەزار ئافەرین بۆ فەرموودەت!

- چات خواردۆتەوە؟

- نە بە سەری تۆ! هەوالەکانیشم وەک منن...

دەرویش چای و نانێکی حیسابی داینێ. دیار بوو ئەو قسەی لە مەلایـەک بیـستووە کـە دنیـا «بەدء» و «تەم» پتر نییە: دەست پێکردن و تەواو بوون.

* سەیر ئەوە بوو هەموو خەلکی گوند حاجی بوون. مندال مووی لێ نەهاتووە، کەشـیدەیەکی زەرد بە سەرەوە! هاتمە لای مەلامستەفا، گوتی: ئەم گوندە حاجی زۆرە؛ وە نییە؟

- کاکە! ئەوانە فێلبازن. پیرێک، دوانیان چوونە حەج، هێلکە حاجی زۆریان کڕیوە و لێـرە لـە سەری کورک بوون و جووچکیان هەلێناوە!

***

لەو ئەسیرە کوردانەی کە زەمانی شەڕی قاسم لە سوپای عیراق گیرابوون، یـان بـە ئانقەسـت خۆیان بە گرتن دابوو، دەزگای مخابەراتێکی زۆر ڕێکوپێکمان هـەبوو؛ کـە بەشـی لای پـارتی و مەکتەبی سیاسی «سمایل سەرهەنگ» و بەشـی لەشـکری دەگـەل بـارزانی، «شـەوکەتی مـەلا سمایل» -کە ستوانێک بوو- سەرپەرشتی دەکرد. ڕۆژێ چاودێری بێسیم بوو، هـەرچی ڕەمـز و جفرەی عیراق بوو دەستبـەجێ حـەلی دەکـرد. ڕۆژی وا بـووە موخابـەراتی دەولـەت دە جـار ڕەمزی خۆی گۆڕیوە، ئەو لە بەری حاسیە نەدەبوو. هەمیشە بارزانی لە هـاتوچـۆی لەشـکریانی عیراق خەبەردار دەکرد، کە گەیوونە فلان، ئێستا لە فلان جـێن... دەولـەت بـە ڕەمـز فـەرمانی تۆپ یا بۆمبارانی فلان شوێنی داوە؛ زووتر شوێنەکە چۆل دەکرا. وا دیار بوو خەبەرێک هەبوو کە شەوێک بە لەشکریان گوت بێدەنگ و مات لە جادەی «خەلیفان» بپەڕنەوە. ئەو شەوە عومەراغا ناوێکی سوورچیمان دەگەل بـوو. لـە ڕێگـە گـوتی: زگـم دێـشێ دەچمـەوە مالـە خـۆم. دوای ڕۆیشتنی ئەو بە دە دەقیقە دەنگی تفەنگێک هات؛ بێدەنگی شەوی شـەق کـرد. ئـەو جێگـەش نزیکی پادگانی گەورەی خەلیفان بوو. نەزانرا کێ هاویشتی. من لام وا بوو عومەراغای سـوورچی بووە بە بیانووی زگئێشە خۆی وە دوا داوە و خەبەری بە پادگـان دا کـە بـزانن ئێمـە لـە جـادە دەپەڕینەوە. گوتیشم، گوتیشیان زۆر وێ دەچێ، بەلام باسیان نەکرد. هەر ئـەو عومەراغایـە زۆر زوو هەلات و بوو بە جاشێکی زۆر پیس.

لە بیرم نەماوە ئەسپە سپیلکم لە کوێ بەجێ هێشتبوو. بە پێ دەڕۆیـشتم و دنیـا زۆر تاریـک بوو. خەوم دەهات؛ هەر ڕەتم دەبرد. بە سەر ڕوودا کەوتم و خەو بردمیـەوە؛ کەسیـشم لـە دواوە نەبوو. وە خەبەر هاتم: بەجێ ماوم، نەشارەزام، دنیا پڕە لە پنچک، ڕێگە و مێگە نییە، بەرەو کـام لا بڕۆم؟ ڕووم لە کام لا بوو کە خەوتبووم، بەرەو ئەوێ چووم. لەپڕ شتێکی بۆر لە بـن پنچکێـک سەری هەلێنا:

- کێی؟

- هەژارم.

- کاک هەژار بەجێ ماوی؟ وەرە بێرەدا بڕۆ.

تا لە چەم پەڕیمەوە سەر جادە، لە چوار جێگەی‌تر بۆری شارەزام بۆ پەیدا بوو. کە لە چیا سەرکەوتم، بارزانی و جەماعەت لەوێ بوون، چەند کەسیان ناردبوو پەیدام کەنەوە. دیار بوو ئیحتیاتی گەورە لە دەوری پادگان کرابوو کە هەر دەست ببزێون تێیان سرەوێنن.

- دەی قۆڵ-قۆڵ بن و هەر قۆڵ بە ڕێگەکەیدا بگەنە «سرێشمە».

ئێمە ڕەگەڵ قۆڵی «عەمەراغای دۆڵەمەڕی» کەوتین. شەو زۆر تاریک و قوڕ بوو؛ ڕێگەش نەبوو. زۆر ڕۆیشتین؛ ماندوو ببووین. لەپڕ عەمەراغا گوتی: ڕێگەمان هەڵە کردووە؛ کەوتووینە ناو سوورچیان -کە دوژمنی سەرسەختمانن- با بگەڕێینەوە؛ گەڕاینەوە. لە گوندی «سەرچیا» کابرایەکمان لە خەو ڕاست کردەوە:

- کوا ڕێگەی سرێشمە؟

گوتی: چارەگە سەعاتێکە لێرەوە بڕۆن.

- جا ئەگەر وا نزیک و هاسانە وەرە پێشمان کەوە!

- ئەی بە خوا دوورە و لەو قوڕە ناتوانم!

- دێی یان بتبەین؟!

ناعیلاج پێش کەوت. لە قوڕ و سەرەوژێرێک هاتینە خوار، کەس نەبوو دوو جار نەکەوێ. هەر هەڵخلیسکان و سەر بەرەو ژێر بوون بوو. بۆ خۆم هەر سێ جار کەوتم. لەو تاریکییەدا کابرایەکی پیری بارزانیم لە پێشەوە دەڕۆیشت، کراسێکی سپی درێژی لە سەر جلانەوە دە بەردا بوو. ئەها خدری زیندەم دیتەوە! ڕاست لە دوو قوونی دەڕۆیشتم؛ لە کوێ ئەو دەکەوت لام دەدا. هەڵدەستاوە، دەچوومەوە پشت قوونی. دەردە دڵی لەو هەموو قوڕ و تاریکییە بوو. گوتم: مامە خۆزگە ئێستا تەرزەیەکی درشتمان لێ باریبا، کەیف بوو! وەک من مەلایکەتە مێشوولەکەی باران بم، لای وا بوو ڕاست دەبارێ. زۆر بە تووڕەیی:

- کوڕۆ تشتێ ڤە نەبێژە، خودێ ئەمێ بمرن!

دیتم بەزم خۆشە، هەر دەڵێم دەبێ ببارێ، دەڵێ وا مەڵێ! پاش سێ سەعات کەوتن و قوڕ شێلان، لە کازیوەی بەیاندا گەیینە سرێشمە. هەموو کەس ببوە گۆڵی قوڕاوی. هەر کوێ دەست کەوت خۆمان لێ بە عەرز دادا. فڕانسوای ناسکیش سەر تا پای ببوە قوڕ؛ کەچی بە من پێدەکەنی! دوای نوستنێکی کەم خۆمان شتەوە. من و فڕانسوا و ئەنوەرمیرزا بەر مالێک کەوتین. ئەحمەد تەوفیق و باقی برادەران بەر دوو یا سێ ماڵ کەوتن. بارزانی میوانی «ئەحمەد شاباز» بوو کە پیرەمێردێکی سەدوبیست ساڵەی زۆر بەگورد و تاقەت و باوکی هەموو خەڵکی گوندەکە بوو. نەدیدەی خۆی دیبوو؛ شێستوپێنج پیاوی چەکەهەڵگری -لە کوڕ و نەوە- هەبوو. مەڕ و مالات و ڕەوەی یەکجار زۆر بوو. گەرمێن-کوێستانی دەکرد. لە ئەحمەد شاباز نەقڵی کوژرانی سمایلاغای سمکۆم بیست. گوتی: لە کوێستانەوە چووبووین لە شاری شنۆ خوێ بکرین. تووشی خورشیداغای هەرکی بووم، گوتی: ئەحمەد لە شار دەرکەوە، پاشان وەرەوە!

- ئاغا خوێمان لازمە.

- دەڵێم بڕۆ دەر...

لە شار دەرکەوتین. دوای چەند سەعاتێک خەبەر هات کە سمایلاغا و خورشیداغا بەر گوللە دراون و کوژراون. پاش چەند ڕۆژێک پیاوێکی خورشید بۆی گێڕامەوە: سمایلاغا سوێندی خواردبوو نەچێتە شاران. خورشید کە دۆستی هەرە نزیکی بوو، قەولی چوارسەد لیرەی لە

عەجەمان ساندبوو، کەوتە بن کلیشەی سمایلاغا کە بە هێندە سوێند و قورعانە عەجـەم فکریـان خراپ نییە و ناچاری کرد بچێتە شنۆ. بۆیە ئەویشیان هەر کوشت کە کارەکە سەر بـە دەرخۆنـە بکرێ و چوارسەد لیرەکەش نەدرێ.

فرانسوا زۆری حەز لە چارەی ئەنوەر نەدەکرد. ئەویان بردە مالێکی‌تـر و دووبـەدوو لـەو مالـە ماینـەوە. ڕۆژانـە بێکـار و بـار دەچووینـە دەری دێ و لاسـای تارزانمـان دەکـردەوە: بـە دار هەڵدەچووین و بەو ڕەوەزانەوە دەگەڕاین و دەمانقریواند. تا لای ئێوارە بەرەو مـاڵ دەبووینـەوە. شەو دەچووینە لای بارزانی. بۆ خەو دەهاتینەوە ماڵەڕەش. ئەو کیسەخەوێکی هـەبوو، بـێ‌خـەم تێ‌دەخزا. منیش تا بەرەبەیان دەگەڵ کێچان ڕاز و نیازمان دەکرد.

مەلامستەفا زۆری ڕق لە کەسانێک دەهات کە بڵێن ئارەق دەخواتەوە و کەس زاتی نـەبوو لـە شۆرشدا بخواتەوە. شەوێک فرانسوا گوتی: بوترێـک کۆنیـاکی فەرانـسیم هەیـە؛ بـا بیخۆینـەوە. تێمگەیاند کە لە ناو خەڵکی گوند شتی وا ناکرێ؛ بەڵام لە دەشت فکرێکی بۆ دەکەمەوە. لـە نـاو دارستانێکی زۆر چوغوردا، کانی و ئاوێکی زۆر خۆش هەبوو، هیچ ڕێگەشی بۆ نـەدەچوو، چووینـە ئەوێ. خۆمان ڕووت کردەوە و بە تای دەرپێ لە دەم کانی دانیشتین کـە هـەم تـاوی بـەهارمان وێ کەوێ، هەم کۆنیاکیش بخۆینەوە. لەپڕ لە بن دارانەوە «کـافی نەبـەوی» کـە سـەرهەنگێکی تۆپخانەی عیراقی و هاتبووە شۆرش و زۆر لە بارزانی نزیک بوو، سەری دەرێنا:

- ئەوە چ دەکەن؟ بەشم نادەن؟!

- فەرموو!

دەگەڵی خواردینەوە. ئێوارە درەنگی ئەو ڕۆژە چوومە لای بارزانی. کافی لەوێ بوو.

بارزانی گوتی: هەژار ئەمڕۆ لە کوێ بووی؟ تا کوێ چووی؟

دڵم ئاگای کرد خەبەر چییە. گوتم: ئەمڕۆ دەگەڵ فرانسوا چووینـە سـەر کانیـەک لـە دیـوی خەلیفان، بوترێ کۆنیاکی هەبوو کە بیخۆینەوە. کاک کافی لێمان پەیدا بوو، نیـوەی ئـارەق ئـەو خواردیەوە، نەیهێشت بە گیانمان بکەوێ!

باوڕە کە کافی وەک جاو سپی هەڵگەڕا. قەت پێی وا نـەبوو مـن حاشـا ناکـەم و ڕاسـتی ئـەو گوناهە لە خۆم دەڵێم، مات و بێدەنگ پاڵی بە دیوارەوە دا.

بارزانی بە بزەیەکەوە پرسی: جا ئەم سەگە ئەم ژهرەمارەی لە کوێ بوو؟

- نازانم، بەڵام پێم وایە هەر ئەوەندەی هەبوو کە لێمان خەلاس کرد!

کافی هەر زۆر زوو گوتی: قوربان تۆزێک نەخۆشـم، لـە خزمـەت مەرەخـەس دەبم. ڕۆیـشت. بارزانی تەنیا ئەوەندەی گوت: چەند خۆشە کەس دووڕوو نەبێ!

کافی کە دەگەڵ ئێمە خواردبوویەوە، لای بارزانی شەیتانی لە من کردبوو کـە هـەژار بـە دزی تۆ ئەم کارە خراپەی کردووە؛ تا خۆی بە باش نیشان دا!

لە فرانسوام پرسی: تۆ ئەو کۆنیاکەت لە کوێ بوو؟ گوتی: هەر لە کۆیە ژنەڕاڵ ڕایسپاردبوو بۆم بکڕن.

لەو حەمام گرتنی هەتاوەدا تاو بردمی. فرانسوا قوتوویێک نیوای دامێ، چا بوومەوە و فێر بـووم بەر لە خۆ وەبەر تاودان پشت و شانم پێ دەهەنوو.

فرانسۆ بە قەولی خۆی بەختی نەیهێنابوو لەم ماوەیەدا تووشی شەڕ بـبین و عەکـسی شـەڕی ڕاستی بکێشێ. بەڵام لە کاروانی لەشکرچی و هاتوچـۆی چەکـداران و شـتی وادا زۆر عەکـسی

گرتبوو که دەیگوت دەتوانم بە پوولی ئەوانە خانوویک لە پاریس بکرم.

ڕۆژێک گوتی: تۆ زۆرت حەز لە پیوازە، ئەوە باش نییە.

گوتم: تۆ ڕەنگە قەت کیتابی موقەددەست نەدیتبێ.

- چۆن نەمدیوە؟ خوێندوومەتەوە.

- پرسیارێک: خودا بەر لە هەر شتێک چی خەلق کرد؟

- کەلیمە.

- نەخێر. نەتزانی. پیواز! کە تەبەقە تەبەقەیە و خرە وەک زەمین و ئەستێرەکان؛ ئەمەی کردە نموونە و شتی‌تری لە گوێرەی هەلخستەوە!

هەر پێدەکەنی و دەیگوت: ئافەریم بۆ کەشفی باشت!

لە سرێشمەوە بارزانی ناردیە جەلدیان کە بیگەننە سەفارەتی فەرانسە لە تاران. لە جەلدیانەوە بە خەتی لاتینی و بە کرمانجی نامەیەکی بۆ نووسیبووم تەواو ڕێکوپێک بوو. نووسیبووی: زۆرم تۆ خۆش ویست. ئەگەر هاتییە پاریس بەم ئادرەسە بمدۆزەوە. دایکمت لێ مارە دەکەم؛ جوانە!

چەند ڕەمزێکی بێسیمی دەولەتی ڕایگەیاند کە: «ئێمە هەموو ئەسپابی هێرش بردنمان سازە و دەبێ لەپڕ بە سەر بارزانی دادەین». لە ڕەمزێکا دەلێ: «ڕۆژی نۆی مانگ ئامادەی هجووم بن». پێشمەرگە کار قایمی خۆی کرد و لە گوندان دەرکەوتن و چوونە پشت بەرد و سەنگەرانەوە. لەو بەینەشدا دەستەی وتوویژکەرمان لە بەغدا هەر ڕۆژە بە جۆرێک تەفرە دەدرا: فلان وەزیر نەخۆشە، فلان لە ماڵ نییە، دەبێ عەرەبی دیکە ڕازی بن کە ئێمە حەق دەدەین بە کورد... جەلالیان بردە قاهیرە، نیشانی ناسری بدەن. جار و بارەش لە بەعزە شوێنێک عەسکەر و پێشمەرگە تووشی یەکتر دەبوون و تەقەیان لێکتر دەکرد؛ کە یەکێک لەو جارانە «هاجەر» ناوێکی بارزانی لە سەر کێوی «گولەکن» لە نزیک جادە نوێژ دەکا، «بێجان جندی» -کە شکاکێکی عەبدوویی بوو؛ دەگەڵ ڕەوی بارزانیان لە کوتولەوە دەگەلیان چووبووە ڕووسیا و لە دانشگای تاشکەند زمانی ڕووسی خوێندبوو؛ لە بەغدا ببوە مامۆستای ڕووسی لە دانشگا و هەر لە سەرەتای شۆرشەوە دەگەڵ لەشکری بارزانی بوو- لە دیاری هاجەر دانیشتووە تا نوێژ خەلاس دەکا. چەندین کامیۆنی پڕ لە عەسکەر بە جادەدا دێن؛ دەیانبینن. دادەبەزن و بەر تیرباریان دەدەن. بێجان لێیان دێتە دەست؛ خۆی دەگەیەنێتە پەنا جادە؛ جا وەرە بکوژە! سێ کامیۆنی سووتاندبوو؛ پەنجاوسێ تفەنگ و دوو تیرباری گرتبوو؛ باقی هەلاتبوون. لە پەنجا پتر کوژرابوون.[1] لە چەند شوێنێکی‌تریش لەو تووش‌بوونانە ڕووی دابوو؛ کە هەموو جار دەولەت زیانبار ببوو.

لە بیرمە ڕۆژی ١٩٦٣/٦/٧ تیلگرافێکی سالح یووسفی هاتبوو کە: «ئێمە لە بەغدا زۆر سەرکەوتووین و کارمان بە ئارەزووی دۆستانە. تاهیر یەحیا لە بەریشم هەستاوە؛ چاشم دەگەڵ خواردۆتەوە. دەستی بۆ بە قورعاندا داوم کە نیەتیان دەگەڵ کورد باشە. تکایە ئەم تەقەتەق و گێرەشێوێنیە ڕابگرن تا خۆم دێمەوە». بەیانی ئەو ڕۆژە سەیدای ممبارەکیان گرتبوو؛ لەباتی چا و سوێندی بە قورعان، دە زیندانیان پەستاوتبوو؛ بە پانکەیاندا کردبوو؛ پانکەیان سووڕاندبوو؛ دوو هەزار شەقیان تێهەلدابوو. ئیتر گیرا کە گیرا!

---

[1]. بێجان لە شەڕ دەگەڵ سوپای پاسدارانی ئێران، سالی ١٩٨٣ز. (١٣٦٢ک.) لە سەلماس کوژرا.

ڕۆژی ١٩٦٣/٦/٩ عەسکەری هێرشبەر -بە بێئەوە بزانێ کەسی لە سەر ڕێگەیە- لە سپیلکەوە حەرەکەت دەکا. دەستەویەخە تووشی پێشمەرگە دێت و تەقە دادەمەزرێ. «حوسێنی حەمەداغای مێرگەسووری» دەگەڵ پێشمەرگەیەکی ئێرانی، خەلکی ڕەحیمخان - کە دەیگوت ناوم عەبدوللایە- بێخەبەر بە ڕێدا دێن و هەست دەکەن لە پێشیانەوە شەڕ و تەقەیە. لە دوای عەسکەرەوە ئەوانیش مل لێدەنێن. من ئەوەم دیت کە عەبدوللا نۆ سەربازی عەرەبی وە پێش خۆی داوە، وەک گاڕان لێیان دەخوڕێ و هێنانیە بنکەکەمان لە «هاودیان». لەشکری هێرشبەر شەق و شڕ کرابوو.

- دەی کاکە عەولا تۆ چۆن بە تەنیا ئەم نۆ کەسەت هێنا؟!

- دەگەڵ حوسێناغا لێک هەڵبڕاین؛ نازانم ئەو بە کوێدا چوو. من لە پشت بەردێکەوە شەڕم کرد. نازانم چەندم کوشتوون؛بەلام ئەوانە کە دەستیان هەڵێنا و تفەنگیان دانا، چەخماخی تفەنگەکانم دەڕێنا؛ ئەوەتا لەو دەسرەیە دان. گوتم هەرکەسە تفەنگی خۆی دەشان کاتەوە و پێشم کەوێ و لە دواوە لێم خوڕیون.

با بزانین ئەو پاڵەوانە بێناوە نەناسراوە کێ بوو: وەرزێرێک لە ڕەحیمخانی نێوان بۆکان و میاندواو، پیاوێکی بە دەست زایە بووە؛ هەلاتووە خۆی گەیاندۆتە لای شێخ ئەحمەد لە بارزان: «غەریبم و دەمەوێ لێرە بژیم...»، داری سووتانی بۆ ماڵی شێخ هێناوە. داوای تفەنگێکی کردووە، شێخ ئەحمەد گوتوویە تفەنگ نادەین بە غەریبە؛ ئەگەر بۆ خۆت پەیدا کەی قەیدی نییە. لە بارزان ڕۆیشتووە چۆتە لای شێخ ڕەشیدی لۆلان. لەوێش کاری دارکێشی و نۆکەری کردووە. لە ڕێگەی هاوینەهەواردا سۆفییەک تفەنگی بە بەردێکەوە هەڵپەساردووە، میز دەکا. عەولا پڕی پێدا کردووە؛ سۆفی کوشتووە؛ تفەنگەکەی ڕفاندووە و هاتۆتەوە بارزان؛ بە چەکدار قبوول کراوە. لە شەڕی سەر عەقرە زۆری ئازایەتی نواندووە. لە سەنگەریشدا تا یەکێکی لە دوژمن کوشتووە، هەرای کردووە: «خولامی حوسێنی حەمەداغام!»، وەک ئەو نۆکەرانەی تەماڵی کەرووێشک دەبیننەوە. حوسێن ڕەگەڵ خۆی خستووە. ئیتر تا ما، ئازایەتی و بەجەرگی ئەو کوڕە ببوە چیرۆکی ناو پێشمەرگە. لە شەڕی «چیای پیرس» شەهید کرا. زۆر مرۆیەکی سادە بوو. جارێک لە بارزان هاتە لای مەلامستەفا،گوتی: قوربان نیازێکم هەیە.

- بڵێ، هەرچی بڵێی بۆت دەکەم.

- با کەس ئەو کلاشینکۆفەم لێ نەستێنێ؛ زۆرم خۆشدەوێ...

بە هۆی هاوولاتی بوون، زۆر جار دەهاتە لای ئێمە، زمانەکەشی گۆڕابوو. کە دەمانگوت: «کاکە عەولا خەبەر و باس چییە؟»، دەیگوت: «خودێ ئەز مرۆیەکە سەوریمە، عەقل-مەقل نینە؛ تو تشتا نزانم!».

من کەوتبوومە بنکەیەک لە چاڵییەکدا لە پشت «گەلی عەلی‌بەگ»، کە شەڕی زۆر سەخت لە سەر پادگانی گەورەی خەلیفان بوو. کانی و ئاوێکی خۆشی لێبوو؛ تۆپی لای ڕەواندز و دیانا نەیدەگرتەوە. کەچی وەک مامەندی چواردیواری گوتەنی: «زینەدەوەر بە حەنجەلە»، ڕۆژێک نیوەڕۆ لەبەر تاو، کۆزیلکەیەکی چاردە نەفەری خەریکی چێشتلێنان و جلشوتن بووین و یەکێک ڕانکەکەی خۆی پینە دەکرد، گوللە تۆپێکی قەوس هات -لە ناوەڕاستی هەمووانماندا- کابرای ڕانک پینەکەری پێکا و ئێمە هیچمان لێ نەهات. لە ناو هەموو پێشمەرگەدا، دوو تۆپی خومپارەئەندازی دوو گرێ و سێ گرێ هەبوو؛ کە تەنانەت یەک گوللەشیان نەبوو. ئەگەر هەر

تاقە تۆپێکمـان بـە گوللـەوە هـەبا، بـە هاسـانی پادگـانی خـەلیفانمان دەگـرت، کـە ئێمـە لای سەروومان لێ گرتبوو.

ئێوارانە خەبەری شەڕی ئەو ڕۆژەم کە لە نزیکمانەوە دەکرا دەنووسی و دەمنارد. ڕۆژێک نـاوی چوار شەهید هەبوو کە یەکیان «شەڕۆی خەربەندە» (کاروانکەر) بوو. نووسیم خوا عافوویان کـا و نامەم نارد. ڕۆژی دوایی نزیـک نیـوەڕۆ دوو پێـشمەرگە هـاتن، لاشـەی برینـدارێکیان بـە سـەر شانەوە. شەڕۆیە و بینێرە دەرمانگای شۆرش. شەڕۆ چا بۆوە، بەلام لـە ڕانیـدا دەشـەلی. جـا بـا بۆخۆی بیگێڕێتەوە:

- باری ئێسترێک فیشەکم برد، دام بـە پێـشمەرگە. ویـستم گـوریس هەلـوێزنم و بـڕۆم، لـە خرمەی شێست تیر ئێستر ڕەویەوە؛ دەرپەڕی. گوریس دە لاقم هالقا. سـەرەکەی بـە کورتـانی ئێسترەوە بوو. ڕایکێشام بە سەر بەردەلان و بە ناو دارستانی گەلیدا. بێهۆش بووم و ئاگام لە دنیا بڕا. لە شەودا هۆشم هاتەوە بەر خۆم. کراسەکەم بـە لەشمـەوە نووسـابوو، خـوێنی پێـوە وشـک هەلاتبوو. ویستم هەستم، لاقم لە دوو نەهات؛ بنی ڕانم ژانێکی دەکـرد نەبێتـەوە. زۆرم تینـووە؛ خوڕەی زێ دێتە گوێم؛ بەلام چۆنی بگەمێ؟ دەستم کوتا ڕێزەلە مارانەم وە بـەر دەسـت هـات: «دەمرم!... با بمرم!». ملم لە ڕێزەلە خواردن نا، تینواتیم شکا. وردە-وردە بە قوونەخشکە خۆم بەرەو زێ خزاند. ژانی ڕان بڕستی لێ بڕیبووم. بە قنگەخشکێ گەییمە سـەر لاتـە بـەردێک زۆر بلند؛ دەمڕوانیە چۆم: «دە جا با بمرم، ئەو ژانە هەر دەمکوژێ...». خشکەم کرد و سەرەونخوون دە زێیە کەوتم. بێهۆش بووم. بەرەبەیان چاوم هەلێنا: نیوەی خواروم دە ئاودا تەکـە تەکیـەتی، لە سنگەوە لە سەر ڕەملم. ژانی ڕانم کەم بووە، بەلام پشتم دەزوورێتەوە و چلک دەدا. دەمەوێ لە ئاو بێمە دەر، ڕانم لە دوو نایە. ئاوا مام. تاو تازە هەلدەهات گوێم لە غەلبەغەلبێک بوو. نزیک بۆوە، بە کوردی قسەیان دەکرد. «دیارە جاشن کە دوێنێ لەم ناوەدا بـوون». مـن کـە لـە ژیـان وەڕەزم، ملم لە جنێوان نا: «هەی جاشی بێنـامووس! بـێشـەرەف وەرن! ئـەز شـەڕۆمە، شـەڕۆ بارزانی! وەرن ئەگەر حیز نین بمکوژن!».

هاتنە سەرم؛ هەوالی خۆمان بوون. دیار بوو لە شەڕی دوێنێدا سەرکەوتبوون و لـە زۆر جێگـە گەلی کەوتبووە دەست خۆمان.

جەعفەر ناوێک، لاوێکی کەلەگەتی زۆر جوان چاک، بیست و پێنج ساڵە، بە ئێسترەوە لە سەر پردی گەلیەوە شەو کەوتبووە ناو زێیە، ئاو بردبووی. ئێستر هەر چوو، بەلام جەعفـەر بـە سـاغی دەرکەوتبوو. پاش چەند ڕۆژێک ئەو جەعفەرە لە ئێوارە درەنگێکـدا چۆتـە سـەر بـەردێکی بـلند بڕوانێتە شەڕگە، گوللەیەکی وێل پێکای و کوژرا!

«بێجـان جنـدی» بـە چەنـد پێـشمەرگەیەکەوە لـە نزیـک ئێمـە بـوو. ڕۆژێـک منداڵـێکی یازدە-دوازدە ساڵانەی وردی بە دواوە و هات:

- کاک هەژار! ئەم هەتیوە هاتووە دەلێ بمکە پێشمەرگە. ئەگەر لانکێکتان هەیە بمدەنێ تـا تێیدا بخەوێ!

منداڵ گریا، گوتی: ناوم حوسێنە؛ بابم نییە؛ هەتیوم. لـە قاوەخانـەی دیانـا شـاگردم. هـاتووم بمکەنە پێشمەرگە؛ مامە بێجان گاڵتەم پێ دەکا!

گوتم: لێرە بمێنەوە و نان و ئاوێک هەیە؛ بەلام ناتوانین تفـەنگت بـدەینێ. تـۆش هێـشتا زۆر منداڵی...

کوڕەکە بە دڵشکاوی ڕۆیشت. وا بزانم شەش یا حەوت ڕۆژی پێ چووبوو، کێشکگری لای دیانا هەرای کرد:

- یەکێک بەرەو ئێمە دێ، تفەنگی پێیە و کورتە باڵایەکە.

- چاوەدێری بە و دەنگی مەدە! با بزانین...

حوسێنی چکۆلە بە تفەنگێکی بڕنۆی درێژ و دوو فیشەکدان بە سەر شانەوە، هانکە هانک پەیدا بوو:

- کوا مام بێجان؟

- چۆتە بارزان.

- بە خوا چووبێتە عاسمانیش دەبێ خۆمی نیشان دەم. لانکم دەوێ؟! ئەدی ئەو تفەنگە چییە؟!

- ڕاستی لە کوێت بوو؟

- چوومەوە سەر کارەکەم لە قاوەخانە. ئەم بەیانە تازە سەماوەرم ئاگر کردبوو، گەسکی قاوەخانەم دەدا، سۆفیەکی جاشی شێخ ڕەشید هات گوتی: ئاگرێک پێکە دەچم لە کانی مەلە دەکەم؛ ڕۆیشت. بانگم کرد: مامە! ناترسی چەک و جلەکانت لە سەر عەرز تەڕایی بکێشن یان خوا نەخواستە یەکێک پڕیان پێداکا؟ بۆ لە قاوەخانەیان دانانێی؟ ئەگەر هاتییەوە بە کاوەخۆ دەبەریان کەوە! ئەوە چاش دەگەیەنمێ. گوتی خەبەری تەیە. هەر ئەو جارێک خۆی لە کانیدا قوم کرد، دوو فیشەکدان و تفەنگەکەم هەلگرت و دامە چیا. تا سۆفی پێی زانی زۆر وە سەر کەوتبووم. چەند تفەنگێکیان پێوە نام؛ بەلام من دەرباز بووم و ئاوا بووم و ئەوا هاتووم. دەی بەڕێم کە بگەمە بێجان!

خۆی گەیاندبووە بێجان لە بارزان و زۆر بە دلخۆشی دەگەلیا هاتەوە. دوای ئەوەش کە لێک هەلبڕاین، تا بێجانم دەدی زۆری تاریفی ئازایەتی حوسێنی دەکرد. دوایی خەبەرم لێ نەما.

ماوەیەک بوو لە ئەحمەد تەوفیق و هەوالانی تۆزێک دوور بووم و کەمتر یەکترمان دەدیت. لە هاودیانەوە بەرەو پشتی خەلیفان هەلکشام و تووشی یەکتر هاتینەوە. هەر لە چەندێک پێشەوە کوڕێکی سابلاغی بە ناوی قادر -کە ئێمە پێمان دەگوت «قەدۆ»- لە سەر فەرمانی ئەحمەد تەوفیق ببوە پاسەوانی من. زەلامێک، جووتێک سمێلی بابڕ، مێزەرێکی سووری بارزانیانە لە سەر، سەر تا پا نوقمی چەک؛ پیاو کە ئەو سەر و سیمایەی دەدیت لای وا بوو بەفر بە کاڵی دەخوا! قسەشی بارزانیانە دەکرد تا بە ئازای بزانین. قرۆشکەیەکی چا خواردنەوەی لە باتی ئیستیکان بە قەدەوە بوو، قۆریەکی چا دەبرد.

ڕۆژێک کە بەرەو بەرزایی چیای «براندۆست» سەردەکەوتین، وەک هەمیشە من لەبەر تەنبەلی بەجێ مابووم؛ قەدۆم دەگەل، سەردەکەوتین. چەند جارێک تەقەی گوللە دەهات. گوتیان: چاکێکە لە بڵندایی کێو بە ناوی «پیری خەل»؛ زەمانی خۆی ڕاوچی بووە. هەر کەس بە لایدا بڕوا دەبێ تەقەی بۆ بکا. ماوەیەک سەرکەوتبووین، دوو تەقە لە سەر یەک هات. شتێکی وەک گریانم بیست؛ کەمێک بە پەلەتر سەرکەوتم. بریندارێک لە بن دارێک ڕیخۆلەی ڕژاونە سەر عەرز و ژنێک بۆی دەگریا.

- چ بووە؟

- ئەو پیاوە خاڵمە، هۆو دوو کەسە کوشتیان و ڕایانکرد.

ڕاکردووەکان هێشتا نەدیو نەببوون.
- قەدۆ ڕاکە، ئەگەر ڕانەوەستان بیانکوژە.
قەدۆ ڕایکرد ولەپڕ گەڕاوە:
- کاکە بە خوا لەوانەبوو منیش بکوژن، نەموێرا!
ڕەنگە بڵێی ئەدی بۆ خۆت بۆ هیچت نەکرد؟ من چەکم پێ نەبوو. تا درەنگیش هەر بێ چەک ڕەگەڵ کەوتبووم. خەڵکی‌تریش کۆبوونەوە. کابرامان بە داربەست نارده خەلیفان و لە ڕێگە گیانی دەرچووبوو. هاتینە سەری چیا. دەگەڵ هەوالان شوێنمان گرت. گوتم: مام عەلی (مام عەلی عەجەم کە بە تەنیا باسێکی دەوێ) بچۆ پیری خەڵ تالان کە! لە سایەی تەقە کردن بۆ ئەوی پیاوێکی فەقیر کوژرا.

مام عەلی هاتەوە. کۆلکە و چەکوچ، کەللەونیوێک قەند، تووڕەکەیەک شەکر، دینارێک و سەد فلس پووڵ، یەک دوو مست چا، قۆری و ئیستیکان و ماشە و مقەڵی و چەند وردە کەل_پەلێکی هێنا. گوتم: قەدۆ هەر ئەم جەمە دەگەڵ منی! کاک ئەحمەد ئەو خێروبێرە هەر بۆ خۆت!

پیرەمێردێک بە ناوی «مەلا باقی» لە عەسڵی خۆیدا خەڵکی سنە، پەڕەوازەی وڵاتی موکریان، لای سەردەشت بووە؛ هاتۆتە دیوی پژدەر. زۆر ساڵان میرزای شێخ حوسێنی بۆسکێنی و پژدەری دیکە بوو. تەواو بە زاراوەی پژدەری قسە دەکا. کاری بۆ حیزبی دیمۆکراتی ئێران کردووە. لە کۆمۆنەی ئەحمەد تەوفیقدا لە سولەیمانی ژیاوە. بۆ حورمەت لە پیریەکەی ناویان ناوە «باوکی کۆمۆنە». جا ئەگەر لەوانە یەکێک زۆر قەڵسی کردووە کوتوویە: «بەر پدەری جاکەشی کۆمۆنە!». فارسی دەزانی. بە ڕاستی جواگرافیایەکی زیندووی کوردستانی موکریان و ئەردەڵان و بەشە سۆرانییەکەی عیراق بوو. هەموو شوێنێک و هەموو ئاغایەک و بن و بنەچەکەی هەموو عەشیرەت و هەموو ماڵانی دەناسی. کەسی واشم نەدیوە ئەوەندە بەرگەی ناخۆشی و برسیایەتی و بە پیادە ڕۆیشتن بگرێ. کەوا و پاتۆڵی خاکی دەبەردا، کورتەباڵا و چاوێکی داقلیشابوو. ڕادیۆیەکی دەبەرگی خاکی‌گیراوی هەمیشە بە لاشانەوە بوو. لاواز، ڕەنگزەرد، مووی پێشەوە وەریو، کڵاو جامانەیەکی پژدەریانە لە سەر، لایێکی سێ پیلی دەبەرگی خاکی‌گیراوی دەگەڵ خەنجەرێکی کڕووز بە قەدەوە بوو. قوتوویێکی شوکولاتی دەبەر پشتێندە شڕە چوارقەفەکەی دەچەقاند. ئەو قوتووە وەک عاسای مووسا وا بوو: تووتن و پەڕی تێدا بوو، چای تێدا لێ دەنا، گۆشتی دەست کەوتایا تێیدا سوور دەکردەوە. لە پاش چا یان چێشت، بە دەسرەیەکی چوار گۆشەی زەلامی سووری قەت نەشۆراو دەیماڵیەوە و تووتن و پەڕی تێدەکردەوە. قرۆشکەیەکیش بۆ چا خواردنەوە بە خۆیەوە هەڵواسیبوو. توربینێکی قوماشی خاکیشی هەبوو لە کۆڵی قایم دەکرد. پێشمەرگە ناویان نابوو «ئێزگە شڕە». زۆر دەمشڕ بوو؛ هەمیشە غەیبەتی خەڵکی دەکرد و پاش‌ملە جوێنی دەدا. زۆر دڵناسک، بە کەمترین شت تووڕە دەبوو. منیش گیانێکم بەوە بوو؛ سەرم دەخستە سەر، قەڵسم دەکرد؛ بەڵام بە تێکڕایی زۆری خاتر دەگرتم.

چیای براندۆست ئەشکەوتێکی زۆر گەورەی هەبوو، ساڵۆن-ساڵۆن، لە شوێنێک ئاوی تێدا بوو. نەمانزانی تا کوێ ڕۆیوە؛ چونکە پیاو ئەگەر زۆر چووبا نەفەسی تەنگ دەبوو، پشووی لێ دەبڕا. پتر لە سەد پێشمەرگەیەک لەو ئەشکەوتەدا دەژیان؛ کە ئەگەر ناچاری با، جێگەی چوارسەتیشی تێدا دەبوو. دوو-سێ ئەشکەوتی پچووکی‌تریشی لێ بوو کە زۆر تەنگەبەر و لە

بارانەدا دڵۆپەیان دەکرد. لە تاوساودا لە دەرێ دەژیاین و هەر چەند کەسێک لە بن دارێک، سیپاڵی بە زەوی دادەدا. ڕووناکایی شەومان ئاگر بوو. لەبەر ئاگر نانمان دەخوارد و ڕۆدەنیشتین تا خەوتن. بە نزیکەی چوارسەد پێشمەرگە، فانووسێکی کەچمان هەبوو؛ بێشووشە. نەوتی تێدابوو؛ سەری جێ نەوتەکەش نەبوو. هەر کەس چەخماخی ئاگری جگەرەی بێنەوت بوایە، دەچوو لەو کونەوە دە نەوتەکەی هەڵدەکێشا. سەیر لەوەدا بوو ڕادیۆ بەغدا بەیانی ڕەسمی بڵاو دەکردەوە کە بە حیسابی کیلۆمیتر بەنزین و بە حیسابی خێزانی ماڵ نەوت بدەن؛ نەوەک یاغیەکان بەهرەی لێ ببینن!

ڕۆژێک باران دایدا. با بگەڕێین و ئەنوا پەیدا کەین. دەگەڵ مستەفای کاکە ڕەحمان بۆ ئەشکەوت دەگەڕاین؛ مەلا باقیش دەگەڕا. کونێکم دۆزیەوە بە حاڵ جێگەی هەڵتروشکانی دوو کەس دەبوو؛ ئەویش دڵۆپەی لێ دەهات. گوتم: وەرە با بە لای مەلا باقیدا بڕۆین و تووڕەی کەین! بە سرتەیەکی وا کە گوێی لێ بێ گوتم: ئەوە شوێنی من و تۆ، نابێ کەسی‌تر بێ!

مەلا باقی گوتی: بەڵێ، ئێوە نەجیمزادەکان جێتان هەبێ، ئێمە بە جەهەننەم! شەرتە لە داخی ئێوە ئەمشەو لەبەر باران بنووم!

- مامۆستا مەلا باقی بە قورعان دەبێ ئەو ئەشکەوتە ئی تۆ بێ؛ تووڕە مەبە!

پیلمان کێشا، ماڵی نەجیمزادانی دیت. لە داخان پێکەنی:

- ئەگەر خێری تێدابا وە بەر منوو نەدەخست؛ ممبارەکی خۆتان بێ!

دەگەڵ دوو هەوالان -ئێستە نازانم کێ بوون- کونە بەردێکمان دیتەوە؛ تێی خزاین. زۆر نەوی بوو. جارێک هەستام دانیشتم، سەرم شکا.

مەلامستەفا خزابووە کونە ئەشکەوتێکی لەوەی گوتم خراتر؛ دڵۆپەی دەکرد؛ خۆی هەڵوێزنیبوو دڵۆپەی وێنەکەوێ. لەو دەمەشدا کابرایەکی ڕاننده تاکسی هەولێری دەینەڕاند:

- دەبێ هەر بچم شکایەت لای مەلامستەفا بکەم؛ زوڵمم لێ کراوە.

لە دەرکی ئەشکەوتەوە گوتم:

- ئاخر گاڵتەی لەوە خۆشتر چۆن دەبێ؟ بارزانی دەیەوێ شکایەت لە دەستی دڵۆپە بکا و ئەم کابرایەش شکایەت لای بارزانی.

بارزانی زۆر ڕۆژان بەمە پێدەکەنی.

لە زۆر لە مێژەوە کە سوورچی و سۆفی شێخ ڕەشید دوژمنی بارزان بوون، شێخەکانیان مریدی خۆیان وا تێگەیاندبوو: هەر کەس تووشی مێزەر سووران -یانی بارزانی- ببێ و بتوانێ و نەیکوژێ، کافر دەبێ. ئەو شوێنەی ئێمەی لێ بووین ناو جەرگەی سوورچی بوو. نەیاندەتوانی بمانکوژن، لێمان دەترسان؛ بەڵام لە شەیتانیان ناخۆش‌تر دەویستین. گوێم لێ بوو ژنە سوورچیەکی ڕەوەندی ددان کەوتووی چرچ دەیگوت: خوایە بۆ خاتری مەرقەدان و شێخی چاوبەڵەک! تەیارە بێن و ئەو کافرانە بکووژن؛ با حەویانی دەمیش بەرکەون!

سرووودێکم لە زمان جاشانەوە نووسی کە لە دیوانەکەمدا چاپ کراوە و سەربەندەکەی «جاشین کوڕی کەرانین»ە. بۆیان گێڕامەوە کە جاشەکان داوەتیان بووە و ئەم شیعرانەیان بە گۆرانی گوتووە و لەبەری هەڵپەڕیون!

ڕۆژێک لەگەڵ ئەحمەد چووینە جل شوتن؛ شوانێکمان بەلادا هات:

- کاکە! بڕێک شیرمان نادەیەی؟

- دەفرم وێ نییە.
- ئێمە وێمانە!
- نازانم بدۆشم.
من ملی مەڕێکم گرت و ئەحمەد ملی لە دۆشین نا؛ قەت ژنە بۆلی وای حەیوان نادۆشن.
- ئەویش دەزانی؟!

ئەحمەد تەوفیق دەستە پیاوێکی بەلەباریکی جوان چاک، سپیلکەلە، مووی لە ڕەشیان بریقەی دەهات. قەت لە کار کردن ماندوو نەدەبوو. زۆر پاک و خاوێن و مورەتتەب بوو. کەس بە پێ دەگەلی دەرنەدەبرد. ڕۆژ و شەو بێوچان بە شاخ و کێو هەلگەڕابا، نەفەسی تەنگ نەدەبوو. نەیدەهێشت بەردەستانی ساتێک بێکار و تەنبەڵ ڕابوێرن. لە غاردانداپێم وا بوو کەروێشکی لە بەر دەرناچێ. جارێک جاشێکی دیل هەلاتبوو. جاش وەک تاژی ڕایدەکرد؛ ماوەیەکی زۆریش دوور کەوتبوو. ئەحمەد کەوتە سەری؛ گرتی. تفەنگچی چاک بوو؛ نەیدەزانی ترس چییە. هەموو گیانی هونەر بوو. عەیبی ئەوە بوو زوو تووڕە دەبوو. زۆر سەختگیر بوو؛ خەتایەکی چکۆلەی لە ژێردەست قبووڵ نەدەکرد؛ نەیدەبەخشی. بە چاوی بەدبینی دەیڕوانیە زۆر لە هەواڵەکانی ئێرانی؛ زۆر دەترسا کە ساواک ناردبنی. کە لە سەر ئەو وردە عەیبانەی لۆمەم دەکرد؛ جاری وا بوو لە سەر ئەو لۆمە کردنە لێم دەڕەنجا؛ بەلام زۆر زوو ئاشت دەبووینەوە. پێشمەرگەکانی بارزانی و هێتریش -کە دەیانناسی- زۆر لەبەر ئازایەتییەکەی خۆشیان دەویست. ئەگەر پشووکورتی و زوو تووڕەبوونی نەبوایە، بۆ کاری زۆر گەورە زوو ئامادە بوو. دیسان لام وا بوو لە ئایندەدا دەبێتە پیاوێکی گەورە؛ بەلام زەمان مۆڵەتی نەدا...

لەو هەواڵە ئێرانیانە، «مام عەلی عەجەم» شتێکی زۆر سەیر و خۆش بوو. درێژێکی باریکی بە جووتێک سمێلی شاعەباسی سپی و دەم و چاوێکی سووری بریقەدار. وەک «متوشالحی تەورات» کەس نەیدەزانی عومری چەندە! بە خەیاڵ بە هەشتا ساڵمان دادەنا. وا دیار بوو ڕۆژێک لە ڕۆژان ترکی ئازەربایجانی بووە. کوردیەکی زۆر چاکی دەزانی بەلام ترکانەی دەگوت. ترکیشی باش لە بیر نەمابوو. خوا دەزانێ چەند ساڵ بوو لە کوردستانی موکریان و لە کوردستانی عیراق ژیابوو. لە کێو نەبا نەدەژیا. دەگەڵ پێشمەرگەی جمهووری سابلاغ لە لای سەردەشت بووە. پاش شکانی جمهووری، دەگەڵ «عەلە گاور» و «سەمەدی چەتە» شەو بە کێو ژیاوە. لە سەرەتای شۆرشی بارزانیشەوە هەر دەگەڵ بووە. قەت لە کار کردن ماندوو نەدەبوو. کاریشی چێشت لێنان و ڕێکوپێک ڕاگرتنی بنکە بووە. لە هەموو تەمەنی، شەو بە کێوی دا و هەموو گیانیشی هەموو دەم درۆ و فڕوفیشاڵ بوو. درۆی وای دەکرد کە دە قوتووی هیچ عەتارێکدا نەبێ. ناوی هەر کەسی بیستبا -جا با چوارسەد ساڵ لەوە پێشیش مردبا- دەیگوت دەمناسی و زۆری نەقڵی دۆستانە لێ دەگێڕاوە! بەلام درۆکانی ئەوەندە بەڕێ و جێ دەکرد، زۆر کەسی پێ هەڵدەفریوا و تا درەنگانێک بە ڕاستی دەزانین:

* لێنین؟ ئەی بە ڕەحمەت بێ! لە مۆسکۆ دیتمی سەری چەنەگەی ماچ کردم، فەرمووی عەلی بەرنە مووزە بە کەیفی خۆی چی دەوێ هەلگرێ! گەڕام، گەڕام، جووتێک کلاشی هەورامیم هەلبژارد. هەموویان بۆیان لە چەپلە دام!

* گاگارین گوتی: مللیەت باش نییە!

گوتم: ئەگەر تۆ لە عاسمان دەگەڕای لە کوێ دڵت خۆش بوو؟

- لە سەر مۆسکۆ.
- ها، ئەوە تۆش میللی!
لە چەپڵەیان دا!

* مارشاڵ تیتۆ؟ ئەوێ ساڵێ ئەمن لە وارشەو نوتقم دەکرد، منداڵێک بوو جلی مارشاڵییان دەبەر کردبوو. زۆر منداڵێکی خوێنشیرین بوو!

* مۆشێ دایان؟ ئەو سەگبابە ئێستاش تووتن و پەڕم پێ قەرزدارە! فەعلە بوو لە جادەی گەلی عەلیبەگ، گوتی: مام عەلی بۆ جغارە چبکەم؟ تووتن و پەڕ و چەخماغم دایە. ئەمما ئەودەم ناوی مووسا دایان بوو!

* کوێر بم، پاش سمایلاغای سمکۆ من گەدرم نەماوەتەوە! هەر پێی دەفەرموومەوە: «دایی ئەلی!». ئەودەم ئەو تفەنگە بڕنۆیەم هەر بە دەستەوە بوو!

ئەوەی لە کن من و ئەحمەد دەگێڕاوە کە من تفەنگەکەم بۆ لە ئەحمەد ئەستاندبوو!

* باپیرم -بابەکی خوڕەم دیلی!- کورد بوو. شەشسەد، حەوسەد، هەشسەد ساڵ پێش، هیزبی سوسیاڵ دیموکراتی درووس کرد!

* لە تەوریز لەشکرچی سەتارخان بووم. ساچمەی تۆپمان نەمابوو. ڕەحمەتی مەشتی مەمەدالیخان، کۆڵی پەنجا حەنبالی دوو گرانی و پێنج گرانی نارد، کردمانە ساچمەی تۆپ!

جارێک دەیگوت مودیر پۆستی ئەمنیە، جارێک سەرلەشکر؛ ئیتر هەرچۆنی بۆی هاتبا!

* جزیرەی خارک چوار دەورەی بەحرە؛ پڕە لە تیمساح. کێ بچێتە دەم ئاو، تیمساح دەیخوا. تاقە پردێکی هەیە؛ تەنیا زیندانییەک لە دنیادا توانیویە لەوێ هەڵێ؛ ئەویش من بووم! دیتم یەکێک لە بن کامیۆن تەکەتەک دەیکاتەوە، منی بە لیباسی هەبسی دیت؛ گوتی: ئەلی! ئەوە لێرە چ دەکەی؟! جلی شاگردی دامێ؛ دەگەڵی سوار بووم. هێنامی تا نزیک شیراز. لەوێوە بە پێ، بە سەهرادا دوو مانگ بە ڕێزی دارتێلاندا هاتم تا گەیشتمە ئابادان. چوومە گاوەخانە؛ یەکێک گوتی: ئەلی! لێرە چ دەکەیەوە؟! گۆران بوو. بردمی دوو مانگ لە سەرداو -لە پەنا کووپە شەڕابان- بەخێوی کردم!

ئەم درۆ زلانە و هەزارانی دیکەی وای دەنەخشاند هەر حەزت دەکرد گوێی لێ بگری. گیانێکمان بەو درۆ نەخشینانەیەوە بوو. هەر باسێکیشی بکردایە کە لە زەمانی جمهووری سابلاغدا با، دەیگوت: «ئەوە هەژار دەزانێ!»؛ دەموێرا بڵێم نا؟! کەلیمەی «سەگباب» لە کن ئەو قسەی خۆش بوو بۆ هەر کەسێ کەمترین ڕەخنەی لێ بگرتایە.

چێشتی لێدەنا، بەلام دەگەڵی نەدەخواردین. ڕۆژێک برنجی سی کەسی لێنابوو، خوێی تێ نەکردبوو. کاکەحمەد گوتی:

- مام عەلی وا بزانم کەمێک بێخوێیە!

- ئافەریم! هەر دەمگوت بزانم سەگبابێک دەزانێ خوێم تێ نەکردووە؟ تەجرەبەم کردن؛ تۆ زۆر زیرەکی!

بەلام بە پاڵ ئەو هەموو درۆ نەخشینانەشەوە، یەکجار زۆر چیرۆکی ناو کوردان و مەسەل و ڕابردەی گەورەپیاوانی دەزانی. زۆر جار وا بووە نەمزانیوە بە کوردی بە شتێک دەڵێن چی، ئەو دەیزانی. هەر ئەگەر دەمدی تۆزێک کزە، دەمگوت: خەم مەخۆ، با شۆرش خەلاس بێ، دووبەدوو دەبینە چەتە بە شاخانەوە، هەر حاجیان ڕووت دەکەین! وە کەیف دەهاتەوە. ناتوانم

هەموو باس و ڕەفتاری مام عەلی لێرەدا بنووسم، چونکە کتێبێکی گەورەی دەوێ. ئەمانەم بۆ چەند نموونەیەکی -کەم لە زۆر- گێڕاوە کە بزانی چەند وەرویرکە و ئاودەنگیەکی خۆش بوو لەو چیا و چۆلە.

سەلاحی موهتەدی (مستەفا) زۆری شیعری فارسی لە بەر بوو. کاوە سەرەڕای زۆر ئازایەتی و بەکاری، لە لاساکردنەوەی هەر کەسی دیبووی وێنەی نەبوو. بەو دووانەش زۆر کەیفم دەهات.

ڕۆژێک «مەلا حەسەن ڕەستگار» و «مەلا ڕەسوولی پێشنمازی» دوو کەسیان دەگەڵ خۆیان هێنا کە تازە لە سابلاغەوە هاتبوون. دوو جحێڵ بوون، یەکیان ئاولاوی بوو، گوتیان گوێ بگرە زۆر خۆشە. یەکیان بە تووڕەیی هەڵیدایە:

- ئاغا گیان ئەمە بە شەو، بە بیراهە، بە هەزار جان کەندەن، بە نێو دڕووواندا هاتووین، لاقمان زەخمی بووە، ئەو گاندەرانە پێمان پێ دەکەنن!

منێکی ئەو هەموو ساڵە لەو زاراوە خاوە دوور، چۆن پێنەکەنم؟!

لای کابرایەکی سوورچی دانیشتبووم. لەپڕ پرسی:

- ئەتو خدری مە ناناسی؟

- نا.

- لۆ؟ خدر، خدر، کو نایناسی؟!

- بەڵێ دەی...

- خدر جنێوی بە سەید دابوو ببوە گورگ. پاش بیست ساڵان شەوەکی دە قولکەی کەوتبوو، ببۆوە بە خدری جاران. بەرام ددانەکانی هەر گورگی بوون؛ هەستی ستووری پێ دەشکاندن. خواردنی هەر هەستی بوون!

- ئەی ماشەڵلا!

هەر ئەو سوورچییە گیایەکی دامێ، لاسک درێژی گەڵا وەک کەوەری درێژۆکە، تامی لاسکەکەی زۆر ترش و خۆش. گوتی: ئەوە مام ڕێواسە، دەرمانی هەموو کرمانە. بۆ دوکتور مەحموودم برد و پێم گوت؛ گوتی: کەرە، درۆ دەکا! هەر جۆرە کرمە دەرمانی تایبەتی خۆی هەیە. پاش چەند ڕۆژێک دوکتور گوتی: بە ڕاستی کابرا ڕاست دەکا؛ هەموو کرمێک دەکوژێ.

مەلا باقی کونە ئەشکەوتێکی پەیدا کردبوو، بە تەنیا تیا دەژیا. نازانم بۆ کوێیان نارد. دوو داری وشکی سەر دوفلیقانەی ئەستوورم لە دەرگاکەی چەقاند و دارەڕام کرد و گیامان خستە سەر، تەواو خۆش ببوو. ناوم نابوو «کونە باقی»، کردمە ماڵی خۆم. تا نیوەڕۆ بەر سێبەرێکی خۆشبوو؛ دەنووستم، دەمخوێندەوە، دەمنووسی. دوو سەرمازەڵە کە «خەمەگرو» یان «قمقمۆ»ی پێ دەڵێن دەهاتنە بەرانبەرم بە بەر دەرکەوە سەریان ڕادەوەشاند، دەتگوت دەرویش زیکر دەکەن. تەواو سەبووریم پێیان دەهات. ڕۆژێک دوو بارزانیم لە لا بوون، چاویان پێ کەوتن:

- های دەبێ بیانکوژین!

- ئەوانە دۆستی منن، هەر چی دەستیان بۆ بەرێ خوا هاوار!

دەبێ ئەوە بزانین کە بارزانی لایان وایە کوشتنی سەرمازەڵە خێرێکی گەورەیە و کێ دە سەرمازەڵە بکوژێ، وەک کافرێکی کوشتبێ وایە. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سەر چیرۆکێک کە لە هێندێک کتێبی قەدیمدایە: ئەگەر برایم پێغەمبەریان خستۆتە ناو ئاگر، سەرمازەڵەی فاسق فووی لێکردووە تا ئاگر خۆشتر کا! تەنانەت وا بزانم شێخ مارفی نۆدێیی کردوویە بە شیعریش،

دەڵێ:

فاسقی خەمسە دیارە: دووپشک و مشک و مارە سەرمازەڵە و کۆڵلارە

بە ڕیوایەتێکیش: قەڵەبازەڵە و کۆڵلارە

کە قەڵەبازەڵە قشقەڵەیە و بۆ خۆشم کە فەقێیەکی منداڵ بووم، قشقەڵە کوشتنم بەخێر دەزانی. ڕۆژێک بە بارزانیم گوت: ئەگەر شۆرش خەلاس بێ، کەرێک و دوو سەبەتە دەبەمە لای کۆیە. هەر سەرمازەڵە دەگرم و دێنم لە بارزان دەیفرۆشمەوە، دانەی بە نیو دینار!

کوڕێکی مەلامستەفام دی ڕاوی سەرمازەڵەی دەکرد. گوتی: هەر تەنیا یەکێکم کوشت. گوتم: هەر باشە کەپۆی کافرێکت دە خوێن هێناوە!

ئەوا لە ئەشکەوتی کونەباقیدا خەریکی نووسینەوەی شیعری مەلا ئەحمەدی نالبەندم، ئاگام لە دنیا بڕاوە، تەپەی پێ لە سەربانەکەمەوە هات، هەرام کرد: تێ دەکەوی مەیە! لەپڕ دەستە کەرێک شۆڕەوە بوو. دیار بوو بۆ دەست کوشین درێژ کراوە! کەر هاتبوو گیای سەربانەکەم بخوا، تێکەوتبوو. تا ڕامانکێشا چەقی مەرگمان کرد.

پاش‌نیوەڕۆیان تاوی تێ دەکرد، دەچوومە ئەوبەر کە سێبەر بوو. لە بن دارێک جێگەم خۆش کردبوو؛ کاری نووسینەوەم لێ دەکرد. ڕۆژێک خشەیەک لە پووش هات؛ ڕوانیم مارێکی ڕەشە. سەرم داخست. قەدەرێک دوو دڵ ما؛ پاشان هات بە بەر دەممدا، نزیک میترێک دوور ڕۆیشت. پاش ماوەیەک هاتەوە؛ ڕاست بە شوێنەکەی خۆیدا گەڕاوە. دەگەڵ مار بوومە دۆست. هەموو ڕۆژ سەعات چوار پێنج دەقیقە کەم دەهات؛ سەعات چوار و حەوت دەقیقە دەگەڕاوە. قەت شوێنەکەی تێک نەدەدا. دەچوو ئاوی لە شیوەکە دەخواردەوە. ئەمەم بۆ مستەفا گێڕاوە -کە ئاشنایەکی وام پەیدا کردووە- هاتە لام. دەمانڕوانیە سەعات، سەری وەخت مار هات. مستەفای نامبارەک پلارێکی تێگرت و مار چووە بن وشکە دارێکەوە. هەرچی گوتم فایدەی نەبوو. پووشی کۆ کردەوە و داری ئاگر دا. ترێکیشی پەیدا نەکرد؛ بەلام ئاشناکەمی تۆراند.

تا بارزانی بۆ خۆی لە چیای براندۆست بوو، بنکەی فەرماندەیی باڵا بوو. هەموو باس و خواسی شەڕ -کە لە هەموو ئاقاران گەرم بوو- دەهاتە ئەوێ و فەرمان لەوێوە دەدرا. وەک هەمیشە بەیانییەک دیتمان بارزانی و هەوالانی چەکداری پاسەوانی نەماون. شەڕ لە بارزان توند ببوو، بۆ خۆی چووبوو. هەرچەند هێشتا زۆر بنکەی لەوێ مابوون و کاری جەبهەی ئەو ناوەیان بەڕێوە دەبرد، دەگەڵ ئەحمەد بڕیارمان دا ئێمەش بچینە بارزان. ڕۆژێک چوومە گوندی خەلیفان. دوکانێکی لێ بوو، هەشت پاکەت قاوە و قاوەجۆشێکم کڕی و هێندێک کەلوپەلی‌تر کە نەوەک دەسمان نەکەون. شەو هەموو هەواڵە ئێرانییەکان لە ئەشکەوتێک کۆ بووینەوە کە چۆن بڕۆین و چ بکەین؟ «سولەیمان موعینی» کە ناوی «فایق» بوو، زۆر بە دڵگەرمی باسی فیداکاری دەکرد و دەیگوت: دەبێ ئێمە خۆمان لەو شەڕەدا نیشاندەین.

ئەحمەد بە سرتە پێی گوتم: فایق ناوێرێ بێ، ئێستا بە فێڵێک خۆی دەدزێتەوە.

گوتم: دیسان بەدبینی؟! بەسیە...

پاش وتووێژێکی زۆر، فایق گوتی: کاک ئەحمەد، ئێمە هەموومان بچینە بارزان و هێندە لە ئێران دوور کەوینەوە، ئەدی کێ دەرمانێک، قەند و چایەک، جلکێک، شتێکمان بۆ بنێرێ؟

ئەحمەد چاوی لێ داگرتم:

- ڕاست دەکەی؛ جا کێ بچێ ئەو کارە بکا؟

- من دەگەڵ چەند برادەرێک دەچینەوە قەلادزە. ئاگامان لێتان دەبێ، کە زۆر لازمە.

ئەحمەد گوتی: فایق زۆرم تەجرەبە کردووی! پیاوێکی زۆر خوێری و ترسەنۆکی! ئەو جارەی کە دەگەڵ هەباساغا دەمەقاڵەم بوو، جنێوم پێ دا. ئەویش سێ کەسی ناردبووە سەر ڕێگەم کە لێمدەن. تۆ دەزبەجێ هەلاتی و بەجێت هێشتم. من دەگژیان ڕاچووم و تفەنگم لە یەکیان ستاند و بە پاڕانەوە دەستم لێ هەلگرتن. ئەوە جگە لە چیرۆکی هاتنەکەت بۆ عیراق کە مینەشەم و کاوە باشی دەزانن... برۆ لە قەلادزە دانیشە! ئێمە دەڕۆین. بەلام برادەرە ئازاکانمان مەبە!

فایق سەری داخست و بێدەنگ بوو. ئەحمەد دوو کەسی دەگەڵ بەجێ هێشت و هەستاین.

- برا خواحافیز!

فایق دەستی دە دەستی دەناین و دەیگوت: «هەر خوایە نامرێ»!

ئەوەش من بۆ قەبری مەحموود کاوانیم نووسیبوو؛ یانی ئێوە بەرەو کوشتن دەچن.

دوایی لە کاوەم پرسی چیرۆکی هاتنی فایق چۆن بووە. بۆی گێڕامەوە و ئۆبال بە ملی خۆی:

«چەند کەسێک بووین دەگەڵ فایق بەرەو عیراق دەهاتین. لە ڕێگە ڕەمزمان دانا کە بە لایت یەکتر لە شەوا تێ بگەیەنین ئەگەر لێک بلاو بووین. شەو لە کێوێک بووین؛ خرمەی ولاغان هات، دەنگمان دان، لە چەخماخی تفەنگیان دا و ئێمە لێک بلاو بووین. تەقەیان لێ کردین و ئێمەش تەقەمان کرد. ئەسپێکیان لێ کوژرا، یەکیان بریندار بوو. هاواریان کرد: ئێمە قاچاقچین، لێمان گەڕێن دەڕۆین. ڕۆیشتن. بلاوبووەکان هاتنەوە. فایق دیار نییە. زۆرمان هەرا لێ کرد، پاش تاوێ جوابی داوە:

- ئێوە کێن؟

- چۆن؟ ئێمە هەواڵی خۆتین و دەنگمان دەناسی و ئەوەش ڕەمزی لایت.

هەرچی کردمان لە کون نەهاتە دەر. بەجێمان هێشت. مینەشەم بۆی گەڕاوە، هەڕەشەی لێ کردبوو:

- نەیە دەر دەتکوژم!

بە هەزار گیرە و نیرە و سوێند کە ئێمە هەواڵی خۆتین، دەریهێنا و هاتەوە لامان!»

بەرەو دوای یەک لە چیای براندۆستەوە داگەڕاین؛ دامانە سەر کاروانەڕێ. لە گوندێک بە ناوی «سۆران» دوو پیرەمێرد پێکەوە داوەتیان دەکرد. گوند چوار ماڵە. جحێڵ لە جەبهەن. کوڕێک هاتۆتەوە بووکی بۆ بگوێزنەوە. کوڕ خەریکی ئامادە کردنی نانی میوانە؛ دەگەڵ ژنان و باب و مامی داوەت دەکەن. یەک دوو گەڕیان دەگەڵ هەڵپەڕین و ملی ڕێمان گرت.

لە تیئۆری «داروین»دا ئاڵقەیەکی گوم هەیە کە بۆی نەدۆزراوەتەوە. وەختە بڵێم ئەسپە سپیلکی منیش لە مێشکمدا ئەو ئاڵقە ونەیە! لە ناو خۆشناوەتی پێم بوو. لەو شەوەوە کە لە جادەی خەڵیفان پەڕیومەوە، پیادە بووم تا لە چیای براندۆست هاتوومە خوار. ئێستا ئەسپە سپیلک بە بێئەوە هیچ عاقل بووبێ لە لامە! خۆزگە برادەرێکی هاوڕێی ئەو دەم ئەو ئاڵقە گومەی بۆ بدۆزیبامەوە کە ئەم شەخسییەتە گرینگە کام دەوری گێڕاوە؟!

حەسەن برازای ئەحمەد تەوفیق دەڵێ: ئەسپەکەت درابوو بە مەلا باقی، پێی چووبووە دەرگەڵەی گوندی سلێمان بەگ؛ پاش چوار ڕۆژ بۆیان هێنایەوە!

شەو لە دەشت ماینەوە. بەیانی لە گوندی «سلێمان» ساواریکمان خوارد و -بە تێری- لای

نیوەڕۆ، گەینە «ڕێزان»؛ کە ماڵە مەلامستەفا -یا دەبێ بڵێم ئیدریس- لەوێ دەژیا. دێ -وەک هەموو دێهاتی بارزان- بە ڕۆژ چۆڵوهۆڵ لە ترسی تەییارە؛ کە هەمیشە بە عاسمانەوە دەخولانەوە و هەر جانەوەرێکیان دیبا، بەر بۆمبا و مووشەکیان دەدا. لە قەبرستانێک چووینە بن دارمازوێکی زل. مێشوولە وردە کارێکی دەکرد نەعووزوبیللا! هێندێک تەرسی وشکمان کۆ کردەوە و ئاگرمان دا کە دووکەڵ مێشوولە بڕەوێنێ و بتوانین چاو هەڵێنن. ئەحمەد تەوفیق و حەسەنی برازای ڕۆیشتن. ئەحمەد گوتی: ئێوە لێرە بن بزانم کەسێکی وا پەیدا ناکەم خەبەر و باسێکی لێ پرسم. هەر ئێستا دێمەوە. ئەو ڕۆیشت و نەهاتەوە. مستەفا و من و خدر ناوێکی گەورک بە دیار دووکەڵی تەرسەوە چاوەنۆڕ ماین. زەلامێکمان لێ پەیدا بوو:

- مەمنووحە ئاگر، تەیارە دەتانبینێ.

ئاگری پێ کوژاندینەوە، مێشوولە هێرشیان هێنایەوە.

- برا تا کوێر نەبووین با بچینە ناو ئەو ماڵە چۆلانە.

- تەیارە لێمان دەدا.

گوتم: کاکە! یان تەیارە لەو خانووە دەدا، یان نادا. ئەگەر لێی دا، چووزانن لەو شوێنە دەدا کە ئێمەی تێداین؟ ئەگەر لەوێ دا، چووزانین ڕاست وە ئێمە دەکەوێ؟ هەر چییەک بێ بۆمبام پێ لەو مێشوولە کوێرانە باشترە. ئەوا ڕۆیشتم.

مستەفا و خدریش هاتن. لە پشت خانووەکەوە -کە دەرگاکانی داخرابوون- کونێکمان پەیدا کرد. چووینە ناو وەتاغێک، تەختە دامەی لێ بوو. «با دامە بکەین». گرەی تەییارەش ناپسێتەوە. کا خدر لەو لاوە کرووشمەی کردەووە. بایەکی توندی هەڵکرد؛ لوولەی کوورەی بەشی سەربان وڕەی دەهات؛ گوڕەی تەیارەی زیاد دەکرد. لەپڕ با دەرگایەکی شەق پێوەدا.

گوتم: ئەها! بە خوا لێیدا!

کا خدر قوت بوو، گوتی: بۆ نەچینە دم چۆم؟ نان و چا لەوێ بخۆین!

مستەفا دەیزانی چ باسە:

- لە دم چۆم مێشوولە زۆرە و تەییارەش دەمانبینێ. تۆزێکی تر...

دیسان لوورەی لوولە کوورە و تەقەی دەرکە هات. خدر گوتی: دەچمە سەر چۆم بۆ دەسنوێژ! ڕۆیشت و تا شەو نەهاتەوە. پاش نوێژی شەوانێکی درەنگ، ئیدریس و پێشمەرگە و ئەحمەد تەوفیق و مەلاباقی داوەرینەوە. تا سەعات دووی پاش نیوەشەو چەقە و هەرا بوو. باسی دروێنەی بە شەو، سووتانی دەخڵان بە تەییارە و خۆ شاردنەوەی بە ڕۆژ بوو. لە بیرمە پیرەمێردێک گوتی: «سوێند بە خودا هەر کەس بە دڵ ماڵی خۆی بە هی شۆرش بزانێ و دەخڵەکەی بە نیەتی نانی پێشمەرگە بدرووێتەوە، بەر تەییارە و سووتان ناکەوێ...».

درێژ بووین کە بنووین، دوای سەعات دوو ڕاستیان کردینەوە:

- بڕۆن لە دەرەوە خۆ بشارنەوە.

دەگەڵ مەلاباقی و مستەفا هاتینە بن کەندالێک لە پەنا پردی ڕێزان کە لە سەر «ڕۆکچک» دروست کراوە. لە سەر خیزی دەم چۆم ڕاکشاین. زینی ئەسپەکەم کردە سەرین؛ کەشفێکی تازە بوو! نازانم ئەم خان و ئاغا و پادشایانە چۆن عەقڵیان بەوە نەشکاوە؟! زین هەر سەرینە و بەس؛ ناهێڵی سەرت بە هیچ لایەکدا خوار بێتەوە. مەنجەڵێکی پچووک چێشتی برنج، نانمان دەگەڵ خۆ هێنابوو. پاش نوێژی شێوان -کە هاتنە شوێنمان- گوتم: بۆ دوو سەعات ڕاکشان

نایەمەوە گوند؛ جێ لێرە خۆشتر نابێ. مەلاباقی و مستەفاش مانەوە. بـرنج شـەو لێمـان خـوارد، مابوو؛ سبەی پڕ ببوو لە مێروولە. مەلاباقی لە ئاوی ڕووباریـدا نـوقم کـرد، مێروولـەی قـڕ کـرد و دەستی بە خواردن کرد.کە ئێمە دەمانگوت ناخۆین...

- بەڵێ، ئێوە نەجیمزادەن؛ دایکتان خۆرشت و پڵاوی بۆ هەڵگرتوون!

باوڕ کە چوار جەمی‌تری لێ خوارد؛ هەموو جارێ مێروولەی لێ دەردەکرد!

قرۆشکەی چا پێ خواردنەوەم لێ ون ببوو؛ بە هەزار پارانەوە مـەلاباقی قرۆشـکەیەکی تێکـوڵ لێ هەڵبووی دامێ. بە بەنێکمەوە کرد، وەک فیشەکدان دە ململدا بوو. چام پێ دەخواردەوە، لـە ململ دانەدەڕنی. دەرزیلەیەکم کردە قولاپە ماسی، بەنێکم تـێ خـست و لـە سـەر چـەم ماسـیم دەگرت. چونکە نووکەکەی نەچەمابوو، لە دە ماسی، یەکێکی خۆی لێ ڕزگار نـەدەکرد. دیـسان هەر جارە شەش-حەوتێکم دەگرتن؛ بەلام بچووک. مەلاباقی دەیبرژاندن.

مـەلاباقی چـای لێـدەنا. یانـێ کەتریەکـە ئـەو دەیخـستە سـەر ئـاگر. تـا بۆخـۆی تێـری نەخواردایەتەوە نەماندەتوانی بڵێین: «ئەدی ئێمە؟»، ئەمجار خۆی دەیگوت: «ئەمەش بۆ ئێوە!»، هێشتا نیو سەعاتی شەو دەما چای لێدەنا. چەند ساڵێک -کە زۆر جار بەیەکەوە بـووین- فێـری ببووم؛ هەر کەس بیگوتایە: «دا چایەکم دەیە» تووڕە دەبوو. دەبوایە خۆی بڵێ: «هـا ئـەو چایـە بخۆوە!». جغارەی هەڵدەپێچا. دەگەڵ تووتن و پەڕ لـە قوتـووە موجزاتەکەیـدا بـوو. بتگوتایـە: قوتووم دەیە بۆخۆم یەکێ هەڵدەبەستم، بە ڕووحسـووکی دەیـدا. کـێ بیگوتـا: دا یـەکێک لـەو هەڵپێچراوانەم دەیە، واوەیلا بوو!

سێ یا چوار ڕۆژ لەو بن پردەمان گوزەراند. دەردی گەورە بۆ ئەسپە سپیلک بوو: لە مێرگێـک دەبەسرایەوە؛ فیلم دەویست بوێرێ ڕایگوێزێ! تەیارە هەمیشە لـەو نـاوە بـوو؛ نـازانم بـۆ وە بـەر نەکەوت. بەلام تەواوێک لە تووتیان دابوویە کزی؛ ئەو شەللاتییەی نەمابوو؛ لە خـورین و گـورین کـەوتبوو. فەیلەسـووفانە ڕۆژێ هـەر فکـری دەکـردەوە و بـۆ مـێش دەرکـردن سـەر و کلکـی ڕادەوەشاند. شەو هاتبووینە گوند. ئەحمەد و هەوالانی ساز دەبوون لە زێ بپەڕنەوە کـە بـارزانی لەوبەر بوو.

- منیش دێم...

ئەحمەد و ئیدریس و گشتیان دەڵێن قەیاغ و کەلـەک خەتـەرن؛ نابـێ بـڕۆی تـا لـە بـارزانی نەپرسین. لەوانەیە لێمان تووڕە بێ. گوتم: هەر دەچم. ئەمجارە بۆ تەجرەبە؛ شەرت بـێ ئەگـەر ئاو بردمی و خنکام، تازە ناپەڕمەوە!

بە کن گۆڕستانی «بلە»دا ڕابردین؛ قەرەباڵغ بوو. پێنج شەهیدی شەڕی ئەو ڕۆژەیان دەناشـت کە یەکیان «مەلا شێنی» ئەو قارەمانی بەناوبانگ بوو؛ لە پیرس شەهید کرابوو. نوێژی بەیانی بـە قەیاغ پەڕینەوە. لە ڕووتەن دەڕۆیشتین، نزیک بە لێرەوار ببووین. تازە گزینگ لە سـەرانی دەدا، پێنج تەیارە لە عاسمان پەیدا بوون. تا ئەوان چەرخیان خواردەوە، خۆمـان گەیانـدە نـاو داران و بەر موشەکیان داین. لە بن دارێکی زۆر زلی پڕ لک و پۆپدا ستار بووین. تـەیارە دەسـتیان هـەر هەڵنەدەگرت. بەلای گەورە ترسێکی زۆری «جـەمیل» ناوێـک بـوو - پـێم وایـە بانـەیی بـوو- ئۆقرەی نەدەگرت. لە جێ دەردەپەڕی و مەیدانێک ڕایدەکرد و دیسان لە ترسان دەهاتـەوە بـن دارەکە؛ کە تەیارە هەستیان پێدەکرد لە کوێ خۆمـان حەشـار داوە. لـەو گوللەبارانـەدا قـاپووڕە مووشەکێک (فیشەکێکی زل) لە بەردێک هەڵبەزیەوە و کەوتە ناومان. مام عەلی دەستی بۆ برد،

گوتی: وەی سەگبابە دەستم سووتا! لە دانیشتنی بن بەرد وەڕەز بووم. دەرکەوتم چوومە سەر ئاو. گۆمێکی لێ بوو؛ مەلەم تێدا کرد. دارتوێکم دیتەوە، خەریکی توو خواردن بووم. چاوم لێ بوو ژنێک بە ماتە-ماتە بە بن دیوارە بەردێکدا دەڕۆیشت. لە بن ئاو هەڵدێرێکەوە بە بەرد هەڵچوو. لە کونە بەردێک لەو بەرزەوە بوخچەیەکی دەرێنا و هاتە خوار. سەری کابرایەک لە کونەکەوە دەرچوو، دەیەویست بێتە خوار؛ شێوابوو. هەرام لێ کرد:

- بچۆرەوە ژووری کون، دە پێشدا لاقان بەرێ کە! دەنا بە سەر تۆقی سەردا دەکەوی!

ئێوارە گوێزتمانەوە شوێنێکی‌تر لە بن چیای پیرس؛ کە «بن‌گەڕ»یان پێ دەگوت. لە گۆڕاییەکی ناو دار و بار و سەر جۆگە، بنکەمان دانا. شەوانە میشوولە وردە و تەپۆ کوێرە حەشریان دەکرد. حەجمین هەڵگیرابوو؛ دەست و چاومان لە ترسان دادەپۆشی. لە سەرەوە کە دندووکیان تێدەچەقاند، خوێنیان دەردێنا. تەپاڵە و تەرس -بۆ دووکەڵ کردن دژی مێشوولە- ببوە دەرمانی چاوان. بە کلاوەکەم بە بنکە پێشمەرگاندا دەگەڕام:

- کاکە! سندووقی سەری خۆتان بە هێندێک تەرس دەستمان بگرن! ئەگەر تەرسی ئەسپە سپی وشک بێتەوە دەتاندەمەوە!

وەک تارمایی بابی هاملێتی شەکسپیر دەگەڵ بەری بەیان و کەلەشێر خوێندن، مێشوولە دەڕەوین و ئەمجار نۆرەی تەیارە و بۆمباران و مووشەکباران بوو. هەمیشە دوازدە تەیارە و پتر خولیان دەخوارد. ئێران و تورک دەگەڵ بەعس هاوکار بوون. دوو دەستەی ئێرانی و تورکی بنکەیان لە کەرکووک بوو. دەیانگوت ڕۆژانە تەیارەی ئینگلیسیانیش لە قوبروسەوە دێن و بەشی خۆیانی تێ دەخەن. تەیارەی مێگ و هوکرهەنتەر و بە مارکی ڕووسی و ئینگلیسی و تورکیمان دەدی. بە سەدان تۆپی گەورە و پچووکی سەحرایی وێکڕا دەتەقان و بە قسەی ئەفسەرێکی عیراقی چوارسەد تۆپیان وێکڕا ئاگر دەدا کە سەد و پەنجایان تۆپی گەورە بوون. ڕادیۆ مۆسکۆ هەموو شەو تاریفی لە بارزانی پاڵەوان دەکرد و بە مەدحی پێشمەرگەدا دەهاتەوە خوار و دەیگوت: شۆرەوی ناتوانێ قبووڵ بکا ئەم شەڕە زاڵمانەیە دژی میللەتێک لە جیرانەتی ئەودا بکرێ. مەنگوولیاشی ڕاسپارد شکایەتمان بۆ بکا. وا دیار بوو تورک و ئێران لەو فڕ و فیشە ترسابوون؛ دەستیان لە یاریدەیی بەعس بەردا.

ڕۆژێک گوتم: ڕووس زۆرمان بۆ باشن. بارزانی فەرمووی: من دەگەڵ زۆریان دۆستم؛ خرۆشۆفیش دەناسم. ئەوانە کە جنێو بە بەعس دەدەن و لە سەر ئێمە دەکەنەوە، بۆیەیە دەترسن بەعسی چەکیان لێ نەکڕێ و ڕێگەیان نەدا وەک زەمانی قاسم بێنە عیراقەوە. ئەگەر بەعسی سەودایان لێ بکەن، نە لە سەر شیووعی دەکەنەوە و نە لە سەر ئێمە. کە ڕاست دەرچوو: هەر کە سەلام عارف خۆی کردە دۆستی ناسر و دەگەڵ ڕووس ئاشت بۆوە، دنیا گۆڕا!

هەشتا هەزار جاش و سەرباز بە تیربار و تفەنگ دەسڕێژیان دەکرد. هەموو چەکداری پێشمەرگە لەو ناوەدا بە حاڵ دەگەیشتە پێنج سەد کەس. ئاگرباران و جەنگەڵ سووتان و دووکەڵ داوەستان، ڕۆژی حەشری دێنا بەر چاوان.

بەیانییەک یەکێک بە گەرمی ئەحوالی پرسیم، نەمناسی. گوتی: مەلا حەسەنی بارزانیم. چوار ڕۆژ بوو نەمدیبوو؛ لە دووکەڵی بارووت و لە تووتیان وا زەرد و ڕەش هەڵگەڕابوو کە نەمناسیەوە. نان زۆر کەم بوو. ڕۆژێ دوو نانی زۆر چکۆڵەی تەنک کەسی تێر نەدەکرد. لە برسان هێزی ئەژنۆ شل دەبوو. ئاوی جۆگە زۆر گەرم و گران بو. نانی وشکمان بەو ئاوە دەخوارد. پێشمەرگە پتر لە

هەزار سەر مەڕی جاش و دەولەتیان بە تالان هێنا. بە داخەوە تەنزیم و ڕێکوپێکی لە دابەش‌کردندا نەبوو. بە چوار ڕۆژ بۆ هەشت کەس حەیوانێک هەبوو. نە قاپ و مەنجەڵێک، نە جێگەی هەڵگرتنێک؛ دەبوایە بە یەک جەم ئەو هەشت کەسە لاشێک بخۆن. شیش لە دار بتاشن و لە سەر پۆلوان ببرژێنن. چیشت هەڵگرتایە لە گەرمان بۆگەن دەبوو. لە جەمێک ئەوەندەیان گۆشتی برژاو دەخوارد زۆربەیان نەخۆش دەکەوتن. تا چوار ڕۆژی‌تر و جەمێکی‌تر نانی وشک و ئاو، دەست پێدەکرایەوە. دەمگوت: برا ئەگەر مەنجەڵ و قاپی فافۆن هەبا، هەر ڕۆژێ بە سی و دوو کەس حەیوانێکتان بدایە، هەموو جەمان هەموویان گۆشتیان دەخوارد؛ دەیانکردە قاورمە. سەر و پێ جەمێک، جەرگ و دڵ زیادی؛ بەلام بە داخەوە نەبوو.

مام عەلیە عەجەمەکەی خۆمان مەنجەڵۆکێکی پێ بوو تەواوێک حەساندبووینەوە. دەمانتوانی دوو یان سێ جەم پێخۆرمان هەبێ. ڕۆژێک قەدۆی کۆنە حەرەسم هێندەی بەز و چەوری خواردبوو حاڵی تێک چووبوو؛ هیقی دەهاتێ و دەینالاند. تا دەینالاند مەلاباقی دەیگوت: سەگ دایک! کای خۆت نەبوو، کادێنی خۆت بوو! چای وشکمان پێ بوو. شەکر و قەند نەبوو. چای بێ شەکرمان دەخواردەوە و فێری ببووین. ڕۆژێک پیاوێکی زۆر پایەبەرز کە ئامیرلیوا بوو (وا بزانم دەبێتە سپەهبودی ئێران) ، بە ناوی «عەبدورەحمان قازی» دەگەڵ بارزانییەک هات. گوتی: «مەلامستەفا فەرمووی بە هەژار بڵێن کاک عەبدورەحمان با میوانی ئەو بێ؛ قەدری بگرێ».

- ئای سەر چاوان!

پەتوێکی سەربازی تەنکم هەبوو، بۆم ڕاخست.

- مام عەلی چای لێنێ!

قرۆشکە چایەکیان لە پێش دانا، هەر تماشای دەکرد. دیار بوو وای بۆ چووبوو کە شەکری تێکراوە و لێک دراوە. فڕێکی لێ خواردەوە و تفی کردەوە.

- ئەوە کوا شەکر؟!

- ببەخشە نیمانە، ئێمەش هەر وای دەخۆینەوە.

- لایبەن ناخۆمەوە!

- نەچی بفەرمووی قەدریان نەگرتم! لەوە زیاتر دەست نارۆا.

ڕۆژی دوایی کەللەقەندێکیان بۆ هێنایین، هەمووی بە دڵۆپە زەرد ببوو؛ یان دەبێ بڵێم ڕەش هەڵگەڕابوو. مام عەلی ڕۆژتە! بە کۆلک و قەندشکێنی تالانی پیری خەڵ، هەمووی وا ورد کرد عەینەکی زەرەبینی دەویست لێکیان جیا کاتەوە! زۆر بە حەوسەلە و دانە- دانە عادلانە بەشی کرد و هەر کەس بەشی خۆی بخاتە گیرفانی. حەز دەکا بە جەمێکی خەلاس کا، حەزیش دەکا بە مانگێک.

سەرم زۆر هاتبوو؛ مستەفا و کاوە گوتیان بیخووسێنە بۆت بتاشین. بە خۆتراشی ڕیش کەوتنە سەرم؛ بە چوار جێ بریندارییان کرد! گوتم: ئێوە لە سەری من خۆتان فێر دەکەن؛ جا بڕوانن من چۆن سەرتاشێکی کارامەم!خوا لە خێری دەرنەکا، پتر لە دە جێم لە سەری هەردووکیان دە خوێن هێنا و تۆڵەم لێ کردنەوە!

بەرەو چێشتانێک بەرەو زێ دەگەڕام؛ ژنان درووێنەیان دەکرد. هەر کە تەیارە پەیدا دەبوو هەرایان لێک دەکرد: «تەیارە کۆرە هات!» مات دەبوون. تەیارە دەڕۆیشت دەستیان پێ دەکردەوە. لە نزیک گوندی «زۆڕە گوان» ژنێک لە بن دارێک مەشکەی دەژاند.

- خوشکا من! تۆ سەروپێت ناوێ؟
- ئەی بە قوربان چۆنم ناوێ.
- کەسی‌تریش هاوسات هەیە؟
- ژنێکە بە چوار زارۆکەوە.
- سبەی زوو وەرە چەندی دەتەوێ ببە. وا من لە سەر ڕێگەتم.
- ئەدی کاکە تۆ دۆت ناوێ؟
- ئەگەر هەبێ...
- هەیە و پیوازی شینیش هەیە.

دەمکەیەک دۆ و دەسکە تەڕە پیوازێکم دەگەڵ خۆ هێنایەوە. لەو کاتەدا هەژدە کەسەکە ببووینە چەند جێ. کاوە و مستەفا و مام عەلی ناوێکی گەورک و من لە بن دار چنارێکی دەم ڕووبارێکی پچووک بووین. دەمکە دۆ بە دار داکە سارد ببێ و تەڕە پیواز بکە بابۆلە و بە پادشا بڵێ هەتیوە! ئێوارە عەسرێک بارزانی بە پارێزەرانیەوە بەوبەرماندا هات:

- هەژار! ئەوە چ دەخۆی؟
- کاکە نان و تەڕە پیواز بە دۆی سارد.
- هەژار تۆ لە من سازتری، من نان و ئاو دەخۆم...

بە کابرای سەلاحی حەیوانانم سپارد کە لەباتی ئەوە سەر و پێ و پێست فڕێ بدا، لە سەر یەکیان کۆ کاتەوە بۆ من. ژنەکە هات. پیواز و دۆی هێنا، هەتا کۆڵی گرتی سەر و پێ و پێستی بردەوە. ئیتر پیواز و دۆمان مشە بوو.

ئێوارەیەک بارزانی بانگی کردم: هەژار! با بچینە قەدەم لێدانێک. بە ناو دۆڵێکی زۆر وشکارۆی زۆر لێرەواری چوغوردا ڕۆیشتین. تووشی دار بەڕوویێکی زۆر ئەستوور بووین؛ مێشەنگوین لە قەدیدا هێلانەیان کردبوو. دیار بوو کلۆرایی دار زۆر پڕ لە مێش و هەنگوینە. حیلەی پلنگ دەهات. پاسەوانەکانی مەلامستەفا گوتیان: وا لەو ڕەوەزەیە، بیکوژین؟ فەرمووی: نا، جاشان بە جێگەتان دەزانن. لە دۆڵەکە سەرکەوتین و لە بێدار دەڕۆیشتین. نەقڵێکم بۆ مەلامستەفا دەگێڕاوە، دوو تەیارەی هوکرهۆنتەری سەگباب گۆزوگوممەت پەیدا بوون و بێ سەلام و کەلام بەر تیرباریان داین. فەرمووی: «دانیشن»، حەرەسەکان دانیشتن. فەرمووی: هەژار دانیشە! مات بە!

- تۆ خۆت دانەنیشی دانانیشم!
- دەڵێم دانیشە!
- بە قسەت ناکەم!

تەیارە ئەوسەر و ئەمسەریان کرد و چوار جاریان لێ پڕژاندین و چوون. حەرەس هەستان و کەوتینە ڕێ.

- دەی هەژار نەقڵەکە تەواو کە.
- قوربان لە ترسان لە بیرم نەما!
- درۆ مەکە، نەترساوی دەنا دادەنیشتی. دەبێ تەواوی کەی!

لە سەر بەردێک دانیشتین. فەرمووی: تۆ ئێستا ئارەزووت لە دنیادا چییە؟

- تەییارە لێم نەقرمێنێ و لە پەنا سەماوەرێک دوو چای بە ئیستیکانی شووشە بخۆمەوە!

فەرمووی: تەییارە بە دەست من نییە؛ بەلام ئاواتی چای سەماوەرت ئێستا هەرچۆنیە بۆ پێک دێنم.

حیکایەتی قەدەم لێدانەکەم بۆ هەوالانم گێڕایەوە. مام عەلی بایەزیدی گەورک -کە مردووی شیرنایەتی بوو- گوتی با بچینە زگ هەنگوینەکە.

- مامە گیان! دۆڵێکی وشکارۆیە؛ پڵنگی لێیە. من ناوێرم بچم. ئەگەر تۆ بە تەنیا دەچی وەرە پێت نیشان دەم.

- بە خولای خۆش بوو بە هەنگوین هێندێک مێشکمان بهاتایەتەوە سەرخۆ؛ بەلام زەحمەتە!

ڕۆژانە دەچوومە نزیک زێی گەورە. لە سەر بەرزییەک دادەنیشتم، گوێم لە دەنگی هاوێشتنی تۆپ خەمسە-خەمسە (پێنج-پێنج) دەگرت کە لەودیوی چیای پیرسەوە دەیانتەقاند. ١٨ سانیە بە حەوادا وژەی دەهات. جارێک نەبێ نەمدی وە کەنارەی لای (بلێ) بکەوێ، هەر دەکەوتنە ناو چەم. مەلامستەفا فەرمووی: جارێکی دیکە ئەم کارە بکەی حەبست دەکەم؛ ئەوە هیلاکە...

ڕۆژێک بە ناو دڕووواندا بەرەو چۆم ڕۆیشتم مەلە بکەم. دڕووەکان زۆر بەرز و تێک سمڕاو بوون؛ بە زۆر زەحمەت خۆم گەیاندە پۆلە سپیندارێک. بە ڕواڵەت تەڕی کەم ئاو بوو. ویستم بە ناویا ڕەد ببم، هەر چوومە ناو، ڕۆچووم. خۆم بزواند تا ئەژنۆ چوومە خوار. دیسان لە ترسی گیانی خۆم تەکانێکم دا خۆم، تا لای سەرووی ئەستوورایی ڕانم ڕۆچوو. نەخێر گیان هاتە سەر لێوان؛ ئێستا گۆڕم گوم دەبێ. وەک پەلەقاژەی مەلی سەربڕاو تەکانێکی زۆر بە تەوژمم دا؛ نەمامە سپیدارێکی بە قەد دەسکە پێمەڕەم وە بەر دەست هات. خۆم گرتەوە و خۆم کێش کرد. توانیم پاش دە دەقیقەیەک لە زەلکاو دەرچم و بێمەوە بەری پێشووم کە پڕ لە دڕکی بڵند و نارەحەت بوو. خۆم بە ناو دڕکاندا خزاند. لە چەند جێ دەست و دەم و چاوم دە خوێن هات. گەییمە سەر لێواری چەم؛ لە کەوشەوە تا کڵاوی سەرم لیتە و قوڕ بوو. خۆم ڕووت کردەوە و بە ناوی زێ شتمنەوە و هەڵمخستن؛ مەلەیەکیشم کرد. هەتا جل و کەوش کزر بوونەوە زۆری پێچوو. لە برسان حاڵم نەما. شوێنێکی هاسان‌ترم لە ناو دڕووەکان بەدی کرد و هەر چۆنێک بوو دەرچووم. تووشی بێستانێک هاتم؛ وە ناو کەوتم؛ تاڵکەیەکم لێ کردەوە. قوزەڵقورت چۆنە ئاوا. تێکوڵەکانیم خوارد. کابرایەکم لێ پەیدا بوو؛ کردیە هەرا:

- ئێستا دەتبەمە کن مەلامستەفا. ئێوە مالی منتان وێران کرد.

- برا زۆرم برسییە. نانێکم دەیە ئەو دەم بمبە لای بازانی؛ یان خۆت لێرە بمکوژە!

کابرا خاو بۆوە. نانێکی بۆ هێنام؛ بە یەک هەڵپە خواردم.

- دە فەرموو! من ئامادەم، چۆنت دەوێ با وا بێ.

گوتی: نا نا بڕۆ؛ خوات دەگەڵ!

زۆر جار گوتوومە، بڕوای تەواوم وا بوو: هەر کەسێکی زۆر بە غیرەتیش، هەر دڕندەیەکی وەک شێر و پڵنگیش، هەر گا هەست بە خەتەری مەرگ دەکا، جۆرێک ترس -جا با زۆر کەمیش بێ- دایدەگرێ. کێیە لە بەرانبەر مردندا هیچ نەبێ کەمێک تێک نەچێ؟ خوا لە هەموو ئافەریدەیەکدا کەم یا زۆر ترسێکی داناوە. بەلام مەلایکەی ترس بە دەست، مەلامستەفای لە بیرچووبوو؛ ترس بە لای ئەودا نەهاتبوو. لە وەتاغی دیوەخانی بەغدا، لە ناو دۆست و ئاشنایاندا چەند ڕووگەش و خاترجەم بوو، لە جەنگەی گوللە و ئاگرباراندا هەر ئەو پیاوە بوو. نە ڕەنگی دەگۆڕا، نە قسەی تێکەڵ دەبوون، نە وەیدەزانی مێشێکیشی لە دەورەیە. بەڵێ بە هۆی بەخێوکرانی لە کۆمەڵگای

شێخانی بارزاندا، له خودا دەترسا؛ له ئابڕوو نەمان و ناوزڕان دەترسا؛ بەلام ترس لە مەرگ و دوژمن؟ هەرگیز. هەر ئەوم دیت گاڵتەی بە مردن بێت. ئازایەتی و نەترسانەکەی لەو هەموو سالانەی ڕابردووی و لەو هەموو شەڕانەدا کە کردبووی، وەک ئەفسانەیەکی خەیاڵی لێ هاتبوو. کە ئەو مابەینە لە نزیکەوە دەگەڵی بووم، بڕوام هێنا کە هێشتا کەس نەیتوانیوە و کەسیش ناتوانێ ئازایەتی و نەترسانی مستەفا بارزانی -وەک هەیە- دە یەکیشی پەی پێ بەرێ و بزانێ باسی بکا.

ڕۆژێک لە جەنگەی ئەو شەڕانەی بنی دەڵاش، ئاگر بەر ببوە هەر چوار تەرەفمان. تەقە و گرمەش گوێی عاسمانی کەڕ دەکرد. ئاگری پووش و داران هەر دەهات و نزیک دەبوو. مەلامستەفا پاڵی بە بەردێکەوە دابوو؛ سیغاری دەکێشا. ڕووی کردبووە من، حیکایەتی ڕاوەبەرازێکی دەگێڕاوە کە ساڵێک دەگەڵ شێخ ئەحمەدی برایدا تووشی ڕاوە بەراز هاتوون. زۆر بە وردی و هێمنی باسی هەموو وردەکاریەکی ئەو ڕاوەی دەکرد. چەند کەسێکیش لە حەرەسەکانی لە دەوری ڕاوەستابوون. «زورار» ناوێک بە هەناسەبڕکە و شێواوی هات گوتی: ئەزبەنی، جاش گەیشتنە گوندی «سەفتێ» و ئاگریان تێ بەردا.

فەرمووی: هەژار، سواراغا لەو ڕاوەدا لە هەموومان چێتر بوو...

ڕیزە گوللەیەک هەر وا دوو بست بڵندتر لە سەری مەلامستەفا وە بەردەکە کەوت و گوللەکان داوەرینە ناومان.

- جا سواراغا...

گوتم: قوربان سواراغا چی و ڕاوە بەرازی چی؟! بۆ من لە ترسان گوێم لە قسان دەبێ؟!

ئێستا ئاگرمان دەگاتێ.

فەرمووی: سواراغا گوتی ڕاوە بەراز زانینی دەوێ!...

حاچکی حەرەس بە دەنگێکی لەرزۆکەوە کە دیار بوو زۆر لەوە دەترسا مەلامستەفا لە ڕێژنەیەکدا بکوژرێ گوتی: ئەز بەنی خەبەری هەژارە؛ لێرە لاکەوی باشە...

فەرمووی: سواراغا لە دواوە بەرازێکی کوشت. بەو کارەی...

حوسێنی حەمەداغای مێرگەسووری بە هەڵەداوان و پشوو سواری هات گوتی: ئەز غولام سەفتێ سووتا؛ جاش دێنە ئێرە. سەفتێ هەزار میترمان لێ دوور نەبوو.

فەرمووی: هەڕێ! (یانی بۆی بچن). بەڵێ، هەژار! گوێت لێیە؟

- نەخێر نەوەڵڵا!

- سواراغا یەکە-یەکەی لە دواوە دەکوشت، پێشەوە نەیاندەزانی کە بە توندی بڕەون...

باوەڕ کە ئاگر لە هەر چوار لاوە لام وا بوو بیست میتری نەمابوو بمانگاتێ؛ تینی دەهاتە سەر و چاومان. ئەو پیاوە دەتگوت لە دیوەخان پاڵی بە دەستە نوێنەوە داوە و چاوەنۆڕە قاوەچی و قەننەدار قاوە و قەننەی تێکراوی بۆ بێنن. لە چیرۆکی ڕاوەکە وازی نەهێنا و لە جێگەی خۆی چرکەی نەکرد. خواوڕاستان ئێستا با، دەمانگوت هیمدادی غەیبییە. ئاگر دامرد و نەمانگەیشتێ! خەبەر هات گوتیان جاشمان لە سەفتێ هەڵقەندن و کەلاکیان بە کۆمەڵ لەو دەشتە کەوتووە.

لەو ڕۆژانەدا کەیف کەیفی من بوو. لەوەتا بارزانی لە ڕووسیاوە گەڕابۆوە، هەمیشە دەوروبەری جمەی دەهات. نە شەو نە ڕۆژ قەت نەبوو سەت و دووسەتی لە دەورە نەبن. بە ئاواتەوە بووم جارێک -بۆ دە دەقیقەش بێ- بە تەنیا یان دەگەڵ سێ چوار کەسدا لای بم؛ دەستی نەدەدا.

بەلام لەو ڕۆژانەدا کە چەکدار لە شەڕێن و خەڵکی‌تریش کاری ئیداری و پارتی‌بازی و هیچ نـەبێ خۆ تێ‌هەڵقوتاندن و خۆ خوێن شیرین کردنی منافەقانەیان نەمابوو، کەس لە لاوە نەدەهاتە لای؛ تەنیا من و من. هەر لە فێنکی ئێوارەوە ڕادیۆم دەبرد و ئـەخبارم بـۆ دەکـردەوە و قـسەی قـۆڕم دەکرد و زۆری کەیف پێ دەهات. گوێ قولاغی ڕادیۆ کـوردی بەغـدا بـووم، هـەر کـە «شـاهین تالەبانی» دەستی کرد بە جنێودان بە بارزانیان، دەمکردەوە؛ لە پێکەنین حەواسی دەچوو!

باسی سەفەر خۆی بۆ ڕووسیا گێڕایەوە کە وەختێ چوونە باکۆ، ئەفسەرێکی تورکیـان ڕەگـەڵ خستوون کە ئاگای لە کاروباریان بێ. پاش ماوەیەک تێگەیشتوون تورک نییە و عەلی گـەلاوێژە؛ ناردراوە بزانێ لە ناو خۆیاندا دەڵێن چی. زانیویە کە عەلی بەردەسـتی ڕەحـیم قازییـە. ڕەحـیم باغرۆفی وا تێگەیاندووە کە بارزانی بە هۆی باوکی سەید عەزیز (حاجی سەید عەبدوڵلا ئەفەندی) ڕاسپاردەی ئینگلیسانە و زۆریان لە سەر ئەوە زەحمەت دیوە. باغرۆف بـۆی دانـاوە کـە دەگـەڵ ڕەحیم حیزبی دیمۆکراتی کورد لە باکۆ دروست کەن -وەک فیرقەی ئازەربایجان- مەلامـستەفا قبووڵی نەکردووە؛ چونکە زۆری بێ ئەخلاقی ڕەحیم بیـستۆتەوە. لـە سـەر ئـەوە بـاغرۆف لێـی غەزریوە و هەموو بارزانییەکانی هەڵداشتوون بۆ سەحرای قەرەقەلپاق و هەر یەک و دووانیـان لـە دێیەک کردۆتە کارگـەری کەڵـخۆزان. مەلامـستەفا نـەیگوت بۆخـۆی چکـارە بـووە، بـەلام لـە خەڵکی‌ترم بیست کە ماوەیەک لە دوکانی قەسابییەک و قەدەرێک لە ئاشـێکی ئـاگر کارگـەری کردووە. وەرەقە و بلیتی سەفەری لە ژنێک کڕیوە و خۆی گەیاندۆتە مۆسکۆ. لـەو دەمانـەدا کـە ستالین نەماوە، چۆتە کرملین. لە دەرگا ڕێگـەی نـەدراوە؛ دەگـەڵ ئەفـسەری پاسـدار بـە شـەڕ هاتووە و دوانی بە مست کوتاوە. لە کاخەوە پێ زانراوە؛ ڕێگە دراوە و شـکایەتی خـۆی کـردووە. بڕیار دراوە بێتە مۆسکۆ. ئەوانی دەگەڵیشی هاتوون کێ پێی خۆشە بخوێنـێ؛ دەنـا لێکیـان کـۆ کەنەوە و کاری باشتریان بدەنێ. زۆریان خوێندوویانە. هێندێکیان -بە قسەی شێخ سـولەیمان- لە مەلامستەفا تەکیونەوە و خوێندنیان قبووڵ نەکردووە.

***

ئەحمەد تەوفیق و کاوە لە سەر چیای پیرس لە شەڕدا بەشدار بوون؛ بارزانی تـاریفی ئازایـەتی هەردووکیانی دەکرد. ڕۆژێک لە نوێژی شێوانێکدا -کە تازە سێرە هەڵـدەگیرا و گرمـە و نالـەی تۆپان هەر دەهات- گوتی: هەژار هەموو پەلکی دارانیش سـووتاوە؛ ئـەو هـەموو دوژمنـەمان لـە سەرە؛ لەوانەیە کەس دەرنەچێ.

هەرچەندی بۆ خۆم چەند جار ئەو فکرەم بە دڵدا هـاتبوو، گـوتم: تکایـە شـتی وا مەفـەرموو! فەرمانده نابێ باسی شکانی بە دەمدا بێ. دەسا من بڕوام وایە بەو حاڵەش و لەوەش خراتـر بـێ، هەر خۆمان سەردەکەوین.

فەرمووی: لات وایە دەترسم؟!

- نە. من کە کوڕە مەلایەکم؛ باوکم چەکی هەرە بـەکاری گۆچـان و سـیواک بـوو، نەترسـم، دەزانم تۆ کە هەموو تەمـەنت لـە مەیـدانی شـەڕدا ڕابـراوە ناترسـی؛ بـەلام نامـەوێ شـتێکی وا بفەرمووی کە دڵی دڵ زەعیفانی پێ بترسێ.

فەرمووی: لەم گەلی و نوالانـەی بارزانـدا، هـەر بـەردێک و هـەر پنچکێـک یـادی پالـەوانانی شەهیدی پارێزگاری حەقی شەرعی خۆیانم بیر دەخەنەوە. هیچ هەنگاوێک نانێم کـە مرۆیـەکی ئازای ئێمەی لێ نەکوژرابێ. ئێستاش کوژرانم بە لاوە شتێک نییە کە قـابیلی بـیر لـێ کردنـەوە

بێ. ژیان هەر دەبڕێتەوە. دەست دانانێم. بە هومێدی خودا -وەک تۆ گوتت- ئەمجارەیش سەردەکەوین...

لە ناو پێشمەرگەی وڵاتی سۆران، هەر کەس قەڵەمێکی بە گیرفانەوە با، ناوی مامۆستای دەگرتەوە. لە لوبنانیشی تێپەڕاندبوو کە بە هەموو موسافیرێک دەڵێن ئوستاد. مامۆستای سادە قەدری نەمابوو. ڕۆژێک لە بارزان، نامەی کە بۆ بارزانی هاتبوون، دەمخوێندنەوە. یەکێک نووسیبووی: «پچووکتان: مامۆستا ڕوکن جەلال!» (ڕوکن یانی ستاد). دیار بوو وەک ئەفسەی ستاد فەرقی دەگەڵ ئەفسەری دیکە هەیە!

وا ئێمە لە بارزان قەتیس ماوین و بە و هەزارەزیلە جاش و عەسکەر و تۆپ و تەیارە، دەورە دراوین و شەڕکەرمان لە پێنسەد تێناپەڕێ و نان وا کەم و حاڵ وا شڕ. خەبەر و باسی جەبهەکانی لای سۆران، واتا کەرکووک و سولەیمانی و هەولێر چییە؟

لە ڕۆژی نۆی مانگی جوونی ١٩٦٣ -کە هێرش بۆ سەر سپیلک دەستی پێ کرد- دەولەتی بەعس فەرمانی کوردقڕانی لە کەروکووک و سولەیمانی دەرکرد. «زەعیم سدیق» ناوێک -کە لە زەمانی قاسمدا سەرلەشکر و فەرماندەی جەبهەی سولەیمانی بوو- لە کاتی کوودەتای بەعسدا بە سەرلێشێواوی گەڕابۆوە و دەتوانرا تۆڵەی لێ بکرێتەوە و لەشکرەکەی بە هاسانی چەک بکرێ، پارتی زۆر بە ئیحتیرامەوە بەخێریان هێنا و بە سەلامەتی بۆ بەغدایان بەڕێ کردەوە. کوردە و پیاوەتی دەکا! زەعیم سدیق شیوێکی لە نزیک شاری سولەیمانی ناو نا: «شیوی مەرگ». دوو سەد و هەشتا لاوی کوردی لەو شیوەدا ئیعدام کرد و دە چاڵی خستن. لە تێلگرافێکدا بۆ بەغدا، ئایەتێکی قورعانی گوتبوو کە: «لە سەر زەوین دانە کافرێکیش مەهێڵەوە». ئەمەش وەفاداری عەرەب لە بەرانبەر چاکەدا!

لە کەرکووک چەند گەڕەکە ماڵێکی کوردانیان وە بەر بڵدۆزەر دا و خاپووریان کرد و نەیانهێشت کەس تیتۆڵێک بەرێتە دەر. بە هەزاران ماڵە کورد ئاوارەی چۆلان کران. خەبەر هات کە سی کەس لەو گیراوانەی زەمانی قاسم -کە لە سەر هەرای کەرکووک گیرابوون- ئیعدام کراون. جەمال حەیدەری یەک لەوان بوو. ئەوی زۆر داخی بە دڵمەوە نا، ئیعدامی «شێخ مارف بەرزنجی» و «شێخ حوسێن»ی برای بوو کە بە ڕاستی زۆرم خۆش دەویستن. ئیتر لەو ترس و لەرزەدا هەر چی توانی هەڵێ و چەک بە کار بێنێ، دایانە چیا. لەشکری پێشمەرگە لە ئەستانی سولەیمانی و کەرکووک و هەولێر بوونە چەند قات. لە موحاسەرەی بارزاندا -کە دژواری شەڕمان لە سەر بوو- چەکداری پێشمەرگەی پارتی دە هانامان نەهاتن. دەولەتیش کەمتر خۆی دە وان دەگەیاند و دەیەویست بارزان بنەبڕ بکا.

جارێک بۆ مەلامستەفایان گێڕایەوە کە پێشمەرگەی لای هەولێر کە دیتوویانە ئەو هەزاران کامیۆنە لەشکرە و ئەو هەموو تۆپ و تۆپخانەیە بەرەو بارزان دەچن، گریاون، هاواریان بۆ برایم ئەحمەد کردووە: کەی ئەوە شەرەفە برایانی ئێمە بکوژن و ئێمە دەست لە سەر دەست تماشا کەین؟ برایم گوتوویە: ئێوە نازانن! ئەگەر بارزانی نەمێنی، فەرماندەیی دەبێتە یەک. ئەمجار عەکسی بارزانی وەک شەهید دەفرۆشن؛ پارەی زۆر دەکا!

هەر لە سەرەتای کوودەتای بەعسەوە کە شیووعی قەتڵوعام کران، ئەوی توانیبوویان ڕاکەن و خۆ لە دەست بەعس ڕەها کەن، دابوویانە کێو کە سەری خۆیان بپارێزن. پارتی بەردەستی برایم ڕووتی دەکردن و تفەنگی لێ دەستاندن. هاواریان بۆ بارزانی دێنا. ئەویش نامەی دەنووسی کە

تفەنگیان بدەنەوە؛ لێیان گەڕێن با دیفاع لە خۆیان بکەن. شکایەت و نامە چەن پاتە بوونەوە، هیچیان لێ شین نەبوو. لە بیرمە ئاخر جار بوو؛ بارزانی بە کابرای شیووعی گوت: ئەوانە جوابی نامەی من نادەنەوە. ئەگەر بمێنم تفەنگەکانتان بۆ دەستێنمەوە؛ بەلام بە وەختی خۆی.

زۆر کەس لە هەموو لاوە، ئەرزاق و دەرمان و شەکر و چای دێنا؛ بە تایبەتی: ئەحمەد تەوفیق بە هەوالانیەوە زۆری خزمەت کرد. زۆر چالاکانە خۆی دەگەیاندە سنووری ئێران و کەل-پەلی لازمی پەیدا دەکرد و دەگەڕاوە. لە سەرەتاکانی شەڕدا، شەوێک دەگەڵ بارزانی چووینە دەم چۆم. چەند ئاغایەکی زەلامی پژدەری هاتبوون، شکایەتیان لای مەلامستەفا کرد کە ئێمە ویستوومانە دەرک و پەنجەرەی مەدرەسەکانی قەلادزە تالان کەین، پێشمەرگە نەیهێشتووە! بارزانی زۆر بەوە تووڕە بوو، گوتی:

- شێخ جنید! خەبەرم هەیە تۆ حەوت ڕۆژ لەوە پێش چوویە سولەیمانی و فەرماندەی دەولەتت دیوە. ئێستا دەو ئاگربارانەشدا هاتووی دەرک و پەنجەرەی مەدرەسە بەری؟!

شەو درەنگێک هاتینەوە. لە ڕێگە بۆم گێڕاوە کە: ساڵێک خەبەر بە سوڵتان عەبدولحەمید دەدەن والی بەغدا خەڵک دەگەزێ. پیاوێک بە هەڵەداوان دەنێرێ: ئەگەر ئەم قسە ڕاست بێ، والیم بۆ دە کلکی ئێستر بخە و بۆم بێنە. کابرا دەگاتە بەغدا. والی خەبەرەکەی زانیوە؛ زۆر ترساوە. مەجلیس دەگەڵ پیاوی سوڵتان گەرمە؛ عەرەبێک دێتە ژوور:

- جەنابی والی چوار لیرە بە کابرایەک چایچی قەرزدارم. جارێ نیمە بیدەمەوە. لە سەر ڕێگەی کارمە. هەموو ڕۆژ داوام لێ دەکا. جەندەرمە بنێرە بیگرن با دە حەبسدا بێ، تا من پووڵم دەبێ و قەرزەکەی دەدەمەوە، ئەوسا بەریدە!

والی ڕوو دەکاتە پیاوەکەی سوڵتان:

- تۆ ئەو شەرعە بکە!

کە بۆی تەرجەمە دەکەن. کابرا ئاوقای عەرەبە دەبێ و گاز لە لاملی دەگرێ! بە بێ والی دەچێتە لای سوڵتان. نەقڵەکەی دەگێڕێتەوە، کە دەگاتە ئەوەی «با جەندرمە بیگرن»، سوڵتان بە گوێی کابرادا دەنووسێ دەڵێ: نەتانگەزت؟

- بەڵێ قوربان گەزتم!

***

جارێک «سەید عەزیزی شەمزینی»، دەگەڵ ڕۆژنامەنووسێکی درێژی ڕیشداری مووخورمایی هاتبوو کە وا بزانم «دانا ئادەم شمید» بوو. بۆ جاری دووهەم هاتبۆوە کوردستان. بە ڕووسی قسەی دەگەڵ بارزانی دەکرد. سەید عەزیز تاقی کردەمەوە و زۆری دڵخۆشی دامەوە کە دەست لە بارزانی هەڵگرم و بچمە لای ئەوان؛ کە مەنزووری مەکتەبی سیاسی حیزب بوو. گوتم: کاکە! من بە تەمای گەورەیی نیم؛ بە ژێردەستی بارزانی زۆر دڵم خۆشە. بە خوا کلکم دە زێڕ گرن لێرە نابزووم.

حوسێن حاجی ناوێکی سوورچی -کە جاشێکی زۆر پیس بوو- کاتێ کە لە چیای براندۆست بووین، بە ئاشکرا خۆی و کوڕی دەچوونە پادگانی خەڵیفان، تیربار و تفەنگیان لە دژی ئێمە وەردەگرت. بە بەر چاوماندا دەهاتنەوە کە گز و فتمان بدەن. کاتێ لە بارزان بووین، خۆی و کوڕی گیران. بیستمەوە کە هەموو ڕۆژ مریشک و پڵاویان دەدەنێ. ڕۆژێک کە بە تەنیا بووین، عەرزی بارزانیم کرد:

- کاکـه بیەخـشە ئـەم بـێئەدەبییـە دەکـەم! تـۆ وەک سـەلاحەددینی ئـەییووبی و پیـاوە گەورەکانی قەدیمی کورد دەبزوویەوە؛ کە ئێستا باوی ئەو شتانە نەماوە. ئێـوە سەرسـەختـترین دوژمنانتان کە شێخی سوورچییە بە هەزار شەڕ و زەحمەت دەگـرن؛ پـاش ئیحتیرامـی زۆر، بـە سواری ئێستر دەینێرنەوە ماڵە خۆی. دەی ئەگـەر مـن بوایـەم دەمگـوت هێنـدە زێـڕ و هێنـدە تفەنگە نەدەی دەتکوژم؛ دەشیدا. حوسێن حاجی دەڵێن تا ئێستا دوازدە بـارزانی کوشـتووە، لـە حەبسا مریشکی بۆ دەنێری؛ بۆ خۆمان نان و ئاو دەخۆین. ئەگەر بەریدەی نالێ مەمنوونم، دەڵێ گرتیانم و تۆڵەی ئەو سووکایەتییە دەکەمەوە؛ لێمان هارتر دەبێ...

هەر چەند سەربازی عەرەب دەگیران، زۆر لە خۆمان خۆشتر دەژیان. کاریان پـێ نـەدەکردن، لیباسیان بۆ دەکڕین، پوولیان دەدانێ و بە لای مووسڵدا بەڕێ دەکرانەوە وڵاتی خۆیان. جگە لـە تفەنگ و چەک، هیچ شتێکیان لە کەلاکی دوژمن نەدەکردەوە. من، «بێجان» و «حـادێ» نـاوم ڕاسپاردبوو -کە هەردووک سەرقۆڵەی لەشکر بوون- گیرفانی کەلاکان بپشکنن، جغارەکانیان بۆ من بێنن و بە بارزانی نەڵێن.

مەلا باقی مەئموورییەتی درایە کە بچێتە گەلاڵەی باڵەکایەتی. گوتی: ئەو ئەسپەت لـە برسـان دەمرێ، کەس ناوێرێ بە ڕۆژ ڕایگوێزێ. بمدەیە بۆت دەبەمە کوێـستانان قەڵـەوی دەکەمـەوە و ئاگام لێ دەبێ. ئەسپی برد. لە پاییزی درەنگدا مەلا باقیم دیتـەوە، گـوتی: ئەسـپەکەتم لـە بـۆ فرۆشتی بە پێنج کەللە قەند و ئەویشم بە دیشلەمەوە خواردەوە!

- ئەی بە سندانت بێ!

کۆمەڵێ ئاغاواتی لای دهۆک هاتبوونە بارزان. بارزانی فەرمووی دەگەڵ ئەوانـەت دەنێـرم کـە چاوەدێر بی و نەهێڵی کێشە لە ناو خۆیانـدا بنێنـەوە. تەحـسین یەزیـدی هـەر چەنـد جاشـە و مەعاش لە دەوڵەت وەردەگرێ، بیپارێزە و کارێکت بۆ شاران دەبێ بۆت دەکا.

نیوەڕۆژە گۆشتمان هەبوو. سـفرەیەکی خـامی دوور و درێـژ ڕاخـرا. بـارزانی پاڵـی بـە تاشـە بەردێکەوە دابوو. ئاغاوەت لە هەر دوو بەر ڕیز ببوون و دەستیان بۆ خواردن برد. مارێکی جـنجیر -لام وایە میترێک درێژتر دەبوو- بە ناوەڕاستی سفرەدا هات، ڕاست بۆ ئەوسەر، بـەرەو بـارزانی. قەت یەک لە ئاغاوەت نەما، هەموو هەلاتن! گوتم: بیگرم و بیکوژم؟ فەرمووی: نا. مـار لـە پـێش بارزانی لای دا و چووە بن بەردەکەی پاڵەوپشتی. بانگی کرد: وەرنەوە نانەکـە سـارد دەبێتـەوە! زۆر بە خەجاڵەتی گەڕانەوە.

دەبێ ئەوە بزانین کە لە بارزان جگە لە «کۆرە مار» -کە مارێکی سەر سـێ سـووچی پیـسە و بۆرەلۆکەیە و لای کلکی زۆر باریکە و سەممە- هیچ مارێک نـاکوژن. نـەخوازا مـاری ڕەش -کـە پێوە نادا- لە زۆر مالان وەک پشیلە ئازادانە دەگەڕێ و مـشک ڕاو دەکـا و منـداڵ گاڵـتەی پـێ دەکەن؛ وەک ئەسپابازی. ڕاوەکەویش بە تفەنگ ناکەن. کەو لـە پیـاو ناترسـێ. کـە گوتیـشم بیگرم، بۆیە بوو هەر بە لاوەتی فێر ببووم: ملی مار تا ئەندازەی چوار قامـک و پتـر ڕەقـە؛ ئەگـەر ئەوێ بگیرێ لە پێوەدان دەکەوێ. زۆر جار لە تەرەغە دەمگرتن و لاشم وا بوو مارگران هەر ئـەو فێڵە دەکەن و دوایی ددانی ژەهریان دەکێشن.

پاش نیوەڕۆ ئێسترێکی شینیان دامێ کە زۆر ئێسترێکی چاک بـوو. دەگـەڵ ئاغایـانی سـوار و هاوڕێیانی پیادە ڕۆیشتین. شەو لە شیوێکی بن چیای پیرس ڕامانبوارد کە چەنـد بیرێکـی کـەم قووڵی کوێستانچی لێ بـوون. تاوهـەلات بـە چیـا هەڵـگەڕاین. ڕێگەیـەکی یـەکجار سـەخت و

بەرداوی و دژوار بوو. جێگەی وا هەبوو دەبوو ئێستر نزیک میترێک خۆی هەلاوێتە سەر بەردێک؛ یان باز داتە خواری!

بە نزیکەی سێ سەعات سەرکەوتین. ئاغاکان گوتیان: ئێمە هەر چاومان لە تۆ بوو دابەزی تا ئێمەش دابەزین. سەیرە کە ملمان نەشکا و هەپروون بە هەپروون نەبووین!. گوتم: باوەڕ کەن منیش هەر چاوم لەوە بوو ئێوە دابەزن تا دابەزم؛ بەلام گوتم ئەگەر من دابەزم دەلێن شارستانی و ترسەنۆکە. مل شکان لە گالتە پێ کردن چاکترە!

لە بیرم نەماوە چەند شەو لە ڕێگە ماینەوە. ڕۆژێک گەیشتینە گوندی «نەسرێ» کە لە پەنا گوندی «ڕەبەتکێ»یە. مولکی «حاجی مەلۆ» بوو کە غازی و عەبدولواحید خاوەنی بوون و دەگەلمان بوون. شەو تا پاش نیوەڕۆی سبەی لەوێ ماین و ڕێ کەوتین. لە ڕێگە پێشمەرگەیەک هەر تماشای دەکردم و دیار بوو کارێکی پێم هەیە. خۆم دوا خست:

- ها برا چت دەوێ؟

- کاکە! دیتم قەند لە دەمت دەنێی، چای بە سەردا دەکەی. بیکە بە خاتری خودا خەلکی ئەم ولاتە فێری ئەو کارە مەکە!

لە شاری کۆیە خەیاتێک کراسێکی نیوقۆلی لە فاسونیای ئەفسەری بۆ درووبووم؛ گیانێکم بەوە بوو. لە ڕێگە زۆرمان ئارەق دەکرد و تۆز دەخوارد. دەگەیشتینە هەر دەم چۆمێک کراسم لە ئاو هەلدەکێشا؛ بێ سابوون پاک دەبۆوە و تا مەلەمان دەکرد وشکەوە دەبوو.

پێم وایە نۆ ڕۆژی کێشا تا گەیشتینە «خورکێ» لە نزیک دهۆک. حەوت بۆمبای یەک تۆنی پێدا درابوو؛ پێنجیان تەقیبوون و قەت تاقە مالێک نەمابوو وێران نەکرابێ؛ چۆل و هۆل. بەرهەیوانێک و نیوە حەسارێک مابوو؛ کرا بە جێگەی ئاغایان. لە گوند دەرکەوتم؛ بیست دەقیقە ڕێ ڕۆیشتم، تووشی کانی و گۆلێک بووم؛ زۆر خۆش و بە سپیندار. دار هەنجیرێکم پەیدا کرد، دەتگوت خێوەتە. هاتمەوە گوند گوتم جێ خەوی شەوانەم پەیدا کرد. حەسیرێکی نیوە شڕم لە ناو مالان برد و شەوانە تا درەنگ دەگەل پێشمەرگە ڕامدەبوارد. وەختی خەو دەچوومەوە بن دارە هەنجیر؛ حەسیر، ڕایەخ و سەنیر، بەرد. بەیانی کە چاوم هەلدێنا، دنیایەک هەنجیری زەردی زەلامی گەیشتوو چاویان لێ دادەگرتم. لە پالەوە تێرم دەخوارد و ئەوسا دەچوومە دم و چاو شتن. بەیانییەک بە فیتە و عەوی شوانێک وە خەبەر هاتم کە هاتبوو مەڕ لە گۆلەکە پاراوکا.

- هۆ کاک! شیرت نییە منیش هەنجیرت بدەمێ؟

- چم نییە تێی بدۆشم.

هاتم لە ناو وێرانەی دێدا گەڕام، کەتریەکی ڕووکەشی سوورم دۆزیەوە، سەرەکەی نەمابوو. شوان هەر دیتی گەشکە بوو. گورجێ پڕی کرد لە شیر و بەردێکی تەنکمان لە سەر دانا و شیری کولاو بە هەنجیرەوە. سولتانی ڕۆمیش وای ڕانەبواردووە!

کوڕێکی شازدە سالان بە ناوی «مەلا عەزیز دهۆکی» -کە باوکی سەعات ساز بوو- لە ترسان هەلاتبوو؛ لە گوند خزمەتی دەکردم.

مەلامستەفا پیاوێکی زۆر بەوەفا بوو. ئەگەر دەلێن وەفا لە دنیا نەبووە یان نەماوە، لە لای ئەو بە تەواوی هەبوو؛ مابوو. کە لە سەر ئەم وەفاداریەش زۆر جاری زیان دیتبوو؛ بەلام دەستی لێ هەر بەرنەدا. کابرایەک بە ناوی «تاهیر حەسەن» لە سالی ١٩٤٥دا لە گوندی «بلە» بە تۆمەتی

هاوکاری بارزانی ئیعدام کرابوو. برای به ناوی «هاشم حەسەن عەقراوی» -بە وەفاداری بۆ تاهیر- زۆری قەدر لێ دەگیرا. لەویش خوێری و بێناموس‌تر -لە عەرەب و عەجەمیشدا- هەڵنەکەوتووە. چەند جار لە شەڕ هەڵات؛ چەند جار دزی لە شۆرش کرد؛ بەلام قەدری هەر دەگیرا. تا ئاخری بە یەکجاری بوو بە جاش و کە ئەمە دەنووسم، بە ناو، ڕەئیسی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی سەر بە بەعسیانە.

«عەبدولعەزیز حاجی مەلۆ» دۆستی بارزان بووە. ماڵە شێخی بریفکان لە سەر ڕەواندنی ژنێک کوشتوویانە. ماڵە حاجی مەلۆ بوونەتە خۆشەویستی بارزانی و بە وەفاداری بۆ عەبدولعەزیز مەڵبەندێکی گەورەیان پێ سپێراوە و تۆڵەیان بۆ لە ماڵە شێخی بریفکان کراوەتەوە و گوند سووتاوە و دانیشتوانی ئاوارە کراون. «غازی حاجی مەلۆ» لاوێکی زۆر نەترس و لە شەڕ ئازا بوو؛ بەلام برای گەورەی -کە عەبدولواحید بوو- چەند جار ببوە جاش و گەڕابۆوە؛ دەیانگوت حیزیشە. چەند ئامۆزا و خزمی‌تری غازیش هەبوون کە زۆر کەیفم پێ نەدەهاتن. نزیکەی نەوەد گوندیان دەخوارد؛ بەلام پێخۆریان نەدەدا بە پێشمەرگە؛ جلکیان بۆ نەدەکڕین. شەوانە لە مەجلیسیاندا، باس باسی جاشان بوو کە چەند خۆش دەژین و چەند پارە وەردەگرن: «بیستوومە فلان جاش یەک جێ دوازدە کراسی کڕیوە، فلانە ترومبیلی هەیە...».

شەوێک گوتم: ئێوە چونکە لە لادێ گەورە بوون و شارتان نەدیون نازانن پارەی زۆر لای کێ هەیە. ژنێکی گەوادە، پازدە ژنی خراپی لە بەر دەستدایە لە بەغدا، دەڵێن دە ملیۆن دیناری لە بانکدایە و چەندین قەسری هەیە. بۆچی فکر لە کاری وا بە قازانج ناکەنەوە؟!

- ئای سەیدا هەژار! ئەوە بێشەرەفیە، چۆن وا بکەین؟

- گیانە! ئەو ژنە بە شەرەف‌ترە لەو کەسەی نیشتمان و هاونیشتمانانی خۆی بفرۆشێ...

غازی دارکاری پێشمەرگەی دەکرد؛ نەمدەهێشت. وا دیار بوو زۆر لە من قەڵسە و لەبەر بارزانی نەیدەوێرا.

عەشیرەتی غازی (مزووری) لە هەموو عەشایری کورد ئازاتر و موخلیس‌تر بۆ کوردستان بوون. هەر یەکەی بەرانبەری سەد غەنیم بوو. پێشمەرگەی چاک و ئاغای خراپ. چەند کەسێکیان خەبەرچینم بوون؛ هەرچی لە ناو ئاغایاندا ڕادەبرا دەمزانی. جاسووسێکی دەوڵەت بە ناوی «ساقی» گیرابوو. شەوێک غازی گوتی ساقی هەڵاتووە. زانیمەوە کە بە دوو هەزار دینار بەرەڵدای کردووە. چەند گوزارشێکم دەربارەی ئەو کارە خراپانەیان بۆ بارزانی نووسی کە: «ئەوانە لە جاش بەزیان‌ترن؛ چارێکیان لێ بکرێ باشە». جواب دەهاتەوە کە سەبر بکە و بمێنەوە!

بیست‌وحەوت هەزار دۆلارم پووڵ‌هێنابوو؛ خەبەرم بۆ تەحسین یەزیدی -میری یەزیدیان- نارد کە دۆلارەکان بە دینار بگۆڕێتەوە. تەحسین جاشی دەوڵەت بوو؛ بەلام لە بنەوە دەگەڵمان دۆست بوو. خەبەری بۆ ناردم کە دۆلار بە دووسەد و شێست فلس. گوتم بیگۆڕەوە. دەبوو بۆ خۆم بچمە لای، حیسابەکە وەرگرم. ڕاشمسپاردبوو کە چەندی دەستی دەکەوێ بووزووی ڕانک و چۆخە بکڕێ.

ڕۆژێک دەگەڵ دە پێشمەرگە بەرەو دەشت وەڕێ کەوتین. نیوەڕۆیەکی زۆر گەرم بوو؛ لە دەم چۆمێک لاماندا. هەر کەسە بڵاو بووین مەلە بکەین. دیتم یەک دنیا تووترک لەوبەر چەم هەیە. جلەکانم نایە بن گیا و بە ڕووتی چوومە تووترک خواردن. لە پاش تاوێک دیتم هەر وا

پێشمەرگەی مزووریيە و دەست لە سەر پەلەپیتکەی تفەنگ ڕادەکا. بەرەو گرد دەچن و پەکوو- پەکوویانە. لە نێو تووترکەکان هەرام کرد:

- چتانە؟!

- ئای مالت ئاوەدان! خوا ئەیزانێ گوتمان ڕفاندوویانە. ئەوە دوو سەعاتە بە شوێن تۆدا ڕادەکەین!

- کاکە تووترک زۆر خۆشە؛ لە بیرم چووبوو چەندم پێچووە. دە بڕۆنە ئەولا، ڕووتم، تا جلکان دەبەر دەکەمەوە.

دەبوو پاش نیوەشەو بچینە مالی تەحسین؛ چونکە تا ئەو دەم ئەفسەری عیراقی میوانن. چووینە مالی میری یەزیدیان. مریشکی سوورەوەکراو بە پێی فیلان بوو. بە ئەدەبیات گوتن گوتم: میرم تۆ کە لە ناعیلاجی بوویە فورسان... گوتی: نا، ئەز بوومە جەحش؛ مەبێژە فورسان!

پیاوێکی لە لا بوو؛ میرزای بوو (عەلی چۆقی) لە بەغدا بۆی ببوومە واسیتە، حقووقی مانگێکم زیاد بۆ ساندبوو؛ هەوالی حیزبیش بوو. بە سرتە گوتی: تۆ تووتن و پەڕ دەکێشی، داوای جگەرە بکە و حەقت نەبێ. دانیشتەوە، گوتم: کاک عەلی! پاکەتێک جگەرەم بۆ بێنە. هەر ڕاستەوە بوو، دوو گلۆسی جگەرەی «گریفن ئەی» بۆ هێنام. لەبەر خۆوە گوتی: مالی ئەو جاشە سەگبابانە بۆ تۆ باشە!

حیسابمان کرد، پەنجا دەست بوزووم وەرگرت و باقی دیناری عیراقی؛ لە قەراری دۆلار بە دووسەد و شێست فلس.

میر تەحسین فەرمووی: وا من لە گیرفانی خۆم سێسەد دینار دەدەم بە شۆرش.

گوتم: عەلی چۆقی میداد و کاغەزم دەیە.

گوتم: میرم! دەڵێن کابرایەکی گوندی چۆتە لای پینەچییەک لە بازاڕ گوتوویە: دۆشاوت هەیە؟ پینەچی ئاوی کەوشانی داوەتێ، نانی تێ کوشیوە و خواردوویە. پاشان گوتوویە: نەیژی کورد بوو فامی نەو؛ دۆشاو پار بوو تامی نەو! مەلامستەفا بە منی گوتووە نابێ تەحسین بەگ بڕەنجێنن؛ چەند جارێک ڕووتە و پووتەی عەشیرەتی «زێدکی» گوتوویانە با دەستێک بە میردا بێنین، نەمهێشتووە. تۆ دۆلارت دا بە دووسەد و حەفتا و دوو فلس؛ کە ئاگام لە نرخی هەیە. یانی دەگەڵ ئەو پووڵەی تۆ بە دیاری دەمدەیەی، سێسەدوبیست و چوار دیناری فەرقە. ڕۆنی خۆم دە سەری خۆم هەڵدەسووی، هێشتا تەواویش نا! نەچی بڵێی هەژارم فریو دا!

تەحسین هەر ناوی «زێدکی» بیست، ڕەنگی پەڕی؛ دەیزانی چەند دز و دڕ و خوانەناسن. دەمی تێک هالا و ملی لە سوێندان نا کە: من وا موخلیسم و وادەکەم و وا بچێ؛ زێدکی زۆر بەرازن؛ پیسن؛ نزیکیان مەکەوە! فەرمووی: پەنجا باریش گەنم، دوازدە تەنەکە ڕۆن و گەلێکیش نیسک و دانەوێڵەتان بۆ دەنێرم.

- ئەی مالت ئاوا!

گوندی «باڵەتە» لە جێ خەوەکەمەوە ڕێگەی سێ چارەگە سەعات بوو. عەبدوڕەحمان قازی، ڕەشاد بالتەی موهەندیس، ناجی باڵەتە -کە دوکتوری ئازمایشگا بوو- و حافز مستەفا قازی موهەندیس لەوێ دەژیان. شەوانە پاش سەرێک خەو کردن، ملی چیام دەگرت و دەچوومە لایان؛ بە قسەی قۆڕ ڕامانەبوارد. وا فێر ببوون، لێفەی منیان ڕادەخست تا ئەگەر درەنگ چووم جێم هەبێ.

شەوێک لەو شەوانە لە خەو هەستام، ڕوانیم کابرایەکی بڵندبالای بۆشناخ، تفەنگ بە شانەوە لە کۆلانێکی باڵەتەوە ڕادەبڕێ . دەنگم دا:

- کێی؟

- ئەز غولام ئەز جەحشم!

- کوڕە قسەی باش بکە! دا وەرە بزانم!

هەوالانم گوتیان بەڵێ ئەوە جاشی یەزیدییە؛ پیاوی چاکە. هەر چییەکمان بوێ لە مووسڵ بۆمان دەکڕێ.

پێڵاوەکانم «شەکال» بوون. یانی لاستیکی ترومبیل سەریان بە بەند چندرابوو. وەک کاڵەی خاو، بە بەن بە لاقەوە دەپێچران. هەموو ڕۆژ دەبوو تا و تایان کەم؛ خوار دەبوون. پاش پانیەم بریندار ببوو. گوتم: کاکی جاش! بوزووی ڕانک و چۆغەیەکی خەت خەت بە چەندە؟

- چوار دینار.

- ئەی کەوشی نەرمی کەتانی کە وەرزشکار دە پێی دەکەن؟

- دینارێک، کەمتریش.

- دە ئەو پێنج دیناره بەرە و ئەو دووانەم بۆ بکڕە!

پاش چوار ڕۆژ ڕانک و چۆغەکەی بە یەکێکدا ناردبوو؛ دینارێکی دەگەڵ بوو. گوتبووی: کەوشەکەم دەس نەکەوت. ئەوا ئەمشەو دەبێ بچینە شەڕ دەگەڵ ئێوە؛ نەمتوانی بێمەوە، بمبەخشن!

جاشی وا ئەمینم پێ زۆر سەیر بوو!

خەبەرمان وەرگرت کە چەند ستوونێکی دەوڵەتی و جاشی زۆر لە چەند جێوە هجووم دەکەن. دەبوو بە پەلە خەبەر بە هەموو بنکەکانی ناوچەکە بگا و هووشیار بن. من بڕیارم دا خەبەر بۆ بنکەی «ئەلقووش» بەرم. بە ڕۆژ سەفەر کردن لەبەر تەییارە -کە هەمیشە بە عاسمانەوە خولیان دەخوارد- نەدەکرا. لە سەری شەوەوە دەگەڵ دوو پێشمەرگە -کە من سواری ئێستر بووم- ڕۆیشتین. تاو هەلات گەیشتینە بنکەی پێشمەرگە. هاتن بە پیرمانەوە. لە ئێستر دابەزیم و چوار تەییارەی بۆمبا هاویژمان وەک جندۆکە گەیشتنە سەر. زمب و ڕمب بکوتە! دنیا بوو بە تۆز و خۆڵێک هەر تاریک داهات. سەد بار خۆڵمان بە سەر و چاو هەڵپڕژا. هەشت بۆمبایان هاویشتبووینێ؛ بەلام کەسمان لێ بریندار نەبوو. هەر تۆز بوو بەرز ببۆوە. بە ڕاستی پێشوازیەکی گەرم بوو! لە بەر خۆڵی چڕوچاومان ڕێگەی کونە بن عەرزەکەمان نەدەدۆزیەوە. ئاویش زۆر دوور بوو. پاش تاوێک چاو هەڵگلۆفین و قرخەقرخ کردن، ئاو هات و دموچاومان شتەوە.

چووینە کونە ڕەشەوە گوتیان: چا بوو ئەمڕۆ هاتی! ئەمشەو چووینە ئەوبەری بەشی عارەبی جاش، کامیۆنێکمان بار کردووە، ١٦ مەڕی قەڵەو، هەموو دەرمانی دەرمانگایەک کە لەوێ بووە؛ بیست و حەوت پارچە تفەنگ و دەمانچە، زۆر کەڵوپەلی‌تریش. خاوەن کامیۆنمان هێناوە هەتا بن ئەو گردە؛ کامیۆنەکەمان پێ فرۆشتۆتەوە بە شێست دینار. جا ئێستا کەیفە؛ گۆشت مەڕ مشەیە! بێ تۆ ناخۆش نیوەڕۆژەیەکی شاهانەمان کرد.

شەوێک دوژمن لە لای «چەمانکێ»وە هجوومی کردبوو. پاسەوانەکانی پێشمەرگە نوستوون و خافڵگیر کراون. پێشمەرگەیەک «بەحری» ناو ڕادەپەڕێ؛ دوژمنیان گەیشتۆتە سەر. هەرا دەکا

و دەیکاتە تەقە. پێشمەرگە دێنە دەست و پاش دوو سەعات شەڕ، دوژمـن دەشـکێنن. بـەحری زۆر بە بریندارى هێنرایەوە «خورکێ». باسک و سنگ و سەر و چاوی پێچرابوو. یـەکێک گـوتی: لەوانەیە نەژی.

لە بن پەڕۆیانەوە بانگی کرد:

- دەمرم، بە قوربانی کوردستان بم! ئەمن زەربەتێکی گەورەم لـە دوژمنـان دا؛ خـەمی خـۆم نییە.

ڕۆژێک چەند پێشمەرگەیەک لە دەوری یەک دانیشتبوون قسەیان دەکرد. یـەکیان هەسـتا و بانگی کرد:

- سەیدا هەژار! خواحافیز. من چیدی پێشمەرگە نابم!

- برام کێ دڵی ئێشاندووی؟ بە خوای نایەڵین بڕۆی! لە سەر چی دەڕۆی؟

- سەیدا ئەوانە باسی شەهید دەکەن. ئەمن ناوم «قریاقۆس دنخە»یە. تـۆ و ئینـسافت، نـاوی من بۆ شەهید دەست دەدا؟! چۆن قبووڵ دەکەم لە سـەر قـەبرم بنووسـن: «شـەهید قریـاقۆس دنخە!».

- کاکە مەڕۆ! لەعنەت لە بابی ئەوە بۆت بنووسێ شەهید!

گوندێک لە لای دهۆک هەیە (سپیندارە)، خەڵکەکەی لە ناو جیرانان بە بێعەقڵ مەشهوورن. لەوان دەگێڕنەوە کە زەرگەتە بە منداڵێکیەوە داوە، دەستیان داوەتە تفەنگان: زەرگەتـە حـەدی چییە بە کوڕمانەوە بدا؟! چوونە ڕاوە زەرگەتە. زەرگەتەیەک بە سەر لووتی یەکێکـەوە نیـشتووە. فیتەی بۆ ئاوالان لێداوە و ئیشارەی بۆ سـەر کـەپۆی خـۆی کـردووە؛ یـانی ئـەوەتا، تـا نـەڕۆیوە تفەنگی پێوە نێن!

پێش تاوهەلاتێک یەکێکی سپیندارەیی تووتن دەدێرێ. دەبینێ وا سەرباز و جاش لە گـرد وە سەر دەکەون. دەڵێ: ئەی بەخێر بێن سەر چاوی من، دەست دەداتـە تفـەنگ و بـەرەو سـەری گرد ڕادەکا. زۆر جار بە گوللە قوڕی پێ هەڵـدەپڕژێ ڕاناوەسـتێ و سـەری گـرد دەسـتێنێ. نـۆ کەس لە دوژمن دەکوژێ و بە دە تفەنگەوە دەچێتەوە سەر ئاوداشتن کە دوژمن هەلاتووە.

ستوونێکی سەرباز بە سێ تانکەوە هجوومی کردە گوندی سپیندار. بە تفـەنگ (تفـەنگی ڕاو)، بە داس و خەنجەر بۆی چوون. تانکێک دە قولکە کەوت، ڕێگەی دووەکانیتر بڕا. خەڵـکەکە بـە ژن و منداڵەوە هێرشیان کرد. دوو تانک هەلاتن. تانکی دە قولکە کـەوتوو ناچـار تەسـلیم بـوو. سەرنشینەکانیان بە دیل گرت و تانکیان ئاگر دا. لەو شەڕەدا سـێ کەسـیان لـێ کـوژرا و دوازدە کەلاکیان لە دوژمن خست و هەر دەتگوت چوونە سەر شایی.

شەڕ لە هەموو لا گەرم بوو. بە ڕۆژ نەدەکرا بگەڕێم. ئەگەر کارم لە خورکێ هەبا، شەو دەچووم و بۆ خەو دەهاتمەوە باڵەتە. هەر تاریکان لە دێ دەردەچووین بۆ نـاو پۆلـە هـەنارێک، تـا ئێـوارە لەوێ دەماین و نان و چامان لەوێ دەخوارد. تەنەکە نەوتێکی بەتاڵمان کردبووە مێزی نووسـین، بە کاغەز و کاربۆن نەشرەمان دەنووسی.

بەیانیەک حافز مستەفا قازی درەنگ وە خەبەر هاتبوو. تـاو هـەلاتبوو؛ لـە دێـوە بـەرەو ئێمـە دەهات. دوو تەیارەی مێگ هاتن؛ دیتیان، بۆی گەڕانەوە. لە بن بەردێک دانیشت، دیـار بـوو لـە بەر چاوی تەیارەچی ون ببوو. چەند سووڕێکیان دا و ڕۆیشتن. حافز دەیگوت:

- زۆر ترسام. هەر دەمگوت دەی سەگباب لێمدەن با نەجاتم بێ! لێیان نەدام!

خەڵکی باڵەتە هەموویان خزمی ئەو برادەرانە بوون. زۆر جار دەعوەتیان دەکردین؛ خەیار و تەماتەیان بۆ دێناین. شەوێک گوتیان موهەندیسەکان بانگت دەکەن. بە گەرمایەکی زۆر، دەرگایان لە سەر خۆ داخستبوو؛ ئارەقیان لە پێش بوو. ترۆزی زەلام مەزە بوو. گوتم: کاکە ئەمەش ناو دنێن زەوق؟ کوڕە هەستن تا نەپیشاون!

دەستم پێ لە جەژنی ئارەق بەردان و ماوەیەک بەو بەزمە پێدەکەنین.

سەفەرێك بۆ لالەش

گوتمان با بچینە «لالەش» کابەی یەزیدیان. عەبدوڕەحمان قازی پێشمان کەوت. بە بێ ڕێگە، بە ناو دڕووە زەردەدا تاوێکی باش ڕۆیشتین؛ هەموو بەلەکمان بریندار بوو. دامانە چیا. پێشڕەوەکەمان ڕوتبەی ئەمیر لیوای هەبوو؛ ئەفسەرێکی بەناوبانگ، لە ڕێ ڕۆیشتن ماندوو نەدەبوو. هەر فەرمانیشی دەدا: «دوا مەکەون!». حافز و من شرۆڵترین و تەنبەڵترین پێشمەرگەی دنیا بووین؛ هەناسەمان سوار ببوو، دوعامان دەکرد یاخوا تەییارە بێ و بتوانین دانیشین. بۆ یەکەم جار دوعامان قبووڵ بوو. پێشڕەو ئەمری کرد:

- دانیشن تەیارە هات.

- ئۆخەی!

- هەستن تەیارە ڕۆیشت.

لە چیاوە سەرکەوتین و تووشی سەرەولێژێکی زۆر کوور بووین. ڕادیۆکەم بە کاک عەبدوڕەحمان بوو. بەردێکی لە بن پێ دەرچوو، ڕەتی برد و سێ چوار سەرمەقولاتی دا و تەخت لە عەرز درێژ بوو. من بێ ئەوە فکر بکەمەوە گوتم: خۆ ڕادیۆکەم نەشکاوە؟!

- ئای ماڵت وێران کەی دەبێ؟ ئەوە من دەمرم، ئەو دەڵێ ڕادیۆکەم!

گەیشتینە دەشتایی، ڕوومان کردە گەلی لالەش.

مەلای جزیری فەرموویە:

دل گەشتەمە ژ دێرێ، ناچم کەنشتەیی قەت میحرابی وێ بە من ڕا وەر دا بچینە لالەش

لە کتێبەکانی باسی مەشایخاندا و بە تایبەتی لە «تەزکەرەتولئەولیای عەتار»دا باسی شێخێک بە ناوی «عەدی بن مسافر» هەیە کە لە ڕەفیقانی خۆشەویستی غەوسی گەیلانی بووە. ژیانی شاران و زۆری یارانی لە بەر چاو کەوتووە و لە چیای هەکاری، لە کوختەیەکدا دوور لە دنیا ژیاوە. مریدە کورد دەوریان داوە. لەوان زەمانداندا دەستەیەک لەو سۆفیانە گەیشتوونە ڕادەیەک کە لایان وایە خودا هەمووی هەر ڕەحمەتە و بەزەیی، ڕەحمەت و عەزاب هەرگیز دانوویان پێکەوە ناکوڵێ. لەبەر ئەوە جنێویان بە شەیتانیش نەداوە و لایان وایە بوونی شەیتان ئیرادەی خوایە و بە زاراوەی ئەمڕۆ: تاکتیکی تایبەتییە؛ کە «مەنسوور هەللاج» و «جونەیدی بەغدایی» و «شبلی» و زۆر کەسی‌تریش لەوانە بوون. تەنانەت ئەحمەدی خانی خۆشمان لە «مەمەوزین»دا عوزر بۆ شەیتان دەخوازێتەوە و لاگیری لێ دەکا. دەڵێ: «خوایە! شەیتان هەر چونکە سەجدەی بۆ ئادەم نەبرد و گوتی جگە لە تۆ کەس ناناسم و بۆ بێگانە سەر نەوی ناکەم، وات بە سەر هێنا؟».

لە دوای مەرگی شێخ عەدی، چەند چین خەلیفەی ئەو هاتوون و ئەم ئیرشادەیان بەڕێوە بردووە. مریدی نەخوێندەوار و دڵگەرم -کە باشیش تێنەگەیشتوون- وردە-وردە پێیان لێ

هەڵبڕیوە، تا وای لێهاتووە کە شەیتان بە دۆستی نزیکی خوا بزانن و ناوی بنێن «مەلەک تاوس». موسڵمانانی جیرانیان بە کافریان لە قەڵەم داون و زۆر جار قەتڵوعامیان کردوون و سوڵتانانی عوسمانیش دنەی خەڵکیان لێ داون، کە کورد بە کورد بە کوشت بدەن. کار گەیوەتە ڕادەیەک، هەموو یەزیدیەک ڕقی زۆری هەر لە موسوڵمانە و موسوڵمانیش لای ئەوان هەر کوردە موسوڵمانەکەی هاوسایانە. ئیتر هەرچی موسوڵمان بیکەن لای ئەوان خراپە. وا دەردەکەوێ کە موسوڵمانان ناوی «یەزیدی»یان بە سەردا بڕیبن؛ کە یەزید زۆر خراپە. بەڵام خۆیان دەڵێن ئێمە «ئێزەدین»؛ واتا خودایی. زۆر کتێب دەربارەیانەوە نووسراوە و سەدها چیرۆکیان بۆ ڕێک خراوە؛ کە هیچیان یەکتر ناگرنەوە. هێندێک دەڵێن پاشماوەی زەردەشتیەکانن؛ هێندێک دەڵێن میترایین و زۆر شت. بەڵام من بە تێکەڵی و ئاشنایەتی و هاتوچۆ کردنی شوێن و پیاوە زلەکانیان وای بۆ چووم کە لکێکن لە موسوڵمانان و لایانداوە. هەر وەک چۆن موسوڵمانەتی پێغەمبەر یەک تەرح بووە و ئێستا ماشەڵلا هەزار لکی لێ بۆتەوە و هەمووش یەکتر بە کافر دەزانن و هەمووشیان ڕاست دەکەن!

ئەو شیو و دۆڵەی کە خانەقای شێخ عەدی بووە، ناوی لالەش و چونکە ممبارەک و پیرۆزە، قەت کەس دارێکی نەبڕیوە، سەر تا پا کەسکە و بە ڕاستی بەهەشتێکی سەر ڕووی زەمینە. گەلی لالەش زیارەتگای هەرە گەورەیە. پیاوە دینییە گەورەکانیان- کە هیچیشیان سیوادی نووسین و خوێندنیان نییە، جگە لە بابە شێخی ڕەئیسی دینی هەرە زل کە لە شاری «شێخان» دەژی و ساڵێ چەند مانگێک دێتە وێ- زۆریان تەرکە دنیا لە لالەش دەژین.

ڕێگەی ڕوو بە لالەش و مەرقەدی شێخ عەدی -کە یەزیدی پێی دەڵێن شێخ هادی- چەورپژێکی باش کراوە. من پاش پانیەم بە شەکالە خوارەکەم بریندار ببوو. کە گەینە سەر ئەم ڕێ خۆشە، شەکالم داکەند و بە پێخواسی ملی ڕێم گرت. بە سەر پردێکی سیمانیدا پەڕینەوە کە چەمێکی چکۆڵەی بە ژێردا دەچوو. هەر گەیشتینە ناو ئاوایی، «فەقیر شەمۆ» کە یەکێک لە پیاوە ئایینییە گەورەکان بوو، دەگەڵ بیست کەسێک لە دوورەوە بە پیرمانەوە هاتن. گوتمان دیارە جەنەڕاڵ عەبدوڕەحمان قازییان ناسیوە بۆیە هاتوون. نەخێر زۆر بە هەڵە چووبووین، هاتبوون بە پیر منەوە. سەرزارەکی بەخێرهاتنی هەواڵەکانمیان کرد. فەقیر و سۆفییەکان فڵچ و هۆڕ ملیان لە ماچ کردن و لە باوەش گرتنی من نا. هەزار جاریان گوتیێ «تە بخێر هاتی سەر چاڤا، سەر سەرا»، هێشتا کەمە. بە ڕاستی واقمان وڕمابوو: خوایە خەبەر چییە؟ بە پاڵەپەستۆ وە پێش ژەنەڕاڵیشیان خستم و چووینە دیوەخان. هەر کەس لە کیسە تووتنی خۆی جغارەی بۆ دەپێچامەوە و تا چایەکیان بۆ برادەرانم دێنا، دوانیان لە پێش من دادەنا. «سەیدا هەژار، سەیدای دەلال» کەری نێر نەیدەکێشا!

- فەقیر شەمۆ، ئێمە هاتووین زیارەتێک بکەین و ئەمڕۆ بڕۆینەوە.

- ئەم قسە چییە؟ سوێند بە ئەبولقاسم و شێخ شەرەفەدین و بە گۆڕی پیرۆزی شێخ هادی، سێ ڕۆژان میوانی ئێمەن.

دوای نانی نیوەڕۆ چووینە سەر «ئاوی زەمزەم» کە حەوزێکی سەر داپۆشراوە و سەکۆی لە دەورە هەڵبەستراوە و حەسیر و بەڕەی لێ ڕاخراوە. سەرچاوەی کانییەکە لە ژوورێکی دیکە دایە کە دەرگای داخراوە. ئاش گێڕێک ئاو، سارد وەک تەرزە، سووک وەک ئاوی حەیاتێ فڕ دەکا و دێتە حەوز و لەوێوە بۆ ئاودێری باغ و دەغڵ دەڕوا. ئەو کیژ و لاوانەی دڵیان دەچێتە یەکتر و

دەبن بە دەزگیران، لە سەفەری حەج بۆ لالەش دێن لە دەوری ئەم حەوزە دادەنیشن. «فەقیر شەمۆ» یان «بابی چاوێش» یان «بابە شێخ» بۆ خۆی دوان دەباتە ژووری سەرکانی و فۆتە لە ئاو هەڵدەکێشێ و لە سەریان دەبەستێ و لێک مارە دەکرێن. ئیتر بەو جۆرە تا هەموو دڵبەر و دڵدار پێک دەگەن.

- فەقیر شەمۆ، یانی چی ئاوی زەمزەم؟

- سەیدا ئەم ئاوە ڕەگی لە ئاوی زەمزەمی حەجی بسڵمانانەوە دێ!

- های قسەی هیچ! ئاوی زەمزەمی مەکە سوێرە، تاڵە، بۆگەنە، لە بەری ناڕوا، حەدی چییە چاکترین کانیاوی کوردستان لە ڕەگی ئەو بێ؟!

دیار بوو بزەی سمێڵی دەهات؛ بەلام دەیگوت: وا مەفەرموو، وا دەڵێن!

فەقیر شەمۆ پێشمان کەوت بۆ زیارەتی شێخ هادی. لە حەساریکەوە ڕەد بووین. دەرگای مەرقەد، گەورە و دارین و سپی بوو. ڕەسمی ماریکی بە ڕەش لێ هەڵکەندرابوو. لە دالانێکەوە ڕۆیشتین، لە دەستی چەپ دەرگای ژووری مەرقەد بوو. ئاشکرا دیارە مزگەوت بووە، شوێنەواری میحرابی هەر ماوە. شباکی سەر قەبر سندووقێکی زۆر زەلامی دارینە. هەر فەقیر ماچ دەکا و ئێمەش بە شوێنیدا. تێرمان هەموو گۆشەی مەرقەد ماچ کرد. فەقیر دوعای بۆ کردین و دوعای بۆ بارزانی و شۆرشەکەی کرد و ئامینمان گوت.

لە خەڵکم بیستبوو کە شەوێکی تایبەتی لە ساڵدا، مەلەکتاوس لە پشت پەردەوە قسە دەگەڵ بابە شێخ دەکا. چاوم گێڕا پەردەیەکی سووری کاڵەوە بوو، لە سووچێکی مزگەوت لە بەرانبەر دەرگاوە هەڵێوەسراوە. پرسیم: ئەمەش زیارەت کەم؟ فەقیر خۆی دا دوای هەموان. گەڕامەوە سوێندم خوارد کە من پێش تۆ ناکەوم. ناچار پێشم کەوت. گەییمە پەردە سوور، هەڵمدایەوە. کورسیەکی لێ داندرابوو؛ هیچی‌تر. مەلەک تاوسیشم نەدیت!

بردیانینە چەند زیارەتی‌تریش. دارتوویەکم دیت کە دەبوو ماچ کرێ. دار زۆر زل بوو، بەلام لەو شوێنەی دەمی پیاو بیگاتێ، لە ناو قەددا، وا باریک ببوو کە نزیک بوو لەبەر بای بەهێز بشکێ؛ هەمووش لە لای جێ ددانان بوو. چەند نەمامە تووی دیکەشیان لە پەنا چەقاندبوو کە ئەگەر گەورەکە شکا، خەلیفەی ئەو بن. لە مێرگۆڵەیەکدا ڕەنگە چوار پێنج هەزار سینگۆڵکەی دار دە عەرز چەقێنرابێ. بەردێکیشمان ماچ کرد کە گۆیا شێخ هادی لە سەری دانیشتووە و تەیر و توور هاتوون لە سەر شانی هەڵنیشتوون.

ئەو ڕۆژەمان بە زیارەتانەوە ڕابوارد. پێش نوێژی ڕۆژی دواییش لە سەر کانی زەمزەم -کە زۆر فێنک بوو- چا و نانی نیوەڕۆمان خوارد. ئەمەت لە بیر بێ کە خواردنی هەرە باش و ماقوول لە هەموو بادینان و جزیریش، ساوار و گۆشتە؛ برنج هیچ قەدری نەگیراوە. ژەنەرال قازی -کە هەر خۆمانە بووین- گوتی: من هیچ بە دڵ ماچی مەرقەدانم نەکرد، بەلام نەشدەکرا نەیکەم.

گوتم: جەناب وا دیارە منافقی. من لە تەهی دڵ ماچیشم کرد و چیش نەقەوما!

دەمەدەمی عەسر، حافز مستەفا قازی و من کەوتینە شوێن فەقیر شەمۆ؛ چووینە قەدی کێوی پشت مەرقەد. بۆ ئیستراحەت لە بەر سێبەرە دارێک دانیشتین. گوتم: فەقیر شەمۆ! من حەسرەتێکم لە دڵدایە: زۆر حەیفە ئەو هەموو عیلمەی دە سینگی جەنابت و بابە شێخ و بابی چاوێشدایە نەنووسرێتەوە و خوا نەخواستە کە ئێوە وەفات بفەرموون لە بەین بچێ.

حافز بەو قسە قۆرە پێکەنینی هات. دەستی بە دەمیەوە گرت و گوتی: من دەچمە هۆو بن

دارە، جغارە دەپێچمەوە؛ نەوەک ئێـوە بـە تـووتن بپـشمن. تۆزێکمـان لـێ دوور کەوتـەوە کـە ڕووشمان دەو نەبێ. فەرمووی: ڕاست دەکەی؛ بـەلام پیـاو خراپـان کـار خـراپ دەکـەن. مـەلا خەلیلێک هەیە لە شێخان، ئەو نامەردە چەند ساڵە هەوالی بابەشێخە؛ کتێبێکی لە سەر ئیزدیان نووسیوە، هەمووی درۆ و بوختانە. نابێ کەس بینووسێتەوە.

- یانی باوەڕ بە منیش ناکەی؟

- چۆن باوەڕ بە تۆ ناکەم؟! هەر هەوالان مە لە جزیرێ خەبـەری تۆیـان پێـداوین کـە چەنـد مرۆیەکی باشی. پێرێ کە دەهاتن چاومان لێتانەوە بوو. زیاد لە هەمووان تۆ قانوونی ئیزدیانت بە کار برد: شەکالی خۆت داکەند و بە پێخاوسی هـاتی. زانیمـان تـۆ تمـام لـە خۆمـانی و هاتینـە پێشوازیت!

- بەلێ ڕاستە لە خۆتانم؛ خوێندەواریشم؛ بەلام هیچ لە ئۆلـێ نـازانم (ئـۆل: دیـن). دەمـەوێ چەند پرسیارێک بکەم، ناشینووسمەوە.

- بەلێ سەر چاوا، بێژە!

- چیرۆکی ئەم خۆ پێخواس کردنە چییە؟

- مرۆیەک هەبوو ناوی مووسا بوو، تە ناس دکی؟!

- بەلێ باشی دەناسم!

- مووسا ژ بیناهیا چاڤا پسیار کرد: خـودێ! تـە وێ کـەنگێ بمـری؟ چەنـد عـەمرێ تەیـە؟ بیناهیا چاڤا گۆت: مووسا! دەروێشەک ل گەلێ لالەش هەی، تنێ ئەو زانت چقاس عـەمرێ مـن مایە؛ هەرە ژی پرسە. مووسا هات خورجیک سەر ملێ وی بوو. گـەها نـک پـلا سـلاتێ (پـردی سیراتێ)، خورج ئێگر گرت. مووسا گۆت: خودێ چما ئێگر کەتە خورجـێ مـن؟ خـودێ گـۆت: «خەلع حیزا!». نازانی یانی چی؟

- نەخێر.

- یانی شەکالا خۆ پاوێژە! مووسا شەکالا خۆ ئاڤێت، ئاگر ڤەمرد. لـڤێ گاڤـێ ڕە، هـەر کـەس گەهایە ڤێ دەرێ، دبە شەکالا ژ خۆ کا و خواس بمەشە.

لەبەر مرقەی پێکەنینی حافز نەموێرا بپرسم دەی خـوا چەنـدی عـومر مـابوو؟ ترسـام فـەقیر قوشقی ببێ و بەجێم بێلێ. بە داخەوە نەمزانی خودا کەی لە دنیا دەردەچێ!

- دەی ئەزبەنی، تە پلا سلاتێ مە دیت؟

- بەلێ، وە باڵ بەستۆم پرد وا دەبێ؛ جێپی بە سەردا دەڕوا. پردی سـیراتی موسوڵـمانان لـە موو باریک‌تر، لە ئەڵماس تیژتر، ڕێگەی سەد ساڵ دوور، هیچ تەنافبازێکی لۆتی بیجارِیش ناتوانێ لێی بپەڕێتەوە!

- هێندێک وەک کەلە بەردم لە دەوری پردی سیرات دیت؛ ئەوانە چ بوون؟

- برا سیخوڕ زۆرە، بێستانان ناهێلن. لاوەکانمان لە پشت ئەو بەردانە شەوانە خۆ مات دەکـەن سیخوڕان دەکوژن!

- ئافەریم پردی سیرات! هەم زیارەت و هەم ڕاوە سیخوڕ! ئەگـەر چووینـە زیـارەتی مەرقـەد، شکلی مارم لە درگا دیت. چەند شتی وەک لینگە تـەرازووی بـە زنجـیر هەڵواسـراوی لـێ بـوو؛ ئەوانە چن؟

- شکلی مار مەپرسە! بەلام بـە خـودا بـە دڵ دەمـزانی ئـەو پرسـیارە دەکـەی! ئـەو لینگـە

تەرازووانە ڕۆن و پڵیتەیان تێدەکرێ بۆ ڕووناکایی. نابێ نەوت بچێتە بارەگای شێخ هادی.

- بەڵێ نەوت شتێکی بۆگەنیوی پیسە. ئەو سێ کێوەی دەوری گەلی داوە ناویان چیە؟

- ها، ئەم کێوەی لێی دانیشتووین: «عورفەت»، ئەوی بەرانبەر: «شەهدەت»، ئەوی لای ڕۆژاوا: «عەزرەت». وەختی خۆی لە بەغدایەڕا عەبدولقادر گەیلانی، جونەیدی بەغدادی، شبلی، حەسەن بەسری و گەلێکی‌تر لە ئەولیا هاتنە شەڕی شێخ هادی. گەیبوونە بن چیا، شێخ هادی بە کەرامەت زانی ئەوان هاتوون. یەزیدیەکی سواری گاشەبەردێک کرد و بە هاڕەهاڕ، وەک هەور بگرمێنێ، گەیشتە پێشیان لە سەری چیا. خەبەری پێدان کە شێخ هادیش دێت. شێخ هادی سواری شێر بوو؛ ئاوزەنگی زینی شێر دووپشک بوون؛ مارێکی زەلامی کردە قامچی و چوو...

- دووپشکەکانی ئاوزەنگی نەدەپسان؟!

- نا، دووپشکی گەلەک مەزن بوون! چاوی بەو شێخانە کەوت. بە خێری هێنان. لە بن سێبەرە بەردێک دانیشتن. دنیا گەرم بوو؛ هەموو میوانەکان گوتیان: تینوومانە؛ بۆ ئاو چ بکەین؟ شێخ هادی بە گۆچانەکەی دەستی لە بەردەکەی دا. باوەشێک ئاوی سارد لە بەردەوە فڕکەی کرد. تەزبیح و عاسایەکیش بە ئاوەکەدا هات. عەبدولقادر گوتی: ئۆ خودێ! ئەوە عاسا و تەزبیحی منن لە بیرم کردبوون! ئیتر لە دیتنی ئەم موعجیزە هەموویان شادەیان دا کە شێخ هادی لە هەمووان شێخ‌تره. ناوی کێوەکە بوو بە «شەهدەت». لەوێوە هاتنە گەلی؛ وە سەر ئەم چیایە کەوتن. زۆر باش یەکتریان ناسی و بوونە ناسیار. «عارف، عورف» بە عارەبی یانی ناسیاری؛ ئەم کێوەش ناوی «عورفەت»ی لێ نرا. مەلا ئۆبەکری جزیری لە جزیر و بۆتانەوە زۆر عاشقی شێخ هادی بوو؛ هات کە زیارەتی بکا. گەیشتە سەری ئەو چیایە، بە دیوی گەلیدا ڕۆحی دەرچوو، عەزرەتی دیداری پێ ما؛ بۆیە ناو نراوە «عەزرەت»!

- مەلا ئەحمەدی جزیری لە شیعرێکیدا باسی لالەش دەکا.

- نەخێر ناوی ئەحمەد نەبوو، ناوی مەلا ئۆبەکر بوو!

- بەڵێ ڕەنگە من بە غەڵەت چووبم!

فەقیر لە منی پرسی:

- دەڵێن لە حەجی بسڵمانان، ئەو خەڵکە بەلەنگازە خۆیان ڕووت دەکەنەوە، لەو سەحرا گەرمەدا ڕادەکەن؛ ڕاستە؟

- ئەی جەنابی فەقیر! چت زانیوە؟ ئەو هەموو ڕووتە لەو دەشتەدا گرێوە غارێکیانە، سەدیان وە بن پێ دەکەون؛ زۆریان لە بەر تۆز دەخنکێن؛ خوا بە نسیبت نەکا!

- دە بزانە حەجی ئێمە چۆنە: سێ شەوان هەموو کیژ و لاو، ژن و پیاو، خۆ دەخەملێنن، جلکی جوان دەبەر دەکەن، لە سەر چیای عورفاتێ لە بەر دەنگی شمشاڵ (شەباب) دەڕەقسن تا ماندوو دەبن و خەو بە لایاندا دەباتەوە.

- دە ئۆباڵ بەستۆم حەج وا دەبێ! با عارەبی پێخواسی بێ‌دەرپێ، لە ناو خۆڵدا بگەوزن؛ گۆڕی گیانیانە!

بەو قسە خۆشانە سێبەر شۆڕ بوون و هاتینەوە گوند. حافز شین و ڕەش ببۆوە لەبەر پێکەنین؛ دەیگوت: تۆ چۆن پێکەنینت نەدەهات و دەتگوت پیرە یەزیدی سەد ساڵەی وا کابرات گەرم داهێنابوو؟! گوتم: کاک حافز! زۆر ساڵە لە من کەرتری دەس نەکەوتبوو ئاوا گوێی بۆ ڕاگرێ و بەڵێ بەڵێی بۆ بڵێ!

شەو لە مەجلیس گوتم: کوردەکانی ڕووسیا لـە ئەرمەنـستان و گورجـستان پتـر لـە سێـسەد هەزار دەبن و هەمووش یەزیدین.

فەقیر شەمۆ قوت بوو:

- پارەی ئەوان چییە؟

- ڕووبڵە.

- ئای بچیە ناویان و ڕووبڵ کۆ کەیەوە!

- ڕووس کافرن، ڕێگە نادەن بەرەکەتی وەک تۆ بچێتە ولاتیان!

بە خزمەتی بابی چاویشیش گەیشتین. ئەگەرچی هەموو پیـاوی ئـایینی یەزیـدی جلکیـان و مێزەرەیان ڕەشە، ئـەو سـەر تـا پـای سـپی بـوو. پرچـی هۆنیبوونـەوە؛ هاتبوونـە سـەر پـشتی. تەرکەدنیایەکی زۆر پاک و خاوێن بوو. دەیانگوت هەرامەکەی خۆی بە چەقۆ بڕیوە تا تەماحی لە ژنان ببڕێ! سێ ژنی تەرکەدنیا خزمەتی دەکەن. لە پاش «میر» و «بابەشێخ» لە هـەموو کـەس پایەبەرزترە. بابی چـاویش جگـە لـە بـەخێرهێنان، هـیچ قـسەی خۆشـی بـۆ نـەکردین. باسـی سینگۆلکە و کڕووز بوونی دارتووشم پرسی، گوتیان: هەر یەزیدیەک بێتـە زیـارەت، لـە حەجـدا سینگێک لەو مێرگە دادەکوتێ کە ڕۆژی قیامەت ئەسپی خۆی لێ ببەسـتێتەوە. هـەر کەسـەش تیسمالکێک لە دار توو دەکاتەوە، بۆ بەرەکەت دەیخاتە کەندووی ئاردەوە.

حەجیان دەگەڵ جێژنی قوربـانی ئیـسلام بەرانبـەرە. ڕۆژی دوای جـەژن چەنـد لاوێکـی زۆر بەتاقەت و چالاک، هەر یەک بە گۆپاڵێکەوە، دەچن لـە بـەر دەرکـی حەسـارێک ڕادەوەسـتن و گۆپاڵ لە سەر شان ئامادە، گوێلپارێکی دابەستراو لە ژوورەوە حەبس کـراوە؛ مـیر و بابـە شـێخ و پیاوانی ئایینی لە سەربان سەفیان بەسـتووە و سـەیر دەکـەن. یـەکێک دەچێتـە ژوور و دێ لـە دەرگا هەرا دەکا: «ئەوا هات!»، هەموو وشیار دەبن و حازر؛ بەلام نایـە. دوو جـار ئـەم پڕۆڤـەیان پێ دەکا و سەری سێ جارە دەڵێ هات و گوێلپار دەردەپەڕێ و کوڕگەل بە گۆپاڵێنـان دەکەونـە سەری و هەرچی بیگاتێ دەیکوتێ تا دەیکوژن. چەندین مەنجەڵی گەورەی ساوار لە سەر ئاگرە؛ گۆشتەکەی بە سەر مەنجەڵەکاندا بەش دەکەن. دبێ هێندە کولابێ تـا ڕیـزاڵ - ڕیـزاڵ دەبـێ. ئەمجار یەکێک هەرا دەکا: «بگـەنێ!»، هـەی لـەوەی مـەزبووت و بـەکار بـێ و پارچەیـەک لـە گۆشتی گوێلپاری قوربانی دەست کەوێ؛ ئیتـر ئـەوە بەختـەوەرە. ئـەمجار وێکـڕا نـانی جێژنـە دەخۆن و حەجاج بلاوەی دەکەن.

لە بیرم چووبوو لە سەر ئەو بەردە دانیشتبووم کە پیرۆزە و نشیمەنی شێخ هادی بـوو. فـەقیر شەمۆ گوتی: مەمنووحە! گوتم: مام فەقیر! ساڵێ ئەو هەموو دینارانە لەو یەزیدیانـە وەردەگـرن، ناکرێ دە دینار بدەن بە شیشی ئاسن و دەوری ئەو بەردەی پێ بدەن، تا کەسی‌تر وەک من لـە بیری نەچێ و لە سەری دانەنیشێ؟! گوتی: ڕاستە؛ دەبێ ئەوی چێکەین.

پێویستە ئەمەش بزانین کە یەزیدی کورد، ئەوانەی لە شەنگال و دەشتی مووسـڵ و جزیـرەی سووریا و لە تورکیا دەژین، چوار تایفەن: میر، پیر، شێخ، فەقیر. هیچ تایفەیـەک ناتوانـێ ژن لـە تایفەیەکی‌تر بخوازێ. شیربایی یەکجار زۆرە. زۆر کەس هەیە پیر بووە، هێشتا قیستی شـیربایی دایکی لە سەر ماوە و دەبـێ سـاڵ بـە سـاڵ بیـدا! تـەلاقیش زۆر زەحمەتـە. چونکـە کـابرا زۆر دەوڵەمەند نەبێ ناتوانێ دووبارە ژن بێنێ. یەزیدیەک لە تایفەی «میر»، گاوانێک بوو لە سـووریا، ژنەکەی پێیەوە دانەدەنیشت. پازدە هەزار لیرەی سوورییان دەدایە تەلاقی نـەدەدا؛ چونکـە بـەو

قیمەتە ژنی لە تایفە دەست نەدەکەوتەوە!

پیاوانی دینی بریتین لە «میری گەورە» کە لە ماڵە میوانن و کەیخودایان قۆلی بۆ دەکێشن و میر دەسەلاتی یەکجار زۆرە. ئەگەر لە مریدێک تووڕە بێ و بڵێ حەرامم کردی، کەس هاتوچۆی کابرای حەرام کراو ناکا؛ قسەی دەگەڵ ناکەن؛ تەنانەت نابێ مریشکیشی بچێتە ماڵی جیرانان. ناچارە بە دیاریەکی باش میر ئاشت کاتەوە. لە میر بەرەژێر «بابەشێخ»ە کە کاروباری شەرع و ڕێوشوێنی یەزیدیانی بە دەستە. دەرەجەی سێهەم «کۆچەک» دێت کە لەقەبێکی ئایینی گەورەیە. دەرەجەی چوارەم «فەقیر»ە، دەرەجە پێنجەم و لە هەمووان نەوی‌تر «قەوواڵە» کە بەیت و باوی دینی لەبەرە و بە دێهاتدا دەگەڕێ و پووڵ بۆ میر و پیاوانی ئایینی کۆ دەکاتەوە و سمێڵی خۆشی چەور دەکا و بەشی خۆی پاشقل دەدا. لە پاییزی درەنگدا، میر دێت و گەڕاندنی «تاوس» کە هەیکەلە تاوسێکی لە مس یان زەردە بە هەڕاج دادەنێ. قەووالان لە سەر یەکتری زیاد دەکەن. کێ دەیباتەوە، دەگەڵ چەند کەسێکدا دەڕوا بۆ گوندان و تاوسە مسە لە تێڕێک دایە. خەڵکی دێ -ژن و پیاو- بە پیر تاوسەوە دێن، دەیکەنە موزادەیە کە کێ تاوس بباتە ناو دێ. کێ بەری کەوت، تێڕی تاوسی تێدا دەخرێتە سەر ملی و دێتە گوند. هەموو خەڵکی گوند (پیاوەکانیان) دەوراندەور لە ژوورێکی گەورە دادەنیشن. قەووال لە پاش گوتنی چەند بەندێکی دینی، بە دەنگ بانگ دەکا: فلان کەس تاوس ڕووت تێ ناکا، چەندی دەدەی؟ مەڕێک؟ کەمە! دوو مەڕ... تا پێک دێن و هەر کەس بە ئەندازەی دارایی خۆی. ئەو دەم ڕووی تاوسی تێ دەکا پاش سەر چاکردنەوەی پیاوان، ئیجازە بە ژنان دەدرێ بچن زیارەتی تاوس بکەن و بەشە دیاری خۆیان بەرن. قەووال قازانجی خۆی دەبا و ئەو پووڵە بە میر دەگا؛ کە ساڵانە خۆی لە هەزاران دینار دەدا.

پیاوی بە دین نابێ قەت مووێک لە لەشی بقرتێنێ؛ نابێ نینۆکی بکا؛ نابێ تارەت بکا؛ یان دەم و چاوی بشوا. بەرەبەیانان لە خەو کە هەستا، ژێرپیاڵەیەک ئاو تێدا دێنێ، سەری هەردووک قامکی شادە کە بەو ئاوەیان تەڕ دەکا، بە قولینچکی چاوی دادەماڵێ کە ڕیپۆقی لێ بکاتەوە. بەڵام میر لەو قەید و بەندانە ئازادە؛ دەتوانێ ڕیش بتاشێ؛ خۆی بە ئاو بشوا؛ بە کاڵەی مووینەوە لە پردی سیراتەوە بێتە مەرقەدان. میر زۆربەی مانگی ساڵ لە لەندەن و ئورووپا ڕایدەبوێرێ و زۆر خۆشگوزەرانە.

نوێژیان، بەیانیان تاوهەلات ڕوانینی هەلاتنی ڕۆژە و لە بن لێوان دوعا کردنە. ڕۆژوویان سێ ڕۆژە. وەک دەڵێن خودا بانگی محەممەد و مەلەک تاوسی کردووە، گوتوویە ڕۆژوو سی بێ؛ محەممەد چونکە عارەبە و بە تەماحە گوتوویە سی ڕۆژوو باشە! مەلەک تاوس زانیویە محەممەد بە هەڵە چووە گوتوویە: با ئێزدی سێ ڕۆژوو بگرن؛ خودا نەیگوتووە سی، گوتوویە سێ! بەڵام بابەشێخ دەبێ دوو مانگ لە سەر یەک ڕۆژوو بێ. ئەمما ئەگەر میوانی بێن، دەبێ لەبەر خاتری میوان ڕۆژوو بشکێنێ و بۆی بە ڕۆژوو حیسابە! فێڵە شەرعییەکیان بۆ دۆزیوەتەوە: لەو دوو مانگەدا هەر ڕۆژە چەند کەسێک بە کاوڕ یان گیسکێکەوە دەبنە میوانی بابەشێخ و ناچارە ڕۆژووەکەی بشکێنێ! دوو مانگەکە بەو فێڵە دەرباز دەبێ. بۆ مایەی ژیانی بابەشێخ و پیاوانی‌تری ئایینی، بە پێی کتێبەکەی «مەلاخەلیل سولەیمان»ی شێخانی -کە لام وایە ڕاستترین شتە کە لە سەر یەزیدی نووسرابێ- بیست و حەوت جۆر ماڵیات و سەرانە لە یەزیدی دەستێندرێ.

گوتنی کەلیمەی «شەیتان» هەر نییە و کفرە. تەنانەت هەر وشەیەک شین و تێی گەورەی

تێدابێ خۆی لێ دەبوێرن. بە زاراوەی یەزیدیان بە خلیسکان دەڵێن: «شەمگین»، لە ترسان دەڵێن فلان لە قوڕ چەقی. نابێ کەس تف ڕۆ کا؛ نابێ ئاو دە لوولێنە بکرێ. لە جزێرێ حەسەن ناوێکی یەزیدی لە ترسی حکوومەتی تورک هەلاتبوو، لە ماڵە حاجۆ دەژیا. ڕۆژێک دڵخۆشی منی دەداوە:

- سەیدای هەژار غەم مەخۆ! دەزانم ئاوارەیی ناخۆشە. ئەوا منیش ئاوارەم و جاری وا هەیە مەجبوورم بە مەسینە دەست بشۆم؛ بڵێم چی دنیا وایە!

- حەسەن گیان! بە ڕاستی هەر تۆ لێت قەوماوە!

کاهوو نابێ هەر ناویشی بڵێن؛ کە پێی دەڵێن «خەس». چونکە وەختێ کە ئادەم لە بەهەشت دەرکراوە و خودا لە مەلەک تاوس ڕەنجاوە، مەلەک تاوس خۆی لە ترسان لە بن چڵەکاهوو شاردۆتەوە. چڵەکاهووی زمان‌شڕی بەدفەڕ جاسووسی کردووە و ڕاستی گوتووە: «ئەوەتا لە بن من دایە!». کە ئەم چیرۆکی کاهووە لە کتێبی «قصص الأنبياء»ی تورەهاتی خۆشماندا هەیە.

ئەگەر نینۆکیان لە درێژییان بپەڕێ، یان مووبان بڕژێ، دەبێ بینێژن؛ لە قیامەت حیسابی هەیە. ئێستا زۆر کەسی وایان تێدا پەیدا بووە کە ڕیش دەتاشن؛ هەیشە خوێندوویانە و فاسق بوون! ئەو عەلی چۆقیەی باسم کرد، ببوە موعەلیم و کارمەندی ئیدارە. پێشمەرگەی یەزیدی - کە زۆریش ئازان- لە شۆرشەکەی بارزانیدا زۆریان چاویان کرابۆوە. گوێیان زۆر لەو خرافاتە نەدەگرت.

مەسەلەی ناموووس زۆر گرینگە. پیاوێک ژنێکی بە مێرد هەڵگرێ یان ئیلاقەی بکا، جەزای هەرکام کوشتنە. درۆ کردن زۆر گوناهێکی گەورەیە. بەلام دزی کردن -نەخوازە لە موسوڵمان بێ- عافووی لێیە و پیاوەتییە. دەڵێن لە چیای شەنگالی هەر پیاوێک نەتوانێ حەیوانی قاورمە بدزێ، بە پیاو حیساب ناکرێ. دەیانگوت جارێک یەزیدیەکی خەڵکی جزیرە زاتی ئەوەی نابێ بچێ حەیوانی قاورمە بدزێ. ژنەکەی زۆری سەرکۆنە دەکا کە تۆ پیاو نی و ئابڕووت نییە. ناچار دەچێتە لای فەلەیەک بزنێکی قەڵەوی لێ دەکڕێ بە وادەی مانگێک بەهار. شەو درەنگێک گوێی بزنی گرتووە و بە دزیەوە هێناویەتەوە ماڵ و بە ژنەکەی گوتووە:

- ئەوا قەلیم دزی!

- ئافەریم ئێستا پیاوی!

مانگێک بەهار چووە. فەلە بۆ قەرزەکەی هاتووە. کابرا لە ژنەکەی زۆر ترساوە، هەر خاوەن قەرز هاتووە قسە بکا بڕی بە قسەکەی داوە و باسێکی جیاوازی کردووە تا فرسەتی هێناوە و ڕایکردووە و چۆتە گردی ئەوبەری ماڵان و بە سەر خوراندنەوە بانگی کردووە:

- کریڤۆ (خزمەکەم) بە ئەبولقاسم ننە، ننە!

ژن زانیویە چ باسە و بە تێلا کەوتۆتە سەری و نەیگەیوەتێ!

قەبری شێخ هادی لە عەرزەوە چۆتە زوهرە. قەبری شێخ ئەبولقاسم و شێخ شەرەفەددین - کە دوو پیاوی موقەددەسن- لە مانگە. ڕۆژێ کە ڕووسان مانگی دەسکردی خۆیان نارده سەر مانگ و لە مەجلیسی دیوەخانی تربەسپی باسی دەکرا، عەمەری خێلتکێ -کە یەزیدیەک بوو- گوتی: خودێ ئۆلا مە چوو! (بەخوا دینمان نەما)!

- بۆچی عەمەر؟

- ئەگەر ئەوانە بچنە سەر مانگ، دەچن لە سەر قەبری ئەبولقاسم دەمیزن!

ئەو عەمەرە دڵسادەیەکی قسەسەیر بوو. جارێک گوتی: مـن دەڵـێم خـودا پیـاوێکی فێـڵزان بووە. زوو خۆی لە عاسمانان جێکردۆتەوە و حوکم لە ئێمە دەکا!

ڕۆژێک دەگەڵ زەبیحی بە ڕێدا دەڕۆن؛ دەڵێ: لە کن ئێمە یەزیـدیان هـەر دوو شـت پیـسە: قەرزداری و موسوڵمان!

یەزیدی خۆیان دەڵێن دوو کتێبی عاسمانییان هەیە کە یەکیان «مەسحەفا ڕەش» و ئەوی‌تـر «جلوە»یە. مەسحەفا ڕەش لای بابەشێخە؛ ئەگەر لە سندووق بێتە دەر، تاعوون هەموو کەس قـڕ دەکا. جیلوەم دیـوە؛ چەنـد حیکایـەتێکی کـەراماتی شـێخ هادییـە کـە لـە زۆر کتـێبی باسـی مەشایخاندا خوێندوومنەوە. دەڵێن مەسحەفا ڕەش کرمانجییە؛ بەلام جیلوەکەی من دیومـە بـە عارەبییە. بە قسەی مەلاخەلیل کە چل-پـەنجا سـاڵ جـیرانی بابەشـێخ و نێـوان خـۆش بـوون، مەسحەفا ڕەش درۆیە و هەر نییە.

ژنە یەزیدی زۆر ناحەزن؛ لە عارەبی دەشت دەکەن؛ کراسیان سپییە. کە قەتیش خۆ ناشـۆن، دەڵێن بۆگەنیویان لێ دێ. قسێکیان هەیـە دەڵـێ: «ئـەم ئێزدینـە، جـل سـپینە، بوهیـشتینە. هەرچی فڵنە لە ژێریا مەنە. ئەمما بسڵمان: مان و مان!».

ئارەق خواردنەوە لە ناو پیاوانیاندا زۆر عادەتە. من شێخ ناسرێکم لە جزیرێ دەناسی هەمیـشە مەست؛ هەمیشە بەتحە عارەقی لە باخەڵـدا بـوو؛ پیـاوی ئـایینیش بـوو. ڕۆژێـک لـە دەم کـانی نوستبوو، مار پێوەی دابوو. مارەکە ڕەق هەلاتبوو، شێخ ناسر وە خەبەر نـەهاتبوو! گـوتی: هـەژار ئەوە جەددی من مارەکەی کوشت!

- بەڵێ یا شێخ ئەو جەددەت کە لە ناو گیرفانت دایە! خوێنت بۆتە ژەهر!

لالەش چەند زیارەتێکی جگە لە شێخ هادی لێیە: شەمسی تەبریزی، نەزەرگەی بارزان و مەلا ئۆبەکری جزیری؛ کە دەبێ زیارەت بکرێن. شـێخ عـەدی وەک دەڵـێن ئەمـەوی یـان سـەر بـە ئەمەویان بووە. دوژمنانی مریدەکانی کە ناویان ناون یەزیدی، بۆیـە بـووە کـە بـە یەزیـدی بـنی معاویەیانەوە بنووسێنن کە بە ڕابردنی زەمانی زۆر، خۆیان (یەزیدیەکانیش) ئەم باسەیان لێ بووە بە ڕاست. ناوی یەزید و معاویە لە ناویاندا زۆرە. ناوی عومەر، عـەلی، حەسـەن و حەسـۆش زۆرە؛ هەر محەممەد ناویان نییە. بەیتی سیامەند و خەجێ بە کرمانجی قەووالی یەزیدی دەیـڵێن. لـە وێدا دەڵێن: سیامەند خۆی گەیاندە قەتەنە و بۆ شەڕی حوسێن ڕەگەڵ لەشکری یەزید کـەوت. ئەگەر سیامەند نەبوایە حوسـێنیان بـۆ نـەدکوژرا! جلکـی ئاغـا و دەولـەمەندەکانیان عارەبییـە و عەگاڵ و چەفتەیان بە سەرەوەیە. جلکی خەڵکی ڕەمەکی، کوردی و ڕانک و چۆغە و جامانەیە.

دوای سێ شەو بەهەشتی لالەشمان بـەجێ هێـشت. چـووین لـە چیایـەک میـوانی عەبـدێ زێدکی بووین کە ڕەئیسی زێدکیان بوو. تەواو شکڵی موزەفەرەدینشا ببینە و عەبدێ بـە جووتـە سمێڵەوە ببینە! زەلام و چوارشانەیەک بە دیمەن زۆر بە سام. ماڵەکەی لە ئەشکەوتێکدا بوو کـە پێنج وەتاغی زۆر ڕێک و جوان لە بەرد تاشراوی لێک و لووس‌کراوی تێدا و جێ حـەوزە ئـاوێکی تێدا. ڕەنگە هەزاران ساڵ لەمەوبەر ماڵی پادشای دەوری بەرد بووبێ و لە شـوێنەوارە کۆنەکانـە. ئەو عەشیرەتە زۆر کەمن؛ بەلام بە دز و دڕ مەشهوورن. عەبدێ هەموو سەر و بنی قـسەی داوای پووڵی لێ دەکردم. هێندەی گوت تا عەبدوڕەحمان قازی جنێوی پێ دا: تۆ بۆ هێندە خوێڕی؟!

شەو کە جێگەیان بۆ ڕاخستین، کوڕێکی عەبدێ بە ناوی فـەتاح -کـە لاوێکـی پـازدە سـاڵانە بوو- دوو سەنیری زۆر گەورەی بۆ دانابووم. گوتم من یەکم بەسە.

دەڵێ: بەخوا بالگەهەک تنی تێرا کەلەخێ تە ناکا!

دوو کوڕی عەبدێ پێشمەرگە بوون و زۆریش ئازا. یەکیان کە ناوی دەروێش بوو، دوای هاتنەوەم بۆ خورکی هاتە لام، نامەیەکی دامێ؛ جوابی باوکی بوو لە دەولەتەوە بۆی هاتبوو کە هەر وەخت بێی چاوەنۆڕتین. گوتم بابت دەبێتە جاش؛ چارێکی لێ بکە. خەبەرم بۆ بارزانی نارد. ناردیە شوێنی کە وەرە کارم پێتە. عەبدێ پاش چەند ڕۆژێک هاتەوە. تفەنگێکیشی خەڵات کرابوو. لام وایە پوولێکیشیان دابوویە. دوایی کە چوومەوە بارزان لەم کارە ئیعتیرازم کرد. دیسان ناردیان هاتە بارزان. ماوەیەک مایەوە و چۆوە ماڵە خۆی و چووبوو ببوە جاش و لە شەڕێکی نێوان خۆی و جاشی عەرەبدا کوژرا.

تێلگرافێکم بە بێ‌سیم بۆ هات کە هەژار بێتەوە بارزان. من کە خەریکی خۆساز کردن بۆ سەفەر بووم، ڕادیۆ بەغدا کردیە هەرا کە بارزانمان پاکسازی کرد و سەری مارمان پاک کردەوە و مەلامستەفا کوژراوە. خەبەرێکی زۆر دڵتەزێن بوو؛ بەلام چونکە زۆرم درۆ لە بەغداوە بیستبوو کەوتینە پێ و شوێنی. نەخێر بارزانی شوکور ساغە و تەنیا دەولەت لە چیای پیرس هاتۆتە خوار و بەری ڕۆژاوای زێیەی لە جێ شەڕەکە داگیر کردووە و شەڕ بەردەوامە.

لە زەمانی قاسمدا، مامۆستایەکی کوردی سووریا بە ناوی «محەممەد عەلی خۆجە» زۆر پیاوێکی موحتەرەم! پێنج هەزار دیناری شۆرشی درابوویە کە شمەک بۆ پێشمەرگە بکڕێ. حەمە عەلی خۆجە چووبووە حەڵەب و پوولی خواردبوو، نەهاتەوە...

ئەی خودایە! من پێنج هەزار و چەند دینارێکی شۆرشم لایە؛ جگە لە فیشەک و بوزووی کە کڕیومە. دنیاش وا شێواوە خۆ ئەگەر ئەو پوولە نەگاتەوە خاوەنی شۆرش و حەتتا لە ڕێگەدا بشکوژرێم، ئابڕووم دەچێ و دەڵێن ئەویش وەک حەمەعەلی خۆجە خواردوویە. خوایە هەر ئەمجار بژیم تا ئەمانەتییەکە تەسلیم دەکەمەوە. چەند پێشمەرگەیەکم دەگەڵ دەهات. هەشت ئێسترمان لە فیشەک بار کرد؛ ئێسترێک من سواری بووم. لە باڵەتەش ڕا ڕەشاد باڵەتەی موهەندیسی جەنگەڵبانی و دوو- سێ پێشمەرگەی ترمان ڕەگەڵ کەوتن.

جا هەتا لەو ڕێگە دوور و سەختە داین با ئاوڕێک بدەمەوە لای خورکێ. کە هاتبووم، مەلامستەفا فەرمووی نەچی توخنی «عەبدوڵلا شەڕەفانی» کەوی کە جاشێکی زۆر پیس و نامەردە و دەتکوژێ. بەلام تەماحی من بۆ گەدایی کردن دە ڕێی شۆرشدا لێم نەگەڕا. لە لایەن خۆمەوە کەسێکم نارده لای؛ زۆری بەخێر هێنابوو؛ پەنجا تەنەکە ڕۆنی دابوویە؛ چل سندووق فیشەکی پێ فرۆشتبوو؛ دە سندووقیشی بە پێشکەشی شۆرش دابوو. بە کابرای سپاردەی منی گوتبوو: بەڵێ من جاشم؛ دوژمنی بارزانیشم؛ بەلام دەزانم لە سایەی ئێوەدایە کە دەولەت پوولم دەداتێ. هەر گا ئێوە نەمێنن، دەولەت ئەگەر نەمکوژێ -وەک تاژی لە ڕاو کەوتە- خوێڕیم دەکا. ئەوا بە ڕەعیەتی خۆشم گوتووە تا پێشمەرگە گەنمیان لازمە نابێ کەس دەنکە گەنمێک بەرێتە مووسڵ. ماڵی جاشی وا هەر ئاوا!

چەند جارێکیش فیشەک و خوێمان لە حەرەس قەومی کڕی؛ کە بە کامیۆنی خۆیان دەهاتنە دەشت و قاچاغ فرۆشییان دەکرد.

مەلا عەزیزە منداڵەکەی دهۆکی زۆر پاڕاوە دەگەڵ خۆمی بەرمە بارزان. دەیگوت غازی هەموو ڕۆژ دارکاری دەکردم؛ لەوەتا تۆ لێرەی ئاسوودەم. بەلام نازانم بۆچی دڵم نەهات دەگەڵ خۆمی بەرم. منداڵ بوو؛ دەترسام شتێکی بە سەر بێ. بارزانی ڕایسپاردبووم کە ئاگات لە

«مەحموودداغای چەمانکێ» بێ؛ زۆرم خۆش دەوێ. ئەو خۆشەویستییەش وەفادارییەک بوو کە وەختێ قاسم عەفووی بۆ پێشمەرگە دەرکردووە -جگە لە بارزانی- بارزانی فەرموویە: کێ دەڕواتەوە ماڵە خۆی بڕواتەوە. مەحموودداغا گوتوویە: من بەجێت نایەڵم. دەمەوێ کە کوژرام تۆ پەلکی چاوم بە پەنجەی خۆت لێک بنێی. بەڵام کە ڕوانیم لە ڕاستیدا زۆر پیاوێکی خوێڕی و پووڵەکییە. ئەوەندە داهاتی دەغڵ و موڵکانە هەبوو دەیتوانی هەزار پێشمەرگە بەخێو کا؛ دەشیدیت کە من سوالی گەنم و پێخۆر لە جاشان دەکەم، لە بەرم دەپاڕاوە دە تەنەکە گەنمی بدەمێ. ئەگەر لەبەر بارزانی بموێرایە، ساف لە سافم تالان دەکرد.

لە گەڕانەوەمدا دوای دوو ڕۆژ تووشی خێوەتێک بووین لە سەر ڕێگە هەڵدرابوو. مەحموودداغای مبارەک دوو ڕۆژ بوو لەوێ چاوەنۆڕم بوو:

- دەبێ هیچ نەبێ دوو هەزار فیشەکم بدەیەی!

- مەحموودداغا یەک فیشەکیشت نادەمێ؛ دەیبەمەوە بارزان کە ئەو شەڕە گەورەیەی تێدایە.

وەک چەرچی مەیدانی مەنگوڕان هەر ئەو دێتە خوار و من دەڵێم نا. هاتبووە سەر سێسەد فیشەک، ئەویشم نەدایە!

جاری پێشوو کە بەرەو دهۆک دەهاتم، لە «دووپردێ» میوانی بنکەی پێشمەرگە بووین کە حەسۆ میرخانی پێ ڕادەگەیشت. پاش نیوەڕۆ لە چۆم چوومە ئەوبەر. پردەکە دوو کاریتە بوو؛ پەڕینەوە کاری تەنافبازان بوو. سێبەرە بەردێکی خۆشم پەیدا کرد کە لە زۆر بەرزییەوە دەیڕوانیە زێ. پەتوویەکی تەنکم هەبوو، دامە بن سەرم و نووستم. حەسۆ دەگەڵ چەند پێشمەرگەیەک هات؛ گوتیان: سەیرە هەڵنەدێراوی لە سەر ئەو لێوارە باریکە بەردە چۆن دەنووی؟ خەتەرە؛ هەستە! حەسۆ پەتووەکەی لێوەرگرتم. «هورمز چەکۆ مەلەک» -کە لە فەرماندە هەرە ئازاکانی شۆرش و سەرۆکی پێشمەرگە مەسیحییەکان بوو- لە حەسۆی وەرگرت. یەکێتر لە هورموزی وەرگرت کە چۆن جەنابت هەڵیدەگری؟ هێندەی دەستاودەست کرد تا پەتوو ون بوو. ئێستاش نەمانزانی چی بە سەر هات! قەرار درا تا دێمەوە بۆم پەیدا کەنەوە. ئەمجارە کە هاتمەوە:

- کاک حەسۆ کوا پەتووەکەم؟

- بە خوا نەدۆزرایەوە. کاکە نەوەک شیعرێکم بۆ دروست کەی، ئەم چەقۆ سینگرەت بدەمێ چۆنە؟!

- ڕازیم!

حەسۆ میرخانی دوپرێ لە حەسۆ میرخانی ژاژۆکی جیایە؛ کە دوایی لە قەلادزە حوکمی دەکرد و دزێکی زۆر پیس بوو. حەسۆ میرخانی دوپرێم زۆر وە بەر دڵ کەوت. هەم عاقڵ، هەم زۆر ئازا. هەم زۆر بە نەزم و تەرتیب. نۆبەتێیەکی سەختی بوو؛ دەرمانیان بۆ هێنا نەیخوارد؛ ناردی بۆ پێشمەرگەیەکی نۆبەتی داری هەواڵی!

زۆربەی شەوانە لە ناو چیا و لێرەوار دەماین. ئەگەر ئێوارە بگەیبانە بنکەی پێشمەرگە، میوانی دەبووین. پووڵە ئەمانەتییەکەم کردبووە ناو چەمەدانێکی چکۆڵەی ڕیش تاشین کە زۆر کۆن و بەدنوما بوو. دەمگوت ئەمەم بۆ بخەنە سەر باری ئێستریک. بۆ خۆشم چەمەدانێکی باشم بە دەستەوە قفڵ دابوو، هەمیشە بە باوەشمەوە بوو؛ کە هیچی تیدا نەبوو. تا ئەگەر تەماحیان کردە پووڵەکە، ئەمەی دەستم بدزن. کەس بیری چەمەدانی ڕیش تاشینەکە نەدەبرد.

تاریف ناکرێ ڕێگامان چەند سەخت و بەرداوی و هەڵەموت بوو. پێم سەیر بـوو ئێـستر چـۆن دەردەچن. ئێوارەیەک بە کێوێک هەڵگەڕاین هەمووی دەتگوت پلیکـانی دێوانـە، ماوەیـەکی زۆر کەممان بە پێنج سەعات بڕی. چووینە گوندێک بە ناوی «هەنارە». مالـی لـێ نـەمابوو. بنکـەی هورموز لەوێ بوو. شەو درەنگێک گەینێ.

- ئای بەخێر بێن. وەختێکی باش هاتوون!

- خەبەر چییە؟

- سێ ڕۆژ لەمەوبەر بە سەر گوندێکی جاشانمانداداوە، شەش سەد مەڕی دەولـەتی و ئاغامـان هێناوە. دوازدە سەرباز و ئەفسەر و چوار جاشمان کوشتووە؛ پەنجا مریشکیشمان بە تاڵان هێنـا. مەڕەکانم بە سەر بنکەکانـدا بـەش کـرد و دووسـەدم نـاردە بـارزان؛ بیـست سـەرم بـۆ خۆمـان گێڕاوەتەوە. دادەی کوڕە گۆشت سوور کەنەوە! بەڵام بە داخەوە خوێمان نییە!

- کاکە هورموز ئەدی مریشک کوا؟

- بەخوا هەموومان خوارد!

گوتم: دە جا وەرە فەلە بکەوێتـە سـەر مریـشکی جاشـی موسوڵـمان چـۆن ئینـسافی لـە لا دەمێنێ؟!

جەمێک گۆشتی بێخوێمان خوارد. بەری بەیانی پێـشمەرگەیەکی هورمـوز هاتـەوە و خـوێی هێنابوو. هورموز بە لیوان بەشی کرد و هێندێکیشی وە لا نا بۆ بنکە:

- ئەم نیوەڕۆیەش میوانی منن!

بێ تۆ ناخۆش ئەو جەمەش لە گۆشت جاش مڕ بووین. پاش نیوەڕۆ گوتی: هەستن بڕۆن!

- نا، تۆ بە سەری مەلامستەفا و مەسیح با ئەو شەویش میوانت بین!

- دەڵێم هەستن بڕۆن کارتان هەیە، نەڕۆن دەرتان دەکەم!

چاری ناچار دیسان دەم لە پووش وە چیا هەڵگەڕاین. سەرت نەیەشێنم دوازدە شـەو و ڕۆژی برد تا گەیشتینە ڕووکاری زێی بادینان، لە باریکایی دۆڵێکی تەنگەبەردا لە وڵاتی زێباریان.

تا ئەوەشم لە بیر نەچووە: خۆشترین مەڵبەندێ کـە مـن دیتوومـە دۆڵـی «نەهلـە» بـوو کـە گوندی مەسیحییە کوردەکانی لێن. دێهات هەمووی لە بەردی تاشراو، خـاوێن، وڵاتێکـی پـڕ لـە دەغڵ و دان و بەرەکەت؛ هەر دەبوو سەیری بکەی. لە هەموو ئاقاران ڕەز و باغی میوە بوو.

هەموو دژواری سەفەرەکە بەو تاوە نەدەبوو کە لە سەر چیـاوە بـەرەو زێ سـەرەو لێـژ هاتینـە خوار. زۆر جار دەبوایە بە دوو کەس یاریدەی ئێستر بکەین کە لە بەردی ڕێگـە بـاز بـدا. ڕەشـاد باڵتە دەیگوت: نەحلەت لە بابی ئەو کەسەی هەوەڵ جار ئێـرەی کردۆتـە ڕێ! شـەو درەنگێـک چووینە گوندێک لە سەر زێ. ناوەکەیم لە بـیر نـەماوە؛ بـەڵام حەیـدەر بـەگ نـاوێکی بـە سـەر ڕادەگەیشت کە دەمناسی. دوو سەعات شەوی مابوو؛ دەبوو بپەڕینەوە. جانتای پووڵەکەم خـستە ناو چەمەدانە گەورەکە. هاتینە سەر زێ. کەڵەکی بە کوولەکە سەراوی، جێگـەی دوو کـەس بـە حاڵ دەبێتـەوە. ئـاو زۆر خـوڕە، کەلـەک ئـاو دەیبـا و لـە دوای دوو کیلۆمیترێـک وردە- وردە کەڵەکەوان دەیباتە بەری ئەوبەر. نۆرەی من و ڕەشاد باڵەتە پێکەوە هات.

کەڵەکەوان گوتی: نابێ چەمەدانت پێ بێ؛ دوایی بۆت دێنم.

گوتم: یان خۆم و چەمەدان بە تەنیا بپەڕینەوە، یان نایەم.

ناچار قبووڵی کرد. ڕەشاد و منی لە سەر چینچکان لە سەر کەڵەک جێ کردەوە و چەمـەدان

لە پێشمە. گوتی: نابێ هیچ ببزوون؛ خەتەرە. کەلەک وە ڕێ کەوت. ڕەشادی ممبارەک دەیەوێ حورمەتم بگرێ، خۆی لادا گوتی: ئەزبەنی جێگاکەت ناخۆشە! کەلەک لارەوە بوو، ئاو هاتە سەر پشتێندمان؛ بەلام کەلەکەوان زۆر ماهیر بوو؛ وە خۆ کەوت و بە سەوڵ لێدان و لە سەر یەک ڕاستی کردەوە. زۆری خۆ تووڕە کرد کە سەیر بوو نەخنکان! پەڕینەوە. تەڕ و تلیس، سەرمای بەربەیان، دنیا تاریک، کەوتینە پەل کەوتن. هێندێک چیلکە و پڕ و پووشمان کۆ کردەوەو ئاگرمان دا. ڕانک و دەرپێ داکەنە و بە گونی ڕووت لە دەوری ئاگر خۆت وشک کەوە و هەڵیشلەرزە. هەوالانی‌تریش پەڕینەوە و ئێستر بەجێ مان؛ کە بە دەراوێکی دیکەدا بۆمان بنێرن. بە چیای شیرین هەڵگەڕاین. تاوهەلاتێ گەیشتینە هەوارگەی مالی شێخ ئەحمەد لە «بێرکی بەستریان». «شێخ نوورۆ»ی کوڕی شێخ ئەحمەد لەوێ بوو. بەرچاییەکمان خوارد و هەر کەسە لە سەر بەردێکی پان خۆمان لەگەز دا و تێر نووستین. پاش نیوەڕۆ ئێسترەکانیان بۆ هێناین. شێخ نوورۆ تەماحی کردبووە بوزووی ڕانک و چۆغەکان، بەلام ئەو زۆری فەرموو من کەمم جواب داوە و گوتم تا نەیدەمەوە بە بارزانی کەس نایانبینێ. ئەو شێخ نوورۆیە زۆر پیاوێکی خوێڕی و بەتەماح بوو. لەو هەموو لێقەومان و شەڕانەدا هەر خەریکی قاچاغچییەتی خۆی بوو.

چیای شیرین -کە بە سەر گوندی بارزاندا دەڕوانێ- هەوارگەی مالی شێخانە. چالە بەفری تەبیعی زۆری هەیە. مەڕ لە ئاوی بەفران پاراو دەبێ و ئەو چالە بەفرانە تا بەفری نوێ هەر دەمێنن. بە قسەی ڕەشاد -کە موهەندیسی جەنگەڵ بوو- لە هەزار و شەشسەد میتر بڵندی بەو لاوە دار نارۆێ. ئەو شوێنەی ئێمەی لێبووین کیفار و دڕووی زۆری هەبوو؛ داری نەگەیشتبوویە. شێخ نوورۆ ڕۆژنامەیەکی عەرەبی هێنا گوتی: پێم نالێی ئەو «کوناکەرێ»یە لە کوێیە؟! کۆناکری لێببووە بە قوونی کەرێ!

لە پشت چیای شیرینەوە هاتین. ئێوارە عەسر گەینە «لێرە بیرێ» کە لێرەوارێکی چوغور و چیایەکی بڵند و بنکەی بارزانی بوو. لە پێشمەرگەیەکی بارزانیم پرسی: کوا مەلامستەفا؟

- چۆتە ئەودیوی چیا؛ بە دووربین سەیری شەڕگە دەکا.

- وەرە کاکە! دانە- دانە پووڵەکەم بۆ سەعید بژارد. هەناسێکی ئاسوودەم هەڵکێشا. خۆم لە سەر خۆڵ ڕاکێشا و کەیف ساز... نوێژی شیوان بارزانی هاتەوە؛ چوومە خزمەتی. فەرمووی: ئەو پووڵ بە سەعید دانەت لە چی بوو؟ گوتم: هیچ قسەی لێ مەکە! مارێک دە باغەڵمدا بوو، فڕێم دا. سبەی ئەو ڕۆژە کە لەو شوێنەوە چووبووینە جێگایەک دەیڕوانییە دۆڵی «زووراوان»، فەرمووی: کە تێلگرافم بۆ کردی بێیەوە، لە بەر دوو شت بوو: یەکێک دەترسام غازی بە دزیەوە بتکوژێ؛ دووهەم عومەر دەبابە دەگەڵ یەکێکی ئێرانی کە ناوی جەلال بوو هاتبوون. مەکتەبی سیاسی حیزب داوای تۆیان لێ کردووم کە بچی و لە ڕادیۆکەیاندا -کە تازەیان پەیدا کردووە- کار بکەی. خۆت حازر کە سبەی دەتنێرم.

پاش تۆزێک مات بوون گوتم: ئەوە ئەمرە لێم دەکەی یان پرسە؟

فەرمووی: نەخێر تۆ ئازادی ئەگەر پێت خۆشە بچۆ. دەشزانی ئێرە چەندە خەتەر و ئاگربارانە و هەموو ڕۆژ شەڕ و لێکدانە؛ من لە بەر تۆ دەڵێم.

- قوربان ناچم. ئەگەر تۆ ئەمرم پێ بکەی خۆم دە ناو ئاگریش داوێم؛ بەلام بە خۆشی خۆم دەمەوێ لەم خەتەرەدا لە تۆ دوور نەکەومەوە. فەخر بەو مەرگە دەکەم کە لە نزیک تۆ بمگاتێ. یەکیش من کابرایەکی زمان‌شڕ و خوێن‌تاڵم، لێم ڕوونە دە ڕۆژ دەگەڵ ئەو مامۆستایانە ناژیم؛

مۆری جاسووسی و خەیانەتم لێ دەدەن و دەرمدەکەن. من خۆشم دەناسم و ئەوانیش دەناسم.

فەرمووی: بمێنەوە!

تەیارە بە ڕۆژ هیچ مەودای نەدەدا. بەیانی لە شوێنەکەی خۆمان دەگوێزتەوە و دەچووینە ڕووکاری دۆلی زووراران -کە بەردەلانێکی پڕ گاشە بوو- تا ئێوارە. شوێنەکەی خۆمان کانی و ئاوێکی لێ بوو. زۆر لە پێشمەرگە لە ئێوارەدا لەوێ جلیان دەشوشت. بەیانییەک کە دەڕۆیشتین پێشمەرگەیەکم دیت لە بن دارێک لە نزیک کانی دانیشتبوو. گوتم تۆش وەرە بڕۆین! گوتی ئێرەم خۆشە و نایەم. ئەو ڕۆژە بۆمبایەک وە دارەکە کەتبوو لە ڕەگ و ڕیشەی دەرهێنابوو؛ پێشمەرگەکە شەهید بوو.

ڕۆژێک شەڕی گەورە کەوتە دۆلی زووراران. تەیارە و تۆپ و قرمەی تیربار و تفەنگیان گالەی دەکرد. مەلامستەفا لە شوێنێکەوە -کە باوەڕ کە تفەنگی دەگەیشتێ- بە دووربین دەیڕوانییە شەڕ و تاریفی دەکرد:

- ئەها پیاوەکانی ئێمە لە فلان شوێن شکان؛ هەلاتن؛ خۆیان گەیاندە فلان ئەشکەوت؛ ئەی ئافەریم! لە ئەشکەوت هاتنەوە دەر، هجوومیان کرد. ئەها چوار کەسیان کوشت، ئەها جاش هەلاتن. (بە پێکەنینەوە) سەرباز هەر خۆ ناگرێ...

وەختی نیوەڕۆ لە بیری چووبوو نان بخوا؛ بە دووربین دەیڕوانی و شەرحی دەدا. ڕۆژێک ئیجازەم خواست لە چیا بچمە خوار و سەری بنکەی بێسیم بدەم. کاک شەوکەت و هەوالانی لە دەم چەمی «چامە» کەپرێکیان کردبوو. قولاپێکم لێ ساندن کە ماسی بگرم. قولاپم خستبووە گۆم، ماسی پێوە نەدەهات. تەیارەش لە سەرمان دەخولایەوە. بە هەر دووک دەست ئیشارەم بۆ تەیارە دەکرد، گوتیان: دەغیلە ئەوە خەریکی چی؟ گوتم: ماسی سەگباب نایەنە سەر قولاپەکەم! دەڵێم تەیارە پێ بزانێ و بۆمبایەک باوێژێتە گۆم؛ ماسیان قڕ بکا و خڕیان کەمەوە!

مەسەلێکی کوردانە دەڵێ: «چاو ترسەنۆک». بەڵام من بە عەکسەوە چاوم بە غیرەتە و ناترسێ، خۆم ترسەنۆکم و کەم وایە سەر کەوم. هەورازێک دەبینم، لام وایە زۆر هاسانە سەری کەوم، کەچی لە نیوەی ڕێ پەکم دەکەوێ. گۆمێک هەبوو هەر سووڕی دەدا و کەسک و شین دەینواند. بە چاو پێم وا بوو دەتوانم بە هاسانی بە مەلە لێی بپەڕمەوە. خۆم تێهاویشت و لە ناوەڕاستی گۆم کەوتمە پەلەقاژەی ماندوو بوون. پێشمەرگەکانی بێسیم غاریان دا پشتێندێکیان بۆ حەوا دام، گرتم و کێشایان و لە خنکان خەلەستم.

گیسکێک هەر باعەباعی بوو.

- ئەوە چییە؟

- لە خێڵ بە جێ ماوە و شەلە، دەمانەوێ چاک بێتەوە و بۆ خاوەنی بەرینەوە.

- بە خوا کاکی خۆم بە فتوای من بیخۆین بە خێری ساحیبی!

ئەویشمان خوارد!

چاییمان نەبوو. شەوێک لە سەر بەردێک ڕاکشابووم. گوتیان سبەینێ شەڕ دەکەوێتە ئێرە؛ دەبێ بگوێزینەوە. خەریکی سازبوون بووین، یەکێک هات گوتی: کاک هەژار! ئەیووب کوڕی شێخ بابۆ دەڵێ بێتە لای ئێمە چاییمان هەیە. گوتم: کاک شەوکەت ئەوا تۆم بە چایی گۆڕیەوە؛ خواحافیز! گەییمە بنکەی ئەیووب، هێشتا هەر شەو بوو. گوتی با لێرە بڕۆین لە شوێنێکی باشتر چا لێ نێین. دنیا ڕووناک بوو. لە ناو چەند پنچکێکدا کەتری وە سەر نرا. چووم لە بن بەردێکی

که سێبەری تا نیوەڕۆ دەمێنێ خۆڵەکەم ساف کرد و ڕاکشام تا چا دەگاتێ. بانگیـان کـرد: وەرە بڕۆین! دەچینە شوێنێکی ئەمینتر.

- کاکە بڕۆن من نایەم.

مەلا عەولا ناوێک بارزانی هات گوتی: ئێستا دەبێتـە هجـوومی دەولـەت، ئێـرە زۆر خەتـەرە! گوتم: تا جاش پیلم نەگرن و ڕاستم نەکەنەوە دەست لە خەوی ئەم بن بەردە بەرنادەم. ئیتر لـە سەری مەڕۆ! تاو کەوت و تەقە پەیدا بـوو. لـە عاسمانـەوە بۆمبـارانی دوازدە فڕۆکـە، لـە هـەموو لایەکەوە گرمەی تۆپان، دەنگی تفەنگ و تیربار وەک بریشکەی سەر سێل، دووکـەڵ دنیـای پـڕ کرد. باوەڕ دەکەی یا ناکەی کـەیفی خۆتـە! لـەو تەقـە و هـەرا و دووکەڵـەدا خـەوم لێکـەوت و ماوەیەکی زۆر باش نوستم. خەبەرم بۆوە؛ گرمە و هەرا زۆر توندترە. هەمیشە ئەو دیمەنە جوانـەم دێتەوە بەر چاو کە شـەش منداڵـی چکۆڵـەی چـوار پێـنج سـالانە نیـشانە بـەردیان داکردبـوو، گەمەیان دەکرد. هەر کە تەیارە دەهات کیژێکیان دەیگوت: «روونێن»! هەموو دادەنیشتن. هەر تەیارە دەچوو هەڵدەستانەوە گەمەی خۆیـان دەکـرد. پیرێژنێـک لـە نزیکمـەوە تێپـەڕی هـەر دەیگوت: جەرگم ڕەش بێ بۆ ئەو هەمووە گەنجانە کە بە کوشت دەچن. تووشـی پیاوێـک بـوو، گوتی: خەبەر چییە؟

- دنیایەکە کڕە! (یانی بێدەنگ و سەدایە).

ژنەکە گوتی: هەی داوەشێی! ئەو پیاوانەمان شەڕ دەکەن تـۆ لێـرە چ دەکـەی؟ گـوتی: دایـە هاتووم ئاویان بۆ دەبەم.

تا تاوم هاتێ لە بن بەرد نەبزووتم. ئەوسا پاش نیوەڕۆ چوومە بنکەی مەلا عەولا لە دەم چـەم. جێگاکەی تەیارە نەیدەدیت. نانێکم خوارد، مەلەم کرد. نەقڵی چـای ئـەیووبم بیـست، ئـەو ڕۆژە پتر لە دە جار جێگەی گوێزتبۆوە و ئۆقرەی نەگرتبوو. ئاخر جار کەتری وە سەر ئـاگر نـراوە کـە ئەمجار هەر دەبێ چای بخواتـەوە. ئـەی گوللـە تـۆپ تـۆ وەرە ڕاسـت لـە کـەتری بـدە و ئـاگر هەڵپڕژێنە؛ چا ئێستاش نەخورایەوە!

بۆمبای ماسیانیان دە چۆم هاویشت. منداڵە بارزانی -کە هەموویان وەختە بـڵێم وەک ماسـی مەلەوانن- خۆیان دە ڕووباری شێتە هاویشت و دنیایەک ماسیان گرتەوە. زۆرم شەڕ دیتن، بەلام شەڕی دۆڵی زوراران و شەڕی چەمی چامەی ئەو ڕۆژە دیتم لە سینەماشدا مەنزەری وام نەدیوە. بریا فیلمی لێ گیرابا و بتدیبا!

تەنگی نوێژی شێوان بوو خرمەی سواران هات. چوومـە سـەر ڕێ. مەلامـستەفا بـوو جێگـەی لێرە بیری دەگوێزتەوە. گوتی هەژار وا ئێستا ئێسترت بۆ دەنێرم؛ لێرە بە!

منداڵێکی دوازدە سالانە بەخێراتنی مەلامستەفای کرد. گـوتی: سـاغ بی زیخـۆ (یـانی ئـازا). پاشان فەرمووی: ئاغا چت لە من دەوێ؟

- ئەزبەنی تفەنگ!

فەرمووی: بیدەنێ، کوڕی بابی خۆیەتی.

ئەوان ڕۆیشتن و منیش بە چیا هەڵگەڕام. زۆر سەرکەوتم. خرمەی سـواران هـات و دەنگیـان دام. بارزانی فەرمووی: ئێسترم بۆ ناردی تووشت نەببوون. یەکێک دابەزێ با هەژار سوار بێ.

گوتم: هێندەم نەماوە سەرکەوم، بە پێ دێم.

گوتی: یەکێک دەگەڵی بگەڕێتەوە، زۆر تاریکە و ڕێ نازانێ.

حەسەن ناوێک لە بنەوە دەڵێ: توخوا بڵێ ئەوم دەگەڵ بێ، چونکە مـن فـل بـووم! حەسـەنم دەگەڵ گەڕاوە. لە گوندی «بیە» دەرکەوتین. تارماییەکمان لە پێشەوە بوو؛ لایتی قەڵـەمیم لـێ دا، کیژێکی جحێڵی زۆر جوان بوو بە تەنیا بەو تاریکە سەلاتەدا دەڕۆیشت.

- کێوە دەچی؟

- دەچمە لای مەلامستەفا لە دەلاشێ؛ ئەو سوارانە دەگەڵ ئەو بوون.

- بۆ دەچی؟

- قەولم بە «مستەفا عەبدوللا» داوە مێردی پێ بکەم؛ نـازانم بـۆ نایـە بمخـوازێ؟ حەرەسـی بارزانییە؛ دەچم شکایەتی لێ دەکەم!

حەسەن گوتی: تە دینی!

گوتی: ئا دین نیمە، حەقێ منە شکایەت بکەم، دەبێ بمخوازێ!

حەسەن گوتی: بۆ نایەی مێرد بە من بکەی؟!

گوتی: دەم خۆ ببڕە، ئەو پیاوەی لەگەڵتە عاقڵە، قـسە ناکـا، تـۆ چـاو لـەو کـە! مـن مـستەفا عەبدوللام دەوێ.

هاتین بە ڕووکاری دەلاشدا کە بنکەی بارزانی (ماڵەوەی) لەوێ بوون. کچ ڕۆیشت بـۆ مـاڵ و لە حەسەن جیا بوومەوە بەرەو مەقەر. زۆر شەکەت ببـووم؛ بـرم نـەکرد سـەرکەوم. خێـوەتێکی هەڵنەدراو تووش بووم و دەمەوڕوو لە سەری تخێڵ بووم. بەرەبەیان بـە دەنگـی حـەمایل خـانی دایکی کاک مەسعوود وەخەبەر هاتم، جنێوی بە خەربەندەکان دا کە چۆن هەژار لێرە نووسـتووە لێفە و سەنیرتان بۆ نەهێناوە؟ ئەوانیش سوێندیان دەخوارد کە هەر نـەیانزانیوە لـەوێ نوسـتووە. دیار بوو حەمایل خان چووبوو نوێژی سبەینە بکا و تووشی کەلاکی من هاتبوو. زۆر زوو لێفەم بـۆ هات و خەوتمەوە.

لەوەتا شێخانی بارزان لەو مەلبەندەن، قانوونێکی تایبەتی لە بارزان هەیە: کچ بە شوو دان بـە زۆری هەر نییە. کچ و کوڕ کە قەولیان بە یەکتر دا، بە شـێخ دەڵـێن؛ دایـک و بـاب ڕازی بـن و نەبن، شێخ دەیاندا بە یەکتر و بە ئەندازەی دەست ڕۆیشتن، ماڵیان بۆ پێکەوە دەنێ. ئەو کیژەی شەو دەگەڵمان هات، چووبووە لای حەمایل خان. پێی گوتبوو ئێستا شەڕە و تەنگانە، لـە «بیـە» داتدەمەزرێنم. وا دەکەم ئاگایان لێت بێ؛ نایەڵم ئاتاج بی. تا شەڕ سـووک دەبـێ و دەتـدەم بـە مستەفا عەبدوللا. جلکی زۆریشی دابوویە و ڕازی کردبوو کە شکایەت نەکا.

ڕۆژێک چوومە مەلە؛ وە ناو هێندێک داران کـەوتم؛ هـەنارێک و دوو گـوێزم پەیـدا کـرد. کـە هاتمەوە، بارزانی زەنگاڵەکەی خۆی بە سووژن و بەن دەچنیەوە. کە باسم بـۆ کـرد گـوتی: ئـەو جێگەیە مولکی منە، هەنار و گوێزەکانت حەرام خواردووە! گـوتم: دەولـەت هـەموو ماڵـی تـۆی موسادەرە کردووە. ئەو زەنگاڵەشت ماڵی خـۆت نییـە؛ چ جـای گـوێز و هـەنار! بـاوەڕ کـە ئـەو مولکەی مەلامستەفا پەنجا دیناری نەدینا؛ کەچی ڕۆژنامەی دوژمن دەیگوت فیئوداڵە!

شێخ بابۆ (براگەورەی مەلامستەفا)، لە کونـە ئەشـکەوتێکدا بـوو. پیاوێـک بـوو قـەتی تفـەنگ نەهاویشتبوو. هەمیـشە هـەر نـوێژی دەکـرد. ئەگـەر بـڵێن پەپوولـەی بەهەشـت بـوو، درۆیـان نەکردووە. ڕۆژێک لە مێرگێک دانیشتبوو، سەد میترێک درێژایـی دەبـوو؛ سـێ سـووچ. گـوتی: هەژار! ئەوە مولکی منە. گوتم: جەناب! من سەد ئەوەندەشـم هـەبوو، نـەمگوت مولـکم هەیـە! دەعوەتی کردم بۆ ماڵە ئەشکەوتەکەی. نان و چام خوارد، ئەو هـەر نـوێژی نەپـساندەوە؛ بـەجێم

هێشت.

گۆیا جارێک زەمانی شێخ سەدیقی برای، حەوت مەڕ لە شێخ بابۆ دزراوە. دزە گـیراوە. شـێخ بابۆ بەزەی بە دزدا هاتۆتەوە، چوار دیناریشی داوەتێ! گوتوویە: ئەم کابرایە دەستی کـورت بـووە بۆیە دزی کردووە. چونکە مالـی دزیـەتی بـووە دیـارە بـە هـەرزانی فرۆشـتوون. ڕەنگـە بەشـی ئیحتیاجی خۆی نەکردبێ!

حەمەدەمین ناوێکی خەڵکی وڵاتی پژدەر -کە ژنی خۆی کوشتبوو- لە بارزان دەست بە سەر بوو؛ کرا بە خزمەتکارم. زۆرم کەیف بە ساویلکەییەکەی دەهات. پـاش چەنـد ڕۆژێـک، بـن دارە قەزوانێکم خۆش دەکرد، گڵم لـێ ڕۆ کـرد و تـەختم کـرد و کردمـە جێگـەی یـەکجاریم. شـەو مانگەشەو بوو. گوتم: کاک حەمەدەمین بزانە بەردێکی نەرمم بۆ پەیدا کە، دەیکەمە سەنیر!

زۆری پێ چوو نەهاتەوە. هەرام کرد: ئەوە چت لێ هات؟

- وەڵلاهی ئەگەر مەلامستەفا بەر گوللەم دا تازە خزمەتی تۆ ناکەم؛ دەسـتم لـە هـەزار بـەرد داوە هیچی نەرم نییە!

- کاکە! مەنزوورم بەردی لووس بوو کە سەرم نەقرینجێنێ!

جگە لەو دار قەزوانە، دوو دار قەزوانی‌تریشم کردبووە هی خۆم! جەنگەی قەزوانی فەریک بوو. ڕۆژانە زۆرم میوان دەهات. دەمگوت: کاک حەمەدەمین هێنـدێک قـەزوانی جوانیـان بـۆ بێنـە! ئێوارانە چەند پیر و پاتاڵی بارزانیم لێ کۆ دەبوونەوە، مانای شیعری مەلای جزیریم بۆ لێدەدانەوە و حەقی فێرکردنیش ئەوە بوو کە بە دەنگ بیخوێننەوە. ئیتر گەڕەلاوژە بـوو! ڕۆژێـک ئیـدریس بارزانی هاتە لامان. گوتم: گوێ بگری، دەبێ بە گۆرانیش بیلێی! زۆری حـەول دا، عـەفو نـەکرا. ناچار شتێکی بە دەنگێکی زۆر ناخۆش بۆ خوێندینەوە!

ئێوارەیەک حەمەدەمین وێڕای شێوی بـرینج، کوتـە گۆشـتێکی نەرمـەی زلی هێنـابوو. بـنی چەمەدانی ڕیش تاشینەکەم گەڕام، چوار قلە سیرم پەیـدا کـرد. گۆشـت و سـیرمان هـەنجنی و تێکمان هەڵپشاوت، بە لکە دارێکمانداکرد و بەیانی بـە ئـاگری پۆلوانمـان برژانـد؛ کـەم شـتی وا خۆشم خواردووە.

مێزەرێکی ڕەشی گوڵ-گوڵم هەبوو؛ ئەویش وەک قوتووە تووتنی مەلا بـاقی، عاسـای مووسـا بوو: شەوانە لێفەم بوو، بە ڕۆژ لە سەرم دەنا، ئێواران بە لای تاومەوە دەگرت بـۆ سـێبەر. ڕۆژێـک باران دایدا، لە بن دار ڕۆیشتم کەلێنێک پەیدا کەم. پێ هەڵگەڕام، ئەشکەوتێکم دیتەوە کـە پتـر لە کونە ڕێوی دەکرد. لە سەر بستوێ وە زۆرم بانگ لە حەمەدەمین کـرد کـە وەرە! نەیبیـست. ڕوانیم تووتن و پەڕ و ئاگرم پێیە. چیلکەم کۆ کردەوە و ئاگرم کردەوە و شەو تا بەیانی ڕامبـوارد. بەیانی کە دەڕوانم هەر وا پیاوە و بەولا و لادا ڕادەکا. هەرام لێ کردن، گوتیان ئەمشەو هەر لە تۆ گەڕاوین؛ حەمەدەمین گوتوویە نازانم چی بە سەر هات.

ئەحمەد تەوفیق -کە هەمیشە لە سەفەردا بوو- لە لای قەلادزە و سنووری ئێرانەوە بـە چەنـد بارێک چا و خام و خاکییـەوە هاتـەوە و مـستەفا و کاوەشـی دەگـەڵ بـوون؛ دیـسان لێـک کـۆ بووینەوە. شەوێک نـازانم چـۆن بـوو هـەر ئەحمـەد و مـن لـە پـشت چیـای شـیرین بـە ڕێـدا دەڕۆیشتین. دنیا تاریک و قوڕ بوو؛ ڕێگەمان هەڵە کرد. لە مالێکی دەم ڕێگەمان پرسی، کچێکی زۆر جوان فانووسی هێنا. فانووسەکەی بەرانبـەر دەموچـاوی ڕاگرتبـوو؛ کـە بـا نەشـزانێ کـێین، بزانین جوانێک هەیـە... ڕێگـەی شـان دایـن و هـاتین. بـە سـەر کەندالـێکدا کـەوتین. پـازدە

پێشمەرگە لە بن کەندال دەوری ئاگریان دابوو؛ بووینە میوانیان. بردیانینە لای سەرووی مەجلیس. دەبوایە پال بە کەندالەوە دەین کە تازە داڕوخێنرابوو. دووپشکێکم دیت بەرەو گری ئاگر دەهات؛ کوشتمان.

گوتم: ئەحمەد من لە مار ناترسم؛ بەلام لە دووپشک ڕۆحم دەچێ.

گوتی: لە چاو من ڕۆستەمی! نازانی من چەند لە دووپشک دەترسم!

دووپشکێکی‌تر لە پشتمانەوە لە کەندال دەرچوو بەرەو ئاگر. نەخێر یەکی دی و یەکی دی؛ ناشوێرین بڵێین ترسەنۆکین! ئەحمەد گوتی: ئێمە فێر نەبووین لە نزیک ئاگر بنووین، دەچینە ئەولا! دایانە تای کەلامەللایە دەبێ هەر لە جێی خۆتان بن؛ چۆن جێگەتان لە لای سەرووە نەبێ؟! چاومان لێ قووچاند و نوستین و خۆمان تەسلیمی دووپشک کرد. بەلام وا دیار بوو دووپشک بە پیاویان نەزانیبووین؛ پێیانەوە نەداین و ئێمەش لە ترسان نەخەوتین! بەرەبەیان هەستاین بڕۆین، گوتیان تا چای نەخۆن نەڕۆن. گوتم: کاکە دووپشکەکان ڕازی نین لێرە بین! خۆمان گەیاندە بنکەی میرانی سالح بەگ. پێشمەرگەیەکی هاتەوە، گوتی: میران لە بەر ماران جێگەم پەیدا نەکرد؛ هەموو مارن!

گوتم: مەرگی ئەو سەر و سمێڵەت بێ! پیاو چۆن لە مار دەترسێ؟!

میران گوتی: کوڕە ئەو بە مال دەڵێ مار! چووبوو بنکە پەیدا کا، دەڵێ مال زۆرن؛ شوێنی چۆل نییە!

دیسان بارانی پاییزە دایدایەوە. دەگەڵ کاوە و مستەفا و مام عەلی بایەزیدی بە کێو هەڵگەڕاین شوێنێک بدۆزینەوە. کەلینە بەردێکمان پەیدا کرد، باران نەیدەگرتەوە. کەلێن تەسک بوو؛ دوو کەس ئەگەر وەک کاکڵە بادام لە تێکوڵێک خۆیان پێکەوە بنووساندایە، تازە نەدەبوو هیچیان ببزوونەوە. مام عەلی بۆ خۆی جێگایەکی تایبەتی پەیدا کردبوو، ئێمە مابووین سێ کەس. کونێک لە بنەبانی کەلێنەکەدا بوو؛ تۆ بڵێی گورگێک، ڕێویەک، خوانەخواستە پڵنگێکی تێدابێ؟ گوتم من تاقی دەکەمەوە و بۆ خۆم ڕاکشام و لاقم بەرێ کرد. تا ئەستوورایی ڕانم جێگەی بۆوە؛ کردمە جێگەی خۆم. ئەوانیش با پێکەوە بچەسپێن. باران زۆری هێناوە، غارمان داوە دەرەوە. کۆڵکە ڕەزی کۆنی لە بن بوو -کە بە دەست هەڵدەقەنران- زۆرمان کۆ کردووە و لە بەر دەرکی کەلێن ئاگرمان دا. تەلیسێکمان پێ بوو، هەر تاو ناتاوە تەلیس لە کۆڵ، دەچووینە کۆڵکەڕەز کۆکردنەوەی بە نۆرە. چا و شەکرمان پێ بوو، کەتریمان وە بەر چۆڕاوکەی ئاوی بارانە دەدا؛ کە لە بەر دەرکەوە دەهاتە خوار؛ چامان لێدەنا. سێ ڕۆژ و شەو باران وچانی هەر نەداین. لە دووکەڵدا دەتگوت خنکاین. نانمان خەلاس ببوو؛ لە وردکەی ڕەقەهەلاتوو دەگەڕاین بە چای بخۆین. بەلام ئەو سێ شەو و ڕۆژە بە قسەی قۆڕی کاوە پێکەنین.

ڕۆژی سێهەم تاو هەلات. گوتم: وا من دەڕۆم شوێنێکی باشتر پەیدا دەکەم؛ ئێوەش بە دوومدا وەرن بۆ گوندەکانی بۆتێ. لە کێو داگەڕام؛ بەرەو دێ چووم. تووشی کانییەک بووم کە چەند ژنێکی لێ بوو. لە دوور وێستام تا دەڕۆن و بچمە سەر کانی. ژنان هەر فڵقوهۆڕیان بوو! یەکێک بانگی کرد: هەژار! ئەوە بۆ نایەیە سەر کانی خۆت دە ئاودا ببینی؟! چوومە سەر ئاو، ڕوانیم تەواو قولەڕەشەیەکی زۆر پیس، هەر چاوم بزەی دێ! تۆمەز سێ شەو و ڕۆژ دووکەڵ وای لێ کردووم و ئێمە پێمان نەزانیوە. تاوێک هەر ڕەشاو لە چڕوچاومەوە هات. گوتیان بەو شکڵەی تۆ پێدەکەنین!

ژوورێکم لە نهۆمی سەرووی خانوویێکەوە پەیدا کرد کە گاشەبەردێکی زۆر زەلام لە سەربانی کون کراو ڕا کەوتبووە بەر هەیوانەکەی! تەیارە بۆمبایەکی بە مالێکی نزیک ئەو مالە دادابوو، کردبوویە چاڵێکی زۆر قووڵ. بەردی بناغەی خانوو، سەربانەکەی ئەم مالەی کون کردبوو؛ کەوتبووە بەر هەیوان. خاوەن ماڵ لاوێک بوو تەهای ناو بوو؛ مۆدنەی کەوەتی دەسمی و نەخش دەکرد. گوتم: تەها نەخشەکان جوان نین!

- وەللا کاکە دە پێشدا هی زۆر جوانم دەزانی، لەوەتا ئەو بۆمبایە هاوێژراوە لە بیرم چوونەوە!

- دەی ئەمجار نەخشی بۆمبا و تەیارەکەی لێ بکە!

پیرێژنی دایکی تەها وەختی خۆی دەگەڵ بارزانیان هاتبووە شنۆیە. یەک لە نەقڵەکانی ئەوە بوو کە لە شنۆیە گوتوویانە بۆ نوێژ ناکەی؟ گوتوومە نوێژ ناکەم، خودای عالەمێ (شێخ ئەحمەد) شفاعەتم دەکا! کاوە زۆر سەیر لاسای ئەو پیرێژنەی دەکردەوە.

ڕۆژێک لە «بن گەریان» تایەکی زۆر سەختم هەبوو؛ گوتم: حەمەدەمین هێندێک ئاوم فریا خە! تینوومە.

گوتی: مام هەژار تەیارە بە عاسمانەوەیە، ناوێرم!

گوتم: ڕاوەستە! لێفەیەک سوورم هەبوو، بردم لە دەشتایی ڕووتەن -کە لە تەیارە دیار بم- ڕامخست و لە سەری درێژ بووم. هاواری لێ بەرز بوو. گوتم: تا ئاو نەهێنی لێرە نابزووم! بە غار خۆی گەیاندە کانی و ئاوی هێنا. چووبوو حەولی دەرمانی دابوو، لەتێک حەبی ئیسپیرینی دەس کەوتبوو؛ بۆی هێنام!

دەرمان لە لای دوکتور مەحموود هەبوو؛ بەلام دوور بوو؛ نەیدەگەیشتینێ. بە ڕاستی دوکتور مەحموود نیعمەتێکی گەورە بوو. بارزانی وایان عاقیدە پێ پەیدا کردبوو کە هەر برینداریک بگاتە دوکتور مەحموود نامرێ. لە باتی تەختی بیمارستان گەلای بەرووی ڕادخست. ڕۆژ و شەوی نەبوو. کەسی وا بە سەبر و ڕازی بە هەر جۆرە ژیانێکم نەدیوە. ئێوارەیەک دەگەڵ عەبدێ زێدکی -کە سمێلی بە قەد باسکی من دەبوون- لە سەر کەندالێک هەڵتروشکابووین. غەیبەتی ئەوانەی دەکرد کە لە تەیارە دەترسن و خۆی لە بەر دەشارنەوە. لەو دەمەدا خوتوخافڵ تەیارەیەک بەر تیرباری داین. عەبدێ ئاغا لە تاوان ڕێگەی نەدی، دەمەوڕوو کەوتە کەندال و چەپکێک پڕ و پووشی لە سمێلی هالا:

- ئەشەدەمبیللا تۆ لە تەیارە ناترسی؛ بەلام ڕەنگە دەستنوێژت سووک بووبێ!

ڕۆژێک بەردی چەخماخم نەمابوو:

- حەمەدەمین بچۆ سەر ڕێگە بزانە بەردێکم بۆ سوال بکە!

جارێک هەرای کرد:

- مام هەژار ئەوە ڕێبوارێکە، دەڵێ جغارەکەی بنێرێ بۆی داگیرسێنم!

- با بڕوا!

ئەمجارە هاتەوە، بەردە چەخماغێکی بۆ لە یەکی‌تر سوال کردبووم.

ڕۆژێک بارزانی فەرمووی: هەژار بەینی خۆمان بێ! هیچ پووڵمان نەماوە. هەرچی هەیە ناگاتە سەد دینار؛ بەلام خودا ڕێکی دەخا...

پاش نوێژی ئەو ڕۆژە یەکێک لە لای زاخۆوە هاتبوو. بارزانی حاڵی «ئەحمەد نالبەند»ی شاعیری پرسی؛ گوتی حاڵی باش نییە. سی دیناری بۆ نارد؛ فەرمووی: بە ئەسعەد خەبەر دەدەم

ئاگاداری بکا. بارزانییەک هاتە لای، لێی پرسی: حاڵت چۆنە؟

- ئەز غولام! ئەم بێ سەر و بەرین.

پێنج دیناری دایە. گوتم: لە سەر ئەو حاڵەڕا، ئەم حاتەمیەم کەیف نایگرێ.

فەرمووی: مەلا نالبەند شاعیری کوردە. ئەمەش ئەگەر هیچی شک بردایە نەیدەگوت بێ سەر و بەرم. خودا تۆڵە دەکاتەوە مەترسە!

ماوەیەک دوای ئەوە خەبەری سەرکەوتنی پێشمەرگە لە چیای مەتینا هات کە بە جارێک هەنگێکی دەوڵەتیان لە ناو بردبوو. بەڵام بە داخەوە مەلا ئەحمەدی نالبەند هەر کە دیتبووی جاش هجوومیان کردۆتە گوندەیان، بە کێرد ورگی خۆی درِیبوو؛ خۆی کوشتبوو.

قەرار وا بوو دەوڵەت لە جێگەیەکەوە هێرشێکی بەرپان بکا. مەلامستەفا چەند سەرقۆڵەیەکی کۆ کردبۆوە بۆ تەگبیر لەو شەڕە.

فەرمووی: لە هەر قۆڵەی بە جەرگ‌ترین پیاو هەڵبژێرن کە بیست‌وپێنج تا سی کەس ببن؛ بێدەنگ لە بن ملەی کێو خۆ مات دەن! دەوڵەت بەر لە هجووم پێشە خۆی بە تۆپان دەکوتێ تا خاترجەم دەبێ کەسی لێ نییە؛ ئەوسا هجووم دەکا. ئەو کەسانە ئەوەندە خۆڕاگر بن، گوێ نەدەنە تۆپ بارانەکە. تەنانەت ئەگەر خوا نەکا یەکێ بشکوژرێ، ئەوی‌تر بۆی نەچن و لە جێی خۆ نەبزوون و خۆ مات کەن. هجوومی پیادە کە هات، لە نزیکەوە دایانگرن. هەر لەشکرێک لە جەبهەدا هەوەڵ جار نۆ یا دە کوشتەی دا، دەشکێ.

هورموز گوتی: من یەکێک لەوانە. فەرمووی: نا، تۆ بە کاری ئەوە نایەی. زۆر ئازای؛ بەڵام زوو هەڵدەچی و هەر مل پێوە دەنێی. پیاوی زۆر بەسەبرم دەوێ.

هەر کەسە ناوی چەند پێشمەرگەیەکی گوت؛ هێندێکی پەسند کردن. ڕاستیش ئەوە بوو ئەو هجوومە کرا و دەوڵەت زۆر پیس شکا. لەشکری سووریاش هاتبووە یاریدەی لەشکری عیراق و شەڕی دەگەڵ دەکردین. جەبهەی لای سووریا هورموز گرتبووی، پەتپەتێکی بە لەشکری سووریا کرد بە داستان بیگێڕنەوە. چەند جاری ڕاو نان و کوشتنی و تالانی لێگرتن. بەڵام هورموز پیاوێکی ئەوەندە نەترس بوو گاڵتەی بە شەڕ دەهات. سەنگەری نەدەگرت؛ بە پێوە بەرەنگاری دوژمنان دەبوو. بە داخەوە لە شەڕێکدا شەهید کرا؛ کە بارزانی زۆری بۆ خەمگین بوو. تا بەم دیوەشدا هاتین، منداڵ و خوشک و دایکی هورموزی وەک کەسی زۆر نزیکی خۆی چاوێری دەکرد.

هجوومێکی زۆر گەورەی دیکەی حکوومەت لە لای مێرگەسوورەوە کرا. شەڕی تەن بە تەن و بە نێزە قەوما. عەمەراغای دۆڵەمەڕی ئاوقای جاشێکی یەزیدی تەژەی زەلام ببوو. جاشەکە پڕی دابووە گونی و بایدابوو؛ بەڵام جاش کوژرابوو. عەمەراغایان بە گونی بادراوەوە گەیاندە دوکتور مەحموود. لەو شەڕەدا جگە لە سەدان سەرباز و ئەفسەر، سەد و چوار کەلاکە جاش لە مەیداندا بەجێ مابوو. ئیتر لەو شەڕەوە دەوڵەت کەوتە پاشەکشە و زمان لووسی کە با گفتوگۆی ئاگربەس بکەین.

ئەوی لەو ماوەیەدا زۆری نارەحەت دەکردم، دیمەنی ژن و منداڵی بارزانیان بوو کە لە بەر باران و لە بن داران دەژیان. ماڵیان هەر ئەوە بوو کە بە کۆڵیانەوە بوو؛ بەڵام ئەوان قەت گلەیان لە بەختی خۆیان نەدەکرد. ڕاستی حاڵێکی پەرێشانیان هەبوو.

ئەو کاتە کە لە «بن‌گەریان» بووین و هێشتا نەناردرابوومە خورکێ، بارزانییەک بە ناوی «ئاغا»

کە «ئاغای زورەگوان»یان پێ دەگوت، خەریک بوو لە جێ گوندی «زورەگـوان» خـانوویێکی بـە وشکە بەرد دروس دەکرد؛ دیواری تا نیوە بەرز کردبوو، گوتی: لە عومرمدا جـارێ پێنجەمـە دێم خانوو بکەم و بەر لە تەواو کردن پێم بەجێ دێڵن. بێستانۆکێکی کردبوو هەر دەیگوت: هـەژار بـا خەیار و ترۆزی و تەماتە بگەنێ، پێخۆری تۆ لە سەر من!

ڕۆژێک دیتمەوە:

- ئاغا دەزانم خانووەکەت بەجێ هێشت؛ بەلام بێستانەکەت چی لێ هات؟

- بێستان هەر لە گوڵدا بوو، ڕاویان ناین. ڕۆژێک گوتم بچم سەری بدەم، کە دەچـم دوو دانـە جاشی زێباری لە ناوی دان. خۆم لێ داگرتن، هەردووکم کوشتن. لەباتی ترۆزی دوو تفـەنگم بـە ڕەختە فیشەکەوە هێنا.

لەو شەڕانەی بارزاندا زۆر پیاوی زۆر ئازا کوژران و بریندار بوون. ڕۆژێـک بۆمبایـەک کـەوتبووە ناو سەنگەرێکەوە، لە دوازدە کەسان «کەکۆ» دەرچوو. کەکۆ کـە لـە شـەڕی مامەشـەی دەوری سەقز ناوبانگی کرد و بە سێ جێ بریندار بوو. لە شەڕی دەوری شـنۆیە دیـسان بریـندار کرابـوو؛ لەو بۆمبایەش هەرچەند نەمرد، بەلام لە زمان و دەست و پێ کەوت.

عەمەراغای دۆڵەمەڕی لە لای سـەری حەسـەن بـەگی چووبـووە زگجاشـان، ڕەوەیـەک زۆر گەورەی لێ بڕ دابوون. لە ڕێگە مار پێیەوە دابوو؛ بەو حاڵەش توانیبووی سێسەد سەر دەرباز بکا. ئەحمەد تەوفیق -کە لە دوای ئەو بە ڕێدا هاتبوو- تووشی سێ ماین و ئەسپ و دووبڕێکی ماچـە ئێستر ببوو کە لە ڕەوەکـە هەڵـبڕابوون؛ هێنابوونیـە بـارزان. ماچـە ئێـسترەکە زۆر جـوان بـوو؛ دەتگوت بە قەڵەم کێشاوتە. ئەحمەد دەیگوت بۆ خۆم؛ شەوکەتی بێسیم داوای دەکرد؛ هەرچی دەیدی عاشقی دەبوو. نەمزانی دووبـڕی هێـشتا بارنـەکراو بـۆ بۆتـە فـەڕۆخ لـەقا و ئـەو هـەموو دڵدارەی هەیە! ئاخری شێخ بابۆ داوای کرد و درا بەو.

دەگەڵ «میرانی سالح بەگ» ئێوارەیەک چووینە سەیری کۆنە قەلای مـیری ڕەوانـدز کـە لـە دیاری کانی بۆتە. قەلایـەکی زۆر قایمـە؛ بـە بـەردی زۆر گـەورەی ڕەش دامـەزراوە کـە دیـارە بەردەکان بە کۆتان گوێزراونەوە. عەنباراوی گـەورەی تێـدابوو. کـە گەڕاینـەوە، بـە نـاو کـۆڵانی گونددا هاتین. من سەرکلاوەم لە سەر بوو. منداڵێک دیتمی، زیڕاندی؛ زۆر ترسا. مـیران گـوتی: ئەو فەقیرە هەر بارزانی سەرسووری مل بارکی دیتووە. تۆی بە ورچ زانی؛ بۆیە لێت ترسا!

سارده پاییز بوو. شەڕ لە جەبهەکان وێستابوو، بەلام ئالقەی موحاسەرە هـەر مـابوو. بـڕیار درا بـەرەو سـۆران بڕۆینـەوە. دەگـەڵ ئەحمـەد تـەوفیق و هـەوالانی و مـیرانی سالـح بـەگ و دوو پێشمەرگەی کەوتینە ڕێ. شەوێک لە نزیک سنووری ترکان ماین. هێندێکمان چوونـە گونـدی «زێتێ» کە تورکیەیە. کەوش و پەتووی کوڵکن و وردە ئەسپابیان کڕیبوو. زۆرم حەسـرەت بـوو کە سێ دینارم شک نەدەبرد لە پەتووەکان بکڕم. ڕۆژی دوایی کەوتینە ناو سنووری کوردسـتانی بەردەستی تورکیە و شەش سەعاتێکی برد تا لێی دەرچووین، بەلام تووشی جەندرمـە نـەبووین. لە ڕێگە وە پێش کەوتم کە تا ئەوانیتر دێن گێوژ بخۆم. لە بن دارە گێوژێـک بـووم، پـلارم تـێ دەگرت. پیاوێک دوو کەو بە دەستەوە، کچێکی زۆر جوانی دەگەڵ بوو؛ لێی پرسیم:

- تۆ بازرگانی؟ کووتالت پێیە؟

گوتم: نا برا! من موشتەری شەکە مێی جوانم!

گەیشتبووە هەوالەکان گوتبووی: ئەوەی پـێش کـەوتووە شـێتە! هـیچ وەک چـۆدار ناچـێ و

دەڵێ شەکە مێ دەکرم!

لە گوندی «کاکلە»وە لە زێ پەڕینەوە و هاتینەوە ناو عەرزی عیراق. شەو لە قەبرستانێکمان خست. یەک دنیا داری وشکی تێدابوو؛ بەلام لە دێکەی نزیکی -کە هێلکە و ماستمان لێ کڕین- گوتبوویان داری قەبرستان بسووتێنن، دەمرن! دەگەڵ ئەحمەد تەوفیق بەربووینە داران و ئەوانی‌تریش غیرەتیان هاتە بەر. ئاگری ئەو شەوە تا بەیانی گڕی بڵند بوو. ئەم جار پاش یەک دوو سەعات ڕێ کەوتینە دەشت. ئەحمەد تەوفیق کەسی نەدەگەیشتێ؛ هەر هەیدیشی لێ دەکردین: «دەی خۆش بڕۆن!». گەینە سەر گۆماوێکی زۆر خۆش، چەند دارە بی لە دەورە، سێوەڕەی دەتگوت نێوەڕاست بەهارە. مام عەلی بایەزیدی دەڵێ: «ئاخ! ئێستا گامێش بام و تێرم لەو سێوەڕە خواردبا و لەو گۆمەدا بنووستبام!». زۆرم برسی بوو. ئەحمەد هەر دەیگوت بڕۆن! دەمزانی ئەوانی‌تریش برسیانە و لەبەر ئەحمە ناوێرن دەنگ بکەن. هەر چۆنێک بوو پێش کەوتم. گەییمە شوانێک:

- کاکە نانت پێیە؟

- نە بە خوا.

- شیر چۆن؟

- کاکە قاپەکەم هێندە پیس و چڵکنە کەس بێزی نایە شیری پێ بخواتەوە، ئاویش نییە بیشۆم.

- دە تۆ بۆم بێنە بزانە چۆنم!

لە قاپێکی ڕەش‌هەڵگەڕاوی موو پێوە نووساودا شیری بۆ هێنام. چاوم قوچاند و یەکسەر بە سەرمەوە نا؛ ئاهێکم هاتەوە بەر. ئەگەر بۆت بڵێم قاپەکە چۆن بوو ئێستا هێڵنجت دێتێ!

ئەحمەد تەوفیق کاوڕێکی قەڵەوی لە کابرای شوان کڕی و پەتمان کرد کە لە کوێ بنەمان گرت، بیکەینە شیو. هەموانی زۆر شەکەت کرد؛ تا لە ناو چەند بیەکدا بنەمان گرت و کاوڕمان سەربڕی و کەوڵمان کرد و بە زگی زۆر برسییەوە چاوەنۆڕی برژاندنین؛ لەپڕ لە پێشمانەوە بوو بە تەقە. شەو بوو گوللەی لایەکی شەڕکەرانمان دەدیت سوور ڕادەخوشین، پیاو لە تەقە کەڕ دەبوو. خەبەر چییە؟

- کوڕینە ببێتە بەیان تەیارە لە دەشتی «هێرتێ» شڕمان دەکا؛ جێگەی خۆشاردنەوەش نییە.

هەر بە پەلە تۆزێک گۆشت هەڵدەپرووزا و قووتمان دەدا. کەوتینە ڕێ. شەوێکی سارد لەو دەشتە وەک مێوژووکە هەڵدەلەرزین. بۆ بەری بەیانی گەیشتینە ناو گوندی «سیدەکان». چووینە ناو دوکانە چۆڵێکەوە، ئاگرێکمان کردەوە و ماتەمان هەڵگرت. سبەی خەبەری ئەو شەڕە گەورەی شەومان پرسی، گوتیان جاشەکانی چیای «سەری حەسەن بەگ» بە قەستی تفەنگیان بەرەو یەکتر تەقاندووە. بە دەوڵەتیان گوتووە بارزانی هاتبوونە سەرمان؛ تا فیشەکی زۆر وەرگرن. ئەمەش فێڵی جاشان!

بە ناو گوندەکانی موهاجیراندا سەرکەوتین بۆ «گربیشێ» و بۆ شەو چووینە «ڕۆستێ». سبەی بۆ نیوەڕۆ لە گوندی «گرتگ» بووینە میوانی مەلا وەیسی و پاش نیوەڕۆ بەرەو ڕۆست هاتینەوە. لە قەبرستانێکی سەر ڕێ، دار گێوژێک هەبوو، گێوژی زەردی درشت، دەتگوت بۆ هەتیوی بەر گرتووە:

- های لەو گێوژەم!

مەلا وەیسی گوتی: کاک هەژار! هیچ کەس تا ئێستا نەیوێراوە پووشێکیش لەم قەبرستانە بەرێ؛ دیارە شەخسێکی زۆر تووڕەیە!

- مامۆستا ڕاوەستە قسەی حیسابیم هەیە!

ڕووم کردە قسنەکە:

- ئەی شەخس! گێوژەکانت گەیشتوون؛ فەرموو بیانتەکێنە و بیانخۆ! دەنا دەوەرن و دەڕزن. ئەگەر نا ئیجازە بدە من بیانخۆم. خۆ تۆ گولی بەخیل نی، نە خۆت بخۆی و نە بیشیدەی بە کەس!

چووم بە لای گێوژەوە. مەلا و دوو سۆفی هاوڕێی دەڵێن: نەکەی! گوناحە! حەرامە! پێلەقەم لە دار دا، گێوژ داباری. باوەڕ کە مەلا و سۆفی کە گوناحەکەیان بە من کردبوو هیچیان وە بەر من نەهێشت؛ گیرفانیان لێ ئاخنی!

دۆڵی گرتگ و ڕۆست -کە گوندی «سمیلان»یشی لێ هەیە- لەبەر باغات وەک بەهەشتە. لە بەفری زستانیشدا سێوە سوورە بە دارانەوە چاو لە پیاو دادەگرن. کەوتوونەتە ملی نزاری حەسارۆست کە بڵندتر چیای عیراقە و بە هەموو کێوەکە دەڵێن «هەڵگورد». لەوێوە لێک هەڵبراین. من ڕەگەڵ میرانی سالح بەگ کەوتم کە بچین سەرێک لە ولاتی «خۆشناوەتی» بدەین. ولاتی خۆشناوەتی بە تایبەتی لە پاییزاندا بە سەر میوەدا وێران دەبێ. هەموو دێهاتی - کە یەکجار زۆریشن- پڕە لە هەنار و هەنجیر و هەرمێ و سێو و هەموو بەرێکی دار و هەموو جۆرە ترێیەک. میرانی سالح بەگ لە میرانی خۆشناوی شەقلاوەیە. هەر چەند ڕووت بوو، دەسەلاتی ئاغایەتی و میرایەتی نەبوو، بەڵام بیر و بڕوای میرانەی هەر وەک خۆی بوو. ڕۆژانە پێشمەرگەیەکی دەنارد: بچۆ لە مالی فلان میران بڵێ میوانی دەبین! جاری وا بوو میرانی خانەخوێ ڕووت وەک سلق، نانی شەوی نەبوو.

ڕۆژێک بە پێشمەرگەیەکی گوت: شێخ حوسێن هەروو مالی کوێخا حەسەن لە زێوەی، بڵێ میران میوانتە! گوتم: میران زۆر عەیبە بۆ ئێمە میوانی کوێخا بین. کۆنە میرانێک نییە لەو نزیکانە بچینە مالی؟! تێنەگەیی گاڵتە دەکەم، گوتی: نا کاک هەژار! کوێخا حەسەن هەر لە ماڵە مندا گەورە کراوە و بەخێوم کردیە. وەک ماڵە خۆمانە.

بە ڕووکاری زێوەدا دەچووین؛ چ دیمەنێک؟... بێنە بەر چاوت بە هەزاران دار هەنار لە ساردی پاییزدا گەڵای زەردێکە وەک زێڕی بێخەوش. گەڵای مێوی ڕەز سوورە و لە هەناران هاڵاوە. خودا تابلۆیەکی نەخشاندووە هەموو هونەرمەندی دنیا گێژ دەکا. زۆر وێستام و ڕوانیمە ئەو دیمەنە دڵڕفێنە. چووینە مالی کوێخا حەسەن؛ یەکی زیتی قوتی زیرەک؛ دەڵێی لە کونە تفنگی شەیتان دەرچووە! ڕووخۆش؛ قسەخۆش. زۆر عاقل بوو؛ پێم سەیر بوو! هەر دانیشتین سینییەکی مێوژ و کاکڵە گوێز لە پێش دانایین، بەشی پەنجا کەسی دەکرد. میران گوتی: دەچمە سەراوێ؛ تا دێمەوە چایەکە ساز بێ! کە ئەو ڕۆیشت، کوێخا بە منی گوت: ئەرێ میران نەیفەرموو کوێخا حەسەن هەتیوی خۆمان بووە؟!

- جا بۆ وا بڵێ؟

- کوڕە لوولاکی ئاغا بشکێنە گووسەگی تێدایە؛ سەگم لەو تێرترە. ساڵێ دە جار دەنێرێ تووتن و میوەی بۆ بنێرم. دەڵێ هەتیوی خۆمان بووە؛ لە ماڵە مە بەخێو کراوە!

شەو زۆر خۆشمان لێ گوزەرا. میران تووڕەکەیەکی گەورەی تووتنی بۆنداری داگیراو لێ

ساند. به چەند ماله میرانی بێ نانی ترەوە ڕامانبوارد تا گەیشتینە «هیران»، مەرکەزی شێخانی هیران کە لە باتی شێخ پێیان دەڵێن «کاک». سافی شاعیر -کە دەروێشان شیعرەکانی بە دەفەوە دەخوێننەوە- کاکی هیران بوو.

بووینە میوانی شێخ سەبری کە برای میرانی سالح بەگ و تیمسارێکی بازنشستە بوو. مالی لە هەولێر بوو؛ لە ترسی دەوڵەت بە تەنیا لە حوجرەیەکی هیران دەژیا.

شێخ گوتی: ئێستا شیوێکتان لۆ لێدەنێم زۆر خۆش. گۆشت و ئاوی تەمامە و تر و تەوێلەی کردە ناو شتێک و لە سەر کوورەی دانا و چووە دەر. کە هاتەوە، گوتی: هەوا! تەشتۆکەی نایلۆن بوو؛ لە سەر ئاگر هەڵقرچابوو. ببووە تۆپ و چێشت حەبس کرابوو! فڕێمان دا.

«کاک» ئەو دەمە پیرەمێردێک بوو بە ناوی «کاک عەلی»، تا بڵێی پیاوێکی ممبارەک بوو. لەو دێیە کە هەموو دنیای دار و ئاو بوو، شوێنێک بۆ کاک هەیە لە دەوری حەوزێک لە بن سێبەری شۆڕەبییان، کە بە ڕاستی شاعیرانەیە. کاک لە قسەی قۆڕی من خۆشی دەهات. هەموو ئێواران دەبوو بچمە لای.

ڕۆژێک گوتی: وا نۆ ڕۆژ بۆ ڕەمەزان ماوە. هەژار دەبێ مانگی ڕەمەزان لای من بی.

- بە خوا کاکە بمبەخشە من بەڕۆژوو نابم. خۆشم بە تۆ، بە لێدان نادەم!

- بابە بەڕۆژوو مەبە! شەرتە بۆ خۆم نانی بەیانی و نیوەڕۆت بۆ دێنم...

پیرەمێردێکی دیکەی برای کاک بە ناوی «مام نوور» هەبوو، دەموچاو چرچی لووت ئاولاوی شل و شەوێق، ئەوەندە قسەخۆش بوو نەبێتەوە. پیاو مردووی لە گۆڕێ با، مام نووری دیبا، دەهاتە پێکەنین. زۆرم قسەی خۆش لێ بیست؛ زۆریشیان بۆ دەگێڕامەوە کە بە داخەوە لە بیرم چوونەوە. دوو سێ شتم لە بیر ماون:

* مام نوور لە ناو ئاغاوەتی دزەیی لە دەشتی هەولێر میوانە. پیاوێکی هیرانی دێ، لێی دەپرسی:

- توو نەگەیوە؟

- بەڵێ قوربان «سەخۆرە» بووە (تازە دەگا).

مام نووری دەڵێ: هەتیو وس بە! ئێستا ئاغایانی دزەیی هەموو هجووم دەبەنە سەر تووی هیران!

* لە خانەقای سەید ئەحمەد لە کەرکووک، مام نووری دەچێتە ئاودەست. دیواری ئاودەستەکان نەوییە و بە حاڵ تا نیوەی لەشی پیاو دادەپۆشن. ئاغایەکی بۆشناغیش دەچێتە ئاودەستی تەنیشتی. مام نووری دەڵێ: بەخێراتی بابە! خەڵکی کوێی؟

جغارەیەکی پێشکەش دەکا و لە سەر دیوارەوە بۆی دادەگیرسێنێ و مل لە چاک و خۆشی و باسی کاسبی و کار دەکەن! بە سەید ئەحمەد دەڵێن دوو شێت لە ئاودەست چەقە و هەرایانە. دەزانێ فیکی مام نووره.

- مام نوور ئەوە چت کردووە؟

- قوربان بە خودا پیاو شەرم لە میوانی خۆی دەکا نەیدوێنێ و جغارەی نەداتێ!

سەید دەڵێ هەر ئەمڕۆ دیوارەکان بڵند کەن!

* کۆمەڵێک ئاغای دزەیی دەگەڵ مام نوور دەچنە مەلە لە جۆگەی گەورەدا. لیباسی مام نوور دەفڕێنن. تا دەیەوێ دەرکەوێ خۆڵی پێدا دەکەن. مام نوور ماندوو بووە، زمانی کێشاوە و

قاقاش پێدەکەنێ.

- بە چی پێدەکەنێ؟

- خۆم هەر وەک بەرازێک دێتە بەر چاو پەنجا سەگ دەوریان دابێ و دە قوڕ و لیتەی وەردەن!

***

لە ڕۆژی ١٨ی مانگی یازدەی ساڵی ١٩٦٣ سەلام عارف -کە سەرکۆماری بەعسییەکان بوو- لە بەعسییان هەڵگەڕایەوە و دەم لە پووشی کردن. ئەو دەمە لە هیران بووم. لە پاش پێنج ڕۆژ دەگەڵ میران - بە لەوەڕ و دێ بە دێ- خۆمان گەیاندە «دۆلە ڕەقە» و بووینە میوانی هەباساغای مامەنداغا. هەباساغا ڕەئیسی عەشیرەتێکی گەورەیە و پتر لە پەنجا گوند مولکی هەبوو. سەرەڕای ئەوەش عەشایری بۆلی و بابۆلی -کە لە لای قەندیل گەرمێن کوێستان دەکەن و یەکجار زۆرن- دە بەر حوکمیدا بوون. هەر لە شاری ڕانیەوە تا گەلالە، ڕەعیەت و ئاغا خۆیان سەر بە هەباساغا دەزانی؛ نیمچە پادشایەک بوو. هەوەلین ئاغای کە ببوە یاریکاری شۆرش، ئەو بوو؛ بەلام هیچ خووی قۆرەدەماغی ئاغایانەی نەبوو. زۆری حەز لە گاڵتە و پێکەنین بوو. هەتا بڵێی ڕۆحسووک و خوێنشیرین؛ زەلامێکی زۆر بلندبالای جوانچاک. سەخییەک بوو کە باوکی حاتەمی تەی دەبوو ورتکەی مالی ئەو بچنێتەوە. زۆری میوان بووم، قەت نەمدی لە سەد میوانی کەمتر هەبێ. ڕۆژی وا هەبوو پتر لە دووسەد میوان لە سەر سفرەی ئەو کۆ دەبوونەوە. نەخوێندەوارێکی یەکجار زیرەک و سیاسی بوو. کەچەسیواتێکی کەمی هەبوو. حیزبی شیووعی و پارتی و قولە حیزبیتر هەمووی لێ ڕازی بوون و تاریفیان دەکرد.

جارێک جەلال تالەبانی لێی پرسی: هەباساغا تۆ بە نەخوێندەواری ئەوەندە زیرەک و بەکاری، ئەگەر خوێندەوار بای، چ دەبووی؟

من گوتم: وەک حیکایەتی «سەماشی سۆمرست مۆم» ئێستا مجێوری کلیسا دەبوو!

بە چاوەنۆڕی مەلامستەفا، لە دۆلەڕەقە ماینەوە. میران پەتووە تووکنی تورکیای بە دیاری دایە؛ هەباساغا هەر لە مەجلیسەکە گوتی: کاک هەژار ئەوە لە بۆ تۆ!

گوتم: من نامەوێ.

گوتی: ئاخ لە داخی تۆ وەزگم داوە! هەموو کەس حەتتا مامۆستا گەورەکان شتم لێ دەخوازن. من لە کۆیە پێچت دەدەمێ، ناتەوێ؛ ڕادیۆم پێشکەش کردی نەتەویست؛ پەتووی میرانت ناوێ؛ وا دیارە تۆ لە دڵدا شیووعیەکی زۆر غەلیزی؛ دەڵێی مالی فئودال گلاوە!

عەونی یووسفی وەزیری قاسم، هەمزە عەبدوڵلای کۆنە سەرۆکی پارتی و عوسمانی ڕەئیسی پێشووی حیزبی شیووعی میوانی بوون و ماوەیەک بوو دایانکوتابوو. ڕۆژێک عەونی گوتی: کاکە باس بڵێ کراسێکم بۆ بێنن!

- کوا کراست دڕاوە؟

عەونی کۆت و جلیقەی داکەند. کراسێکی شڕی چڵکنی نیشانی مەجلیس دا.

- کاک عەونی! خانووێکت لە هەولێر هەیە، پێنج هەزار دینارت دەدەمێ بمدەیە!

- هەر چەند دەوڵەت داگیری کردووە بەلام بە دە هەزاریشی نادەم.

- ماینێکت هەیە، پێنسەد دینارت دەدەمێ بمدەیە.

- حای! بە خوا موشتەری هەزار دیناری هەیە!

- پۆله سپیندارت له گەلاله هەن، به چوار هەزار دینار لێت دەکرم نەغد و تۆ دیناریکی لێ بده به کراس!

- قسەی هیچ! سپیندارەکانم بایی دوازده هەزار دینارن!

گوتی: جا ئەو جار موستەحەقی!... هەروون دوو کراسی له بۆ بێنن!

گلۆسه جگەرەی جمهووری له پێش بوو، بەشی میوانانی لێ دەدا. هەمزه داوای کرد، پاکەتی بۆ درێژ کرد. هەمزه دەستی بۆ دەبرد، دەستی دەکێشاوه و پێی پێدەکەنی! تاوێکی مشک و پشیلەی پێ کرد، ئەو سا دایه. سەرم برده بن گوێی: تازه تێدەگەم چۆنت ئەو قۆرە دەماغانه وا ڕام کردووه. دەتەویست به ڕادیۆ و پەتوو، ئەو دەردەش به سەر من بێنی! زۆر پێکەنی.

زۆر دەگەڵ من گەرمی گرتبوو. پێکەوه دەچووینه ڕاوێ. شەوانه میوانی هەر گوندێک دەبووین له مزگەوت دەنووستین. دەگەڵ ڕەعیەتان وەک برا چووکه دەجوولا و دەدوا.

ڕۆژێک به دووی کەروێشکا ئەسپمان تاو دابوو. ئەسپەکەی من -که ئەویش ئی هەباساغا بوو- ویستی له کەندالێک باز دا، به ڕوودا هات و بەر لەوه بکەوێ خۆم هەڵداشته قەراغ کەند و جووت پێ چەقیم. هەباساغا پێی سەیر بوو؛ دەیگوت: من تۆم به شارستانی خاویلکه دەناسی که ناوێری سواری کەریش بی؛ بەلام هەرچی بیرت لێ دەکەمەوه وا دەرناچێ!

شەوێک له گوندێکی پشت ڕانیه بووین، چوار ئاغای پژدەری -یەکیان جوانمێراغای ناو بوو- هاتن و کاریان به هەباساغا بوو. شەو که ڕاکشابوون، هەباساغا له خەوی هەستاندم و گوتی: با قسەی قۆڕ بکەین! حەمید عوسمانیشی ڕاست کردەوه، ناردی چوار مریشکان ببرژێنن. قسەی قۆڕمان دەکرد و دەحیلکاینەوه. ئاغای پژدەری که به قەلانگیش گوویان ناگاته دەم! به تووڕەیی سەریان هەڵێنا، بزانن کام بێشەرمه خەوی لێ تێک داون؛ که هەباساغایان دی خۆیان مات کردەوه.

گوتم: هەباساغا، ئێستا له بەر خۆیانەوه دەڵێن هەباسی مامەنداغای سەگباب به ڕەفیقایەتی سەر ڕووتی حیزبی شارستانی، پیاوەتی خۆی له دەست داوه! ئێمەش که کارمان کەوتۆته ئەو، هەم ئابڕوومان دەچێ، هەم لەوانەشه ئەو شەلاتییه بۆمان پێک نەهێنێ!

پیره ئەرمەنییەکی فەقیر له سابلاغ، کار و کاسبی ڕەژی دابێژتن بوو. گوتیان «تلیش» موسوڵمان به! پووڵت بۆ کۆ دەکەینەوه، خانووت بۆ دەکرین، ژنت بۆ دێنین. هەر که شادەوئیمانی هێنا، سوننەتیان کرد. بەلام ژن و ماڵ و خانوو نەبوو. تلیش زۆر به کوڵ له سووچی دوکانەکەی دەگریا، دەیگوت: «کیرەکەشم چوو، دینەکەشم چوو!».

هەباساغا -که زۆر پێکەنی- گوتی: دە جا شەرته کارەکەشیان بۆ نەکەم تا تەواو ببنه تلیش!

شەو بوو؛ دە سوار بووین. کابرایەک له کۆخێکەوه -که تەنیا ماڵی له چۆڵ بوو- هەرای کرد:

- هەباساغا دابەزە! قاورمەم هەیه.

دابەزین. قاورمەی کابرامان خەلاس کرد. له ڕێ گوتم: ئاخر ئەو بەستەزمانه قاورمەی ساڵی له کیس چوو، نەدەبوایه لا دەی.

گوتی: نا به سەری تۆ، لام نەدابا دڵی دێشا!

چەند ڕۆژێک دوای ئەوه، کابرا له دۆڵەڕەقه بوو. هەباساغا گوتی:

- فلان تۆ ئەو ساڵ چەلتووکت لێ نەکڕیوم، دیاره دەستت قوچاندووه.

- ئاغا جارێ پارەم بۆ هەڵنەسووڕاوه.

لە کاغەزێک شتێکی نووسی و دای بە نۆکەرێکی. نووسیبووی شازدە تەنەکە برینجی بدەنێ و هەقەکەی گەیوە!

ڕۆژێک لە دۆلەڕەقە چوومە ڕانیە. شەو لە مالی مام قادر باغەوان بووم. سبەی ویستم بە پێ بچمەوە دۆلەڕەقە؛ چەمەدانێکم پێ بوو. مام قادر گوتی: بازاڕی دارفرۆشان هەموو خەلکی دۆلەڕەقەن. چەمەدانەکەت بۆ بەرنەوە؛ خۆت بە پێ بڕۆ.

چوومە مەیدانەکە، لە کابرایەکم پرسی: کاکە! خەلکی دۆلەڕەقە نیت؟

- نا!

- ئەدی کەسی دۆلەڕەقەیی ناناسی؟

- بەڵێ دەیانناسم؛ بەلام کەس ئەمڕۆ نەهاتووە.

گەڕامەوە. بانگی کردم:

- خەلکی دۆلەڕەقەت بۆ چییە؟

- جا کە لێرە نین هیچ.

- ئاخر بڵێ.

- گوتم: جانتاکەم بۆ بەرنەوە.

- خەنجەرت پێیە؟

- بۆچیتە؟

- دە ورگمی ڕاکە بزانە خوێنی لێ دێ؟! کوڕە هەژدە ڕۆژە لە دۆلەڕەقە کێ چات بۆ دادەنێ؟ کێ جێت بۆ ڕادەخا؟ کێ ئاوت بۆ دێنێ؟ کوێڕا بە ڕۆژێک نامناسیەوە؟!

- ئای ببەخشە، ڕاست دەکەی! چۆنی؟ چاکی؟!

- دەی ناوم چییە؟

- ها، چی، ببەخشە؟

- برایم!

- ئای کاک برایم گیان چۆنی؟!

- برایم نا و قوزەلقورت! دەتەوێ ئێسترت بدەمێ و دەتەوێ جانتات بۆ بەرمەوە.

چەمەدانم دایە و دەگەڵ جەعفەری کوڕی مەنافی کەریمی سابلاغی -کە زەلامێکی بەهەیکەل بوو- بە پێ بەرەو دۆلەڕەقە چووین. شەو داهات؛ گوتم با بچینە پلنگان.

- ئاخر سەگ هەیە و من لە سەگ دەترسم.

- کاکە من سەگت لێ دەردەکەم.

خۆمان لە سەگان خەلاس کرد و چووینە مالی مەلاعوسمان. قیرەی مریشکم بیست، گوتم هەرچی هەتانە ئەوە دەخۆین و نەمهێشت مریشک سەر ببڕن. دۆکلیوی کەشکانی سەر بە ڕۆنیان دەگەڵ هێلکە و ڕۆن هێنا.

- جەعفەر تۆ کامیان هەلدەگری؟

- دۆکلیو ناخۆم.

نزیک هەژدە ساڵ بوو دۆکلیوی کەشکم نەخواردبوو. ئەوەندەم خوارد شەو خەوم لێ نەدەکەوت.

جەلال تاڵەبانی هاتە دۆلەڕەقە کە چاوەنۆڕ بێ تا چاوی بە مەلامستەفا دەکەوێ. لە

سەربانێکی گوند هاتوچۆ و قسەمان دەکرد. دەستی پێ کرد کە بارزانی لە حیزبایەتی تووڕەیە و دوژمنی تەنزیمە، چەند کەس لە هەوالانی حیزبی لە لای گەلالە دەرکردووە. بە دوور و درێژی حیکایەتی کارە خراپەکانی حیزبم بۆ گێڕاوە کە دڵی بارزانی ئێشاندووە و هەموو گوناهێکیش لە برایم ئەحمەد دەزانێ. ئەگەر برایم ئەحمەد بە ڕەئیسی حیزب نەمێنێ و هیچ نەبێ وەک مستەفا کەماڵ ناوی بنێن باوکی کورد و لە ماڵە خۆی دانیشێ، بارزانی لە یاریدەدانی حیزب درێغ ناکا؛ قەول دەدەم حیزب بە تۆ دەسپێرێ کە تۆی زۆر خۆش دەوێ.

گوتی: ئەگەر ڕاست بکەی بە شەرەفم من هەوەڵ کەس دەبم کە دژی برایم ئالا هەڵکا و لە حیزبی لا با. دەبێ شەخسێک -هەرکێ بێ- بکرێتە قوربانی دە پێناوی مەسلەحەتی گشتیدا...

بارزانی گەیشتە جێ. شەوێک دوور و درێژ باسی هاتن و قسەی خۆم و جەلالم بۆ کرد.

گوتی: من موافیقم برایم لادەن، جەلال لە جێگەی ئەو بێ و بە دڵ یاریدەی حیزبەکە بدەم.

جەلال بە دڵخۆشی و قەولی مەردانە ڕۆیشت؛ بەلام نەک هەر هیچی لەو بارەوە نەکرد، بگرە لە دژایەتی بارزانی کۆشاتر بوو. وەباڵ بەستۆی خەڵک، دەیانگوت جەلال عاشقی «هێرۆ»ی کچی برایمە و هێرۆ حەزی لێ ناکا. دیارە برایم قەولێکی پێ داوە. لە دواییشدا ئەمە وە ڕاست گەڕا. برایم هەڕەشەی لە هێرۆ کردبوو: ئەگەر مێرد بە جەلال نەکەی خۆم دەکوژم. ئێستا چەند ساڵە جەلال زاوا زێڕینەی برایمە...

هەباساغا تکای بۆ هاشم عەقراوی کرد کە لە خۆڕا بنکەی بێتواتەی چۆڵ کردبوو؛ هەلاتبوو. بارزانی عەفووی کرد.

«سەید عەزیزی شەمزینی» نامەیەکی بۆ «حاجی محەممەدی شێخ ڕەشید» -کە دوژمنی سەرسەختمان بوو- نووسیبوو: «تۆ وەرە با پێکەوە مەلامستەفا لە ناو بەرین و تۆ سەرۆکمان بە!...». کاغەز گیرا و سەید عەزیز و چەند کەسێکی دیکەی وەک عەلی حەمدی گیران. دوایی لەبەر خاتری سەید عەبدوڵلا ئەفەندی، سەید عەزیز بەردرا. عەلی حەمدی کوژرا.

شەوێک دەگەڵ مەلا باقی و ئەحمەد تەوفیق لە «سپیاوێ» بووین کە گوندێکی چکۆلەیە لە دۆڵەڕەقە. مەلا باقی هەر شەوی زۆر مابوو چای لێنا. خانەخوێکەمان (کوێخا ڕەسوو) شێتۆکەیەک بوو:

- مەلا باقی ئەوە چییە دەیخۆیەوە؟
- هەهوو چەند فزوولی! دەرمانە زگە و دوکتور بۆی نووسیوم!
- دە بە خوا منیش زگ ئێشەمە، لۆ منیش تێکە!
- زۆر بێسەلیقەی، دەرمانی نەخۆشێک بۆ یەکی‌تر نابێ!
- بە خودا دەبێ و دەبێ بۆم تێکەی!

ئەحمەد گوتی: مەلا باقی گەیشتوویە گون ڕەشی خۆت! بۆی تێکە تا بەو بەفر و سەرمایە دەری نەکردووین!

کوێخا دوانی خواردەوە و هەر دەیگوت: دەڵێی چای خۆمانە!

پێنجسەد چەکدارێک دەگەڵ بارزانی بوو ڕۆژانەش خێزەرەی میوان بۆ دیتنی بارزانی نەدەپساوە. گۆشت و پلاو و نوێنی هەباساغا بنەی نەدەهات و قەت نەمدی ڕووی گرژ بێ. زۆر ماینەوە و لەوێوە بەرەو ڕانیە هاتین. مەلامستەفا مەدرەسەی سەنگەسەری کردە بنکەی خۆی. گوتیان خەڵکی ئەم گونده زۆر برسین. بۆیان کەوتە سوالی گەنم؛ زۆر زوو لە برسایەتی ڕزگاری

کردن.

له بەغداوە پیاوی دەوڵەت بە سەرۆکایەتی حاجی عەبدورەزاق ناوێکی ئەستانداری مووسڵ هاتنە ڕانیە بۆ وتوویژ کردن. سەرەتای گفتوگۆ دامەزرا و درێژەی کێشا و حیزبیش لە وتوویژدا بەشدار بوون و لە ئەنجامدا گەینە بڕیاری ئاگربەس و دەوڵەت قەولی زۆر شتی دا؛ جگە لە خودموختاری. بەیانییەک لە هەر دوو لا بلاو کرایەوە و بڕیار درا بارزانی و سەرانی شۆرش کۆ بنەوە و بڕیار بدەن کە بچنە بەغدا و حەقی خۆیان داوا کەن و بیخەینە سەر قاقەز و مۆر کرێ. من کە مامۆستای حیزبی نەبووم و لە وتوویژی سیاسیدا بەشم نەبوو، نازانم درێژەی قسەکان چۆن بوون؛ تەنیا چەند شتێکم لەو بارەوە لە بیرە کە خۆم ئاگاداری بووم: شەوێک لە گوندی «دووگۆمان» کۆبوونەوەیەکی گەورە لە مزگەوت پێک هاتبوو. قسە لەوە دەکرا کە کێ بچێتە بەغدا؟ چەند کەس بن؟ کێ دەچێ و کێ ناوێرێ بچێ؟ یازدە کەس بن یان نۆ؟... من لە خوار مەجلیسەوە هەڵمدایە:

- پێشمەرگە سەربازە، هەر کەستان پێ باش بوو ناتوانێ بڵێ دەچم یان ناچم. یازدە و نۆ و حەوت لە حیسابدا فەرقێکی وای نییە، ئێوە ڕوونی کەنەوە چیتان لە دەوڵەت دەوێ، داوای چی بکەن و لە سەر چی پێک بێن. مەسەلەن داوای نیوەی نەوتی کەرکووک بکرێ، بەڵام بە چوار یەکی ڕازی بن و لەوە نەیەنە خوار. هەروەها هێزی چەکدار و هەموو شتی‌تر کە خۆمان بۆ بە کوشت داوە...

کاک برایم گوتی: ئەوەی تۆ دەڵێی دەبێ دە پێشدا بە گشتی و بە تەفسیل هەدەفی حیزب ڕوون کەینەوە و ئەمەش هیچ نەبێ سێ مانگ وەختی دەوێ و دەو پەلەپەلەدا ناکرێ.

گوتم: عەجایب دەمێنم لە حیزبێکی سیاسی کە چەند ساڵە کار دەکا و ئەوە سێ ساڵە شەڕیەتی، هێشتا ئامانجی خۆی دیار نەکردبێ و نەزانێ تەواو چی دەوێ...

بارزانی دەمەتەقەکەمانی بڕی، گوتی: یازدە بێ و نۆ بێ بڕوا ناکەم هیچیان لە دەست بێ. دەی قسە بکەن کێ بچێ.

«دووگۆمان» دێیەکی خێڵەکیان بوو کە هەر لە پاییزەوە ئاوەدان و لە بەهارا چۆڵ دەکرا. ماڵەکانی هەمووی زۆر زەلام و بە وشکە بەرد داندراوی وەک یەک دەچن. دەگەڵ میرانی ساڵح بەگ و چەند برادەرێک لە ماڵێک دامەزرێنرابووین. بەیانی کە لە ماڵ دەرچووم، بۆ ئەوە لە گەڕانەوەدا لێم تێک نەچێ، قیتاییەکم لە سەربانێ کردە نیشانە. شەو درەنگ کە ویستمان لە کن بارزانی هەستین، میران گوتی: پێشمەرگەکانم دەوێن بمبەنەوە ماڵەکە.

- بێ قەزا بی منت دەگەڵم، شارەزام!

ڕۆیشتین، نیشانەم نەدیتەوە. سەرم بە حەسارێکدا کرد و لە دەرگای ژوورەوەمدا، گوتیان ئێمە هیچ میوانمان نییە.

- ئاخر ئەدی ماڵە مام نەبی لە کوێیە؟

- مام نەبی لەم دێیەدا نییە!

میران تووڕە ببوو: ئابڕووت بردووم!

میران بەو تاریکە کەس نەیدیتووی، دەنگیشت نەکرد تا بتناسن و لە ڕۆزنامەدا بنووسن ڕێگەی لێ تێک چووبوو!

دیسان گەڕاین. ڕووناکییەکم لە ملە گۆزەیەکەوە دیت کە دە دیوار گیرابوو، ڕوانیم

هەواڵەکانمان بوون. بە خاوەن ماڵەکەم گوت: ئەرێ من نیشانەم کردبوو، بۆ نەمابوو؟

- کاکە نیشانە چی؟ بەیانی من بووم فەرەنجیم دە خۆمەوە پێچابوو، سەیری حەیوانانم دەکرد!

- باشە ئەدی ئێرە ماڵە مام نەبی نییە؟

هەموو لە قاقای پێکەنینیان دا: ئەو کوڕە یەک مانگیلەمان ناوی نەبییە، چۆنە تۆ ناوی ئێمەت لە بیر چووە و ئەوەت لە بیر ماوە؟!

- کاکە گیان زیرەکییەکەم سەر دەکا!

ئاوی خەڵکی گوند و گاڕان و خۆشمان (میوانەکان) گۆماوێک لە بارانی داوێستاو بوو؛ کەلاکە کەرێکی تۆپیویشی تێدا بوو.

شەوێک لە «گربداغ» کۆ ببووینەوە. مەلامستەفا قسەی کرد و زۆر بە گژ حیزبی پارتیدا چوو، کەس لە مامۆستایان قسەیان نەکرد. لە خۆمەوە خۆم تێخست، گوتم:

- شتێکی کە مەعلوومە حیزب بۆ سەرکردایەتی و شارەزاکردنی گەل لە خەباتی ئازادیخوازیدا زۆر لازمە و بە بێحیزبێکی ڕێکوپێک هیچ کار بەڕێوە ناچێ. ئەگەر بارزانی لە حیزبی پارتی و سەرکردەکانی تووڕەیە، با بیانگۆڕێ؛ بەڵام حیزبێک هەر دەبێ دامەزرێ. با نێوی پارتی نەبێ؛ حیزبی تەنەکە بێ! ناو شەرت نییە؛ ناوەرۆک پێویستە...

کاکە زیاداغا هەستا و تەسدیقی بیر و بڕوای منی کرد. بیستم کە مەلامستەفا لە دوایە بە کاکە زیادی گوتبوو: هەژار فێری کردی ئەم قسانە بکەی و لە سەر برایم و جەلال وە جواب بێی.

حاشای لەوە کردبوو، گوتبووی قسەکانیم بە باش زانی و تەسدیقم کرد.

کە لەو مەجلیسە دەرچووین، سەلیم فەخری -کە ئەفسەرێکی ڕوتبە سەروانی عەرەب بوو دەگەڵ شۆرش کەوتبوو؛ کوردیش زۆر باش فێر ببوو؛ پێمان دەگوت کاکە حەمە- گوتی: بە شەرەفم پیاوی وەک تۆ لە حەق گوتن ئازاترم نەدیوە. ئەوانە کەسیان نەیانوێرا دیفاعێک بکەن؛ تۆ وا بە دەم بارزانیدا چوویەوە...

جەلال کە دەگەڵمان بوو گوتی: کاک هەژار! بە ڕاستی پیاوانە دیفاعت لە حیزبی خۆت کرد؛ ئێمە بە خۆڕایی تۆمان بە دژی خۆمان دەزانی.

گوتم: مام جەلال! ئێستاش حیزبی خۆم نییە؛ چم بە چاک زانی گوتم. ناشمەوێ کەس مەمنوونم بێ...

شەوێک لە «بەردەسپیان»ی لای قەلادزە دیسان کۆ بوونەوە. ئێستا نازانم قسێکی چۆن بڵاو کرابۆوە کە دژی بارزانی و شۆرشەکەی بوو؛ مەعلوومیش بوو چ کەسانێک بڵاویان کردۆتەوە.

بارزانی ئەو شەوە زۆر تووڕە بوو؛ فەرمووی: دەبێ ئەو کەسەی ئەو قسەی بڵاو کردۆتەوە پەیدای کەن و جەزای بدەن.

گوتم: قوربان ئەگەر بۆت پەیدا کەم قەول دەدەی بیکوژی؟

- کێیە؟ ئەگەر دەیناسی بۆ ناڵێی؟

- من هەژار ئەم قسەم بۆیە هەڵبەست تۆ تاقی کەمەوە. هەر کەس خراپەت دەگەڵ دەکا گورجێ عەفووی دەکەی. خراپی وامان لێ پەیدا دەبێ سەد جار ئیعدام کرێ تۆ خەلاتی دەکەی! بەڵێ منم گوناهبارەکە. دە بفەرموو با بمبەن لە سەر بەفر و دوو گوللەم پێوە نێن،

فێری تەنبێ کردنی خاینان ببی!

گوتی: تۆ ئەمشەو زۆر تووڕەی؛ چیتر لە سەر ئەو باسە ناڕۆم.

ڕۆژێک لە گوندی «سارکێ» لای بارزانی بووم. ڕادیۆ باسی ئاغایانێکی لای دهۆکی دەکرد کە چاویان بە تاهیر یەحیای سەرۆک وەزیر کەوتووە و بوونە جاشی دەولەت. ناوی غازی حاجی مەلۆ، عەبدولواحیدی برای و چەند کەسێکی گوت. سەرم بردە بن گوێی هەباساغا گوتم:

- برادەرە خۆشەویستەکەی مەلامستەفاش (مەحموودداغای چەمانکێ) ماوە؛ گوێ بگرە!

بارزانی پرسی: چییە؟

گوتی: قوربان قسەی خۆمانە.

لە پڕ ڕادیۆ گوتی مەحموودداغای چەمانکێ قسە دەکا. تاهیر یەحیا گوتی: جا بتبینم چۆن بە گژ ئەو سەرکەشانەدا دەچی و چۆنیان دەترسێنی.

هەباساغا گوتی: هەژار باسی ئەم پیاوەی دەکرد کە لای وا بووە جاشە و تۆ هەر پێت پیاوی باش بووە.

ئەوانە زۆریان خراپە کرد. لە ئاخریدا مەحموودداغا کوڕێکی کوژرا، مالی سووتا و هاتەوە بەر دەستمان و تۆبەی کرد. غازیش چاوێکی بە گوللە کوێر کرا و ئەویش هەر هاتەوە و خۆی کردەوە پێشمەرگە.

حیزب بڵاوی کردبۆوە کە بارزانی کوردستانی بە چەند سندووق پرتەقاڵ و چەند کراسێکی دیاری عەبدوڕەزاقی وتوویژکەر فرۆشت. وای لێ هاتبوو ئەگەر پارەمان دەدا بە دوکاندارێک دەیگوت بۆنی پرتەقاڵی لێ دێ! بە ڕاستی منیش ئیمزای ئەو ئاگربەسەم زۆر لا گران بوو. ڕۆژێک لە سەنگەر دەگەڵ مەلامستەفا لێمان بوو بە کێشە. گوڕە وای لێ هات کە حەرەسی بارزانی هاتە ژوور؛ وەیزانی شەڕی بە ڕاستە. بارزانی بە حەرەسەکەی گوت: بچۆ دەر!

گوتم: کاکە! تۆ زۆر ساڵت زەحمەت کێشاوە؛ بە پاڵەوانی ڕێگەی ئازادی کورد ناسراوی؛ پیر بووی. زۆر حەیفت کرد ئەو ئیمزایەت کرد. ئەگەر بتگوتایە بیست ملیۆن دینارم حەقی ئیمزا کردن دەوێ، دەیاندایەی. من چاوەنۆڕ بووم ئەگەر نەسڵی دوای ئێمە پرسیان ڕێگەی ئازادی بە کوێدایە؟ لە عیراق جێ قەبری تۆی نیشان دەن و لە تورکیە قەبری شێخ سەعید و لە ئێران قەبری قازی محەممەد. قەبرتان نیشانگەی ڕێگەی ئازادیخوازان بێ؛ نەک بچێ ئیمزای ئاگربەسێکی وا بکەی کە خەڵک گاڵتەی پێ بکا و بڵێن کوردستانی فرۆشتووە...

لە تووڕەییان گوتی: کوردستانی چی؟

گوتم: کوردستانی هەموو شت. من و هەزارانی وەک من بۆیە تۆ وەک بت دەپەرستین کە خەمخۆری کوردستانی. وەک لە قورعاندا دەڵێ: لە ئێستاوە جیایی نێوان من و تۆیە؛ خواحافیز! هەر ئەمڕۆ دەڕۆمەوە بەغدایە و فەقیری خۆم دەکەم...

دەرکەوتم؛ لە حیرسانیش دەگریام... سواری جیپێکی کرێ بووم و چوومە ماڵە مام قادری باغەوان لە ڕانیە. سەعاتێک شەوی مابوو، لە دەرگایان دا. گوتیان هەژار وەرە کارمان پێتە. دوو چەکداری بارزانی بوون. خواحافیزی یەکجاریم لە ماڵە مام قادر کرد و لێم ڕوون بوو لە سەر ئەم بێ ئەدەبییەی دوێنێ گوللەبارانم دەکەن: گەیشتینە پشت ڕانیە. چوار جیپ لە دووی یەک وێستابوون؛ مەلامستەفا وێستابوو. گوتی: هەژار تۆ لەگەڵ جێپی مەلا برایم سوار بە! چووینە «سەروچاوە» بووینە میوانی خێوەتی «ئەحمەد شاباز». پاش نانی نیوەڕۆ گوتی: حەرەس بە

جیپەکان بڕۆنەوە دۆلەڕەقە، ئەسپی من زین کەن و ئێسترە شینیش بۆ هەژار زین کەن! ئێمە بە سواری دێین.

لە ڕێگە تاوێکی چاک هیچ دەنگی نەکرد. لەپڕ بێدەنگی شکاند:

- هەژار تۆ هەر خۆت بە کورد مەزانە! زۆر پیاوی وا ماون کە گیانیان بە قوربانی ئازادی کوردستان بکەن. من لە تۆ دلسۆزترم؛ چۆن بەجێم دێلی و دەڕۆی و دەڵێی «هذا فراق بینی و بینک؟» قەرارمان وا نەبوو «لە سەر زوێلە چەرم» بێ؟ لە بیرت چۆتەوە؟ هەژار تۆ نازانی! وەختێ هاتمە سەنگەسەر، چەند کەسێکم نارد لە حالی خەلک بپرسن. تەنیا لە ژاراوە یەک تەنەکە گەنم لە ماڵێکدا هەبوو؛ کەسی‌تر نانی دوو ڕۆژی شک نەدەبرد. بەر لەوە شەڕ لە بارزان بوەستێ، مردوو لە مێرگەسوور لە برسان مردووە، کەس لە برسان هێزی نەبووە بینێژێ. من دەبوو نان بۆ ئەو هەموو برسیانە پەیدا کەم. ئیمزام کرد و گەنم و پارەی زۆریشم ساند و لە ئازادی کوردستانیش واز ناهێنم، خەم مەخۆ!

ئەمجار کردیە گاڵتە و گەپ، گوتی: چۆن سوارێکم؟

- وەباڵ بەستۆم زۆر سوارێکی خراپی، هەر لێی نازانی!

- بۆ؟

- خۆت بە سەر زینەوە کووڕ کردۆتەوە و ئەسپت هەزار دینار دێنێ، وەرە من بە ئێسترە شین و تۆ بەو ئەسپەت گرێوە غار بکەین!

- نایکەم... دەی ئەو ڕۆژە بە عەرەبی قسەم دەگەڵ ڕۆژنامەنووسانی میسری دەکرد بۆچی لە بەر خۆتەوە بزەت دەهاتێ؟ وا دیارە پێت وایە عەرەبی نازانم؟ لە تۆی باشتر دەزانم.

- قوربان عەرەبی دەزانی؛ بەلام لە سەر دەستووری نەحوی نالێی!

- جا نەحو چییە؟

- چۆن چییە؟ پیاو بچێتە ماڵێک و بڵێ لە دیوار باز دەدەم، دەرگا چییە؟! چۆن دەبێ؟ نەحو دەرگای عەرەبییە. جار-جارەش کوردی تێکەڵ بە عارەبیەکەت دەکەی. هەموو کەس دەزانێ حەرب یانی شەڕ؛ تۆ لە بیرت چووبوو، هەر دەتفەرموو شەڕ!...

بەو وردە گاڵتانەوە چووینە دۆلەڕەقە و گەشتێکمان بە لای بێتواتە و دێهاتی‌تردا کرد و هاتینەوە سەنگەسەر.

زۆرتری وەختم لە قەلادزە ڕادەبرد. دەگەڵ مستەفا و کاوە ببوومە هاومەنزل. خاوەن مەنزلەکەی ناوی ئەحمەد هەرمێ بوو؛ گوتی: من هاتمە کۆمەڵەی سابلاغ و بوومە پێشمەرگە و لە سەربازخانە دەژیام. ڕۆژێک گوتیان نەیروو (لەشکری ئێران) دێتەوە. بەیانی کە وە خەبەر هاتم دیتم سابلاغییەکان هەموویان لێم چووبوونە سەر ڕەشی هەوەڵێ! هەر ئەمن قوت لەو نێوە مابووم. بە خوا منیش ناچار هەلاتم و هاتمەوە عیراق!

ئەحمەد تەوفیق و فایق موعینی و جەماعەتیان لە مەنزلێکی دیکە بوون و هەمیشە هاتوچۆمان هەبوو. زۆر جاریش سەرم لە بنکەی مامۆستایانی مەکتەبی سیاسی دەدا. عەبدوڵلا عەلی -کە باسم کرد و یەخەی لە دۆستایەتیمدا دڕی- گلەی لێ‌کردم کە بۆ ناچم سەری ماڵی نادەم؟

- کاکە عەولا! کورد دەڵێ «نان ئەگەر لەت بوو یەکتر ناگرێتەوە»...

ڕۆژێک دەگەڵ مەلا شوکور مستەفا بە ڕێدا بەرەو هەولێر دەهاتین، گوتی: عەبدوڵلا

کانی‌مارانی دەڵێ هەژار زۆر بێ‌وەفایە! گوتم: کاکە تۆ خوێندەواری! توخوا پێم بڵێ وەفا چییە و بە چی دەڵێن؟ مات بوو، گوتی: ئابڕووی خۆشمی تێدا دەچێ؛ کە تۆ ئەو هەموو چاکەت دەگەڵ کردم و لە بیرم نەما...

میرزا برایمی چاوشینی سابلاغی بە شەو حیکایەتی ئەسکەندەرنامەی لە قاوەخانە دەگوت. بە ڕۆژ ئیعلاناتی حیزبی بە دەنگ بۆ خەڵک دەخوێندەوە. لە سابلاغیان و هەموو ئێرانیان زۆر دوورەپەرێز بوو. ڕۆژێک ڕەحمانە شێتی جەلیل کەڵەباب -کە هاوشاری کۆنی میرزا برایم بوو- دەچێ سلاوی لێ دەکا و دەڵێ: ئاغا میرزا برایم! تۆ خۆشەویستی پێشەوا بووی؛ چۆن قبووڵ دەکەی حیزب بتکاتە زوڕنا!

- بڕۆ سەگباب! نابێ هیچ سابلاغییەک بە لامەوە بێ!

شەوێ چەندێک لە سابلاغییەکان چووبوونە قاوەخانەی «سەید نەسیم» کە گوێ لە حیکایەت بگرن. میرزا برایم -کە ئەسکەندەری لە قەلایەکدا بە گرتن داوە- داوای چای کردووە، نەفەسێک بدا؛ لە دیتنی ئەو سابلاغییانەش دڵی خورتە. پاش چایەکە دەڵێ:

- جا ئەگەر حەزرەتی ئەسکەندەریان گا!...

خەڵک پێدەکەنن، دەڵێ: تا ئەو هەتیوانە دەر نەکەن بۆتان نالێم!

ڕۆژێک لە قاوەخانەی قەلادزە، مامۆستا تەوفیق وردی -کە زۆر چەور و چلێک و چلکن بوو- بۆی گێڕامەوە: لە بەغدا لە کار دەریان کردم. چوومە وەزارەتی ئاموزش و پەروەرش شکایەتم کرد. معاونی وەزیر گوتی: ڕەنگە تۆ وەزیری دەریایی بارزانی بی!

گوتم: کاکە وردی! سیامەند و خەجت کردنە ئەرمەنی، دەنگمان نەکرد. چۆن بە سەفەرێکی تاران بۆ لای حیزبی تووده -کە ژنەکەت لە سەر دانا- وا فێری فارسی بووی کە نووسراوەی ماکسیم گورکی لە فارسییەوە بکەیە عەرەبی؟!

- نا کاک هەژار تۆ غەرەتی! فارسی زۆر باش فێر بوویمە!

دەچوومەوە مەنزڵ، وردی بە غار بانگم دەکا:

- کاکە ئەرێ بە فارسی «دیشب» مانای چییە؟!

- یانی دوێشەو!...

ڕەسووی وسێنی سابلاغی بوو، مالی چووبووە کۆیە. دوو کوڕی بوو کە یەکیان دڵشادی ناو بوو. لە پاش سێهەمی ناونجی، چووبووە دارولموعەلمینی موقەدیماتی ببوە موعەلیم. لە پاش بیستی شەهریوەر هاتبوونەوە سابلاغ . دڵشاد ڕەسووڵی -کە لە عیراقی خوێندبوو- لە نووسین و خوێندنەوەی کوردیدا زۆر لە سەر بوو؛ لە کۆمەڵی دیمۆکراتی سابلاغ زۆر لە ڕوو بوو. لە ڕێی ورمێ دەگەڵ زەبیحی و قاسمی قادری گیرا و برایە حەبسی تاران و لە پاش سەرکەوتنی پیشەوەری بەردرا و لە سابلاغ بەرگی ئەفسەری دە بەر کرا. مەقالاتی جوانی دەنووسی؛ سیوادی عەرەبیشی زۆر باش بوو. تۆزێک داوێن پیس و مەشرووبی بوو. شەوێک زۆر بە سەرخۆشی هاتە ماڵمان لە سابلاغ . ویستی بڕوا، گیرفانی گەڕام نەوەک بە سەرخۆشی دزی لێبکەن. وەرەقەیەکم بەر دەست هات کە پووڵێکی لە سەر حیزب جەعل کردبوو. حیزب بەخشی. دەگەڵ زەبیحی و سەید ئەحمەدی سەید تەها ڕای کرد بۆ عیراق. چونکە عیراقی بوو نەیانگرت و هاتەوە کۆیە. حیزبی پارتی لێی دڕدۆنگ بوو؛ لە قەلادزە ڕۆژێک گوتیان مامۆستاکان وان لە دەعوەتی دڵشاد. ئیتر دەگەڵیا ئاشت بوونەوە و برایەکی عەزیز بوو! تێگەیشتم کە گۆشت

قەلەموونە و پلاو ئەگەر هەبێ، زۆر دوژمنت بۆ دەکا بە دۆست...

وەکیلی شێخ حوسێن بوسکێنی بوو کە ملیۆنێرێکی وەجاخکوێر بوو. دەبووە وەکیلی تووتن فرۆشتنی پژدەریان. دەرامەدێکی زۆری هەبوو؛ بەلام پیس فێرە قومار ببوو. ئەوسا کە لە قەلادزە بووم زۆری کوردایەتی دەکرد. بەلام لە پاشەڕۆژدا لە قومار خانووی دۆڕاندبوو؛ فەقیر ببوو؛ چووبوو ببوە جاش؛ جاش لای حکوومەت. چەند مەقالێکی دژی کوردان لە مەجەلاتی بێرووتیدا بلاو کردەوە. ئاغایەکی پژدەری بە ناوی عەلیاغا شەوێک ڕفاندی و دایە دەست پێشمەرگە و ئیعدام کرا. جا تا ئەوانەی نەکردبوو، کۆنە هەواڵ و هاوسەنگەری شەڕی دەوری سەردەشتیشم بوو؛ لە قەلادزە تەواو سەبووریم پێ دەهات. کە ڕفێنرابووش، لە خوار گوندی «سلێ» لە ناو دەشت دیتم:

- دلشاد بۆ وات کرد؟

پێکەنی گوتی: سەفەرێک بوو کردم...

گوتم: عەرەب دەڵێن هەموو جارێک جەڕڕە بە سەلامەتی لە ئاو نایەتەوە. من و ئەحمەد تەوفیق لە هەموو کەس بۆت نارەحەتتر بووین؛ لەبەر ئەوەی تۆ سابلاغیت هەر لە ئێمەیان دەپرسی: دلشاد بۆ وای کرد؟ وەک خۆشکمان ڕەدوو کەوتبێ وا بوو...

کەچی هەر ئەو عەلیاغایەش لە دوارۆژدا ببوە جاش و ئەویش ڕفێندرا و کوژرا!

زستانی سالی ١٩٦٤ سەرمایەکی زۆر سەخت بوو. کەمتر سەرمای وایان لە بیر بوو. جارێک چەند کەسێک چووینە «سندۆلان»، گوتیان لاوان چوونە ڕاوێ. کە هاتنەوە گوتیان بە هەزاران ڕیشۆلە و قاژوو سەرما بردوویە و هیچمان دەست نەکەوت. چیرۆکی کاری سەرما زۆر لە ئەفسانەی تێکەڵ کرابوو؛ بەلام من بۆ خۆم دیم شاهۆیەک بە سەهۆڵی گۆلاوێکەوە نووسابوو، لاقی بەر نەدەبوو. خەڵکی زۆری لێ هالابوو، بۆیان ڕزگار نەکرا!

شەوێک لە قەلادزە لە دەعوەتی ڕەسوول مامەند بووین. دەگەڵ دوکتور سدیق ئوتروشی و سەلیم فەخری چووینە دەر. کولەباڵێکی هەورامی بە زیپم دە بەردا بوو؛ دەتگوت لەشم دەرزی ئاژن دەکەن. لام دایە مەنزلی کاکە زیاد. پاش چارەگێک هاتن گوتیان دوکتور مردووە؛ سەرما سەکتەی پێ کردبوو.

چاردە مانگ بوو لە ماڵە خۆم بێئاگا بووم. مەرەخەسیم ساند و لە ڕێگەی سولەیمانییەوە ڕۆیشتم. بوومە میوانی ڕەحمانە شێت. ڕەحمانە شێت لە سابلاغ ناوی بە باشی نەڕۆیوە؛ بەلام بڵێم چی؟! ماڵێکی لە سولەیمانی گرتبوو، هەر لێقەوماوێکی ئێرانی بچووبایە سولەیمانی، میوانی ئەو بوو. سەرەڕای نان و پێخۆری زۆر و تەسەل، ئارەقیشی بۆ دەکڕین. نیوە ئوتێلێکی هەبوو، هەرچی لە ماڵەکەی جێگەی نەدەبوو، دەینارد ئەوێ کە بە مفت بخەوێ. بە ڕاستی سەربازی گومناوێک بوو کە قەدری نەزانراوە. لە ماڵەکەی هاتمە دەر بچمە بازاڕ، لاوێک لە سەری کۆڵان وێستابوو؛ گوتی: هەژار! حیزب ڕازی نییە تۆ لەم ماڵە میوان بی. گوتم: تۆ بمبەوە ماڵە خۆتان. سەری داخست و ڕۆیشت.

لە سولەیمانییەوە گەییمە کەرکووک و گەڕامەوە بۆ هەولێر کە کاک محەممەد مەولوودی هەواڵم ببینم. پیاوێک بە ناوی مەولوود لە سالی گرانیدا لە شنۆوە چۆتە شەقلاوەی عیراق، زوو مردووە. منداڵێکی ساوای بە ناوی محەممەد و بێوەژنێکی لە پاش بەجێ ماوە. ژن فەقیری کردووە و مناڵە هەتیوەکەی کوڕی پێگەیاندووە. پێی خوێندووە، بۆتە نووسەرێکی داستانی کورد

که هێندێک داستانی به عەرەبی و ڕووسی و ئینگلیسی چاپ کراون به ناوی (مەم)؛ بـە تایبـەتی چیرۆکی «پەنجا فلس» که زۆری ناو پەیدا کردووە. پوختەی ئەمەیە:

به هەتیوی و زۆر نـەداری، لـە ڕێگـەی مەدرەسـە، پـەنجا فلـسییەکی دیوەتـەوە، بـە لایـەوە گەنجێکی زۆر بەنرخە. موعەلیم لە پۆلدا ڕاستی دەکاتەوە و لە سەر کەشـفی ئـەمریکا پرسـیاری لێ دەکا، بە دەنگی بەرز دەڵێ: پەنجا فلس!

لە شەقلاوە، لە ساڵی ١٩٥٥دا ناسیم. زۆر خۆم بە بەختەوەر دەزانم کە تا ئێستاش کە دەکاتـە نۆزدە ساڵ، تووشی ڕەفیقی لەو ڕاستتر و بەوەفاتر و مـەرد و مەردانـەتر نـەبووم. ئـەو ساڵـە لـە شەقلاوە مونشی فەرمانداری بوو. دوایی لە هەولێر دەژیا و کارمەندی ئیدارەی شەهرداری بوو.

من بیر و بڕوام وایە پیاو دەبێ زۆر دۆست بگرێ. ئەگەر لە هەزاریان یەکیان دەگەڵت ڕاست و بەوەفا دەرچێ و ئەوانیتر هەمووی خوار و خێچ و فێڵباز بـێ، هێـشتا تـۆ قازانجتـە. محەممـەد بارتەقای هەزار دۆست پتر دەهاتەوە...

محەممەد مەولوود گوتی: ماڵەوەتان شوکور ساغن؛ خەبەرم پرسیون. چـی تریـشی نـەگوت. دایکی منداڵان گوتی: لەوەتا تۆ چوویە شۆرش، هەموو سەری بـورج کـاک محەممـەد مـەولوود هەر کە حقووقی وەرگرتووە، نەچۆتەوە ماڵە خۆی؛ ڕاست هاتۆتە بەغدا، لەگەڵی بـەش کـردووین و مانگێ پازدە دیناری نیوەی حقووقەکەی بەجێ هێشتووە. کرێی ڕێگەشی لـە گیرفـانی خـۆی داوە...

«مەم» کە ببوە هەمووکەس و کارێکی من، لە ڕۆیشتنم بۆ کێو -هەر چەند دەسـت کـورتیش بوو- لە یاریدە و سەردانی ماڵ و منداڵم درێغی نەدەکرد. جارێکیان کە ماوەیەک بوو لە شـۆرش بووم، نێوانی حیزبی برایم و جەلال دەگەڵ بارزانی تێـک چووبـوو. ئـەوان لـە دژی تەرەفـدارانی مەلامستەفایان دەنووسی و ئێمەش لە دژی ئەوان. نامەیەکی کاک مەم هات؛ نووسـیبووی: «زۆر لە کۆنە برادەران گلەیان لێت هەیە. لایان وایە بوویە شاعیری دەرباری بارزانی و گـەلی کـوردت لە بیر نەماوە و زۆر شتیتریش. زۆر بەوە نارەحەتم کە بە خراپە باست بکەن...»

لە جوابی نامەکەیدا نووسیم:

«کاکە نازانم چۆن سوپاسی ئەو هەموو چاکەیەت بدەمـەوە کـە تـۆ تـا ئێـستا دەگـەڵ منـت کردووە. بەڵام تۆ دەزانی ئەمڕۆ ئاشنایەتی دەگەڵ من، ئـەویش بـۆ کەسـێکی وەک تـۆ خـاوەن منداڵ کە لە دەزگای دەوڵەتا دەژی، بە ڕاستی خەتەرە و من باش دەزانم هەرچی لـە شـارانن و منیان دەناسی، ئێستا نایانەوێ بمناسن و نایانەوێ دەوڵەت بزانێ کە دۆستی شـاعیرێکی نزیـک لە بارزانین؛ کە هەرچی خراپە، بە دەوڵەت و دۆستانی دەڵێ. تکایە تۆش منت لە بـیر بچێتـەوە؛ وا بزانە نەتناسیوم. ئەگەر کەوتینەوە بێترسی، یەکتر دەگرینەوە و ئێستاش کە خۆتم لێ نـەناس و بێگانە بکەی، زۆر ڕازیم و هیچ ناکەم. با کۆنە برادەرانیش لێت دڕدۆنگ نـەبن و لـە سـەر مـن نامەوێ تووشی هیچ تەگەرە و بەرهەڵستێک ببی...»

زۆری نەبرد نامەیەکی هات، دەڵێ: «هەژار! تۆ ناهەقت نەبوو کـە ئەمـەت بـۆ مـن نووسـیوە. چونکە هەر کەس تۆ ناسیوتە و بە مەردت زانیون، لە لێقەوماندا دیتووتن کە هەواڵی لێقـەوماوان نین. بە داخەوە منت نەناسیوە! من خۆم لە خەڵکیتر بـە مـەرد و خـاوەن قـەولتر دەزانم. کـە گوتووشمە خۆشم دەوێی، ڕاستم گوتووە. تۆ کـەیفت لێیـە جنێـوم بـۆ بنووسـە! خراپـەم بـڵێ! دوژمنایەتیم بکە! بەڵام لێت ڕوون بێ تا مردن دەست لە دۆستیت بەرنادەم؛ ئەگەر لـە سـەر تـۆ

بمبەنە پای ئیعدامیش. خراپ حالی مەبە! من هەر ئەو کەسەم کە ناسیوتم...».
نازانم بڵێم «مەم» چۆن دۆستێکم بوو...

***

- هاشم کوردی سابلاغیش -کە لە هەولێر دوکاندارە- قەرزەکەی تۆی بۆ هێناوینەوە.
- قەرزی چی؟
- چۆن؟ گوتی سی دینارم قەرزی هەژار لە سەرە؛ لێم وەرگرتەوە. جگە لە و دوانە هیچ ئاشنا و برادەرێکت ئەحوالی نەپرسیوین و هەروەک نەبووبێ وا بووە. بەڵێ جارێک عەبدوڵڵا هات، مستەفا و زاگرۆسی برد، عەکسی کێشان و پیاوەتی کرد.

ئەم عەبدوڵڵایە، یووسفی ڕیزوانی سابلاغی بوو؛ لە دەست دەوڵەت هەڵاتبوو؛ هاتبووە بەغدا. ڕۆژێک کە دەگەڵ جەلالی شەریکم لە دوکانی عەکاسی بووین، جحێڵێک ڕەنگزەرد، زۆر بە کزێکەوە گوتی: کاکە ئێوە کوردن؛ منیش لێم قەوماوە. کارێکم بۆ پەیدا کەن خێرتان دەگاتێ. دەنا لێرە لە برسان دەمرم.

- کاکە خەم مەخۆ! کاریشت دەدەینێ و تا ئێمە لە برسان نەمرین تۆش برسی نابی.

کردمانە شاگردی خۆمان کە هیچی لێ نەدەزانی، وردە-وردە فێری عەکاسیمان کرد. دەستی دەگەڵ دەستمان بوو؛ چمان بخواردایە، چمان بپۆشیبا، ئەویش وەک برایەکی هاوبەشمان. پووڵی شاگردیشمان دەدایە؛ تا باش فێری عەکاسی بوو. ئەودەم گوتی: زۆرم زەحمەت داون. شوێنێکم دیتۆتەوە دەگەڵ عەکاسێک، دەمکاتە شەریکی خۆی.

- چ لەوە چاکتر؟ هەر کارێکت بە ئێمە بێ شەرم مەکە! برای خۆتین...

جا ئەو عەبدوڵڵایە بوو کە عەکسی بۆ کوڕەکانم گرتبوو، لاواندبوونیەوە و بە وەفادارم هاتە بەر چاو. زۆر زوو دیتمەوە و ئەحوالم پرسی؛ گوتی: شەریکایەتییەکەم نەماوە؛ ئێستا شاگردم. کابرای وەستام زۆر دەم پیس و خەسیسە. خۆزگە نەجاتم بوایە و چیدی شاگردی ئەرمەنیانم نەکردبا.

- کاکە ڕیزوانی هیچ خەم مەخۆ! دوکانێک پەیدا کە! مایە لە من و کار لە تۆ، بە نیوەیی.
- کاک هەژار چۆن لە چاکەی تۆ دەرچم؟ تا دەمرم نۆکەری کەوشەکانتم...

دوکانێکی لە «تل محمد» کە زۆر دوور لە ماڵی ئێمە و لەو پەڕی بەغدایە پەیدا کرد. سەدوپەنجا دینار دەسمایەم دایە و خۆشم کارم دەگەڵ کرد. تا دوکان کەوتە کار. گوتم: ڕیزوانی تا شش مانگ هەرچی لێ پەیدا بوو بۆ خۆت؛ چونکە ستودیۆ لە هەوەڵەوە مشتەری کەمە. لەوە بەو لاوە ئەگەر منیش نەبووم، نیوەی قازانج بدە بە ماڵەوە کە من باوەڕیم بە تۆ هەیە.

ئەو لە سەر دوکانی بە نیوەییمانە، ڕۆژێک کوڕێکی پێ ناساندم بە ناوی«عەبدوڵڵای قالە سەرشکاو» کە باوکی مردووە و خەڵکی سابلاغە و زۆر ئەمینە و دەسمایەیێکی بۆ پەیدا کە دوکانێک دەکاتەوە. سەد دینارشم بە بڕوا بە ڕیزوانی بۆ کابرا قەرز کرد. ماوەیەک هەڵسووڕا و دوایی ڕیزوانی گوتی: شێست دیناری زەرەرکەی لە پای من ...

زۆر بە خاترجەمی ئەمجار ماڵەوەم بەجێ هێشت. بە ڕیزوانیشم گوت چونکە من کارت دەگەڵ ناکەم، تۆ ئەگەر مانگێ دە دیناریش بدەی بە ماڵەوە ڕازیم و زیادی بۆ خۆت. دیسان زۆری ئیزهاری مەمنوونیەت کرد. چونکە بە قسەی ئەو، دوکان زۆری لەوە پتر لێ پەیدا دەبێ.

ڕۆیشتم بۆ شۆرش و دوای چەند مانگ هاتمەوە:

- ها، ڕیزوانی چۆنە؟

گوتیان: دوو مانگ. مانگێ دە دیناری داوە، ئێستا دەڵێ دوکانی خۆمە و نایدەم!

- هەی نەبێ؟...

- دەڵێ ئەگەر دەتوانن شکایەتم لێ بکەن! ئێوە خۆتان قاچاغن! بۆ خۆی ژنی هێناوە، ماڵی پێکەوە ناوە و زۆر سازە!

- ئاغای ڕیزوانی ئازادیخواز ئەمەی لێ پەیدا بووە!... ڕاست دەکا، من خۆم قاچاغم شکایەت چۆن دەوێرم بکەم؟!

ئاخری هەر کاک محەممەد مەولوود چووبووە سەری، جوێنی پێدابوو، گوتبووی: دەزانم تۆ دەگەڵ پیاوی ئەمنی بەغدا کار دەکەی؛ بەڵام من هەژار نیم قاچاق بم. وا دەکەم زنجیرت کەن و بتدەنەوە بە ئێران. جا خۆت دەزانی... خولاسە بە قیرەی کاک محەممەد، سەت و پەنجا دیناری مایەکەی هەوەڵی دابۆوە؛ کە دوکانەکە ئەودەم شەشسەد دیناریشی دێنا. چەندم پێ سەیر بوو کە لەم حیزبی دیمۆکراتی دواییەی ئێراندا ڕیزوانی هاتەوە و گورجێ کردیان بە سەرپەرستی هەمو مەڵبەندی هەوشار و قەرار وابوو بیکەنە وەکیل لە مەجلیسی شورای ئیسلامی! دەبێ کام سیحری کردبێ کە وا لەبەر چاویان ببوە مەلایکەت؟! ئێستاش نازانم چکارەیە.

دەمەو پاییز هاتمەوە شۆرش. شەو لە نزیک چوارقورنە، جیپ دە قوڕ گیرا و بە تاریکی بە ڕێدا دەهاتین. لاقم دە قولکەیەک کەوت و وەرگەڕا. قەدەرێک بە کۆڵ هەڵیانگرتم. قوڕ خلاس بوو. سواری جیپیان کردمەوە. لاقم تا ئەستوورایی ڕانیشم هەڵمسا؛ وەک مار پێوەی دابێ. گەیینە حەساری سەنگەسەر، بارزانی دیتمی، گوتی بیگەیەننە قەلادزە.

- قوربان کاغەزم بۆ هێناوی!

- کاغەزم ناوێ؛ بە پەلە بیبەن!

مام حارسی بارزانیشی دەگەڵ ناردم کە شکەستەبەندێکی زانا بوو. بۆ بەیانی ئەحمەد شابازیش هات. لاقیان هێنامەوە جێ؛ بەڵام نزیکەی دە ڕۆژان کەوتم.

لەم بەینەدا زۆر شت ڕووی دا کە ئێستا بۆم ناچنەوە سەر یەک. ئەوەم لە بیر ماوە کە ڕۆژێک لای بارزانی بووم لە سەنگەسەر، برایم ئەحمەد و جەلال و سەید عەزیز شەمزینی و عومەر دەبابە و چەندێکیتر لە مامۆستایان کە لە بیرم نەماون -ها، یەکێکیشیان عەلی مام ڕەزا بوو- لەوێ بوون. سەید عەزیز گلەیی کرد کە چەند ڕۆژە لە قەلادزەی! بۆ نەهاتوویە لامان؟

گوتم: من لاقم وەرگەڕابوو، کەس لە منی نەپرسی؛ بێمە چی؟

مەلامستەفا گوتی: هەژار بۆ گۆشت مریشک نەبێ نایە، دەعوەتی بکەن دێ!

- بەڵێ سبەی لە ماڵی تاهیری برای عومەر دەبابە میوانی...

زانیم قسەی مەلامستەفا مانایەکی دیکەی هەیە. سبەی پێش نیوەڕۆ چووم. قسەیان دامەزراند:

- بارزانی دوژمنی حیزبە؛ وەتەنی فرۆشت؛ هەربینا بە یەکجاری خۆی تەسلیمی دەوڵەت کرد و چەکی دانا و شۆرش لە بەین چوو...

هەر کەسە قسەی خۆی دەکرد. عەرزم کردن:

- برا! من نالیم وا نییه؛ ناشلیم له کاری ئیوه رازییه. ئەگەر ئیوه کوردستانتان خۆش دەوێ و ناتانەوێ شۆرشەکەی لەناو بچێ، وەرن شتێک بکەن: ئیوه گوێتان بۆ بارزانی شل کردبوو؛ هەر دەتانگوت بەلێ قوربان وایە. کەس ئیعتیرازێکی نەبوو. هەستن بچینەوه لای بارزانی، بلێن کاکە ئیمە بۆیە شۆرشمان دەکرد لامان وابوو خزمەتێکمان پێ دەکرێ، ئیستا کە تۆ لێمان ناڕازیت، گوندێکمان بۆ دیاری بکە لێی دادەنیشین. کێ لە جێی ئیمە دادەنێی ڕازین. وەک خۆشتان دەلێن، هەزاران پێشمەرگەی سەر بە ئیوه هەیە و هەزاران پارچە سیلاحتان لایە. ڕاسپێرن دوو هەزار تفەنگ و تیربارێک بشارنەوه و پاشقلی دەن، ولاتی سولەیمانی بە قسەی خۆتان هەمووی سەر بە ئەمری ئیوەیە و بە هاسانی ئەو کارە دەکرێ. بارزانی بە بێ ئیوەی هێندە بە تەجرەبە، کاروباری سیاسی بۆ هەڵناسووڕی. هیچ دوو مانگی پێ ناچێ بانگتان دەکاتەوه و دەڵێ بۆ خۆتان تەنزیمی حیزب و پێشمەرگە بکەن. ئەگەر -وەک ئیوه دەڵێن- خۆی و چەکی تەسلیمی حکوومەت کرد، چەکی وەشاردووتان و پێشمەرگەی هەواڵتان وەکار کەونەوه و مەهێڵن ئالای شۆرش بکەوێتە عەرزی. ئەگەر خۆتانی ئیستا لێ یاغی کەن، وە بزانن شۆرش فەوتا...

عومەر دەبابە و عەلی مام ڕەزا و بابەکر پژدەری گوتیان قسەی هەژار بەر دل دەکەوێ. سەید عەزیز شەمزینی گوتی: قسەکانی زۆر خراپە و ئیمە چەندین فەوج پێشمەرگەی بە بیر و باوەڕ و فیداییمان هەیە کە دەتوانین جوابی مەلامستەفا نەدەینەوه و دەریکەین. جەلال گوتی: سوێند و ئیمزای پێنج هەزار پێشمەرگەم لەو باخەڵەدایە. برایم ئەحمەد کەمی قسە کرد. کە چووبوومە دەر، گوتبووی: ئیوه هەژار ناناسن؛ هەرچی دەیڵێ ژەهرە بلاوی دەکاتەوه. دوژمنی سەرسەختی حیزب هەژارە...

هاتمەوه لای بارزانی، ئەو قسانەم بۆ نەگێڕایەوه؛ بەلام گوتم: پێم زۆر ناخۆشە کە دووبەرەکایەتی بکەوێتە شۆرش. تا نەڕۆیون تۆ دڵیان خۆش کە! دەترسم بڕۆن و کارمان بە یەکجاری تێک چێ...

- پێت وایە کەنگێ دەڕۆن؟

- لەوانەیە ئەمشەو، سبەی بڕۆن. تا نەڕۆیون چارێک بکە!

- با بڕۆن بزانم چ دەکەن؟!...

بەرەبەیانی ئەو ڕۆژە، زۆر لەو مامۆستایانە ڕۆیبوونەوه بنکەی خۆیان لە ماوەت. لە سەر ڕادیۆکەیان بەیانێکی حیزبی و ڕەسمی دەرچوو کە بارزانیمان لە حیزب دەرکرد و کەس نابێ بە قسەی بکا. بارزانی بەوه زۆر تووڕە بوو و گوتی: دەبێ ئەو پاتەختەیان لێ تێک دەم و خەزێنەکەیان بدەم بە فەقیران. لوقمانی کوڕی بە دووسەد بارزانییەوه نارده سەریان. هەر هەستی خەتەریان کرد، شێوابوون. قەراریان دابو هەڵێن بۆ ئێران. بە سەتان سندووقە چا و تەلیسە شەکریان دە چۆم هاویشتبوو. بە سەتان تفەنگی بڕنۆ و کلاشینکۆفیان شکاندبوو؛ دە ڕووباریان خستبوو. بابەکر گوتی: لەو دەست و پێ ون کردنەدا، گوتم: کاک برایم پێم وایە قسەی هەژار ژەهر نەبوو! گوتی: بەلێ بریا بە قسەی ئەومان بکردایە. بەلام تازە هەموو شت چوو...

مامۆستایان بە سەتان پێشمەرگەوه گەیبوونە سنووری ئێران؛ چەکیان تەسلیمی ساواک کردبوو. گەورەکانیان لە تاران و چکۆلەکانیان لە هەمەدان دامەزراندبوون. ئەو هەزاران پێشمەرگەی جەلال دەیگوت سوێند و ئیمزایان لە باخەڵم دایە، دەستە-دەستە دەهاتن، هەر

یەکەی پێنج دینار و دە دیناریان لە بـارزانی وەردەگـرت و بـۆ کـوێی دەنـاردن، دەچـوون. زۆر پیاوی ڕۆشنبیر و دوکتور و پیاوی زۆر دڵسۆز لەو لەبەریەک هەڵوەشانە دڵیان لە شـۆرش سـارد بۆوە و چوونەوە مالی خۆیان؛ یان چوونە خاریج. بەڕاستی بەلایەکی زۆر گەورە بوو بە سـەر ئـەو شۆرشە گەورەیە هات. زۆرم لەبەر گران دەهات کە پێـشمەرگەی -بـە قـسەی بـرایم، دڵـسۆز و ڕۆشنبیر- هەتا دوێنێ، هەموو گیانیان ئیخلاس بوو بۆ سـەرانی حیـزب، دەهـاتن جنێویـان بـەو مامۆستایانە و تەنانەت بە حیزبی پارتی دەدا. هەر بۆ ئەوە چەند دیناریک وەرگرن...

«برووسکە» ناوێک پێشمەرگەی حەرەسی جەلال بوو، هەمیشە لە دوایەوە دەڕۆیـشت. دیـتم هاتە حەساری بنکەی سەنگەسەر:

- کاک هەژار! بە بابەگەورە بڵێ: جەلال -هەی دایکی وا- زۆری خراپە دەگەڵ کردووم.

گوتم: برووسکە! جەلال تۆی زۆر خۆش دەویست. لای من پێی گوتی من پوولـت دەدەمـێ، تۆ دەچی دەیدەی بە کەباب بۆ پێشمەرگان؛ ئاخر بۆ خۆشـت شـتێک بکـرە! ئێـستا مـن پێـنج دینارت بۆ وەردەگرم؛ بەلام ناپیاوییە تۆ جنێو بە جەلال بدەی...

دیسان چوومەوە قەلادزە. کاروبارێکم نەبوو. لـەو سـەفەرەی دواییـدا سمـایلی شـەریفزادەم ناسی. لام وابوو ئەو لاوە ناسک و نازدارە ناتوانێ مانگێک لەو کێوە هەڵـکا؛ کـەچی زۆر زوو ببـوە پێشمەرگەیەکی مەزبووت.

مەلا باقی لە سەنگەسەر کاروباری ئەو خەڵکەی -کە دەهاتنـە لای بـارزانی- بـەڕێوە دەبـرد. دیار بوو خەڵک زۆریان گلەیی دەکرد کە ئیوا هەیە بیـست ڕۆژ زیـاتر مەحتـەل دەبـێ و جـواب وەرناگرێ. بارزانی گوتی با هەژار یاریدەی مەلا باقی بکا. مەلا باقی تووڕە بوو. کارەکەی بـۆ مـن بەجێ هێشت. سێ ڕۆژ من کارەکەم کرد. هەر کەس نامەی پێ بـوو، بـەیانی لـێم وەردەگـرتن، هەمووم لە وەرەقەیەکـدا خولاسـە دەکـردەوە: فـلان داوای پـوول دەکـا؛ فـلان ئێـستریان لـێ ساندووە؛ فلان قەرزی نادەنەوە؛ فـلان... دەمـبردە ژوور لای بـارزانی، بـڕم بـە قـسەی خـۆی و میوانانی دەدا، یەک-یەک بۆم دەخوێندەوە و جوابەکەم لێ وەردەگرت. سەعاتی چـواری ئێـوارە پێیانەوە دەگەڕام: بۆ تۆ پێنج دینار؛ تۆ بچۆ لای فلان کەس؛ تۆ... بەو تەرزە هـەمووم بـە یـەک ڕۆژ بەڕێ دەکرد. بەلام دیتم کارەکە بڤەیە: بارزانی نەیدەزانی لە پێنج دینـار کـەمتر بـۆ کـەس حەواڵە کا؛ بۆ زۆرانیش دە و بیست بوو. دەمڕوانی لات و دەسبڕی قەلادزە و ڕانیەش فێر ببـوون هەر بە دوو ڕۆژ بە عەریزەیەکەوە دەهاتن داوای پوولیان دەکرد. بە یەکێکم گـوت: تـۆ دەڵالـی بازاڕی؛ حالت خۆشە؛ پوولت نادەمێ. گوتی: نەبێ ڕوبعێکم دەیە (پێنج تمەن). دامـێ، چەقـەی لێ دەدا! ئەوەشم دەرێنا! سەودام دەگەڵ دەکردن؛ پێنج دیناری بە نیو دینار ڕازی دەبـوو. ئـەو پوولی بەرانبەر بە ئەمری بارزانی وەرمدەگرت، ئێواران هێشتا هەتا سـەت دینـارم دەگەڕانـدەوە. گوتم: قوربان زۆر دەترسم فێری دزی کردن ببم؛ ئەو کارە ناکەم.

فەرمووی: دەست هەڵمەگرە! وەسوەسە مەکە!

- بە خوا نایکەم!

ناچار کارەکەمیان دا بە «تەها بامەرنی» ئەفسەر و دوای حەفتاودوو سەعات ئیستعفام دا.

لەو نامانەی کە دەهاتن و هـەمووی مـن دەمخوێنـدەوە، یـەکێک نامـەی دابـوو بـە حـاچکی حەرەسی بارزانی کە ئەویش هەر دەبوو بیداتە دەست من. ئەوەم خولاسە نەکردەوە، هەمووم بـۆ بارزانی خوێندەوە: «هەژار بە تۆ خاینە؛ فەرقێ دەکا. پوولی داوە بـە ئایـشە ناوێـک کـە ژنێکـی

سووکە لە قەلادزە و سرتەشی دەگەڵ کردووە...»!

بارزانی فەرمووی: ئەو سەگبابەم بۆ پەیدا کەن! گوتم: ڕۆیشتووە؛ نایناسم. لە ڕاستیدا ئەسڵەن قەت ژنێک نەهاتبوو تا پووڵی بدەمێ یان نەیدەمێ.

عەریزەیەک نووسیبوی: «من مەلا فلانی سنەیی، دەمەوێ پرسیارت لێ بکەم؛ تاریخی کوردستان دەنووسم...». بارزانی گوتی: ئەوەم لە کۆڵ کەوە! هەر بە تاریخ نەمنووسێ؛ بە هەر چی ڕازی دەکەی ڕازیم! کابرام لە قاوەخانە دیت، چاویلکە بە چاوێکی ڕیش تۆپی ڕەش، میزەر سپی بە ڕیشو.

- ئوستاد با تەختەیەک بکەین!

لە بازیدا لێم پرسی: چۆنە تەشریفت لێرەیە!

- ئەیژم تاریخ بنووسم.

- یانی تاریخ بۆ تاریخ، یان بۆ پووڵ؟!

- تاریخ چە باوا؟ پووڵم گەرەکە!

- پێنج تمەنت پێ بەم چۆنە؟

- بەخوا نامگەینێتە سولەیمانی!

- نیم دینار خاسە؟

- مەمنوونم!

- پووڵی چاییەکەشت خۆم ئەیدەم.

- فرە مەمنوون!

مەلام بەرنەدا تا بەڕێم کرد.

قانیع -کە حیزبی پارتی لە سولەیمانییەوە دەریکردبوو- لە مەریوان بردبوویانە تاران و ساواک هەڵیپێچابوو کە تۆ چۆن لە شیعری خۆتدا گوتووتە خوسرەوی پەرویز گەواد بووە؟

- بە فەرهادی گوتووە کێو کون کە، ئەم ژنەی خۆمتە ئەدەمێ؟!

خراوەتە حەبسەوە. عیسا پەژمان گوتوویە: ئەمە لە عیراق دەریانکردوە؛ زۆر سووکە؛ ئەگەر ئێوە بیگرن دەبێتە پاڵەوانی میللی و قەدری بۆ پەیدا دەبێ. خستبوویانە ماشێنەوە و لە حدوودی عیراق بەرەڵایان کردبوو. ئەویش هاتە لای بارزانی، دووسەد دیناری دایە. قانیع گوتی: ئەمە بیدەم بە کێ؟

- بە کەس؛ هەر بۆ خۆت.

- دینم نەبێ ئەگەر باوەڕ بکەم! قەت لە حەیاتمدا چوار دینار پێکەوە نەکەوتوونە گیرفانمەوە!

کوڕێک دەگەڵمان لە چیای براندۆست بوو. کچێکی هەڵگرتبوو کە لە سەر بێشکە مارەی لە کەسێکی‌تر بڕابوو. بارزانی عەقیدەی وابوو مارەی پێشووی نەهاتووە. چونکە بە ڕەزامەندی کچ نەبووە و باوکیش بۆ مەسڵەحەتی خۆی، نە بۆ مەسڵەحەتی کچ ئەمەی کردووە. کچەکە لە ماڵە وەهاباغای حەمەدی عەلیاغا بوو. لە سەنگەسەر وەهاباغا دەیەویست کارەکە ڕووبەڕا بکا. مەلا مەعسوومی کۆیە -کە مەلایەکی بەناوبانگ بوو- هاتبووە دیدەنی بارزانی، نەقڵی بۆ مەلا مەعسووم گێڕایەوە و گوتی تۆ ئەو کچە لەو کوڕە مارە کە. مەلا مەعسووم گوتی: کوو ئیمانێ خۆ لۆ تۆ دەفرۆشم؟ مارەی لە مێردی پێشووی هاتیە و ئەو خواگیریەی ناکەم!

کە مەلا مەعسووم ڕۆیشت گوتم: قوربان تێکت دا! ئەگەر کوڕەکە بۆ خۆی بیست دیناری بۆ

ببردایه دەیکرد. بەلام خۆی لە لای تۆ بە دیندار هەڵدەگیرێتەوە؛ یانی ها بـۆ خـاتری بـارزانیش شەرع ناشکێنم!

- باوەڕ ناکەم وابێ.

- تەجرەبەی کە!

کوڕیان بە تەنێ نارده کۆیە؛ بیست دیناری دابوو بە مەلا؛ ژنەکەی لێ مارە کردبوو!

ئیجازەم لە بارزانی خواست بچمەوە بەغدایە. نیـازم وابـوو تـازە نەیەمـەوە شـۆرش و مـل لـە کاسبی و کاری خۆم نێمەوە. چونکە بەو لە بەریەک هەڵوەشانە زۆر پەست ببووم و هومێـدم لـە کزی دابوو.

هاتمەوە بەغدا. ملم لە عەکاسی نایەوە و جار و بارە دەچوومە هەڕاجە بازاڕێک شتم دەکڕی و دەمفرۆشتەوە و ژیانی ئاسایی «ماندوو بە و بژی»م بە سەر گرتەوە. بەغداش بۆ من ناخۆش ببوو؛ حیزبی و مەلایی پەیدا ببوو. زۆر لە هەوالانی پێشووم لە دەست دابوو. زەبیحی کەوتبووە بەرەی دژی مەلامستەفا و هێشتان کاری بۆ حیزبی پارتی برایم و جەلال دەکرد. بەلام نێـوانی خۆمـان تێک نەدا. هەرکە دیتمەوە گوتم:

- کاکە من و تۆ هەر لە منداڵییەوە پێکەوە ژیـاوین و زۆریـشمان کـوێرەوەری و دەربـەدەری پێکەوە دیوە. ئێمە لە خزمیش بـەولاوەترین. بیلاتـەژبی وەک ژن و مێـرد لـە سـڕوتڕی یـەکتر دەزانین. هەردووکیش لە بیر کردنەوەدا ئازادین. مەلامستەفا هەر خەتایەکیشی هـەبێ لـە کـن من موقەددەسە؛ حەقت پێ نادەم لە کن من خراپی بـاس بکـەی. هـەر وەک منـیش کـارم بـە خراپەکاری هەوالانی تۆ نییە.

ببووینەوە ئاشنا و هاتوچۆمان لە ناودا بـوو. دوو ڕۆژ نەمـدیت، گوتیـان بـە خـواردنی خـراپ ژاراوی بووە. چووم لە ماڵە تەنیاییەکەی خۆی کەوتبوو. هێنامەوە ماڵی خۆمان و بیست ڕۆژێـک - تا چاک بۆوە- لام بوو.

هەر وا وردە-وردە نێوانی بارزانی و حکوومەت ناخۆش و ناخۆش‌تر دەبوو. کابرایەکم دەناسـی بە ناوی خەلیل، دەڵاڵی ناو بازاڕی گەورە و کەرکوکی بوو. پێم گوت: خەلیل ترس و لەرز پەیـدا بۆتەوە. من بە تەما نیم بچمەوە شۆرش؛ بەلام ڕەنگە لێرەش بمگرن. چت بە خەیاڵدا دێ؟

خەلیل دوای دوو ڕۆژ پێی گوتم: مـودیر پۆلیـسێکی هـەولێری هەیـە کـە تـۆش لـە زەمـانی دانشجوویەوە زۆر باش دەناسی. باسی تۆم بۆ کردووە کە فەقیری خۆی دەکا و کاری بـە کـاری کەس نەداوە. ئاگات لێ بێ؛ با لە هیچ و خۆڕایی گێچەڵـێکی تـێ نەهاڵـێنن. زۆری سـەلام لـێ دەکردی، دەیگوت ئەو تـانجی سـەری منـە؛ کـەس باسـی ناکـا. بـەلام ئـەویش دەبـێ ئەگـەر مەعلوومـاتێکی بە فایدەی لابێ، بە منی بڵێ و یاریدە بدا!

گوتم: خەلیل من ئەو کەسە نیم کە بیرتان بۆی چووە. خەیانەت بە کـورد کـاری مـن نییـە. سەد جار بمرم و منداڵم لە بەر چاوم لە برسان بمرن، ئەوی تۆ و فوئاد دەڵێن، لە من بەدوورە...

زۆر دڵم گەرم داهات. شیعری هەڵۆکەم هۆندەوە کە لە دیوانەکەمدا چاپ کراوە. لە ناو تـرس و لەرزیشدا، کاسبی خۆم هەر دەکـرد و چـاوەنۆڕی قـەزا و قـەدەر بـووم. مانگێـک و دە ڕۆژ لـە زستانی ١٩٦٥ ڕابردبوو، شەڕ دەس پێکرایەوە. منێکی کە خەیاڵم کردبوو تـازە ناچمـەوە هـەرا و ئاوارەیی چیا و بۆ منداڵی خۆم دەژیم، وەک نۆبـەتی دارێکـی سـەخت، گـەرم داهـاتم؛ هـۆش و حەواسم پێ نەما؛ خەوم لێ نەدەکەوت. شەو لـە سـەر جێگـە هـەر جینگـڵم دەدا... مەعـسووم

هەستی پێ کردبوو لە چ حاڵێکدام؛ گوتی: لام وایە ئەگەر نەچیەوە شۆرش خراپ نەخۆش دەکەوێ... دیسان هەر دوودڵ بووم: زۆر حەیفە ئەگەر کوشتن و ماڵ وێرانیش بێ، دەگەڵ ئەو هەموو خۆشەویستانەم نەبم کە ئەو هەموو دەردەمان پێکەوە دیوە. ماڵ و منداڵیشم لە بێکەسی و وڵاتی غەریبایەتیدا زۆر جێگەی بەزەیین؛ ئەویش لە بەر دەستی دوژمندا. ناشکرێ بیانبەمە ناو شۆرش کە دەبنە بارێکی گەورە بە سەر خۆم و شۆرشەوە. لە ناو ئەو خۆف و ڕەجایەدا دەژیام؛ بەلام ژیانی سەگ...

بڕیارم دا هەر چۆنێک بێ دەگەڵ تەرەفدارانی بارزانی لە بەغدا کار بکەم و یارمەتی و دەرمان بۆ لەشکر کۆ کەمەوە و بە دوور لە چاوی دەوڵەت و پۆلیس بژیم.

لە بیست و سێی مانگی مارسدا، خودا کوڕێکی دا. بەر لەوە ببێ ناوم دۆزیبۆوە: ئەگەر کوڕ بێ ناوی دەنێم «پیرس» یان «پیران»؛ ئەگەر کچ بێ ناوی دەنێم «چامە» بە یادی ئەو ڕۆژانەی کە لە بارزان بووم. ئەو شەوەی کە منداڵەکە دەهاتە سەر دنیا، ناوی «خانی» مێشک و دڵی ئاخنیم: هەر دەبێ ناوی خانی بێ...

- چووزانی کچ نابێ؟

- نەخێر کوڕ دەبێ و دەبێ خانی بێ...

باوەڕ کە بە دەم خەوەوە هەر دەمگوت: خانی. کوڕ بەرەبەیان هاتە دنیا و ناوی بوو بە خانی؛ بە ناوی ئەحمەدی خانییەوە. نەمتوانی تێر کوڕی تازەهاتووم ببینم؛ پۆلیسی سڕی لە دەوری ماڵەکەم دەسووڕا تا بزانن چ دەکەم و هاتوچۆی چ کەسانێک دەکەم. ئەمەش دوکانداریکی کۆنە ئیستیواری عەرەب «ئەبوو یاسین» ناو کە بەرانبەری ماڵمان بوو پێی گوتم. کابرای نیشان دامێ کە دەڕوانێتە دەرگای ماڵمان. ڕۆژێک بەیانی لە ماڵ دەرچووم. کابرای تاین وردە-وردە بە دوومدا هات و لە دوورەوە گومی نەدەکردم. چوومە ئێزگەیەکی ئوتووبووس. ئەو چووە ئێزگەیەکی پێشتر لە من کە لێک دیار بووین. من سواری ئوتووبووس بووم؛ تا ئەویش هات سوار بوو. لە فرسەتێک خۆم هەڵداشت و گورج بانگی تاکسیەکم کرد و مەودای ئەوم نەدا دابەزێ، دوور کەوتمەوە؛ خۆم گەیاندە ماڵەکەی زەبیحی. بیست ڕۆژێک شەوانە لای ئەو بووم و ڕۆژانە لە جەنگەی پاش نیوەڕۆدا دەهاتمەوە ماڵ؛ کە دەمزانی پۆلیسی سڕی بەغدایە حەوسەلەی نییە بەو گەرمایە لە کۆڵان ڕاوەستێ. بەلای گەورە لەوەدا بوو کە لەو ئاگربەس و ئاشتییەدا، زۆر پێشمەرگە چووبوونەوە لای دەوڵەت و لە سەر ڕێگایان داندرابوون. هەرکەسیان بناسیایە، بە گرتنیان دەدان. خۆ منیش وەک گای قەشان وا بووم؛ پێشمەرگە نەبوو نەمناسێ.

خەبەری چەند کەسێکم زانی کە چووبوون لە بەسراوە بە عەرزی ئێراندا هاتبوونەوە کوردستان، هەر لە ترسی ئەو ناساندنە. بەر لەوە خۆم لە ژوورەکەی زەبیحی بشارمەوە، ڕۆژێک کوڕێکی سابلاغی (عەلی عەزیز) -کە لە موخابەراتی پۆلیسی گشتیدا بوو- گوتی دەڵێن بارزانی بە تۆپ لە ڕەواندزیان داوە. بۆ زەبیحیم گێڕاوە، گوتی: درۆیە؛ تا مامۆستایانی پارتی بە ئێران نەڵێن، ئێران فیشەکێکیش نادا بە بارزانی. گوتم: کاکە با هێندە سادە فکر نەکەینەوە. ئەگەر ئێران یان غەیری ئێران یاریدەی کورد بدا، لە خۆشەویستی کوردەوە نییە؛ بۆ مەسڵەحەتی ڕۆژە. ناسر و زۆر لە عەرەبان دەڵێن خووزستان عەرەبستانە و دەی ئەستێنین. ئێرانیش بە بێ خووزستان ناژی. ئێستا یاریدەی هێزێک دەکەن کە لە شکری عیراقیان بۆ مەشغووڵ کا و

عەرەبستانیان لە بیر بەرێتەوە. ئەو هێزەش ئەمڕۆ بارزانییە؛ نە ئەوانەی هەلاتونە تاران و هەمەدان.

- باوەڕ ناکەم! هەستە بچینە لای عەلی عەزیز.

- چووینە ماڵەکەی، گوتی: بەڵێ ئەوە دوو شەوە بێسیم لە سەر بێسیم باسی تۆپی بارزانییە کە لە دەوری ڕەواندز دەدا.

شەوێک گوتم: زەبیحی! من هەر دەڕۆمەوە کێوان. لە کوێ ناسیانم و گرتیانم تۆ سەلامەت؛ بەڵکو دەربازیش بووم...

گوتی: مەلا! ڕێگە زۆر خەتەرە، وەرە دەگەڵ من بچینە تاران!

- یانی دەتەوێ عەجەم ئیعداممان کەن؟!

- نا، مەلا! سیاسەت زۆر گۆڕاوە. من خۆم جارێک چوومە تاران و میوانی شاهەنشا بووم. ئێستاش من خەبەر دەنێرم ماشێن دێتە سنووری خانەقین. لێرەوە دەچینە خانەقین؛ کە ڕێگەکەی ئەمینە. لەوێوە دەمانگەیەننە تاران!

گوتم: کاکە زۆر جار بە گاڵتە پێم گوتووی من لە تۆ نەترس‌ترم. بەڵام بەڕاستی تۆ نەترسێکی سەیری! چوونە تارانی ئێمە ئابڕوو دە تای تەرازوو نانە. من ناوێرم شتی وا بکەم.

هەر چەند پێم وا بوو ناگەمە نیوەی ڕێگەی کەرکووک و پێشمەرگەی تۆبەکار بە گرتنم دەدەن، دیسان چاوم لێ قووچاند و هەر چی دەبێ با ببێ... چوومە مەیدان کە ماشین بگرم بۆ هەولێر، کاک محەممەد مەولوود پەیدا بوو:

- ئەوە لێرە چ دەکەی؟

- دەمەوەێ بچمەوە شۆرش. هاتووم ماشێن بگرم.

- کاکە هیچ قسەی لێ مەکە! من دەگەڵ مەحموودداغای خەلیفەسەمەد و حاجی محەممەدی شێخ ڕەشیدی لۆلان هاتووم؛ سبەی دەڕۆینەوە هەولێر. خۆ هیچیان ناتناسن؟

- نەخێر نەمدیون.

- وەرە دەڵێم ئەوە خاڵمە و دێ سەری خوشکی دەدا؛ کە دایکمە. دیارە دەگەڵ ئەو دوو جاشە زلانە کەس ناتوانێ لە ڕێگە ڕامانگرێ.

- ئویف چەند شتی باشە!

قەرارمان دا بەیانی بچمە ئوتێل و ڕەگەڵ کەوم. ڕۆژی عاشوورا بوو. تەواوی دوکان و تەنانەت نانەواخانەش داخرابوون. سەعات حەوت و نیوی بەیانی چوومە ئوتێل؛ کاک محەممەد گوتی:

- ئەوەیە خاڵە عەبدوڕەحمانم!

- زۆر بەخێر هاتی.

حاجی محەممەدی شێخ ڕەشید ڕەنگی زەرد ببوو؛ دەینالاند و دەستی بە زگیەوە بوو. گارسۆنی ئوتێل هات گوتی عاشوورایە؛ هیچ دەرمانخانە لەو ئاقارانە نییە.

گوتم: حاجی خێرە؟

- کاکە لە شەوەوە زگم زۆر کار دەکا و دێشێ؛ حەجمینم لێ هەڵگیراوە.

بە گارسۆنم گوت: قاوە و جەوهەری لیمۆتان هەیە؟

- بەڵێ.

دەمە کەوچکە چایەکی چکۆلە جەوهەری لیمۆم لە فینجانە قاوەیەکدا تواندەوە. دە پێشدا

کەوچکێکم لێ خواردەوە نەوەک خەیاڵ بکا کـە دەرمـان داوی دەکـەم. خواردیـەوە؛ دوای نیـو سەعاتێک گوتی ژانی زگم شکا و زگیشم وێستاوەتەوە. مەمنوون بۆ ئەو دەرمانەت.

دوو کامیۆنی سـەربازی پـڕ لـە سـەرباز و ئەفـسەر هـاتن. کـاک محەممـەد و مـن دەگـەڵ مەحموودی خەلیفەسەمەد -کـە جاشـێک بـوو زۆر دەبـەنگ و کـەر- کـوڕێکی مەحموودبـەگ سواری سواریەک بووین و ڕاننده‌یەکی خۆیان لێی دەخوڕی. حاجی محەممەد و سـێ کـەس لە خزمانی لە ماشێنی سواریەکی‌تردا. دوو ماشێنی‌تریش هەر چەکداری ئەوان لە بەغداوە بـەرەو هەولێر هاتین. نیوەڕۆ گەیشتینە کەرکووک. لە ئوتێل «شرق‌الاوسط» دابەزین. کاک محەممـەد و من چووینە ژوورێک.

گوتی: با بچین لە ڕستووران نان بخۆین. گوتم: کاکە! من چەند ساڵ شاگرد عەکاس بووم لـە کەرکووک؛ زۆر کەس دەمناسن. لەوانەیە پێشمەرگەی پەشیمانیش تووشم بن. تـۆ بچـۆ! گـوتی باشە نانت بۆ دەنێرم. نانیان بۆ هێنام؛ لە ژوورەکە خـواردم. لـە سـەر تـەختێک ڕاکـشام کـە تـا دەڕۆین بنووم. دەرگای ژوورەکەم کرایەوە. کابرایەک لە هەوالانی حاجی محەممەد هاتە ژوور:

- کاک هەژار دەبێ عەفووم بکەی من تۆم نەناسیبوو!

- جا ئیستا بۆ دەمناسی؟! من تۆم قەت نەدیوە و هەژاریش نیم. لێت تێک چووە.

- ئەی بێ‌قەزا بی! ئەو ڕۆژەت لە بیر نەماوە کە شەڕ لـە سـەر«سـەفتێ» بـوو؟ تـۆ خـۆت لـە حەیدەربەگ و حوسیناغای مێرگەسووری تووڕە کرد، گوتـت: ناموو‌سـتان دە خەتەردایـە. هـیچ نەبێ ژن و خوشکی خۆتان بپارێزن تا جاش نەیبردوون... من چۆن تۆم لێ دەگۆڕێ؟

- باشە جەنابت بۆ لەوێ بووی؟

- ئەز غولام من لە شەڕی لۆلان بە ئەسیر گیرابووم و لە بارزان دەست بەسەر بووم و ئەو ڕۆژە لە نزیک تۆ و بارزانییەوە چووبوومە بن بەردێک و سـەیرم دەکـرد. نـاوم عەمـەری شـێخەولایە. حاجی محەممەدیش هەر تۆی نەناسیبوو.

- دەی جا ئیستە ناسیومی؟

- بەڵێ من پێم گوت!

- دە باشە بچۆ دەر! من دەمەوێ بخەوم.

عەمەر چوو. خوایە ئەجەل لە کوێم دەبینێتەوە؟ چۆن بە پێی خۆم کەوتوومە داوی مەرگەوە؟ مەحموودی خەلیفە سەمەد، مامی محەممەدی شێخ ڕەشید، کە بە شیعر و نەسر هـەزار جـوێنم بە باب و باپیری داوە؛ دەشزانن هاونشینی بارزانی بووم. ئێستا چبکەم؟

چوومە سەر تەختەکەم، لە پەنجەرەی بڵندەوە ڕوانیم بەڵکو بتوانم خـۆم فـڕێ دەم و هەڵـێم، نەخێر نە دەگەمە پەنجەرەکە، نە دەتوانم باز دەم، پتر لە شێست میتر بەرزە تا عەرز. نـا، باشـتر وایە بە بیانووی دەست شـوتنەوە بڕۆمـە لای پلـەکان و هـەرچۆنێک بـێ تـا حـاجی محەممـەد نەمگەیوەتێ لە دەرگای ئوتێل دەرچم و بە ناو کۆڵانانەدا ڕاکەم؛ بەڵکو ڕزگارم بـێ. لـەو فکرانـەدا بووم حاجی محەممەد هاتە ژوور:

- کاک عەبدوڕەحمان حەز دەکەی بڕۆین پێکەوە قەدەمێک لێ دەین؟

- بەڵێ بۆچی...

بە دڵمدا هات: لە کەرکووک زۆر شارەزام؛ لە پێچـی کۆڵانێـک هەڵـدێم و خـۆم ون دەکـەم. دەرکەوتین. چوار سۆفی چەکدار بـە دوامانـەوە و ڕاسـت بـە سـەر پـردە تازەکـەی «خاسـە»دا

ڕۆیشتین کە ڕێگەی هەلاتن نەبوو. لە ڕێ زۆر باسی شیعری کوردی کرد و بە قسەی خۆشی ڕابوارد، هیچ باسێکی‌تری نەکرد. لەوسەری پردەوە گەڕاینەوە ئوتێل. بردمیە ژوورەکەی خۆی. بە سۆفیەکی گوت، دوو کورسی هێنا سەر بالکۆن کە دەیڕوانیە خەیابان. بانگی عەمەری کرد؛ سرتەیەکی دەگەڵ کرد. عەمەر پەنجەرەی پێوەدا و چوو لە دەرگای ژوورەکە وێستا. حاجی محەممەد لەپڕ سەری هەلێنا و پرسی:

- تۆ هەژاری؟

- بەلێ.

- تۆ دەزانی چەندت دلی ئێمە ئێشاندووە و چەندت جنێو بە خۆم و بابم داوە و خەلک چونکە شیعرە لەبەریان کردووە؟ ئاخر بۆچی وات دەگەڵ کردووین؟

- حاجی! تۆ دەلێی موسوڵمانم. ئەگەر بڵێن وا دوژمنێکی دین دەیەوێ مەککە و مەدینە وێران کا و هاوارت بۆ بێنن، دەچیە هاواری و بە دل دیفاعیان لێ دەکەی؛ ئەگەر کەسێک ڕێگەت لێ بگرێ و نەهێڵی لە پاراستنی قیبلەکەتدا بەشدار بی و سەرکەوی، ئایا چاکەی دەلێی؟ یان بەر لەعنەت و جنێوی دەدەی؟ من لە عەشیرەتی بارزان نیم. هەزارانی وەک منیش چەند تۆ کابەت لە لا پیرۆزە، کوردستانمان پتریش لە لا بە قەدر و پیرۆزە. ئازادی دەپەرستین. بارزانیمان بۆیە خۆش دەوێ کە یاریدەمان دەدا قیبلەکە بپارێزین. تۆش و کەسانی‌تری وەک تۆ دەتانەوێ ئازادیەکەمان سەر نەگرێ و بەرەو پاشمان ڕادەکێشن. لێت ڕوون بێ ئەگەر شێخ ڕەشیدی بابت لە جێگەی بارزانی با و بۆ ئازادی حەولی دابا، بارزانیش شەڕی دەگەڵ ئازادی‌خوازان کردبا، ئەو جنێوانە بە بارزانی دەدرا و تاریفی بابتمان دەکرد. من لێرەدا حەق دەدەم بە خۆم، تۆش کەیفی خۆتە چۆنت پێ باشە وا بکە...

- ئێستا کە بەر چنگمان کەوتووی پێت وایە چت دەگەڵ دەکەین؟

- نازانم، بەلام تۆ وەک پیاوێکی کوردی عاشیرەتی ببزوویەوە پیاوانە و پەسندە. مەمدەنە دەست دەوڵەت؛ بۆ خۆتان لەو دەشتە بمکوژن و گەردنتان ئازا بێ. بۆ کەوچکە خوێنێک ناپاڕێمەوە؛ ناهەقیشتان ناگرم. پیاو بەو مەمدە دەست عارەبان؛ دەشمدەی بڵێم چی؟

- ئەوە دیاری دا کە محەممەد مەولوود دەستی ئێمەی بڕیوە و تۆ خالی ئەو نیت. بەلام پێم بڵێ بۆ کوێ دەچووی؟

- دەچوومەوە بۆ لای بارزانی، ئەگەر لە ڕێ دەرچووبام.

- کاک عەبدوڕەحمان! جگە لە عەمەر و من کەس نەیزانیوە تۆ کێی. بە عەمەرم گوتووە باست لای کەس نەکا. هەر خالی کاک محەممەد بە و لە هەولێریشەوە وا دەکەم بگەیەوە ناو پێشمەرگە و هێندێک ڕاسپێریشم هەیە پێت دەڵێم. عەمەر دوو قاوەمان بۆ بێنە!

قاوە خورایەوە. محەممەد مەولوود هاتەوە؛ حاجی بە چاوی ئەویشیدا نەدایەوە. دەوری سەعات چوار کەوتینە ڕێ؛ بەلام ئەمجار کاک محەممەد و من لە ماشێنی حاجی محەممەددا سوار بووین. لە دەرکی مالی مەحموود بەگ، مەحموود بەگ گوتی: کاک عەبدوڕەحمان دەبێ میوانی من بی. حاجی محەممەد گوتی: با زوو بچێ چاوی بە خوشکی بکەوێ. کاک محەممەدیش وای پێ خۆشە. دەگەڵ کاک محەممەد هاتینەوە مالێ و لە ڕێ کارەساتەکەم بۆ گێڕاوە:

-کاکە دەلێی چی هەلێم؟

- نا، تازە نەجاتت بووە. هەڵێی خراپە. حاجی محەممەد بە پیاوێکی پیاو دەناسم، فریـودان و درۆی نییە.

سێبەر شۆڕ ببوون، تەقە قەوما، غارمان دا سەربان. لە دەشتی خوار هـەولێرەوە شـەڕێک بـوو کەس شتی وای نەدیوە: تەیارە بـە بۆمبـا و تیربـار، تـۆپ و تانـک و عەسـکەر، تەقـە و گرمـە و قرمەیە. دووکەڵ دەشتی داگرتووە. تەییارەیەک پێکرا و لە نزیک مالان کەوت و گڕی لـێ بـەرز بۆوە. هەموو خەڵکی هەولێر، ژن و پیـاو لـە سـەربانانەوە سـەیریان دەکـرد و دەنگـی «ئافـەریم پێشمەرگە» لە هەموو لایەکەوە بڵند بوو. منداڵە هەولێری هەر مەپرسـە چ قیـڕە و هەرایـەکیان بوو. هەر حەزت دەکرد گوێت لێ بـێ. هـەتا سـێرە هەڵـگیرا، شـەڕ هـەر بـەردەوام بـوو. شـەو ماشێنێک لە دەرەکی ماڵ وێستا؛ حاجی محەممەد بوو. بەر لە هـەر شـت باسـی ئـەو شـەڕەی گێڕاوە گوتی: کوڕە سەیر لەوەدا بوو سۆفییەکانی ئێمەش -کـە دوژمـنی پێـشمەرگە و هەواڵـی دەوڵەتن- لە سەربانەوە ئافەریم و چەپڵە لێدانیان بوو بۆ ئازایەتی پێشمەرگەکان!

ئەمما چیرۆکی ئەم شەڕە چ بوو؟

«برایم ئەفەندی» کە سەردەستەی پێشمەرگەکانی ناوشاری هەولێر بوو- لە کێو بە کـن ژن و منداڵی ئاوارەی پێشمەرگەدا تێدەپەڕێ، ژنان زۆری جنێو پێ دەدەن کە پێخۆرێکی وامـان نییـە و هەر خۆت قەڵەو دەکەی. برایم ئەفەندی دەزانێ شەوی عاشوورا لەبەر خاتری سـەربازان -کـە زۆربەیان شیعەن- گۆشت زۆر سەردەبڕدرێ بۆ ڕۆژی عاشوورا. شەو دەوری قەسابخانەی پادگان دەدا. دوازدە پۆلیسی لێیە، چەکیان دەکا و حەپسیان دەکا لـە ژوورێکـدا و دەرکـەیان لـە سـەر گاڵە دەدا. کەلاکی شێست مەڕ، بیست مانگا و گا، دوازدە گامێش لـە کـامێونی قەسـابخانە بـار دەکا و دەچێ دەڵێ ئەوە پێخۆر و دابەشی دەکا. سبەی ئاشپەزخانەی پادگان چاوەنۆڕی گۆشتە و نییە. کە دەچن جێ تەڕە و گامێش نەماوە! پۆلیس حەپسن و قەساب بـە سـاتوور و کێـردەوە دەگەڵ کامێونە گۆشتان براون کە کەلاکان شەق و پەق کەن. لەشکر لە بـرایم ئەفەنـدی دەنـگ دەدەن، دەچنە سەر «بنە سڵاوە» کە بنکەی پێشمەرگەیەتی و ئەو شەڕەی ئێـوارە قـەوماوە کـە پتر لە شێست سەربازی دەوڵەت کوژراوە، دوو تانک شکاوە و تەیارەیـەک بـە تیربـاری گرینـۆف پێکراوە و سووتاوە و لەشکری دەوڵەت بە سەرشۆڕی گەڕاوەتەوە.

حاجی محەممـەد گـوتی: بـە دووربـین دەمـڕوانی، تانکێـک کەوتـە سـەر پێـشمەرگەیەک. پێشمەرگە لە بەری هەڵات؛ لە زورکانێک خۆی هاویشتە کەنداڵێک و دامەزرا و بە بڕنـەو تەقـەی لە تانک کرد. تانک لە بەر کابرا هەڵات و لە پشتەوە پێشمەرگە ڕاوەدووی نا!

ئەگەر بۆ گەلانی بێکەسی وەکو کوردیش وەک گەلانی خوداپێداو تاریخ بنووسرابا، ناوی بـرایم ئەفەندی لە ڕیزی ئازا و کارزاناندا بە ئاوی زێڕ و بە درشتترین خەت دەنووسرا. بەڵام ئاخ و سەد داخ کە ئەو جۆرە پیاوانە ناویان لە بیر دەچێتەوە و کەس ئاوڕیان وەسەر نادا... بەڵام ئەوەنـدەی من لێی دەزانم زیانی نییە تۆش بیزانی و جار و بار وە بیرت بێتەوە:

برایم ئەفەندی بە دەرەجەی ستوان دوو لـە ڕشـتەی پۆلیـسدا بـوو؛ هـاتبووە ڕیـزی شـۆرش. هەولێری بوو. پیاوێکی بە قەلافەتی چاوبرۆ ڕەشی جوان چاک. لەوەتا هاتبووە کـۆڕی خەباتـەوە، ناوی برایم ئەفەندی زراوی ئەفسەر و چەکـداری دەوڵـەتی عیراقـی بردبـوو. دوژمنـانی کـوردی نیوەشەو لە ماڵە خۆیان دەردێنا و دەیڕفاندن و کەس هەستی پـێ نـەدەکرد. جارێـک دە پـاش نوێژی شێواندا، پۆلیس هەموو ڕێگەی هـەولێر-شـەقلاوە، هـەولێر- کۆیـەی بەسـتووە و هـەموو

ماشێنان دەپشکنێ؛ زۆر کەسان دەگرێ؛ تا بەیانی نەزانراوە کە ئەو پۆلیسانە پێشمەرگەی بـرایم ئەفەندی بوون و جل و زمانیان گۆڕیوە!

سەرهەنگێکی عەرەبی ئەسـتێرە (قوپکـە) لـە سـەر شـان دەگـەڵ دوو سـتوان لـە جیپێکـی دەوڵەتیدا، دوو کامیۆنی زیلی سەربازی بە دواوە، سەرباز و پۆلیس و جاشـە عـەرەبی عـەگاڵ بـە سەر تێدا، تەرجومانێکی کورد دەگەڵ، بە ناو مەڵبەندی عەشیرەتی گەردیدا دەگەڕێن. لـە هـەر دێیەک خەڵک کۆ دەکەنەوە: فـەرمانی شـەڕ دەگـەڵ بـارزانی دەرچـووە؛ کـێ ئامادەیـە بێـت. سەرهەنگ دەڵێ و کابرای کورد تەرجەمە دەکا.

- قوربان من ئامادەم! ئەوەش تفەنگم.

- بڕۆ لاچۆ تۆ بە کار نایەی، ئێمە پیاوی سابقەدارمان دەوێ. خۆ پووڵی دەوڵەت بـە خـۆڕایی نییە!

- قوربان وەڵڵا گەنمی پێشمەرگەم سووتاندوە؛ لە فلانە جێ شەڕم کردووە؛ شایەتم هەیە...

- دە بڕۆ سوار بە!

بیـستوهەشـت دانـە جـاش لـە ئاغایـانی گـەردی کـۆ دەکەنـەوە و بـەرەو هاوینەهـەواری سەلاحەدین بە شۆسەدا دێـن. هـەر کەسـیش سـوار بـووە، پـۆلیس تفـەنگی لـێ وەرگرتـووە و هەڵیپەساردووە کە لە مەیدانی شەڕدا وەریدەگرنەوە. لە سەلاحەدینەوە لادەدەن بەرەو هێران.

- قوربان دەچینە سەر بنکەی کام پێشمەرگە؟

- قوربان و سندان جاشی سەگباب! دەتانبەمە تەویلە! من برایم ئەفەندیم!

ئەو دەمە کە دەگەڵ میران لە هیران بووم، ئاغا جاشەکان لە تەویلەوە داوایان لە مـن کردبـوو تکایان بۆ بکەم لە تەویلە دەرکەون. بڕیار درا هەر یەکی شـازدە عەڵـبە گـەنم بـدەن و لـە جـێ مەدرەسەیەکدا حەبس بکرێن.

دەوەری وانێتێک لـە ژوورەوەدا بـە تەلیـسە خـۆڵ هەڵـچنراوە؛ پێـشمەرگە سـەنگەری تێـدا گرتووە. پاشەوپاش بۆ سەر سەنگەرێکی پڕ لە جاش چووە و تەقەی کردوون و جاشـی گرتـوون. وانێت، سەربازان هێنابوویانە هەولێر، منداڵە ورکە بە شوێنیەوە هەرایان دەکرد: حوکمات تـانکی برایم ئەفەندی گرتووە!

ماوەی پتر لە چوار ساڵ، نیوەی بێسیمی ڕەمزی دەوڵەت، داد لە دەستی برایم ئەفەندی بوو. تا وای بە سەر هـاتبوو شـەوانە تووشـی ئەفـسەری خۆشـیان بوونایـە، دەیـانگوت بـرایم هـات و هەڵدەهاتن.

جارێک تاریفم کرد کە پیاوێکی ئازا و بە جەرگ و فێلزانی. گوتی: بە خـوا مـن نـیم، کـوردی هەولێرن ئەو کارە دەکەن. شەوانە هەموو ماڵێک دەرکەی کراوەتەوە. هەر گۆشتەکەی عاشوورا، قەسابی هەولێر خەبەریان بۆ ناردم و دەگەڵیان بار کردم. ئێواران بە سواری دووچەرخە بۆ ئـارەق خواردنەوە خەڵکی هەولێر دێنە دەشت و خەبەری ناوشارم دەدەنێ...

بە داخەوە ئەو پاڵەوانە تاقانەیە بە دەستی جاشی پژدەریان کوژرا کە چووبوو نـاوبژی شـەڕیان بکـا. بـە سـەتان حیکایـەتی سەرسـووڕێنەر لـە ئازایـەتی بـرایم ئەفەنـدی لـە هـەولێر و مەڵبەندەکانیتری عیراقا لەبەر کراوە و من ئەمانەم بۆ نموونە باس کرد.

حاجی محەممەد -کە سەید عومەری کوڕی شێخ عوبێدیللاشی دەگەڵ بوو- دایمەزراند کـە: برا زۆر بـە داخـەوە ماڵـە لـۆلان بوونـە مـەلعوونی تـاریخی میللـەتی کـورد؛ بـارزانیش بـوو بـە

موقەددەس. نازانم بابم چۆن بوو، بەلام خوا شاهیدمە من ئەوەندە بەو جاشەتییە نارەحەتم کە هەتا تماشای خۆم دەکەم بێزم لە خۆ دەبێتەوە. سۆفی و بارزانیش زۆر لە مێژسالە دوژمنی خوێنی یەکترن و تا تووشی یەکتر بن، ئەگەر یەکتر نەکوژن لایان وایە کافر دەبن. ناتوانین و بە قسەشم ناکەن کە ئێمە دەگەڵ بارزانیان بین؛ بەلام ڕێگەمان بدەن دەچینەوە ولاتی لۆلان؛ یاریدەی شۆرشیش بە ماڵ دەکەین. پیاوێکی بارزانیش لە ناومان بێ بۆ ئاگاداری لە ئیخلاسمان. دەگەڵ دەولەت بە شەڕ نایەین؛ بەلام ناشچینە یاریدەی. تۆ ئەم پەیامەم بۆ بگەیەنە بە بارزانی و جوابەکەم بۆ بنێرەوە.

گوتم: حاجی محەممەد! وەک پەیامەکەم گەیاندبێ و جوابم هێنابێتەوە وایە. بارزانی هێندە ساویلکە نییە ڕێگە بدا ئێوە دۆستی حکوومەت بن و بچنەوە مەلبەندی لۆلان، ببنە دیوارێک لە نێوان ولاتی سۆران و بادیناندا و لێکمان بڕ بدەن. ئەگەر دۆستی دەولەت بی، ناچار دێتە سەردانت؛ تۆپ و تانک و زرێپۆش دێنن، پشتی هەڵگوردمان لێ دەگرن. ئەگەر ئێوە لە دیانا چەند ئەفسەرێک بکوژن و بڕەون، وەک دەڵێن پردان بڕووخێنن، بارزانی ڕازی دەبێ کە شەڕیشی بۆ نەکەن و لە ماڵە خۆتان دانیشن. بەلام ئەگەر لە سەر ئەو مەبەستەی خۆت سوور بی، وتوویژی منی ناوێ و لە ئێستاوە بفەرموو بمگرن!

- بە خوا متمانەیان نایە کە ئەودەم بارزانی قڕمان ناکەن؛ بەلام تۆ سەعی خۆت بکە و بەڵکو جوابێکی باشم بۆ بنێری.

- باشە تۆ هەرچی گوتووتە بە بارزانی دەڵێم و شەرتە زیاد و کەمی نەکەم و بیر و بڕوای خۆشم دەرنەبڕم.

سبەی بۆ پاش‌نیوەڕۆ ماشێنێکم لە دوو هات و چوومە ئەو گەڕەکەی حاجی و سۆفییەکانی لێ دەژیان. دەستێک چۆغە و ڕانکی دەلنگ فشی جاشانەی زۆر عالی -کە ڕەنگی سپی بوو- دەگەڵ پشتێندێک و دوو جامانەی سەری بەستراو -کە وەک عەمامەی ئاخوندی شیعە بە شەش مانگ بڵاو نابێ و ئەگەر بڵاو بوو دەبێ وەستاکار بۆت ببەستێتەوە- کرا بەرم. وەرەقەیەکی بە ئیمزای فەرماندەی فیرقەی کەرکووک و هەولێریان دامێ، نوسیبووی عەبدوڕەحماناغا لە فورسانە بەڕێزەکانی دەولەتە! مۆری پێوە نرابوو. تفەنگێکی یازدە تیری تازەیان بە دوو ڕەخت فیشەکەوە لێ بار کردم؛ قەت جاشی وەک خۆم شیکم نەدیوە! سواری ماشێنێکی سواری بووم و عەمەری شێخەولا -بێ چەک- کە تفەنگ و فیشەکدانەکانم هی ئەو بوون، دەگەڵ سێ سۆفی هەرکی ڕیش پانی چەکدار دەگەڵما سوار بوون. ڕاننده‌یەکی کوردیش لێی دەخوڕی. ڕاننده دەبێ بچێتە بانزین‌خانە بانزین وەرگرێ؛ منیش لە پێشەوە سوارم. ئەی خودا! ئەی ئایەتولکورسی! کەسی ناسیاو نەمبینێ کە بوومەتە جاش! بەلام نەخێر تووش بووم: برادەرێکی پێشمەرگە بە ناوی «یوونس عەقراوی» -کە زۆر پێکەوە هەواڵ بووین- جامانەیەکی ڕەشی جاشانەی لە سەرە و لە سەر کورسییەک دانیشتوە سەیری بانزین وەرگران دەکا. لێرە چۆن نەجاتم دەبێ؟ بە خودا بێ و نەبێ یوونس بۆتە جاشی دەولەت؛ ئێستا خەبەرم لێ دەدا؛ منیش دەگرن و حاجی محەممەدیش تووش دەبێ. دڵم لە سەر سەت و بیستی لێ دەدا، یوونس چاوی بە من کەوت. هەستا و ڕووی کردە پشتی بانزینخانە و لە بەر چاوم ون بوو. نەخێر گیرام و تازە ڕزگارم نابێ. وەرێ کەوتین؛ هەر ئاوڕ دەدەمەوە: لە کام نوختە دەمگرن؟ نازانم. گەینە نزیک شەقلاوە بە عەمەرم گوت لامەدەن! گوتی حاجی پێی گوتووم. لە خوار

شەقلاوە سەرباز ڕایانگرتین، ماشێنیان پشکنی، هێندێک شەکریان دۆزیەوە کە دووسەد گرامێک دەبوو. گرووهبانێک پرسی: ئەوە چییە؟

عەمەر گوتی: خۆت دەزانی ئێمە فورسانی دەوڵەتین. بارزانی شەکری نەماوە چای پێ بخواتەوە، ئەوەندەی بۆ دەبەین خێرمان دەگاتێ!

گرووهبان گوتی: گاڵتەم پێدەکەی؟!

- ئاخر برا تۆ -بە قەولی بارزانیان- ئەو تۆزە شەکرە بە چوار پێنج جاش ڕەوا نابینی! من چ بڵێم؟

گوتی: بڕۆن! لە ڕێگە سۆفییەکانی پشتەوە بۆ خۆیان قسەیان دەکرد. یەکیان دەیگوت: مێزەرسوورێکم کوشت، خەزایەکی باش بوو! پاش نوێژی شەوانێکی درەنگ، زۆرمان نەمابوو بۆ شاری دیانا، لە دەشت عەمەر گوتی: بوێستن. بە منی گوت: دابەزە! بە ڕاننده و سۆفییەکانی گوت: ئێوە بچنە دیانا تا منیش دێم. ماینەوە عەمەر و من. وە دوای کەوتم کە بە شیوەرێکدا لە ڕێگەی لادا. تاوێک دوور کەوتینەوە، دەشتە و چۆل و تاریک و لە ڕی بە دوور، وێستام؛ گوتم: عومەر نیازم وایە بتکوژم! تفەنگم هێنا سەر پێ و ڕامداشتێ. عەمەر زۆر ترسا؛ دەمی تێک هالا؛ بە لەرزۆکی و کزی گوتی: خودێ تە من ناکوژی!

- بۆ ناتکوژم؟ دەشتی لەوە چۆڵتر نابێ. دەتکوژم و تفەنگەکەت دەبەم و بە پێشمەرگە دەڵێم سۆفییەکی شێخ ڕەشیدم کوشتووە؛ خەلاتم دەکەن. هەلی وا بۆ کێ هەلدەکەوی؟!

- خودێ تە من ناکوژێ!

- ئاخر بۆچی ناتکوژم؟!

- چونکە تۆ لەوە پیاوتری کە من بە غەدر بکوژی.

- یانی هەر لات وایە ناتکوژم؟

- بەڵێ دڵم بڕوا ناکا تۆ من بکوژی.

- دە ئەگەر دڵت باوەڕ ناکا، ئەو بارە قۆرەت بۆ بە من هەلگرتووە؟ ها بگرە تفەنگی خۆت بۆ خۆت هەلگرە، شانم هاتە خوار!

نازانی کە تفەنگەکەم دایەوە چەند وە کەیف هات! هەر دەیگوت: پیس تووش ببووم. بەلام دڵم باوەڕی نەدەکرد بمکوژی! گەیشتینە گوندێکی چوار پێنج ماڵی بە ناوی «سلێماناوا». چووینە ماڵێک، عەمەر سرتەی دەگەڵ ساحێبماڵ کرد؛ دایانکردین و زۆریان قەدر گرتین. عەمەر ئەمجار دەمی کرایەوە:

- سەیدا! بە بێجان بڵێ ئەم حەفتەیە کەوش و قوماشەکەی بۆ دەنێرم؛ بە میرۆ بڵێ ئاگای لە شکارتەکەم ببێ؛ بە فلان بڵێ کارم بۆ پێک هێناوە...

- عەمەر ئەوە تۆ وەک قڕژاڵ بە دوو سەر دەڕۆی: جاشی سۆفیشی و دۆستی پێشمەرگەش!

- با وا بێ!

عەمەر ڕۆیشت. شەو درەنگێک کابرایەکی کورتە بالای بۆرەلۆکینەیان ڕەگەڵ خستم کە بمباتە گوندی «گوان». مانگ هەلاتبوو؛ مانگە شەوێکی زۆر خۆش. کابرا لە سەر چنگان دەڕۆیی؛ دەتگوت سەی بۆرە!

- ئەوە بۆ وا دەکەی؟

- وست! لە سەنگەری جاشان زۆر نزیکین؛ دەمانبینن دەمانکوژن!

- هەتیو من دوو ئەوەندی تۆ دریژم. سپیم وەک کەلک. دە پێشدا من دەبینن. هەستە لە سەر دوو پێ برۆ! دەنا قدیلکەم دێ و ناچارم پێبکەنم و جاش پێ دەزانن.

ڕاستم کردەوە؛ بەلام بە ڕۆیشتنەوە دەلەرزی. گەیاندمیە گوندی گوان؛ تەسلیمی حاجی حوسێن ناوێکی کردم و گەڕایەوە. حوسێن گوتی: ئەمشەو لێرە بە! لەبەر تۆپان ناوێرم دەگەڵت بێم. سبەی شەو دەگەینە پێشمەرگە.

- کاکە گیان سبەی شەویش تۆپ هەر هەیە! وا بزانم هەر ئێستە خۆتم لێ خەلاس کەی باشترە. یان ڕێگەم نیشان دە! بە تەنێ دەڕۆم.

ناچار گوتی با برۆین. نزیکەی سەعات و نیوێک پێ هەلگەڕاین. لە بناری «زۆزک» پێشمەرگە دەنگیان داین:

- کێن؟

- کاکە خۆمانین، دۆستین.

بێجان جندی گوتی: کاک هەژار خودێ من دەنگێ تە ناس کر، تۆ چۆن هاتی؟

گەیمە بێجان و کابرا گەڕاوە. لە بن دارێک دەگەڵ پێشمەرگەی بێجان مەجلیسمان گەرم کرد. یەک لەو سەرگەرمیانەمان: تفەنگێکیان بەرەو پادگانی ڕەواندز داویشت، بە هەزاران فیشەک و گوللە تۆپیان لە جوابی ئەو تاقە فیشەکەدا دەتەقاندەوە!

شەوم لەوێ ڕابوارد. سەعیدی حەمەد عەلیاغامان دەگەڵ بوو؛ کە پێمان دەگوت «سەعیدە کوێر». هەتا تۆپ لە ڕەواندز داوێژرا، زوو پەتووی دە خۆیەوە دەپێچا!

- کاکە بۆ پێت وایە پەتوو زرێی دژی گوللە تۆپە؟!

نەقلێکی گێڕاوە کە لە دەشتی شنۆ دەگەڵ ئێران شەڕمان بوو؛ ڕۆژێک چوومە دەم چۆم جل بشۆم، تەیارە هات. کونە ڕێوییەکم لە کەندال بەدی کرد و خۆم خزانده ناوی. پێلەقەیەکیان لە سەرم دا، شێخ سولەیمانی بارزانی بوو گوتی: پەکوو لێرەشم لێ ناگەڕێن؟!

بۆ بەیانی چووینە بنکەی بێجان. پێشمەرگەیەکی زۆر زوو ناردبوو کە خەبەر بدا و جیپێک بێ بمبا. تا ئێوارە عەسر خەبەر نەهاتەوە؛ گوتم خۆم بە پێ دەڕۆم تا تووشی کابرای ڕاسپارە دەبم. شەوم بە سەردا هات و درەنگ بوو. لە پەنا ڕێوە لامدا ناو پنچکان و لە قەراغ چۆم ڕاکشام. سەرمایەک بوو هەڵدەلەرزیم. بەو حاڵەش هێندێک خەوتم. تازە ئاسۆی عاسمان ڕوون دەبووە، هاتمەوە سەر جادە و ملم لێنا. گزینگ لە سەرانی دا گەییمە «بەرسیرین». بنکەی حەمەداغای مێرگەسووری لەوێ بوو؛ لە بن دارێک نان و چایان دەخوارد. ئەگەر ناشارەزا نەبوومایە شەو دەگەیمە بەرسیرین و ئەو سەرمایەم نەدەچێشت. لەوێ تا ئێوارە مامەوە. سوارێک هاتبوو لە دووم، بردمیە گەلالە؛ عەبدوللاغای پژدەری پێ ڕادەگەیشت. میوانی وەتاغەکەی ئەو بووم. چەقە و هەرایەک بوو دەتگوت حەمامی ژنانە. یەک دەڕۆیشت و دوو دەهات؛ خەوی چی و جەهەندەمی چی؟! سەعات دووی پاش نیوەشەو عەولاغا گوتی دەچمە فلان جێ تا بتوانی بخەوی. ئەمجاریش نە خەو نە تەڕەماش. هەر دەهاتن: عەولاغا چی لێ هات؟!... نەخێر بێفایدەیە. پەتووێکم هەلگرت و لە دێ دەرچووم. بە دۆلێکدا ڕۆیشتم، تووشی حەسەنی برای عەولاغا بووم لە سەر تاقەکانیەک دوو لبادی ڕاخستووە و نوستووە. بەھ- بەھ! ئیتر حەسامەوە و گەرمای تاو خەبەری کردمەوە. چوار شەوان بۆ نان خواردن لای عەولاغا و بۆ نوستن من و لباد و پەتووی سەرکانی و حەسەن!

- خەبەرمان داوە بە بارزانی، بچۆ لە گوندی «بن دایزا» بیبینە و ئەسپ حازرە.

ساڵح بامەڕنی، یەکی تۆپنەی زۆر قەڵەو کە لە دەزگای بێسیمدا کاری دەکرد و دەمناسی و جەوانێکی بیست و دوو- سێ ساڵە بوو؛ بە خەیاڵیش چەند ساڵ بوو عاشقی «مریەمێ سابلاغی» بوو کە لە ڕادیۆوە ماملێ پێی هەڵگوتبوو! هاتە لام:

- مام هەژار کارێکی زۆر دژوارم کەوتۆتە تۆ؛ چارم لێ بکە! ماینەکەم منداڵە؛ بە قسەم ناکا. منیش دەگەڵ تۆ دێم. تۆ پێی بڵێ بڕوا؛ شەرم لە تۆ دەکا!

- ئەی بە سەر چاو!

ڕۆژی دووهەم بوو کە لە گەڵاڵە بووم؛ تەیارە بۆمبایەکی هاویشت؛ لە مێرگێکی دا. شەفیعی ئەحمەداغای نزیکەی سێ میتر فڕێ دابوو؛ دە قوڕی چەقاندبوو؛ بەلام چی لێ نەهات!

دەگەڵ ساڵح و ماینەکەی چووینە «بن دایزا». شەو چووم بارزانی ببینم، کۆڵان زۆر تاریک بوو، دەگەڵ پیاوێک سەرمان دەسەری یەکتر کوتا؛ یونس عەقراوی بوو. جا وەوە و پێ بکەنە؟

یوونس کە تۆم لە بانزینخانەی هەولێر دیت لە ترسان ڕۆحم پێ نەما!

- ئاگات لە من نییە، کە تۆم دەگەڵ سۆفیان دیت گوتم ئێستا بە گرتنم دەدا!

لە تفەنگی بەتاڵ دوو کەس ترسابوون!

بارزانی لە جوابی پێشنیاری حاجی محەممەد، هەر وەک خۆم بە حاجیم گوتبوو، وای گوت کە هەتا خۆی دەگەڵ دەوڵەت نەکاتە دوژمن، هیچ ناکرێ؛ بەلام فەرمووی کاری چاکی هەر ئەوە بووە کە تۆی ڕزگار کردەوە. جوابی حاجی بە حەمەداغای مێرگەسووردا بەڕێ کرایەوە.

ئەو شەوە لە ناو قساندا باسی جاشێک کرا کە لە باوکی خۆی خراترە. بارزانی گوتی: کابرایەک تووتەڵە سەگێکی دەگەڵ سەگێکی گەورە بردبووە بازاڕ، دەیگوت: زەلامەکە بە پێنج درەم، توتەڵەکە بە دە درەم.

- یانی چە؟

- ئەم زەلامە هەر سەگە، ئەمما چکۆڵەکە سەگی کوڕی سەگە و نەجیبترە!

ئەو نوکتەیەم بیر کەوتەوە کە گۆیا حەمەڕەزا بە ڕەزا شای باوکی کوتبوو: تۆ هەر شای، من شای کوڕی شام؛ دەبێ لە تۆ سەخیتر بم!

ماوەیەک لەو ناوە مامەوە. شەوێک لە گوندی «شێخ وەتمان» میوانی مەلاتەها بووم کە پیاوێکی زۆر قسەخۆش بوو. بەیانی کە دەڕۆیشتم گوتی: برا مەلایەک میوانی مەلایەک ببوو؛ بەیانی کە ڕۆیشت دەیبۆلاند و تفی لە ڕدینی خۆی دەکرد: ئاخر ئەگەر ئەو مەلایەت نەدەناسی خۆ خۆت دەناسی؟ چۆن بوویە میوانی مەلا؟ تۆش ببووە ئەگەر خزمەتت نەکراوە، خۆشت مەلای!

لە کتێبی «ئەڵئەغانی»دا باسی شاعیرێکی عەرەب دەکا کە ناوی «ئیبنولحەمام» (کوڕی کۆتر) بووە. لە گوندێکی لای حەڵەب لا دەداتە ماڵێک؛ خاوەن ماڵ دەڵێ: میوان ڕاناگرم.

- تۆزێک ئاوی ساردم دەیە.

- ئاوکێشی بابت نیم!

- لێم گەڕێ لە بن سێبەری دیوارەکەت بحەسێمەوە.

- دیوار بۆ نەناسان بەرز نەکراوەتەوە!

- دیارە تۆ من ناناسی! من ئیبنولحەمامەی شاعیری بەناوبانگم.

- برۆ یەخەم بەردە و کوڕی قەلەڕەشە بە!

مەلامستەفا لە کوێستانی «کیکان» بوو؛ لە چادری مام تەها ناوێک. نووری ئەحمەدتەها گوتی: دەگەل سەرهەنگ مودەڕیسی ساواکی -کە ناوی خۆی نابوو عەلی- بە ڕێدا دەچووین، گوتی:

دەتناسم، تۆ هەژاری! گوتم: دیارە ساواکییەکی زیرەکی!

مەلا باقی سەرەتانی بوو؛ ناردبوویانە تاران. ساواک دەوریان دابوو، خستبوویانە بەر پرسیارانەوە. مەلامستەفا خەبەری دانێ کە دەبێ دە بیستوچوار سەعاتا بیهێننەوە.

مەلاباقی گوتی: هەژار! لە تۆیان لێ پرسیم؛ گوتم ئەو لە لێوژەیە و ڕۆژنامەمان بۆ دەنووسێ.

- جا بۆ ڕاستیت گوت؟

- کاکە زۆرم درۆ لەبۆ کردن؛ گوتم با ڕاستیەکێشی تێدابێ!

لە لێوژە لاوێکی زۆر بالا بلندی بە سەر و سیمایان ناردبووە لام کە ئێرانی کرماشانییە و پەنای هێناوە؛ ناوی داریووش بوو. پاش چەند ڕۆژێک ڕۆیشت. دەفتەرێکی لێ بەجێ مابوو؛ بە خەتێکی زۆر ناخۆش چەند خاتراتی خۆی نوسیبوو کە سەر و بنی خاتراتی مەدحی دەزگاری شاهەنشاهی ئێران و گاڵتە بە گەلی کوردی ڕووت و کەسیف بوو. پاش قەدەرێک گوتیان داریوش گیراوە و ساواک داوای دەکاتەوە. گوتم: ئەو خێر و بەرەکەتەیان بدەنەوە؛ ڕەنگە خۆیان حەز بکەن نەیاندەنەوە!

پێویستە ئەمەش بڵێم: دوای جیابوونەوەی برایم و هەواڵانی، حیزب کۆنگرەی بەست و سەرلەنوێ مەکتەبی سیاسی و تەنفیزی و مەرکەزی پێک هێنا. چەند کەسێکی باشی وەک دوکتور مەحموود و حەبیب محەممەد کەریم و هی‌تری تێدابوو. بەڵام زۆربەیان پیاوی بێ‌کارە و ئامرهێزی عەسکەری بوون. «لەبەر بێ‌مەلایی بە کەڵەشێر گوترابوو بولقاسم...»؛ چونکە -وەک باسم کرد- زۆربەی ڕۆشنبیران و پیاوانی لێزان لە دووبەرەکیەکە ڕەنجابوون و شۆرشیان جێ هێشتبوو.

ڕۆژێک لە «بن دایزا» دەگەڵ دوکتور مەحموود و سمایل عارف و ڕۆژنامەچییەکی ئامریکایی میوانی ماڵێک بووین. سمایل -کە لام وایە لە هیچ هەڕاجە بازاڕێک بە پووڵە سووتاوێکیان نەدەکڕی- ملی لە باسی حیزبی جەلال و برایم نا کە زۆر کەر و نەزان بوون... گوتم: هەر ئەوەندە کە تۆیان بە ئەندام قبوڵ کردبوو بەسە بۆ شایەتی ئەحمەقییەکەیان!

دوکتور گوتی: خۆ ئێمە بۆ مەکتەبی سیاسیمان هەڵبژاردووە!

دەگەڵ بارزانی چووینە سەیرانێکی چیای هەڵگورد. لە خوارەوە گەرما و لەو بەرزە سەرمایەکی زۆر سەخت بوو. پاش بیست و چەند ساڵ تووشی ڕێواسان بووم کە وەک زەمانی فەقێیەتیم بۆ خۆم هەڵکەنم. فرمێسکێکم لە چاو داوەری و بیری زەمانی جوانی و منداڵیم وەک فیلمی سینەمایی هاتەوە بەرچاو...

نیوەڕۆ بوو، لە سەرمان دەلەرزیم. غارم دا ناو کونە چارداغێکی چۆڵ. جلە ماینێکم دیت، پاڵووەکەم کردە ملمەوە و جل وەک پەستەک پشتی داپۆشیم و ڕاکشام. مەلامستەفا سەری کێشا؛ وای دیتم زۆر پێکەنی.

- قوربان سەرمامە؛ ئیجازە بدە برۆمەوە!

داگەڕام گەییمە بەرانبەری «ناوەندێ». خەڵکی دێ هاتبوونە پێشوازی بارزانی. چەلەدارێکی

خواری باریکیان به سەر ڕووباردا ڕائەنگاوتبوو، پێت لە سەر دادەنا دەلەرزی، دەبوو ئەوسەری بگرن تا دەپەڕیەوە. بارزانی و هەوالانی گەیشتینە سەر ڕووبارەکە و بە سەد دەرد و ئەللا- ئەللا پەڕینەوە. بە مەلاکەی ناوەدێم گوت: مامۆستا ئافەریم بۆ تۆ! مەشقی پەڕینەوە لە پردی سیراتت پێ کردین!

لە چیای هەلگورد بارزانی گوتی: دەیانگوت هەژار نایەتەوە شۆرش. من لام وابوو هەر دێیەوە. ڕۆژێکی دیش کە تازە هاتبوومەوە پرسی: زەبیحی چ دەکا؟

گوتم: موخالیفی تۆیە!

- دەلێن بردووتە ماڵە خۆت؟

- بەلێ ڕەفیقی چەند ساڵەم بووە؛ نەخۆش بوو. بەلام لێت ڕوون بێ نەیتوانیوە فکری من بگۆڕێ...

ڕۆژی دوایی من و مەلاباقی بەر لەوانیتر داگەڕاینە سەر جادەی لای «چۆمان». دنیایەکی چۆڵ بوو. لە بن دیواری کۆنە قاوەخانەیەک خۆمان دابووە بەر سێبەر. کوڕە جحێلەیەک هات ڕابرێ، ئیشارەی بۆ لایتەکەی مەلاباقی کرد کە دە بەرگی خاکی گیراوە و بە پشتێندیدا شۆڕ بۆتەوە:

- مامۆستا مەلا باقی ئەوە چییە؟

- هەهۆ- هەهۆ! لاو وایە سیلاحێکی سیرڕیم پێیە؛ بڕۆ!

گوتم: بۆ دڵی دەشکێنی؟ جحێلە؛ دڵتەڕە؛ وایزانی زوڕنات پێیە و ئەگەر حەیرانێکی بۆ لێدەی دڵی خۆش دەبێ!

زیرەکییەکی خۆم: تازە لە بەغدا دوکانم دانابوو. دەگەڵ دانشجوویێکدا بە ناوی مەزهەر دۆست بووین. چەند ساڵێک بوو لێک هەڵبڕابووین. ڕۆژێک کوڕێک هاتە لام. زۆر بە گەرمی چاک و خۆشی دەگەڵ کردم.

- ئای کاکە چۆنی؟ خەبەری کاک حەمیدی برات؟

- حەمیدی چی و برای چی؟!

- کاکە تۆ مەزهەر نیت؟

- های قسەی قۆڕ چەند پێکەوە هەواڵ بووین؟ چۆن نامناسیەوە؟ کوڕی شێخی دارە خورمام!

- ئای ڕاست دەکەی؛ ببەخشە!

- بەخوا دڵم زۆر لێت ئێشاوە. ئیتر نەچی ئەوجار منت لە بیر بچێتەوە!

- نەخێر خاترجەم بە!

ڕۆژێک لە ئیدارەی مەبانی عام یەکێک هاتە لام. لە دڵی خۆمدا گوتم: بڕوانە من چەند نازیرەک بووم. ئەوە مەزهەرە چۆنم لێ گۆڕابوو. هات سەلامی کرد، کۆکایەکم بۆ بانگ کرد.

گوتم: کاکە چۆنی؟ خەبەری کاک حەمیدی برات چییە؟

هەستا گوتی: شەرتە کۆکات ناخۆمەوە! تۆ دیارە دەتەوێ من ئاشنات نەبم، گاڵتەم پێ دەکەی! پێم گوتی من کوڕی شێخی دارە خورمام! ڕۆیشت و نەگەڕاوە.

لە شۆرشدا ڕۆژێک لە شەقلاوە نانی نیوەڕۆم خوارد. کوڕێکی مەسیحیشم کردبووە میوانی خۆم. گوتیان پووڵەکەتان ئەو ئەفەندییە داویە. لێم ڕوانی بە پێکەنینەوە هات:

- کاک هەژار چۆنی؟

- جارێ توخوا پێم بڵێ تۆ کوڕی شێخی دارە خورما نیت؟
- یانی چی؟ ئەگەر وابێ نامناسیەوە. من مەزهەرم!
- دەی کاک حەمیدی برات چۆنە؟!
- زۆر باشە و سەلامت لێ دەکا.

نەقڵی خۆم و شێخی دارەخورمام بۆ گێڕاوە. تێر بە زیرەکییەکەم پێکەنی!

دەگەڵ سەرهەنگ نافیز چووینە «زینوێ»ی شێخ و بووینە میوانی شێخ عوبەیدیللا. شێخ بۆ ڕۆژێ ڕەشماڵێکی دەورە بە کەلەکە بەرد گیراوی هەڵدابوو. بە شەویش دەهاتینەوە گوند. شێخ عوبەیدیللا مامی شێخ عەلائەددین و نەوەی شێخ کەمال بوو؛ شێخایەتی نەدەکرد. پیاوێکی زۆر میواندۆست و بە نانوخوان و زۆریش قسەخۆش و لەبەردڵان بوو. سێ کوڕی گەورەی بە ماڵ و ژنی بوو: عومەر -کە خوارزای حاجی محەممەدی شێخ ڕەشید بوو- دەگەڵ سۆفیان دەژیا. سەید عەلی فەقیرۆکەیەکی سادە بوو. مستەفا کە هەمەکارەی کاری ئاغایەتی زینوێ بوو. شێخ ئەو کاتە کچی کاکە ڕەزای دایماوی ژن بوو؛ کە نزیکەی پەنجا ساڵێک لە شێخ کەم تەمەنتر بوو. منداڵی لە شێخ نەببوو؛ بەڵام زۆر کابان و خانم بوو؛ دەست و پوختی لەوپەڕی پەسندیدا بوو. نافیز و من پێمان سەیر بوو کە شێخ لە سەر ئەو هەموو میوانداری و سەخاوەتەی، زۆری حەز لە دەعوەت دەکرد. هەر ڕۆژە بە دوکانداریکی دەگوت: کەی دەعوەتم دەکەی؟ تاجیری زینوەییش بە ناوی دەعوەتی شێخ، گیسکێکیان لێدەنا و پەنجا کەسیان پێوە دەعوەت دەکرد.

دوای پازدە شەو بە نیازی کوێستانی بەردە پانەی بناری قەندیل چووین و میوانی شێخەی حاجی ڕەسووڵ بووین کە ئاغای گوندی قەمتەرانی بیتوێن و خاوەن مەڕێکی قەوغا بوو. پێنج ڕۆژ لە هاوین ڕابردبوو؛ هەر چەند شەو لە ناو خێوەتێکی زۆر کیپدا و لە بەر ئاگر و بە پێخەفی زۆر نوستین، تا بەیانی لە سەرمان لە بن چنگی خۆمان دا. بەیانی هەموو ئاو ببوونە سەهۆڵ؛ دەست و چاومان بۆ نەشۆرا. بە سوێند و قورعانی خاوەن ماڵ، دوو شەو ماینەوە. گوتیان ئەگەر بەرەو قەلادزە دەڕۆن، بە کوێستانی قەندیلدا زۆر نزیکە؛ بەلام چوار سەعاتێک بە سەر بەفردا دەڕۆن. بچین؟ نەچین؟... ناچین! سبەی کە وەرێ کەوتین تووشی شیوە پەڵەیەکی پڕ بەفر بووین کە مەودای بیست میتر نەدەبوو. پلەکانی لێ پکە! کەوش داکەنە! بە نیو سەعات بە قیرە دەرچووین. هەڵی کردە وڕە؛ دنیا لە مژ تاریک داهات. لە سەرمان دەلەرزین. هەمووی سەعاتێکی نەبرد بە دیوی «ئینێ» و «مژدینان»دا هاتین. لەو دیو زستانی سەخت، لەم دیوی عەینی کێو، لەبەر مێش و مەگەز و گەرما وەرەز ببووین. هەردووکمان ئێستر سوار بووین. نیوەڕۆ چووینە «خۆشکان» و شەو گەینە «وەڵزێ»، بووینە میوانی شێخ ڕەزای گولانی کە کۆنە ئەفسەری پۆلیس بوو. ئێسترەکەی من سواری بووم، فێرە بازدان بوو؛ قەت لە دەراوی ئاسایی نەدەپەڕیەوە. ئەم حیزباب خێوە مانی دەگرت؛ دەبوایە کەندالە جۆگەی زۆر هیلاک پەیدا کا و باز بدا. لە سەر بەرەژێرانیش بە ئانقەست بەردێکی بڵندی دەدیتەوە، خۆی هەڵدەدا! ئەو سەفەرە گەییمەوە قەلادزە. جگە لە ئەحمەد تەوفیق و دەستە و دایرەکەی، زۆر کەسی دیکەی سابلاغیم دیتن. دەگەڵ مینەشەم چووینە «هێرۆ» بۆ لای کاک سەعدی حاجی بایزاغا و سەید محەممەدی ئاجیکەند و چەند کەسێکیتر لە خزمانیان. سەیدە شینەی خاڵۆزاشم لەوێ دیت و نۆ ڕۆژان مایەوە و زۆرم خەبەر لێ پرسین کە بۆ من تازە بوون. بەلام ئەمەی خۆش بوو هەر کەسی لێم دەپرسی چۆنە، دەیگوت: پێرێ یان دوێنێ دیتوومە. نۆ ڕۆژ ڕابرد، تاریخ لە لای ئەو

نەگۆڕا!

چەند جارێک چووینە کوێستانی جەمالەددین بۆ مالی حاجیاغای مەحموودا‌غا. ئێوارانە دەگەڵ کاک سەعد دەگەڕام و شەوان و ڕۆژانمان بە گاڵتە و جەفەنگ ڕادەبرا. عەونی یووسفی کۆنە وەزیری قاسم لە کوێستانی جەمالەددین بوو. ڕۆژانە دەچووە سەر ڕێی قەلەڕەشەی سوێسنیان، هەر کەر و بارێکی کوردی ئێرانی دەدیت، تاریفی شاهەنشای لە لا دەکرد. گوتیان ئەوە چۆتە تاران میوانی ساواک بووە؛ ڕۆژانە سێ بوتڵ ویسکی لێ دزیون. لە سەر ئەوە دەریان کردووە. ئێستا کە تاریفی شا بۆ کەرداری سوێسنی دەکا، بە هومێدە شا بێتەوە و دووبارە بچێتەوە سەر ئەو ئاخوڕە چەورە!

حەسەنی کوڕی ڕەحیمی قازیم دی تازە ببوە پێشمەرگە، لای وا بوو پێشمەرگە دەبێ پیس و چلکن و ڕووت بێ. کاڵە شڕەیەکی دە پێدا بوو سەگی لێ دەتۆرا! بە هەزار گیرە کەوشەکانی خۆمم دایە کە هەر لە کاڵەکانی چاکتر بوو. چووبوو لە قەلادزەوە جووتێک کەلاشی تازەی هەورامی بۆ ناردبووم.

ڕۆژێک لە کوێستانی جەمالەددین بووم. کاک یووسف میران -کە ڕوتبەی سەرگوردی لە ئەرتەشدا بوو- دەگەڵ بابەکر پژدەری هاتن لە کێو دیتیانم. گوتیان: حیزب دەڵێ کارمان دەگەڵ بکا. گوتم: نەهاتوومەوە بۆ کار کردن؛ دەمەوێ بێکار ڕایبوێرم. گوتیان مەئموورین هەر دەگەڵ خۆمانت بەرین.

چوومە مەکتەبی سیاسی لە «هەڵشۆ». حەبیب و دوکتور مەحموود گوتیان دەبێ لە ڕۆژنامەی خەباتدا کار بکەی! گوتم: من لە غەڵەتگیری ڕۆژنامەی عارەبیدا زۆر ماهیرم. ئەگەر قبووڵ دەکەن غەڵەتگیر دەبم. ئەگەر خۆشم بە کوردی شتێکم نووسی، لە سەر حیسابی کارەکەم نەبێ؛ چونکە لەوانەیە ئەوی من دەینووسم ڕازیتان نەکا و مەجبوور نیم بە هەوای کەس بنووسم. ئەوی نەتانەویست «مالی قەڵب سەر وە ساحیبیەتی!». پێک هاتین و بە ناوی غەڵەتگیر ئەمرم بۆ نووسرا. قەراریش درا مانگێ پازدە دینارم لە بەغدایە بۆ بدەن بە منداڵەکانم. چاپخانە لە «سونێ» بوو؛ چوومە ئەوێ. بنکەی ئەحمەد تەوفیقیش لەوێ بوو. شەریفزادە، سالاری حەیدەری، سولەیمانی موعینی، حەمەدەمین سیراجی، مەلا سەید ڕەشید، حەسەنی ئیسحاقی، مەلا قادری لاچینی، مام عەلی عەجەم و زۆری تریش کە ئێستا لە بیرم نین لەوێ بوون.

سونێ زۆر گوندێکی خۆش و بە ڕەز و دار و بارە. کارگەری چاپخانەش شەش نەفەر بوون. بەر لەوە من بچم، یەکێ‌تری بە ناوی ئاوڕەحمانی مەلامەحموود بە سەرڕا گەیشتبوو. ڕۆژێک مەلایەک لە قەلادزەوە هاتبوو، چووبوون جێگەی چاپخانەیان نیشان دابوو. وە سبەیڕا تەیارە بۆمبارانێکی خەستی کردبوو، بەلام بە سەلامەت دەرچووبوو.

لە سەر جۆگە ئاوێکی پڕ لە دار و بار، سەکۆیەکی زۆر خۆش لە بەرد هەڵبەسترابوو؛ بە ڕاستی شاعیرانە بوو. ڕۆژانە جگە لە کاری ڕۆژنامە، بۆ خۆم شیعرم دەنووسی و فکرم دەکردەوە؛ حەزم نەدەکرد کەس بێتە لام. بەلام کوڕگەل لە کۆڵم نەدەبوونەوە. تەرجەمەی خەییامم لەوێ تەواو کرد. سەرەتای بەرەو موکوریانیشم لەوێ هۆندەوە و لە پاشان لە شوێنێکی‌تر تەواوم کرد. چەند مەقالە و شیعریشم بۆ ڕۆژنامە نووسی و چاپ دەکرا. شیعری «مارمێلکە نیم» یەکێک بوو لەوانە و مەقالاتەکەم نەماوە.

ڕۆژێک خاوەن ملکەکەی دەوری جۆگەکە هات. گوتم: مام حەمەد بایی ڕوبعە دینارێک ترێمان بدەیە! سەر دارێکی زۆر بەرز و باریک کەوت کە مێوی لێ هالابوو.

- مامە دەکەوی! هیچ نەبێ کلاشەکانت داکەنە!

پێکەنی: بۆ پێتان وایە منیش وەکو ئێوەم؟ ئەو دارە بۆ من وەک جادە وایە!

تۆزێکی‌تر سەرکەوت؛ دار داهات و مام حەمەد کەوت و دەنگی لە بەر نەهاتە دەر. خوا عافووی کا!

زۆر جار دەمدی پێشمەرگەکان دەهاتن نانی وشکیان وەردەگرت و چێشتیان نەدەخوارد و دەڕۆیشتن. کەوتمە شوێنیان، خۆیان بە ناو دڕکە تووترکاندا دەکرد و هەنگوینی شەمە ترێلکەیان دەخوارد کە شانەی بە دڕکانەوە هەلدەبەست.

لە سونێوە هاتوچۆی هەلشۆیەم زۆر دەکرد کە مەکتەبی سیاسی لێ بوو. تەیارە حەجمینی لە هەموو کەس هەلگرتبوو. کەشیشێکی ئاشووری زۆر پیرمان دەگەل بوو، زۆر لە تەییارە دەترسا؛ کونێکیان بۆ کۆلیبوو. ڕۆژێک تەیارە هات و «ئەبونا بیداری» ڕایکرد بۆ کون. پێش ئەو سەگێک خۆی تێ خزاندبوو؛ لێی مراندبوو. هاواری کرد: ڕەمەزان عەقراوی وەرە سەگم لە کۆل کەوە!

عەلیە سوورێک خەلکی گوندی «کانی سێوێ» گەورکان، پێشمەرگەی هەلشۆ بوو. پیاوێکی زۆر ئازا بوو کە لە دواییدا دەگەل سەید فەتاح و چوار کەس لە کێوی «حاجی کیمی» پشت قەرەگوێز شەهید کران. عەلی ئاگای لە کەپران دەبوو. بۆی گێڕامەوە: شێخ محەممەدی هەرسینی -کە عەلی دەیگوت: نەسرینی!- عەلی و چەند پاسەوانێکی دیکەی کەپرانی کۆ کردۆتەوە، سوخەنڕانییان بۆ بکا:

- کوڕم! پێشمەرگە نابێ بترسێ؛ نابێ هەواڵی خۆی لە تەنگانەدا بەجێ بێلێ. وای دانێن ئێستا تەیارە بێ دەسڕێژ بکا، یەکمان بریندار بێ. نابێ ڕاکەین؛ دەبێ بریندار ڕزگار کەین و گوێ بە تەیارە نەدەین...

لەو دەمەدا تەیارە هات. شێخ لە پێش هەموواندا هەلات! دەتگوت کەرووێشکە و تاژی تێ بەردراوە. چووە پشت دارە بەڕوونێەک و هەرای دەکرد:

- هەلمەیەن!

- کاکە شێخ بە خوا ئێمەش چاو لە جەنابت دەکەین! هەلاتین...

مامۆستایانی مەکتەب سیاسی و تەنفیزی لە ناو دڕک و داڵی زۆر چوغوردا کەپرێکیان کردبوو کە هەرگیز تەیارە نەیدەدیت. نیوەڕۆیەک لایان بووم، تەیارە قرماندی. لە کەپرەوە هەلاتن بۆ ناو بەردەلانی ناو چەم. هەرام کرد: تەیارە ڕۆیەوە؛ وەرنەوە! کاک سامی وەک تیتری سەرمەقالەیەکی ڕۆژنامەی کە من نووسیبووم دەیگوت: «بە قورعان نایەینەوە!».

شەوێک لە کەپری سالح یووسفی بووین، گوتم دڵم خەبەر دەدا کە شتێکی نائاسایی هەیە. هەستام حەسیری بنەخۆم هەلدایەوە، مارێکی تێدا بوو!

شەڕ لە دەوری قەلادزە ڕۆژبەڕۆژ توندتر دەبوو. بریار درا مەکتەبی سیاسی و چاپخانە بگوێزنەوە بۆ لای ناو دەشت. دەستە-دەستە بەڕێ دەکران.

بەیانییەک هاشم عەقراوی بە هانکە هانک هاتەوە کە شەو تووشی لەشکری عیراق بووین و هەواڵەکانم بێ سەر و شوێنن. لە کن سەنگەسەر جیپەکەی یووسف میران و خۆی تێدا بووە،

تووشی چرای جیپێک ببوون که ڕووبەڕوویان دێ. دابەزیون که ئەگەر دوژمن بوو شەڕ بکەن. هاشم بە یەک هەلاتن شەش سەعات بێوچان هەلاتبوو؛ که ئەو خەبەرەی دا. کەچی نە دوژمن، نە تەڕەماش!

بارمان کرد. مەکتەبی سیاسی چووە «سلێ» و من و کاک سامیش بەڕێ کراین بۆ لای بالەکایەتی. سالح یووسفی کرابووە سەرپەرستی ڕادیۆ؛ کە تازە پەیدامان کردبوو. لە پشت «وەلاش» لە ناو جەنگەلێکدا که «گۆڕی گاجووتان»یان پێ دەگوت چووینە کەپرانەوە. دەگەل عوسمان سەعید و دلشاد مەسرەف و جەلال عەبدوڕەحمان -کە هەر سێ گۆیندەی ڕادیۆ بوون- لە کەپرێکدا بووین و چەند کەپرێکی‌تریش هەبوون. نان هەبوو، پێخۆر نەبوو. دەور و بەرمان هەموو ڕەز بوون؛ خاوەنیان ببوونە جاش و بەجێ مابوون. جا وەرە تری ڕەشکە بخۆ! هەمیشە سەوەتەیەک تری لە کەپر بوو. کەس نەبوو ڕۆژێ چەند جار زەرگەتەی پێوە نەدا!

لە تری ڕەشکە وەڕەز ببووین، گوتمان با بچین ترێی سپی پەیدا کەین. لە ڕەزێک پەیدامان کرد و قەرتالەمان داگرت. کابرایەک بە تێلایەوە لەو لاوە هات. گوتم: کوڕینە تووڕەی کەن تێلاکوتمان دەکا. من جوابی دەدەمەوە. کابرا سنگی دا سەر تێلا: ئەرێ کاکە! ئەو ڕەزەشتان بە ڕەزی جاشان زانیوە؟

- نەخێر، گوتمان ڕەزی پیاوانە و بە تێڕادیوی هاتووینێ!

- دە ئەگەر وا بێ نۆشی گیانتان بێ؛ ڕەزی خۆتانە!

ترس و لەرز لە ورچ پتر بوو تا تەییارە. شەوانە ورچ دەهاتنە ناو کەپران و لێمان دەقوولاندن.

ڕۆژێک تازە تاو سەری کێوانی زەرد هەلدەگێڕا، پێنج تەیارە خوت و خافل هاتنە سەرمان و بەر تیرباریان داین. قەت دیمەنی هێندە جوانم نەدیوە: زەردایی ئاگری مووشەکان وا بە هەندەسە و ڕێک بۆمان دەهاتن که نەبێتەوە...

سەیدا سالحی سەرپەرستمان فەعلەی گرت و چەند قولکێکی هەلقەند که لە ئایندەدا ئەگەر تەیارە هات خۆی تێدا وەشارین. قولکەیەکیان نیشان من دا که ئەمە بۆ تۆیە: قەبرێکی تەنگی باریکی تاریک. گوتم: سەد جار بە تەیارە بکوژرێم ناچمە ناو ئەو قەبرەوە. ڕۆژانە دەچووم، شوێنێکم پەیدا کردبوو لە ناو ڕەزێکدا. کەس پێی نەدەزانیم. بە ئاسوودەیی دەمنووسی، تەییارەش نەیدەدیتم. شیعری بەرەو موکریانم لەوێ تەواو کرد و زۆرم شیعر و مەقالە بۆ ڕادیۆ دەنووسی.

قەرار درابوو بەرنامەیەکی تورکمانیشمان هەبێ. مامۆستا جەلال عەبدوڕەحمان، یەکی نووسی و بۆ خۆی خوێندیەوە. بە ڕۆژ بەرنامە زەبت دەکرا و شەو لە ڕادیۆ گوێمان لێ دەگرتەوە. جەلال زۆر خۆ بە زل زان بوو؛ نەدەکرا گالتەی دەگەل بکرێ. که گوێمان لێ گرت گوتم: خودایە بۆ خاتری ئەم مەولوودنامە مبارەکە ڕوحمێک بە کورد بکەی!

هەموو پێکەنین و جەلال تووڕە بوو؛ دەنگی لێ گۆڕیم. وە سبەی شەو کە دەستی پێکرد، بێدەنگ دەستمان بۆ دوعا هەلێنا و هیچمان نەگوت. بۆ خۆی لە فلقەی پێکەنینی دا، گوتی: برا ڕاست دەکەن، هەر وەک مەولوودنامە دەچێ!

جگە لە نان و جار و بارە چێشتێکی ساوار، یان برینج که ماڵە «خدرمەنگوڕ» ناوێک بۆیان ساز دەکردین، ڕۆژانە یەکی بیست فلس، یانی چوار قڕانمان خەرجی دەدرایە کە بەشی تووتن و پەڕی نەدەکرد.

«ئەلبێر» ناوێکی ئاشووریمان دەگەڵ بوو؛ حقـووقی بـوو؛ سـەدوپەنجا کیلۆیـەک وەزنی بـوو. چووبووە دەنگی شەڕ زەبت کردن. شەو هاتەوە و زەبت و ڕادیۆی پێ نەبوو.

– ها، مامۆستا؟

– تاریک بوو؛ زۆر ترسام؛ دابەزیم. بە بیرمدا هات لە سەر عەرز مار هەیە، سـواری ئێسـترەکەم بوومەوە. زەبت و ڕادیۆم ون کردن!

دوو منداڵی هەش-نۆ ساڵە لـەوێ بـوون. گـوتم: بچـن! هـەر کـەس دۆزیـەوە سـەد فلـسی دەدەینێ. زۆری نەبرد شتەکانیان هێنایەوە کە لە دەم ڕێ بەجێ مابوون.

– مامۆستا ئەلبێر! بتخەینە تەرازوو بارتەقای دە منداڵی کورد دێیەوە. بۆ دەبێ ئەوان نەترسن و تۆ بترسی؟!

باران دایدا و ژیان لە کەپراندا زەحمەت ببوو؛ پەنامان بـە گونـدان بـرد. کۆمەڵـێک لـە ئێمـە چووینە «مێرگێ» ژوورێکمان پەیدا کرد. دەچووینە «گـوڕێ گاجووتـان» نانمـان دێنـا. ڕۆژێـک بانگیان کردین و هەر یەکە سێ دیناریان داینێ. پەک لەو خۆشییە! کاک عەبدولخالقی مـدیری هەندەسەی ڕادیۆکەمان، ڕادیۆیەکی خۆی فرۆشت بە هەشت مریشک. پووڵمان نارد لە «خانـێ» گۆشت و میوە و ڤۆدکای زۆریان هێنـا؛ جـەژنێکی شـاهانەمان سـاز دا. جـەلال عەبـدورەحمان ناردبووی ڤۆدکای کڕیبوو بەلام نەیدەخواردەوە. لێمـان قـەرز کـرد کـە بـۆی دەکڕینـەوە. ئـەو دەیگوت دەگەڵ نەهار و شام هەر جارە نیو ئیستیکان دەخۆمەوە. دوای دوو ڕۆژ ساڵح یووسـفی بانگی کردین کە:

– سێ دینار بە سەهو دراوە؛ بمدەنەوە!

– هەیهوو سەیدا! هەزمیش کراوە!

حەبیب محەممەد کـەریم گـوتی: دەڵـێن لـە مێرگـێ ئـارەق خوراوەتـەوە؛ ڕاسـتە یـان نـا؟ هەواڵەکان سوێندیان دەخوارد کە شتی وا نەبووە. گوتم بەڵێ بووە و نووک و بـەدم بـۆ گێـڕاوە. گوتی: وا دیارە مامۆستا جەلال ویستوویە گوناهی خۆی پێ داپۆشێ.

حەز دەکەم باسێک لە کاک عەبدولخالق بکەم کە لەوەتا دیومە تا ئەو ڕۆژە دەمرم لـە دۆسـتە هەرە خۆشەویستەکانمە:

فەقێ بووە؛ بۆتە مەلا. لە سەربازی کراوەتە ئیمام تابوور (قازی عەسکەر). هەر لەبەر خۆشیەوە بە ئیشتیبا دەسکاری ڕادیۆی کردووە. گەیشتبووە ڕادەیەک فرستندەی ڕادیۆی زۆر بـە هاسـانی و نرخێکی زۆر کەم دروست دەکرد. ڕادیۆی نیوکیلۆ واتیمان بە پەنجا هەزار دینار کڕیبوو؛ کە لە کەم جێ دەبیسرا. عەبدولخالق ڕادیۆیەکی مەوجی ناوەڕاستی لە سـیم و بـوتری بـەتاڵ و چەنـد لامپێک لێک دەدا کە سەد دیناری تێ نەدەچوو؛ لە هەموو ڕۆژهەلاتی ناوەڕاسـت دەبیـسرا! لـە شۆرشدا ناردیان بۆ چێکوسلاڤاکیا؛ گوتبوویان تۆ لە هـەموو موهەندیـسان مـاهیرتری! بـەلام لـە کارخانە کار بکە و شتی تازە فێر ببە! دوای شەش مانگ هاتـەوە. پێـنج موهەندیـسی ڕادیۆمـان هەبوون کە لە خاریج خۆیندبوویان؛ دەبوو عەبدولخالق فێریان کـا! لـە مەلایەتیـدا زۆر زانـا بـوو. کەمتر مەلا لە موجادەلەدا دەگەڵیان دەردەبرد. ئاغلەب گاڵتەی بە عەقل و سـەوادیان دەکـرد و مەلا ناخۆشـیان دەویـست. قـەت نەمـدی دەم بـە پێکـەنین نـەبێ. لـە عیـشقی کوردسـتان و ئازادیخوازیدا سووتابوو. چاوی لە ماڵی دنیا نەبوو. بە گاڵتە پێم دەگوت: ئـاخر تـۆ لـە سـەربازی مردوو شوتن، ئەو عیلمی ڕادیۆیەت لە قنگی کامیان دەرهێناوە؟!

به هەموو هێز و توانای خۆی هەتا شۆرش هەبوو هەر دەگەڵ بوو؛ وازی لە ماڵ و منداڵ هێنابوو. بۆ شۆرش لە لەشکرێکی دە هەزار کەسی بە بەهرەتر بوو. لە شکانەکەشدا هاتە سابلاغ، لە تارانەوە چووە ئەڵمانیا. زۆر لە ژیان ناهومێد ببوو. لە ئەڵمانەوە ڕاست چووبووە بەغدا و لە فرودگا گوتی من فلان کەسی موهەندیسی ڕادیۆی شۆرش بووم و هاتووم ئیعدامم کەن. بەڵام ئیعدامیان نەکرد و هاتەوە هەولێر و دوکانی تەلەفزیۆن چا کردنەوەی دانا. زۆر بە داخەوە لە ساڵی ١٩٨٤دا لە هەولێر تیرۆر کرا و بە ڕاستی گەورەترین زیان لە کورد کەوت...

***

بنکەی ئەحمەد تەوفیق لە پشت گوندی شێخان بە چیایەکەوە بوو؛ کانی و ئاوێکی زۆر خۆشی لێ بوو. هەرچەند لە هەموو بنکەکان دەرهەم بەرهەمی زۆر بوو، کار زۆر بە نارێکی ئەنجام دەدرا، بەڵام ئەحمەد پیاوێکی زۆر بە زاکوون و مورەتتەب بوو. پێشمەرگەی ئەو دەرسیان دەخوێند، هەمیشە کاریان دەکرد، کەس زاتی نەبوو لە خەت لادا. نەجار با، دارتاشی پێدەکرد. هەر کەس هەر سنعاتێکی هەبا دەبوو بیکا و بەهرە بە شۆرش بگەیەنێ. زۆر جار میوانی دەبووم و بەو تەنزیم و ڕێکوپێکییەی زۆرم دڵ خۆش دەبوو. جارێک لەو جارانە لای بووم، ناردبووی لە «خانێ» گۆشت جوانە گایان کڕیبوو. هەر دەمانخوارد و ڕەحمەتمان بۆ گا زەرد دەنارد! لە بنەکەدا ئەحمەد و هەوالانی نیوەڕۆ لە سەر جێگە ڕاکشابوون، منیش لە پاش خۆشوشتنێک -کە ئەحمەد ناچاری کردبووم و پێشمەرگەکانی ششتبوویانم- بە تای دەرپێ لە سەر جێگەکەم دانیشتبووم. کابرایەکی دێهاتی هاتە ژوور، گوتی: کاک هەژار! ئەوە نەخۆشی؟ گوتم: برا ئەوانە بەو حیسابە مردوون. چۆنە هەر لە نەخۆش دەپرسی؟! بوو بە پێکەنین. کابراش قرتەیەکی کرد؛ یانی قسەیەکی سەیرە!

لە پاش ماوەیەک ڕادیۆمان گوێزتەوە بۆ کێوی «گردێم» کە ئەشکەوتی زۆر گەورەی تێدابوو. ڕادیۆ لە ئەشکەوت دامەزرا. کارگەرانیش وێ کەوتین، لە ئەشکەوت و کەپردا جێگەی خۆمان کردەوە. کەلێنە بەردێکم دیتەوە، دیوارێکم لە پێش کرد و دەرگایەکم تێ خست. ئەوەندە تەنگ بوو، ئەگەر تێیدا ڕادەکشام کەسی‌تری نەدەبرد. دەبوایە دانیشم کە یەکێک بهاتبایە دیدەنیم. نێوم لێ نا «قەسری شایۆ»! کە لە فەرەنسا مەشهوورە. هەوەڵ ڕۆژ کە لێم ڕوانی، کەلێنە بەردەکە بەرەو ژوور تەنگ و تاریک بوو. چووم سێلێکی پڕ لە پۆلووم هێنا، مستێک دەرمانی «دی.دی.تی.»م بە سەرەوە کرد و دەرکەم داخست. پاش تاوێک سەرم دایەوە؛ دوو دووپشک و چەند جاڵجاڵۆکە و هەڵەپەزەی تێدا مردبوو. لەتە دەرکێک تەختی نوستنم بوو. فانووسێکم هەبوو. قەدەرێک تا شەو درەنگێک لەبەر فانووسم نووسی و لە سەر دەرگا -کە لێفەم لە سەر ڕاخستبوو- نوستم. بەیانی کە هەستام ڕوانیم مارێک -کە بە دەرمان شل بووە- هەر هێندەی بۆ کراوە بە گێژی و شلی گەیوەتە سەر جێگاکەم. قورسایی منی کەوتۆتە سەر و لە بنمدا مردووە.

لە چیرۆکی کۆندا دەڵێن فلان جێگە شای مارانی لێ بوو؛ بە هەزاران ماری لێ کۆ ببوونەوە. بە ڕاستی «گردێم» شوێنێکی وا بوو. کێوەکە خۆڵە پۆتینەیەکی بۆر بوو، ئەوەندەی مار هەبوو نەبێتەوە. مارەکانیش هەموو کۆرەمار (کوڵەوەیباب)؛ بۆری سپی واشی زگزلی کلک زۆر باریکی سەر سێ سووچ بوون کە پێوەدانیان یەکاویەکە و گامێشیش فەراق لێ دەبڕێ. نیوەڕۆ و شەو دە چووین لە ئەشکەوتێک نان بخۆین، قەت نەبوو لە ڕێگە کەسمان تووشی مار نەبێ. ڕۆژێک لە

سەر بەردێک لەبەر تاو ڕاکشابووم، عەبدولخالق هاتبووە لام، هەرای کرد: کوڕە هەڵێ مار پێتەوە دەدا! هەستام، مار لە بەر دەرکەوە خزیە خوار. گوتم: کاکە بە خوا من زاڵم بووم، جێگەی ڕۆژانەی ئەوم داگیر کردبوو!

جارێک بیلامانێ لە کەلێنە بەردێکا دەستم بە ئاو دەگەیاند، کە ڕوانیم مارێک لەو کولەوەیبابانە، نیو میترێک دوور لە بەرانبەرم پاپۆکەی خواردووە. گوتم: خاترجەم بە! تازە تا کاری خۆم نەکەم هەڵناستم! هەر تماشای یەکترمان دەکرد، تا ئەو شەرمی لە من کرد و هێدیکا جێگەی خۆی بۆ بەجێ هێشتم. پێشمەرگەکان سێزدە ماریان لە ڕۆژێکا کوشتبوو، نابوویانە ناو زەنبیلەیەکەوە و پووشیان بە سەر دادابوو، بردبوویان بۆ مەکتەبی سیاسی:

- فەرموون میوەی گردێمە، بە دیاریمان بۆ هێناون!

سەری پووش هەڵگرە و سەیری مامۆستایان بکە چۆن ڕادەکەن!

زۆر بێ پێخۆری بوو. ڕۆژێک جوانە گایەکی زۆر قەڵەومان بۆ هات کە بارزانی ناردبووی. جا وەرە گۆشت ببرژێنە! بە دووکەڵ تەیارە زانیبوویان. چوار تەیارەمان هاتە سەر؛ لێدە و بوکتە! گوتیان ڕاکەن و خۆ بشارنەوە! گوتم: هەزار بۆمبام وێ کەوێ، دەست لە گۆشت بەرنادەم! هەر چی کردیان نەبزووتم و گۆشتی بەشی خۆم برژاند. بۆمبای ناپاڵمیان پێدا دابووین، تەختی فەنەری لە ناو ئەشکەوتدا ببوونە چنگێک گوراسن؛ لە گەرما توابوونەوە. چەند ڕۆژان بەردی ئەشکەوتێ کە ڕادیۆی تێدا بوو گڕی هەر بەرز بوو. قەسری شایۆی منیش کەس نەیدەزانی جێگاکەی لە کوێ بوو. ئیتر تەیارە فێر بوون و هەموو ڕۆژ سەریان دەدایەن. شەوانەش تەیارە هەر لە عاسمان خولیان دەخوارد و بۆمبایان دادەباراند.

شەوێک دەگەڵ سێ پێشمەرگە لە گەلاڵە بووین. بوو بە قرمەی تەیارە. چرا کوژابوونەوە، دەرکەوتین بڕۆین، من جغارەی داگیرساوم بە لێوەوە بوو. کابرایەک جنێوێکی دا و خڕەی لە چەخماخ هێنا بمکوژێ.

- کاکە فڕێی دەدەم و مەمکوژە!

بەو شەوە -کە زۆر تاریک بوو- بێ ڕێگا بە «گردێم» هەڵگەڕاینەوە. چەند جارێک دەکەوتین و ترسیش هەبوو بە سەر ماردا بکەوین. عوسمان سەعیدی (وێژەری ڕادیۆ) بەڕێ دەکرا بچێ دەنگی شەڕ زەبت کا. گەردنازایی خواست کە مەبادا نەیەتەوە. دڵشاد مەسرەف گوتی: مامۆستا سەعید! خوا نەکا مەرگت ببینم؛ بەلام قەزا و قەدەرە. ئەگەر نەهاتیەوە لێفە و سەرینەکەت چ لێ بکەین؟

- دڵشاد با بۆ تۆ بێ.

- دە بڕۆ یا خوا نەیەوە! خۆ من دوو مانگە پەتوویکیشم نییە!

خەمی ڕۆژانەمان بە گاڵتە و گەپ سواغ دەدا. یەکێکمان نامەیەکی زۆر ناسک و دڵدارانەی لە زمان کچێکی ڕەواندزی بە ناوی «ڕووناک» بۆ عوسمان سەعید نووسیبوو، عوسمان لە هەموو بەرنامەیەکدا خوشکە ڕووناکی ڕەواندزی باس دەکرد کە کیژە کوردی ڕاست ئاوا دەبێ!

پێشمەرگەی بە ناو خزمەتکاری ڕادیۆ زۆر لە لازم پتر بوون. هەر بێکارێک دەچووە لای ئیدریس -کە لە گوندی قەسرێ بوو- دەیگوت بچۆ ڕادیۆ. دەگەڵ عەبدولخالق شەو چووینە «مقەسرێ». شێتێکیان لە بارزانەوە هێنابوو بە گوریس بەستبوویان. ئیدریس گوتی: دە ئێستا من چ لەوە بکەم؟ گوتم: بینێرە بۆ ڕادیۆ، ئێمە جێگەمان زۆرە!...

کاک خالیداغای حیسامیش هاته «گردیم» بۆ ڕادیۆ. چەند شەوێک کە لە سەفەردا دەبووم، قەسری شایۆم دابوویە. شەو لەبەر فانووس کتێبی خوێندبۆوە، ماریک لە حەواوە کەوتبووە ناو پەڕی کتێبەکەی!

بۆی گێڕامەوە: منداڵێک مەنجەڵێک ماستی بۆ خالیداغا هێناوە کە مەحموداغا ناوێک بۆی ناردووە. تەنیا ناوی ئاغایەتی دوور بە دوور کردوونیە دۆست! منداڵەکە دەڵێ: مەنجەڵەکەم بۆ بەتاڵ کە! پێی دەڵێ: سەرێک بڕۆ، وەرەوە!

قاپی نییە. نیشتۆتە سەر مەنجەڵە ماست و لیسی داوە و شەش ڕۆژان نەخۆش کەوتووە!

دەگەڵ کاک سامی عەبدوڕەحمان ناردراین بۆ «لێوژە» لە ناو دەشت، کە بە سەر چاپەمەنی ڕابەگەین.

بێ جێ نییە بگەڕێمەوە سەر باسی هەڵاتووەکان بۆ تاران و هەمەدان:

مامۆستا لە تاران خۆش ژیاون. پێشمەرگەی‌تریش لە هەمەدان، لە پادگانێک کۆ کراونەوە مەشقی سەربازی دەکەن؛ کە ڕۆژێک دژی بارزانی بێنەوە مەیدان. جێژنی بیستویەکی ئازەر دەبێ بە شادمانی ئەو ڕۆژەی کە جمهووری مەهاباد تێک چووە، جێژن بگرن. دەبێتە هەرای پێشمەرگەی دڵسۆز:

- چۆن ئەوە ڕەوایە؟ ئەگەر ئەم جێژنە بگرین دەبێ لە هەموو بێ ئابڕوویێک ڕیسواتر بین...

مامۆستا عومەر دەبابە نوتقیان بۆ دەکا:

- دەی جێژن گرتن چییە؟ بۆ ئابڕوومان دەچێ؟! لای کێ ئابڕوومان دەچێ؟! هەر وەک جەنابی تیمسار نەسروڵڵاهی فەرمووی: ئەگەر ئەعلاحەزرەت بفەرموێ گوو دە ڕیشتان هەڵسوون! ئەیکەین. دوایی بە سابوون و ئاو ئەیشۆینەوە، سابوون فرەیە و ئاویش فرە...

ئەوانەی ئابڕووی کوردایەتیان لە لا گرینگ بووە، گوتوویانە خۆمان ڕیش بە گوو ناکەین؛ کێشە کەوتبووە نێوانەوە. هێندێک هەر لە گەل جوێ ببوونەوە. «مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی» -کە لە سەر زۆر شتی‌تر تووڕە ببوو- هەر چەند لە «ماوەت» قازی شۆرش و ڕەگەڵیان کەوتبوو، هاتبووە تاران و سەربەخۆ ببوە پەناهەندە و لە ڕادیۆ دامەزرابوو.

ڕۆژێک لە هەڵشۆ دەمڕوانیە کێو. ڕەشاییەکم دیت؛ هات و نزیک بۆوە. «سەفەر» ناوی فەیلی بوو کە پێشووتر تفەنگێکی فرۆشتبوو؛ دەبوایە محاکەمە بکرێ.

- ها سەفەر، خێرە؟

- کاکە! لە هەمەدان ڕامکردووە؛ هاتوومەوە با محاکەمەم بکەن و بمکوژن.

- حاڵتان چۆن بوو؟

- حاڵی سەگ! پێشمەرگەیەکمان لە ناو مەنجەڵی دە عەرزی گیراوی پادگان -کە ماشیان تێدا لێنابوو- کەوت و بوو بە شەهیدی ماشێنە!... مام هەژار! ناوێکیان لێ نابووین ئەوەندەی پێ قەڵس بووم، تا دەیانگوت، دەتگوت هەزار جوێن بە باوکم دەدەن!

- ناوی چی؟

- لە بیرم نەماوە.

- دڵاوەر؟

- نەخێر.

- چریک؟

- بریا چریک با!
- جەوانمەرد؟
- کوڕە نەخێر زۆر ناوێکی پیس بوو...
- سەفەر ئەو دەم کە من لە ئێران بووم، بە هی وایان دەگوت: غەیرە نیزامی.
- ئای دەم خۆش! ڕاست ئێژی. غەیرە نیزامی زۆر لە جاش پیسترە! من لە داخ ئەم ناوە هەلاتم!

کاتێ کە شەڕمان لە ساڵی ١٩٦٥دا ڕۆژ بە ڕۆژ توندتر و خەستتر دەبوو، مەلامستەفاش دەگەڵ ئێران ڕێک کەوتبوو، تاران حوکمی لەو غەیرە نیزامیانەی خۆی کرد کە دەبێ بچنەوە و لە شۆڕشدا بەشدار بن. واشیان کرد کە بارزانی عەفوویان بکا. هاتنەوە؛ برایم ئەحمەد لە تاران مایەوە. مامۆستاکان هێندێکیان چوونە گوندی «وەڵزێ» و بەشێکیان -کە جەلال تاڵەبانی دەگەڵیان بوو- لە «دۆڵەڕەقە» لای هەباساغا مانەوە. پێشمەرگە چەکدارەکانیشیان، بەشی هەرە زۆریان هاتنەوە ناو لەشکر و لە شەڕاندا بەشدار بوون. کاک عەبدولخالق -کە دە پێشدا موهەندیسی ڕادیۆکەی ماوەت بوو- دەگەڵیان چووبووە هەمەدان. لە گەڕانەوەدا هاتە ڕادیۆی شۆڕش و پێکەوە بووینە ئاشنا.

دەگەڵ کاک سامی ڕۆژنامەی «خەبات» و «ئەخباری کوردستان»مان وەک مەجەللەیەکی هەفتانە دەنووسی. شەو تا ڕۆژ لە بەر چرا زەنبووری کارمان دەکرد. بە ڕۆژ دەبوو خۆ لەبەر تەیارە وەشێرین. کە لە بەغداوە هاتبووم، چاوم زۆر بە حوکم بوو؛ لە جحێلی بیست ساڵە چاکترم دەدیت. چاوم لە شۆڕش زۆر کز ببوو. دوکتور پێی گوتم هەمووی خەتای چرا زەبنووریيە؛ کە لە نزیک چاوتەوە بووە و لە بەرت نووسیوە. حوکمی چاوم نیواونیو هاتبووە خوار و بێ عەینەک چم بۆ نەدەکرا.

لەم بەینەدا کە لە «لێوژە» بووین، شەوێک باران دەباری؛ پاش نیوەشەوێکی درەنگ، چوار پێشمەرگەی بادینانی خۆیان کرد بە ژووردا کە ئێمە بە فەرمانی دەرویشبەگی سەرۆکمان پیاوێکمان گرتووە؛ لە ڕێگە هاتوون لێیان ستاندووینەوە. ئەمری کوشتنمان پێ نەبووە. ئێوە دەڵێن چی؟ کاک سامی گوتی: ئێمە ڕۆژنامە دەنووسین؛ کارمان بە سەر ئەو کارانەوە نییە. گوتم: برا هیچ مەوەستن! بڕۆن ئەوانە بکوژن کە هاتوونە سەر ڕێتان. غاریان دا. سامی گوتی: حەقت چییە فتوای وا دەدەی؟ گوتم: کاکە ئەوانە دیارە زۆر خوێڕین. ئەگەر هیچ غیرەتیان هەبا حەبسییان لێ نەدەستاندنەوە. ویستیان بڵێن لە چاپخانە گوتوویانە: نابێ شەڕ بکەن! دەیانەویست پینە بە سەر ترسەنۆکی خۆیاندا بگرن. بەڵێ هەر وا بوو. نەچوونە شەڕ و چووبوونەوە بنکەی خۆیان!

ژنێک چەند قوتوو مەرەکەبی چاپی بۆ هێناین.

- سەیرە ئەمەت لە کوێ بووە؟

دەرکەوت «ئاوڕەحمانی مەلا مەحموود» -کە بەر لە من سەرپەرستی چاپخانە بوو- دزیویە و کەس نەبووە لێی بکڕێ؛ داویە بەو ژنە بۆمان بگەڕێنێتەوە.

گوندی لێوژەم جارێکیتریش دیبوو؛ ئەویش لە سەرە بەهاری ١٩٦٥دا دەگەڵ کاک نافیز کە باسم کردووە. لە «قەسرێ»وە بە ڕۆژێکی باران هاتین. لە چۆمی «وەسان» سێلاو هاتبوو؛ بوار نەبوو. من بە سواری ئێستر لێم دا. ئاو تا نزیک سینگم هات و چی وا نەمابوو ئێستر بخنکێ،

گەڕامەوە. ناچار دوور کەوتینەوە و لە پردی «بەرگرکە» پەڕینەوە. ئێوارە بوو؛ من پێش کەوتبووم. ئێسترەکەم لە نزیک پۆلە سپینداریک، لاقی چەقاند: نارۆم! بە شووڵی تەڕ کەوتمە گیانی، بێ فایدە بوو. کە ڕوانیم ژنێکی قەڵەو وەک دێلەدێو، ڕووتە و خۆی دەشوا. بانگم کرد:

- دایکم! من و ئێسترەکەت تۆقاند!

ڕایکردە پشت داران و ئێستر بە فشقەفشق ڕۆیشت!

نابەڵەد بووین، شەومان بە سەردا هات و کەوتینە ناو پنچک و داری دەم چەم. نافیز هەر هەرای دەکرد: «کەنگێ دەگەینە لێو گوو؟!» ئاخری چرایەکمان بەدی کرد. منالێکمان دەگەڵ هات و بردینیە ناو گوند. بووینە میوانی شێخ ڕەزای گولانی. ئەو ڕۆژە لە جەنگەی باران و تەڕیدا، لە هەورازی وەسان، تووشی لاوێک هاتین، باریک و ڕەنگ زەرد؛ بوخچەیەکی پێ بوو؛ بۆم هەڵگرت. گوتی خەیاتم لە کەرکووک و دەچمەوە. تووشی پرایی جەنگەڵێک هاتین؛ لاوەکە گوتی: لەو سەر کە هاتم، شەو لێرە ئیستراحەتم نەبوو.

- ها، دیارە لە دێ بووی و کێچ هەبووە و تۆ شارستانی و ناسکی!

- نەخێر، دێی چی؟ لێرە لەو لێرەوارە بارانم لێ دەباری؛ ڕێگەم نەدەزانی؛ چوومە سەر ئەو دارە زەلامە نەوەک تووشی ورچ بم. زۆر تەڕ دەبووم؛ جارجارە دەهاتمە خوار، خۆم ڕادەژاند ئاوم لێ بتکێ و دەچوومەوە ناو لک و پۆپی دار. تا سبەینە ولات ڕووناک بوو، ڕۆیشتم.

من پێشنیارم کرد کە حەیفە جەلال تاڵەبانی لە دۆڵەڕەقە بێکار دانیشێ؛ قەڵەمی باشە. با بێتە لامان و لە نووسیندا هاوکاریمان بکا. نامەیەکیان بۆ نووسیبوو کە وەرە مەکتەبی سیاسی کارمان پێتە! وا تێگەیبوو کە دەیکوژن. شەوێک دەگەڵ هەوالانی دۆڵەرەقەی ڕایکردبوو؛ چووبووە بەردەستی حکوومەت و بردبوویانە بەغدا. ڕۆژی ١٩٦٦/١/١ بوو. بروسکەمان بۆ هات کە جەلال ڕایکردووە. ناومان لێ نان: «جاشی مودێل ٦٦»، کە تا ئێستاش ئەو ناوەیان لە کۆڵ نەبۆتەوە. ئیتر جەلال و هەواڵەکانی لەو ساوە بوونە چەکداری دەوڵەت و زۆر بێڕوحمانەتر لە سەربازانی عەرەب شەڕیان دەگەڵ دەکردین. تەنانەت «عومەر دەبابە» ببوە شارەزاکەری تەیاران و دێهاتی دۆستی شۆڕشی بۆ دەستنیشان دەکردن. دەوڵەت ناوی لێنابوو: «برا عومەری قارەمان».

ڕۆژێک لە گەڵی بەدران، تەیارە -وەک هەموو ڕۆژانی‌تر- بۆمبارانی کرد. زیاد لە خەڵک، لاوێک بە ناوی فەتاح، سەری نابووە کونە بەردێکەوە و لەشی بە دەرەوە بوو. ساچمە بەردێکی کە بۆمبا بڵاوی کردبوو وێکەوت و شەهیدی کرد.

«عەرەب کەڵەکس» ئەفسەرێکی ئەرتشی عیراق و زۆر قسە سەیر بوو. خۆشیمان ئەوە بوو چەند کەسێک لە دەم کەندال لێی کۆ دەبووینەوە کە ئەو سەرگوزەشتی خۆی بگێڕێتەوە و پێبکەنین. ڕۆژێک «عەلی سنجاری» -کە ئەندامی مەکتەبی سیاسی بوو- هاتبوو لە پێکەنیندا بەشدار بێ، تیلگرافێکیان بۆ هێنا؛ خوێندیەوە و ملی لە نووکە و گریان نا:

- باوکم مردووە.

بە سەرکزی ڕەگەڵی کەوتین و هاتینە لای سکرتێر «حەبیب محەممەد کەریم»:

- ها، خێرە؟

- کاک عەلی باوکی مردووە.

- دەی جا چ بوو؟! دەڵێن باوکت سێ ژنی هەبوو. تێری کەیف کردووە! دەمرێ جێگەی

خۆیەتی!

گریان کرایەوە بە پێکەنین.

من لە شۆرشدا لەبەر تەیارە خۆم نەدەشاردەوە. خەڵک لایان وا بوو ئازایەتییە و لەوان بەغیرەتترم. بەڵام لە ڕاستییەکەیدا من تەنبەڵتر بووم؛ تاقەتی خۆ شاردنەوە و ناو کون چوونم نەبوو. دەمگوت هەرچی دەبێ ببێ و مردن هەر جارێکە...

گردێکی بە ئەشکەوت و دارستان هەبوو، تا تەیارە دەهات، خەڵکی دێمان دەنارد ئەوێ. ڕۆژێک کە دەمانزانی تەیارە دێت، هەموو چووبوونە گردەکە. من لە سەر تەختە فەنەریەکەی خۆم نوستبووم، ژنێک «ئایشێ مەلا» ناو، زۆر بە ترساوی و شێواوی خۆی بە ژوورەکەمدا کرد:

- مامۆستا چ بکەم؟ ناگەمە گرد، ئەوا تەیارەش بۆمبای هاویشتووە و دەشهاوێ؛ دەخیلە فکرێکم بۆ بکەوە.

- خاتوایشێی بەڕێز! یان دەبێ خۆت بگەیەنیە گرد، یان وەرە سەر تەختەکەی من!

- ئەیرۆ لەو تەنگانەیەدا قسەی چۆن دەکا!

دەرپەڕی و خۆی گەیاندە بن داران. تا بۆمبای داویشت، تەختەکەم و دیوارەکان دەلەرزین؛ بەڵام چم وێ نەکەوت.

شەوێک چەند میوانێکمان هات، دەبوو لە سەربان بین. گوتم: چرا زەنبووریەکە هەڵدەکەم. لە سەر من؛ خاترجەم بن تەیارە نایە! یەکێ نەیگوت چۆن بە قسەی تۆ خاترجەم بین؟! چرام هەڵکرد و تەیارە هات؛ جا وەرە هەڵێ!

ڕەمەزان هات. ئێمە کە شەو تا ڕۆژ کارمان نووسین بوو، پارشێوان مەلامان خەبەر دەکردەوە کە هەستە سەلا بکە. مەلا دەیگوت: هەر چەند بۆ خۆتان بەڕۆژوو نابن، بە قورعانی لێم خوێندووە خێری ڕۆژووی ئەم گوندە نیوەی بۆ ئێوەیە!

«عەولای مەلا» ناو - مێردی ئایشێ مەلای باسم کرد- ڕاوچی بوو؛ بە شوێنی کارگیشی دەزانی. خۆی زۆر خەسیس بوو؛ چی بوایە بە ئێمەی دەفرۆشت: کەو بە سێ تمەن و کۆتر پازدە قران. شەوانی سەرما سۆپەمان نێڵ دەدا؛ کە دەبووە پۆلوو، تەنەکەیەکی دوو کیلۆیی ڕۆنی شاپەسەندی بەتاڵمان پڕ دەکرد لە کۆتر یان کەو، سەرمان دەگرت و لە ناو پۆلوومان دەخست. شەوێک تەقیەوە، لامان وا بوو بۆمبای وێ کەوتووە!

حەمید عوسمان -کۆنە ڕەئیسی حیزبی شیووعی- ناردرابووە لامان هاوکاریمان لە نووسیندا بکا. شەو کە من خەریکی کۆتر پیشاندن بووم، گوتی: نە تۆ، نە سامی نازانن شتی باش بنووسن؛ من فێرتان دەکەم.

- وەک چی؟

- پێویستە نامیلکەیەکی تایبەتی دەرکەین، مەسەلەن: «چۆن دەبییە پێشمەرگەی چاک» و شتی‌تریش...

گوتم: کاکە حەمید، تکایە هەوەڵ نامیلکە بنووسە: چۆن کۆتر دە سۆپەدا دەپیشێنی؟!

تووڕە بوو، گوتی: ئێوە گاڵتە بە هەموو شت دەکەن!

ئێوارەیەک سالاری حەیدەری، سمایلی شەریفزادە و چەند پێشمەرگەیەکی‌تری ئێرانیم میوان بوون. شەو کە جێگەم نیشان دان، لە سەر لباد و حەسیر کێشەیان لێ پەیدا بوو؛ سالار بە تووڕەیی ڕۆیشت. بەیانی هاتەوە، گوتی: چوومە ماڵە جەواداغا؛ کەس لە وەتاغ نەبوو. نوێنم

دیتەوە و نوستم! بە ڕاستی قەت پێشمەرگەی هێندە وریا و بەپێم نەدیتبوو.

مەکتەبی سیاسی لە گەڵی بەدران بوو؛ کە نزیکی لێوەژەیە. زۆرمان هاتوچۆی گەڵی بەدران دەکرد. گەڵی لە نێوان دوو کێودا ئەوەندە تەنگە، ڕۆژی بەهاری سێ سەعاتە. لای ڕۆژاوای ئەوەندە بەردەڵان و سەختە، ورچی پێ هەڵناگەڕێ. پڵنگی زۆرە. چەند حەپسیەکی عەرەب شەو هەڵاتبوون؛ لە ترسی پڵنگ هاتبوونەوە ناو حەبس.

جارێک میوانی «گردێم» بووم، تەیارە هات. من دەگەڵ سامی تازە خواحافیزیمان کردبوو. لە ڕێ کە دەمڕوانیە تەیارە، بریقەیەکی لە کلکی دەرچوو. گوتم ئەها پێکرا! هەر گەیشتینەوە «لێوژە» خەبەر هات کە تەیارەیەکی سۆخۆی کەوتووە. ئەو ڕۆژەش سەید ڕەسوولی بابی گەورە و چەندێک لە هەوالانی ئێرانی میوانم بوون؛ کە لام وایە شەریفزادە و سالاری حەیدەریش دەگەڵ بوون. بە پەلە هاتینەوە بەرەو «چۆمان» کە تەیارەی کەوتوو تماشا کەین. لە ڕێگە تووشی تاقە ماڵەیەک هاتین لە زار گەڵی؛ کە ڕێگە و قونەبانی ماڵەکە یەک بوون. سەگێکی زۆر درێ بۆرەلووکە شالاوی هێنا. بە گۆچان بۆی چووم. هەر ئەو هێرش دەهێنێ و من گۆچانی لێ ڕادەوەشێنم و کەم-کەم پێدزە دەکا کە گۆچانی بەرنەکەوێ. پاشەوپاش لەو سەربانەوە کەوتە خوار و قوڕاندی. خۆمان گەیاندە کەلاکی تەیارە. ئەحمەد تەوفیق و چەند کەسێکیتریش لە شێخانەوە هاتبوون. کەلاکی خەلەبان سووتابوون؛ کە دوان بوون؛ ببوونە خەڵووز. هێندێک نیشانەی تەیارە کەوتنمان کۆ کردەوە و شەو بووینە میوانی ئەحمەد. «کاخدر» ناوێک خەڵکی گرشەیتانی بەری مێرگان، لە شووشە تەیارەکە -کە پلاستیکێکی ڕوونی ئەستوور بوو- دەسکی خەنجەری تاشیبوو؛ بە دیاری دای بە من؛ کە ڕۆژنامەنووسی ئوروپایی دەیانگوت: «خەنجەرەکەت شیعری هەرە چاکتە!...». ئێستاش ئەو خەنجەرە یادگاریەم هەر ماوە.

لە مانگی ئاپریلدا «سەلام عارف» وێڕای زاهید محەممەدەکەی باسم کرد، لە تەیارەدا سووتا. براکەی (ئاوڕەحمان عارف)، بوو بە جێنشینی و «بەزاز» کرا بە سەرەکوەزیر؛ بەلام شەڕ هەر نەوەستا. پێشمەرگە لە زۆر شوێنان زۆریان شکست بە دوژمن دا. دوژمن لە لای ڕەواندزەوە هاتە پێش؛ سەری چیای هەندرێنی گرت و تۆپیان تا نزیکی گەلاڵە دەهات.

مەلامستەفا هاتە مەکتەبی سیاسی لە گەڵی بەدران. لە ڕەشماڵێکدا بوو؛ چوومە لای. تاوێک مابووم، چای نەبوو. گوتم: دەڵێن جافر سوڵتانی هەورامی لەشکری لە ئێران کردبوو؛ کابرایەکی هەنبانە بە کۆڵ لە دوای لەشکر دەڕۆیشت. لە جوابی پرسیاردا کە چت پێیە؟ گوتی: «تووی وشکە و تۆشەی سوڵتانە!»؛ تۆ بە ناشوکری نالێم چاییشت نییە! سبەی ئێوارە چووم ببینم، لە شێوەڵەیەکدا دەگەڵ هەباساغا بوو. بە هەباساغای گوت: دەزانم لە شۆرش ماندوو بووی و بێ پرسی من دەگەڵ ئێران و عیراق وتوویژ بۆ مەسڵەحەتی خۆت دەکەی! من مستەفام؛ بمناسە! بە گوللە داتدەبێژم! ئەو هەباساغا فیلەتەنە لنگی دەلەرزی...

خەبەری سەرکەوتنی دوژمنیان دایە کە هاتووە بە دیوی باڵەکایەتیدا. قەراری دابوو زۆر لە ئاغایانی وڵات لە گەڵی بەدران ببینێ. عەسر بوو؛ گوتی دەچم و دێمەوە. بە سواری ئێستر ڕۆیشت. خۆی چووبووە جەبهە. حەفتا کەسی بە سەرکردایەتی «فاخری حەمەداغا» ئامادەی هجووم کردبوو؛ کە هەر دەبێ ئەوی لێیان گیراوە بیسێننەوە. شەڕ هەڵگیرسابوو. هەوڵ تۆپمان -کە ستوان خدر ناوێکی لە سەر بوو- سەنگەرێکی دوژمنی لە ڕیزی پێشەوە پێکابوو؛ ئەوسا هجووم کرابوو. بێسیمی دەوڵەتمان لە ڕادیۆ دەبیست کە چۆن شکانێک شکاون.

ڕۆژنامەگەرێکی زەلامی فەڕانسی خـۆی گەیانـدە شـەڕگە. بـە قـسەی ئـەو پتـر لـە دوو هـەزار کلاوخودی سەربازان لە شەڕگە بەجێ مابوو. کەلاک هەر باسی ناکرێ... لەشکری دوژمن قـلب بۆوە. خۆیان کوتایەوە ڕەواندز. جگە لە سەدان تفەنگ و دەیان بێسیم، چوار تـۆپی زۆر گـەورە و بە هەزاران پەتوو، جلکی سەربازی، بـە دە هـەزاران فیـشەک، بـوو بـە تـالانی. تەنانـەت کـۆتی فەرماندە بە ئەستێرەوە و جەواڵێکی نایلۆن پڕ لە نەخشەی شـەڕ دەس کـەوت. سـەرکەوتنێکی زۆر گەورە بوو. لەو هەموو شەڕەدا دوو پێشمەرگە شەهید کران کە یـەکیان عوسمـانی نـاو بـوو؛ ئەوی‌تریشم لە بیر نەماوە.

ئیتر دەوڵەت لە شەڕی هەندرێنەوە زاتی شکا و «عەبدوڕەحمان بەزاز» بـەیانی بـلاو کـردەوە کە لە ڕێگەی گفتوگۆوە مەسەلەکە حەل بکرێ. گوتیشی عاقلەکانی کورد لە بەغدا تێدەگەن کە من مەسلەحەتی کوردم دەوێ. مەنزووری لە برایم ئەحمەد و جەلال و هەوالانی بوو.

برایم کە لە تارانەوە نەهاتە شۆرش، لە زەمانی عەبدوڕەحمان عارفدا بە تەیارە چووبووە بەغـدا. گوتیان ڕۆژێک چووبووە لای ڕەئیس‌جمهوور، ژمارەیەک خەباتی ئێمەی بۆ بردبوو؛ شیعرێکم کـە لە سەر برایم نووسیبوو؛ نیشانی دابوو؛ بۆی تەرجەمە کردبـوو؛ گوتبـووی: ئـاوا ئـەوان ئابـڕوومان دەبەن. تۆ ڕۆژنامەیەکمان نادەیەی جوابیان بدەینەوە.

ڕۆژنامەی «نوور» و مەجەللەی «ڕزگاری» وەرگرتبوو، کە من بە ڕۆژنامەکەم دەگوت «نـەوەر» (قەرەچی) و بە مەجەللەکە: «ڕزگاری لە ناموس»!

لە ڕۆژنامە و مەجەللەکەیاندا هجوومی هەرە گەورەیان بۆ سەر من بوو؛ کە شـاعیری دەربـاری بارزانییە و هەر قەسیدەیەک پەنجا دینار وەردەگـرێ! خزمـەتکاری تریـستات و کۆمپەرادۆرانـە! باوەڕ کە ئێستاش نازانم تریستات و کۆمپەرادۆر بە چی دەڵێن! هەر خودی ئـەو بـرایم و جـەلال تاڵەبانییە چەن جار گوتوویانە جاسووسە؛ پاشان پەشیمان بوونەوە و پێیان هەڵگوتووم.

جارێک لە بەغدا -کە ستودیۆم لە «ئەعزەمیە» بوو- بە حاڵ نانی خۆم دەردێنـا؛ نـازانم چـۆن جەلالم لێ تووڕە ببوو، گوتبووی: ئەگەر جاسووس نییـە بـە چـی دەژی؟! کـەچی هـەر جـەلال مەقالێکی بە عارەبی دە خەباتدا لە سەر نووسیبووم کە هەژار گـەورەترین شـاعیری میللـی ئـەم چەرخەیە و جێگەی فەخری کورد و کوردستانە. کە لەسەر ئەو مەدحە بـە گژیـدا هـاتم؛ گـوتم: کوردێک گۆرانی شاعیر بێ، نابێ باسی ئێمەمانان بکرێ...

هاتوچۆ و گفتوگۆ لە پاش بەیانێکی بەزاز کە لە ڕۆژی ١٩٦٦/٦/٢٩دا بـلاو کرایـەوە، دەسـتی پێکردەوە. لە بەغداوە دەهاتن، لە کن شۆرشەوە دەچوون. تا گەیشتە ئەوە کە سەرەک جمهوور (عەبدوڕەحمان عارف) بۆ خۆی هات کە چاوی بە بارزانی بکـەوێ. بـەلام لـە ڕووی ڕەوانـدز، لـە دەشتاییەکی دامێنی چیا دابەزی؛ کە قەراری پێشوو وا نەبوو. ئەو شوێنەش دەیتوانی تەڵـەیەکی زۆر خەتەر بێ بۆ گرتن و کوشتنی مەلامستەفا. بە تایبەتی کە لەشکرێکی زۆری بە ناوی گـاردی پاسەوان دەگەڵ خۆی هێنابوو. هەموو دۆست و خۆشەویستێکی بـارزانی نەیاندەویـست بـارزانی لەو شوێنەدا بچێ عارف ببینێ و ئاشکرا حیکایەتی دەداو کەوتنی سمایلاغای سمکۆ و هەمزاغای مەنگوڕ دەهاتەوە بەر چاو. بارزانی بۆ خۆشی هەستی دەکرد کە گۆڕینی جێگەی چاو بـە یـەکتر کەوتنەکە فێڵێکی ئاشکرایە و هەر لە پاشگەز بوونەوەی سەرەکجمهـوور -کـە شـوێن گـۆڕکێی کردبوو- زۆر قەڵس بوو؛ بەلام پیاوە دەوڵەمەند و کاربەدەستە گەورەکانی کوردی بەغدایی -کـە هێنانی سەرەکجمهوور و شەڕ وێستانیان بە مەسـلەحەتی خۆیـان دەزانی- سـوور ببـوون کـە

بارزانی ئەو هەلە لە دەست خۆی نەدا و بچێتە ئەو دەشتە ڕووتە و بکەوێتە بەر خەتەرەوە. تا وای لێ هات بارزانی ڕقی هەستا و گوتی نابێ هەر چەکداریشم دەگەڵ بێن و بە تەنیا بە سواری جیپێک دەچم. ڕۆژێکی زۆر تاڵ بوو بۆ دۆستانی دڵسۆزی بارزانی و چاریش نەدەکرا. «حوسێنی حەمەداغا» بە دزیەوە قۆڵەیەک چەکداری برد، لە خوار خێوەتەکانی سەرۆکجمهوور و هەوالانی، گردێکی دارستانی گرت و بەرانبەر بە گاردی حەرەس وێستا و چاوەنۆڕ بوو کە هەرگا دەستیان بزاوت، تێیان بسرەوێنێ. چەکدارانی بارزانیش بە دزی بارزانییەوە خۆیان خزاندە ناو پنچکی لای چیای زۆزکەوە و دەوری خێوەتانیان دا. زۆر کەس لە پیاوانی نزیکی بارزانی، زور لەو ڕۆژە نیگەران بوون. یەک لەو خەڵکە من؛ دڵم زۆر توندی لێ دەدا...

چوومە ناو خێوەت کە تەنیا بارزانی و عارفی تێدابوو؛ عەمەراغاش هات. دوگمەی بەرگە دەمانچەمان ترازاندبوو؛ دەمانچەش لە سەر پێ بوو. کە ئەگەر لە دەرەوە هەرایەک ڕووی دا، عارف بکوژین. نانی نیوەڕۆ لە لایەن دەستەی سەرۆکجمهوورەوە دەدرا. دیار بوو ئەو چەکدارانەی نزیک بوون و لە ناو خێوەتەکاندا چاوەنۆڕ بوون، نەچوونە نان خواردن. هەر وەک منیش وێڕای عەمەراغا گوتمان تێرین؛ نان ناخۆین. ڕەئیسی ستادی ئەرتەشی عارف -کە ڕیش و سەر سپیەک بوو بە ناوی «شاکر محەممەد»- هاتە ژووری خێوەت، سرتەیەکی دەگەڵ عارف کرد. زۆر گوێ لە سەر هەست بووم، تێگەییم پێی گوت: خراپ تووش بووین؛ ئەوانە لە هەموو لاوە دامەزراون و قەستیانە سوارمان بن. بە سرتە بە عەمەراغام گوت: ئێستا ئەوان لە ئێمە دەترسێن؛ وابزانم ناوێرن پەل ببزێون. لە مێژ بوو هەر لە مووسڵ و بەغداوە پیاوێکم دەناسی بە ناوی «کاکە»؛ فیلمبەردار بوو. ئەویشیان دەگەڵ خۆ هێنابوو. بە لامدا تێپەڕی گوتی: ئەوانەی بە ناوی فیلمبەردار دەگەڵمان هاتوون، هەموویان پیاوکوژ و لاتن و زۆرتان ئاگا لە خۆ بێ! تا لای عەسر دەو دڵە تەپەیەدا ماین. عارف ماشینێکی سواری خۆی پێشکەش بە بارزانی کرد و خواحافیزی کرا. بارزانی سواری ماشینەکە نەبوو؛ بە جیپەکەی خۆی هاتەوە. من حەولم دەدا یەکێک دەگەڵ خۆی سوارم کا، بارزانی تووشم هات و فەرمووی وەرە دەگەڵ من بڕۆینەوە.

لە ڕێگە زۆر بە دڵ پڕی گوتم: چوونەکەت کارێکی زۆر خراپ بوو، هەزاران جار ئەو دەوڵەتە بێناموسانە بەو فەندەڵفێڵ و سوێندانە کوردیان لە بەین بردوون. فەرمووی: بەڵێ خەتەر بوو؛ بەڵام ئەو پیاوە زلانە زۆریان پێ داگرت و من ڕقم هەستا و هەر خوا حیسابە...

گفتوگۆ و هاتوچۆی نە شەڕ نە ئاشتی درێژەی کێشا. زۆر جار پێک هەڵدەپڕژاین و زۆر جار هێمنی و تەرکی شەڕ بوو. ئەم ماوەیە دوو ساڵ و سێ مانگی کێشا. لە مانگی جوولای ساڵی ١٩٦٨دا هێندێک ئەفسەری ئاجوودان و نزیک لە سەرۆکجمهوور دەگەڵ بەعسیان ڕێک کەوتبوون و کوودەتایان دژی ئاوڕەحمان عارف کرد و هەڵیانداشت. پاش سێزدە ڕۆژ بەعسی بە سەرکردایەتی سەدام و ئەحمەد حەسەن بەکر کۆدەتاچییەکانیان دەرکرد و دووبارە بەعس حوکمی عیراقی گرتەوە دەست.

لە سەرەتای بەهاری شێست و هەشتدا، خێزانم بە دزیەوە هاتبووە سەردانم. منداڵیشی هێنابوون؛ جگە لە محەممەد. خانی کوڕم کە لە تەمەنی چل ڕۆژەدا بەجێم هێشتبوو، خڕکەڵە و نزیک بە سێ ساڵان بوو. هەستی کردبوو کە بابی نییە و دیار بوو زۆری بۆ بەپەرۆش بووە. هەر کە گوتیان ئەوە بابتە! دەستی کردە ملم بەری نەدەدام. هەر دەیگوت: ئەی بابی خۆم! تازە بەجێت نایەڵم! من بابی خۆم هەیە!... ڕاستی کەم وا بووە ئەوەندە دڵم بگیرێ و خەمگین بم؛

که ئەو دیمەنە دڵتەزێنەم هەرگیز لە بیر ناچێتەوە...

لێرەدا دەمەوێ باسێک لە خۆم و منداڵەکانم بکەم:

محەممەد کوڕم عومری چوار مانگ کەمتر بوو کە بەجێم هێشت. لە مالی عەبدوڵڵای برام بەخێو کراوە و دایکی وەک دەڵێن بە بێوەژنی چاوەدێری کردووە. کە هاتنە بەغدا، کوڕ عومری لە نۆ ساڵدا بوو، نەیدەناسیم. زۆر جار کە من دیار نەبوومایە، لە دایکی دەپرسی: ئەو پیاوە کێیە دەگەڵمان لە ماڵێکدایە؟! هەر کە قەڵس دەبوو، دەردەپەڕی: «دەچمەوە مالی خۆمان!» کە مەنزووری مالی مامی لە سابلاغ بوو. مستەفام -کە لە شەقلاوە ببوو- تەمەنی لە ساڵێک کەمتر بوو بەجێم هێشت و چوومە سووریا. پاش ساڵ و نیوێک کە دەگەڵ دایکی هاتن بۆ لام، نەیدەناسیم، پێی دەگوتم: «عەموو» (مامە). کاک محەممەد ئیمامی و دایکی کەریمی لە بیر نەدەچوون و لای وا بوو ئەوان کەس و کاری ئەون. کاتێ زاگرۆسم هاتە دنیا، لە مۆسکۆ بووم. ئەوەش بەختی من دەگەڵ منداڵانم... ئەو چەند ساڵەش لە بەغدا کە چوونەتە مەدرەسە، زۆر کەم دیتوومن، من هەر بە شاخ و کێوانەوە بووم و تەنیا دایک ئاگای لێ بوون. جا ئەگەر ئولفەتیان دەگەڵ من زۆر نەگرتبێ، حەقە و کەمتر توانیومە هەستی خۆشەویستی باوکانەیان بۆ دەربڕم. ئەو حاڵە تا بڵێی تاڵ بوو، بەڵام عیشقم بە ئازادی کوردستان لەوە بەهێزتر بوو کە خۆم تەنیا نەزری خۆشەویستی و سەرپەرستی ماڵ و منداڵ بکەم...

لە ماوەی ئەو دەربەدەرییەمدا -کە ئەگەر دە سەر یەکی خەیەوە، پتر لە پازدە ساڵ لە ماڵ و منداڵ دوور کەوتوومەوە- وا بووە بە مانگ و دوو مانگ لایان بووم و دیسان بەجێم هێشتوون. ئەوی بێ‌پسانەوە بووە: هەشت ساڵی هەوەڵ کە لە سابلاغەوە بۆ عیراق چووم. ساڵێک لە مۆسکۆ، ئەوی‌تر لە شۆرش. کە هەوەڵ جار چاردە مانگ نەمدیتنەوە و جارێکیش دوو ساڵ و چەندێکی خایاند.

تا بیرم لە حاڵی خۆم و منداڵم دەکردەوە، دڵم تەنگ دەبوو؛ نەخوازا ڕۆژانی جێژن کە بە بیرمدا دەهات کەس نییە جێژنانەیان بداتێ و دڵیان خۆش کا و ژن، بێوەژن و منداڵ، بێ بابن. بەڵام دیسان دڵم بە کۆشان لە ڕێگەی ئازادی میللەتەکەم سەبووری دەهات و هەموو لاوە کوردێکم بە منداڵی خۆم دەزانی. زۆر کەسی وا هەبوون لایان وا بوو من قەت خەم ناخۆم؛ بەڵام ئەوان ئاگایان لە دڵ و دەروونی من نەبوو. من پێکەنینم کردبووە سواغی غەم خواردن و هەمیشە گاڵتە و قسەی قۆڕم دەکرد و خەم و کوڵی دڵی خۆم پێ دادەپۆشی. ئەمما پیاو لە هەق لا نەدا، هونەری گەورە، هونەری مەعسوومی خێزانم بوو. دەکرێ بڵێم فریشتەیەکی خودا ببوە ڕەفیقم... برسی باین، ڕووت باین، بەو پەڕی ڕەزایەتەوە، بێ ئەوە گلە لە بەخت و زەمانە بکا، وەک دایکی هەرە دڵنەرم و بابی هەرە دڵسۆز، چاوەدێری منداڵی خۆی دەکرد و دوور لە مێرد دەژیا و قەت گلە و لۆمەیەکم لێ نەبیست. ئەگەر تەنیا نانی ویشکی هەبا، یان ساز و تەیار با و بیتوانیبا زۆر خەرج کا، هەرگیز فەرقت پێ نەدەکرد و هەمیشە ڕووخۆش و شوکرانەبژێر بوو. هەر ژنێکی دیکە لە جێگەی ئەو با، ساڵێکیشی دەگەڵ دەرنەدەبردم. هەرچەند من بڕوام بە بەخت هاتن و نەهاتن نییە و لام وایە چارەنووس هەڵکەوتێکە و دێتە ڕێ، بەڵام بەو حیسابەی کە دەڵێن فلان بەدبەخت و فلان خۆشبەختە، من ئەگەر لە زۆر شت خراپم بۆ هاتووە، لە ژن و شەریکی ژیاندا بەختەوەر بووم.

ژنی پێشووم هەر زۆر باش و ژنی دواییم لە باشیش باشتر و لە وەفاش وەفادارتر بووە و

ئێستاش لە پیریمدا مایەی هەموو دڵخۆشی ژیانمە...

***

هێندێک لە ساڵی ١٩٦٥ و نزیکەی هەشت مانگ لە ساڵی ١٩٦٦ لە «لێوژە» لە سەر چاپەمەنی شۆرش مامەوە. کاک سامی هاوکارم بوو. پێشمەرگەی چاپخانەمان: «سەعید ئەبووشامیل» -کە مەسیحییەکی عەرەب بوو- زۆر لە کاری چاپ زانا بوو؛ «سەفەری فەیلی» -کە باسم کرد- شیعە بوو؛ «مەجید کەساس» -کە ئەوسا منداڵێک بوو- ئێستا لە شاری سولەیمانی لە چاپخانە کار دەکا و چەند جارێک ناوم لە پشت کتێبی کوردییەوە دیوە کە سوپاسیان لێ کردووە. بەختەوەرم کە بە هۆی منەوە فێری پیشەی چاپگەری بووە؛ «شێخ نووری ناوێک» و چەند کەسێکی دیکە.

سەفەر زۆر تووش و جینگن بوو، مەجید لەو قووت و جینگن‌تر! ڕۆژ نەبوو شەڕێک نەکەن. وەک دەرسی مەدرەسە لیستەم بۆ نووسیبوون: شەمە: مەجید و سەعید، یەکشەممە: سەفەر و مەجید، دووشەممە: شێخ نووری و سەفەر یان مەجید پێکەوە شەڕ بکەن! ڕۆژی وا بوو سەفەر دوو شەڕی دەکرد؛ دەیگوت: مامۆسا، با ئەمە قەرز بێ لە سەرم!

ڕۆژێک دیتم سەفەر دوو مریشکی بە دەستەوە.

- ئەمە چییە؟

- لە ژنێکم کڕیوە لە گوندی «یندزە». یەکی بە دینارێک.

- غەزەبت لێ بارێ! مریشک یەکی بە حەوت درەمە! (حەوت تمەن)

- نا مامۆسا، ژنەکە وتی هەر یەکی حەڤدە جووجەڵە هەڵدێنن. سی و شەش مریشک بە دوو دینار هەرزانە!

پاش چەند ڕۆژێک، «سەفەر» تفەنگ لە شاندا بەرەو یندزە.

- بۆ کوێ؟

- مریشکم لای ژنێک نایەوە، ئیسە ئەوشێ خاکان گشتیان فاسد بووە. ئەچم ئەو ژنە ئەکوژم!

- سەفەر جارێک بە کەریان زانیوی بەسیەتی! مریشکەکانت بکە قەسابی!

دوایی گوتم: من بە دینارێک لێت دەکڕم، بۆ بنکە سەریان ببڕە.

- مامۆسا خۆیشم لە گۆشتەکەیان ئەخۆم؟!

- ئەی چۆن.

- کە وا بێ خاسە!

لە مەقالێکی «خەبات»دا نووسیبووم: درۆکانی دەوڵەت وەک ئەوە وایە کە گوتوویە حەسەن و حوسێن دوو کچی معاویە بوون؛ عەلی لە بەغدا کوشتوونی! مەقال حرووفچینی کراوە، نموونەیەکی لێ دراوە، سەفەر دیتوویە:

- سەعید ئەم غەڵەتە چییە؟ تۆ مەسیحیت نازانی، من کە شیعەم دەزانم: حەسەن و حوسێن کوڕ عەلی بوون؛ وە دەست یەزید شەهید کراون! بێنە بیگۆڕە!

سەعید ناچار گۆڕیبووی. پەنجا ژمارەیەک لە چاپ درابوو کە دیتم. جا وەرە سەفەر حاڵی کە و لە سەرڕا حرووفچینی غەڵەت بکەوە!

دوو سەربازی عەرەبی ئەسیری زۆزکییان بۆ هێناین کە خزمەتی بنکەیان پێ بکەین. یەکیان سەید عەلی، خەڵکی حیللە و ماسیگرێکی شیعە بوو؛ یەکیان حەمەد، خەڵکی لای دیوانیە،

فەلاحێکی سوننی بوو. کە هاتن زەرد و زەعیف و لاواز، لووتت گرتبان گیانیـان دەردەچـوو. زۆر زوو لای ئێمە قەڵەو بوونەوە و زۆر وە کەیف هاتن. تەلیسێکی پڕم تـووتن دەگـەڵ پـەڕە جغـارە لای حەمەد دانا. هەر دۆعای بەخێری دەکرد، دەیگوت: تێرە تووتن بووم؛ خـوا ڕاوەسـتاوت کـا! زۆرمان خۆش دەویستن. حەمەد زۆر گێژووکە بوو؛ دوو ئیستیکان چـای بهێنایـە بـە سـەلامەت نەدەگەیشتن! گوتمان تۆ کە وەرزێر بووی، بێستانمان بۆ بکە! باوەڕ کە بێستانێکی نموونـەی بـۆ ساز کردین.

ڕۆژێک چووبووینە ڕاوە ماسی، زۆرمان ماسـی گـرت بـەلام چکۆلـە بـوون. برژانـدمان. ئێمـە دەگەڕاین دڕوو بژێری بکەین، سەید عەلی -کە کۆنە ماسیگر بـوو- قاقـا پێمـان پێدەکـەنی کـە ئێوە فێر نەبوون ماسی بخۆن. دیار بوو ئەویش هونەرێک بوو. هـەر کلکـی ماسـی دەگـرت و بـە ددان دایدەمالی. قەت دڕوێکی دە گەرووی نەگیرا! بەلام ئێستاش فێری فێڵەکەی نەبووین.

حەمەد کە هیچ، سەید عەلی چەند دەنکێ کوردی فێـر ببـوو؛ نـاردبووم گوێلپارێـک بگرێـت. هەرای دەکرد: مامۆستا هشار! ئەوە شێتە! شێتە!

دوای پێک هاتن و گفتوگۆ دەگەڵ بەزاز و عەبدوڕەحمان عارف، ئەسـیرەکان ناردرانـەوە. مـن بەیانییەک لە سەربانی گوندی قەسرێ بووم، ئەم دوانە هاتنە خواحـافیزیم. هـەردووکیان زۆر بـە کوڵ دەگریان کە لێمان جوێ دەبنەوە و دەیانگوت بریا دە ساڵی‌تـر ئەسـیری بەردەسـتی ئێـوە باین...

«عەبدولحوسێن فەیلی» پیاوێکی کورتەبالای لاوازی زۆر زیت و زیرەک، لـە بەغـدا لـە نزیـک مەدرەسەی موستەنسرییەی قەدیم، دوکانێکی خەیاتی و جل و فەرش‌فرۆشی هـەبوو. کـوردێکی زۆر موخلیس بوو؛ بە تایبەتی دەگەڵ ئەحمەد تەوفیق و من. تا لە بەغـدا بـوو، زۆر سـاز و تـەیار بوو. بە تۆمەتی تیرۆری «بەدرەددین عەلی» ئەسـتانداری هـەولێر، ئـەویش تێـوە درابـوو. پـاش حەبس و جەزرەبەدانی زۆر، بەردرابوو؛ هاتبووە ناو شۆرش و ماوەیـەکی زۆر لـە لای سـولەیمانی کرابووە ئەمینداری دەغڵ و دان و داهاتی پێشمەرگە. دیار بوو جارێک بـە سـەفەرێک نـاردرابوو، لەم بەینەدا دزی زۆریان لێ کردبوو. هاتە لێوژە کە بچێ دادی خۆی لە مەکتـەب سیاسـی بکـا. مەجیدە منداڵەکەی دەگەڵ بوو. گوتی: ئەوە منداڵە و زۆریش جوان و بەرچاوە، باوکی بـە مـنی سپاردووە کە ئاگاداری بم. منیش دڵم هەر بە تۆ متمانەی دێ. با لای تۆ بێ و لە چنـگ پیـاوی خراپ و بێ ئەخلاق بیپارێزە!

پازدە شەوێک حوسێن میوانم بوو. شەوانە باسی بۆ دەکردم؛ کوردی ئێمەشی باش نـەدەزانی. کە باسی یەکێکی دزی بێ ئاکاری بکردبا، دەیگوت: بەڵێ مامۆسـا، ئـەم پیـاوێ خـەراوە، هـەی لەعنەت لە قەبری بابت بەم! دەمگوت بەڵێ فەرمایشتەکەت ڕاستە!

ئەو دەمە جەنگەی ڕێواسان بوو. مەجید دەگەڵ پێشمەرگەکان چووبوونە چیـا. خەبـەر هـات مەجید دڵی لە خۆ بۆتەوە؛ خوێی بۆ بەرن. بەستە زمانە کـە منداڵـی شارسـتانی بـووە و دیویـە ڕێواس بێ پووڵ لە کێو زۆرە، بێ خوێ هێندەی خواردبوو بوورابۆوە!

ڕۆژێک بە دەستی گەڵ دەچووین مەلە بکەین. زۆر دوور لە پـشتی گونـد، منداڵـی جەوهـەر هیرانیم دیتن لە بن بەردێکی گەورەدا بوون. گوتم: کاک جەوهەر! بن ئەو بەردە هیلاکە، ئەگـەر خوا نەکا تەیارە لێی بدا، هەر بە تلیشە بەرد منداڵەکانت بەردەکەون. با لە ناو هۆو مێرگە، لە بـن ئەو دارە گەورەیە بن، کە ئەگەر بۆمبا وە مێرگ کەوێ، ناتەقێتەوە و بـشتەقێ پڕیـشکی زۆر لـێ

بلاو نابن. نوێژی شێوان که له مەله گەڕاینەوە، هەموو مالی دێ باریان لێناوە و ڕوو بە کوێستان دەچن:

- بەو شەوە بۆ کوێ؟

- ئای، خۆت بە جەوهەرت نەگوتووە ئەمشەو بۆمبارانتان دەکەن! خۆتان ڕزگار کەن؟!

- نەمگوتووە و خوا ڕووی درۆزن و زمان هەڵە ڕەش کا!

لە گوندی لێوژە گیانێکم بە «پلە»ی دایکی سەرگورد یووسف میران بوو کە بنکەی کوڕەکەی لە ئێمە نیزیک و لەوبەری دۆڵێک بوو. (پلە یانی پووری). ئەو ژنە لێم ڕوونە لە هەموو شێخ و مەشایخی گەورەش ساڵتر و لە هەموو کەس بەڕوحمتر و لە هەموو مەردازایان مەردتر بوو؛ خاڵە خەمە بوو.

جارێک لە هەولێر، دوکتورێک ڕۆژێک سەری چوار نەخۆشان دەدا، لە هەمووان پلەی لە بن سەری نەخۆش دەبینێ کە میوەی بۆ هێناوە و دڵداری دەداتەوە. دوکتور گووشییەکەی فڕێ دەدا، دەڵێ: پلە! ئەگەر تۆ دوکتوری من چکارەم؟! وەختە بڵێم منی بە قەد تاقانەکەی خۆی خۆش دەویست. هەر چێشتێکی خۆشی لێنابا، دەینارده دوام. کە دەچوومە ماڵ جێگەیەکی نوستن ڕاخراوە.

- پلە! ئەوە چییە؟

- قەلەندەر دەتناسم، هەر نانت خوارد خەو بە لاتا دەباتەوە. نانت بخۆ و بنوو!

ڕۆژێک پێش نیوەڕۆ لە ماڵی پلە بووم -کاک یووسفی کوڕی لە ماڵ نەبوو- تەیارە هات. پێشمەرگەکان -کە جێگەیان ڕووتەن و پێش ماڵان بوو- هەڵاتن خۆ بشارنەوە. پلە دەرپەڕی گوتی:

- هەی داوەشێن! تفەنگەکانو بدەن بە من، ئێوە بۆ پیاو نابن!

لە خەجاڵەتیان گەڕانەوە و کردیانە تەقە لە تەیارە.

کەم پێشمەرگە هەبوو ناوی پلە نەزانێ و بە حورمەتەوە باسی نەکا. تەنانەت کوڕەکەی خۆشی وەک هەموو پێشمەرگەیەک پێی دەگوت پلە. من کە هەمیشە و ئێستاش لە خۆشوشتن بە سابوون و ئاوی گەرم زۆر تەنبەڵم، ڕۆژێک پلە -کە دەعوەتی کردبووم- هەڵیپێچام ئاو گەرم کراوە دەبێ خۆت بشۆی. چاری ناچار پاش قیرە و هەرای زۆر چوومە ژوورێک، تەنەکە ئاوێک لە سەر ئاگر و بەردێکی بۆ شۆرکە لێ بوو. پێم لە بەردەکە نا، تەنەکە ئاو وەرگەڕا ناو ئاگر. بە وشکی جلم دە بەر کردەوە و هاتمەوە گوتم باشم خۆ ششت! هەر دەیگوت بە قەستەن وات کردووە!

هەباسی مامەنداغا و شێخ لەتیفی شێخ مەحموود هاتنە لێوژە و میوانی جەواداغا بوون. شەو چوومە لایان. هەباساغا گوتی دەبێ دەعوەتێکمان بکەی. دوو گیسکم کڕی و دەعوەتم کردن. مەجلیسێکی گەورە بوو. قسە دەکرا و «بەڵێ قوربان» دەگوترا. سەرم بردە بن گوێی هەباساغا:

- کاکە ئێوە پیاوە گەورەکان لە ناو ڕەعیەت و ژێردەستاندا هەر قسە دەهاوێن؛ درۆی زۆر گەورە دەکەن. ئەوانە زۆر زیرەکن. هەرچەند لە ترسان بەڵێ قوربانتان بۆ دەڵێن، کە دیار نەبوون لیچتان لێ خوار دەکەنەوە و بە بێ ئابڕووتان دەزانن. تۆزێک ئاگات لە خۆ بێ! درۆیان بۆ مەکە!

هەباساغا لە پێکەنین شین ببۆوە، گوتی:

- یەقین ڕاست دەکەی. بەڵام شوکور شێخ لەتیف لە من درۆزن‌تره و درۆی زلتر دەکا!

لەوەتا دەگەڵ ئێران نێوان خۆش ببوو، حاڵی ئێمە ئێرانییەکان کەوتبووە خەتەرەوە. دەوڵەت داوای لە مەلامستەفا دەکرد کە ئێمەی تەسلیم کاتەوە. مەلامستەفا حاشای دەکرد کە ئەوانە لای من نین. تەنانەت شەوێک چوومە لای «حاجی ئۆمەران» بارزانی ببینم. لە کۆڵان تووشم هات، گوتی: زوو برۆ! ئێستا کێشەی تۆ بوو. ئێرانی دەڵێن لای تۆیە و دوژمنی دەوڵەتی شاهەنشاهییە. ئەگەر تۆ دۆستمانی، دەبێ بماندەیەوە. من گوتوومە لە کوێت دەژی. خولاسە وەک چاوێشەدار لێمان دەگەڕان. بە تایبەتی داوای ئەحمەد تەوفیقیان لێ دەکرد کە ڕەئیسی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێرانە و هەمیشە پێشمەرگەی بەردەستی ئەو دەچنە ئێران و تەقە لە سەرباز و پۆلیس دەکەن و کەلەگایی لە ئێران دەکەن؛ دەبێ هەر بماندەنەوە. کە یەکجار زۆریان زۆری هێنابوو، بارزانی ناچار ئەحمەدی بەڕێ کرد بۆ سنووری تورکیە لە گوندی «کانی‌ماسی» لە «برواری بالا» بمێنێتەوە و لە سەر سنووری ئێران دوور کەوێتەوە. کە وەک دەڵێن نە شیش بسووتێ و نە کەباب. ئەحمەد هەرچەند بەو دوور خستنەوەیە لە چالاکی و حیزبایەتی دژی ئێرانی داگیرکەری کوردستان دەکەوت، ناچار ملی دا و دەگەڵ چەند هەواڵێکی ئێرانی باری کرد و لێم دوور کەوتەوە. ئەحمەد بە ڕاستی شێری میسری بوو؛ دە کالان نەدەوەستا. بەڵام چ دەکەی؟ فەرمانی بارزانییە و وای بە مەسلەحەت زانیوە. ئەگەر لێکیش دوور کەوتبووینەوە، نامەی دۆستانەمان بۆ یەکتر دەنارد و لە بەرامبەر دەردەدڵیەکانی دڵداریم دەداوە کە سەبر بکا، بەڵکو ئەوە خوایە ئەم گیر و گرفتە بە سەر بچێ و بە خۆشی تووشی یەکتر بینەوە. لەو سنوورە دوورەش کە دەستی لە ئێران کۆتا کرابوو، لە کاروباری بەفایدە نەوێستابوو. سەرەڕای دەرس بە پێشمەرگە گوتن و سەواد فێرکردنیان، دوو باغی بەجێ ماو لە جاشانی زیندوو کردبۆوە. ڕاستی باغدارێکی زۆر بە سەلیقەش بوو؛ کە من نەمدەزانی. چەند جارێک سێو و میوەی باغەکەی بۆ ناردم؛ دەبوو هەر بێیە سەیریان.

کوردێکی سابلاغی بە ناوی «سدیق ئەنجیری» ماوەیەک بوو لە تارانەوە هاتبووە «دەربەند» لە «باڵەکایەتی». هەوەڵ جار لە شاری قەلادزەم دیت. دوایی لە دەربەند چەند جارێکم دەدیت. تاریفی خوێندەواری و زانایان دەکرد. پیاوێکی هێدی و هێمن و لەسەرخۆ بوو. لەو سەردەمانەدا کە ئەحمەد دوور خرابۆوە بۆ سنووری تورکیە و ئێمە لە «لێوژە» بووین، دەگەڵ سەعید ناوێک -کە بە چاوێک بوو- بوونە میوانی بنکەکەمان؛ پازدە ڕۆژ مانەوە. ڕۆژانە خۆی و سەعید دەچوونە دەری دێ، بۆ جەمی نیورۆ و شەو دەهاتنەوە و تەواو هۆگری سدیق ببووین.

چەند جارێک لە مەکتەبی سیاسییەوە -کە زۆرمان لێ نزیک بوو- خەبەریان داینێ کە ئێرانی ناوی ئەویان پرسیوە؛ با لەو نزیکە نەمێنێ. سامی و من حاشامان کرد و جوابمان نەدانەوە. ڕۆژێک دەبوایە دوو ڕۆژنامەنووس و فیلمبەرداری ئەڵمانی بێنە لامان لە لێوژە. کاک سامی بە سدیقی گوت: ئەمڕۆ مەچنە ئەو سەکۆیەی ناو دارانە کە هەموو ڕۆژ لەوێ دادەنیشن؛ چونکە نازانین کێ دەگەڵ ئەو ئاڵمانییانە دێ. لەوانەیە جاسووسی ئێرانی ڕەگەڵیان کەوتبێ. سدیق لەو قسە نارەحەت بوو؛ گوتی: دیارە دەتەوێ ڕام نەگری! ئیتر بێ خواحافیزی کردن دەگەڵ سەعیدە کوێر ڕۆیشتن. چووبوونە جێگەی ڕادیۆ لە «گردێم»؛ ببوونە میوانی خالیداغای حیسامی. گوتبووی هێلکەم هەیە چۆنی دروست کەین؟ سدیق گوتبووی: دەچم لەو دەم چەمە پنگە دێنم، کووکی دروست دەکەین. ئیتر ئەو ڕۆینە بوو، نەهاتەوە و بێ سەر و شوێن چوو؛ کەس خەبەری نەزانی. سدیق زۆر جار سەفەری دەکرد و بە هەواڵانی خۆی نەدەگوت بۆ کوێ

دەچم. هەموو کەسێ کە دەیناسی لای وا بـوو عەقـلی بڕیویـە چۆتـەوە ئێـران و تـاران بـۆ لای هەوالانی تووەیی خۆی. پاش ماوەیەکی زۆر، باوکی سدیق لە قەسـرێ هاتـە لای مەلامـستەفا، باسی کوڕەکەی کرد کە لەم ناوە شرت و گوم کراوە. بارزانی گـوتی: هـیچ وەخـت کـوڕی تـۆم نەدیوە و ناشزانم کێ دەڵێی. تاقیق دەکەم، تۆش بپرسە بەڵکو شتێکی لـە چارەنووسـی بـزانی. ئێستاش کەس نەیزانی سدیق ئەنجیری چی بە سەر هات.

لە پاش ڕۆیشتنی ئەحمەد تەوفیق بۆ سنووری تورکیـە، «سـولەیمان مـوعینی» خـۆی کـردە جێنشینی لە حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێراندا. ڕەنگە ئەوانەی زۆری دەگەڵ ژیاون چـاتری بناسن؛ بەڵام هیچ وە بەر دڵـی مـن نەدەکـەوت. دەیـانگوت داوێـن پیـسە، دەیـانگوت فـەرقی گیرفانی خۆی و هەوالانی لە بەرە، دەیانگوت ترسەنۆکە و... کە من هەر دەمبیست و خۆم وەک پێویستە نەمدەناسی. هەر هێندە بوو مەرحەبا و چاک و خۆشیمان پێکەوە هـەبوو. چونکـە مـن کارم بـە سـەر کـاری ئێرانییەکانـەوە نـەبوو؛ بـەڵام وەک دۆسـت و بـرادەر خۆشـم دەویـستن. دەمبیستەوە کە موعینی و هەوالانی پێشمەرگەی دەچنەوە ئێران و چالاکی دەنـوێنن. مـوعینی برایەکی لە خۆی بچووک‌تری هەبوو بە ناوی «عەبدوللا»، کوڕی پەسند و ڕند ئەو بوو؛ بە ڕاسـتی زۆر پیاوێکی بەقیمەت بوو. کە بە داخەوە لە نێو گەورکان دەگەڵ «مینەشەم» -کە ئەویش مالم هەقە پاڵەوانێک بوو- شەهید کران.

بنکەی موعینی و پێشمەرگەی هەوالی لە «سـونێ» بـوو؛ پاشـان هاتبوونـە دۆڵـەڕەقە. یـەک لەوانەی هەوالی موعینی و شەریفزادە بوو، کوڕێکی حقووقی بە ناوی «حەمـەدەمین سـیراجی» بوو کە زۆر کومۆنیستێکی تووەیی دووئاتەشە بوو. پیاوێکی زۆر زیرەک و قـسەزان و لەبلـەبان و زمان‌لووس بوو. بە داخەوە هەرچەندی کردم نەمتوانی بـە دڵ خۆشـم بوێـت؛ نـازانم بـۆچی؟... دیارە من ئەحمەق بووم و دوای هەستی ئەحمەقانەی خـۆم کـەوتبووم؛ دەنـا هـەرچی دەمـدی تاریفی دەکرد. یان پێم وایە بۆیە نامۆییم لێ دەکرد کە من لەو کومۆنیـستیە تەکیبوومـەوە کـە ئەو بڕوای پێ بوو.

«مەلا ئاوارە» ناوێکم لەو برادەرانە دیت، زۆرم کەیف گرتی. بیری یـەکجار تیـژ بـوو؛ زۆربـەی شیعری من و یەکجار زۆری شیعری کوردی لە بەر بوو. کە قسەی دەکرد دڵـسۆزی بـۆ کـورد و کوردستان لە قسەکانی دەباری و زۆریان کار لە دڵی گوێگر دەگرت.

ڕۆژێک لە «دەربەند» لەگەڵ مام عەلی عەجەم بووم. نامەیەکم بۆ هـات، سـولەیمان مـوعینی نووسیبووی: «ئێمە هەوالانی ئێرانی -کە چەند ڕۆژێکە لە زینوێ و خەلان ڕایدەبوێرین- بە عـام بڕیارمان داوە تۆ بکەینە ڕەئیسی خۆمان و بە موو لە قسەت لا نەدەین. تۆش دەبێ قبوول بکەی و دەبێ چاومان پێت بکەوێ». خەبەرم نارد هاتە دەربەند. بە مام عـەلیم گـوت نیوەڕۆژەیـان بـۆ ئامادە کات. دەگەڵ سولەیمان بە قەدەم لێدان ڕۆیشتین، هەر مـن و ئـەو. نـاوەڕۆکی نامەکـەی دووپاتە کردەوە و بە چەند سـوێندێکی زۆر زل قـایمی کـرد. گـوتم: ئەگـەر مـن قبـوول بکـەم ڕەئیستان بم، نابێ هەر لە ئێستاوە قەت درۆم دەگەڵ بکەن. دەبێ هەموو شتێکتان بزانم. گوتی قبووڵمە.

- کاک فایق تۆ لەو سەفەرانەی کە بۆ کوردستانی ئێرانت کردووە، تەقـەتان لـە دێـی «شـێلم جاڕان» کـردووە و منداڵـێکتان کوشـتووە؟ حاجییـەکت گرتـووە، تـا چـوار هـەزار تمـەنت لـێ نەستاندووە بەرت نەداوە و دارکاریت کردووە؟ گیشەی وەرزێرانت سـووتاندووە چونکـە پووڵـیان

نەداویەی؟ ڕادیۆت لە پشت بەرد شاردۆتەوە و ئانتێلەکەت بلند کردووە، وات نیشان داوە کە بە بێسیم قسە دەگەڵ بارزانی دەکەی و گوتووتە: قوربان! حاجی فلان هەر پێنج هەزار تمەن دەدا. لێی وەرگرین؟ بەڵێ باشە. خوا ڕاوەستاوت کا! دەستت ماچ دەکا؟! ئەو کارانەت کردووە یا نا؟ نابێ درۆم دەگەڵ بکەی...

گوتی: بەڵێ هەمووم کردوون؛ بەلام لەوە بەولاوە لە قسەی تۆ دەرناچین.

- کاک فایق با قسەکەت تەرجەمە کەم: تۆ دەفەرمووی من بۆشکەیەکی پڕ لە پیساییم؛ بۆنی دەرچووە. هەژار وەرە بتکەمە سەرپۆشێکی بێ کەلێن، ئەو بۆگەنە داپۆشە! برام نە چاوم لە گەورەیی و سەرۆکییە، نە ئەو کارانەشم بە دڵە. ئێمە لە باتی دڵسۆزی بۆ میللەتەکەمان ببینە چەتە و ڕێگر و باجەستێن لە سەریان، پێم کارێکی بە ناموسانە نییە. خۆت چۆنت ڕابواردووە حیساب بۆ من مەکە! کارم بە کاری کوردستانی ئێران نەداوە.

ئیتر خەبەرم لەو برایانە برا؛ نەمدەزانی چ دەکەن. جار و بارێک کە تووشی یەک یان دوانیان دەبووم حاڵێکم دەپرسی و جوابێکم وەردەگرتەوە کە نەمدەزانی تا کوێ گەیون.

ڕۆژێک لە گەلاڵە بووم. پیرێژنێک هاتە لام گریا، گوتی کوڕەکەم (سەید...؟) گیراوە لە سەر ئەوە کە دەڵێن ئێرانییە. تکام بۆ کرد بەریان دا. سەید چووبوو چەند کەسێکی ڕەگەڵ خۆی خستبوو، گوتبووی مام هەژار دەڵێ بچنە ئێران چەتەیی لە عەجەمان بکەن! چەند تەقەیەکیان کردبوو؛ پۆلیسێکیان کوشتبوو؛ هەلاتبوونەوە ناو چیای قەندیل؛ کە بە هیچ جۆر ئاگاشم لێ نەبوو.

ڕۆژێک -کە ماڵە مەلامستەفا لە «قەسرێ» بوو- گوتیان بارزانی بانگت دەکا. گوتی: نۆ پێشمەرگەی ئێرانی -کە سالح لاجانی و هەوالانی ئەون- لای ئێمە گیراون. ئەوانە لە ئێران زۆریان عەزیەتی دەوڵەت داوە. ئێستا ئێرانی سوورن لە سەر ئەوە کە بیاندەینەوە. تۆ دەڵێی چی؟

گوتم: قوربان! حیکایەتیان دەزانم. ئەوانە لە لای قەلادزەوە هاتوونە ئەم دیو. ئیدریس کوڕی تۆ قەولی پێداون کە نایانگرێ و دەیانێرێتە جەبهەیەکی دوور لە سنووری ئێران. من ڕەوای نابینم بدرێنەوە بە ئێران. ئەگەر هەر بۆ مەسلەحەتی ڕۆژە، من ئامادەم -کە زۆریش منیان لە لا گرینگە- لە بەرانبەر تۆپێکدا کە بیدەن بە تۆ، خۆمیان تەسلیم کەم؛ بەلام هەرگیز ئەو فتوایە نادەم. خۆشت کاری خۆت دەزانی...

گوتی: ئێمە لەو لێقەوماویەدا هەموو لامان لێ بڕاوە، ڕێگەی ئێران نەبێ. چۆن دەتوانین ئەوانەیان نەدەینەوە؟ چۆن برایم و جەلال بە سەرماندا زاڵ نابن؟

- من فتوا نادەم؛ هیچکارەش نیم. خۆت دەزانی...

پیرە پیاوێک بە ناوی «حەسەن حەوتەوانە»، لاجانی -زۆر ساڵ بوو پێشمەرگە بوو- دەئێوارێدا هاتە لام کە عومەری کوڕی تازە لاوێکە و دەگەڵ ئەو نۆ کەسە گیراوانەیە. زۆرم بەزەیی پێدا هات. چوومە تکای ئەو کوڕە. شەو بەریان دابوو؛ گوتبوویان هەلاتووە. عومەر -کە لە مردن ڕزگارم کردبوو- زۆر جار دەهاتە لام و دەردی دڵی خۆی دەکرد. جارێک دەگەڵ فایق موعینی چوونەتە سەر ڕێگای نێوان سەردەشت و خانێ. گوتی: کاروانێکی کامیۆنی سەربازان -کە چاردە کامیۆنی بارکراو بوو؛ هەر یەکەی سێ یان چوار پاسەوانی لە سەر بوو- بە بەردەمماندا هاتن. ئێمە لە ناو دارستانێکی چوغوردا دەوروبەری ڕێگەمان گرتبوو. دەمانتوانی بە

تەنیا دەسرپێژێک بیانکوژین و کاروان ڕووت کەین. کاک فایق -کە سەرکردەمان بوو- فەرمانی ئاگرکردنی نەدا:

- کاک فایق لەوە چاتر قەت هەڵناکەوێ!

- نەخێر ڕازی نیم تەقە بکەن، خەتەرە!

جا توخوا ئەگەر کاکەحمەد بوایە، دە سەر ئەو پاروو چەور و نەرمە دەچوو؟ چۆنت دەوێ تا خەتەر نەبێ؟ بەجێم هێشتووە و هاتوومەوە...

کوڕێکی‌تری ئەم مام حەسەنە (برایم)، لە پشت شێلم جاڕانی لاجان کوژرا. ئەو عومەرەش لە شەڕی «دۆڵی خدراوێ» دیمۆکراتی ئێران -کە دەگەڵ دەوڵەتی خومەینی کرا- بە تەیارە کوژرا.

ڕۆژێک ئێوارە ئەحمەدی بارام میرزام دی کە لە دەستە و دایرەی جەماعەتی موعینی بوو. گوتی قەراریان داوە بچنەوە ئێران و شۆرش هەڵگیرسێنن؛ بەڵام من ڕامکردووە و دەگەڵیان ناچم. گوتی مام عەلی عەجەم لە بنکە بەجێ ماوە و هێشتا نەچووە. خەبەرم بۆ مام عەلی نارد کە ئەگەر ناچێ بۆ ئێران با بێتە لای من. هاتە لام و تا ئاخری شۆرش لێک هەڵنەبڕاین و بنکەم تەسلیمی ئەو دەکرد؛ وەک گوڵ پێ ڕادەگەیشت.

بیستمەوە کە دوای ئەوەی لە بارزانی و شۆرشەکەی ناهومێد بوون، ویستوویانە بۆ خۆیان لە ئێران کارێک بکەن. حەمەدەمینی سیراجی لە هەموان دڵگەرمتر بووە کە دەبێ هەر بچین. شەوێک لە دۆڵەرەقەوە ڕۆیشتوون و حەمەدەمین تا سەر سنوور دەگەڵیان بووە، گوتوویە برا وا باشە من بچم دەگەڵ دەوڵەتی عیراق قسە بکەم و چەک و ئەسپابتان بۆ وەربگرم. خۆی لێ دزیبوونەوە و خۆی گەیاندۆتە بەغدایە و ماتەی هەڵگرتووە. پێشمەرگە ئێرانییەکان کەوتوونە چیاوە و تووشی شەڕ و بە کوشت چوون هاتوون و سیراجی هیچ خەبەری نەبووە و بێسەر و شوێنە. جا ئێستاش تا باسی شەهید بوونی سمایلی شەریفزادە و مەلا ئاوارە دەبیسم، گورجێ چڕوچاوی پڕ لە فێڵ و فەرەجی سیراجیم دێتە بەر چاو. لام وایە هۆی بەکوشت چوونیان ئەو کابرا زیرەک و بێبارەیە، کە ئەوانی هەڵناوە و خۆی لێ دزیونەوە. من بڕوام وایە؛ ڕەنگە واش نەبێ. ئەوە خوا دەیزانێ... لەم بەینانەدا کە ئەو برادەرە ئێرانییانە لە دژی ئێران خەبات دەکەن و لە شۆرشی بارزانی تەکیونەوە و پێشمەرگەی شۆرشی عیراق بە کارتێکدەریان دەزانن، ژن و کوڕی فایق موعینی لە سەنگەسەرە و لە ماڵی حەسۆ میرخانی ژاژەڵەییە. فایق چۆتە سولەیمانی؛ چاوی بە فەرماندەی ئەرتەشی پێنجەم کەوتووە، قەولی چەک و یارمەتی لێ ساندووە. چۆتە بەکرەجۆ لای جەلال تاڵەبانی کە چەکداری دەوڵەتن و دژی بارزانین. هاتۆتەوە شاری سولەیمانی، میوانی شێخ لەتیف بووە. نامەیەکی بۆ حەسۆ میرخان نووسیوە کە: ئێوە ژن و کوڕی منتان داگیر کردووە؛ کارێکی زۆر نامەردانەیە. ئەگەر نەتانگرتوون، بیانێرنە سیتەک؛ بۆ ماڵی شێخ لەتیف. ویستوویە لە سنووری بانەوە بڕواتە دیوی ئێران؛ لە سەر چوار ڕێیانی سیتەک-چوارتا، جێپەکەیان ڕاگرتووە کە فایقی تێدایە. «سدیق ئەفەندی» ناوێکی لە کۆنەوە پێشمەرگە و خەڵکی سولەیمانی، کە هەموومانی باش دەناسی دایدەبەزێنێ:

- کاک فایق کارم بە تۆیە.

فایق بە لیباسی فەقێوە، بێچەک دەڵێ من فایق نیم و ناوم مەلا قادرە.

- هەر چییەک بێ ڕەگەڵم کەوە!

ڕۆژێک کە بۆ کاری چاپخانە -کە ئەودەم لە سوورەبان بووین- چوومە مالی بارزانی، گوتی:
- ئەگەر بتەوێ دەتوانی فایق موعینی ببینی و قسەی دەگەڵ بکەی. با هەرچی دەیزانێ دەربارەی قاید فیرقەی پێنج و جەلال و جاشەکانی بەکرەجۆ، پێمان بڵێ؛ دەنا ئەوە ئێرانی داوای دەکەنەوە و لە خەتەردایە.

چوومە «وەسان» فایقم دیت کە دەگەڵ پێشمەرگەیەک بە ناوی «خەلیل شەوباش» لە مالێکی چۆڵدا حەبس کرابوو. دوو چەکداری بارزانی لە دەرک و سەربان بوون. پێکەوە دانیشتین، کاک فایق نەقڵی گیرانی خۆی و شەوباشی بۆ گێڕامەوە. کە گوتم ئەگەر هاوکاری دەگەڵ شۆرشی بارزانی نەکەی، زۆر لە چارەنووست دەترسم، گوتی: ئەوانە یاریدەمان نادەن. تەنانەت بریندارەکانمان بۆ دەرمان ناکەن. حازر نیم هیچ هاوکارییەک بکەم...

گوتم: کاکی خۆم! دەڵێن تەیری گۆشتخۆر دندووکی خوارە. تۆ پیاوی ئەو کارانە نەبووی! بە زۆر بە ملە خۆتدا هێنا و نەشتزانی چ دەکەی. ئەگەر من بوومایە لە جیاتی تۆ، کە دەمزانی دوژمنایەتی بارزانی دەکەم و بە وڵاتی بەردەستی ئەودا دێم و دەچم، هەر بە شەو، بە بێ ڕێ، بە ناو دارستاندا سەفەرم دەکرد. هەمیشە چل تفەنگچییەکم دەگەڵ دەبوو؛ لە سەر هەست و دەست لە سەر پەلەپیتکە. تووشی هەر ڕێبوارێک دەبووم، نەمدەهێشت بڕوا و خەبەرم لێ بدا، دەمبەستەوە تا زۆر دوور دەکەوتمەوە. بۆ چەند کیلۆمیتر لە پێشەوە ڕێگەیان بۆ تاقی دەکردمەوە و هەمیشە دەستەیەک لە دواوە دەیانپاراستم. لە کوێ دەنگ درابام دەمکردە تەقە و خۆم ڕزگار دەکرد. لێم ڕوونە ئەحمەد تەوفیق لە جیاتی تۆ ئەمەی بکردایە، زۆر بە هاسانی پێکی دێنا و دەگیر نەدەکەوت. تۆ دەزانی «حەسۆ» شێری کەریشی خواردبێ، تێدەگا کە تۆ داوا دەکەی ژن و کوڕت بچنە «سیتەک»، مانای وایە خۆت لەو ناوەی و دەتەوێ بیانبینی. جوابت بۆ دەنووسێتەوە کە ژنی تۆ خوشکی منە و کوڕی تۆم لە کوڕی خۆم هەڵناواردووە؛ ئەوا بۆم ناردیە سیتەک. سدیق ئەفەندیت لە سەر ڕێگە دادەنێ کە باشت دەناسێ و دەتگرێ. تەنانەت دەمانچەیەکیشت پێ نییە دیفاع لە خۆت بکەی. چۆن کەسێک بە ئاشکرا دژی بارزانی بجووڵێتەوە و هەموو کەسیش بیناسن، دەچێ سواری جێپی مسافربەری دەبێ و بە نێوەڕاستی جادەدا سەفەر دەکا و دەیەوێ بچێ بە چەک و ئەسپابی دوژمنانی بارزانی لە ئێران کار بکا و بە عەقیدەی بارزانی زیان لە شۆرشەکەی ئەو بدا؟! زۆر بە داخەوە پیاوی ئەو کارە نەبووی. خۆزیا ئەحمەد تەوفیق با. زۆریش بۆ ئایندەت دڵتەنگم؛ بەڵام دەستم ناڕوا. ئەوەندەی بتوانم حەولی خۆم دەدەم کە لە کوشتن ڕزگار بی.

ئەوە دوامین دیدارم بوو دەگەڵ موعینی. بە مەلامستەفام گوت: ڕاستە لە ناچاری خۆی چۆتە بەکرەجۆ و لای قاید فیرقە، بەڵام شتێکی وا لە هیچیان نازانێ کە ئێمە نەمانزانیبێ. ئەو داوای یارمەتی کردووە، قەولیان داوەتێ و هێشتان هیچی وەرنەگرتووە. ڕاستە کارەکەی دژی کاری تۆیە کە دەگەڵ ئێران دۆستی؛ بەڵام بە بڕوای من بە هیچ جۆر نابێ ئەو دوو کەسە نە بکوژی، نە بیاندەیەوە بە ئێران. لە جێگەیەکی دووردەست، لە سنوور حەبسیان کە! بڵێ ناتاندەمەوە؛ بەڵام گرتوومن و نایەڵم دژی ئێران بجووڵێنەوە. بیانکە بە پەڕی بەرندەی قومار. هەر وەخت ئێرانی کەوتنە بڕ و بەهانە دۆزینەوە، دەفەرمووی من فایق و ئەحمەد تەوفیقم پێ بەخێو ناکرێ؛ بەرهەڵدایان دەکەم و ئازادن چ دەکەن بکەن. ئێرانی زۆر مەمنوونت دەبن کە ئەوانەیان دە گژڕا نەکەی و نەبنە مایەی دەردی سەریان. کە لە حەبسی تۆشدا بن، هەموو ڕۆژ ئەگەر بە پێویستت

زانی دەتوانی فەرمانی کوشتنیان بدەی. بەلام بە هیچ جۆرێک دڵم فتوا نادا کە تەسلیمی ئێران بکرێنەوە. چونکە لە دژی تۆ تەبلیغاتی پێ دەکەن؛ وەک چەند جار کردوویانە...

دوایی بیستمەوە کە فایق و شەوباش کوژراون و لاشەکانیان دراوەتەوە بە ئێران. ڕاستە فایق بە شەهیدێکی میللی لە ناو کوردستانی ئێران حیساب دەکرێ؛ بەلام بە بڕوای من عەبدوڵڵای برای لەو پتر شیاوی ئەو ناوە بووە؛ مەلا ئاوارە و شەریفزادە زۆرتر جێگەی ئیحتیرامن. نەدەبوایە سیڕاجیش لە بیر بچێ و حیسابی دەگەڵ نەکرێ. بەلام کەم وایە تاریخ عادڵ بووبێ و هەقی هەر کەسی بە پێی کار و زەحمەتی خۆی دابێ...

شێخ لەتیف بۆی گێڕامەوە کە فایق لە سولەیمانی میوانی بووە. کاتێ گوتوویە دەڕۆم، پێم گوتووە بە هیچ جۆر وا مەکە «قالە تەگەرانی» بزانێ کەی دەڕۆی و بۆ کوێ دەڕۆی. چونکە قالە جاسووسی سێ سەرەیە: بۆ بارزانی و بۆ ئێران و بۆ عیراق کار دەکا. گوتی باشە. بەلام بەیانی کە هاتە خواحافیزی، گوتی قالە تەگەرانی ماشێنی بۆ گرتووم و بەڕێم دەکا!

لە قەلاتی باڵەییان بووین، «مونتەقیمی قازی» -کە لە پێشیشدا دەمناسی و برادەر بووین- هات گوتی: دەچمەوە لای مەهاباد هەوالان دەبینم؛ کارێکت نییە ڕامسپێری؟

گوتم: خەمیر ددانێک و فرچەیەکم بۆ بێنە!

تەواو خۆی قەڵس کرد کە من بۆ باسی سیاسی دەگەڵ ناکەم!

جارێک بە سەفەر چووبوومە هەولێر، میوانی مالی شێخ مستەفای کوڕی شێخ عوبەیدیللا بووم کە ئەوسا لە هەولێر بوو. سالاری حەیدەری و مونتەقیم لەوێبوون:

- بۆ هاتوون؟

- بۆ سەیاحەت!

ڕۆژێ گوتیان مونتەقیم گیراوە. گوتیان خەبەر بە شۆرش دراوە کە مونتەقیم دەگەڵ کوڕی شێخ عوبەیدیللا چۆتە مەرکەزی فەرماندەی سوپای عیراقی لە هەولێر. کە لە نوختەی سنووری شۆرش لێیان پرسیوە، گوتوویە ناوم عەبدوڵڵایە و ناسیویانە کە مونتەقیمە. سالاری حەیدەری کە هاتبۆوە و زانیبووی مونتەقیم گیراوە، چووبووە گەلاڵە و گوتبووی منیش بگرن کە دەگەڵ مونتەقیم لە هەولێر بووم. گوتبوویان کارمان بە تۆ نییە کە تۆ ئاگات لە کاری مونتەقیم نەبووە. بیستمەوە کە مونتەقیم دراوەتەوە بە ئێران و لەوێ حەبس کراوە.

تا هاوین لە «لێوژە» ماینەوە. هەموومان تووشی زگ ئێشەی زۆر سەخت بووین. مێشوولە کوێرەش حەشری دەکرد و حەجمینمان نەمابوو. دوکتور مەحموود گوتی ئاوی کانییەکەی گوند خراپە و جیوەی تێدایە. خەڵکی گوند لە منداڵییەوە پێیەوە ڕاهاتوون؛ بۆ ئێوە سەممە. ئاوی گەرمی چەمەکەمان دێنا دەمانکوڵاند و ساردمان دەکردەوە. بەلام چاری مێشوولە نەدەکرا.

قەرار درا بار بکەین بۆ گوندی «سوورەبان» کە هەشت ماڵە و لە «وەڵزێ» جوێ بۆتەوە. چەند ڕۆژێک لە گوندی «قەسرێ» مامەوە تا جێگەی چاپخانەمان پەیدا کرد و ڕێکمان خست. لە هاتوچۆی نێوان قەسرێ و لێوژە، جارێک لە ڕێگە لە برسان هێزم نەما. لام دا ناو پۆلە سپینداریک، ڕاکشام. قشقەڵەی سەگباب قڕەقڕ لە دەورەم، زۆری تووڕە کردم. دەمانچەم لێ هەڵکێشا، دوو دەمانچەم پێوە نا. هەر چەند دە میتریش دوور نەبوو، تازە بە تەقەوە فڕی! دیار بوو زۆر ئەنگێوەی چاکم! ڕاکشامەوە. پاش تاوێک خرمە و تەپەی پیادە و سوار هات. هەرام

کرد: برسیمه!، دەنگی پلە هات، گوتی:

- ئەوە هەژاری قەلەندەرە! دادەی بیگەنێ!

بێ تۆ ناخۆش، یەک مریشکی سوورەوە کراوی بە نانەوە دامێ، قرتەم لێ بڕی!

هەر دەو ڕێگەیەدا شەوێک دەگەڵ دوو پێشمەرگە بوومە میوانی شێخی «بەرگرکە». شێخێکی جحێڵی زۆر دڵتەڕ و خۆش مەشرەف، دەفی هێنا و بە دەنگێکی زۆر خۆش شیعری «سافی» کاکی هیرانی دەخوێندەوە.

پێشوو هەر لە لێوژە گوێ ئێشەیەکم پێوە نووسابوو، گوێم وە ژان هات و زۆری نارەحەت کردم. شێخ هەر بە پەلە پیوازێکی نایە سەر ئاگر تا پێستەکەی سووتا. نێرتکی پیوازەکەی -کە پیشابوو- خستە ناو کونی گوێم و ژانی شکا. باش بوو ئەو دەرمانەش فێر بووم. کە هاتین بڕۆین دوو پیوازم نایە باخەڵم نەوەک لە ڕێ گوێم وە ژان بێتەوە! گەییمە ناوپردان، دوکتور حەسەنێکی عارەبی لێ بوو؛ خۆی تووڕە کرد: چۆن تۆ دەرمانی لادێ دە کار دەکەی؟

گوتم: دوکتور زۆری لە سەر مەڕۆ! زوو دەرمانم دەکەی یان پیواز لە گیرفانم دەرێنم؟!

بەر لەوە تەواو لە لێوژە جێ بکەینەوە، سەرێک چووینە دۆڵی «باڵەییان» کە مەکتەبی سیاسی و تەنفیزی لەوێیە و زۆر ئاو و هەوای خۆش بوو. دۆڵێکە نزیک بە بیست گوندی تێدایە و پڕە لە باغات و میوە. چۆمەکەی لە نزیک بەفرانە؛ بە هاوینی سووریش هەر سەهۆڵاوە و ناوێری مەلەی تێدا بکەی! چەند دیمەنێکی جوانە کە ئەو هەموو دار بەڕوانە و دار مازووە گەورانە، هەموو مێوی ڕەزی لێ هالاوە و بە هەزاران هێشووە ترێ لەو بەرزاییانەوە خۆ دەنوێنن.

میوانی کەپری شێخ ڕەزای گوڵانی بووم. پێشمەرگەیەکی هەبوو (کەریمە کەچەڵ)، چێشتی لێ دەنا. ئێوارەیەک چوومەوە کەپر؛ کەریم دەمەوڕوو لە سەر خۆڵە پۆتینە درێژ بووە؛ هاوار دەکا:

- مردم! بمگەنێ!

دووپشک بە قامکیەوە دابوو؛ بن هەنگڵیشی خڕ ببوو. گوتم: ماست هەیە؟ پیاڵەیەکی چکۆڵە ماست هەبوو؛ نامە سەر ئاگر، تۆزێکم گەرم کرد. قامکی کەریممان گرت بیخەینە ماستەوە، لە تاوی خۆی دەستی ڕاوەشاند، ماست ڕژایە ناو خۆڵ. هاوارمان بۆ دارشکێنێک برد، تەنیا دۆی هەبوو. دۆم گەرم کرد و فەورەن کەریممان چا کردەوە.

ئەو دەرمانی ماستی گەرم بۆ دژی دووپشک، زۆر جار بە کار هات. باسم بۆ حاجی محەممەدی شێخ ڕەشید کردبوو. لە پاشەڕۆژدا کە لە زینوێ دیتمەوە، گوتی:

- نەقڵێکی خۆش: چوومەوە لۆلان و بە سۆفییەکانم گوت ئەو دەرمانە فێر بووم کە زۆر هاسانە و ماست هەمیشە هەیە.

- کێ پێی گوتی؟

- لاوێکی ئەفەندی شارستانی.

سۆفییەک گوتی: پاش شێخ ڕەشید تۆ دەمێنی، ئیمان بە سەر ڕووتی شارستانی دەهێنی؟ بە خوا بە قسەت ناکەم!

قەبرێک هەیە لە لۆلان، دەڵێن هەر کەس بەردێکی چکۆڵە لەو سەر قەبرە هەڵگرێ و بیخاتە گیرفانی، دووپشک پێوەی نادا. سۆفییەکە چووبووە سەر ئەو قسنە، دەستی بۆ بەردۆکە بردووە و دووپشکێک پێوەی داوە! بە دەست و سەر ڕاژاندن هات:

- حاجی محەممەد چم لێ دەکەی؟ ئەوا دەمرم!

- ماستی گەرم کراوی سەرڕووتی شارستانی عیلاجت دەکا!

ڕۆژێک لە پردی زەردەوە دەمەویست بچمە دۆلی باڵەییان؛ بە چاو پێم وا بوو زۆر هاسان دەتوانم بگەمێ. چەمەدانێکم بە دەستەوە بوو؛ بە پێ ملم لێ نا. گەییمە قەسرێ، ماندوو ببووم و گەرمام بوو. ئیستراحەتێکم لە سەر جۆگە کرد و خۆم فێنک کردەوە و ملم لە هەوراز نا. بە هەزار دەرد گەییمە سەر هەورازی وەسان. لینگم دەلەرزی؛ وەک سەرخۆشان تلاوتلم بوو. ئاخری گەییمە سەرەوژێرە و باوی قاچم خۆش بوونەوە. شوانێک هەرای کرد:

- هۆی کاک! پەڕی سیغارم وێ نییە؛ ئەگەر هەتە بڕێکم بدەیە.

نیو دەستەیەک پەڕە سیغارم لە سەر بەردێک لە پەنا دانا؛ بەردێکیشم لە سەر دانا، با نەیبا. گوتم وەرە بیبە. خۆم گەیاندە ناو گوندی وەسان. ماڵ هەموو لە چۆل بوون. چەند لاوێک لە سەربانی مزگەوت بوون. سەلامم کرد و لە سێبەرێک دانیشتم. گوتم تووتن و پەڕ و ئاگرم هەیە و ئەمشەو لەم سەربانە ڕایدەبوێرم. یەکێ گوتی: میوانی من بە!

- ماڵت نزیکە؟

ماڵێکی نیشان دام، لە هەورازێک کە هەر تۆقیم.

- نایەم کاکە!

یەکی‌تر گوتی: میوانی من بە!

- کوا ماڵت؟

- لەوبەری چەمە و پردیش هەیە.

ڕەگەڵی کەوتم. لە ڕێ تووشی یەکێ‌تر بووین، گوتی: کاکە میوانی من بە!

- کوا ماڵەکەت؟

- ئەمەتا لە ناو ئەو بەردانەدایە.

- باشە دەبمە میوانی تۆ!

کردیانە کێشە کە چۆن میوانم لێ دەستێنی؟ گوتم: کاری من بە گەز و بستە؛ ئێرە نزیک‌ترە و تۆم ناوێ! بوومە میوانی ناو بەردان. سەیر دەکەم ژنیان هەر یەکەی بیست و پازدە میتر شاڵیان لە پشتایە کە لە عیراق باو نییە.

- ئەرێ ئێوە چین؟

- ئێمە سەیدی کولیجین. سەید عەبدوڵڵای کوولیجی نەوە و خوارزای ئێمەیە کە لە سابلاغە.

- کوڕە ئەگەر وا بێ خزمین!

شەو کابرایەک هاتە ئەو ماڵە، گوتی: ماشەڵڵا لە دنیادا پیاوی عاقڵ هەیە و ئێمە نازانین. ئەمڕۆ بە ڕێبوارێکم گوت پەڕە سیغارم دەیە! بۆی لە سەر بەرد دانابووم؛ بەردیشی لە سەر دانابوو کە با نەیبا. بڕوانە ئەم عەقڵە! گوتم: کاکە تۆ چت دیوە؟ عەقڵی وام هەیە لە لینگەکلاش درشت‌تر!

- ئەوە تۆ بووی؟ شەرت بێ سبەی بە ئێستری خۆم بتبەمە ئەو شوێنەی دەتەوێ!

لە ڕێگە گوتی ناوم مەلای بۆرە. باسی سەید عەوڵای کوولیجی بۆ کردم کە ئێستا شوکور پیاوێکی دەوڵەمەند و زۆر پیاوە. بۆ من خەبەرێکی تازە بوو. زۆرم دڵ خۆش بوو؛ چونکە سەید

عەولام کە بەجێ هێشتبوو، منداڵێکی فەقیر و هەتیوبار بوو. ئیتر لەو ساوە بوومە خاوەن خـزم و تووتنی جغارەم هەر ئەوان بۆیان دێنام.

لە «لێوژە» دەگەڵ سامی ملمان لە کاری چاپەمەنی نایەوە. ڕۆژنامەی خەبات هەفتەیـەک بـە عارەبی و هەفتەیەک بە کوردی دەنووسـرا. پاشـان کـاک سـامی چـووە مەکتـەب سیاسـی لـە ناوپردان و تەنیا من مامەوە و بەرپرسی چاپخانە و ئیدارە کردنی پێشمەرگەکان بووم. جار و بـارە دەرفەتم دێنا، دەچوومەوە بەغدا سەری منـداڵانم دەداوە و یـەکێکم لـە جێـی خـۆم دادەنـا تـا دێمەوە بە سەر ڕابگا. جـار و بـارەش منداڵـەکانم خۆیـان دەگەیانـدە نـاو شـۆرش و چـاوم پـێ دەکەوتن. هاوینێک کە مەدرەسە وچانیان بوو، هاتن. خانی چکۆڵەم کە هەوەڵ جار لـە گەڵاڵـە لە ژووری ماڵەکە دەرکەوت و ڕوانی، گوتی: ئای دایە! باخچەی بابە چەند گەورەیـە! لای وا بـوو ئەم هەموو جەنگەڵ و شاخ و داخە باخچەی منە!

کەپرێکمان لە چیای پشت گەڵاڵە کرد و کردمانە ماڵە خۆمان. چەنـد کـەپری تریـشمان لـێ نزیک بوون. ڕۆژانە لە «سوورەبان» کاری چاپخانەم دەکـرد، شـەوانە درەنـگ کـە تـا «گەڵاڵـە» ڕێگەی دوو سەعاتێک دەبوو، دەهاتمەوە ماڵ. ئێوارەیەک زووتر چوومەوە، مەعسووم گـوتی: دوو مارم دیتن لێک هاڵابوون؛ هاوارم لەو جیرانانە کرد کەسـیان بـە دادمـەوە نـەهاتن. گلـەییم لـە جیرانان کرد، گوتیان بە خوا نەیگوتووە، هەر گوتوویە: «ئـەوەتا مـار»، «مـار هـاتوون». لـەوان وا بووە دەڵێ ماڵی دیکە هاتوون!

- کاکە قسەی قۆڕ! ئەو مارەی دیوە کە پێوە دەدەن.

- دە جا داکی محەممەد دەبوو بیگوتایە: «ماری گوریس» هات!

گەڵێکم ڕوانیە ئەو بن گاشەبەردە کە دوو مارەکانی چووبوونە بن، پەیدام نـەکردن. دڵخۆشـی مەعسوومم دەداوە کـە هـەر ئـەو مـارە بـوون و ڕۆیـشتوون. مەترسـە! چیـدی نایـەن. کتێـبم دەخوێندەوە و دەمگوت مار نەما. لەو دەمەدا مارێک بە نێوەڕاستی پـەڕی کتێبـدا خوشـی و لـە کەڵەکدا خۆی شاردەوە. جوان بە درۆزن دەرچـووم! شـەو لـە کـەپردا چرامـان کوژانـدبۆوە، بـا خشەی لە گەڵا دێنا، مەعسووم دەیگوت ئەو مارە خۆی لێ مات کردووین تا دەنـووین. جـا وەرە و سوێند بخۆ کە مار بە شەو ناگەڕێ و ئەویش ئیستراحەت دەکا!

ئەمجار سەعید ئەبووشامیلی چاپخانەچی بە لایەوە شـتێکی زۆر عـەجایب بـوو کـە چـۆن بـە نیوەشەوی تاریک، بە ناو ئەو دارستانە پڕەدا بە تەنیا دەچمەوە ماڵێ و ناترسم؟ دەمگوت: کاکـە! لە دڕندە ناترسم؛ لە بنیادەمی خراپ دەترسم کە بۆ تەماح بمکوژێ و ئـەویش بـە ڕێـدا نـاڕۆم و تووشیان نابم...

لێوژە خەڵکێکی زۆر سادە و بەستەزمانی تێدابوو. ژنێک ئاوی بۆ دێنـاین بـە نـاوی «مێـرێ»، ورچ ببینە و مێرێ ببینە! ئەگەر ئاوی دەهێنا و دەیدی میوانی نامۆمـان هەیـە، کۆڵـوانەکەی بـە سەر دەم و چاویدا دەدا و دەهات.

- مێرێ! ئەوە بۆ وا دەکەی؟

- ئای بە قوربان! ئا شەرمێکم لە میوانان!

مەلایەکی لێ بوو «مەلا نیـسک» - پـێم وایـە نـاوی عەسـڵی «سـەعید» بـوو- ئـەو بێچـارە نەیتوانیبوو دوو سێ سلاوەت و «مەولایەسەللی» لـە بـەر کـا و لـە مەولوودنامـەدا بەشـدار بـێ. سەیدێکی نەخوێندەوار فێریان ببوو، پلاوی مەولوودی دەخوارد و مەلا بێبەش بوو!

گوتیان «مەلا نیسک» چاویلکەیەکی هەیە دە قیمەت نایە! گوتم: مامۆستا دەکرێ ئـەو شـتە عەنتیکەیە ببینم؟

- بەڵێ بۆ تۆ قەیدی نییە.

قوتوویێکی هێنا پڕ لە پەڕۆ، هەر پەڕۆی هەڵکرد تـا گەیـشتە لۆکـە. لـە نـاو لۆکـە، عەینەکـە کۆنێکی دەرێنا لاسکەکەی بەن بوو. ڕاستی قڕانێکی نەدێنا؛ لە مـەلا ببـوە بـت! دڵـم نەشـکاند، گوتم: نیشانی کەسی مەدە! زۆر گەنجێکی بەقیمەتە!

گیایەک بە زۆری لەو ناوە دەڕوێ بە ناوی «گۆرمزە»، زۆر لە ئەسپەناخ خۆشترە. ڕۆژانە بیست فلسم دەدا بە کچۆڵێکی مێرێ، دەچوو چارۆکێک گۆرمزەی دێنا. ڕۆژێکی جومعە بانگم کرد:

فاتمۆکێ وەرە بچۆ گۆرمزە!

مێرێ گوتی: ئەیڕۆ! فەقێ ئایشێ ژنی مەلانیسک دەڵێ جومعان گیا زیکرێ دەکـەن؛ گوناهـە هەڵیانقەنی!

- خات مێرێ! ئەدی بۆچی مانگا و بزنەکانت ناردوونە دەشت گیای بە دەم زیکرەوە بخۆن؟!

بەیانیان «مێرێ» هەر ئاوێکی شەومەندە بوو، دەیبردەوە کانی و لەو سەر ئاوی تازەی دێنا.

- ئاخر تۆ بەو هەورازە هەڵدەگەڕێی ئاوی شەو بۆ دەبەیەوە؟!

- قوربان! فەقێ ئایشێ دەڵێ ئاوی شەو نەچێتەوە ناو کانی شکایەت لای خودا دەکا!

جارێک مێرێ شکایەتی کرد کە ئەگەر تۆ لە ماڵ نابی، پێشمەرگە تەنەکەی بەتاڵم نادەنێ.

- چەندی دەتەوێ بەرە، بەلام بۆچیتە؟

- بە قوربان نیوە ڕۆنی خۆماڵی و نیـوە ڕۆنی شاپەسـند لێـک دەدەم و بـە پـیرەی مێردمـدا دەینێرمە ڕەواندز!

های بە کلکی خێوی! لە هەموو عیراقدا ڕۆنی ڕەواندز بە خـالیس و چـاک بەناوبانگـە؛ کـەچی ئەویش فێڵی تێدا دەکرێ!

بەزمی خۆشمان لە سوورەبان «نزار» ناو، کوڕی «سەبری بۆتانی» بوو. لە کەرکووکەوە هاتبوو. منداڵێکی ١٦-١٧ ساڵە بوو. ڕۆژ تا ئێواری دەگەڵ سـەگەلی نـاو دێ هەڵدەسـووڕا؛ دە باوەشـی دەگرتن؛ ماچی دەکردن. خەڵکی دێ شتیان پێ نەدەفرۆشتین، دەیانگوت گلاو دەبین. هەرچی دەگەڵ نزارم دەکرد، بێفایدە بوو. باوکی لـە خۆشـی زیرەکـی «نـزار» پێـی بـە عـەرزەوە بەنـد نەدەبوو، هەمیشە تاریفی دەکرد.

ڕۆژێک گوتم: نزار لەغەزێکت لێ پرسم: دوو بزن یەکیان ڕووی دە ڕۆژهەلاتە و یـەکیان ڕووی دە ڕۆژاوایە؛ لەسەر باقە گیایەک دەلەوەڕێن. ئەوە چۆن دەبێ؟

قەدەرێک مات ما، گوتی: بزن نابێ، ئەسپ دەبـێ؛ کـە پارویـک هەڵـدەگرێ و ئـاوڕ بـۆ پـاش قوونی دەداتەوە!

گوتم: شتێکی کە پێشوو بیستووتە و زانیوتە بڵێ؛ ئەتۆ ئەوەت دەزانی!

ملی لە سوێند نا کە بە زیرەکی خۆی حەلی کردووە!

نزار کوردی نەدەزانی و کلاسی شەشی خوێندبوو. هـەر زوو گـوتی ئیجـازەم بـدە بچمـە لای باوکم.

- بچۆ بەلام زوو وەرەوە.

چووبوو هەر لە دوورەوە بانگی کردبوو:

- بابه لەغەزێکم بە زیرەکی خۆم حەل کرد!
کە بۆی گێڕابۆوە باوکی جوێنی پێدابوو:
- هەتیو ئابڕووت بردووم!
حاڵی کردبوو کە زۆر هاسانە. نزار شەو نەهاتەوە. بەیانی خۆم لێ تووڕە کرد کە بۆ درۆی کردووە.
گوتی: سەگەلم بۆ هات، بە لایتەکەم لە دم و چاوی خۆم دا، گوتم من نزاری ئاوالتانم، بەلام قبووڵیان نەکرد و نەموێرا بە شەو بێمەوە!
جا نابێ لە بیرمان بچێ کە لایت [چرا قوە] بۆ سەگ لێدرێ لە شەودا، هەرگیز ناوێرن نزیک پیاو کەونەوە.
دەگەڵ نزار بە ڕێدا دەڕۆیشتین، تووشی پیاوێک بووین کووپەلە ترشیاتێکی لە سەر باردا بەستبوو.
- مامۆستا ئەو کابرایە یان ترشیاتەکەی بۆ مالی خۆیەتی، یان بۆ مالی جیرانان، یان دەیفرۆشێ!
گوتم: یانی چوارەمیشی ماوە؟ یان دە قەبری بابی ڕادەکا!
شەوێک لە ژوور دەرکەوت و بەفری دیبوو. هاتەوە گوتی: شتێکی زۆر سەیرە، بەفر لە عەرزدایە و ئەستێرەش لە عاسمان دیارن!
تەختی نوستنم لە ناو چاپخانەدا نزیک کوورە بوو. قەراخی لوولە کوورە لە سەربان دڵۆپەی دەکرد. نزارم نارد هێندێک گڵی تێ پەستێوێ. دڵۆپە وێستا، لەپڕ باوەشێک بەفر و ئاوم بە سەردا کەوت.
- نزار تۆ چت کردووە؟
- مامۆستا دیتم بەفر لە خۆڵ پاکترە، بەفرم تێ پەستاوت!
شەوێک چەند سۆفیلکەیەکی دێ لام بوون. نزار باسی سەگێکی لێ پرسین کە نایبینم، گوتیان کوشتمان.
- ئای خودا ڕەحمەتی بکا جەننەتێ، بە خوای ڕەحمەتی زۆر سەگی چاک بوو!
لە سوورەبان ماوەیەکی زۆر خالیداغای حیسامیشمان دەگەڵ بوو. جارێک مام عەلی پڵاوی لێنابوو، کاکڵەی گوێزی تێ کردبوو. خالیداغا پرسی: ئەوە لە کوێ گوێز دە پڵاو دەکەن؟ من لە جیاتی مام عەلی گوتم: لە ئێران! مام عەلی سوور هەڵگەڕا و بە سەریدا نەڕاند:
- ئاخر ترم شێخاڵی! دوو بست عەرزە و بیست ئاغای هەیە! تۆ کەی دنیات دیوە؟ لە هەموو ئێران یەک کاکڵە گوێز بە بێ پڵاو ناخۆن!
خەڵکی دێ زۆریان من خۆش دەویست؛ دەهاتنە لام و قسەی خۆشم دەگەڵ دەکردن. جارێک چووبوومە بەغدا و خالیداغا لە جێی من بوو. چووبووە سەر بانی پیرێژنێک گوتبووی:
- زولێ! ئەوە بۆچی کەرە و ماستت بۆ مام هەژار دەهێنا و بۆ من ناهێنی؟
- خالیداغا! مام هەژار قسەی خۆشن لۆ دەکا. ئەتۆ وەک بەراز غەزریوی لێن چوویە کونێوە!
خەڵکی گوند هاواریان بۆ هێنام کە خەڵکی «وەڵزێ» هاتوون دارە پاوانەکانیان دەبڕن. مەلا سەید ڕەحمانم نارد، هاتەوە گوتی: دەڵێن دەیبڕین و جوابی کەسیش نادەینەوە. گوتم وەرن ڕێگەیان لێ بگرین. هەرچی هات، بارە دار و بارە بەرمان لێ ساندن، ڕووتمان کردن. پیاوێک بە

سێ بارەوە دەرچووبوو؛ دوور کەوتبووەوە. گوتم سەعید و مام عەلی بچن ئەویشم بۆ بێنن. سەعید ڕایکرد و بە دەمانچە لە کابرا ڕاسا. کابرا تفەنگیشی پێ بوو؛ شەڕی نەکرد و تەسلیم بوو. مام عەلی کە هەموو دنیای بە چیرۆکی خۆی کوشتبوو، زۆر بە شلی دەڕۆیشت. تا سەعید کابرای هێنا، ئەمجار مام عەلی جوێنی پێ دەدا و هەڕەشەی لێ دەکرد.

- مام عەلی مەرگی ئەو سەر و سمێلەت بێ! خۆ نەتوێرا بچیە پێش!

- نا، گوتم دیهگانە، فەکیرە، بۆچی بیکوژم؟!

ئەمجار چوومە «دیلمان» و بە مەلامستەفام گوت وەکیلی تۆ لە وەلزێ ڕێگەی داوە زوڵم لەو فەقیرانە بکەن. ناردی نەعمانیان گرت کە وەکیلەکە بوو. لە تەویلەیان کرد تا بە تکای من پاش چوار ڕۆژ بەریان دا. سووختی ئەو زستانەمان لەو دارە تالانییانە پێک هات.

دەگەڵ مەجید و مەلا سەید ڕەحمان سەفەرێکمان بەرەو «زینوێ» کرد. شەو لە «ناوبەرگە» میوانی مەلا محەممەد ناوێک بووین. بەیانی هەر لە مالان ئاوا بووین، دوو تەیارەی هوکرهەنتەرمان هاتنە سەر. گوتم خۆ بشارنەوە! جێگەکەم ڕووتەن و خیزەشینە بوو؛ لە ڕاست خۆم دانیشتم، قوتووی سیغارەکەم دەرێنا، سیغارێکم پێچاوە و دامگیرساند. گوتم با ئاخر سیغار لە ژیانمدا بکێشم. تەیارە لێیان قرماندم، چەند مەرێکیان لە کەرکە مەرێکی دەوری من کوشت؛ من وەبەر نەهاتم. تەیارە چوون و من بانگم کرد: وەرن بڕۆین! مەجید هات. مەلا ڕەحمان نەبوو. هەرامان کرد، نالەیەکی هات. لەم سەرە چووبووە ناو دڕوە شیلانێکەوە، لەو سەر دەرنەدەهاتەوە. بە لاق کێشان دەرمان کێشا. هەموو دەست و سەر و چاوی بە دڕوە شیلان دەخوێن هاتبوو.

قەدەرێک ئەنوەر دڵسۆزم لە جێگەی خۆم دانا تا لە بەغدا دێمەوە. پێم وایە باسم کرد کە چۆن کومۆنیستێک بوو. ئێستاش لە یەمەنی جەنووبی هەمەکارەیە. ناوی مەلا برایم بوو. کە هاتمەوە، هەرا بوو. کاری بە خەڵکی دێ کردبوو، پووڵی نەدابوونێ. سابوون و پەڕە جغارە و تیغی ڕیش تاشینی پێشمەرگەی بۆ برای ناردبوو. دەرزییەکی بە مریشکێک لە فەقیران دابوو. زۆر زوو گوتم تۆ لێرە مەمێنە. پووڵی کرێکارانم لێ وەرگرتن و دامنێ. مەلا برایم بە سووکایەتی ڕۆیشت.

دەمێک بوو کە لە سوورەبان بووین. هەر دەبوو کە لە دێ دوور کەوینەوە و لە دەشت بڕین. ویستم ئاودەستێک دروست بکەم. مام داودی مێردی مێرێی ئاوهێنمانم بانگ کرد:

- ئاودەستێک بکۆڵە پووڵت دەدەمێ!

تووڕە بوو: عەیب نییە من ئاودەست بکۆڵم؟ هەر ناشزانم کۆی دەکۆڵن!

- مام داود ببەخشە! مەنزوورم ئەوە بوو ئەگەر ئەنوەر (مەلا برایم) بمردایە، تۆ چۆن قەبرێکت بۆ دەکۆڵی؟

- کوا خوا ئەوە دەکا؟ ئەگەر ئەو سەگبابە بمرێ، قەبرێکی لۆ دەکەم قەتی لێ دەرنەچێتەوە!

- دە باشە بڕۆ بیکۆڵە بزانم چۆنی دەکۆڵی؟

قولکێکی زۆر دوور و درێژ و قووڵی کۆڵی کە ئەنوەری زگزلی بە هاسانی تێدا بنێژرێ. وتم دارەڕای کە و کونێکی تێدا بێلەوە، ئەوە بوو بە ئاودەست!

پێشمەرگەیەکمان بە ناوی عەلی -کە خەڵکی ئێران بوو- بە گاڵتە پێیان وتبوو سەید ڕەسووڵی بابی گەورە کوژراوە. ئەویش چل دیناری لە کن سەید ڕەسووڵ داناوە، لە تاوان شێت

بوو؛ دایه کیو. دوای سیٚ ڕۆژ پەیدامان کرد و هێنامانەوە. گوتمان دەینێرینە بەغدا. خزمێکی لە زینوێوە هات گوتی دەیبەمە ماڵە شێخی قەرناقەوێ. عەلیان کە بردەوە، شێخ هاتووە و گوتوویە: ناوی جنۆکەکانت هەڵدە تا بیانکوژم! ئەمن ئەمشەو بە قلیچ (شیر) پێنجسەد جندۆکەی کافرم کوشتووە و بەری بەیان لەو خەزایەدا هاتوومەوە. عەلیە شێت دەڵێ: ئای بە قورت دابا ملئەستووری زگزل! ئەگەر تۆ هێندە مەردی، دە بچۆ ئینگلیس و عەرەبان بکوژە و نەوتی کوردستانمان بۆ بستێنە! شێخ دەڵێ: ئەم هەتیوە کافری دڵ ڕەشە، بە من چاری ناکرێ!

لە دەرفەتێکی‌تردا -کە لە بێخۆلان بووین- بردمە بەغدایە. قەرار وا بوو دوازدە جار لە بەرقی بدەن، پاش شەش جار هەلاتبوو. کە هاتمەوە جوێنم پێ دا:

- بۆ نەتهێشت باش عیلاجت بکەن؟

گوتی: بە خودا ترسام هێندە عاقل بم، بە کاری ئەم ولاتە نەیەم!

جێژنی ڕەمەزان بوو؛ خەبەرم نارد بۆ مەلا قادری قازی گەلاڵە کە بە هۆی جێژنەوە شتێ بنووسە بۆ ڕادیۆ. نامەیەکی دوور و درێژی نووسیبوو؛ کە قەڵەمی کۆپیەی بە زمان تەڕ کردبوو:

«لە مەدینەوە «پوعلوبە» دوازدە ڕۆژە ڕێ چووبووە مەککە، بە پێغەمبەری گوت: مانگم دیوە، فەرمووی: «وەیلون لی پوعلوبە» یانی: وەیل لە بۆ پوعلوبە...». کاغەز هەمووی بەو تووڕەهاتە پڕ کرابۆوە. ناچار جڕم دا و خۆم بێ فتوای قازی گوتم جێژن لە هەموو لایەکتان پیرۆز بێ.

لە سوورەبانەوە لە سەر داوای کاک عەبدولخالق چووم بوومە کارگێڕی ڕادیۆ شۆرش لە «شیناوێ»، لە خوار قەسرۆکێوە. جێگەی تێدا ژیانمان نەبوو. فەعلەمان گرت و چەند ژوورێکمان دروست کرد. ژوورێکم بۆ خۆم کرد؛ زۆر تەنگەبەر؛ بە حاڵ جێگەی دوو تەختی تێدا دەبوو. لە بەرد و قوڕ بوو؛ ژوور و دەری سواغ نەدرابوو؛ هەموو کەلێنەبەرد بوون. مشەممایەکی نایلۆنم بە بەر میچەکەیەوە دابوو کە خۆڵ نەوەرێ. هەوالانی سەر ڕادیۆ زۆر بوون؛ کە دوو لەوانە شێخ عەزیزی شێخ ڕەزای باسەرە، موهەندیسی ڕادیۆو بەرق، لە چیکۆسلاواکیاوە هاتبوو؛ ئەوی‌تر ڕەفیق چالاکی هونەرمەند و گۆینده و نومایشنامەنووس بوو.

کەوتمە سەر ئەو فکرە کە شەرەفنامە بە کوردی تەرجەمە بکەم. بەلام کتێب لە کوێ بێنم؟ سالح مەحموودی بارزانی (خوارزای مەلامستەفا) -کە کرمی کتێبە- شەرەفنامەی فارسی چاپی میسر و شەرەفنامەی عەرەبی تەرجەمەی «عەلی عەونی» و شەرەفنامەی عەرەبی تەرجەمەی «مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی» بۆ هێنام و ملم لێ نا. لە پاش کاری نووسینی کەرەستەی ڕادیۆ و بە بنکە ڕاگەیشتن و نووسینی مەقالات بۆ ڕۆژنامە و شتی‌تر، وەختێکم دەدزیەوە، یا لە بن دارێک، یان شەو لە سەر جێگە، خۆم بە تەرجەمەوە خەریک دەکرد.

بەهاری ١٩٦٩ مەلامستەفا چووبووە گەڕان لە لای دەشتی شلێر و سولەیمانی و لە «ماوەت» ماوەیەک دەمایەوە. ویستم سەفەرێکی بەغدا بکەم. دەبوایە دەربارەی کاری چاپخانەشەوە بازانی ببینم. بە ڕێگەی هەولێردا هاتمە کەرکووک. چوومە کاراژێک گوتم: ترۆمبێل بۆ شەدەلە هەیە؟ کابرای کاراژدار تماشایەکی دەوروبەری خۆی کرد، گوتی: دانیشە و دەنگ مەکە! کە خەڵکی لە دەورە نەما، گوتی: کاکە تۆ قسێک دەکەی باسی سەرە! لەوەتا مەلامستەفا هاتۆتە ئەو ناوە، هەر کەس بەرەو ئەوێ بڕوا دەوڵەت بەهانەیەکی پێ دەگرێ و دەیگرێ. تۆ بۆ دەچی؟

- ڕاستییەکەی دەچم چاوم بە بارزانی بکەوێ.

ناردی کەبابیان بۆ هێنام. ڕاننده‌یەکی بانگ کرد و سرتەیەکی دەگەڵ کرد. گوتی دەگەڵ ئەم

ڕاننده بڕۆ. هاتینه کن «چەمچەماڵ». جاشەکانی جەلال و برایم ئەحمەد لە «بەکرەجۆ»ڕا هێنابوویاننه چەمچەماڵ و له ئوتێلێک دامەزرابوون که له سەر چەقی ڕێگا بوو. نەشموێرا بە ڕاننده بڵێم لێره لامەده ئەو جاشانه دەمناسن. بۆ خۆی زۆر به پەله لە شار دەرکەوت. گوتم: حەزم کرد لات نەدا. گوتی: ئەمین گاراژدار تێی گەیاندم که نابێ جاش بتبینن. گەینە سەر چوارڕێی «تەنیاڵ». ڕەمەزانیش بوو. به کابرای تەنیاڵی سپاردم و ڕۆیشت. چایچی نان و چای دامێ. زیلێکی پڕ له سەرباز هات. دەستی لێ هەڵێنان، گوتی: ئەم خزمەی من تا بەرانبەری سووڕداش بەرن! له ڕێگه تێرمان قسەی خۆش کرد. له بەرانبەر سووڕداش دابەزیم و به پێ ملی ڕێم گرت. دوو کەسی به تفەنگەوەش گەیشتنه من، گوتیان پیشمەرگەین. دوای تۆزێک گوتم: برا من شارستانی و تەنبەڵم ، ئێوه بڕۆن، من وردە-وردە دێم. گوتیان: نەخێر به پێی تۆ دەڕۆین و به جێت ناهێڵین. وانێتبارێک بە ڕێدا هات، پڕ لە ژن و منداڵ و مریشک و قەلەمووونە. ڕایگرت:

- وەرن سوار بن.

له پشت وانێت سوار بووین. نوێژی شێوان گەیینە گوندی «ئۆمەرقۆم». ساحیب کامێون گوتی: ماڵم لێرەیه و بەربانگه؛ میوانم بن!

- پووڵەکەت چەندە؟

- به خوا هیچم لێتان ناوێ. به خۆڕایی سوارم کردوون.

- دە کاکه بمانگەینە «شەدەڵە» نیو دینار وەرگرە!

بردینیه بەر قاوەخانه. له باتی نیو دینار سێ ڕوبعه دینارم دایه. چووینه قاوەخانە. سۆفییەک هات گوتی: فەرموون بۆ تەکیه! شێخ عەبدوڕەحمان بەخێری هێناین. پیاوێکی زۆر عاقڵ، زۆر ڕووخۆش، زۆر کوردپەرەست. لەو وەتاغەی ئێمەی لێ بووین، بە سەتان کتێبی تەفسیر و حەدیسی له سەر تاقه بوو که لەبەر دووکەڵ زەرد و ڕەش هەڵگەڕابوون و دیار بوو زۆر لە مێژە نەخوێندراونەوە.

لێم ڕوونه دەربارەی شێخ و دەروێشی شەدەڵەوە شتهایەکت بیستووە! منیش وەک تۆ:

له زەمانی مەولانا خالیددا، شێخ ئەحمەدی سەردار یەکێک له خەلیفه خۆشەویستەکانی بووە و سەیدی بەرزەنجییە. نازانم کەی تەریقەتەکه له ڕێگەی نەخشبەندی لای داوە، بەلام بەر لەوە بچمە عیراق، «حەمەسوور» ناوێک لەو تایەفه داوای پێغەمبەرایەتی دەکا و ژن و مێردی مریدی ئەو تێکەڵاون و هەموو ژن بۆ هەموو پیاوان حەڵاڵن و کەس گوێ به شەرع نادا و زینایان لە لا گوناح نییه. دەوڵەت حەمەسووری گرت و بردیه حەبسی کەرکووک. به سەتان له مریدان -کە نیشانه و دروشمیان قوڵەدارێکی دەست بوو- چوون له دەوری کەرکووک، ژن و پیاو و منداڵ مانیان گرت، تا حەمەسوور بەردرا. زۆر له مەلایانیش چووبوونه ناو ئەو تەریقەتە. دەیانگوت هەر کەس چەند ڕۆژێک له شەدەڵە بێ، عەقڵی دەگۆڕێ. من خۆم مەلا تەها ناوێکم لە لوبنان دەگەڵ بوو. له نەخۆشخانه مرید بوو. دەیگوت هاوبەشیەکی زۆر زۆر عادڵانه بوو؛ کەس له کەس تێرتر و برسی‌تر نەبوو. ئەو دەمه که من چوومه شەدەڵە، حەمەسوور مابوو؛ بەلام دامودەزگاکە نەمابوو. حەمەسوور لەو بەری دێ که شیوەڵەیەکی نێوان بوو دەژیا. چەند کەسێکی‌تریشیانم دەناسی که ئاغایانه دەژیان و دەگەڵ پێشمەرگەدا بوون. به قسەی «مەلا باقی» -که تاریخێکی زیندووی کوردستانی عیراق بوو- وەختێ بەهائوڵلا له سەرگەڵوو بووە، کاری کردۆته سەر بڕوای

ئەو شێخانە و لە ڕێگەی پێشووی لاداون.

سۆفییەک خزمەتی دەکردین کە لە سەر یەک قرپی دەهاتێ. دیار بوو لە کۆنە مریدەکانی زەمانی جەزم بوون بووە. شێخ عەبدورەحمان دەڕۆیشت، گوتم: خواحافیزیت لێ دەکەین نەوەک نەتبینینەوە. گوتی: دەبێ سبەی نان و چا بخۆن. گوتم: یا شێخ! ئێمە بەڕۆژوو نابین. تۆ پارشەومان بۆ بنێرە و بەرەبەیان دەڕۆین.

دوای پارشێو خواردن بارگینێکی جل کراو حازر بوو. گوتی: سوار بە تا «هەلەدن». گوتم: لازمم نییە. گوتی: تۆ لێم مەبە بە مام حەسەنی فەیلی کە دوێنێ سەرما بردی! کابرای خاوەن بارگین لە ڕێگە گێڕایەوە:

مام حەسەن -کە دوکاندارێکی فەیلی بەغدایی بوو- هاتبوو سەری عەبدولحسێنی کوڕی بدا کە لە هەلەدن بە بنکەی پێشمەرگە ڕادەگا. شێخ عەبدورەحمان لە شەدەلەوە منی ڕەگەڵ خست کە لە کوێستانێ بە تەنێ نەبێ. کاتێ سەرکەوتینە ملەی چیای پیرەمەگروون و مام حەسەن زانی کە من خەلکی سەرگەلووم، هەلەدنیشی لێ دیار بوو، گرنەی گرت کە تۆ بچۆرەوە ماڵە خۆت. هەرچەند گوتم پووڵی تا هەلەدنم ساندووە و کوێستان بۆ نابەلەد خەتەرە، بەهرەی نەدا و بە جنێو لێم جیا بۆوە کە من خۆم بە پیاو دەزانم و و بە تەنیا دەڕۆم. لە دامێنی چیا لێی هەلکردە کرێوە و سەرما بردی.

کە گەیشتینە شوێنەکە، جێ پێ و جێ کەلاکی مام حەسەن لە بەفردا مابوون. دیار بوو زۆری لە کرێوە سەر لێ شێوابوو؛ زۆر لە نزیک ماڵان سەرما بردبووی. بە سەر سەرەخۆشی مام حەسەندا هاتم. میوانی عەبدورەحمان قازی بووم. «مامۆستا هەردی» شاعیر لەوێ بوو. بە داخەوە لەبەر ناهومێدی خۆی مێشکی داخرابوو؛ هەموو شتی لە بیر چووبۆوە. دڵخۆشی دانەوەی من بەهرەی نەدا. بە زۆر وام کرد سەر و ڕیشی بتاشن. پاش نیوەڕۆ چوومە «مالوومە». کابرایەکم بە کرێ گرت بە سواری بمبا بۆ ماوەت. شەو نوێژی شەوانێکی درەنگ گەیینە ناو دێی «ولاخلوو». بەفر بوو؛ سەرماش سەخت. کابرا گوتی: تۆ بچۆ ماڵی مەلا، منیش خزمێکم هەیە. گوتم: ڕەمەزانان میوان خوێنتاڵە؛ دانابەزم. تۆ بچۆ بە مەلا بڵێ میوانێکت هەیە. ئەگەر ڕووی ناخۆش بوو، زوو وەرە دەچینە ماڵە خزمەکەت. هەر چۆنێ بێ شەوێکە، ڕایدەبوێرین. مەلا هاتە دەر و گوتی: فەرموو. ژوورێکی زۆر گەرمی پاک و خاوێنی هەبوو. هەر تماشام دەکا و دەڵێ: حەیفە پیر بووی، بە داخەوە زۆر گۆڕاوی!

- مامۆستا من تۆ ناناسم. تۆش قەت منت نەدیوە؛ لێت گۆڕاوە.

- کاک هەژار تۆ شتت لە بیر چۆتەوە! من ناوم مەلا عەبدوڵلایە. چەند لە سابلاخ پێکەوە ئاشنا بووین و لە کۆمەڵەدا هەواڵ بووین؟!...

کاوێژی ژیانی کۆمەڵەمان کردە شەوچەرە و زۆر خوش ڕابرا. پارشێو کەوتینە ڕێ. چێشتەنگاو گەیمە ماوەت. دوو شەو لای بارزانی و شێخ محەممەدی هەرسین -کە بەرپرسی ئەوێ بوو- مامەوە. پاش دوو شەو دەگەڵ کامیۆنێک بەرەو سولەیمانی ڕێ کەوتم. زۆر جار کامیۆن لە قوڕدا گیری خوارد. بە حاڵەحاڵ، گا بە سواری کامیۆن، گەلێک بە پێ و بە قوڕ شێلان، شەو گەیشتینە قاوەخانەی قەدی چیای «ئەزمڕ». لەبەر سەرما و بێپێخەفی نەمانوێرا بنووین. شەوی مابوو کەوتینە ڕێ؛ مەلا بانگدان گەیینە شار. خۆم کوتایە پاچەخانەیەک، نان و چام خوارد. نەمدەوێرا دەرکەوم؛ شاگردێکم نارد جێگەم لە ترۆمبیل بۆ پەیدا کا تا کەرکووک. بۆ

نەمدەوێرا دەرکەوم؟ لە کوردی جاش دەترسام.

بانگیان کرد: مسافری کەرکووک سوار بن! جێگەم لە پێشەوە بۆ داندرابوو. عەینەکی ڕەشم کردە چاو. گوتم: برا من لە پێشەوە گێژ دەبم. گورجێ یەکێ لە دواوە دابەزی جێگە بگۆڕینەوە. خۆم لە ناوەڕاستی پشتەوە خزاند. لە ڕێگە لە دڵدا پێکەنینم بە خۆم دەهات: سی و ئەوەندە ساڵە بۆ کورد و کوردستان ماندووم و دەردم دیوە و ئاوارەی وڵاتان بووم و حەبس و شەوبێداریم چێشتووە؛ ئێستا وەرە لە عەرەب نەترسی، لە کوردی خوێندەواری هاومەسلەکت بترسی کە بتبینێ، بتکوژێ!... دیسان بە ترس و ئایەتەلکورسی لە چەمچەماڵ دەرچووین. جاشێک کە هات لە ماشینەکەی ڕوانی، خۆم و بەختم نەیناسیم. لە کەرکووکەوە هاتمەوە هەولێر سەری کاک محەممەد (مەم) و تایەر تەوفێقم دا و ئەوسا چوومەوە بەغدا.

وەک دەزانین لە مانگی جونی ١٩٦٧دا شەڕی ئیسرائیل و عەرەب قەوما. ئێمە کە لە شەڕدا زۆر باومان خۆش بوو، پیاوی دەوڵەت هاتن -کە شێخێکی عارەب و فەرماندەی دوو سوپای عیراقی لە هەولێر و کەرکووک بوون- داوایان لە مەلامستەفا کرد کە لەو شەڕەدا یاریدەی دەوڵەتی موسوڵمانی عیراق بدا بە دژی جوولەکە. من لەو مەجلیسەدا حازر بووم. مەلامستەفا گوتی: شێخ عاسی دەڵێی با شیر هەڵکێشین و بچینە جیهاد. زەمانی شیر هەڵکێشان بەسەر چووە. بڕواشم وایە عەرەب دەرەقەتی جوولەکە نایەن؛ کە ئیسرائیل دەوڵەتێکی عەسری و سەنعاتکارە و دنیاشی لاگرە. بەڵام چونکە شەڕی موسوڵمان و جوولەکەیە، من شەڕ دەوەستێنم و موسوڵمانەتی وام ئەمر پێ دەکا کە لە ڕۆژی وا تەنگانەدا نەبمە خەنجەرێک لە پشتەوە لە موسوڵمان دەم و جوولەکەش هەر بیانکوژن... من کە خۆم لام وابوو چاکترین فرسەت هاتووە شەڕەکە گەرمتر کەین و بەغدا ناچار بکەین بەسەر چۆکدا بێ، ئەو جوابەم هیچ بە لاوە پەسند نەبوو؛ بەڵام دەسەڵات چییە؟

فەرماندەی هێزی هەولێر لە ناو قساندا گوتی: نازانم کێ فەرماندەی سوپای ئیسرائیلە؟

بە لەهجەیەکی پڕ لە گاڵتەوە گوتم: مووشی دایانی مەشهوور کە دنیا دەیناسێ چ بەڵایەکە!

سبەی ئەو ڕۆژە -کە وتوویژکەرەکان ڕۆیبوون- من دەستی مستەفا و زاگرۆسی کوڕم گرتبوو، لە پشت گوندی ڕێزان دەمگێڕان؛ مەلامستەفا ڕادەبرد؛ بانگی کردم:

- خەبەر چییە؟

گوتم: خوا شوکر عەرەب و ئیسلامەتییەکەیان زۆر کزە! چوارسەد تەیارەی میسری لە سەر فڕگە سووتاوە و جوولەکە گاڵەیان پێ دەکا.

دەنگی نەکرد و ڕۆیشت. چووبووە گەلاڵە؛ جەوهەر هیرانی لە قاوەخانە گوتبووی: ئیشاللا جوولەکە هەموو عارەبان قڕ دەکەن. گرتیان و دوو مانگیان حوکم دا!

زۆرم حەز کرد کە جوو بە سەر عەرەبدا زاڵ بوون. عەکسێکی مووشێ دایانم لە ژوورەکەم بەرانبەر بە خۆم هەڵواسیبوو.

چەند ڕۆژێک ئاشپەزمان نەبوو؛ حاڵمان شڕ بوو. کوڕێکی عەرەبی پێشمەرگە هات گوتی: من ئاشپەزی چاکم؛ ئاشپەزی بۆ کردین. دوای چەند ڕۆژ گوتی: نەمکەنە گووینده‌ی ڕادیۆ، ئاشپەزی ناکەم! تاقیمان کردەوە، دەنگی بە کار نەدەهات. ئەویش پێی چەقاندبوو هەر دەبێ گووینده بێ. گوتم: ئەبووتالیب! لەوەتا هاتووی جنێو بە کومۆنیست نادەم لەبەر خاتری تۆ؛ عەکسی مووشێ دایانیشم لابردووە. بڕۆ ئازادم کە و هەر نانی وشک دەخۆم!

چەند ماڵە کوردێکی تورکیایی لە عەشیرەتی «قـشووری» لـە دەوری بنکەکـەمان بـوون کـە هەموویان عەولادی پیرەپیاوێـک بـوون؛ ئـەویش ماڵـی سـەربەخۆی بـوو. دەگـەڵ ئەوەشـا کـە کوڕەکانی چوار کەس و پێشمەرگە بوون، شیناوەردیشیان کردبوو.

کوڕێکیان لەگەڵ خوشکێکیدا لە ژوورێک دەژیان، لاوێکی بێگانەشیان وەک ڕەنجبەر دەگـەڵ بوو، شەوانە لەو ژوورە دەنوست. جاری وا هەبوو چەند ڕۆژ هەر ئەو بێگانە و کچەکە بە تەنیا شەو لە ماڵدا دەمانەوە.

دایکی کچ ڕۆژێک هاواری بۆ بنکە هێنا: کچەکەم خوێنرێژی دەکا، ئەوە دەمرێ.

کاک عەبدولخالق جیپێکی پەیدا کرد و بردیە خانێ بۆ سەر حەکیم؛ هێنایەوە. براکانی کچ لـە حەکیمیان پرسیبوو، گوتبووی حامیلە بووە و بەری هاویشتووە.

شەو بە تـەنیا لـە ژوورەکـەم دەمنووسـی، پیرەمێـرد و کچەکـەی هاتنـە ژوور. پـیرە گـوتی: کوڕەکانم بە زۆر ئەو کچەم دەدەن بەو ڕەنجبەرە؛ تۆ قبووڵ مەکە! لەپڕ چوار کـوڕ بـە تفەنگـەوە هاتن دەنگی باوک و خوشکیان دا کە هەسـتن! مـن دەرکـەوتم کـە نەهێـڵم بیانبـەن. قایـشی تفەنگی یەکیانم گرت، بـە دوان ڕۆ هاتنـە قـایش و کێـشایان؛ دەسـتم برینـدار بـوو. هـەرام لـە هەواڵانی مەقەڕ کرد، کەس بە دەنگمەوە نەهات. هیچ دەرفەتیان نەدا و لە دەرکەوە کچیـان بـە تفەنگ کوشت. پیرە مامیش هەلات؛ قاتڵەکانیش هەلاتن.

ژوورەکەم عەرزەکەی پڕ بوو لە خوێن. کە دیتم هەواڵەکانم تـازە پەیـدا دەبـن و بـە دەنگـی تفەنگەوە هاتوون. لاشەکەمان بردە دەوری کانی؛ دایک و خوشکی بە شیوەن بردیانەوە ماڵ. بـە سولەیمانم گوت بزانە ئەو شتانەی خوێناوی بوون لە سەر کانی بیانشۆرەوە. سولەیمان کـە هـەر دە خەیاڵتی ئەو کارەساتەدایە و سەر دۆشەکێکی شـتووە و لـە سـەر پلووسـکی کـانی دانـاوە و خەریکی شوتنی شتی دیکەیە، سەردۆشەک تەپ دە کانی دەکەوێ؛ جا وەرە و هەڵێ! وەیـزانی مردوو هاتۆتەوە سەر کانی!

ژوورەکەم زۆر دیمەنێکی خراپی بوو: لە زەمین ئەو هەموو خوێنە، پەڵەی خـوێن بـە دیـواران هەڵپڕژاوە، جێ گوللە لە دیواران دیارن. هەرچی گوتیان بە تەنیا لێرە مەنوو، چـرام کوژانـدەوە و لە سەر تەختەکەم ڕاکشام. بەلام تا خەوم لێ دەکەوت، کچەکەم دەهاتە خەونەوە؛ دەپاڕاوە کـە: زوڵمیان لێ کردووم، مەزلوومم، خوا هەڵینەگرێ... چەند جار بەو خەونـە ڕاپـەڕیم و زۆری کـار لێ کردبووم. کە دوایی وێ‌کەوتم، پیرە، گەوادێک بووە؛ قـەولی بـەو ڕەنجبـەرە داوە کچەکـەی بداتێ لە باتی شەرتی ڕەنجبەری. دەنگی نەکردووە کە بۆ بـە شـەو لەگـەڵ کچەکەیـدا پێکـەوە دەژین. ئێستا کە کار نەماوە، لێی پەشیمان بۆتەوە و ئەو کەتنەیان گێڕاوە. شکایەتی سووکایەتی بە سەر بنکەی پێشمەرگەم گەیاندە کوڕانی بارزانی. قاتڵەکەیان چەند ڕۆژێکی کەم حەبس کـرد و بەرهەڵدا کرا و هەر بە پێشمەرگەیی مایەوە.

بەهاری ١٩٦٨ بوو، خەبەریان دامێ کە «هێمن» و چەند کەسێک لە لای قەلادزەوە هاتوون و ئێستە لە تەرەفی ماوەتن. هەر خەبەرم دەپرسی و دەستم پێ ڕانەدەگەییشتن. گوتیان هاتوونـە ناو دەشت و بەرەو «وەسان» چوون. دەگەڵ پێشمەرگەیەکدا کەوتمـە پـێ‌وشـوێن. لـە گونـدی وەسان لە ماڵە سەیدی خزمم پرسی، گوتیان چەند لاوێک و سەیدێکی ئیختیاری زۆر پـیر شـەو میوانمان بوون و چوونە دۆڵی باڵەییان. لە گوندی «قەلاتێ» تووشیان بووم. ئای لـەو خۆشـییە! لە پاش بیستوسێ ساڵ دووری، مام هێمنم دیتەوە. بەلام سەید ڕاستی دەکـرد ببـوە ئیختیـار.

جا وەرە چەنە لێدە و باسی دەردی دووری بۆ یەکتر هەڵرێژە و شوکری خوا بکە کە سەرمان گەیشتەوە یەک. سبەی ئەو ڕۆژە بزنێکم کڕی و ئەو دوو جەمەی‌ترمان پێ ڕابوارد. دیار بوو هەواڵەکانی کە حاجی شێخ عەولای کولیجە و خالیدی شێخ ڕەحیمن، دەڵە- دەڵیانە بڕۆنەوە. قەرارمان دا کە ئەگەر ئەوان ڕۆیشتن یەکتر بگرینەوە و پێکەوە بژین. زۆری نەبرد کە «هێمن» هاتە شیناوێ و لە ژوورەکەمدا تەختێکی دانا و بووینەوە هاودەمی هەمیشەیی.

من هێمنم پێ لە هەموو شاعیرانی کورد شاعیرترە؛ بەو شەرتە بۆ خۆی شیعری خۆی نەخوێنێتەوە! شیعرێکی بۆ خوێندمەوە لە سەر شۆرشی نووسیبوو؛ لای وا بوو باش نییە. لێم وەرگرت و لە سەر ڕادیۆ خوێندمەوە، زۆریان پەسند کردبوو. تەنانەت خۆی دەیگوت تا تۆ نەتخوێندبۆوە نەمدەزانی هێندە شیعری چاکە! کە خەبەری هاتنی هێمنم بە مەلامستەفا دا، زۆری پێ خۆش بوو؛ ڕایسپاردم کە تا مومکینە خزمەتی بکرێ و دڵی ڕابگرن.

ژوورەکەمان سەرەڕای تەنگی و تاریکی، ئەوەندەی مشک هەبوو شەوانە خەومان لێ حەرام بوو. بە کۆمەڵ مشک ڕمبازییان تێدا دەکرد. شەوانە لە پاش کاریش چرا زەنبووریمان نەدەکوژاندەوە کە مشک بە ڕووناکی کەمتر دێنە دەر؛ بەڵام خرمە و ڕمبەی مشک دە وەدا نەبوو. ڕۆژێک من دەمنووسی، خرتەخرتێک لە نایلۆنەکەی بن میچ دەهات؛ لام وا بوو باران لێی دەدا. هێمن گوتی: کوا گۆچانەکەت؟ ئەوە مارە بیکوژە! مارێکی جنجیری درێژ کەوتبووە سەر نایلۆنی بن میچ، بە حاڵ دەیتوانی بڕوا کە نایلۆنەکە لووس بوو. گوتم: کاکە ئەوە بولبولی خۆمە نایکوژم! مار هات تا خۆی لە نایلۆن خەلاس کرد و لە دیوارەکەدا نیو میترێک لە بەرەژووری جێ سەرم لە تەختەکە چووە کونێکەوە. هێمن دەڵێ: بیکوژە! دەڵێم نایکوژم. گوتی: یاخوا ئەمشەو پێتەوە بدا، وەک ڕەشکە کا هەڵتئاسێنێ!

- با بە منیشەوە بدا!

تا ڕۆژی دووهەم مارمان نەدیت. جارێک سەری دەرهێنا، نەخێر ئێمە سەیری ناکەین. وردە- وردە سامی شکا؛ هاتە دەر؛ چووە بن میچ. زیکەی لە مشک هەستاند. هەی جانمی تاژیە جنجیر! دەی مشک ڕاو کە! قەت مشکێکی بن میچ نەما. ئەمجار بۆیان هاتە خوار. لە بەر چاوی ئێمە ڕاوی مشکی دەنا و دەیگرت. خوا وەتحەسێنێ، قەت تاقەمشکێکی بۆ دەرمانیش نەهێشت. ورکە نانمان بۆ دەڕشتە بن تەخت، کرتەکرت دەیخوارد. دەچووە ئاو خواردنەوە و دەهاتەوە ماڵەکەی خۆی لە پشت سەرم. زۆر لە مێژ ساڵە بڕوام وایە هیچ مارێک ئەگەر ئازار نەدرێ زیان نادا و لە خۆڕا بە کەسەوە نادا. ئەو مارە بڕواکەی منی ئیسبات کرد. ببوە پشیلەیەکی پاکی خۆشەویستی بێ‌پیسایی و میاومیاو. پاش چەند مانگێک کە ئەو شوێنەمان بە جێ هێشت، پێشمەرگەی «فارس باوە»ی چووبوونێ. باسی ژوورەکەم کرد. فارس باوە گوتی کردوومەتە ژووری خۆم.

- تو خوا کاک فارس مارێکی لەو ڕەنگەی تێدایە، ئاگات لێ بێ نەیکوژن!

فارس زەرد هەڵگەڕا، گوتی: هەر ئەمڕۆ دەبێ چۆڵی کەم؛ چۆن پیاو دەگەڵ مار لە ژوورێکدا دەژی؟!

باسی ژیانی ئەو ڕۆژانەی شیناوێ، هێمن لە پێشەکی شەرەفنامەکەدا زۆر جوانی نووسیوە. چەند جارێک لە شیناوێ زۆر پیس بۆمباران کراین و بە سەلامەت دەرچووین؛ چونکە لە مانگی ٩ی ١٩٦٨دا کە بەعسی هاتبوونەوە سەر کار دیسان شەڕیان پێ فرۆشتینەوە. ڕۆژانە هەر

گرمەی تەیارە و قرمەی شێستیر و زرمەی تۆپان و نالەی بۆمبا بوو.

شەوێک دەوروبەری ڕادیۆ بۆمباران کرا. من لە ژوورێکدا بووم، فانووسێکم لە پێش بوو، دەمنووسی. لاوێک لە ڕیزی موهەندیسەکانی ڕادیۆ خۆی بە ژووردا کرد. من خۆڵ و گڵی سەربانم لە تەوژمی بۆمباوە بە سەردا باریبوو، خۆڵەکەی مێزی نووسینم خاوێن دەکردەوە. گوتی: مام هەژار! لە بۆمبا زۆر ترسام، بە سەر سیمی خاردادا کەوتم برینـدار بووم. بیکە بە خاتری خودا فێرم کە تۆ چۆن لە تەیارە ناترسی؟! گوتم: کاکە من هەر لەشم دژی تەیارەیە؛ وەک سەعات کە دژی ئاو تێچوونە!

مام هێمنم لێ دوور کەوتەوە کە لە گەرما و مێشوولە خۆی ڕزگار کا و بەرەو کوێستان چوو. منیش لە بەر چەند شتێک دڵم لە ڕادیۆ هەڵقەندرا و لە سەر داوای خۆم چوومەوە سەر چاپخانە. ڕەفیق چالاک -کە لە حکوومەتەوە پەنای پێ هێنابووین و کاری ڕادیۆی دەگەڵ دەکردین- هەر خەریکی شەیتانی کردن لە عەبدولخالق بوو. جاری وا بوو خەبەری لە من دەدا کە خاینم. جارێک گوزارشێکی کە لە سەر من و عەبدولخالق نووسیبوو، ڕاست بۆ منیان ناردبۆوە. «دوکتور مەحموود» لە سەری نووسیبوو: «ڕەفیق گوو دەخوا خراپەی ئێوە دەڵێ!» ڕەفیق نامەکەی خوێندبۆوە و چەسپاندبوویەوە و دای بە من.

گوتم: ڕەفیق! ئەگەر عەبدولخالق نەبێ تۆ دەتوانی کاری موهەندیسی ڕادیۆ بەڕێوە بەری؟

- نا وەڵڵا؛ ئەوە بەو نەبێ بە کێ دەکرێ؟

- ئەگەر من نەبم، تۆ زۆر قازانج دەکەی؟ قازانجەکەت کامەیە؟

- خوا نەکا تۆ بڕۆی. بە خوا بە کەس کاری تۆیان بۆ ناکرێ.

- من خراپەم دەگەڵ کردووی؟

- بە عەکسەوە، تۆ لە گیرفانی خۆت زۆرت زەرەر بۆ من کێشاوە و تۆ نەبی هەر ناتوانم دوو ڕۆژ لێرە بژیم.

- دەی برا ئەو کاغەزبازییە و شەیتانی کردنەت لە چییە؟

- کاک هەژار ڕاستت پێ بڵێم: لەو ساوە بوومە جاسووسی سیڕی عیراق وا فێر بووم. ئەگەر ڕۆژێ دوو گوزارش لە سەر خەڵک نەنووسم شەو خەوم لێ ناکەوێ. خۆە فێری بووم؛ بۆم تەرخ ناکرێ!

گەرەکە ئەمە بڵێم کە کوردی عیراقی (خوێندەوارەکانیان) زۆر گوێ بە ئەخلاقی باش نادەن. پیاوی زۆر باشیان تێدا هەڵدەکەوێ؛ بەڵام کەمێک لە ناو زۆری نالەبار و بێباردا. تەبەقەی سادە و کەمخوێندەواری کوردی عیراقی لە کوردی هەموو شوێنەکانیتری کوردستان -کە دیومن- پیاوتر و ڕاستتر و بێفێڵتر و سەخی و خۆڕاگرترن. پیاو هەق بڵێ، زۆر لە پڕایی کوردی ئێران نەجیبتر و بەوەفا و ئەمەگترن...

ماوەیەکیتر لە سوورەبان مامەوە. ئەو جار چاپخانەمان گوێزتەوە بۆ «بێخۆلان» کە جەنگەڵێک بوو لە نزیک «چۆمان». خانووییکمان لە نزیک خانوویێکی کە بۆ کارکەرانی ڕادیۆ کرابوو، بۆ چاپخانە دروست کرد و دەگەڵ کاک عەبدولخالق و هەوالانی ڕادیۆ بووینەوە جیران. جێگەی دەزگای ڕادیۆ و جێگەی چاپخانەش لە کێو لێک نزیک کرابوون. کاری من ئەمجار ببوە دووسەرە: هەم بۆ چاپخانە هەم بۆ ڕادیۆ دەمنووسی و ئیدارەی بنکەی چاپخانەشم لە مل بوو.

مام هێمن ساردی پاییز هاتەوە لام لە چاپخانە و لە ژوورێکا دەژیاین. خانووەکەمان چوار ژوور

و دالانێک بوو. دەرگام بۆ دالان کرد، بوو بە سالۆنێک. سۆپەیەکم لە سالۆن دانا، هەم چێشتی لە سەر لێ دەنرا، هەم ژوورەکانی گەرم دەکرد. لە مەکتەب سیاسییەوە بیستوشەش وانێت داری سووتەمەنی بۆ بنکەی چاپخانە و سیودوو وانێت بۆ بنکەی ڕادیۆ هاتبوو. ئەوان هەشت سۆپەیان دایساند هێشتا دالانیان سارد و ئاشپەزخانەیان لە دەرەوە بوو. نیوەی زستان داریان لە من قەرز دەکرد؛ ئێمە بەهاریش هەر زۆرمان مابوو.

زەوی دەوری خانووەکەم لە خاوەنەکەی -کە خەڵکی گوندی «مەمیخەلان» بوو؛ قەتیش نەچێنرابوو- بە وادەی دە ساڵ بە سی دینار ئیجارە کرد و پووڵەکەمان دایە. لە سەرە بەهارەوە لێی وەخۆ کەوتین: جۆگەمان بۆ کێشا؛ ناردم گوڵی گوڵاویان لە خەلان هێنا؛ بە لەتی زۆر ورد بە دەوری جۆگەدا چاندم. زۆرم داری میوە لێدا، زۆرم مێوی ڕەز لە بەر دەرگا و لە بن دار مازوان چەقاند. بێستانی زۆر چاکمان بە هۆی مام عەلی بۆ هاتە بەر. قەت سێ ساڵی پێ نەچووبوو ببوە بەهەشتێک. کۆتر و کەرویشکم ڕاگرتبوو، هەر دەبوو سەیری بکەی!

هەموو ڕۆژ تەیارەمان دەهاتنە سەر؛ زۆر جاریش بە شەو مەودایان نەدەداین. بەلام فێری ببووین و لێمان ببوە شتێکی ئاسایی. زۆر جاران دەگەڵ کاک عەبدولخالق کە تەیارە دەهات، دەچووینە دەشت و زەبتمان دەبرد، دەنگی بۆمبارانمان زەبت دەکرد.

من لە بنکە نەبووم، شەوێک هەوالانم کابرایەکیان لە کوردی ئێرانی گرتبوو کە لەو ناوە گەڕابوو. هەڵیانپێچابوو، لێیاندابوو، گوتبووی: ڕاستییەکەی ئەمەیە ساواک ناردوومی و دەمانچەی داومێ، ئەگەر مام هەژار بە دزیەوە بکوژم دووسەد هەزار تمەنم بدەنێ...

ڕۆژێک دەگەڵ خالیداغا دەستمان لە جیپێک هەڵێنا کە تا ناوپردانمان بەرێ. جیپ ڕاوەستا و لە دواوە سوار بووین. خالیداغا بە چاو و بڕۆ تێیگەیاندم کە مەعمووری ساواکن. گەینە ناوپردان. گوتم ڕایگرە! پێم وایە ڕاننده نەیبیست؛ هەر ڕۆیشت. دەستم خستە سەر دەمانچەکەم، گوتم ڕایگرە! ڕاوەستا. دابەزین و ئەو ڕۆیشت. خالیداغا گوتی: چا بوو نەیانڕفاندین. گوتم: هەر ئەو جار ڕاینەگرتایە دەمکوشت و گوێم نەدەدا بارزانی ڕازییە یان نا.

شەوێک لە گەلاڵە چوومە ماڵی عەولاغا. ڕەشیدی حەسەنزادەی ساواکی لەوێ بوو. خەڵکەکە حەپەسان کە نەیاندەویست ئەو ساواکییە پێم بزانێ. گوتم: وا دیارە ئەو ئاغایە خەڵکی خانووە قوڕەکانە! بە زمانی خەڵکی سولەیمانی یانی حیزە! دەمبیستەوە کە ڕەشید لە ئێران زۆر خراپی باس دەکردم و دەیگوت وەتەنفرۆشە.

شیعری من قەت بە کەیفی مامۆستایانی مەکتەبی سیاسی نەدەهات. چونکە من لام وا نەبوو عەرەب و کورد برایە و بە هەوای ئەوانم شیعر نەدەنووسی. بەلام خەڵکەکەی دیکە زۆریان حەز لێ دەکرد. ناچار بوون کە لە کۆبوونەوەکاندا ئیعلان بکەن کە شیعری هەژاریش هەیە و بە ئانقەست دەیانخستمە دواوە کە دەیانزانی خەڵک بە چاوەنۆڕی شیعری من بلاوە ناکەن و تا لێم نەبیسن ناڕۆن. ئەوان بە سیاسەتی خۆیان دەکرد و من تەرجومانی ناو دڵی گەلە ڕەشاییەکە بووم.

کاک عەبدلخالق فرستندەیەکی دروست کردبوو بە قەد قوتووە سیغارێکی چکۆلە؛ بە بزمارێک لە ژووری ماڵە خۆی دابوو. هەمیشە شیعرەکانی منی -ئەوی لای مامۆستا سیاسیەکان مەمنووع و باسی دوژمنایەتی عەرەب و کورد و زوڵمی حکوومەتی دەکرد- لەو ڕادیۆ چکۆلەوە بلاو دەکردەوە کە ڕەسمەن نەیاندەتوانی ئیرادی لێ بگرن. ئەگەر گلەشیان لە کاک عەبدولخالق

دەکرد، دەیگوت: ڕادیۆی خۆمە. ئەگەر تووڕەم کەن وەک دەرویش بە سواری کەرێک دەیگێڕم و بۆ خەڵکی لێ دەدەم.

داوام لە مەکتەب کرد دیوانی شیعرەکانم بۆ چاپ کەن؛ جوابیان نەدامەوە. بە بارزانیم گوت؛ ئەمری کرد چاپ بکرێ. ئەویشم لە چاپخانەی خۆمان چاپ کرد. وەرگێڕاوی خەییامیشم -کە لە «سۆنی» تەواو کردبوو- هەر لەوێ بە چاپ گەیاند. لە شەڕێکدا لە دەشتی هەولێر، جاشەکانی جەلال و برایم چوارسەد جلد لە دیوانەکەمیان بە تالان برد و سووتاندیان. ئەوەندەی مابوو بەر نەدەکەوت و زۆر زوو خەلاس بوو. لە ١٩٧٠دا بۆ جاری دووهەم چاپم کردەوە؛ بەو زیادیانەوە کە لە ١٩٦٦ڕا لێم زیاد کردبوو. بەلام بارزانی ئیجازەی نەدا بڵاوی بکەمەوە. چونکە زۆری هجووم بۆ عەرەب و ئێران تێدابوو. لە سەد نوسخەیەکی پتر بڵاو نەکرایەوە.

لەم بەینەدا یەک دوو جار عەبدوڕەحمانی قاسملوو، کەریم حیسامی و برادەرانی دیکەی ئێرانی هاتوچۆیان دەکرد و چاویان بە بارزانی دەکەوت و چەند ڕۆژێک خۆشمان ڕادەبوارد. هاوین ماڵ و منداڵم هاتنە بێخۆلان. خێوەتێکم لەو لای خانووەکە هەڵدا. سولەیمان -کە ناوی عەسڵی «بابەکر» و خەڵکی «گەرگول» و چەند ساڵێک بوو پێشمەرگەی بەردەستی من بوو- کاری بۆ دەکردین. گیا و گژی دەوری خێوەت زەرد ببوو، گوتم: سولەیمان ئاوی لێ نێ با شین بێتەوە و دیمەنی خۆشتر بێ. ئێوارە هاتمەوە ماڵ، هەرا بوو. مەعسووم گوتی: لەو ئاو لە دەشت نانە، سولەیمان پێنج ماری کوشتووە. ناوێرم لێرە بم! گوتم: دە هەر ئەو پێنجە بووە و ئەویش کوژراون. ئیتر تازە مار نەما. وامگوت و خانی گوتی: ئەوەتا مار! مارێک سەری لە بن حەسیرەوە دەرێنابوو. گرتم دە شووشەیەکم هاویشت و گڵم دە پاڵ کرد و سەرقاپی شووشەم بۆ کون کرد کە ڕایگرم. لەپڕ مارێکی‌تر لە لای سولەیمانەوە سەری دەرێنا! سولەیمان ویستی لاسام بکاتەوە، پڕی پێدا کرد و دەستی کێشایەوە. کە من پێکەنیم، حیرسی بزووت و ئەویش گرتی و خستمانە شووشەیەکی‌ترەوە. بەلام هیچیان لە سێ ڕۆژ پتر نەژیان و لە ناو شووشەدا مردن.

سولەیمان زۆر ئەنگێوەی چاک بوو. تەیرێک هەیە لە کوێستانان ناوی کەودەرییە؛ زۆر لە قەلەموونە مێوە دەکا؛ زۆر لە سەر هەستە. هەمیشە لە ناو بەفراندا دەژی؛ کەمتر دەکەوێتەوە بەر سێرەی تفەنگ. سولەیمان یەکێکی لەوانە کوشتبوو. گۆشتێکی زور چەوری هەبوو. شەوێک لە غوڕابی خەودا بووین، تەقەی تفەنگ هات؛ ڕاپەڕین. سولەیمان پشیلە کێوییەکی کوشتبوو کە هاتبووە زگ ئاشپەزخانە.

دوو بەچکە کەویان بۆ لە قەندیلەوە هێنابووم. زۆر زوو وەک مریشک فێر ببوون، دەچوونە دەشت بۆ لەوەڕ و ئێوارە دەهاتنەوە. گوتیان بیانخەنە قەفەسەوە دەخوێنن. جووتە کەوێکی ڕاویان لێ پەیدا بوو. حاجی محێدینی بازرگانی زینوەیی جووتێک قالیچەی دامێ، نەمدایە. ڕۆژێک سولەیمان پێنج کەوی نێری پێ ڕاو کردبوون؛ هەمووی خستبوونە ژوورێکەوە. کەوە کێوییەکان سەری هەردووکیانیان لە قەفەس کۆلیبوو؛ مردن.

لەو دوو کەوانە ڕۆژێک یەکیان بەر بوو، دایە کێو؛ بۆمان نەگیراوە. قەفەسی هەواڵەکەیان لە سەربان دانا. خوێندی، هەلاتووەکە جوابی داوە. قەفەسەکەمان بردە ئەو نزیکە کە کەوە هەلاتووەکە لێی دەخوێند. سەربەخۆ خۆی خزاندەوە ناو قەفەسەکەی! دیار بوو فێری ژیانی زیندان ببوو؛ بە لایەوە ناخۆش نەدەهات.

هێمن ددانەکانی دەسکرد بوون. دەیگوت: ددانم زۆر مابوون؛ دوکتور ئەبریشەمی لە سابلاغ

گوتوویه شاعیری وەک تۆ بە قیمەت حەیفە ددانی خراپ بن! کێشاویە و ددانی بۆ دروست کردووم! بەلام چۆن ددانێک؟ هەمیشە لە گیرفانیدا بوون! دەمی نان خواردن دە دەمی دەکردن و پاش نان خواردن بە بێ شوشتن دەیخستنەوە گیرفانی و لە قسەدا هەر پلتەی دەهات. ڕۆژێکی زستان هەوای ئاغایەتی قەدیم هەلیگرت؛ دەگەل سولەیمان چوونە ڕاو. زۆر گەڕابوون کەروێشکیان دەست نەکەوتبوو، پاش نوێژ هاتنەوە.لەپڕ هێمن گوتی:

- ددانم لە کێو بە جێ ماون، بڕۆن بۆم بێننەوە!

- کاکە بەفر چۆتەوە، ئەو هەموو دنیایە گەڕاون، چۆن دەبینرێنەوە؟

- نەخێر هەر دەبێ سولەیمان بچێ لێیان بگەڕێ!

- مام هێمن تۆ بلێی لە ژوورەوە بەجێت نەهێشتبێ؟!

- ئا، ئا، شێتم؟! یاللا سولەیمان تۆ بچۆ کێو! یەکیش بچێتە گەلالە، کۆنە دەستە ددانێکم لای حاجیەحمەد هەیە بۆم بێنێ!

- بەلێ بچن...

خۆم چوومە ژوور، ددان لە بن سەنیردا بوون! هێنام و هەرام کرد: وەرنەوە! ددان دۆزرایەوە! شەوێک لە سەر جێ ڕاکشابووم. مام هێمن و چەند پیشمەرگە لە سەربان نوستبوون. دیتم گڕەئاگرێک بەرز بۆوە و کوژایەوە. پرسیم: چییە؟ گوتیان هیچ نەبووە. بەیانی زانیم هێمن جغارە بە دەستەوە خەوی لێ کەوتووە و لێفە ئاگری گرتووە و مام عەلی کوژاندوویەتەوە!

پێویستە ئەمەش لە هێمن بگێڕمەوە:

کاتێ هەوەڵجار گەینەوە یەک، شەوانە حەبێکی خەوی دەخوارد کە دەمێکە ئەگەر شەوانە نەیخوا خەوی لێ ناکەوێ. دوکتور گوتی بە حەبی خەوهێن لاوازتر دەبێ. بڕیارمان دا حەبێکی ڤیتامینی بە ڕەنگی حەبە والیۆمەکەی بدەینێ. ساڵێک ڤیتامینم دایە و گوتم حەبی خەوە! زۆر باش خەوی لێ دەکەوت و پەسندی بوو. ساڵەودوا گوتم: کاکە تۆ ساڵێکە تەرکی حەبی خەوت کردووە! خوا شوکور لێی خەلاس بووی. چووبوو خۆی لە دوکتور تووڕە کردبوو کە تۆ و هەژار فێڵتان لێ کردووم؛ گەڕایەوە سەر والیۆمەکەی خۆی!

هێمن ویستی بچێتە بەغدا لای قاسملوو و هەوالانی. بارزانی گوتی: ئازادە بۆ کوێ بچێ؛ بەلام دەترسم دوور لە ئێوە خۆشی لێ ڕانەبرێ. هەر وەخت بێتەوە ئێمە حازرین بۆ خزمەتی. پارەیەکی بۆ نارد و هێمن بەجێی هێشتین. ئەوەش شیاوی باسە: جارێک کە من لە بێخۆلانەوە چووبوومەوە بەغدا، هێمن لە جێی من بە سەر بنکە ڕادەگەیشت. ڕۆژێک کارگەرەکان ببوە شەڕیان. سەفەر گونی مەلا سەید ڕەحمانی بادابوو دڵی بوورابۆوە. شکایەت گەیبووە مەکتەبی سیاسی، ناردبوویان هێمن چووبوو.

- دەی مامۆستا! خەتای کێ بووە؟

- کاکە تا تابلۆی چاپخانە لانەبەن و لێی نەنووسن «خەساس‌خانە» من قسە ناکەم! لەو بە قوڕێ گیراوە، پیاو، پیاو دەخەسێنێ!

لەو چەند ساڵەی پێشمەرگەییدا بە هەزاران ئاشنا و دۆستم بۆ پەیدا ببوو کە بە زۆربەیان زۆر دڵخۆش بووم؛ بەلام بە تایبەتی دەگەڵ «عەبدولخالق» و «فڕانسوا حەریری» -کە موعەللمێکی حەریر و مەسیحی بوو. لەو سەردەمانەدا بە سەر گەلالە ڕادەگەیشت و زۆر لە شۆرشدا موحتەرەم بوو- زیاد لە خەڵکی دی عەلاقەم دەگەڵیان هەبوو؛ پتر لە هەموو برایەک بە گیان و

دڵ دۆست بووین. فەڕانسوام بۆ هەوەڵجار لە بارزان دیت و بووینە ئاشنا؛ لە مەنتیقەی باڵەکیش پێک گەیشتبووینەوە. هەر کارێک من و عەبدولخالق پێمان بوایە، قەت لە پێکهێنانی درێغی نەدەکرد. کاک عەبدولخالق لە «مەلای وەلزێ» دوو کتێبی فتوای شەرعی وەرگرتبوو، دەمانخوێندەوە. تووشی مەسەلەیەک بووین دەربارەی خواردن لە شەرعدا، دەڵێ: «ئەگەر موسڵمانێک برسی بێ، هیچی دەست نەکەوێ، بە شەرع دەتوانێ مەسیحیەک -خۆی یان کوڕ و کچ و ژنی- بخوا!». زۆر جار عەبدولخالق لیستێکی بالابەرزی دەنارد: کاک فڕانسوا! مریشک، گۆشت، عەرەق، مەزە، میوە و چی و چی نەنێری، بیستوومە قەڵەویش بووی، گۆشتت بە پێی فتوای کتێب حەڵاڵ و زەڵاڵە و خۆت ئامادە کە! لە ڕاستیدا فڕانسوا زۆر بە دەرد و مەرگمانەوە بوو. هەرچی لە دەستی هاتبا لە یاریدەدانمان درێغی نەدەکرد.

ڕۆژێک ڕەمەزان بوو، مام هێمن لە هەولێرەوە بەرەو باڵەکایەتی دێت. لە ناو ماشیندا جغارەیەک دادەگیرسێنێ. هەرچی دە ماشینەکە دان -ڕاننەدەش دەگەڵ- بە گژیدا دێن:

- پیرەمێرد! پێت لە سەر لێوی قەبرە! لە خودا ناترسی و بەو ڕەمەزانەتییە ڕۆژوو دەشکێنی؟
- بۆچی کاکە ئێوە پێتان وایە من کێم؟
- چووزانین؟ پیرەمێردێکی و بەڕۆژوو نیت.
- کاکە من فەلەم؛ باوکی فەڕانسۆ حەریریم! کوڕم حاکمە لە گەلاڵە و دەچم سەری دەدەم!
- ئەی، مامە دەبێ بمانبەخشی! نەمانزانی!

هێمن دەیگوت ئەو جار جغارەیان بۆ دادەگیرساندم و دەیانداماندم؛ ئاویان بۆ دەهێنام کە نەوەک حاکمی کوڕم بزانێ و لێیان تووڕە بێ! فەڕانسوا نەقڵەکەی بیستبۆوە و ببوە مایەی پێکەنین و ئێستاش هەر دەڵێ: «هێمنی باوکم!».

هێشتا هەر لە سوورەبان بووم و نەهاتبووینە بێخۆڵان، جارێک نامەی ئەحمەد تەوفیقم بۆ هات کە ئەو چەند ساڵە دوور لە کاروباری سیاسی و دوور لە سنووری ئێران ڕایبواردووە. ئێستاش هیچ هومێدێک نییە کە بارزانی ڕێگە بدا کارێک لە دیوی ئێران بکەین و هەر دێ و دەسەلاتی ساواک لە سەرمان توندتر دەبێ. ئەمجار لەم سنوورە دووردەستەش هیچ حورمەتێکمان نەماوە و بە ئانقەست کاری وا لە وەکیلانی شۆرش دەبینم کە دیارە حەز لە چارەم ناکەن. نەخۆشیشم؛ پشت ئێشەمە. ئەگەر بارزانی دڵی نەڕەنجێ دەمەوێ بچمە خاریج؛ هەم بۆ مداوا، هەم بەڵکو بتوانم کارێک بۆ کوردی ئێران بکەم...

قسەکەم گەیاند و زۆریشم لاگیری لێ کرد. بارزانی گوتی: مەسلەحەتی شۆرشەکەمان وای ویستووە ئەحمەد لەم نزیکانە نەبێ. من دەسپێرم کە بە دڵی ئەو بجووڵێنەوە. ئەگەر بشچێتە خاریج موافقم و چی دەوێ بۆی دەکەم. پاش ماوەیەک لە جوابی نامەکەمدا، پێشمەرگەیەکی ئەحمەد هاتە سوورەبان و بە منی گوت: کاک ئەحمەد قەراری داوە تا سەری مانگ بڕواری چۆڵ کا و بچێتە بەغدایە. چونکە تەواو وە گیان هاتووە و پێشمەرگەی ئەوێ بە سەرۆکایەتی ئەسعەد خۆشەوی، زۆری دەگەڵ خراپن و ژیانی لە تەنگانەدایە. ئەگەر دەکرێ کارێک و چارێک بکەن! بە هەڵەداوان خۆم گەیاندە حاجی ئۆمەران. بە پەلە گوتم دەمەوێ مەلامستەفا ببینم. گوتیان کەسێکی لە لایە؛ ڕاوەستە!

- ڕاناوەستم، هەر ئێستا دەبێ ببینم.

کەسەکە «قالە تەگەرانی» بوو کە دەمبیست دوژمنی ئێمەیە. دیار بوو قسەی شێخ لەتیف

-که به فایقی گوتبوو- ڕاست بوو؛ جاسووسی سێ سەرە بوو. بە تەنیا دانیشتین و دوور و درێژ باسی ئەحمەدم کرد کە حەیفە، زۆر لە ڕێگەی کورد و بە تایبەتی شۆرشی تۆدا زەحمەتی کێشاوە؛ ئێستا بچێتە لای دوژمنانی کوردستان. تا سەری مانگ حەوت ڕۆژی ماوە، وا بکە دڵی بدەنەوە. با نەڕوا. گوتی: تۆ درەنگ خەبەرت زانیوە؛ ئەحمەد ڕۆیوە بۆ بەغدا و لە دەست دەرچووە... تیلگرافێکی بێسیمی نیشان دام کە ئەسعەد بۆی ناردبوو. دوایی کە دەگەڵ دەوڵەت ئاگربەسمان کردبوو، چاوەنۆڕی حوکمی زاتی بووین، ڕۆژێک لە بەغدا تووشی ئەحمەد هاتم. بردمیە مەنزڵی خۆی کە دەگەڵ چەند هەواڵێکی ئێرانی و خزمی خۆی تیا دەژیا. تێی گەیاندم کە هەرچەند لە شۆرش ڕۆیشتووە و دەگەڵ بەعسی بۆتە ئاشنا، بەڵام هەرگیز خەیانەت بە بارزانی و کوردستان بە دڵی ئەودا ڕانەبردووە و ڕاشنابرێ... ئیتر خەبەرم لە ئەحمەد بڕا. لە کێو دەمبیستەوە کە دەگەڵ دەستەی قاسملوو نێوانی خۆش نییە و شەڕە دندووکەی یەکتر دەکەن. گوتیان لە پاش کوودەتای سەرنەکەوتووی «نازم گزار»، زۆر کوردی دۆستی دەوڵەت کوژراون کە یەکیان قالە تەگەرانی بووە، دەگەڵ هەشتا و دوو کەسی‌تر؛ بە تۆمەتی ئەوە کە ئاگایان لە بزووتنەوەی نازم گزار بووە و دەنگیان نەکردووە، بەر گوللە دراون. بیستمەوە کە ئەحمەد تەوفیق گیراوە. ئەفسەرێکی کورد خەبەری دامێ کە لە زیندانی «قصرالظهور»ە. پاش چەند جارێک کە خەبەری گرتنی دەدامێ، گوتی بردوویانەتە زیندانی «ابوغریب» و ئاگام لێ بڕاوە.

جارێک لە کێو لە دەربەند بووم، دوو پێشمەرگە لەو لای منەوە قسەیان دەکرد. یەکیان گوتی: من لە زیندانی ئەبووغەریب بووم. سلوولەکەم دەگەڵ سلوولێکی دیکە کەلێنێکی هەبوو. پیاوێکی تێدا حەبس کرابوو، ڕۆژانە یەکترمان لەو کەلێنەوە دەدواند. دەیگوت نێوم ئەحمەد تەوفیقە، خەبەرم لێ دراوە کە دەگەڵ کارداری سەفارەتی ئەمریکا لە سەفارەتی سویس قسەم کردووە و بوختانێکە بۆم هەڵبەستراوە. هەموو ڕۆژ دیانبردە دەرێ شکەنجەیان دەکرد و بە کەلەلایی دەیانهێناوە ناو سلوولەکەی. جارێک بردیان و نەهاتەوە. وا دیارە کوشتوویانە...

زۆر بەو خەبەرانە دڵم تەنگ ببوو؛ بەڵام دیتم مەسعوود و ئیدریس، کوڕانی مەلامستەفاش بۆ خەبەری نەمانی ئەحمەد زۆر دڵتەنگن. وام لێ مەعلووم بوو کە لە بەغداشەوە عەلاقەی دەگەڵ مەرکەزی فەرماندەیی بارزانی هەر نەپساندۆتەوە و بە خەبەر بۆ ناردن یاریدەی شۆرشی داوە. بە بڕوای من بەعسی هەستیان بەوە کردووە و بەهانەیەکی دیکەیان بۆ تاشیوە و لە ناویان بردووە. ئیتر خوا دەیزانێ... هەر چییەک بێ، من برادەرێکی زۆر خۆشەویست و زۆر ئازا و بەکارم لە دەست دەرچوو...

یەک لەوانەی کە دەگەڵ ئەحمەد چووبوونە بەغدا «مەلا سەید ڕەشید» بوو کە خەڵکی بووبەکتانی لای سەقز بوو. پیاوێکی زۆر پاک و کوردی چاک و زۆریش بە دەست و تفەنگی خۆی ئازا بوو. لە بەغدا لە چینی دووهەمی خانووەکەی من دەژیا. دە پێشداش هەر دەمناسی؛ لە سونێ و زۆر شوێنی‌تر دیتبووم. لە شەڕێک کە دەگەڵ دەوڵەت لە «سەروچاوێ» کرا، ناوبانگی ئازایەتی دەرکرد. ئەو بەینە کە پێکەوە لە ماڵێکدا بووین، هەمیشە زۆر بە ئیحترامەوە باسی ئەحمەد تەوفیقی دەکرد و بە کوردێکی نموونەی دەزانی. مەلاسەید ڕەشید پاش شکانی شۆرش هاتە سەقز؛ بە دارتاشی بەڕێ دەچوو. لە ئینقیلابی ئیسلامیدا لە دەوری دیواندەرە دەگەڵ کۆنە ئاغایان تێک گیرا و بە دوامین فیشەک خۆی کوشت.

وەک باس کرا، بەعسی کە بۆ دووەم جار حوکمیان گرتەوە دەست، زۆری نەبرد لە مانگی ٩ی

١٩٦٨ڕا شەڕیان بە سەردا سەپاندینەوە. ئەو شەڕە تا سەرەتای ساڵی ١٩٧٠ هەر بەدەوام بوو. یاریدەی چەک و کەلوپەلمان زۆر لە ڕێگەی ئێرانەوە بۆ دەهات. دەولەتی عیراق ڕۆژ لەگەڵ ڕۆژ لە کزی و کەنەفتی دەدا. سەدام حوسێن ئیعلانی کرد کە خودموختاری دەدا بە کورد، خۆی هاتە لای بارزانی لە ناوپردان. دەیانگوت شا لەو پێکهاتنە زۆر ناڕازییە؛ بەلام گوێ بە قسەی ئەو نەدراوە. دەست کرا بە کۆبوونەوە و وتوویژ. پێک هاتن کە لە ماوەی چوار ساڵدا حوکمی خودموختاری بە یەکجاری سەقامگیر ببێ. چوار وەزیرمان لە کابینەدا جێ کرانەوە: نووری شاوەیس (وەزیری ڕێگەوبان)، سامی مەحموود (وەزیری کاروباری شیمال)، ئیحسان شێرزاد (وەزیری بەلەدیات)، ساڵح یووسفی (وەزیری مشاور و مدیری ڕۆژنامە و چاپەمەنی).

ڕۆژێک لە چۆمان مەلامستەفا دەگەڵ ئیدریسی کوڕی لە مەدرەسەیەکی ئەم بەرەی چۆم دانیشتبوون؛ بانگیان کردم. گوتی: هەر وا خەڵکە و لە بەغدا و شاران دادەمەزرێن؛ دەمانەوێ تۆش کارێکت بە دڵی خۆت بۆ پەیدا بێ. گوتم: من چەند ساڵە زۆر بە ئازادی ژیاوم؛ گلەییم لە ژیان نییە. حەز دەکەم هەر دەگەڵ ئێوە لە چیا و چۆڵ بم. گوتیان: نا، دەبێ بچی و کاک سامی ببینی. ڕامسپاردووە کارێکت بۆ بکا کە بە دڵی خۆت بێ.

هاتمەوە بەغدا. ڕۆژێک بە ماشینی کاک سامی دەچوومەوە ماڵێ، لە ڕێگە گوتی: من حەولم بۆ تۆ داوە؛ بەلام بەعسی ناتناسن. پێویستە کارێکی وا بکەی وەک شاعیرێکی موحتەرەم - مەسەلەن وەک جەواهیری- بتناسن! هەر بە پەلە، بەیانی ئەو ڕۆژە هاتمەوە شۆرش. لە ناوپردان چوومە لای مەلامستەفا:

- کاکە نەقل ئەوەیە... ئەو هەموو ساڵە دەرد و دەربەدەریم هەر بۆیە بووە دوژمنانی کوردستان نەمناسن و نەیانناسم. قسەی سامی مانای ئەوەیە بە چەند قەسیدەیەک تاریفی بەعس بکەم تا کارێکم بدەنێ! تۆش لای خۆت ڕامنەگری لە بەغدا دەچمەوە عەکاسی کردن.

سەدام بە تەیارەی هیلیکۆپتەر هات. لە حاجیئۆمەران دیسان یەکتریان دەگەڵ بارزانی دیت. ئاجودانەکەی (سەباح میرزا)م دیتەوە کە بەچکە سنەییەک و بەعسییەکی توندوتیژ و ئاجودانی سەدام بوو. وەختی خۆی لە ئیدارەی مەبانی عام پێکەوە کارمەندی قەراردادی بووین و ئێستا ببوە ئەفسەری سێ ئەستێرە. یەکترمان ناسیەوە. سبەی کە سەدام ڕۆیشتەوە، منیش دەگەڵی دە تەییارەدا سوار بووم. دەگەڵ سەباح قسەمان دەکرد، بۆی گێڕاوە کە لە مێژەوە شوناس و دۆست بووین. بە ڕووی خۆشەوە دواندمی و گوتی: لە سەر فەرمایشتی بارزانی ئێمە مانگی سەد دینارت بازنشەستەیی بۆ دەبڕینەوە و خۆشت هەر کارێک دەکەی ئازادی. سەباحیش -ئەگەر ویستت- یارمەتیت دەدا. ئیتر هاتمەوە بەغدا؛ حقووقی بازنشەستەگی بێ شەرتوشرووتی «ناسین» - بە گفتی کاک سامی- بڕایەوە.

یەکیەتی ئەدیبانی کورد لە بەغدا دادەمەزرا کە تێکەڵاو لە ئەدیبانی شیووعی و پارتی و بێلایەن بوو. لە هەڵبژاردنا منیان بۆ سەرۆک کاندید کرد. بۆ ئینتیخابات دەبوو بە ڕەسمی و لە بەر چاوەدێری حکوومەت (وەزارەتی ڕۆشنبیری) دابێ. ساڵۆنی «خولد» دیاری کرا کە لەوێ ئینتیخابات بکرێ. دەبوایە لە حیزبی خۆمان چەند وەزیر و مدیرکول و پیاوی گەورەمان لەوێ بن؛ لەو مەجلیسە گرینگەدا شیرکەت بکەن. دامانناببوو کە قسەی حیزب، قسەی ڕۆژنامەی خەبات، قسەی پیاوانی وەکیلی بارزانی بخوێندرێتەوە؛ بەلام زۆر بە داخەوە زۆرم خۆ ماندوو کرد، کەسیان بە ڕاستی ئامادە نەبوون. دوو کەس لە لایەن حیزبەوە هاتن؛ بەلام لە سەر

نووسینی شتێک بـه عـارەبی نـەیانتوانی دروسـتی کـەن؛ خۆیـان دزیـەوە! مـودیری ڕۆژنامـە و چەندێک لە وەزیر و پیاوە گەورەکان گوتیـان لـە سـەفارەتی کووبـا دەعـوەت کـراوین. ودکـای ئەوێیان پێ باشتر بوو...

لە کاتی هەڵبژاردنا، شیووعی ملیان لە گێرەشێوێنی نا و کەمی مابوو ببێتـە شـەڕ. بـۆ یەکـەم جار لە تاریخی بەغدادا، لە وەختی ڕەئی خوێندنەوەدا چرامان لە سەر کوژاوە. حاکم لە بەر لایت ڕەئیەکانی جوێ دەکردەوە!... من بەر لەوە دەست بکرێ بە ڕەئی وەرگرتن، وتارێکم خوێندەوە کە ئەوە هیچ باسی چاکەی بەعسم نەکرد، ئەوەنـدە توندوتیژ بـوو کـە زۆر کـەس لایـان وا بـوو دەگـیرێم. باسـی ئـەوەم کـرد کـە ئـەو حەقـەی قـەراوە وەریگـرین سـەد یـەکی خـوێنی ئـەو شەهیدانەش نییە کە لە ڕێگەی ئازادی کوردستان دراوە؛ بـەڵام بـە هومێـدم کـە پیـاو عـاقلانی عەرەب ئەو شەرتە بەرنە سەر و چیدی تووشی براکوشتن نەبینـەوە. وتارەکـەم دە دەقیقەیـەک تووڵی کێشا. هەر خۆشم خۆم کردە وەکیلـی بـارزانی و حیـزب و لـە بـاتی ئـەوان تـەبریکم لـە کۆبوونەوە کرد. بە زۆربەی ڕەئی، من بە سەرۆک هەڵبژێرام.

زۆر لەو ئەدیبانە هەر ئەوەندە کارتی ئەندامـەتیان وەرگـرت، ئیتـر چاومـان پـێ نەکەوتنـەوە. ئەوەندەیان بەس بوو شانازی بکەن کە ئەندامی یەکیەتی سەرکەوتنن!

بـۆ جێگـە و ڕێگـە و ئەساسـیە و پێداویـستی یەکیـەتی، کەوتینـە بـاربوو کـۆ کردنـەوە لـە دەوڵەمەندانی کوردی بەغدا. خۆمان تەیار کرد و دەستمان بە کار کرد. زۆرمان زەحمەت کێـشا تا ئیمتیازی مەجەللەیەکمان بە ناوی «نووسەری کورد» وەرگرت. بۆچی زەحمەتمان کێشا؟

کاتێ بەعسی و بە تایبەتی سەدام خۆی هاتـە کوردسـتان، قـەولی دا بـە بـارزانی و مەکتـەبی سیاسی و سەرانی شۆرش کە هەرچی ئێوە بە ئاواتن گیرتان کەوێ، مـن زۆر پترتـان دەدەمـێ. چیتان دەوێ بڵێن تا پێکی بێنم و زیاتریش. کۆبوونەوەی زۆر کرا کە چی لە دەوڵەت بخـوازین؟ لە بیرمە مـن لـە یـەک کۆبوونـەوەدا بەشـدار کـرام، کـە خـاوەن کارەکـانی شـۆرش جگـە لـە مەلامستەفا، هەموویان حازر بوون. باسی کاروباری چاپەمەنی و فەرهەنگی کرا، کە وا ڕۆژنامەمان لە بەغدا بە ئازادی دەردەچێ. من گوتم:

برایان! کابرا دەڵێ هەر چی دەتانەوێ بڵێن! میللەتی کورد زۆر دوورە فەرهەنگە. بـە تایبـەتی لە خوێندەوارانیشیدا کەمیان کوردی دەزانن بخوێننەوە و بنووسن. بناغەی بوون و زیندوویـەتی هەر میللەتێکیش بە فەرهەنگ و گەشەکردنی ئەدەبیات و زمانەکەیەوە بەندە. ڕادیـۆ دامەخـەن! جاران کە جنێوتان پێ بە عەرەب و بەعس دەدا، ئێستا -تا پیاوی چـاکن- تاریفتـان دەکـەین و ئەدەبیاتی خۆشمانی لە سەر بڵاو دەکەینەوە. سەدام دەڵێ ڕادیۆی گەورەتان بە خەرجی زۆرەوە بۆ لە هەولێر دەکەمەوە. هەرگا ڕادیۆی وا لە هەولێر ئامادە کرا، ئێمەش دەچین لـە سـەر ئـەوێ قسە دەکەین؛ ئەوسا ئەوەی خۆتان عـەزڵ کـەن. داوا بکـەن کـە ئەسـتانداری کـورد لـە شـارە کوردەکاندا بتوانێ ئیمتیازی مەجەللەی بە کوردی و ڕۆژنامەی بە کـوردی بـدا؛ دژی سیاسـەتی دەوڵەتی بەعسی تێدا نەنووسرێ. خەڵک فێرە کوردی بکەن و با لە زمـان و ئـەدەبیاتی خۆیانـدا شارەزا بن. داوا بکەن کە هـیچ نـەبێ نیـوەی ڕۆژنامـە و گۆڤـاری عـەرەبی، ئێمـەش ڕۆژنامـە و گۆڤارمان -لە بەغدا و شاران- هەبێ؛ یانی بەشێک بە دوو بەش...

زۆر لە سەر ئەم قسانە ڕۆیشتم؛ بەڵام پێم سەیر بوو کە زۆریـان تـووڕە بـوون و گوتیـان قـەت ئەوەمان بۆ ناکەن.

- کاکە ئێوە داوا بکەن، با ئەوان بڵێن نایکەین.

- نا کاک هەژار! زۆرمان کار هەیە کە بەو شتە بێمانایانە لە دەستمان دەچێ!...

جا کە لە بەغدا داوای ئیمتیازی مەجەللەی کوردیمان دەکرد، دەولەت دەیگوت ئێمە ئیمتیازی سەت و سێزدە نەشرەمان داوە؛ ئیتر جێگە نەماوە! هەر چی دادمان دەکرد کە سەت و سێزدەی بە عارەبی دەبێ چواری کوردیشی دەگەڵ بێ! هەر چۆنێک بوو ساندمان. ئەویش نە بە یاریدەدانی دەولەت، نە بە ئیعلان. ناچار بە باربوو کۆکردنەوە چاپمان کرد. ئەو ساڵە لام وایە توانیمان هەشت ژمارە دەرکەین. کە وا دەبوو، ژمارەیەکمان دەکردە هی دوو مانگ.

لە زەمانی سەرۆکایەتیم لە یەکیەتی نووسەرانی کورددا، «حەمەدەمین مەنگوری» -کە وەختی خۆی لە «سەرا» دەگەڵ حەمە ڕەشیدخان و ئێستا مامۆستا بوو- لە ڕانیە پەیدا بوو.

- فلان کەس! خەڵکی ڕانیە بە عام بە شوێن مەلادا، بە دار و بەردەوە هاتنە سەرم؛ بە هەزار ناری عەلی ڕزگارم بوو؛ هەلاتم. دادم بپرسە!

- چیت لێ قەوماوە؟

- کتێبی «چۆن چوومە مریخ» نووسراوی عەبدوللا بەگی ناهیدم کردۆتە کوردی و چاپم کردووە. مەلای ڕانیە -کۆڵەوەژ لە سەر شان- دەنگی خەڵکی لێ داوم: ئەو کافرە کوفری کردووە! ژن و پیاو لە مریخ نییە. وەرن بیکوژن؛ خەزایە! لە ترسان خۆم نەقڵ کردۆتە «تەوێلە».

گوتم: کاکە پیرۆزباییت لێ دەکەم! مەلا ڕەسوولی سادقی کە شاعیرێک بوو بە ناوی «ئەدیب»، لە پەسوێ مامۆستای کوڕانی قەرەنیاغا بوو. ببوە مریدێکی وشکی خەییام و لای وا بوو تازە مردوو زیندوو نابێتەوە. لە پەسوێ بە فیتە و بەردەباران دەریان کرد. هەر چەند خۆی بە ڕەحمەت چووە، ئێستاش زۆر ئۆمەتی هەیە و بە نیمچە پێغەمبەرێکی دەزانن.

هەر بینا تۆش بوویە شتێکی وا و دەڵێن لە سەر دینی مەنگوڕییە!

شەوێک بە ناو، شەوی شیعرمان بوو. من کە گوایە سەرۆکی یەکیەتیم، خۆم کێشاوە و گوێگرێک بووم. هەر شاعیر و نووسەرە، شیعری یەکێتری هەڵدەسەنگاند. «شێرکۆ بێکەس» شیعرێکی منی خوێندەوە «لە دەمی نەهەنگدا» کە لە دیوانەکەمدا چاپ کراوە، گوتی: ئەمە چیرۆکە بۆ منداڵ نووسراوە؛ ماناشی تێدا نییە. بەلام ڕەنگە منداڵ حەزی لێ بکەن! من وە جواب نەهاتم، تەنانەت سەعید ناکامیش کە دە پێشدا لای خۆم زۆری ئەو شیعرە بە لاوە پەسند بوو، پێشی وا بوو زۆر باش چۆنیەتی ئەمڕۆی کوردم دەبەر دەستی بەعسیدا باس لێ کردووە، دیفاعی لێ نەکردم. هەرچەند خۆم لام وابوو ئەم شیعرەم بۆ منداڵی بیست هەتا نەوەد ساڵە گوتووە، ئەمما دیسان دڵم خۆش بوو کە شاعیر شێرکۆ و گوێگران بە شیعرێکی منداڵانەیان زانی...

دەڵێ «مەیموون بۆ خۆی جوان بوو، ئاوڵەشی لێهات». کە دەگەڵ سەدام هاتمەوە، ساڵح یووسفیش لە تەیارەکەدا بوو کە لە کەرکووکەوە هێلیکۆپتەر گۆڕدرا و بە تەیارەی دیکە هاتین. لە فرووداگاوە دەگەڵ حەردان تکریتی سواری ماشێن بووین کە بمانگەیەننەوە ماڵ. لە ڕێگە حەردان پرسی:

- دیارە هەژار شاعیرێکی بەناوبانگە؛ بارزانی زۆری تاریف کرد.

ساڵح یووسفی گوتی: نەخێر! من لە کورداندا لە هەموو کەس شاعیرترم و ناوبانگم یەکجار زۆرە!

جا کە بزانی ئەو فەقیرە لە عومریدا تاقە شیعرێکی بە ناوی «هەوارە» نووسیوە و ئەویش هەر دەبێ خۆی بزانێ چۆن «میعرێکە» سەیر نامێنی!

سالح یووسفی -کە هەم کرابووە وەزیر مشاور، هەم باشی دەزانی دەم لە بەر عەرەبان پان کاتەوە و کلکەسووتە بکا- نەیدەکرا هێندە تەنازول بکا بێتە یەکیەتییەکەوە کە خۆی ڕەئیس نەبێ، ئیجازەی «کۆمەڵی ڕۆشنبیرانی کوردی» لە دەوڵەت وەرگرت و گورجێ پازدە هەزار دیناریان دایە. هەر شیووعیەکی کەیفی بە ئێمە نەهات لەو کۆبوونەوە.

ئەوانەی کە لە یەکیەتی ئێمەدا بوون، کۆمەڵێک بە ناو دوکتور وەک «عیزەددین مستەفا»، «مەعرووف خەزنەدار» و چەند کەسێکی تر لەو بە ناو گەورە و بە ناوەرۆک وێرانانە بوون کاروباریان هەڵدەسووڕاند. هەرچی ناوی ئەخلاق و فەرهەنگ و ئەدەبە لایان نەبوو. تێک هەڵدەچوون، جنێوی وایان بە یەکتر دەدا کە لە ناو شەلاتییانیشدا زۆر عەیبە! زۆر جار دەمگوت: برا ئیۆە شەرم لە لەقەب و ناوتان بکەن! ئیۆە بە خەیاڵ هەڵبژاردەی هەرە زانای ئەم میللەتەن کە دەبێ خەڵکی ڕەمەکی چاوتان لێ بکا و لێتان فێری ئەخلاق و مەردایەتی بێ. کەچی ئیۆە ئەوندە سووکن و ئەوەندە ئابڕوو بەرەن!... ئیتر دڵم لە هەموو ئەو خوێندەوارە خاوەن ناوانەی کە هیچیان دە باراندا نەبوو ڕەش ببوو، ئاواتم بە ڕەفیقایەتی گوندیە دڵ سادەکانی کورد دەخواست کە لە ڕەفیقایەتییاندا چەند ئاسوودە بووم.

لەم ساڵەدا چوومە سولەیمانی و لە کۆبوونەوەی ئەدەبیاندا -کە لە کتێبخانەی گشتی گیرا- بەشدار بووم وتارم خوێندەوە.

با جارێ باسێکی «سالح یووسفی» بکەم کە بیناسی:

خەڵکی لای زاخۆ بوو. مەلا ببوو؛ ببوە پارتی. زەمانی نووری سەعید گیرابوو؛ جارێکی تر لە زەمانی قاسمدا گیرا. نامەی کە بۆ برایم و جەلال دەنووسی، هەر پاکەتەکەیان دەدیت پێدەکەنین: بزانین کابرا شێتە دەڵێ چی؟! لە کوودەتای بەعسەوە - وەک باسم کرد- سەربەخۆ تەبریکی لە حوکمی تازە کرد؛ بە ناوی کورد و کوردستانەوە! زۆر کابرایەکی دڵساده و ئەحمەقۆکە بوو. هەر بۆ خاتری دوو جار گیرانەکەی بوو کە دەکرا بە هەیئەتی گفتوگۆ دەگەڵ بەعس. وەک گوتم، پاش نامەکەی کە نووسیبووی: «تاهیر یەحیا چای داوەمێ و سوێندی بە قورعان بۆ خواردووم...»، دیسان گیرایەوە و زۆری جەزرەبە درا. ئەمجارەش کرابووە وەزیر موشاور و پاشان ڕۆژنامەی «التاخی» (برایەتی) هەڵدەسووڕاند. بە قەولی ڕەفیق چالاک هەمیشە تەلەفۆن لە لای دەستی ڕاستی و بە گوێی چەپیەوە دەنا! قەت نەبوو قەیتانی تەلەفۆن بە سەر کەپۆی دانەیە! کوڕی خۆی لە بەرانبەری قسەی دەگەڵ دەکرد وەیدەزانی تەلەفۆنە، ئەلۆ ئەلۆی بۆ دەگوت! خولاسە مەڕی پێغەمبەر بوو. وەک ئیمام عوسمان کە لە هەموو هونەریدا هەر دەڵێن زۆر بەدین بوو، ئەویش هەر دەیانگوت پیاوێکی فەقیر و بێئازارە، قەت نەیانگوت لە هیچ کارێک سەری دەردەچێ.

تازە وتوویژی هاتنەوە بەغدا و پێکهاتن لەگەڵ سەدام دەکرا، لە دیلمان بە بارزانیم گوت: بیستوومە سالح یووسفیت بۆ وەزیر ناو بردووە؟

- دەی جا چ بوو؟

گوتم: کاکە! ئەگەر من لە تەرەغە سالح یووسفی دە ڕۆژ لە بەرم بپاڕایەوە، نەمدەکردە گوێلکەوانی دێ؛ چونکە لاقی بیستانی دەشکاند!

جارێک حیسابمان کرد سی‌وشەش کاری گرینگی شۆرشی لە بەغدا لە ئەستۆ بوو، یەک لەوانە تەنزیمی کوردی بەغدا بوو کە ڕەنگە سەدهەزار ماڵ ببێ. ڕەفیق چالاک لە بەر دەستی ئەودا بوو؛ مەجەللەی برایەتی بە کوردی دەردەخست. مەجەلله دەبوو سیاسی بێ. دوو جار دیتم مەقالی سەرەکی باسی «شێخ فەرخ» بوو. چوومە سەری:

- ڕەفیق ئەو گووکاریە چییە؟

گوتی: غەڵەتێکم کرد لە ڕووپەڕێکی برایەتیدا تۆزێک باسی شێخ فەرخم نووسی. سەیداسالح بانگی کردم، گوتی: ئەوە زۆر خۆشە. دایکم بە ڕەحمەت بێ بە منداڵی بۆی گێڕاومەوە. تۆ وەک من دەڵێم وای چاپ بکە! لە داخان من هەموو جار دەیکەمە مەقالی سەرەکی!

ڕەفیق گوتی: ویستم خۆم لای خۆشەویست کەم. دوو کارتۆنی گەورە هێلکەم ناردەوە ماڵی سەیدا. هاتم خۆم نیشان دا کە تەشەککورم بکا. دەنگی نەکرد.

گوتم: ئاخۆ هێلکەکان گەیشتن؟

جوابی نەبوو.

- سەیدا من هێلکەم بۆ ماڵەوە نارد. ئەگەر نەگەیون تا حەمماڵەکە هەڵپێچم.

- زەرتک نینە!

پرسیم لە یەکێک: یانی چی؟

گوتی: دەڵێ زەردێنە نەبوو!

- مامۆستای بەڕێز! خۆ ئەوانە هێلکە مریشک نەبوون؛ هێلکەی کارخانە بوون. لەوانەیە کرێکاری دز زەردێنەیان تێ نەخستبن!

- ها، ڕاست دبێژی! ل بەر ڤێ هەندێ زەرتک نینە!

دەبێ بزانی کە ئەم ئەحمەقە تەواوی ماوەی شۆرش هەمیشە کاری زۆر گرینگی بە دەست بووە. «سەبری بۆتانی» لە دایرەی مخابەراتی نهێنی پۆلیسی عیراق بوو؛ کەس نەیزانیبوو کوردە. ئەخباری زۆر باشی -کە بۆ ئێمە بە بەهرە بوو- دزیوە و ناردوویە؛ کەوتوونە دەست سالح یووسفی. بەلام مامۆستا نامەی سەبری نەسووتاندووە و جارێک لە گیرفانیدا گیراوە و سەبری تا سەر مردن ئازار دراوە و بە هەزاران ناری عەلی لەو ئاگربەسانەدا بەردراوە.

لە کن بەعسیان خراپەی شۆرشیانی دەگوت کە هاتوچۆی ئێران دەکەن و من کە عیراقم زۆر خۆش دەوێ هەرگیز ناچم و نەچوومە ئێران. ماشینی دەنارده ئوردون لای کوردی دەوڵەمەندی ئەوێ کە ئەوە ئی مەلامستەفایە و ماتۆڕی لێ بگۆڕن. خانوویێکی باشی لە بەعسی ساند. لە ساڵی ١٩٧٤ کە شەڕ هەڵگیرساوە، دیسان لە شۆرش زۆر کارە بوو. ڕەمەزانێک دوو هەزار دیناری حەقی باقلاوەی بەربانگی مەلایان لە شۆرش ساند! کە هاتینە ئێران، ئەو گەڕاوە بەغدا و بە ناوی «عیراقم خۆش دەوێ» لە ماڵە خۆی دانیشت. بەعسی - کە دە سەر کەسەوە ناچن - بۆمبایەکیان دە ناو قوتوێکدا بە دیاری بۆ نارد و کوشتیان. لەو ساوە بۆتە مامۆستای پایەبەرزی شەهید لە تاریخدا...

هەر چۆنێک بوو بە هەزار عەزاب و دڵتەنگی، ساڵم لە سەرۆکایەتی یەکیەتی ئەدیبانەدا گوزەراند. لەم بەینەدا دەوڵەت دەعوەتی بۆ ناردین کە وەرن لە کۆنگرەی ئەدیبانی عەرەب لە «ئیربید» لای بەسرە بەشدار بن! گوتم: من ناچم. جێگەیەک باسی کورد و ئەدیبانی کوردی لێ نەبێ، من نازانم تاریفی شیعری عەرەبان بکەم و سلاوەت لە دیداری بەعس بدەم... ناچار

یەکی‌تر لە ئێمە چوو. دیارە ئەگەر بە تەمای یاریدەدانێکی پارەی دەولەتیش بووبین، بە یەکجاری هومێدەکە فەوتا. سەری ساڵی دووەم گوتیان لە هەولێر کۆ دەبینەوە و هەڵبژاردنی نوێ دەس پێ دەکەینەوە؛ بەڵام پووڵمان نییە. پێنجسەد دینارم لە مەلامستەفا وەرگرت کە هەڵبژاردنی ئەدیبانی کورد بەڕێوە بچێ. لە هەولێر زۆر بە حیساب و کیتاب کۆنگرەم ساز کرد. دەیانەویست هەڵمبژێرنەوە؛ لە وتاری پێش دەمی هەڵبژاردنا گوتم: ساڵێکمان ڕابوارد و ئەوەندەش بەرهەممان بوو. برا من نەمتوانی دەوڵەت لە خۆم دڵخۆش کەم. ناشتوانم پووڵتان بۆ لە سەدام بستێنم. حەز دەکەم ساڵح یووسفی هەڵبژێرن کە دەتوانێ پووڵی زۆر پەیدا کا و کاری مەجەللە و مخارجتان پێک بێنێ. ئیتر خۆم خەلاس کرد.

بۆ تۆزێک نموونەی ئەخلاقی هاوکارەکانم، ئەم چیرۆکەش ناخۆش نییە: شەوی دوای هەڵبژاردنی ئەندامانی تازەی دەورەی دووهەم، دەگەڵ کاک محەممەد مەولوود لە باشگایەک دانیشتبووین. ناردمان لە شوێن دوکتور مارف خەزنەدار کە سەرێکمان بدا، گوتبووی: من هەر دووکیانم ناخۆش دەوێ، نایەم! گوتم: عەرزی بکەن پەنجا دینارم لە گیرفاندایە؛ هەرچی بخوات و بخواتەوە لە سەر من! فەورەن هات و زۆر بە ڕووخۆشی دەگەڵی ڕابواردین!

هێشتا هەر ڕەئیسی یەکیەتی ئەدیبان بووم کە دەوڵەت قبووڵی کرد «کۆڕی زانیاری کورد» دابمەزرێ؛ منیشیان دەستنیشان کرد کە ببمە ئەندام. چەند کۆبوونەوەیەکی بۆ کرا. «سامی» - کە وەزیری کاروباری کوردستان بوو- عاشقی ئەوە بوو کە خاوەن کارنامەی دوکتورای زۆر تێ بچن. من زۆرم حەول دەگەڵ دان کە کوردیزانی باشی بۆ هەڵبژێرن؛ نەوەک ئەوانەی دوکتورایان لە زمانە خاریجیەکاندا هەیە. من یەکی وەک حەمەی مەلاکەریم و شوکورمستەفام پێ لە دوکتوراکانی کوردی‌نەزان چاکتر بوو. دیارە قسەی ئەوان لە سەر بوو.

کۆڕ دامەزرا. دە ئەندامی دامەزرێنەری بۆ دیاری کرا:

١- ئیحسان شێرزاد، وەزیری بەلەدیات، کە موهەندیسی میعماری و حقووقییە.

٢- شێخ محەممەدی خاڵ، کە نووسەرێکی مەشهوورە و قازی شاری سولەیمانیەیە.

٣- کاک مەسعوود محەممەد، کوڕی جەنابی مەلای کۆیە کە هەم حقووقی و هەم عالمێکی عەرەبی زۆر بە ناوبانگە.

٤- دوکتور کەمال مەزهەر، کە لە لینینگراد دوکتورای لە سەر تاریخی کورد لە قەڕنی بیستەما وەرگرتووە.

٥- هەژار، کە کرا بە ئەندامی پێنجەم.

٦- دوکتور عەبدوڵلا نەقشبەندی، کۆنە مەلا و ڕەئیسی کوللی حیسابداری عیراق.

٧- دوکتور پاکیزە ڕەفیق حیلمی، کە دوکتورای لە ئاڵمان لە سەر زمان و ئەدەبی عیبری هەبوو.

٨- دوکتور عەبدولحەمید ئوترووشی، کە قازی سوننی بوو لە بەغدا و زمانی کرمانجی دەزانی.

٩- عەلائەدین سەججادی، کە نووسەری «مێژووی ئەدەبی کورد» و زۆر کتێبانە.

١٠- دوکتور ناجی عەبباس، کە دوکتورای لە جوغرافیادا هەیە و خەڵکی کەرکووکە.

ئەم دە کەسە بە ڕەسمی ناوی دەستەی دامەزرێنەر و سەرەکیمان لێ نرا و ڕیاسەتی جمهووری بە بەیانێکی ڕەسمی قۆڵی بۆ لە سەر کێشاین. ئێمە لەقەبی «ئەندامی کارا»مان درایە. زۆر کەسی‌تریش لە خاوەن کارنامەی دوکتور و ڕۆشنبیری کوردمان دەگەڵ خۆ خست

کە لە لێژنە جۆربەجۆرەکانی فەرهەنگیدا بەشداریمان بکەن. هەفتەی دوو یا سێ جار کۆبوونەوە دەکرا؛ کاری فەرهەنگستانمان بەڕێوە دەبرد. «ئەحمەد حەسەن بەکر» چل هەزار دیناری بوودجە بۆ ناردین. ئیحسان شێرزاد - کە ڕەئیسمان بوو، وەکیلی شرکەتی «گولبەنگییان» بوو لە عیراقدا- وای کرد گولبەنگییان عیمارەتێک لە سەر حیسابی خۆی بۆ کۆڕی زانیاری دروست کا؛ کە پتر لە دووسەد هەزار دیناری تێ چوو. چاپخانەیەکی لاینۆتایپمان ساز دا. یەک دنیا کتێبی زۆر بە نرخی لە سەر کورد و شتی‌تر کۆ کردەوە. کتێبخانەی کۆڕی کورد زۆر لە کتێبخانەی کۆڕی زانیاری عارەبان -کە تەمەنی بە چل ساڵ دەگەیشت- دەولەمەندتر بوو. چەند کتێبێکی کوردیمان چاپ کرد.

من شەرەفنامەکەی خۆم -کە دوو جار نووسیبۆوە- نیشان دان چاپی کەن. کێ تماشای کا و ئەگەر پەسەندی کرد لە چاپ بدرێ؟ گوتیان دوکتور ناجی عەبباس. گوتم: ڕاوەستن! ئەوە نووسینی منە. خەییامم چاپ کردووە. ئەگەر ناجی عەبباس توانی پێشەکییەکەی من لە سەر خەییام بە ڕەوانی وەخوێنێ، قبووڵمە. دوکتور کوردی نازانێ! گوتیان ئەدی کێت پێ باشە؟ گوتم: عەلائەدین سەججادی فارسی باش دەزانێ و کوردیشی زۆر باشە. بەرانبەری نێوان مەتن و تەرجەمە بکا. دوکتور کەمال خۆی لە شەرفنامەی تەرجەمەی ڕووسیدا یاریدەی موتەرجیمی کردووە و تەشەککوری لێ کراوە. کاک مەسعوود هەمووتان بە ئەدیبێکی گەورەی دەزانن. هەر یەک لەو سێ کەسە پەسندیان نەکرد بۆم چاپ مەکەن! ئەوان هەر سێ پەسندیان کرد. ئەو جار هەرا لە سەر هەقی تەئلیف پەیدا بوو:

- سەدی دە بدەین؟ سەدی دە لە قازانج یان لە گشت؟

هیچ متەقم نەکرد. قەرار درا سەدی دە لە قیمەتی گشتی وەرگرم. ئیمزا کرا. گوتم: زەرەرتان کرد! ئەگەر جگە لە هیچ حەقێک داوای پووڵتان لە خۆم بکردایە، حازر بووم پێنسەد دینارتان بدەمێ هەر بۆم چاپ بکرێ!

ئیعلان کرا کە کام چاپخانە بە کەمتری دەکا؟ هەر چاپخانەیەک دەیدی دەیگوت ئەم خەتەمان بۆ ناخوێنرێتەوە. بۆ جاری سێهەم ناچار پتر لە پێنج هەزار ڕووپەڕم شەرەفنامە نووسیەوە. زۆر شەوان گوێم لە بانگی سبەینە دەبوو، من هەر دەمنووسی... دەگەڵ چاپخانەیەکی بە ناوی چاپخانەی «نوعمان» لە شاری نەجەف پێکهاتین، بەو شەرتەی کە هەر ڕووپەڕێکی من بە ئیمزای خۆم لە سەری نەنووسم «چاپ بکرێ»، ئەو حەقی نەبێ چاپی کا. دوو فۆرمەیان دەنارده کتێبخانەیەک لە خەیابانی «موتەنەبی»، غەڵەتگیریم دەکرد و دەمناردەوە. جاری وابووە فۆرمەیەکم چاردە جار غەڵەتگیری کردووە. کە دەهات بۆ چاپ ئامادە بێ، خۆم لە بەغداوە دەچوومە نەجەف، ئاخر نموونەم بە چاپکراوی دەدیت. جاری وا بوو دوو شەو لە نەجەف دەمامەوە. گوتیان دوو هەزار نوسخە بێ. زۆرم داد کرد کە پتر بێ؛ گوتیان چەند کتێبمان چاپ کردوون هەزاریشی نەفرۆشراوە. هێشتا چوار فۆرمەی چاپ کرابوو گوتم من پووڵم ناوێ! سەدی دە کتێبم بدەنێ! بە قیڕ و هۆڕ توانیم پێیان بکەم بە دوو هەزار و پێنجسەد نوسخە کە دووسەد و پەنجای خۆم بێ و دوو هەزار و دووسەد و پەنجایان بۆ بمێنێ. نرخی دینار و ڕوبع دانرا کە دەبووە بیست‌وپێنج تمەن. کتێب‌فرۆشی هەولێر و کەرکووک و سولەیمانی نەدیدە کرییان و تا سەدی بەرگ دەگیرا، بۆ ئەوانمان دەنارد. بازاڕی ڕەشی پەیدا کرد؛ زۆر زوو بە پێنج دینار هەر فرکەی دەهات. دووسەت و پەنجا نوسخەی خۆم وەرگرت، دەبوایە بە قانوونی کۆڕ سەد نوسخە

بۆ نووسەر بەخشش بێ؛ نەیاندامێ. لە پاییزی ١٩٧٢ درابوو بـە چاپخانـە، لـە سـەرتای هـاوینی ساڵی ١٩٧٣ تەواو بوو.

دەعوەتێک بۆ کۆڕی زانیاری کورد لە فەڕانسەوە هات کە لە کۆنگرەی ڕۆژهەلاتناسانی دنیادا - کە هەر بە چوار ساڵ جارێک دەبەسترێ- بەشـدار بـین. دوکتـور کـەمال مەزهـەر و منیـان دەستنیشان کرد. بە تەییارە گەیشتینە فڕگەی «ئۆرلی» . خانم «جۆیس بلۆ» دەگـەڵ لاوێکـی سەرخڕ چاوەنۆڕی دەکردین. بیست و حەوت ساڵ بوو برایەکم لە کلاسی دووەمی ئیبتیدایی لـە بۆکان بەجێ هێشتبوو، ئیستا لە فەڕانسەیە و بۆ دوکتورای شیمی دەخوێنێ. بە سەرە خڕەکـەی لە دوور ناسیمەوە؛ بە دیتنەوەی گریـانم هـات. ژیـانی ئـەو چەنـد سـاڵ لێـک هەڵـبڕانەم وەک شریتێکی سینەمایی هاتەوە بەرچاو...

سادقی برام کە بە ناو مەولانای خالی باوکمەوە کرابوو، تەمەنی هەشت مانگ بوو بـاوکم مـرد. من هەم باوکی بووم هەم دایکی؛ چونکە دایکی لە پاش ساڵێک مەرگی بابم، مێـردی کـردەوە و بەجێی هێشت. منداڵێکی زۆر خوێنشیرین بوو. جاری وا هەبوو ژنانی دێ لێیان دەدزین؛ شێت دەبووین تا بۆیان دەهێنایەوە. هەموو دڵ و گیان و ئیمانم بـە سـەر خۆشەویـستی ئـەودا سـاغ ببۆوە... کە ببوە چوار ساڵە، کەمێک دەرسم پێ گوت؛ زۆر زیرەک بـوو. کـە هاتینـە بۆکـان لـە مەدرەسە داممەزراند. هەمیشە لە نمرە کۆکردنەوەی حەوتانەشدا هـەر یەکـەم بـوو. لـە بیرمـە جارێک لە ماڵە «سالحی شاتری» بووم لە سابلاغ، گوتیان سادق لە بۆکان نەخۆشە. لە بیرم چوو کەوش دە پێ کەم؛ بە تای گۆرەوی ڕامکردە دەر. لە کۆلان کەوشەکانیان بـۆ هێنـام و بـە پەلـە خۆم گەیاندەوە لای. شەقی زەمانە وای هەڵداشتم کە سادقم لـە کلاسـی دووهـەمی سـەرەتایی بەجێ هێشت و لێم ببوو بە داخ و حەسرەتێکی گەورە. تـەنیا جارێـک کـە لـە جزیـری سـووریا دەژیام، یانی پاش یازدە ساڵ دووری، نامەیەکی سادقم لە تارانەوە بۆ هات. نووسیبووی: پارەکـە خەبەری تۆیان داومەتێ کە لە «قبورالبیض»ی. باسی خۆی کردبوو کە دوای دیپلۆم وەرگـرتنی، لە دانشگای بژیشکی قبووڵ کراوە، بەڵام چونکە عەبدوڵلای برای دەستی بـاش نـاڕوا و بژیـشکی مخـارج و مـاوەی زۆری دەوێ، وازی هێنـاوە و لـە دارولموعـەلیمینی بـەرزدا دامـەزراوە. ئیتـر خەبەرم لێ بڕابوو. ئەوا دیسان لە فەڕانسە دەیبینمەوە. زۆرم سوپاسی خانم «جۆیس بلـۆ» کـرد کە ئەم دیارییە بە قیمەتەی نیشان داوم.

«جۆیس بلۆ» ژنێکی جوولەکەی فەڕانـسی بـوو کـە بـە منداڵـی لـە میـسر ژیـابوو. عـەرەبی میسریانەی وەک بلبل دەزانی. کاری لە سەر ئەدەبیاتی کورد دەکرد. دەرسێکی باسی کـوردی، لە «سۆربۆن» دەگوتەوە. دەگـەڵ دوکتـور کـامران عـالی بـەدرخان و خانمەکەیـدا - هاتبوونـە ناوپردان لە شۆرش- ببووینە ئاشنا. هاتبووە بەغداش و دەعوەتم بۆ کردبوو. لە کۆڕی زانیاریـشدا چەند ڕۆژێک پێکەوە بووین و دەگەڵ دوکتور کەمال و مندا زۆر نێوانی خۆش بوو. وا بـزانم هـەر ئەویش سپاردبووی کە لە کۆڕی زانیاری، کەمال و من بانگ کەن.

سادق ماڵێکی گرتبوو لە تەبەقەی هەمکەفی خانوویێکی حەوت تەبەقەدا لە نزیک «سۆربۆن». قەرار درا من میوانی ئەو بم. جۆیس خانوویێکی بەتالی پێ سپێرابوو کە خاوەنەکانی بـە سـەفەر چووبوون. ئەویش درا بە کەمال کە لێی بنوێ و پارەی ئوتێل نـەدەین. خوشـکێکی جـۆیس لـە نۆرویژەوە بە ماشێنی خۆیـەوە هـاتبوو. ئیتـر ماشـێنی جـۆیس و خوشـکەکەی - کـە ئـەویش عەرەبی لەهجەی میسری باش دەزانی- هەمیشە دەبەر دەستماندا بوون.

لەو ڕۆژانەدا کە تازە چووم، سادق چاوەنۆڕ بوو ژنەکەی بە منداڵێکی ساواوە بێتە فەرانسا لە تارانەوە. ڕۆژانە دەچووە فڕگە و تا نیوەڕۆ نەدەهاتەوە. ڕۆژێک گوتی: تۆ لە ماڵ بە! تەلەفۆنم کردووە یەخچاڵم تازە کڕیوە؛ لە کار وێستاوە. دوو جار موهەندیس هاتووە لە ماڵ نەبووم. ئەو ڕۆژە موهەندیس نەهات. سادق لە داخان شەقێکی دە یەخچاڵ هەڵدا؛ وە کار کەوت! موهەندیس هات گوتی هیچ عەیبی نییە. گوتی: بەڵێ فێرە شەق تێهەڵدان بوو؛ نەمزانیبوو!

لەم تەبەقەی هەمکەفە حەمام هەبوو؛ بەڵام لە تەبەقەکانی بالا نەبوو. دەیانگوت لە ماڵە فەرانسیاندا حەمام زۆر کەمە. حەمامی وەک وڵاتی خۆشمان نییە. دەیانگوت ئەو هەموو عەترە کە لە فەرانسا دروست دەکرێ و سەدان ساڵە عەتری هەرە باشە، هەر بۆیەیە کە بۆگەنیوی خۆنەشۆران داپۆشێ!

ژن و منداڵی سادق هاتن. ئیتر لە بابەت چێشت و نانیش حەساینەوە. خوا تازە کوڕێکی دابوو بە ناوی «شاهین»، کە من گوتم دەبێ ناوی «شاهۆ» بێ؛ بە ناوی کێوی کوردستان. ژنی سادق، کچی سەید عەبدوڵلای ئەییووبیانی خاوەن دەرمانخانەی مەهاباد بوو؛ کە پیاو هەق بڵێ زۆر کابان و دەستاوخۆش بوو؛ بە ناوی «نوسرەت خانم» کە ئێستاش هەر ژنیەتی و دایکی سێ منداڵانە بە ناوی: «شاهۆ» و «رامین» و «سارا» و لە تاران دەژی.

ڕۆژانە پەنجەرەی کۆڵانم دەکردەوە؛ گوتیان لە فەرانسە کەس پەنجەرە ناکاتەوە. ڕەنگە جیران پێ تووڕە بن! گوێم نەدایە! کەچی چەند ماڵە جیرانێکی‌تریش چاویان لە من کرد و پەنجەرەیان دەکردەوە و هیچ دنیاش خراپ نەبوو!

کە لە سەری کۆڵان باتدەداوە بەرەو میترۆ، دوکانێک جووچکە مریشکی یەک ڕۆژە و دوو ڕۆژەی لێ دەفرۆشرا؛ پشیلەیەکی زەلامی زەردی مل و کلک ئەستوور پاسەوانی جووچکان بوو؛ لە ناو ویترینەکەدا دەنوست. جووچکە بە سەر دەم و چاو و کلک و لاقیدا هەڵبەز-هەڵبەزیان بوو؛ ئەو پرخەی دەهات! ئەگەر کەسێک دەستی لە شووشەی ویترین دەدا، ڕاستەوە دەبوو؛ کلکی قنج دەکرد و دەیەویست بە گژ دوژمنی جووچکاندا بچێ. زۆرم پێ سەیر بوو. زۆر جار لە دیاری دەوێستام.

میترۆی پاریس زۆر دوور و درێژە و زۆر کلکی لێ دەبنەوە؛ بەڵام بە جوانی و ڕێکوپێکی میترۆی مۆسکۆ نییە. شەوانە بە سەدان لە ئاوارە و بێماڵ و حاڵان لە ناو میترۆدا دەنوستن. سادق نەخشەیەکی چکۆڵەی میترۆی دابوومێ کە گوم نەبم. کوێم بویستایە، بە ئیشارە نیشانم دەدا و دەچووم. جۆیس زۆر جێگەی وای پێ دەزانی کە نەهار و شامی هەرزان و بۆ دانشجوویان بوو؛ زۆرمان لەو بەهرە دەبرد. ڕۆژێک دەگەڵ جۆیس بە بەر موغازەیەکدا ڕابردین. لە سەر باڵتۆیەکی ژنانە —کە نازانم کەوڵی چ بوو- نوسرابوو: «سەدوسی هەزار فرانک» کە دەیکردە سێزدە هەزار دیناری عیراقی. جۆیس قسەی دەگەڵ ژنە موغازەدار کرد، گوتی: گوتوومە بۆ وا گرانە؟ دەڵێ: ئەوە بۆ ژنە فەرانسی نییە. ژنێکی ملیۆنێری ئەمریکایی کە دەیبینێ، بە هەرزانیشی دەزانێ و چەکێک دەنووسێ و دەیکاتە بەر!

لە هەموو زمانی فەرانسیدا «سیل ڤو پلێ» فێر ببووم کە یانی «تکایە، خواهیش دەکەم». شەوێک لە میترۆدا سەرم لێ شێوا، هەر چەند سادق گوتبووی پرسیار کردن لە کەس باش نییە و قبووڵ ناکەن، ملم لە پرسیار نا، تا هاتمەوە ماڵ. پرسی چۆن هاتییەوە؟ گوتم: هەشت سیل ڤو پلێم خەرج کردووە!

به ڕاستی که دەڵێن پاریس بووکی جیهانە، ڕاست دەکەن. شارێکی زۆر جوانە؛ پڕە لە باخچە و سەیرانگا. شینایی و کەسکایی ئەوێم پێ لە کەسکایی گیا و مێرگی وڵاتی‌تر کەسک‌تر دەهاتە بەرچاو. لە جوان کردنی شاردا هیچ درێغی نەکراوە و بووکی ڕازاوەی خەیاڵە. جار و بارە لە هێندێک شوێن تووشی خانووی ڕەش بە دووکەڵ، دیواری ناقۆلای نیوە ڕووخاو دەبی؛ بەڵام زۆربەی شارەکە زۆر جوان و پاک و خاوێنە. قاوەخانەی یەکجار زۆرە کە لە شوێنانی‌تر وا نییە. بە تایبەتی لە نزیک دانشگای سۆربۆن هەر یەکجار زۆر بوو. تا ماندوو دەبووم دەچووم قاوەیەکی تورکیم دەخواردەوە و ئیستراحەتم دەکرد.

کۆنگرە بۆ حەوت ڕۆژ دامەزرا. لە هەموو دنیاوە زانایانی ڕۆژهەڵاتناس هاتبوون. شکڵی زۆر سەیرت دەدی. ئیوا هەبوو کراسێکی ئاودامانی سوور بە ڕەنگی خوێن دە بەردا، پێخواس، سەرقژن! هی وا هەبوو بەشی بەرماڵی مزگەوتێکی کردبووە مێزەر! کەشیشێک هەبوو بە ناوی «تۆما بوا»، چەند ساڵان لە لوبنان ژیابوو؛ عەرەبی باش دەزانی. لە لایەن زانایانی فەڕانسییەوە زۆر بەقەدر بوو. ئەو پیاوە چەند ساڵ بوو ژیانی خۆی بۆ خزمەت و یاریدەدانی گەلی بەدبەخت و کڵۆڵی کورد تەرخان کردبوو؛ چەندین کتێبی نووسیبوو؛ لە ناو عالمانی دەرەوەشدا ناوبانگی هەبوو. پیرێک بوو ڕیش سپی، زۆر جوان و بە سەر و سیما. کلیسایەکی بە دەستەوە بوو لە پاریسدا. ئەو پیاوە چاکە خۆی لێ کردین بە کەس و کار. «پرۆفیسۆر لازار» ناو کە لە سۆربۆندا زۆر دەستی دەڕۆیشت و زۆر پیاوماقووڵ بوو؛ فارسیشی دەزانی، بە ڕاسپێری «تۆمابوا» قەولی پێداین کە کارێکی وا بکا ئێمەش بتوانین خۆمان وەک گەلێکی سەربەخۆ نیشان بدەین. ئێمە نوێنەری هیچ دەوڵەتێک نەبووین. گەلی کورد لە هیچ دنیایە بە ڕەسمی نەناسراوە؛ هەقمان نییە بە ناوی عیراق یا ئێران قسە بکەین؛ کە ڕۆژهەڵاتناسانی تورک و ئێرانی و عیراقیشی لێ بوون. بەڵام نفووزی کەشە «تۆما بوا» و ماندووبوونی «جۆیس» و بەزەی «پرۆفیسۆر لازار» بەرانبەر بە کورد، کارێکیان کرد کە ڕۆژێک لە سەعات نۆڕا تا دوازدە، جەلسەیەکی بە تەنیا تایبەتی کورد ڕێک بخرێ و هاواری کورد بکرێ. حەولمان دا تا بتوانین زانایانی کوردی زۆر لێ کۆ کەینەوە کە قەدرێکی پتری هەبێ. گوتیان «دوکتور کامران عالی بەدرخان» لە جەنووبی فەڕانسایە و ژنی نەخۆشە. «دوکتور مەکینزی» ئینگلیسیمان هاتە لا، کە زۆر کوردی‌زان و شارەزای کار و بار و حاڵی کوردستانە. «دوکتور شەفیق قەزاز»، «دوکتور محەممەدی وەرزێر» خەڵکی سولەیمانی، ژنی وەرزێر کە کیژێکی چیکۆسلواکی و کوردی‌ناسێکی باش بوو، دانشجوویەکی عیراقی بە ناوی مەزهەر، سادقی برام، کەشیش «یووسف مەتا» - کە خەڵکی سولەیمانی بوو- ساز بوون.

بە جۆیسم گوت: دەڵێن دوکتور محەممەدی موکری ئێرانی لە پاریسە؛ با بەویش بڵێین.

وەک بە دە کەسان قدیلکەی بدەن لە پڕمەی پێکەنینیدا و هەر خاو نەدەبۆوە.

- جۆیس گاڵتەم نەکردووە، بۆ پێدەکەنی؟

- مالاوا لەوە جۆک خۆشتر چۆن دەبێ؟! دوکتور موکری نەخۆشی خەیالات و ئەوهامە. دەردی ئەو لە موعالەجە دەرچووە؛ بە کەس چاری ناکرێ؛ لە سێبەری خۆی دەترسێ. هەر کەس زەنگی دەرکەی لێدا یان تەلەفۆنی بۆ بکا لای وایە هاتوون بیکوژن! خۆی لە حەوت کوناندا تاقەت دەکا. جنێوی گەورە لای ئەو ئەمەیە کە بڵێن تۆ کوردی. ئێستا چۆنت ئەو قسە قۆڕە وە بیر هات کە ئەویش لەم کۆبوونەوە بەشدار بێت و دیفاع لە گەلی کورد بکات؟!

مەقالێکم نووسیبوو کە بیخوێنمەوە؛ سادق بە فەڕانسی تەرجەمەی کرد. جۆیس و تۆمابوا هەر چەند زۆریان پێ سەیر و دڵتەزێن و ئیحساس بزوێن بوو، بەڵام گوتیان بۆ ئەو کۆبوونەوە دەس نادا. پێویستە دەربارەی گەلێکی شەرقی بە جۆرێک کە نەزەری ڕۆژهەڵاتناسان بەرەو خۆی بکێشێ قسە بکرێ. لە ساڵۆنێکی سۆربۆن کۆ بووینەوە. زۆر لە عولەمای ڕۆژهەڵاتناس هاتبوون گوێمان لێ بگرن؛ کە پرۆفسۆر لازار پێی ڕاگەیاندبوون. کەشە تۆمابوامان بە ڕەئیسی کۆ بوونەوە هەڵبژارد. بەیاناتێکی زۆر عالمانە و دڵسۆزانەی دەربارەی کورد و کوردستان گوت. دوکتور کەماڵ مەزهەر بە زمان ئینگلیسی دەربارەی تاریخی کورد و شەڕەکانی ئازادیخوازی قسەی کرد. زانایەکی ورگزلی تورک هەستا گوتی: لە تورکیا کورد و مەسەلەی کورد نییە؛ هەموو تورکن و بێگانەی تێدا نییە! دوکتور کەمال مەزهەر جوابی دایەوە کە لە تورکیادا هەموو کێوەکان شایەتی بوونی ملیۆنها کورد لە تورکیەن. کابرای تورک دەستی هەڵێنا، ئیجازەی خواست دیسان قسە بکا. تۆمابوا بە لەپی دەست ئیشارەیەکی زۆر سووکایەتی هێنی بۆ کرد کە ئیجازەت نییە. بۆ خۆی گوتی: چۆن پێم وابێ ئەم کابرایە عالم و ڕۆژهەڵاتناسە؟ یان پێم وا بێ دەرسی خوێندووە؟ من ئەگەر نەڵێن تەعەسسوب بە خەرج دەدا، دەتوانم بڵێم لە تورکیادا تورک هەر نییە. حەیفە پیاوی وا نەزان لە کۆبوونەوەی عیلمیدا بەشدار بێ! کابرای تورک هەستا و ڕۆیشت. بە عەرەبی، تۆمابوا بە منی گوت: ئەو سەگە چۆن لە ڕووی هەڵات گووی وا بخوا؟ ئینکاری شتێک بکا کە لە ڕۆژ ئاشکراترە؟! زۆر لە هاوبەشان قسەیان کرد و جەلسە تەواو بوو.

ڕۆژی ئاخری کۆنگرە –کە هەموو میوانان و خانەخوێی فەڕانسی لە ساڵۆنێکی گەورە کۆ ببوونەوە– کاروباری کۆنگرە و بڕیارەکانیان ڕاگەیاند. لە سەر تریبوونەوە ئیعلان کرا کە میوانانی کورد لە جەرگەی زانایانی ڕۆژهەڵاتناسدا بە ڕەسمی ناسران و ئیدارەی سۆربۆن قەراری دا مەرکەزێک بۆ پەرەپێدانی تاقیق لە سەر مەسەلەی کورد و ناساندنی کوردستان و گەشەدان بە فەرهەنگ و تاریخی، لە سەر بودجەی خۆی بکاتەوە و کوردیش وەک میللەتی‌تر حیسابی بۆ بکرێ. ڕاستی سەرکەوتنێکی گەورەمان دەس کەوت؛ ئەویش لە سایەی تۆمابوا، پرۆفسۆر لازار و جۆیس بلۆ بوو. هەزار ڕەحمەت لە تۆمابوا کە دەمێکە وەفاتی کردووە؛ بەڵام بیستوومە پرۆفسۆر لازار و جۆیس شوکور ماون. دەیانگوت پرۆفسۆر لازار پتر لە پازدە زمان دەزانێ، کە بە فارسی قسەمان دەکرد گوتم: خۆزی کوردی فێر بای! گوتی: لە وەتا ئێوەم دیوە زۆرم ئارەزووە زمانەکەتان فێر بم. ئەوا جارێ خەریکم زمانی ژاپۆنی فێر دەبم؛ پاشان خەریکی کوردی دەبم.

لە کۆنگرەدا جایزەی کۆنگرە درا بە کابرایەک، سووری سەر و دم و چاو بێتووک، دەتگوت چەوەندەری سوورە و پاک کراوە! شکڵێکی زۆر ناشیرنی هەبوو؛ تەنانەت برۆشی مووی پێوە نەبوو. کابرا جوولەکەیەک بوو؛ هەر لە کەتیبەی قەبرانەوە خەت و زمانی فینیقی ساز دابۆوە و کردبوویە کتێب و مردووی سێ–چوار هەزار ساڵەی زیندوو کردبۆوە. ئەوەندەی بۆ لە چەپڵە درا نەبێتەوە.

حەوت ڕۆژی کۆنگرە نانی نیوەڕۆژەمان لە سەر سۆربۆن بوو؛ دەچووینە ڕستووراندێک و پارەمان نەدەدا. ڕۆژێک کە لە ڕستووران هاتمە دەر، «فەردیناند میش» چاوەنۆڕی دەکردم. یەکترمان ماچ کرد و لە قاوەخانە دانیشتین. فەردیناند میش لاوێکی خەڵکی «لوکسەمبورگ» بوو؛ زۆر عاشقە کورد و کوردی بوو. چەند جارێک لە شۆرش دیبووم. کرمانجی وەها دەگوت کەس نەیدەزانی کورد نییە. تەنانەت جارێک گوتی: ئێوە کە پێشمەرگەم ڕەگەڵ دەخەن بۆ

سەفەر، هیچ خزمەتم ناکەن و جوابم نادەنەوە؛ چونکە لایان وایە منیش کوردێکم وەک ئەوان! ئەو لاوە چووبووە کوردستانی تورکیە؛ جەندرمە گرتبوویان؛ بردبوویان لە زیندانی واندا حەبسیان کردبوو. کوردی زیندانییان لێ فێر کردبوو کە ئەوە کافرە! لێیدەن خێرە! کوردەکان زۆریان لێدابوو؛ پشتیان شکاندبوو. بەختی ئەو، زیندانیەکانی کورد دوو دەستەی دژ بە یەکن. دەستەکەی‌تر لە ڕقی ئەوانە، لە سەریان کردۆتەوە و پارازتوویانە. بۆچی گیراوە؟ چونکە چەند کتێبێکی کوردی لێ گیراوە. لە پاشان کە زانیویە کەس بە دەنگییەوە نایە، نامەیەکی بە ئینگلیسی لە ئەستانداری «وان» نووسیوە: ئێوە منتان گرتووە، نازانن من کێم. شەرت بێ وا بکەم دەوڵەتی گەورەی من بەزمی سەگتان پێ بکا! دەیگوت: وا دیار بوو ئەستاندار نەیدەزانی لوکسەمبورگ لە دەوڵەتە گەورەکان نییە و نفووسی بە حاڵ دەگاتە چوارسەد هەزار. ترسا و عوزری لێ خواستمەوە و بەریان دام. هاتمەوە لوکسەمبورگ شکایەتم لای وەزیری دەرەوە کرد. وەزیرەکەمان -بەرازەکە مەزنە!- گوتی تۆ کێشەمان بۆ ساز دەکەی! سالێ بایی نیوملیۆن دۆلار سەودا و مامڵەمان دەگەڵ تورک هەیە. کەنگێ ئەو کوردەی تۆ دەڵێی مەزڵوومن توانیان سالی بایی شەش سەد هەزار دۆلار مامڵەمان دەگەڵ بکەن، دەڵێم هەقتە و لە سەرت وە جواب دێین...

جا «فەردیناند» هاتووە لە پاریس منی پەیدا کردووە، هەڵی‌پێچابووم دەبێ بچینە لوکسەمبورگ دایکم شێوت بۆ لێنێ!

- کاکە فەردیناند! پیاو شەش سەد کیلۆمیتر بۆ شێوی دایکت سەفەر ناکا!

فەردیناند گوتی: خەریکم فارسی لە لوکسەمبورگ دەخوێنم تا بچم لە ئەفغانستان بگەڕێم.بەلام مامۆستاکەمان کوردێکی بیژووە!

- بە چی دەزانی؟

- ڕۆژێک وشەیەکی کوردی گوت.گوتم: ئەوە کوردییە، تۆ کوردی؟ گوتی: نا، فارسم؛ بەلام تۆزێک کوردی فێر بووم.گوتم: فارس بە لایەوە عەیبە فێری زمانی کوردی بێ. تۆ کوردی و لات وایە عەیبە ڕاستی لە خۆت بڵێی. ڕاستی ئەویش بەرازەکە!

ڕۆژانی دوای کۆنگرە و ڕۆژانی پێش کۆنگرە بە پاریسدا دەگەڕاین. چووینە «بورجی ئیفل»، چووینە «کاتدرالی نۆتردام». لە نۆتردام کۆتەڵی کەشەیەکم دیت لە زێڕ بوو. بە خوشکی جۆیسم گوت: ئەوە کۆتەڵی مامی خۆمە! دەبێ بیسێنمەوە! هەرای لە جۆیس کرد:

- وەرە! کەشە فلان مامی هەژار بووە!

جۆیس گوتی: ئەحمەق! هەژار گاڵتەت پێدەکا؛ تۆ لێت بۆتە ڕاست!

چووینە مەقبەرەی ناپلیۆن. لە جیاتی هەڵوا و خێرمان بدەنێ، یەکی سێ فرانکیان پووڵ لێ ساندین! ڕاستی مەقبەرەیەکی دیدەنییە. چەک و ئەسپابی سەربازانی ئەو زەمانە وەک خۆی ڕاگیراوە. چووینە مووزەی «لووڤر»، چەند سەعاتێکی تێدا گەڕاین کە لێم ڕوونە مانگێکی دەوێ تا ئەو ئاسەوارە هونەرییە ببینی.

ڕۆژێک تووشی کاروانێکی قەرەچی بووین لە نزیک چۆمی «سێن». چەند کەرێکی بە کورتان و چوار ئەسپی چکۆڵەی تۆپەڵ کە گەورەترەکەیان نەدەگەیشتە ئەستوورایی ڕانم. ئەسپێکیان لەوانە عەرابەیەکی تێخرابوو؛ پێیان بوو. زۆرم لا سەیر بوو. پرسیمان، گوتیان: ئەم جسنە ئەسپە هی سکۆتلاندە. ئەو کەر و ئەسپ و عەرابە، پاریسی بۆ سەیران سواری دەبن و پووڵمان دەدەنێ.

به سادقم گوت: دەڵێن لە لەندەن مووزەی «مێو» هەیە؛ گوتی لێرە نییە. ڕوانیە کتێبی شارەزای پاریس، گوتی هەیە و من نەمزانیوە. چووینە «مووزەی مێو» کە بە مووزەی «مادام بواری» بەناوبانگە. هەتا بڵێی سەیر بوو. یەکجار زۆر لە پیاوانی تاریخی و دەستەلاتداریان لە مێو دروست کردووە. تەنانەت شا و شاژنی ئێرانیشی لێ بوو. شاعیرانی مەشهووری فەڕانسە و زۆر لە پیاوانی تاریخیمان دیت. دەچووین سەیری کۆمەڵێک بکەین کە لە پشت شووشەوە بوون؛ پاسەوانێک لەوێ وێستابوو؛ تەواو زیندوو. تەنانەت وردە مووی پشتی دەستی دانە بە دانە دیار بوو. زەق تماشای دەکردین. کەچی ئەویش هەر کۆتەڵی لە شەم بوو! کابرایەک لە سەر نیمکەتێک ڕۆژنامەی دەخوێندەوە؛ سادق لێی پرسی بە کوێدا بڕۆین؟ ئەویش هەر بە مێو دەرچوو! هەموو شتمان لێ ببوە مێو! ئەوجار بێ پرس بە لای کۆتەڵێکی مێودا ڕۆیشتین. کەچی گوتی: بێرەدا قەدەغەیە! ئەویم پێ زۆر سەیر بوو.

دار خەیزەرانێکم دیت لە باخچەیەکدا، پتر لە شازدە میتر بەرز و قەف-قەف، کەسک، قەت ڕووشێکی تێدا نەبوو. داری دەوری خەیابانی شانزەلیزەم زۆر پێ جوان بوو. کە ڕوانیم هەمووی داربەڕووە خاسەی خۆمانەیە.

کەشە یووسف زۆری هاتوچۆ دەکردین. کوردی سولەیمانی بوو؛ چەند ساڵ پێشمەرگە بوو؛ هاتبووە فەڕانسا. لە دوو مانگدا توانیبووی پێش‌نوێژی سێ کلیسا پەیدا کا. گوتم: کاک یووسف تا جارێکی‌تر دێمەوە، یان دوکانی عەکسی ڕووت فرۆشتنت دەبێ یان دەبی بە پاپ لە ڕۆم!

دەعوەتی کردم بۆ کلیسایەک؛ بانگی کرد چوار بوتڵ شەراب بێنن. گوتم بە خوا من لەگەڵتا ناخۆمەوە. گوتی: باشتر! من ئەمانە بۆ خۆم دەدزم! گوتیشی ئەگەر دەگەڵ کەمال دەچنە گەڕەکی «سان دۆنی» - کە گەڕەکی بێ ئابڕووی پاریسە- من بەرن نەوەک لات و پات ڕووتتان بکەن! گوتم: شوکور پارەی جێگەی وامان پێ نییە!

شەوێک لە بەر قاوەخانەیەک لە سەر کورسی دانیشتبووین. کابرایەکی زۆر مەست تلاوتل هات داوای پووڵی کرد کە ئارەقم نەماوە. فرانکێکم دایە؛ گوتم: بڕۆ خۆشی ڕابوێرە! شەفیق و کەمال زۆر پێکەنین:

- ئاخر بە تاقە فرانکێک چۆنی خۆش لێ ڕادەبرێ؟!

دوکتور کەمال گوتی دەچمە هولەند؛ جلک لەوێ هەرزانە. جۆیس تێی گەیاندم کە مەچۆ! کەمال ڕۆیشت. دەگەڵ جۆیس سواری قەتار بووین و بە «لیۆن»دا چووینە قەدی چیای «مۆن بلان». لە شارێکی چکۆلە بووینە میوانی کلیسایەک. کەشەیەکمان دیت. من باسی کوردی بۆ دەکەم و جۆیس تەرجەمە دەکا. کەشە گریا و فرمێسکی بە ڕیشە سپیەکەیدا هاتنە خوار. چوار کەشیشی‌تریش هاتن؛ دیار بوو ئەو لە دووی ناردبوون. شەرحی ئەحوالی کوردی ماڵ وێران و کوڕ کوژراوم بۆ دەدان. ئەوانە نومایندەی کلیسایانی عالەمی بوون. بڕیاریاندا کە بە هەموو توانا لە مەڕ دەرمان و کۆمەگی نەغدەوە یاریدەمان بدەن. گوتیان هەر ئێستە هێندێک پووڵت دەدەینێ! گوتم من نامەوێ. وەکیلی شۆرشمان لە فەڕانساوە دێتە لاتان؛ یارمەتی بەودا بنێرن. کەشەی خانەخوێمان بە ماشینی خۆی بردینیە سەر چیای مۆن بلان. بەرامبەر بە دیمەنی ژنێوی سویس، نەهارێکی زۆر باشی داینێ. جۆیس دەیگوت کە گریاندووتە وایزانیوە ئێستا بۆ خۆت برسیتە! شەو لەو شارە لە ئوتێل ماینەوە. سبەی هاتینەوە و بە قەتار بەرەو پاریس. لە ڕێگە بە مەزرادا کە دەڕۆیشتین، لە هەموو مەزرایان لام وا بوو تووتن کراوە. لە شوێنێک قەتار

وێستا که پاش سەعات و نیوێک دەڕوا. چوومە مەزرا. دیتم ئەوی من بە تووتنم زانیبوو ڕەزی مێون! هەر مێوەی کەمتر لە میتر بلێند؛ زۆر ئەستوور و پڕ لک؛ زۆر ڕێکوپێک. پێم وایە هێشتووی بیست کیلۆیی لە زۆربەی مێوەکانەوە کەوتبووە سەر زەوی. جگە لە ڕەز، زۆربەی چێندراویان نیسک بوو کە سەرەکەیان بە ماشین بڕیبوون و کایەکەیان بە ماشین دەدرووەوە. نەقلی ئەو سەفەرەم بە کەمال نەگوت. دەگەڵ ئەویشدا زۆر جێگەی وا چووین کە داوای یارمەتیمان بۆ کورد لێ کردن. زۆریان جوابی دڵخۆشکەرەیان داینەوە.

لە چەند ماڵێک دەعوەت کراین کە تێگەیشتم جوولەکەی زۆر پایەبەرزی فەڕانسان. بە تایبەتی یەکیان کە پیاوێکی پەنجا ساڵە دەبوو؛ عەرەبیشی زۆر باش دەزانی؛ زۆری لاگیری لە کوردان دەکرد. قسەمان دەکرد، گوتی:

- خەڵکی شەرقی هەموویان تەنیا ئیحساساتین. ئورووپایی سەریان لە زمانی ئیحساسات دەرناچێ. ئورووپا تەنیا ژمارە و ئامار دەزانێ. تۆ هەزار ساڵ بڵێ دێهاتمان سووتاوە؛ گەلمان، ژن و منالمان لە برسان مردوون؛ بەر بۆمبا دراون؛ هەموو بێ داودەرمان کەوتوونەوە؛ هیچ بەهرە نادا. بڵێ دوو هەزار و سێسەد و شازدە دێمان کە ئەوەندە ماڵە و ئەوەندە سەرخێزانە و لەوانیش ئەوەندە پیاو، ئەوەندە ژن، ئەوەندە منداڵ، عومریشیان بڵێی؛ ئاگر دەگرن و سەری کیسە ئاواڵە دەکەنەوە. بۆ نموونە: وێتنامی هاواریان لە خەڵکی فەڕانسا کردووە، هەموو شت بە ژمارە و ئەرقام. گوتوویانە دوازدە هەزار منداڵی دە تا سێزدە ساڵەی خەڵکی پایتەخت بە دەنگی تۆپ و بۆمبا کەڕ بوون. ئامرازی بیستنیان لە فەڕانساوە بۆ بەڕێکراوە؛ لە بازاری سایگۆندا فرۆشراوە...

شەوێک لەو دەعوەتانەدا باسی نەمانی ئیستعمار دەکرا کە بەم زووانە خەلاس دەبێ. ئەو جوولەکەی دەڵێم گوتی: ڕەنگە ئیستیعماری خاوەن چەک و لەشکر لە ناو بچێ، بەلام ئیستیعماری پووڵ هەرگیز لە ناو ناچێ... بۆ داکوتانی قسەکەی خۆی، نەقلی جوولەکەیەکی دەوڵەمەندی پاریسی گێڕاوە کە پار لە سەرەتای زستاندا هەرچی بەری دارستان و باغاتی یوگۆسلاویایە کڕیویە و خۆی و بەختی پووڵی نەغدی داوە. ئێستا یوگۆسلاویا -کە هیچی بۆ نامێنێتەوە- سەدی پەنجا قازانجی پووڵەکەی دەداتەوە بە سەرمایەوە، کابرای جوولەکە هێشتا ڕازی نییە!

چەند ڕەفیقێکی سادق هەبوون زۆرم کەیف پێدەهاتن؛ کە سادق تاریفی مەعلووماتی دەکردن؛ ئێرانی بوون. ڕۆژێک سادق، کەمال و منی بردە چلۆکەبابخانەیەکی ئێرانی کە زەرفەکانیان هەمووی کاشی شین و سەماوەر ئێرانیانە بوو. بەلام ئەوەندەیان پووڵ لێ ساند کە لە دەرەوە دەمانتوانی سێ جەمی باشی پێ بخۆین. دەگەڵ کەمال چووینە مغازەیەک دەفتەر و کیفی دەستی بکڕین؛ هەردووکیش فەڕانسی نازانین. کابرایەکم دی ڕیشێکی فەڕانسیانەی سەرچەنەگەی هەبوو. بە عارەبی بانگم کرد، بە میسری دەرچوو. بە ئارەزوو شتی خۆمان کڕی. ڕۆژێک سەرمان بە موغازەیەکی جلی حازردا کرد، دەستە کۆت و شەڵوارێکی پڕ بە بەرم هەڵبژارد. کەمال تەرجمانم بوو کە بە ئینگلیسی قسەی دەکرد:

- بە چەند؟
- چوارسەد فرانک.
- گرانە.
- لێرە معاملە کردن نییە.

- ناکرم. ئەگەر بە سەد و پەنجای دەدەن دەمەوێ.

کابرا تەلەفۆنێکی کرد، گوتی باشە هەڵیگرە. کەمال وە تەماح کەوت، ئەویش دەستێکی هەڵبژارد:

- بە چەند؟

- چوارسەد فرانک.

- منیش سەد و پەنجا فرانک دەدەم.

- مسیۆ هیچ کەس نییە تەواو بە قەد و گیپاڵی ڕەفیقەکەت بێ؛ لە ناچاری فرۆشتمان. بەڵام بزانە لێرە سەودا کردن نییە!

کە هاتبووشینەوە بەغدا هەر کەس دەیدیتم دەیگوت: ئای لەو دروونە چاکەی ئەم دەستەی پێ درواوە!»

ژن و پیاوی فەڕانسیم زۆر بە شیک‌پۆشی دەدیت. درووني جل کارێکی گەورە دەکا. باوەڕ کە ژنێکم دیت کۆت و شەڵوارەکەی خامی سپی بوو، بەڵام جوان دروابوو هەر حەزت دەکرد لێی بڕوانی.

دەگەڵ سادق چووینە بازاڕ و گەڕەکی «مۆنمارتر». بە سەدان دوکانی بە حەسیری بوریا و تەنەکە، پڕ لە پیاوی ڕەش و سووری موسڵمان، پڕ لە کتێبی دوعای عارەبی، شاخە مار، شتی جادووگەری و تڕ و تەوێڵەیان دەفرۆشت. بۆ سادق لەوێ لە دوکانێکی جل فرۆش دەستێک کۆت و شەڵوارمان کڕی، کە لە ئێران با، نرخی نەدەهات؛ هەمووی بە سەد و شێست فرانک.

شەوی چاردەی ژوولای چووینە سەیرانی جێژنی ئازادی فەڕانسە. سەیری فەوارە و تۆپ تەقاندن و بەزم و شایی ئەو گەلە سەربڵیندەمان کرد. جۆیس گوتی:

- ژەنەراڵ دیگۆل لە نوتقی جێژنەدا گوتی مەسەلێکی کوردان هەیە دەڵێ: پیاوان قەلایان دەگرن، کلیلەکە بە ژنانە و لەوان کلیلی قەلا کردنەوە وەردەگرن...

بیستوحەوت ڕۆژ لە فەڕانسە ماینەوە و بەرەو بەغدا گەڕاینەوە. لەم سەر کە چووبووین، لە فرگەی قاهیرە پێنج پاکەت چای «لیپتۆن» و چوار بوتڵ ویسکیم بە دیاری بردبوو؛ دەسبەندێکی زێڕیش بۆ جۆیس. لەو سەر چەمەدانم پڕ کردبوو لە جگەرەی «ژیتان» و زۆر گۆرەوی ژنانە و پیاوانە و سۆغاتی جوانکیلە بۆ ماڵەوە.

ئەوەشم لە بیر چوو بڵێم کە «پول» و «ئێدیت» ژن و مێردێکی ڕۆژنامەچی کە چەند جاران لە کوردستان و لە ناو شۆرش دیتبوومان و لە بەغدا دەعوەتم بۆ کردبوون، دەعوەتیان بۆ کردین؛ دوکتور قاسملووشیان میوان بوو. قەرتاڵەیەکی پڕ لە نانیان لە پەنا داناین؛ گوتیان کورد زۆر حەز لە نان دەکەن! هەر ئەو پۆلە کتێبێکی زۆر چاکی -بە ناوی «کریس کوچیرا»- لە سەر کورد نووسیوە و کتێبەکە مەشهوورە. ژنەکەشی ئاڵبوومی زۆر گەورەی پڕ لە عەکسی پێشمەرگەی نیشان داین و یادگاری سەفەرەکانیان بۆ کوردستان.

لە ژنێو دابەزین. بە بن پردکۆکێکدا دەبوو تێپەڕین. منیان ڕاگرت؛ لەشم گەڕان. قوتووە سیغارم پێ بوو. دەزگای پشکنین ئیشارەی دابووە ئاسنم پێیە؛ وەیانزانیبوو چەکم هەڵگرتووە. لە ئیتالیا لە فرگە سەعاتێک ماینەوە. ڕوانیم لە سەعاتێک نووسرابوو نرخی هەشت هەزار لیرە؛ فیتەیەکم بۆ لێدا. کابرایەکی عیراقی لەو لامەوە گوتی: فیتەی ناوێ، بایی چوار دینارە؛ زۆر هەرزانە!

له فرگەی بەینەلمیلەلی قاهیرە دابەزین. هەموو زەوق و خۆشی دیمەنی پاریسیانم لە بیر چۆوە. گارسۆن بە کراسی شۆڕی عارەبی، ڕەش وەک قیل، بۆ قاوەیەک دەبوو لە چوار جێ فیش ئیمزا کەن. کەمال کیفدەستییەکی کڕی بە پێنج دینار؛ من نەمکڕی. کە هاتینە بەغدا نرخی حەڤدە دینار بوو.

ئیحسان شێرزاد و چەند لە هاوکارانمان لە فرگە چاوەنۆڕمان بوون؛ جگە لە مال و منداڵی خۆشمان. بە دەردی کورد گوتەنی زۆر بە دەستی پڕ هاتبووینەوە و زۆریان کەیف بە بەهرەی سەفەرەکەمان هات و کۆڕی زانیاری قەدرزانی لێ کردین. چووم خەبەری کلیسای عالەمیشم بە بارزانی دا. فەرمووی کارێکی بە فایدەت کردووە و پەیوەندیان دەگەڵ دەگرین. کە بیستمەوە لە بابەت دەرمان و کۆمەکیترەوە زۆریان چاکە کردبوو.

لە بەغداوە هاتوچۆی کوێستان و شۆرشم زۆر دەکرد. دەمدی کە ئەوانەی دوێنێ هاوسەنگەری پێشمەرگە بوون و ئێستا لە دەوڵەت دامەزراون و پلە و پایەیان دەست کەوتووە، چۆن هەموو شتێکیان لە بیر چۆتەوە و هەر حەولی پووڵ و ماشین و قەسر پەیداکردنی خۆیانن. شیعرێکم بە ناوی «حەللەق-مەللەق» نووسی لە مەجەللەی «هەولێر»دا -کە لە هەولێر دەردەکەوت و کاک محەممەد مەولوود (مەم) سەرپەرستی دەکرد- چاپ کرد. هەر چی وەزیر و ئەستاندار و فەرماندەی هێزی کورد بوون و ملیان لە دزی و پووڵ کۆ کردنەوە و پێشمەرگە لە بیر چوونەوە نابوو، زۆری پێ تووڕە بوون. حیزب لە کۆبوونەوەکانی خۆیاندا، داگیرکەر و عەرەب و ئیستیعماریان لە بیر کردبوو؛ دەرس ئەوە بوو: «دوژمنایەتی هەژار دەگەڵ حیزبمان!». ئەستانداری هەولێر «عەبدولوەهاب ئوتروشی» شکایەتی لای ئیحسان شێرزاد کرد. کاک محەممەد مەولوودیان موعەللەق کرد. پەڕی شیعرەکانیان لە مەجەللەکە دڕاندبوو. پتر لە سەد شکایەتم لە لای مەلامستەفا لێ کرابوو. بارزانی گوتی: ئەوە چت نووسیوە؟ بۆم خوێندەوە؛ گوتی: تۆ ناوی کەست نەبردووە. دیارە هەرچی دزە و حیزە وادەزانن دەگەڵ ئەوانتە... نەقلێکی گێڕاوە کە کابرایەکی مووسلی کەلەبابێکی دزیبوو؛ کەس شکی لێ نەکردبوو. سەربەخۆ لە بازاڕدا تووشی هەر کەس دەبوو دەیپرسی: نەقلی کەلەبابەکە چ بوو؟! گوتی: هێندەتان دزی و فزی کردووە، تاقەتی بیستنی لۆمەیەکی چکۆلەشتان نییە، با ناوی کەسیش نەبرابێ...

ڕۆژێک لە حاجیئۆمەران زۆر لەو پیاوە زلانە لە دیوەخان بوون. «فارس باوە» -کە فەرماندەی هێزی هەولێر بوو- گوتی: کاک هەژار! تۆ جنێویشم پێ بدەی قبووڵمە. بەلام دیتم یەک لە پێشمەرگەکانی هاوکارم بە ماشینی مارسیدس ڕابرد. کابرایەک لە قاوەخانە پێکەنی، گوتی: ئەوەتا بە مارسیدس بە جێت هێشتم! دەبوایە بیکوژم؛ بەلام سەرم داخست و بە سەرشۆڕی ڕۆیشتم. گوتم: کاک فارس! بە شەرعی ئیسلام قاپ و قاچاغ و نالی ئەسپ لە زێڕ و زێو حەرامە؛ بۆ ئەوە فەقیرە بێبەشەکە زگی بە خۆی نەسووتێ. ئێوە کە شوکور پووڵتان زۆرە، لە بانکی دابنێن! خۆتان لە سەر ئەو پێشمەرگە ئازایانەی -کە هەر ئەوان لە سەنگەردا بوون و ئێوە بەری فیداکاری ئەوانتان خواردووە و ئێستا خۆتان لێ بواردووە و کاری قوڕەکاریشیان دەست ناکەوێ- مەنوێنن و گز و فتیان مەدەن! نەوەک دیسان کارتان بکەوێتە ئەوان و بە دەنگتانەوە نەیەن...

«نافیز» کە کرابووە وەزیری کشتوکاڵ، گوتی: ئەو شیعرەت هەر دەگەڵ من بووە! کە خانووم لە بەغدا دروست کردووە. گوتم: کاکی خۆم! چەند ساڵ پێکەوە ژیاوین؛ هەمیشە پێم گوتووی شیعر بۆیە نابێ تۆ قسەی لێ بکەی. لەو بارەدا زۆر کەودەنی!

حاسڵ بە فەرمانی بارزانی کاک محەممەد مەولوود ڕزگاری هات؛ بەڵام قبووڵی نەکردەوە کە سەرپەرستی مەجەللەی هەولێر بکا.

جارێک بەر لەو هەرا و چەققەیە، مەقالێکم هەر بۆ مەجەللەی هەولێر نووسی بەو مانایە کە:

«لە بەر دوکانێکی بەغدا ڕادەبردم، چەقەڵێکی موومیایی کراو لە بنی نووسرابوو نرخی بیستوپێنج دیناره. بە بیرمدا هات کە بێ و نەبێ ئەو چەقەڵە بە زیندوویی شاعیری کورد بووە کە پەنجا چەقەڵی زیندوو قرانێک نایەنێ و بە مردوویی نرخی ئەوەندە باڵا دەچێ»! زۆر لە شاعیر و هونەرمەندانی کوردم بە نموونەی ئەو چەقەڵە باس کردبوو.

شیعری «حەللەق- مەللەق»م بۆ «سەعید ناکام» خوێندبۆوە؛ لە بەغدا زۆری تاریف کرد. کە هاتمە ناوپردان و دیتی دوکتور مەحموود و مامۆستایان پێی قەڵسن، هەر خۆی -کە زۆری تاریف کردبوو- گوتی زۆر خراپە و زیانی هەیە و نەدەبوایە شتی وا بڵێی!

هاوینان کۆڕی زانیاری وچانی بوو. بە ماڵ و منداڵەوە دەهاتمەوە کوێستان و لە لای زینوێ و حاجی ئۆمەران دەژیاین. ڕۆژێک سەید عوبەیدیللای ئەییووبیم لێ پەیدا بوو، پازدە ڕۆژێک لام مایەوە. لە ڕێی تورکیاوە هاتبوو. لە سەر داوای ئەو، دەگەڵی چوومە لای بارزانی. بە بارزانی گوت: دەمەوێ بچم لە فەرانسە بخوێنم. گوتی: هەژار تۆ بە مەکتەب سیاسی بسپێرە کە هەرچی دەیەوێ بۆی بکەن. پێکەوە هاتینە ناوپردان. گوتم سەید عوبێد نانی نەخواردووە. پێشمەرگەیەک هات گوتی: فەرموو نان بخۆ! عوبەید کردیە هاوار:

- بۆ دەمکوژن؟ چمکردووە؟!

زانیم نەوعێ نەخۆشی هەیە. خۆم دەگەڵی چووم تا نانی خوارد و کەس نەیکوشت! کاغەزی لە لایەن بارزانییەوە بۆ دوکتور کامران عالی بەدرخان نووسرا و چوو. ئیتر نەمدیتەوە و نەمزانی چی کردبوو.

ئەحمەدی بارام میرزا لەو ساوە فایق و جەماعەت چووبوونە دیوی ئێران، جیپێکی پەیدا کردبوو؛ ڕاننده‌گی دەکرد. ئەغڵەب لە ماڵە من دەنوست و دەیخوارد. شەوێک نزیکی بەربەیان سێ سوار لای خێوەتەکەم دابەزین. لە سەید ڕەسووڵی بابی گەورەیان دەپرسی. خەبەرم دانێ کە لە «سەرگەی نێل» دەژی و ڕۆیشتن. ئەحمەد چووبوو خەبەری بە مەسعوود بارزانی دابوو کە هەژار چەک بۆ چەتەکانی ئێرانی دەنێرێ و شەو هاتن و بە بارە چەکەوە بەڕێی کردنەوە! بە ڕوومدا نەدایەوە و هەر لە سەر من دەژیا. تا لەپڕ لە ڕێ گرتیان و بردیانە زیندانی بەغدا و لە پاشان دەگەڵ جاسووسانی گیراوی خۆیان گۆڕیانەوە و دایانەوە بە ئێران و کرا بە ڕاننده‌ی شارەوانی مەهاباد. ئێستەش لە کەرەجە و ڕاننده‌یی دەکا و هاتوچۆم هەر دەکا.

کاک ئەمیری قازی زۆر جار سەری دەدام و پێکەوە دەژیاین. بە ڕاستی زۆرم کەیف گرتبووی و هیچ عەیبم تێدا نەدیت.

لە کۆڕ مەجەللەیەکمان دامەزراند کە ساڵێ جارێک یان دوو جار دەرچێ. لە ژمارەی یەکەمدا فریا نەکەوتم چی بۆ بنووسم. لە ژمارە دوودا مەقالێکم نووسی دەربارەی وشەی عەرەبی کە ڕەگەزیان فارسی، یان کوردی، یان زمانی‌تر بوون. مەقالەکە چل و چەند ڕووپەڕێکی گرت. بوو بە هەرای مامۆستایانی «کۆڕی زانیاری عەرەبی» کە ئەم کوفرە بۆ کراوە. ئیحسان شێرزادی ڕەئیسمان زۆر ترسابوو؛ گلەی لێ کردم کە چاری ئەو کارە چۆن بکەین؟ گوتم حازرم بۆ محاکمە و جوابدانەوە. مەجلسێکی زلیان تەشکیل دا، پیرە زانای، عەرەبی زۆر ڕەگەزپەرستی

مێشک وشک کۆ ببوونەوە.

ڕەئیسەکەیان گوتی: تۆ چۆن ئەو هەموو وشە عەرەبیانەی کە لە قورعاندا هاتوون دەڵێی لە فارسی و کوردییەوە وەرگیراون؟ نازانی ئیمامی شافیعی فەرموویە: هەرچی لە قورعاندا هاتووە هەمووی عەرەبی ڕەسەنە و زمانی بێگانەی تێ نەهاتووە؟!

- جەناب! شافیعی بۆ خۆی ئەو فەرمایشتەی کردووە؛ لە لوغەتی بێگانە هیچ خەبەری نەبووە.

هەموو تەفسیرەکان دەڵێن وشەی «مشکوه» عەجەمییە. ئەو جار کە من نزیک حەوسەد کەلیمەیەم پەیدا کردووە، تەنیا ڕوانیومەتە سێ کتێب: «وشەی فارسی بە عارەبی کراو» نووسینی کەشەی ماردین «ئەددای شێر» کە لە ١٩٠٩دا چاپ کراوە؛ دووهەم: «المعرب للجوالیقی» کە لە چەرخی چوارەمی کۆچی نووسراوە و چەند جار چاپ کراوە؛ سێهەم: «المنجد» کە سەر لە بەرم پشکنیوە. ئێوە هەرچی نووسیومە ئەگەر لەم سێ کتێبەدا نەتاندیتەوە لە سەر منی حیساب کەن. ئەگەرچی بۆ خوم پتر لە هەزار و چوارسەد وشەی عەرەبیم دۆزیوەتەوە کە لە کوردی و فارسی و ئیتالی و حەبەشی و عیبری و ئارامی و فیرعەونی و فەڕانسی و ڕووسی وەرگیراون؛ بەڵام من ئەوانی خۆم نەنووسیوە.

کێشەیان لە بیر چووەوە؛ ئەمجار دەیانگوت چۆن باوەڕ بکەین کە تۆ حەوسەلەت هەبووە هەموو «المنجد» بخوێنیتەوە؟! بە سەلامەت لە کێشەیان ڕزگارمان بوو.

لە سەر شافیعی شتێکی دیشم لە بیرە: لە خێوەتی شێخ عوبێدیللا چەند مەلایەک میوان بوون. باسی خوتبەی جومعە و تەلقینی مردوو کرا کە شافیعی دەڵێ دەبێ بە عارەبی بن.

گوتم: شافیعی وەک ئەو بەعسیانە ڕەگەزپەرستێکی عەرەب بووە؛ دەنا لە پێش خوتبەی جومعەدا حەدیسێک دەخوێنرێتەوە کە دوو خوتبە لە جێگای دوو ڕکاتی جەماعەتە. ئەگەر وتاربێژ چووە سەر مینبەر، کەس قسە نەکا؛ گوێ بگرن! کەسێ قسە بکا پڕ و پووچە. کێ پڕوپووچ بڵێ، نوێژی جومعەی بەرناکەوێ. یانی نسحەتتان دەکەن. کابرای کورد یان تورک کە نازانێ باس چییە، گوێ بگرێ و نەگرێ هەر هیچە. کە وا بێ قەت نوێژی جومعەی ئەوانەی عارەبی نازانن بەرنەکەوتووە. تەلقین بۆ مردوو نییە؛ بۆ ئەو زیندووانەیە کە هاتوون مردوو بنێژن. دڵیان نەرمە و مردنیان لە بیرە؛ نسحەتیان دەکرێ کە ئەگەر پیاوی چاک نەبن پاشەڕۆژیان خراپ دەبێ. کە وا بوو دەبێ بە زمانی خۆیان نسحەتیان بکرێ.

مەلایەکم لێ ڕاست بۆوە: تۆ چۆن بێ ئەدەبی دەگەڵ ئیمامی شافیعی دەکەی؟!

زۆریان خۆیان لێ تووڕە کرد کە قسەی هەژار حیسابییە و ئێمە بیرمان لێ نەکردۆتەوە...

لە کۆڕ نامیلکەیەکم دەربارەی «عەشیرەتی گاوانی کورد» - کە لە زەمانی عەبباسیدا خاوەن ناو بوون و شاری حیللەیان دروست کردووە لە عەرەبییەوە کردە کوردی و چاپ کرا. هەفتەی دوو جار یان سێ جار کۆ دەبووینەوە؛ ئیستلاحاتی عارەبیمان بە کوردی دەدیتەوە. هەر کەسەش دەبوایە ساڵیانە حیسابی بەرهەمی بکرێ بزانین لە ساڵێکدا چی کردووە کە خزمەت بە کۆمەڵ بێ.

دوکتور پاکیزە ڕەفیق حیلمی لەو کەسانە بوو کە هەر دەزانن باسی خەڵک بە نەزان و بێکارە بکەن و گاڵتەی بە هەموومان دەکرد. دوای دوو ساڵ کە لێکیان داوە، قەت تاقە دوو دێڕێکی بەرهەم نەبوو. بۆی نووسرا یان خۆت بکێشەوە یان دەرت دەکەین. ئەو ڕۆیشت. عەبدوڵلا نەقشبەندیش کە مدیری کوللی حیسابات بوو، نەیدەکرا دوو کار بکا؛ کشایەوە. «جەمال بابان»،

«شوکور مستەفا» و «محەممەدی مەلا کەریم» بوونە هاوکارمان. مام هێمنیش لە کۆڕ بەشدار بوو؛ توحفەی موزەفەریەی درایە کە بیخاتە سەر خەتی خۆمانە.

قەرار درا لە ماوەی پێنج ساڵدا فەرهەنگێکی کوردی بە کوردی زۆر تەواو دەرخەین؛ «دوکتور ئاوڕەحمانی مەلا مارف» کە شەش ساڵ لە لینینگراد دەرسی فەرهەنگ ساز کردن فێر ببوو بە سەری ڕابگا. «مەلا عەبدوڵلا حەییاکی» پێی سپێرا فەرهەنگی مەردۆخ بکاتە فیش.

لەو ماوەیە کە لە بەغدا بووم دوکتور قاسملوو، مەلا عەبدوڵلا حەییاکی و حەسەن ڕەستگار و مەلا ڕەسوول پێش نمازی و مام هێمنم زۆر دەدی و هاتوچۆمان زۆر بوو. زۆرجار قاسملوو دەهاتە ماڵ «مەعکەرۆنی» بۆ لێدەنایین؛ زۆر دەستاوی خۆش بوو. قاسملوو ماوەیەک مامۆستای دانشگا بوو. پاش سەفەری ئورووپای، جارێکیتر کە هاتەوە، لە وەزارەتی «تخطیط» (تەرحریزی) دامەزرابوو؛ مانگی سێسەد دیناری وەردەگرت و دەیکردە مخارجی هەوالانی حیزبی خۆی.

وێکەوتین بیستوشەش فەرهەنگی کوردی بە زمانانی غەیرە کوردمان پەیدا کرد. کەوتینە فیش سازدان. گوتیان مەلا خەلیل سولەیمان لە «شێخان»ی پشت مووسڵ، فەرهەنگێکی بادینی نووسیوە و لە سەر یەزیدیەکانیش بە عەرەبی کتێبی هەیە. خەبەرمان بۆ ناردووە، قبووڵی نەکردووە هاوکاریمان دەگەڵ بکا. من ئەو کارەم وەستۆ گرت. لە ڕێگەی هەولێرەوە چوومە مووسڵ. شەو بوو؛ ڕاننده حازر نەبوون بمبەنە شێخان؛ کە شەوانە ڕووت دەکران. گوتم برا من کەس ڕووتم ناکا. دڵم دانەوە و دەگەڵ دوو پۆلیس بردیانمە شێخان. بوومە میوانی فەرماندار کە ناوی «حاجی ڕەسوول» و خەڵکی سولەیمانی بوو. ناردم لە دووی مەلا خەلیل. دەمێک بوو دەمناسی؛ شاعیرێکی زۆر پیر و زۆر فەقیر. شەو زۆر خۆشمان ڕابوارد و سبەی مەلاخەلیل بردمیەوە ماڵە خۆی. لە ڕێ باسم کرد کە فەرهەنگەکەت زیراکس دەکەین؛ لە فەرهەنگی گەورەدا سوپاست دەکەین کە لە تۆ بەهرەمان وەرگرتووە. کتێبە عەرەبیەکەی سەر یەزیدیانیشت لەوانەیە بە ناوی تۆ چاپ بکەین؛ هیچ نەبێ نافەوتێ و تۆ کە چەند جار ماڵت سووتێنراوە و کتێبت فەوتاون، ئەوانەت بۆ دەمێنن. باش وایە بمدەیەی بیانبەم. پووڵێکیشت دەدەمێ.

گوتی: دەتوانی سی دینارم بدەیەی؟!

[ئەی مامۆستای بێچارە! پووڵی دەوڵەت نەدرێ بە تۆ، بە کێ بدرێ؟]

- دووسەد دینارت نەغد دەدەمێ؛ کتێبەکانیشت هەر موڵکی خۆت بێ.

- هەژار کە وا بێ دەتوانم خانوویێک درووس کەم!...

بە فەرماندارم گوت. قەولی دا کە هەم عەرزی بداتێ، هەم کەرستەی خانوو. فەرهەنگ و کتێبەکەم هێناوە کۆڕ.

قەرار درا یادبوودێکی حاجی قادر لە کۆیە بگیرێ. کرامە ڕاسپاردەی کۆڕ و چووم. وتارێکم خوێندەوە، مژدەم دانێ کە کۆڕ قەراری داوە کۆتەڵێکی نیوەلەش بۆ حاجی لە کۆیە دامەزرێنێ و ڕایانسپاردۆتە ئیتالیا؛ بەو زووانە دەگاتێ. بۆ ڕۆژێ دامەزرانی کۆتەڵی حاجی من لە دەستا نەبووم؛ مام هێمن لە لایەن کۆڕەوە چووبوو، شیعرێکی هەرە باشی خوێندبۆوە.

مانگێ سەد دینار بازنشستەگی، بیستوپێنج دینار حەقی ئەندامەتی کارا لە کۆڕدا، لە هەر جەلسەیەکی هەفتانەدا سێ دینار هەقی کۆبوونەوەی دوو سەعاتە، سەرەڕای ئەوانەش تەرجەمەی کتێبی دەرسی کوردی -کە یەکێک بووم لە سێ کەسی پشکنی هەرە باڵا- فۆرمەی

کتێب شێست دینار دەدرا؛ داهاتم یەکجار زۆر بوو. لە ساڵێکدا لـێکم دایـەوە پتـر لـە حەوسـەد دینارم هەر ماڵیاتی دەرامەد دابوو. زۆر دەولەمەند ببووم. زێڕی ژنان و پوولـی نەغـدم زۆر بـوو. هەموو شت هەرزان. مخاریج کەم و دەرامەد زۆر. بەوپەڕی تەسـەلی دەژیـام و بـە هـەموو توانـا یارمەتی دۆستانی دەسکورتی خۆم دەکرد. ئەم ئیحترامە زۆرە و داهاتە زیادییە و بەشـدار بـوونم لە هەموو کاروباری ئەدەبی و تەرجەمەدا، ببوە مایەی حەسوودی و ئێرەیـی زۆر کەسـی عیراقـی کە بە ناو زانا بوون و دەگەڵ منیان دەرنەبرد: «چۆن کوردێکی ئێـرانی لـە کـوردی عیراقـی بـە برەوتر بێ؟!...». زۆر کەس لە خۆڕا دژایەتیان دەکردم. دوکتور عیزەددین مستەفا هەر لە خۆوە ببوە دوژمنم. تەنانەت خەبەری بە حکوومـەت دەدا کـە ئێرانییـە و دەبـێ بیگـرن! بـەڵام لەبـەر مەلامستەفا پارێزرابووم.

کاتێ شەرەفنامەم ئامادەی چاپ دەکرد بە دوکتور مارف خەزنەدارم گوت: تۆ شەش سـاڵ لـە لینینگراد ڕووسیت خوێنـدووە؛ پێـشەکیەکی خـانم «یەڤـگینا واسیلیـڤا» بـە ڕووسـی لـە سـەر شەرەفنامەی تەرجەمەی ڕووسی نووسراوە؛ بێزەحمەت بۆم بخوێنەوە تا ئەگەر شـتێکی تـازەی تێدا بێ نەقڵی بکەم.

- باشە، جا ئەوە چییە؟ هەمووت بۆ تەرجەمە دەکەم.

نەهارێک دەعوەتم کرد، هەرچی کردی نەیتوانی دوو دێڕ بخوێنێتەوە.

- دوکتور گیان دیارە بە شەش ساڵ فێری ڕووسی خوێندنەوەش نەبووی!

کەمال مەزهەر بۆی تەرجەمە کردم.

ڕۆژێک «دوکتور کاوس قەفتان» دەعوەتی کاک مەسعوود محەممەد و کەمال و منی کردبـوو. گوتی: هەژار! دەزانێ من لە کوردی نووسیندا چەند زەبر بەدەستم.

گوتم: کاکە! تا نەچووبوویە ڕووسیا باش بووی. لەوەتا هاتوویـەوە عەسـڵەن کـوردی نـازانی و شایەتم ئەو داستانانەیە کە نووسیوتن.

کە لە دەعوەتەکە دەرچووین، کاک مەسعوود محەممەد فەرمووی:

- هەژار تۆ موجامەلە و تەعارف نازانی! نەدەبوو ئەمە بە کاوس قەفتان بڵێی.

- کاکە مەسعوود! من ڕووبینی و موجامەلە بە نیفاق دەزانم. ئەمەش نەزەریەی خۆمە. ڕەنگە پاش پەنجا ساڵێک مەعلووم ببێ کە موجامەلەش هەر نیفاق و دووڕوویییە...

ڕۆژێک لە کۆمەڵی دراساتی کوردی بووم. گوێم لێ بوو «ڕەسوول هاوار» - کە شاعیرێکە- لـە ژوورێکی‌تر بە مودیری دەگوت: مامۆستا عەبدولا شالی! سەگبابی وامان لێ پەیدا بـوون دەڵـێن دەبێ کوردی لە شوان و ڕەنجبەری نەخوێنـدەوار فێـر بـن! ئـەدی چەنـد سالـە ئێمـە چیمـان کردووە؟ چۆن زمانە ئەدەبیەکەمان تەرک بکەین و شوێن وەرزێـڕ و گاوانـان کـەوین؟! کـە ئـەو جوێنەی دەگەڵ من بوو. هەمیشە من شەڕی ئەوانەم دەکـرد کـە زمـانی پـاکی کـوردی تێـک دەدەن و دانە بە دانە عەرەبی وەردەگێڕن و ئەویش بە ئیشتیبای نەزانی خۆیـان... گاڵـتەم پـێ دەکردن. لە بەر ئەوە زۆریان زۆر ڕقیان لە من دەبۆوە. نەبەزینم لە بەرانبەر ئەو نەزانە خۆ بە زانـا ناسانە سەرەنجام کارێکی وای کردبوو کە زۆریان بیر لە حاڵی خۆیـان و قـسەی مـن بکەنـەوە و ئەگەر چی خراپەیان دەگوتم، بێنە سەر قسەکانم. پـێم وایـە لـەو شـەڕ و هەرایانـەدا تـوانیم تـا ئەندازەیەکی باش گەشە بە زمانەکە و نووسینی کوردی بدەم.

جارێک لە جەنگەی ئەوەدا کە «عیزەددین» لە هەموو جێ دژی من دەدوا، تووشم هـات. زۆر

به ڕووی خۆش دواندمی، گوتی: مامۆستا! ئەگەر من و تۆ یەک بین و یاریدەی یەکتر بدەین کەسمان پێ ناوێرێ؛ با ببینە دۆست.

گوتم: کاکە گیان! ئەوی هەموو کەس دەیزانێ تۆ تا ڕیشت هاتووە باشیان باس نەکردووی؛ لە پاش ڕیش هاتنیشت دەبینم هەر خەریکی فێڵ و دەستبڕی و دووڕوویيت. بە بیری من دوژمنایەتییەکەت بۆ من لە دۆستایەتی دەگەڵت باشتر بێ. چونکە کەسانێک بزانن کە من و تۆ ڕێگەمان جیایە، تاریفە بۆ ئەخلاقی من...

ڕاستی شتێکی عەجایب بوو: زۆر لەو کوردانەی لە ڕووسیا خوێندبوویان - جگە لە دوکتور کەمال مەزهەر- زۆر نەزان و گێل هاتبوونەوە.

لە ئاخر و ئۆخری پاییزی ساڵی ١٩٧٣دا لە لایەن کۆڕی زانیاری (ئاکادیمی عیلمی) شۆڕەویەوە دەعوەتنامەیەک بۆ کۆڕی زانیاری عارەبی و کوردی هات کە شەش کەس بنێرن. چوار پیرە عارەب لە لایەن کۆڕی زانیاری عەرەبی و کەمال و من لە لایەن کۆڕی زانیاری کوردییەوە دەستنیشان کراین. هەر وەک کە چووبوومە پاریس، چەند دانەیەک شەرەفنامەم برد و پێشکەش بە شوێنەوارە زانستیەکان و پیاوانی وەک «تەوفیق وەهبی» و «ئەدمۆنس» و «مستر مەکنزی»م کردبوو، دوازدە نوسخەم شەرەفنامە دەگەڵ خۆم بۆ شۆڕەوی برد. بۆ جاری دووهەم پاش چاردە ساڵ دیسان لە ڕۆژێکی پڕ بەفردا گەییمە مۆسکۆ لە ئوتێل «کۆنتینتاڵ» لە «مەیدانی سوور» -کە ئوتێلێکی قەدیمی و زۆر جوان و بە شان و شکۆ بوو- دابەزین. دیار بوو زۆر میوانی بە قەدرین. هەر کەسە ژوورێکی زۆر ساز و تەیار و جوانمان هەبوو.

جاران کە میوانی نووسەران بووم، ئەم جار میوانی ئاکادیمی علووم بووم. چاکی هێنابوو: عەرەبەکان -کە هەمووی مێشک پووچەڵی ڕەگەزپەرست و دژی کورد و دژی ڕووسیە بوون و زۆربەیان ساڵەها مەعاشخۆری ئینگلیسان و سەفیری زەمانی نووری سەعید و پادشایی بوون- هیچیان کەلیمەیەک ڕووسییان نەدەزانی؛ تەرجومانی هەمووان دوکتور کەمال مەزهەر بوو. هەر قسێکی بێتامیان دەکرد و هەر عەرەبایەتییەکیان دەنواند، کەمال بە ئارەزووی خۆی تەرجومەی دەکرد. وای بە سەر هاتبوو کە عەرەبەکان ببوونە گاڵتەجاڕی زانایانی مۆسکۆ. بە تایبەتی «دوکتور پۆلیڤۆی» کە سەرپەرستی میوانداری ئێمەی پێ سپێرابوو، هەر بە دڵ عەرەبەکانی ناخۆش دەویست و حەزی لە چارەیان نەدەکرد. دوو جار بەبێ ئەوان هەر دەعوەتی بۆ ماڵە خۆی کردین.

سێ جەلسە لە ئاکادێمی شۆڕەوی دەگەڵ زانایان کۆبووینەوە، قسە لە پەیوەندی دۆستانەی ئاکادێمی عیلمی عیراق و شۆڕەوی دەکرا. لە مەجلیسێکدا زانایەک گوتی: وا دەردەکەوێ کە کوردستان پێش لە هەموو شوێنێکی ڕۆژهەلات زۆر ئاوەدان بووە. زانایانی ئاسەواری شۆڕەوی لە مەلبەندی «سنجار» شوێنەواری گوندێکیان لە بن عەرز دیوەتەوە کە خانووەکانی بە زنجیر و بە دەورەی مەیدانێکدا دروست کراون؛ کە ئەوە نیشانەیە کورد پەنجا هەزار ساڵ لەوە پێش فکری دیفاعی مونەززەمیان هەبووە و خەڵکی گوند توانیویانە بەرانبەر بە دوژمن، گوندیان وەک قەلا هەڵخەنەوە و دیارە تەمەددونێکی گەورەیان هەبووە.

گوتم: زۆر بە داخەوە شۆڕەوی و زانایانی، هەر بە مردووی پەنجا هەزار ساڵەمانەوە خەریکن؛ بەلام ئەوانەی ئێستا زیندوون و لە سەر زەوین و قەتڵوعام دەکرێن، هیچ نرخیان بۆ دانەنراوە! بریا نیو ئەوەندە کە بە ئاسەواری کۆنمانەوە خەریکن، بە زیندووەکانمانەوە خەریک بوونایە و لە

مردن ڕزگارتان بکردایە...

شەرەفنامەم بۆ کتێبخانەکانی لینین و زۆر لە کتێبخانەکانی‌تر نارد، نوسخەیەکیشم پێشکەش بە ئەنستیتۆی ڕۆژهەلاتناسی کرد کە «غەفوورۆف» ناو بە سەری ڕادەگەیشت.

وەختی میوانیەکەمان تەنیا حەفتەیەک بوو. بردیانینە لینینگراد، دوو شەو ماینەوە.

ڕۆژێک میوانی «کەریم ئەییووبی» بووین؛ هەر من و دوکتور کەمال. کەریم زۆر گۆڕابوو؛ سەر و سمێلی بۆز ببوو. ببوە چاکەرەوەی دەزگای دەنگ هەلسەنگ؛ وازی لە زمان‌شوناسی هێنابوو.

شەو تەلەفۆنم لە خانم «سیدا ڕۆدینکۆ» کرد. ئادرێسی دامێ کە هەر دەبێ بچم میوانی بم. دیتمەوە؛ پیر ببوو؛ چاوی بێ‌حوکم ببوو. دوو کوڕی لاوی هەبوو کە لە مەدرەسەی مووسیقی بوون و کاریان نەدەکرد. مێردی نەمابوو. زۆر ماڵێکی فەقیری هەبوو. وا دەرکەوت لە ڕووسیاش کەسانێ کە لە کاری زۆر بەجێ دەمێنن لە بیر دەچنەوە. داوای مەم و زینم لێ‌کرد کە خۆی بە چاپی گەیاندووە و بە ڕووسی مانای لێ داوەتەوە. سوێندی خوارد کە هەر تاقە نوسخەیەکی هەیە، گوتم لێت ناستێنم.

لە لینیگرادەوە من و کەمال چووینە یەریوان. عەرەبەکانیش چوونە تاشکەند کە چاویان بە مەلای ئوزبەک و کتێبی عەرەبی بکەوێ و لە باکۆ یەکتر بگرینەوە. زۆر لە کوردەکان بە پیرمانەوە هاتن. شەو «جاسمی جەلیل» بردینیە ماڵە خۆی کە شاممان بداتێ و شەو بمانهێنێتەوە ئوتێل. دەتوانم بڵێم ماڵی جاسم ماڵی هونەر بوو: ئوردوخانی کوڕی دوکتورای لە ئەدەبیاتدا هەبوو؛ جاسم بۆ خۆی شاعیر و نومایشنامەنووس بوو؛ جەمیلەی کچی مۆسیقارێک بوو بژاردە؛ دووهەزار ئاهەنگی زۆر ڕەسەنی کوردی خستبووە سەر ئەلفبای نۆت و چاپ کرابوو. ڕادیۆ یەریوان بەو ماڵە کاری دەگەڕا. شەو جەمیلە بە پیانۆ هەوای هەڵپەڕکێی شێخانی لێ‌دا. جاسم و کچ و کوڕی هەستان بڕەقسن، کەمال گوتی من نازانم، من هەستام و تاوێکی باش دەگەڵیان ڕەقسیم. من باوم لە کەمال خۆشتر بوو کە کرمانجی ئەوانم دەزانی.

بەیانی ئەو ڕۆژە چووینە ئاکادێمی علوومی ئەرمەنستان. دەگەڵ «حاجی جەندی» شاعیر -کە زۆر پیر ببوو- بووینە ناسیاو. کوڕە جحێڵەیەکی کورد سەرۆکی کاروباری ڕێکخراوی کومۆنیستی لە ئاکادێمی بوو. زۆر بە لامەوە بەقیمەت بوو کە گوتی: سپاردوومە لە ماوەی شەش ساڵدا تاریخێکی زۆر پان و بەرین و هەموو لایەنەی کورد و کوردستان ساز بدرێ. ئەو پیاوەشم دیتەوە کە باسم کرد لە بۆکان ئەفسەرێکی ڕووسی بە ناوی یاقووب و لە بەغدا باغچەوانی ماڵی شا بوو! زۆر کەیفمان پێک هات. «عەرەب شامیلۆف»م دیت - نووسەرەکەی کتێبی «شوانی کورد» و «بەربانگ» و «قەلای دمدم»- زۆر پیر ببوو. بە خەیاڵم وەخت بوو بخەرفێ... گەلێک میدالی گەورەی شۆرەوی بە سینگەوە بوو. دەگەڵ جەمیلە عەکسمان گرت، هەروەها دەگەڵ عەرەب شامیلۆف و جاسم و حاجی جەندی و زۆر کەسی‌تر.

لە ئاکادێمی کەمال بە ڕووسی و من بە کرمانجی وتارمان دا کە کرمانجیەکەی من کوردێک تەرجەمەی بە هەرمەنی دەکرد. پاش نوێژ بردیانینە سەیری ئاسەواری کۆن. کابرایەکی پیری عەینەک لە چاو خەتی میخی دەخوێندەوە، قەت تۆ فارسی و کوردی وا بە ڕەوانی ناخوێنیەوە! تەرجەمەی بە تورکی پێ دەگوتین. جارێکیان سەرۆکی ئاکادێمی لەوحەیەکی نیشان دام؛ گوتی ئەوە فلان شتە. پیرە لێی مۆڕ بۆوە:

- چووزانی؟ خۆ تۆ نازانی خەتی میخی بخوێنیەوە!

- ئوستاد به ئەرمەنی نووسرابوو. دەنا من و خەتی میخی تۆ، هەزار گەزمان نێوانە!

کوردێک بانگێشتنی کردین بۆ گوندێکی کوردنشین لە نزیک چیای «ئارارات». ژن و پیاوەکانی جلکیان تەواو وەک یەزیدیەکانی چیای «شەنگال» بوو. لەوێش بە دەهۆل و زورنا ڕەقسێکمان کرد. نانێکی ئێوارەیان داینێ.

چووینە نیشانگەیەک کە بە یادی ئەو دوازدە عەشیرەتە ئەرمەنیانەوە چەقاوە کە تورکان قەتڵوعامیان کردوون. نیشانگەیەکیش لە نزیک چیای ئارارات هەبوو، نووسرابوو: «بە یادگاری برایەتی کورد و ئەرمەنی کە لێرە بە گژ تورکاندا چوونەوە و نیشتمانی خۆیان برایانە پاراستووە».

لاوە کوردێکم تاق کردەوە کە حەز دەکەم بەبێ درۆ و دووڕوویی وەزعی کورد لە ئەرمەنستان چۆنە بۆم باس بکەی. گوتی: ڕاست ئەوەیە میللەتی ئەرمەنی زۆر دەگەڵ کورد چاکن. جگە لە حقووقی قەومی، ئەوەندەی شۆڕەوی قەراری داوە، ئەرمەنی پتر لەگەڵمان بە چاکە دەبزوونەوە. ئەگەر دە کەس لە یەک ڕادەی خوێندەواری و بە یەک جۆر کارنامەوە داوای کارێکی دەوڵەتی بکەن، یەکیان لەو دەیانە کورد بێ، لێت ڕوون بێ کوردەکە قبووڵ دەکەن، چونکە سەر بە میللەتی کەمینە و ئەقەللیەتە. حورمەتمان زیاد لەوە دەگرن کە چاوەنۆڕین.

من قسەم کرد، گوتم: سەیرە بانێک و دوو هەوا هەبێ: کورد لە گورجستان حەقی نییە لە پاش کلاسی حەوت -کە ئیجباریە- بچێتە مەدرەسە و بگاتە خوێندنی باڵا. ناچار ئەوی بیەوێ بخوێنێ، دەبێ هەڵێ بۆ مۆسکۆ یان لینینگراد. کوردی ئازربایجان زمانی خۆیان لە بیر براوەتەوە و هەموو بوونە تورک! کەچی لە ئەرمەنستان هەم دەرس بە کوردی هەیە، هەم ڕادیۆ و ڕۆژنامە. جل و زمانی کوردیش ئازادی ئازادە. من وادەزانم ئەوە نەجیبایەتی ئەرمەنیانە، نە قانوونی شۆڕەوی؛ دەنا چۆن دەبوو بەرانبەر بە کورد فەرقی گورجستان و ئازربایجان و ئەرمەنستان هەبێ؛ لە حاڵێکدا کە کوردی گورجستان دوو ئەوەندەی کوردی ئەرمەنستانن! کەمال گوتی ناوێرم ئەو قسە تەرجەمە بکەم، لاوێکی کورد گوتی: «تۆ بە کرمانجی بڵێ تا ئێستا تەرجەمەی کەم!». کە تەرجەمەی کرد کابرای ئازربایجانی هەستا دەستی خستە دەستم، گوتی: لێم ڕوونە تۆ ڕاست دەکەی و ئەرمەنی زۆر لە ئێمە ئینسانیترن و کەیفیشم بەو غیرەتیەت دێ کە ڕووبەڕووی من ئەمەت گوت...

ها، بەیانی ڕۆژی دووەم چووینە سەیری کتێبخانەی گەورەی «یەریوان». زۆر گەڕاین. خاوەن و سەرپەرستی کتێبخانە گوتی: هەر چەند تەبەقەی ژێروو بۆ میوانان مەمنووعە بیبینن، بەڵام من دەتانبەمە ئەوێش. بە چەند پلەکانێکدا چووینە ژێرزەمین؛ هەمووی کتێبی خەتی بوو. ئینجیلێکی نیشان داین گوتی ئەوە کوردییە و هەشت سەد و پەنجا ساڵی عومرە. دوو کتێب لە ناو شووشەدا بوون، یەکیان زۆر پەڕگەورە، یەکیان زۆر پچووک و خرپن. گوتی ئەوانە هەردووک ئینجیلن لە پێستی ئاسک نووسراون. پێشوو بیستبووم کە ئاوێستا لە پێستی ئاسک نووسرابوو؛ بەڵام لام وا بوو لە دیوی ژووری پێستەکەوە نووسراوە و بە کولکەوە هەڵگیراوە. گوتم: دەتوانم دەستی لێدەم؟

- نا، مەمنووعە.

- کوڕە دەستی لێ نەدەم لێم دەبێتە مەراق و خەوم لێ ناکەوێ!

مودیر پیاوێکی زۆر ڕووخۆش و خوێنشیرین بوو. چوو کلیلێکی هێنا و نووسراوی سەر پێستە ئاسکی دەرێنان. دەستم لێ دا؛ چاکترین کاغەزی تورمەی قەدیم چۆن بوو، ئاوا ساف؛ بەڵام بێ

بریقه و نەرم. تازە تێگەیشتم نووسین لە پێستی ئاسک یانی چی. شەرەفنامەیەکی نیشان دایـن بە جوانترین خەت نووسرابوو؛ دەورەی زێـرکفت و نەقاشـی کرابـوو. چـل سـاڵ دوای هەوەڵـین شەرەفنامە نووسرابۆوە کە دەیگوت لە قیمەت نایـە. ژمارەیـەکی پـێ یادداشـت کـردم کـە بـەو ژمارەیە تاریخی جوولانەوەی شێخ عوبێـدیلای نـەهری لـە «کتێبخانـەی قودسـی ڕەزەوی» لـە مەشهەد هەیە؛ نە میکرۆفیلم، نە نوسخەمان دەدەنێ. بەڵکو تۆ لە عیراقەوە پەیـدای کـەی. کـە هەم ژمارەم وێن کرد، هەم نازانم هەیە یان نا؟!

کاتێ دەچووینە گوندی کوردەکان و سەیری نیشانە یادگاریەکەمان دەکرد، ئاڵای تورکـان لـە دامێنی ئاراراتەوە دیار بوو. هیچم بۆ نەمابوو، دوو جنێوی سەر بە کوڵکەم بـە جـسن و ڕەگـەزی تورک دا!

زۆریان دیاری دامێ کە لە گشتیان عەزیزتر دوو تـابلۆی بەرجـستە بـوو، دیمـەنی هـەردووک چیای ئاراراتی پڕ لە بەفری دەنواند.

ئێوارەوەختە، لە یەریوانەوە چووینە باکۆ. شەو گەیشتین و عەرەبەکانیش هـاتبوون. «دوکتـور قادری ئاسۆ» و ماڵ و منداڵەکانی و ژنی عەلی گەلاوێژ زوو زانیبوویان و هاتنە بەخێرهێنانم.

لە بیرم چوو بڵێم: هەر کە گەیشتینە مۆسـکۆ، کۆنـە دەفتـەرێکی چـاردە سـاڵ لـەوە پێـشم بردبوو، ئادرێسی فەتحی خوشکنابی تێدابوو. تەلەفۆنمان کرد، ژنێک جـوابی داوە کـە زۆر سـاڵـە لێرە نەماوە، بەڵام ئادرێسی تازەیان ئەو ژمارە تەلەفۆنەیە. تەلەفۆنم لێ کرد:

- فەتحی دەمناسی؟
- چۆنت بناسم؟ تۆ کێی؟
- فکر بکەوە!
- بە خوا هەژارێکم دەناسی بەڵام نازانم لە کوێ گۆڕی گوم بووە! دەنگت تۆزێک لەو دەکا!
- وەرە لە فلان ئوتێلم. ئەمما ئەگەر هاتی چۆنت بناسمەوە؟
- وەک جاران درێژم! ڕیشم سپی بووە؛ کڵاوێکی قووچی بۆرم بە سەرەوەیە.

هات و بە پەلە بردمیەوە ماڵـە خـۆی. ژنی ئازەربایجـانی نـەمابوو؛ ژنی ڕووسـی هێنـابوو. لـە ئەنستیتۆی ڕۆژهەڵاتناسی لە بەشی تاریخ دامەزرابوو. خانووی لە مۆسکۆ درابوویە و زۆر ساز بوو. گوتی ئیسماعیل کە لە تەرویز هەواڵمان بووە لە باکۆیـە؛ بـا تەلـەفۆنی بـۆ بکـەم. لێـی پرسـی: سمایـل چـۆنی؟ چ دەکـەی؟ گـوتی: هـەژارم وە بـیر هاتۆتـەوە؛ دەگـریم و حاڵـم نییـە! زۆر ڕێکەوتێکی سەیر بوو. گوتی: ئەمڕۆ هەژار هاتۆتە ماڵە من؛ ها قسەی دەگەڵ بکە!

جا ئەو شەوە هەر گەییمە باکۆ، تەواو لە ئوتێل توریست نەحەسابوومەوە، ئیسماعیل هات:

- با بڕۆین بۆ ماڵی ئێمە.

ڕەحیم قازی تەلەفۆنی کرد و بڕێک کۆخی:

- هەژار من نەخۆشم؛ نەمتوانی بێم. تۆ وەرە و دایکیشم لێرەیە!
- ڕەحیم من ژن ناهێنم! دایکت بدە بە یەکی‌تر!

دەگەڵ سمایل چووینە ماڵی ڕەحیم. نەیهێشت بەند بم؛ بردمیە ماڵە خۆی. کیژێکی بە نـاوی «فەرزانە»ی هەبوو؛ مۆسیقای زۆر خۆشی بۆ لێداین.

بە داخەوە بیستمەوە کە سمایل جوانەمەرگ بووە! ئازەربایجانییەکی خەڵکی سەلماس بوو.

بیستمەوە کە پرۆفسۆر «جەعفەر خەندان» مردووە.

بەیانی بە ناو شاری باکۆیاندا گێڕاین. شەو میوانی سەرۆکی ئاکادێمی ئازربایجان بووین، عەلی گەلاوێژم لەوێ دیتەوە. گوتی قەراڕە بە وادەی چوار ساڵ تاریخی ئابووری ئازەربایجان بنووسمەوە. بۆ یەکەمجار میوەی «خورمالوو»م دیت؛ گوتم تا لە بەر چاوم نەیخۆن ناخۆم!

ڕەئیسی عەرەبەکان ملی لەوە نابوو کە خانووەکەی ڕەئیسی ئاکادێمی ناخۆشە! حقووقتان چەندە؟ ئێمە لە عیراق زۆر خۆشتر دەژین! کە لەو جێگەیەدا ئەو قسانە زۆر ئەحمەقانە بوو؛ پیاو شەرمی دەکرد. لە خواحافیزیدا من گوتم: سوپاس بۆ خانمی خانەخوێ کە ئەو چێشتە خۆشانەی لێناوە و زەحمەتی ئەو توانی وامان بەخێو کا.

خانم گوتی: دە ناو هەموواندا تەنیا ئەو پیاوە دەزانێ دەڵێ چی. مانای هەیە من هەر لە بەیانییەوە زەحمەت بکێشم، بە پیاوان بڵێن مەمنوون؟!

لە بەیانیەکی زۆر ساردی شەوی دووهەمدا هاتینەوە مۆسکۆ. دوکتور کەمال عەریزەیەکی دابوو کە چەند ڕۆژێک دەیەوێ متالا بکا و چەند ئەسنادێک ڕوونووس بکا. قبووڵ کرا کە کەمال و من بیست ڕۆژی‌تر لە مۆسکۆ بمێنینەوە و میوان بین. ئەو ڕۆژە چووینە بازار و بردیانینە دیدەنی «مۆزلە» (ئارامگای لینین). مامۆستا سەعید جەمیلێکی پیرمان دەگەڵ بوو هەر دەیگوت: ئەو کافرە خودانەناسە ڕووسانە!... ڕاوەستابووین؛ بەفر دەباری؛ تا نۆرەمان دێ بچینە سەر قەبری لینین. چوومە تەنیشتی گوتم: ئوستاد خودا زیارەتت قبووڵ بکا و نیازت پێک بێنێ!

عەرەب ڕۆینەوە و دەگەڵ کەمال ماینەوە و چووینە ئوتێلێکی‌تر. دەگەڵ فەتحی دەگەڕام، دەچوومە ماڵی، شەوانە دەچووینە ڕستووران پێکەوە.

ڕۆژێک دەگەڵ کەمال چووینە دیدەنی «غەفوورۆف». شەرەفنامەکەی لە پێش بوو؛ زۆری ئافەریم لێ کردم. گوتی: هەژار بە قسەم بکە وەرە مۆسکۆ! خانووت بۆ وەردەگرم. لەم ئەنستیتۆیە کارمان بۆ تۆ زۆر دەبێ. نەخوازە کە زانیومە عەرەبی و فارسی و کوردی چاک دەزانی. منداڵت زۆر باش دەخوێنن؛ خۆشت زۆر خۆش بەڕێ دەچی. هەر ئێستا با خەبەر بنێرم ماڵ و منداڵەکەت بێنە مۆسکۆ. تۆ مەچۆوە!

گوتم: زۆر سوپاست دەکەم؛ بەڵام تا مەلا مستەفا منی بوێ، لێی دوور ناکەومەوە. ئەگەر پێم بڵێ، دێم و پێم خۆشە.

کەمال ڕۆیشت بۆ ساڵۆنی کتێب خوێندنەوە. غەفوورۆف فارسی زمان بوو؛ تاجیک بوو. جگە لە سەرۆکایەتی ئەم ئەنستیتۆیە، لە مەکتەبی سیاسی حزبی کومۆنیستی شۆڕەوی ئەندامێکی بالا بوو. لەوانە بوو کە لە کرملین دەژین. کورسیەکی هێنا پێش و گوتی: هەژار! من زۆر دۆستی بارزانیم. لە مەکتەبی سیاسی حیزبدا دۆستی هەن؛ بەڵام هەشن کە ناخۆشیان دەوێ. ئێستا قازانجی شۆڕەوی لەوەدایە کە هیچ کێشە لە عیراقدا نەبێ. جا کە عیراق داوای کردووە جەبهەیەکی یەکگرتوو لە نێوان حیزبی بەعس، حیزبی شیووعی و حیزبی پارتی بارزانیدا پێک بێت، بە مەسلەحەتی سیاسەتی بالای شۆڕەوییە. لە زمان منەوە بە بارزانی بڵێ خۆنەگرێ و بچێتە ئەو جەبهەوە.

گوتم: جەناب! دەزانم شۆڕەوی و هەموو دەوڵەتێک دەڕوانێتە قازانجی خۆی. لێشم ڕوونە ئێوە بەعسی دەناسن کە چەند خوێنڕێژ و دوور لە هەموو پەیمان و قانوونێکن. بەڵێ حیزبی شیووعی لە پاش ئەو قەتڵوعامەی بەعسی لێیان کرد، بە ئەمری ئێوە چوونەتەوە بەردەستی بەعس و ئێستا بە گژ ئێمەدا دێن کە ئەگەر نەیەنە جەبهەوە و شەڕ هەڵگیرسێتەوە، یارمەتی

دەولەتی بەعسی دەکەین. خەت و شوێنێکی بەعسی بۆ ئەو جەبهەیان کێشاوە، ئاشکرا هەرچی حقووقی میللی ئێمەیە و هەرچی داوای حیزبی کومۆنیستە دەمالێتەوە. دەبێ نۆکەری ئالقەبەگوێی بەعس بین. پازدە ساڵە شەڕ و لێکدانمانە؛ هەزاران لاوی کورد لەم ڕێگەدا خوێنی ڕژاوە؛ بە هەزاران ماڵ سووتێنراوە و وێران بووە. چۆن باوەڕ بکەم بارزانی بێ وەرگرتنی هیچ حەقێک دەست لە سەر دەست دانێ؟ چی جوابی گەلە لێقەوماوەکەی بداتەوە؟ ئایا شۆڕەوی دەستەبەر دەبێ کە بەعسی خودموختاریمان بێ کەم و زیاد بدەنێ و پەیمانێکی داویانە پێکی بێنن؟ کوا ئەو شەرتە شۆڕەوی دەیگرێتە ئەستۆ؟ ئەگەر هەر مەسلەحەتی شۆڕەویە و ناتانکرێ هەقمان بۆ بچەسپێنن، مانای وایە ئێمە پاش دوازدە ساڵ گەڕاینەوە سەر خەتی هەوەڵێ و ئەوجار بەعسی تۆڵەی ئەو چەند ساڵەشمان لێ دەکەنەوە.

غەفوورۆف گوتی: من خۆم باوەڕ ناکەم بەعسی پەیمان بەرنە سەر. باوەڕ ناکەم جەبهە بە تەواوی نەگرنە دەست خۆیان. تەنانەت باوەڕم نییە کە شیووعیەکانیش لە دەست بەعس ئاسوودە بن. شۆڕەوی بشلێ، ناتوانێ عەرەبان ناچار بکا پەیمانیان کە بە کورد داوە پێکی بێنن. بەلام دەڵێم زۆر لە سیاسەتمەدارانی شۆڕەوی دەیانەوێ عیراق هیچ کێشە و سەرێشەی تێدا نەبێ. ئەگەر بارزانی ئەمەش قبوول بکا دیارە زیانیەتی؛ بەلام مومکینە فرسەتێکی‌تر هەڵکەوێ.

گوتم: باشە هەموو شتێکی پێ دەڵێم، ئەویش کەیفی خۆیەتی.

شەوێک میوانی «پرۆفسۆر بەکاییف» بووین کە کوردێکی ئەرمەنستانییە و مامۆستایە لە دانشگای زمانەکانی ڕۆژهەلات. بەر لە شام، پرۆفسۆر «قەناتی کوردیف» هات؛ کە هاتبووە مۆسکۆ فەرهەنگی ڕووسی-کوردی چاپ بکا. دەردی دل لە حالی پەرێشانی کورد دەکرا.

بەکاییف گوتی:

- کچی «گیو موکریان» بە ناوی «کوردستان» هاتووە کە لە سەر زمانی کوردی تەحقیق بکا و بخوێنێ. پێم خۆش بوو کە بە منیان سپارد.

- کچم لە کام زاراوەی کوردیدا دەتەوێ تەحقیق بکەی و دوکتورا بستێنی؟

- لە زمانی مامم: حوسێن حوزنیدا!

چونکە نەمزانیبوو حوسێن حوزنی زمانێکی سەربەخۆی هەبووە، خۆم لە دەرس پێگوتنی کێشایەوە!

گوتم: زۆر لەوانەی لە ڕووسیا دەرچوون و هاتوونەوە عیراق، ناویان دوکتورە و هیچ نازانن!

بەکاییف گوتی: هەموو گوناهی ئەم قەناتی کوردیفەیە!

کوردیف تووڕە بوو:

- من بۆچی؟

- چەند جارم پێگوتی یەکی وەک نەسرین فەخری، مارف خەزنەدار و کاوس قەفتان بە هاسانی و بە ناوی تەعەسسوبی کوردایەتی کارنامەیان مەدەیە؟ ئەوانە دەچنەوە لە کوردستان دەبنە مامۆستا، مێشکی هەزاران کوڕ و کچی کورد تێک دەدەن! هەر گوتت: ئاخر کوردن؛ چۆن دەریان نەچوێنم؟!

قەناتی کوردیف خەریک بوو شام نەخوا و بڕوا. بە زۆر دامانایە و ئاشتمان کردەوە؛ بەلام گوتمان حەق بە بەکاییفە.

ڕۆژێک چووینە دانشگای زمانانی ڕۆژهەلات؛ بەزم بوو: یەک عەرەبی، دوو فارسی، یەک

ئوردوو، سێ پشتوو، زمانی سەیر سەیر دەرس دەخوێنرا. تووشـی دوکتـورێکی تاجیـک بـووین. ناوەکەم لە بیر نەماوە، مامۆستای دەرسی کوردی و تەحقیقات لە دەوری مەسەلەی کورد بوو.

توانیمان بە هۆی دکتور «پولیڤۆی» بلیتی بالشۆی تیئاتر پەیدا کەین. «ئۆپرای کـارمن» بـوو. لە دوکتور پولیڤۆیم پرسی: تۆ لەگەڵ ئەو پولیڤۆیەی پاڵەوانی داستانی «پیاوێکی بە ڕاستی» کـە فرۆکەوانێک بووە و لە پاش لاق پەڕین دووبارە بۆتەوە فرۆکەوان لە شەڕی ئەڵمانان، خزمی؟

گوتی: نا، هەر ناومان وێک دەچێ.

ئەو دکتورە ژنەکەی تەتار بوو. کوڕێکی هەبوو لە تەمەنی پازدە ساڵ، دەیگـوت لـە مەدرەسـە زۆر هار و هاژە؛ مامۆستایان شکایەتی ئەوم لێ دەکەن و هەموو جاریش دەنووسن نەکـەی دڵـی بڕەنجێنی.

- یانی چی؟

- دەڵێن ڕیازیاتی زۆر بەهێزە و لەوانەیە ببێتە زانایەکی ئەتۆمی!

ئەمجارەش نزیک مانگێک لە ڕووسیا مامەوە. ڕۆژێک کە دەهاتین بڕۆین فەتحی گریا.

- ئەوە چییە؟

- لە تەوریز لێک جوێ بووینەوە، پاش چاردە ساڵ یەکترمان دیتەوە. چوویەوە عـیراق، پـاش چاردە ساڵ دیسان دیتمیەوە؛ چاردە ساڵی ئایندە ناژیم بتبینمەوە...

ڕایسپاردم کە لە بەغداوە «المنجد» و «نهج‌البلاغه»ی بۆ بنێرم؛ بۆم نارد. بەڵام بیستمەوە کـە لە ئینقیلابی ئیسلامیدا ناردرابووە تـەوریز کـە فیرقـە زینـدوو کاتـەوە و نەشـرەی ئازەربایجـانی بنووسێ. چووبوو قزڵجی لە تاران دیتبوو؛ گوتبووی هـیچم بـۆ نـەکراوە و کـەس ئامـادە نـەبووە هاوکاریم بکا؛ دەچمە فەڕانسا و لەوێوە دەچمەوە مۆسکۆ. سـەلامی بـۆ نـاردبووم؛ خـۆی نـەهات ببینمەوە. ئەم بەینە کە پێکەوە بووین بۆی گێڕامەوە کە ماوەی شەش مانگ دەگەڵ قزڵجی لە بولغاریا ژیاوە و زۆری قسەی قۆڕی نێوان خۆیان بۆ دەگێڕامەوە.

حەیفە ئەمەشم لە بیر بچێ: ڕۆژێک لە ئوتێل «کۆنتیننتاڵ» - کـە تـازە چووبـووین- ژنێکـی خزمەتکاری ئوتێل سەری بە ژووردا کـرد. کـەمال گـوتی فـەرموو شـتێک بخـۆوە! بـە دەسـت ئیشارەی کرد کە بێدەنگ بە! دوایە لە دەرەوە پێی گوتبوو کەمترین قسە بکـەن میکرۆفـۆن لـە ژوورەکەتاندا هەیە زەبتی دەکا. کە چووینە ئوتێلەکەی‌تر، ئەو ژنە دەگەڵ یـەکێکی‌تـرا هاتبوونـە دیدەنیمان. باسی خۆی کرد کە مێردی موهەندیسی کارخانە بووە؛ لە جەنگەی کاردا بەر ماشین کەوتووە و مردووە. دوو منداڵی لە پاش بە جێ ماوە. حقووقی مێردەکەی و حـەقی خـۆی -کـە ڕۆژێ هەشت سەعات یان بە شـەو، یـان بـە بـە ڕۆژ لـە ئوتێـل مانـدوو دەبـێ- تێـری خـۆی و منداڵەکانی ناکا و حاڵی زۆر ناخۆشە. دوکتور کەمال باسی فەرمایشتی مارکس و لێنینی بۆ دەکا کە خەم مەخۆ! سوسیالیستی دەبێتە کومۆنیستی و هەموو کەسێ حاڵـی خـۆش دەبـێ. ژن لـە دین دەرچوو؛ لە داخان گریا: من دەڵێم من و منداڵم تێر ناخۆین، ئەو دەڵێ بە قـسەی مـارکس حاڵت خۆش دەبێ!

ڕۆژێک دەگەڵ کەمال لە ئوتێل دەرچووین؛ ڕاستی پێمان وا بوو تەزاهوراتە -کە لـە شـۆرەوی قەت ڕوو نادا. کەمال گوتی با ڕاکەینەوە ئوتێل، گوتم هەر دەچم بزانم چییە. دڕم بە خەڵـک دا: قەرتاڵەیەک پرتەقاڵی چکۆڵەی شین بوو؛ ئـەو خەڵـکە دەیانەویـست بیگـەنێ و سـەرو یـەکێک بکڕن کە وەبەر بیست یەکیان نەدەکەوت!

دەگەڵ کەمال قەدەممان لێدەدا. چاوم بە کووچەیەکی تەنگی بن‌بەست کەوت؛ لە دەرگای کووچە نووسرابوو: «سەلام عادل». گوتم: «وەرە هەر بڵێ قەدری شیووعی عەرەب ناگیرێ! ئەگەر کوژران ئاوا لە مۆسکۆ ناوتان لە سەر کۆلانان دەنووسن!».

لە مۆسکۆڕا ڕاست هاتینەوە فرگەی بەینەلمیلەلی ئەستەمبوڵ؛ کە سەودا هەر بە دۆلارە. زۆرمان شت کڕی بۆ دیاری. چوومە دوکانێک داوای جغارەم کرد، کابرا گوتی: دەخیلە تۆ بچۆ پاکەتێک چای لیپتۆنم بۆ بکڕە. هەر جغارەیەکت بوێ دەتدەمێ و زیادت لێ ناستێنم. پاکەتە چام بۆ کڕی و لە بن دوکانەکەی شاردیەوە و چەند گڵۆسێک جغارەی خارجیم لێ کڕی.

لە تەیارەی بەرەو عیراقدا زۆرمان ویسکی و ودکا کڕی کە بە دینارێک بوو؛ لە بەغدا بە پێنج دینار. چەمەدانەکانمان پڕ کرد. لە دوو بوتڵ پتر مەمنووع بوو. گوتمان ئەگەر لێیان ساندین ئەوە چش؛ ڕیسکی خۆمان دەکەین. شەو دەوری سەعات یەکی پاش نیوەشەو گەیینە فرگەی بەغدا. کەمال لە پێشدا چوو تەفتیش بکرێ. ئەفسەرە بەعسییەکە گوتی: کوا پێناست؟ دیتی، گوتی: کوردن؟

- بەڵێ!

ئەویش کوردێک بوو، گوتی بڕۆنە دەر!

ئیحسان شێرزاد چاوەنۆڕمان بوو. ئێمە پێدەکەنین؛ گوتی: دڵتان خۆشە، دیارە لە ڕووسیا باش هاتوونەوە.

- بەڵێ باش هاتووینەوە. بەلام پێکەنینەکەمان بەو دوو چەمەدانە پڕ لە مەشرووبەیە کە نەیانپشکنین!

لە سایەی سواڵ کردنی ئێمەوە، یەکجار زۆر کتێبی زۆر باشمان بۆ کۆڕ پەیدا کردبوو. «حاجی جەندی» و «قەنات» بوونە ئەندامی فەخری کۆڕی زانیاری. زۆر زوو چوومە کوردستان و پەیامی غەفوورۆفم بە بارزانی گەیاند. گوتی: ڕووس لە پەیمان بەستن دەگەڵ بەعسدا کە خودموختاریمان بدەنێ، خۆیان زۆریان حەول دا، کەچی ئێستە دەیانەوێ بێ هیچ حەقێک خۆمان تەسلیمی ئەوان بکەین! مردن سەد جار لەوە بەشەرەفترە کە پاش ئەو هەموو خوێن‌ڕژانە، سەر بۆ دوژمن شۆڕ کەم و شەرمەزاری گەلم بم. ئەگەر مەسلەحەتی شۆڕەوی لەو تەسلیم بوونە دایە، مەسلەحەتی کوردی تێدا نییە...

لە پاش ئیعلانی خودموختاری، برایم ئەحمەد و جەلال تالەبانی و عومەر دەبابە و هەموو دەستە و بەستەیان هاتنەوە لای بارزانی و عەفووی کردن و لە چیا دەگەڵ خۆمان دەژیان؛ وەک قەت نێوانمان ناخۆش نەبووبێ. حاجی محەممەدی شێخ ڕەشید - کە دوژمنی هەرە سەرسەخت بوو- خۆی سەربەخۆ هات بۆ دیدەنی مەلامستەفا و دەخالەتی پێکرد. مالم هەقە مەلامستەفاش زۆری حورمەت گرت. جارێک بەغدا خەبەری بۆ حاجی محەممەد ناردبوو کە بچێتە بەغدا. لە وەرامی تیلگرافدا گوتبووی: من لەو ڕۆوە نۆکەری بارزانیم و هەر گەورەیەکم هەیە، تا ئەو نەمنێرێت من حکوومەت ناناسم!

بەعسی کە پەیمانی پازدە ساڵەیان دەگەڵ ڕووس بەستبوو، شیووعیەکانیشیان بردبۆوە لای خۆیان و چاوی هەموو خوێندەوار و بە کاری کوردیشی بە پووڵ و پلە نووقاندبوو، دەیزانی زەحمەتە ئەم شۆڕشە دووبارە وەک جاران زیندوو بێتەوە؛ لێمان کەوتە گەندەڵ- فێڵان! هاتوچۆکەر دەهاتن و لە لایەن دەوڵەتەوە گفتوگۆیان دەگەڵ بارزانی دەکرد و هەر خەریک

بوون له ناوی بەرن.

ڕۆژێ بیست‌ونۆی مانگی نۆی ١٩٧١، یازده مەلا له نەجەف و بەغداوە هاتبوون که چاویان بە بارزانی بکەوێ له حاجی ئۆمەران. پێشتریش زۆر دەستە لە بەغداوە دەهاتن. مەلاکانم لە قاوەخانەی حاجی ئۆمەران دیت؛ سالح مەحموودیان دەگەڵ بوو. گوتی تۆش وەرە دیوەخان بزانە ئەو مەلایانە دەڵێن چی. گوتم من حەز له چارەی مەلایان ناکەم. چووم لە مالی عەلیە کوردە خەوتم. له خەوەکەم به دەنگی تفەنگان ڕاپەڕیم. دیتم لە دەوری مالی مەلامستەفا تەقەیەکی زۆر غالبە؛ ڕامکرد. کابرایەکم دیت هەڵدێت. هەرام کرد: مەهێڵن کەس لە دێ دەرچێ!

«سولەیمانی حاجی‌بەدری» سەردەستەی حەرەسەکانی بارزانی بوو؛ گوتی کۆلانان بگرن! گەییمە ناوەندی تەقەکە. گوتیان بۆمبایان له مەلامستەفا تەقاندووە. دەگەڵ ئەوەشدا کە لە تاوان وەخت بوو شێت بم، هەرام کرد:

– پیاوی چا بن مەیانکوژن! به ساغی بیانگرن! خەبەریان لێ وەردەگرین.

کەس گوێی به من نەدا. من هەر ئەو هاوارەم دەکرد و به ناو تفەنگچییەکاندا دەسووڕامەوە. لەپڕ بۆمبایەک که له بن ماشینێکی تۆیۆتاوە قایم کرابوو تەقی. پتر له دوو میتر لە جێی خۆم پەڕیم؛ بەلام نەکەوتم. ڕاننده‌ی تۆیۆتا –که ئەفسەرێکی بەعسی و به جلی ڕاننده‌ییەوە دەگەڵ مەلایان هاتبوو– له بن تۆیۆتاکەوە تەقاندبووی؛ خۆشی کوژرابوو. مەلامستەفا و دوکتور مەحموود له ژوور هاتنە دەر. بارزانی سەروچاوی خوێناوی بوو؛ زۆر شاد بووین که نەکوژراوە. ئەویش بە سولەیمانی حاجی بەدری گوت: مەیانکوژن! سولەیمان –که به جارێک شلەژابوو– لە بارزانی تووڕە بوو؛ گوتی: بڕۆ ئەوە کاری تۆ نییە! بارزانی گوتی: وا تووڕەیە لەوانەیە منیش بکوژێ! ڕۆیشت. زۆر زوو تەقە وەستا. هێندێک له مەلاکان که پەنایان به ئاودەست و ژووری‌تر بردبوو کوژران و کەلاکیان ڕاکێشان. هەوەڵ کەس من چوومە ژووری دانیشتنەکەوە. یەک له مەلاکان له سەر کورسیەک دەستی وەبەر چەنەی دابوو؛ دانیشتبوو. وامزانی زیندووە. کە بۆی چووم، پارچەی بۆمبا وە بن هەنگڵی کەوتبوو؛ هەر لە جێ مردبوو. ڕامکێشا سەر عەرز. کەلاکەکانی‌تریشیان هێنایە ئەو ژوورە. ئاگر بەر ببوە ژووری نوێنان؛ پیاو لە دووکەڵ دەخنکا. دەگەڵ عەلیە کوردە خۆمان دە ژووری ئاگر ڕاکرد و توانیمان بیکوژێنینەوە و لەبەر دووکەڵ و کۆخە چاومان سوور و هەڵمساو بوو. منیان کردە مەعمووری پشکنینی کەلاکان. گیرفانم بەتاڵ کردن. یادداشت و نووسراوەکانیان و سەعات و پووڵیان کۆ کردەوە؛ هیچ شتێکی وامان دەست نەکەوت که مەلا بۆیە هاتبن بارزانی بکوژن. لە گیرفان یەکێکیاندا ڕۆژ بە ڕۆژی سەفەر لە نەجەفەوە نووسرابوو که: «شەو له ئوتێل موختار بووین. بەیانی سوار بووین و گەینە فلان جێگە و فلان شەو ڕامانبواردووە...»

من به بڕوای خۆم وای بۆ چووم: مەلاکانیش خەبەریان لەو پیلانە نەبووە. ناردوویانن که ئێوە دەگەڵ بارزانی قسە بکەن. دەزگایەکیان له قەدی یەکێکیان بەستووە که ئەمە زەبتی دەنگە. ئەگەر بارزانی دەستی به قسە کرد ئەو دوگمەیە بکەوە! دەنگەکەی خۆیمان دەوێ. مەلا کە لە بەرانبەر بارزانی دانیشتووە، هەر که دوگمەی کردۆتەوە، بۆمبا بووە و تەقیوە. بۆ خۆی ببوە پەنجا پارچەش زیاتر. گۆشت و خوێنی به میچی ژوورەکەوە نووسابوو. دوو ئەفسەری بەعسی بە ناوی ڕاننده –که مەلاکانیش نەیانناسیبوو– ترۆری بارزانییان پێ سپێرابوو. تێشگەیەنرابوون کە

بارزانی لە فلان وەتاغ میوانان دەبینێ. ماشینی تۆیۆتا لە بن دیواری ئەو وەتاغە پارک کرابوو. ماشینێکی‌تریشیان پێ بوو کە جێگەی پارک کردنی لەوێ نەببوو؛ دوورتر ڕاگیرابوو. بەلام ئەو ڕۆژە بارزانی لە وەتاغێکی دیکەدا چاوی بە مەلایان کەوت. ڕاننده‌کە زانیبووی کار لە کار ترازاوە، بۆمبای بن ماشینی تەقاند. سەربانی وەتاغەکەی نزیکی تەواو هەڵوەشاند و تێکوپێکی دا. گەیشتینە سەر ماشینەکەی‌تر، دوو بۆمبی زۆر درێژ و ئەستووری لە بن قایم کرابوو. یازدە کەلاکمان بن گڵ خست و دوانیان وا لە بەر یەک چووبوون نەزانرا پارچەیان لە کوێیە. دوای دوو ڕۆژ، پیاوی سەدام هاتن و حاشایان کرد کە دەوڵەت ئاگای لێ هەبووە. بارزانی هیچ لۆمەی سەدام و دەوڵەتی نەکرد و بە سەر خۆی نەهێنا. ئەو ڕۆژە دەتوانم بڵێم لە هەموو ڕۆژەکانم تاڵتر و دواییەکەی شیرین‌تر بوو کە دەمدی بارزانی لە کوشتن خەلستووە. دوایی لە بەغدا بیستمەوە کە ئاجودانی سەدام تەلەفۆنی بۆ کابرایەکی کوردی ئاشنای کردبوو کە بارزانیمان لە کۆڵ دنیا کردەوە.

دوو مانگێک دوای ئەو بەلایە، کوردێکی سووریایی گیرا کە چەمەدانێکی زۆر جوانی بە دیاری بۆ بارزانی هێنابوو. ئەویش بۆمبێک بوو لە هەر ژوورێکدا بتەقیبا کەسی لێ دەرنەدەچوو.

کاک مەسعوود و چەند کەسێک چووبوونە بەغدا. لە گەڕانەوەدا لە سووچی خەیابانێکی بەغدا بەر گوللە درابوون. جگە لە «عەریف حەمید» کە لاقی شکابوو، ئەوانی‌تر ساغ دەرچوون.

هەمیشە لەو چوار ساڵەی قەیرانەدا دەوڵەت خەریکی لە بەین دانی شۆرش و بارزانی بوو. تەنانەت توانیبووی عوبێدیللای کوڕە گەورەی بارزانیش بکاتە جاسووس و پیاوی خۆی. وەک لە دوایی شەرەفنامەشدا گوتوومە: بارزانی لە کۆبوونەوەیەکی گەورەدا گوتی: تانک و تەیارە و تۆپی دوژمن پێمان نەوەستا، دەترسم پووڵ و پلە و ترومبیل و قەسر لە بەینتان بەرێ! ڕاست ئەوە بوو. ئەوانەی کە چەندین ساڵ بوو لە شۆرش بوون، وا شێتی دەرەجە و پووڵ و قەسر و ترومبیلی بەغدا ببوون کە بەعسی ڕوون دەیانزانی تازە ئەوانە تاقەتی بەرداوبەرد و شەڕیان نەماوە. لە ماوەی چوار ساڵەشدا، ڕێگەوبانی زۆر پان و قەلای زۆر قایمیان لە کوردستان دروست کرد و ئاشکرا ئامادەی هجوومی دیکە بوون. ئێمەش هەموو هومێدمان کەوتبووە سەر ئێران و چەک و یارمەتی ئەو. هەمیشە بە سەتان لە فەرماندەهانی پێشمەرگە، لە تاران و شارەکانی‌تری ئێران، خەریکی خۆشگوزەرانی و پووڵ خەرج کردن بوون.

ئیتر سەرت نەیەشێنم، لە ساڵی ١٩٧٠ڕا، شۆرش بە جارێک بێناوەرۆک ببوو. لە ساڵی ١٩٧٤دا بەعسی -کە زۆر پشتئەستوور بوون لە یاریدەدانی ڕووسان- ڕایانگەیاند: کەرکووک، خانەقین، سنجار و ناوچەی شێخان بەر خودموختاری ناکەوێ. واتا بە زۆر شەڕیان بۆ ساز کردینەوە. شەڕ قەومایەوە...

لێرەدا دەمەوێ وچانێک بدەم و باسێکی گشتی خۆم بکەم: ئەو چەند ساڵە کە من خۆم دەهاتمە شۆرش، چونکە لە شۆرش -بە ناشوکری نالێم- مەدرەسە و خوێندن نەبوو، دەمگوت با منداڵەکانم لە خوێندن بێبەش نەبن؛ واتا ڕیسکێکم دەکرد. مستەفام گەیبووە شەش و دەبوو دیپلۆم بستێنێ. زۆر زیرەکێکی بلیمەت بوو؛ هەموو ساڵە لە مەدرەسەدا یەکەم بوو. زاگرۆسم گەیبووە دووهەمی ڕاهنمایی. ئەویش هەر زۆر هەڵکەوتوو بوو. خانی چکۆلەش دەبوایە بچێتە چوارەمی ئیبتیدایی. هیچگاش دەوڵەت تەشقەلەی تێنەهالاندبوون. بەعسی لە ساڵی ١٩٧٢دا وێکەوتن، نزیکەی چل‌هەزار کوردی «فەیلی» کە سەدها ساڵ بوو لە عیراق دەژیان، بە تۆمەتی

ئێرانی بوون دەرکرد. کە هات دەگەڵ ئێمەشی تێک دایەوە، بۆ ئەوە مخاریج لە سەر بارزانی زیاد بکا و ئاوارەی زۆر ببنە دەستوپاگیر، هەر کەس شبهەیان لێ دەکرد دەگەڵ شۆرشی بارزانییە، بە نیوەشەوێک لە بەغدا دەریانکردن. کە لەوانەی هەوەڵ کاروان، ماڵی من و سەد ماڵی‌تر بوون. پێش ئەوە بە ماوەیەک «مەلاحەسەنی بارزانی» -کە خزمی نزیکی مەلامستەفا و ژنێکی ڕووسی هەبوو- لە بەغدا جیرانم بوو؛ هاتبووە ناوپردان. گوتم: مەلاحەسەن تکات لێدەکەم محەممەدی ئیمامی و ژنەکەی با بچنە خانووی منەوە. وا دەکەم منداڵ و ماڵەکەم بێنمە کێو. تۆمەز مەلاحەسەن بۆخۆی بۆتە پیاوی بەعسیان و خۆی پێ فرۆشتوون! ژنەکەشی جاسووسی سەفارەتی ڕووسە! چووبوو باسی منی ورد و درشت بۆ ئیدارەی ئەمنی بەعسی کردبوو. شەوێک سەعات دووی پاش نیوەشەو پیاوی ئەمنی بەعسی ڕژابوونە ماڵەکەم، کلیلی هەموو ژوورەکان و دەرکەیان لە «مەعسووم» ساندبوو. بێئەوە بهێڵن ژن و منداڵ جلکی خەو بگۆڕن یان جلکیان هەڵگرن، ڕەپیچەکیان دابوون. مەعسووم هەر ئەوەندەی پێ کرابوو دینار و ڕوبعێک (بیستوپێنج تمەن) لە سەر تەلەفیزیۆن دەست بداتێ. ئیتر سواری کامیۆنیان کردبوون، بردبوویاننە ئیدارەی ئەمن. لەوێ لێیان پرسیبوون: ئیمامی و ژنەکەی کێن کە دەبوو بێنەوە ماڵتان؟ لەوێوە بردبوویاننە دەری بەغدا. دەگەڵ چەند ماڵی‌تر کە بەوانەوە دەبوونە سەد، بە سەحرادا هێنابوویانن و لە هەولێرەوە دەرچووبوون و لە خوار هاوینەهەواری سەلاحەددین دایانبەزاندبوون. هەر کوڕێکی تەمەنی لە دوازدە ساڵ و بالاترە، لە سەفیان دابوون، تیرباریان بەرانبەر دانابوون کە ئیعدامیان کەن. ئەفسەرێک لەو دەمەدا گەیبوویە، نەیهێشتبوو منداڵەکان ئیعدام کەن؛ بەلام بەرهەڵدای چیا و چۆڵیان کردبوون کە بۆ کوێ دەچن بچن! بە پێ، بە ناو شاخ و جەنگەڵدا هاتبوون. کابرایەک دوو منداڵەکەمی سواری کەر کردبوو. گەیبوونە شەقلاوە. سەرمایە و ڕووتن؛ ژنە لادێی جلە کۆنی خۆیان دابوو بە ژنان. پیاوان لە جلکی شری خۆیان منداڵیان لە سەرما ڕزگار کردبوو. لەوێوە چووبوونە «هیران» و «نازەنین». بە کامیۆن باریان کردبوون بۆ «ڕانیە» و لە ماڵی «مام قادری باغەوان» شەوێک مابوونەوە. تۆزێک پۆشتە کرابوونەوە و ڕاست بۆ کەمپی ئاواران لە نەغەدەوە، لە خێوەتێکدا جێ کرابوونەوە و بە ژیانی پەناهەندەیی ئاوارە ژیابوون. من کە ئەو خەبەرانەم زانی، ناردم بە دزیەوە ماڵ و منداڵەکەم هاتنە حاجیئۆمەران. پێم وایە یەکەم جار بوو مەعسوومم دیت بۆ ماڵ بگری. زۆرم دڵخۆشی دایەوە. خانی کە هەر دیتمی گوتی: بابە! زۆریان سواری کامیۆن کردین بە خۆڕایی و هیچ پووڵیشیان لێ نەستاندین! خۆزگەم بە دڵی منداڵ کا...

جا بزانین من کە نزیکەی سی ساڵ زەحمەتم کێشاوە و ئەویش زەحمەتی فەرهاد، چم لێ سێندرابوو: هەشت هەزار و شەش سەد دیناری عیراقی، چوارسەد مسقاڵ زێڕ و خشڵی ژن، پڕی شەش وەتاغ مافوورەی ئێرانی، کتێبخانەکەم کە باوەڕ کە قەت بە ملیۆن دیناریشم نەدەدا. ئەو هەموو ساڵە کتێبی هەڵبژاردەم وە سەر یەک نابوو. جگە لە عەرەبی و فارسی و تورکی ئازەری، هەرچی بە کوردی لە ئەستەمبووڵ و عیراق و سووریا چاپ کرابوو، هەمبوو. دووسەد و بیست و هەشت جڵد هەر شەرەفنامەی دەست لێنەدراوم هەبوو. دیاری و جایزەی مەقالات و ئەو هەموو عەکسە یادگاریانە و خولاسە بایی نزیکەی دوازدە هەزار دینار و خانوویێکی «ئیسکان» کە تەنیا قیستی پێنج ساڵی مابوو، تەلەفیزیۆن و چەند ڕادیۆ، فرگازی ئیتالی و جلشۆر و هەموو کەلوپەلی ماڵی تەیار و سازی شارستانی، مۆبلی هەرە چاک، هەمووی لە سەعاتێکی نیوەشەودا

موسادەرە کرا. جا چۆن ژنێک کە بە خوێنی دڵ شەریکی پەیدابوونی ئەو هەموو دارایییە بووە و دەگەڵ گەسکێکیش عەلاقەی دڵی زۆرە، لەپڕ ببینێ هاتۆتەوە سەر سیفر و دەست بەتاڵ و نانی پەناهەندەی ئێرانی بخوا، خەمگین نابێ؟! بەڵام چار چییە؟... دەڵێن «جونەیدی بەغدادی» وەعزی دەدا، سەری کوڕەکەیان بڕیبوو، لە کۆڵانەوە خستیانە ناو کۆشی. گوتی: «ئەو مەنجەڵەی من سەر ئاگرم نابوو، دەبوایە کەلاکێکی عەزیزی تێدا بکوڵێ...».

داواکردنی ئازادی کوردستان لە مەنجەڵی جونەید گەرمتر بوو؛ دارایی منیشی تێدا کوڵا و هەلا-هەلا بوو. با ناهومێد نەبین؛ ئەگەر لە ئێرانەوە هەڵاتم، پێنجسەد و شەش تمەنم پێ بوو. ئەگەر ماڵ و منداڵم بۆ هاتن، شەش تمەنم هەبوو. بەڵام دوکانێکی عەکاسیشم شک دەبرد. لە پاش دەوڵەمەند بوون، ئێستا شەش تمەنەکەش شک نابەین! ئەو مەلاحەسەن بارزانییەی ببوە سەبەبی ماڵ وێرانی من، هەر بەعسی گرتیان و ئیعدامیان کرد. ژنەکەشی بە گوێپچڕ-گوێپچڕ خۆی گەیاندەوە ڕووسیا.

ڕێگای شاران نەمابوو. تەیریش نەیدەویرا هاتوچۆ بکا. ڕۆژێک لەو ناخۆشیە گەورەدا «کەریم نەستانی» - کە پێشمەرگەیەکی ئێرانی و زۆر ئازا بوو- لە حاجی ئۆمەران پەیدا بوو.

- کەریم تۆ لە کوێیە دەژی، چۆنت وێراوە بێی و بگەیە ئێرە و بۆچی هاتووی؟

گوتی: من جاروبارە قاچاغیەتی دەکەم و بە کوێرە ڕێگایاندا خۆم لە جاش و سەرباز دەشارمەوە. محەممەد مەولوود (مەم) بیست دیناری حەقی ڕێگە داومەتێ کە سەد و بیست دینار پووڵ بۆ تۆ بێنم. زانیویە ماڵت هەموو داگیر کراوە و ئێستا بە دەستەنگی لە چیا ماویەوە.

لەو پیاوەتییە کە هیچ تەماحی دنیایی تێدا ڕەچاو نەکراوە و لەو لێقەومانە سەختەدا، برادەرێکی دەستکورت ئاوا دۆستی خۆی لە بیر نەچووبێتەوە؛ گریانم هات... جا چۆن نەڵێم ئافەریم مەردایەتی ڕاست! چۆن هەزار دۆستی زمانخۆش و لە کرداری پیاوانە بە دوور، بەقوربانی دۆستێکی وا نەکەم؟...

خێوەتێکمان پەیدا کرد. ماڵە مەلامستەفا دانەوێلە و کەلوپەلیان بۆ ناردین و ژیانمان دامەزراندەوە. هەموو ڕۆژ تەیارەمان دەهاتە سەر. مەعسووم لەوە دەترسا من بەرکەوم کە خۆم ناشارمەوە؛ ناچاری دەکردم کە هەتا من خۆم پەنا نەدەم ئەویش خۆی نەشارێتەوە. سەرما هاتبوو. ماڵمان بردە چۆمان؛ لە خانوویێکدا دەژیاین.

شەڕی ئەمجارە زۆر بێڕوحمانەتر بوو. هەموو ڕۆژ هەموو ئاوەدانی بۆمباران دەکران. ڕۆژ نەبوو چەند کەسێک لە بەر چاومان نەکوژرێ. من دیسان هەر لە سەر ڕادیۆی کوردی کارم دەکرد. ژیان لە چۆمان زۆر دژوار بوو؛ دەترسام خانووەکە و منداڵەکانم وەبەر بۆمبایەک کەون. ناچار گوتم بچنە سابلاغ و میوانی سەید عەبدوڵلای کولیجی بن! ئەگەر وێرای ڕاتانگرێ، بمێننەوە. ئەو ڕەنگە بتوانێ لە گرتن ڕزگارتان کا. بەڵام عەبدوڵلای برام هیچی بۆ ناکرێ و لەوانەیە خۆشی تووشی گێچەڵی ساواک بێت. بە ڕۆژێکی زۆر ساردی زستانی ناردمنەوە. چووبوونە ماڵی سەید عەبدوڵلا. چووبووە ورمێ گوتبووی: هەژار خزمی منە! منداڵی هاتوون میوانمن. ئەگەر ڕایاننەگرم ئابڕووم دەچێ و دەبێ لەم شارە بار کەم. گوتبوویان هیچ قەیدی نییە؛ با میوانت بن! تەبەقەی دووهەمی خانووەکەی خۆی بە هەموو ئەسپابێکەوە دابوونێ و ئەوپەڕی پیاوەتی نواندبوو.

هێشتان هەر پاییز بوو، بارزانی لە سەفەرێکی تاران گەڕابۆوە؛ گوتی: دەگەڵ شا دەربارەی تۆ

دواوم که چەند ساڵە دۆستی منە و هاوکاری کردووم و دەبێ ببەخشرێ. شا قەولی داوە کە پەروەندەکەت نەکەوێتە کار و تا خراپە دەگەڵ ئێران نەکا و گوناهی دژی دەولەتی شاهەنشاهی لێ ڕوو نەدا، باسی نەکرێ و با بێتەوە ئێران. دە ئێستا خۆت حازر کە! بچۆ ورمێ و خۆت بە «سەیادیان» بناسێنە!

گوتم: کاکە! کاری ڕادیۆم یەکجار زۆرە، بڕواش بە قەول و بەڵێنی شا ناکەم. هەرگیز ناچمەوە.

گوتی: ئاخر من قەولم داوە کە دەگەڵ خۆم بچیەوە و لە ڕابردووت نەپرسنەوە.

گوتم: کاکە! هەر گا خۆت چوویەوە منیش دەگەڵت دێم. بەلام ئێستا کار بە جێ ناهێڵم.

لە مانگی بەفرانباری ساڵی ١٩٧٥دا -نازانم کام ڕۆژ بوو- بارزانی دەهاتە تاران، گوتی تۆش دەگەڵ خۆم وەرە! هێنامیە ورمێ، چاوم بە سەیادیان کەوت. کوردێکی کرماشانی بوو؛ کە گوتی: بەڵێ، مەراحمی ملووکانە تۆی گرتۆتەوە؛ ئێستا ئازادی! گوتم: بەو شەرتە ساواک-ماواک لە سابلاغ لێم نەپرسن.

- نا، خاترجەم بە! هەر ئێستا کە چووی با ساواک بتبینن. ئیتر کەس تازە باست ناکا.

دەگەڵ دوو ساواکی ناردیانمەوە مەهاباد. چوومە ئیدارەی ساواک، «سەرهەنگ ڕەشیدی» ناو ڕەئیسی ساواکی مەهاباد بوو؛ تەلەفۆنی لە کولیجی کرد کە وەرە کارێکی گرینگم پێت هەیە. کە منی دیت گریا... دەگەڵیا هاتمەوە ماڵ. دوای وا بزانم سێ ڕۆژ چوومەوە ورمێ. دەگەڵ مەلامستەفا و چەندێک لە هەوالانی هاتینە تاران؛ لە جێگەیەک دابەزین کە باشگای ساواک و جێگەی میوانی خارجی بوو بە ناوی «شیان»؛ لەوپەڕی ڕۆژهەلاتی تاران. ماڵی «ژەنەرال نەسیری» سەرۆکی باڵای ساواک لە نزیکی ئەوێ بوو. دوو کەسی ساواکی، یەک بە ناوی «ئەمانی» کە بریکاری نەسیری بوو، یەکی‌تریش بە ناوی «کیسەچی» هەمیشە لامان بوون. ئەمانی پیاوێکی سەر و ڕوو خۆش بوو؛ زۆری من دەدواند. ڕۆژێک پرسیم: نەسیری لە پێش تاوهەلاتدا دەڕوا. خوا غەزەبی لێ گرتووە کە تێر ناخەوێ؟!

گوتی: نا، نەسیری بە ناو معاونی سەرۆکوەزیرە، بەلام سەرۆکوەزیر (هوەیدا) لە ماڵە خۆی دەرناکەوێ تا نەسیری نەچێ لە شاوە دەستووراتی کاری ڕۆژانە وەرنەگرێ و پێی نەدات. جا نەسیری دەچێتە ماڵی شا، کە لە خەو خەبەری بۆوە، دەستووراتی لێ وەردەگرێ و دەچێتە ماڵی هوەیدا پێی ڕادەگەیەنێ...

کارمان هەر خواردن و نوستن بوو. جارێک بارزانی و دوکتور مەحموود چوونە لای شا.

خەبەرمان وەرگرت کە شا دەچێتە «جەزایر». شەوێک ژەنەرال نەسیری هاتە لای بارزانی، وەک هەمیشە ماچی کرد و دانیشت و زۆر قسەی خۆشی کرد. لەپڕ هەڵیدایە گوتی: بیستوومانە عیراق مووشەکی وای لە ڕووسیا وەرگرتووە کە نۆ میتر درێژە؛ هیچتان ناهێڵن و قرتان دەکەن! دوکتور مەحموود گوتی: ئێمە فێرە مردن بووین؛ لەو شتانە ناترسین!

گوتی: دوکتور تۆ نازانی قسە بکەی! ئەعلاحەزرەتیش هیچ کەیفی بە قسەی تۆ نەهاتووە. من هاتووم شتێکتان پێ ڕابگەیەنم: ئێرانی شاهەنشاهی بە سەدها هەزار دۆلاری یاریدەی شۆرش داوە. بە چەک و سەربازی خۆشمان هاتووینە یاریدەتان. ئێوە هیچ بەهرەتان پێوە نەماوە. گەورەکانی لەشکرتان هەموو دزن؛ هەر خەریکی گیرفانی خۆیانن؛ چەند جارمان گوتووە «حەسۆمیرخان»، «عەلی شەعبان»، «ڕەشید سندی» و کێ و کێ دز و خاینن بە شۆرش؛

دەریان کەن! بە قسەتان نەکردووین. ئێستا لەم شەڕە گەورەیەدا هەرچی سەرانی شۆرش و فەرماندەی هێزەکانتانن لە شارانی ئێران ڕایدەبوێرن و کەسیان لە جەبهە نییە. پەنجا هەزار گوللە تۆپمان لە داوێنی چیای «زۆزک» تەقاند و سەنگەرمان بە عەرەبان بەجێ هێشت، پێشمەرگە نەچوون سەنگەرەکان داگیر کەن. یاریدەدانتان جگە لە زیان بۆ ئێران هیچ بەهرە نادا. شا دەگەڵ سەدام ئاشت بۆتەوە و لە ئەمڕۆ بەو لاوە لەشکری خۆمان دەکێشینەوە و ئێوەش دەبێ تەسلیمی بەعس بن! ئەگەر ڕاکەن و بێنە ئێران پەناتان دەدەین. دەنا ئەگەر هەر شەڕ بکەن، لێتان دەدەین و یاریدەی بەعس دەکەین. ئەوا پەیامی شاهەنشاهم پێ ڕاگەیاندن. خۆتان فکری لێ بکەنەوە!

نەسیری ڕۆیشت. ماتییەک باڵی بە سەر مەجلیسەکە کێشا. مەلامستەفا گوتی: دەڵێن چی؟ من -کە ئەمانی تێنەگا- لە کاغەزێک نووسیم: بە بڕوای من پێشمەرگە نەهێڵن ئێرانی چەکەکانیان بێننەوە، ئێمەی کە هەوەڵ جار بە سێسەد تفەنگەوە شۆرشمان کردووە، ئێستا بە چل ملیۆن فیشەک و بەو هەموو تۆپ و گوللە تۆپەوە، هێزێکی زۆر گەورەین. هەر کارێکی وا بکەین تۆ لە تاران نەگرن و ڕێگەت هەبێ بچیەوە، لەوێ تا توانیمان بەرەنگاری بەعس دەبین. ئەگەر زانیمان خۆ ناگرین، تۆ ئیختارێک دەدەی بە ئێران کە ناچارم بە هەموو هێزی چەکدارمەوە بێمە کێوەکان و ناو جەنگەڵی ئێران. لێم ڕوونە شا لەوە دەترسێ و هەر بۆ ئەوە شەڕی کورد، ملی خۆی نەگرێ، دیسان ناچارە یاریدەمان بدا.

بارزانی نامەکەی منی خوێندەوە و دای بە دوکتور مەحموود و گوتی: بیخوێنەوە و بیسووتێنە!

کەوتینە خەمی ئەوە کە بارزانی بتوانێ لە گرتن ڕزگاری ببێ. ڕۆژ بە ڕۆژیش خەبەر دەهات کە دوای ئەوە پێشمەرگە زانیویانە ئێران دەستی لێ بەرداون و یاریدەیان ناکا، کەوتوونە شەڕ کردنێک کە هەرگیز نەدیتراوە. بە گۆشتی ڕووت هجووم دەکەن و عەرەبان قڕ دەکەن! بە بارزانیمان پێشنیار کرد کە تێلگراف لە مەسعوود و ئیدریسەوە بێت بەو مانایە: پێشمەرگە هیچی بە قسەی ئێمە ناکەن. تا بارزانی خۆی نەیەتەوە، نە دەست لە شەڕ هەڵدەگرن، نە واش دەکەن لەشکری ئێرانی بێتەوە و سەریان بێ کلاو بمێنێتەوە. تێلگرافەکە کاری خۆی کرد: ئێرانی گوتیان بارزانی زوو بگاتەوە و پێشمەرگە ڕازی کا کە دەست لە شەڕ بەردەن. لە ناو خۆدا -هەر لە تاران- قەرار وا درا هەر کە بارزانی گەیشتەوە دیوی عیراق، دەست لە شەڕی جەبهەیی بەردا و مل لە شەڕی چریکی بنێتەوە. بارزانی نەگیرا و هاتینەوە ورمێ. لەوێوە سەرێکی ماڵەوەم دایەوە، وەسیەتی یەکجاریم کرد کە دەچینەوە کێوان و شەڕ دەکەین. ئەسپابی پێشمەرگەیی: قرۆشکەی چا، دەرزی و دەزوو و وردە بابەتم تێک نا. چوومە نەغەدە و دەگەڵ بارزانی چوومەوە حاجی ئۆمەران.

لە ڕاستیدا پێشمەرگەی سادە -نەک فەرماندە زلەکان- کە دیتبوویان دەبێ هەر بڕوایان بە خۆیان بێ، زۆر شەڕی زۆر پاڵەوانانەیان کردبوو؛ دەشیان کرد. زۆر باش گەرم داهاتبوون. بەلام ئێستاش نەمزانی چۆن بوو کە بارزانی لە شەڕی چریکی کردن پەشیمان کرایەوە. پێم وایە یەکەم پیری و بێتاقەت بوونەکەی بوو، دووهەمیش دەیدی کە هەوالانی چەند ساڵەی زۆر فاسید بوون و تا سەر دەگەڵی ناکەن.

لەپڕ فەرمان دەرچوو کە پێشمەرگە لە هەموو جەبهەکان تفەنگ دانێن و دەست لە شەڕ

بەردەن...

لە ژیانمدا ڕۆژی وا تالم نەدیبوو. پێشمەرگەی کوردستان دەستە-دەستە دەهاتن، بە دەنگی بەرز دەگریان، تفەنگیان دەشکاند و دە چۆمیان داویشتن. تووشی هەر کۆنە فەرماندەیەک ببوونایە دەیانکوشت. لەوە تاڵتر نابێ: پازدە ساڵ بە ئاواتی ئازادی کوردستان خۆت لە بەرانبەر گوللەی داگیرکەراندا ڕاگرتبێ، ئەو هەموو کوشتەت دابێ، ئەو هەمووەت لە دوژمن کوشتبێ، ئێستا بە جارێک هەموو ئاواتت تێک ڕووخابێ و بێهومێد و هەناسەسارد کەوتبیە دەشتەوە... بەعسی عەفوویان ڕاگەیاند؛ بەڵام چەند ڕۆژی هەوەڵ هەر پێشمەرگەیەک چوو خۆی تەسلیم کا، دەست بەجێ کوشتیان. چوومە کوێستانی حاجی ئۆمەران بارزانیم دیت. گوتم:

- کاکە! تا ئێستا خزمەتکارێکی کوردستان بووم؛ تۆشم بە دروشمی ئەو خزمەتە زانیوە. وا ئێستا هەموو شتمان دۆڕاندووە. تۆ دەچیە ئێران. من سوور دەزانم نە شای ئێران قەول و قەراری هەیە، نە منیش عافوو دەکرێم. هاتووم خواحافیزی یەکجاریت لێ دەکەم و سەری خۆم هەڵدەگرم بزانم لە کوێ شرت و گوم دەبم...

- تۆ کە نایە ئێران، لە عیراقیش دەست بەجێ ئیعدامت دەکەن. ڕێگەش لە هەمووی پیاوکوشتنە و نائەمنیە، دەچیە کوێ؟

- جەناب! ملی ڕێ دەگرم! هەر چۆنێک بێ ئەگەر ژیانم مابێ، لە گوندێک دەبمە پەناهندە، دەرس بە منداڵیان دەڵێم؛ مەلایەتیان بۆ دەکەم. خۆم دەشارمەوە کەس خەبەرم نەزانێ. ئەگەر بتوانم خۆم بگەیەنمە سنووری سووریە، دەچمەوە جزیرێ و زۆر باش دەتوانم لە ناو کوردەکان خۆم حاشار دەم. بەڵام بە هیچ جۆرێک حازر نیم بێمەوە ئێران؛ چونکە دەزانم عەجەم هەرچی بڵێن درۆ دەکەن و لێم ڕوونە بە زەلیلی دەمکوژن. یان دەبێ خزمەتی ساواک بکەم کە زۆرم لە مردن پێ ناخۆش‌ترە و بە هیچ جۆرێک نایکەم، یان دەبێ لە زیندان و ژێر شکەنجەدا گیان بدەم. گەردنم ئازا کە و خواحافیزتان! بزانین خودا چی قەرار داوە...

بارزانی تاوێک لێمی دەڕوانی و سیغاری دەکێشا و جوابێکی نەدامەوە. دەیدی زۆر دڵم پڕە و گریان گەرووی گرتووم. گوتی:

- هەژار! هەر لە سابڵاغەوە واتا سی ساڵ دەبێ دۆستی منی. ئەوا چەند ساڵیشە پێکەوەین. من تۆم بە وەفادارتر پیاو زانیوە لەوانەی کە ناسیومن. لە بیرتە کە بە ئەحمەد تەوفیقت گوتبوو ئەگەر بارزانی ببێتە پۆلیسی دەوڵەت، هێشتا دەستی لێ بەرنادەم؟ لە بیرتە کە لە کۆیە گوتت ئەگەر بە تەنیا لە سەر بەردێک بی و هەموو دنیا دوژمنت بن و هجوومت بۆ بکەن، من دێمە لات لەو سەر بەردە؟ ئەگەر هەموو کەس تەنانەت کوڕی خۆشم لێم دوور کەونەوە و بەجێم بێڵن، ئەوەندەم کار لێ ناکا کە تۆ لە ئاخرین دەمدا -کە زۆر تەنگانەیە- بەجێم بێڵی. تۆ دەتگوت ئامادەم بە گفتی تۆ بمرم. دە ئێستا بەجێم مەهێڵە! وا بزانە ئێرانی دەتکوژن. وەفادار بە و لە ڕێگەی ڕەفاقەت و وەفاداریدا گیان بدە! ئەمڕۆش نەبێ هەر دەمری. حەیفە بە وەفاداری بۆ دۆستی چەند ساڵەت نەمری...

گوتم: قوربان بەسیەتی! ئامادەم تا دەمرم وەفادار بم. لە ئێران بمکوژن یان حەتا ئابڕووم بچێ کە لە کوشتن خراپترە بەجێت نایەڵم. سەرم لە ڕێتایە و لە کوێ تۆ پێت دابنێی، خاکەکەی قیبلەی منە! ئەوا گیانم پێشکەش بە وەفاداری تۆ بێ و تۆ بیخەیە بەر سەگ، فەخری پێ دەکەم....

هەر چەند لێم وەک ڕۆژی ڕووناک بـوو کـە ئێـرانی دە سـەرمەوە نـاچن و قـەت دە ڕۆژ نابـا دەمگرن و هیچ نەبێ لە زیندانداا دەمرزێنن، خۆم ئامادەی هاتنەوەی ئێران کرد.

مام عەلی عەجەمم دیت، فرمێسکی بە ڕیشە سپیەکەیدا هاتە خوار...

- مام عەلی بۆ دەگری؟

- خەمی تۆمە. منیش دێم بۆ ئێران.

- کاکە دێیە چی؟ پیرەمێردێکی وەک تۆ عەمەلەییشت دەس ناکەوێ، عەرەبیش باوەڕ ناکـەم کاریان بە پیرێکی وەک تۆ هەبێ. بۆ خۆت لە زینوێ بمێنەوە... مام عـەلی لـە بـیرم چـوو: دوو شووشە ئارەق لە مالی سولەیمانی پێشمەرگەیە؛ پێی دەڵێم بتداتێ!

بە چەند ڕانندەیەکم گوت بمباتە چۆمان؛ هێندێک کتێبم لەوێن بیـانهێنم. کـەس نەیـدەویرا بێ؛ لە ترسی پێشمەرگەی ناهومێد کراو. «حوسێن کاوانی» گوتی من دەتبەم. لە ڕێگە لە چەند جێ پێشمەرگە ڕایانگرتین، دەیانگوت: مام هـەژار! تـۆ پیـاوی چـاک بـووی؛ دز نـەبووی. ئێمـە دڵمان نایە تۆ بکوژین... گەییمە چۆمـان، ڕانـنـدە گـوتی برسـیمە. گـوتم بـا بچینـە لای کـاک سولەیمانی پێشمەرگەم، نانێکت بۆ پەیدا کەم. ئەگەر چووم چەندم پێ سەیر بوو: مام عـەلی بـە عیشقی دوو بوتڵ ئارەقەوە، لەو خەتەرە نەترسابوو، هاتبوو وەری‌گرتبوو! بـە نـاو دەنگـی تەقـە و گریانی پێشمەرگەدا هاتمەوە حاجی ئۆمەران. هەر وا کـاروانی مـاڵ بـوون دەڕۆیـشتن. گوتیـان پیاوی ئێـرانی لـە سـەر سـنوور چـەک و کتێـب دەگێڕنـەوە. دەمانچەکـەم دا بـە مـام عـەلی، کتێبەکانیشم بەجێ هێشت. لەگـەڵ ترومبیلێکـی مالـە بـارزانی هاتمـە نەغـەدە. لـەم هـەرا و ناخۆشیەدا لە بیریان نەچووبوو ڕادیۆکەم بدزن!

لە ناو فەلەکەی نەغەدەدا دەگەڕام، «کوڕی ڕەش» (عـەلی کـوڕی پێـشەوا قـازی محەممـەد) دابەزی و یەکترمان ماچ کرد. عەلی گوتی: زۆر بە داخەوەم کە ئێوە تازە هاتنە ئەو دیوە مـن لـە ئەڵمان بووم. زۆری بەخێراتن کردم و ڕۆیشت. پاش ماوەیەکی زۆر، ڕۆژێک لە کەرەج هاتـە لام، گوتی بمبە لای «شیرازی». لە ڕێگەدا گوتی: حەیف کە هاتیە سابلاغ لەوێ نەبووم.

گوتم: کاکە! لە نەغەدە دیتمی، گوتم منێکـی کـە زۆر لـە بـابی ئـەو نزیـک بـووم و ئـەویش ئەوەندە دەستی دەڕوا، هیچ نەبێ دەڵێ بچنە ناو خانوویێکی منەوە لـە سـابلاغ تـا فکرێکتـان بـۆ دەکرێتەوە. تۆ ئەو پیاوەتیەشت لە دەست نەهات. ئەگەر ئێستاش پێت دەڵـێمەوە بۆیەیـە کـە هیچ چاوم لە چاکەت نییە. بەڵام کولیجی توانی ئەو کارە پیاوانەیە بکا. حەزم دەکـرد تـۆش زۆر پیاو بای!

گوتی: هەژار! دەوڵەت منی کردە دەسماڵ کاغەزی؛ چڵمی خۆی پـێ سـرپیم و ئیتـر قـەدرم نەما!

- کاکە! پیاو بای نەدەکرای بە دەسماڵ کاغەزی. فەرموو با بچین شیرازیت نیشان دەم!

دوای چەند ڕۆژ، لە نەغەدەوە ڕەگەڵ بارزانی کەوتم و هاتمەوە تـاران. ئـەمجارە لـە مەیـدانی تەجریش لە ماڵێک بووین کە ئەویش هەر سەر بە ساواک بوو. ڕۆژانە دەگەڵ «حەمـەی عـەزیز» شەش سەعات بە پیادەیی خەیابانی تارانمان گەز دەکرد. نە کار و نـە بـار... ئیجـازەم وەرگـرت بچمەوە سـەری مـاڵ و منداڵـم بدەمـەوە. «ئـەمانی» گـوتی لـە مـەهاباد شوناسـنامەی خـۆت وەرگرەوە! دەفتەرچەی پەناهندەگیت لێ دەستێنمەوە. چوومومە سابلاغ.

دەڵێن شاعیران بە خەیاڵ کۆشک لە پشت هەوران دروست دەکەن؛ بەڵام ناتوانن تیـا بـژین.

من ئەگەرچی هەموو ژیانی خۆم دۆڕاندبوو، بەلام دەمگوت خەلکی سابلاغ لێم ڕوونە ئەو هەموو ماندوو بوون و ژیان بە فیڕۆ چوونەی منیان هەر لە بەر چاوە و ڕەنگە زۆرم حورمەت بگرن. بەلام تەواو پێچەوانە بوو. هیچ کەس نەیدەویرا تەنانەت جوابی سلاویشم بداتەوە. چەند کەسێک وەک «سەعیدخانی هومایون»، «خالەمین»، «یووسف ئەورامی» جاری وا بوو دەهاتن سەریان دەدام. کە لە مالیش دەردەچووم، دەچوومە دەواخانەی «ئەییووبیان» کە خزمم بوون، یان سەرم لە کتێبخانەی «خەلیل موەفەقی» دەدا. تەنیا دوو کەس هەبوون کە منیش و سەعید ناکامیش دەچووینە دوکانیان و بە ڕووی خۆشەوە دەیاندواندین: «حاجی موتەللیب» و «وەستا محەممەدی شووشەفرۆش». یەک دوو جاریش چوومە دوکانی «سدیق حەیدەری». لە شار و خەلکەکەی تەواو بێگانە بووم. ناچار هەر لە بەیانییەوە تا ئێوارە لە سەربانی مالی سەید عەولای کولیجی دادەنیشتم و دەمڕوانیە کۆلان و دەم چەم.

پیاو هەق بلێ، «حەمەدی کەریمی» باش بوو؛ هاتوچۆی دەکردم و منداڵەکانمی بە ترومبیلی خۆی دەگێڕا. شەوێک دەهاتمەوە مالی کولیجی، لە پشتەوە یەکێک بانگی کردم؛ «جەعفەری کەریمی» بوو کە لە زەمانی کۆمەڵەدا زۆر ئاشنای نزیک بووین. گوتی: ببەخشە کە نەهاتوومە لات؛ لە ماڵ نەبووم.

گوتم: کاک جەعفەر! خەبەرم هەیە لە ماڵ بووی. چاویشم لەوە نییە تۆ بمناسی. حەمەدی برات تۆی لای من ڕوو زەرد کردووە کە دەوێرێ بمدوێنێ...

تووشی کەسانێک دەبووم لە سەر خەیابان، دۆستی قەدیمی بوون؛ بە چاو سلاویان دەکرد و زوو تێدەپەڕین. هەموو کەس لای وابوو هەر ئەم ڕۆژانە من ئیعدام دەکرێم و ئەوانیش بە تۆمەتی سلاو لە من کردن، تووشی بەلا دەبن. بە ڕاستی زگم بەوانەش دەسووتا. هەر پێم خۆش بوو زوو سابلاغ بەجێ بێلم. شتێکیش کە زۆر لە بەر دلم گران هات: دەمدی هیچ سابلاغیەک خۆ بە کورد زانینی لە بیر نەماوە؛ سەر و بنی هەموو قسان، لە هەموو شوێنان، سفتە و بانک و فەرش و نەغدینە بوو. سابلاغێک کە مەرکەزی مەڕ و مالات و ماست و ڕۆنە، ماستی قوتووی تەوریزیان دەکڕی! هیچ وەک کوردستان نەدەهاتە بەرچاو...

ڕەفیقی سابلاغم هەر ئەو عیراقیانە بوون کە مالیان هاتبووە سابلاغ. دەگەڵ ئەوان دەچوومە قاوەخانە و گەڕان. بەیانیەک لە خەو هەستام، گوتیان ژاندارمێک لە ئاگاهی شارەبانیەوە هاتبووە دوات. عەبدوڵلای برام و سەید عەبدوڵلای کولیجی گوتیان ئێمەش دەگەڵتا دێین.

- نا کاکە خۆم دەچم بزانم چییان دەوێ.

کابرایەکی کورد (ڕەئیسی ئاگاهی) دەستی بە پرسیار کرد:

- ناوت؟ عومرت؟ تۆ وەختی خۆی کومۆنیست بووی، هەلاتووی... لەو قسانە.

گوتم: تۆ کوردی سابلاغی؟!

- بەلێ!

- کاکە خۆت نا، باوکت، دایکت، قەت بۆیان نەگێڕاویەوە کە کۆمەڵە هەبووە، قازی محەممەد هەبووە، داوای ئیستیقلالی کوردستان کراوە؟!

- نا، نەمبیستووە!

- حەزم دەکرد بیستبات! من داوای دابەش بوونی خاکی ئێران و ئیستیقلالی کوردستانم کردووە؛ قەت هێندە خوێڕی نەبووم کومۆنیست بم!

- تۆ لە دوێنێوە هاتوویە سابلاغ، بۆ خەبەرت بە شەهرەبانی نەداوە؟!

هەرچی دەپرسێ و جواب دەدەمەوە، دەینووسێ.

- دوێنێ؟ وا من حەوت ڕۆژە هاتوومەوە! تۆ بە هەموو زیرەکی خۆت دوێنێت پێ زانیوە؛ کەچی ماڵەکەشم لە نزیک شارەبانییە!

- ئەوانە ئیمزا کە!

خوێندمەوە، نەینووسیبوو حەوت ڕۆژە هاتۆتەوە. گوتم:

- تا نەنووسی ئیمزای ناکەم! دەبێ دەوڵەت بزانێ ئاگاهی چەند وریایە!

ژاندارمێکی بەو پەروەندەوە دەگەڵ ناردم بۆ ساواک کە بە ناو بازاڕدا تێپەڕین. لە ساواک کابرایەکم دیت بە ناوی «تویسەرکانی». هەر منی دیت ملی لە جنێودان بە ژاندارمەکە نا:

- بۆچیتان هێناوە؟ کێ گوتوویە؟

تەلەفۆنی لە ئاگاهی کرد و چەند جوێنێکی بەویش دا.

- بە شەرەفم نەمانگوتووە و ئاگاشمان لێ نەبووە تۆیان بانگ کردووە و هێناویانیە ئێرە!

- ئاغای تویسەرکانی! من هێندە سادە نیم. بە شەرەفت ئەگەر ئێوە داواتان نەکردمایە، ئاگاهی -کە سەگی خۆتانە- حەدی نەبوو بانگم کا. ئێستا بۆ چیتان هێناوم؟ ئاخر سەیادیان وەک تۆ سوێندی خوارد کە کەس باسم نەکا.

- بە هێندە سوێند و قورعانە ئێمە ئاگامان لێ نەبووە؛ بەڵام تازە هاتووی، چەند پرسیارێکت لێ دەکەم! ئەگەر پێت خۆش بوو جوابم بدەوە.

- بەڵێ فەرموو!

- عەبدوڕەحمانی قاسملوو دەناسی؟

- برادەرێکی خۆشەویستمە.

- لە کوێیە؟

- لە پراگ مامۆستای دانشگایە.

- دەرسی فارسی دەڵێ؟!

- دیارە خۆت ناینناسی. ئەو پیاوە نۆ زمان دەزانێ، دەرسی ئیقتسادی سیاسی بە زمانی چیکی دەڵێ.

- کومۆنیستە؟

- باوەڕ ناکەم؛ چونکە حیزبەکەی مەلای نوێژکەری تێدایە، سەیدی تێدایە. ڕەنگە میللی بێ.

- حەمید خوسرەوی دەناسی؟

- بەڵێ، ئەوەی دوو مانگ گرتووتانە و لاتان وایە جاسووسی ڕووسانە.

- چۆن پیاوێکە؟

- باوەڕ ناکەم ڕووسیا ئەوەندە نەزان بێ پووڵی خۆی لە حەمید خەرج بکا تا جاسووسی پێ بکا. حەمید لە بازاڕ بەرەلای کە، ماڵە خۆی پێ نازانێتەوە!

- دوکتور مرادی ڕەزماوەری دەناسی؟

- بەڵێ، ئەو بۆیە دەبێ جاسووسی گەورەی ڕووسان بێ؛ زۆر زیرەکە. بەڵام لە نێوان ئەڵمان و مۆسکۆدا هاتوچۆ دەکا و جاروبارەش دێتە بەغدایە.

- تۆ پێت خۆشە لە سابلاغ بی کە وەتەنی خۆتە؟

- حەز دەکەم لە چابەهار بم نەک لە سابلاغ! ئەم هێنانەم بۆ ساواک دەزانم بۆ چییە: بە هەزاران پیاوی بێکار هەیە نانی شەوی دەست ناکەوێ، منیان کە لە کتێبخانە دیوە، یان لە دەواخانە، بە پەلە یەکێک هاتۆتە لات: هەژارم دیت سلاویان لێدەکرد! تۆش ڕەنگە دە تمەنێکت مژدە دابنێ. هەموو ڕۆژ تاقەتم نییە بێمە ساواک و بلاوی بکەنەوە کە من بوومەتە هاوکارتان. هەر ئێستا دەچمە لای سەیادیان و بزانم بۆچی قەولی دا کە ساواک کاری پێم نەبێ و درۆی کرد؟

لە ساواک ڕزگارم هات و ئیتر تازە ئەو خانووەم نەدیتەوە. داوای شوناسنامەم کردەوە. گوتیان ژمارەت چەند بوو؟ خوشکم گوتی: کاکم پێش منە و ژمارەی هەزار و چوارسەد و پەنجا و دووە. شوناسنامەی خۆم و منداڵەکانم ساند.

زۆر ڕۆژان دەچوومە نەغەدە؛ وا دەبوو چەند شەوێکیش دەمامەوە. جارێکی‌تر لە سابلاغەوە هاتمەوە تاران. ڕۆژێک نەسیری هاتە لای مەلامستەفا، بەخێراتنی منی کرد. بارزانی پێی گوت: هەژار دەگەڵ من هاتۆتەوە. دەبێ کارێکی هەبێ پێی بژی و نابێ لە خۆشم دوور کەوێتەوە.

گوتی: بەڵێ خانوویێکی دەدەینێ لە نزیک تۆ بێ. بەڵام لە بیرت نەچێ، شا هەر فەرموویە «پەروەندەی وەگەڕ مەخەن!» ئێمە ناتوانین کاری بدەینێ. بەڵام بۆ خاتری تۆ، ئەو بۆ خۆی حەولی کار بدا، ئەگەر لە ئێمە پرسیار کرا، دەڵێن موافقین. خۆت دەزانی سپووری جادەش بە بێ موافقەتی ئێمە دانامەزرێ!

بارزانی چۆوە نەغەدە کە ماڵی لەوێ بوو. منیش چوومە ماڵێک کە هەر ساواک بۆ دوکتور شەفیق قەزازی گرتبوو. شاخەوانیش -کە موهەندسێکە- هەر لەوێ دەژیا. هەقی نوستنم نەدەدا. ماوەیەک وا مامەوە؛ نە کار، نە بار. کارمان ئێوارە سینەما و شەو تەماشای تەلەفیزیۆن بوو. پاش ماوەیەک دوکتور شەفیق دەڕۆیشت، هاتنە سەرمان کە ئەم ماڵە چۆڵ کەن! شەفیق ناو ماڵەکەی خۆی -جگە لە تەلەفزیۆن و ستوریۆ و یەخچاڵ و شتی بەقیمەت کە فرۆشتنی- دا بە من؛ کە تۆ ماڵت نەماوە. ئەوانەم بردە ژوورێکەوە کە ببوە مەنزلی بارزانی. «عەبدوڕەزاق مەنگوڕی» ناوێک هەبوو کە چەند ساڵ بوو لە تاران دەژیا و کۆنە پێشمەرگە بوو؛ زۆربەی شتەکانی لێ دزیبووم. داخم ناچێ کە دەفتەرێکی شیعر و چەند یادداشتێکی منیشی دزیبوو؛ نەیدامەوە.

ساواک خەریک بوو خانوو بۆ بارزانی و هەوالانی پەیدا کات. چەند شوێنێکمان دیت، بارزانی ڕازی نەدەبوو. یەک لەوانە عمارەتێکی جێ سەفارەتی ئینگلیس لە شاهاباد بوو لە بن چیای ئەلبورز کە «خوڕەم» کڕیبووی و دەسکاری تێدا دەکرد. خوڕەمم دی. ئازەربایجانیەکی زبری قامک ئەستوور، کە دەیانگوت لە فەعلەیەوە بۆتە خاوەنی ملیۆنها ملیۆن. کە هات ئەمانی پێی گوت دەمانەوێ ئەم خانووەت لێ بکڕین. گوتی: خودا شاهیدە من نۆکەری شاهم!

گوتم: ئەمانی! بە حەیاتی خۆی قسێکی ڕاستی کردووە!

ئەمانی زۆر پێکەنی. چووینە سەیری پارکی خوڕەم کە ئەویش موڵکی خوڕەم بوو. کە هاتین بڕۆین خوڕەم گوتی: مەڕۆن دەنێرم کۆکاتان بۆ بێنن! بارزانی گوتی: پووڵەکە لە گیرفانت بمێنێ باشترە!... لە گەوهەردەشتی کەرەج زۆر خانوویان نیشان داین، بارزانی قبووڵی نەکرد. ئاخری بڕیار درا لە عەزیمیەی کەرەج چەند خانوویێک بکڕن و تێیدا ببینە پەناهەندە.

وەختێ لە خانووەکەی دەگەڵ شەفیقیان ڕاگوێزتین، «ئاغای موبینی» ناوی ساواکی -کە لە

دوایه کرا به ئەستانداری ورمێ- گوتی: تۆ له ئوتێل دیامۆنـد دادەمـەزرێنین لـه سـەر حیـسابی خۆمان. شەوێک لەوێ مام؛ وەک له تەویلەدا بم. بەیانی به کاک موحسین دزەیـیم گـوت -کـه کاروباری ئێمەی ئاوارەی هەوالانی بارزانی بەڕێوە دەبرد- کاکە! نه شەو چوار دینار حەقی خەوم بۆ بدەن، نه هیچم لێتان دەوێ. چوومه لای ڕەسوولی برام. پـەتوێک و بەرهـەیوانێک، ئیتـر لـه منەتی ساواک حەسامەوە.

خراپ نییه باسی ڕەسوولت بۆ بکەم: گوتم دایکی برا و خوشکەکانم سالێک دوای مەرگی بابم مێردی به سەید حەمەدەمین ناوێک کـردەوە کـه وردە مـالکێکی تەرەغـه بـوو. ڕەسوولـی لـەو سەیدە بوو. دایک کوێر بوو. مێردەکەی لێی وەڕەز بوو. هێنامەوە لای خۆم له بۆکـان. ڕەسـوول منداڵێکی زۆر چکۆله بوو که بەجێم هێشت. لـه سـالانی ئاوارەییمـدا خوێنـدبووی. ڕۆژێـک لـه «هەڵشۆ» کابرایەک گوتی: موعەللمێک له سەردەشت زۆری یاریدە داوین. دەڵێ برای هەژارم و ناوم ڕەسوول قادرییه. خـوا شـوکور ڕەسـوول گـەیوەتێ و بۆتـه پیـاو... لـه ئازربایجانـەوە دوور خرابۆوە و له تاران ببوە موعەلیم و من که هاتمەوە تاران، لـه ئاپارتمانێکـدا دەژیـا و موعـەللیمی دەکرد و کردبوومه خانەخوێی خۆم.

«مەلاجەمیل ڕۆژبەیانی» - که باسـم کـرد- دۆسـتی زۆر لـه مێژینـەم بـوو؛ هـەر لـه بەغـدا دەمناسی. له ئەدەبیاتی عەرەبی و کوردی و تورکی، زۆر نووسەری چاکه. له هەمـەدان، کـه لـه جەلال و جەماعەتی جوێ ببۆوە و هاتبووە تاران، قەولیان پێ دابـوو بیکەنـه مامۆسـتای دانـشگا. بـەلام درۆیـان دەگـەڵ کردبـوو. لـه ڕادیـۆی «بـروون مـەرزی» دامـەزرابوو. هەرچەنـد بـه مەلامستەفایان گوتبوو دژی تۆیه، بەلام هەر خۆشم دەویست. «شەمـسەدین فـەقێ» بـه نـاوی «ئەمیر قاسمی» له تاران وەکیلی بارزانی بوو. جارێک هاته حاجی ئۆمـەران. نامەیـەکم دایـه بـۆ مەلا جەمیل، دوعا و سلاو و ئەحوالپرسی. نامەردی کردبوو، به بارزانی گوتبـوو هـەژار ئێـستاش دەگەڵ مەلاجەمیل دۆسته. بارزانی لێی پرسیم، گوتم: بەڵێ نامەم بۆ ناردووە. من مەلاجـەمیلم زۆر خۆش دەوێ چونکه زانایەکی گەورەیه و فەرقی دەگەڵ مـەلایانی کـورد زۆرە کـه هیچیـان هیچ نازانن... دوو نوسخەش شەرەفنامەم بۆ ناردبوو که یەکیانی دابوو به دانشکەدەی ئەدەبیات. هەر که هاتمەوە تاران دیتمەوە. زۆر دەچوومـه مەنزلـەکەی. ڕۆژی جومعـان دەچووینـه دەری تاران بۆ سەیران. پێکەوە چەند جار چووینه دۆڵی چالووس و وەرامین.

قەرار درا که ماڵەکەم بێنمه کەرەج و له بارزانی نزیک بم. چوومـەوە سـابلاغ، دەگـەڵ چەنـد ماله عیراقییەکی له نەغەدە و سـابلاغ هاتمـه کـەرەج و لـه خانوویێکـدا -کـه ئێـستای تێـدام- دامەزرام.

دەگەڵ مەلاجەمیل کەوتینه کار پەیدا کردن بۆ من. عەریزەیەکم نووسیبوو به بێ ئـەوە نـاوی کەس بڵێم: من که ناوم و شۆرەتم فلانه. عـەرەبی و فارسـی و کـوردی دەزانم. ئەگـەر کارێـک هەبێ دەیکەم... دەگەڵ مەلا له زۆر دەرگامان دا، کـەس گـووی بـه کلاومـان نـەپێوا! ڕۆژێـک چووینه ئیدارەی «خانلەری» که شاعیری مەشهوورە و مەلاجەمیل گوتی: ئەم شیعری هەڵۆی - که تۆش نەزمت کردووە- کردۆته کوردی. گوتی: ئادرێسم دەنێ کارێکی بۆ دەدۆزمەوە. به خـوا ئەویش هیچی لێ شین نەبوو.

«عەلیخانی سەیفی قازی» له کەرەج جیرانم بوو. ڕۆژێک گوتی: له کۆبوونەوەیەکی ئەدیباندا چاوم به جەعفەریان کەوتووە. گوتوومه: پیاوێکی وا شاعیر و کورد هەیـه. گـوتی: حـەز دەکـەم

بیبینم. دەگەڵیا چووم. بە نیشانەیەکی کە درابوو بە عەلیخان، گەیشتمە جەعفەریان. هەر لە ڕێوە بە عارەبی قسەی دەگەڵ کردم. عەرەبی بە لەهجەی لوبنانی زۆر باش دەزانی. زۆر شارەزای وڵاتی عەرەبان بوو. باسی زۆر لە شاعیران و نووسەرانی عەرەبی لێ پرسیم. عەریزە بۆرە بێ ناوەکەم دایە؛ گوتم: ئاغای جەعفەریان! عەرەب دەڵێ پیاو لە سەریەتی بە قازانجی خۆی حەول بدا؛ بەڵام زەمانە لە سەری نییە ئاوات پێک بێنێ. کە ئەوە شیعرێکی عەبییە. گوتی: با بزانین؛ بەڵکو ئەمجار جێگەی خۆی گرتبێ! دەرکەوتین. تەلەفۆنی بۆ «میرافتابی» کردبوو کە کتێبێکی عەرەبی بدەنێ بە فارسی تەرجەمەی بکا. لە سەر بیری مەلاجەمیل قەرار کرا تاریخی سولەیمانی و دەوروبەری -کە ئەمین زەکی بە کوردی نووسیویە و مەلاجەمیل لە بەغدا کردوویە بە عەرەبی- لە عەرەبیەکەوە بیکەمە فارسی. بۆ یەکەم جار لە تاران دەستم لە کارێک بەند بوو کە مانگێ دوو هەزار تمەنم بدەنێ. لە خوا بە زیاد بێ. ڕۆژێکی دیکە مەلاجەمیل گوتی: وەرە پێکەوە بچینە لای جەعفەریان؛ گوتوویە هەردووکتان وەرنە لام. جاری پێشوو کە هەر بە عەرەبی دواندمی، پێم وابوو ئیمتیحانم دەکا داخوا ڕاستە عەرەبی دەزانم. ئەمجار بە فارسی هەردووکمانی دەدواند. پرسی: ئەو کابرای ئەو ڕۆژە دەگەڵت هاتبوو چ بوو؟!

گوتم: مەمنوونی ئەوم کە تۆی بە من ناساند...

گوتی: زۆری لێ دەترسم؛ بۆیە هەر بە عەرەبی دواندمی نەوەکا شتێکمان لە سەر بنووسێ و گوزارش بدا!

بۆ مانگی دووهەم مەعاشەکەم کرا بە دووهەزار و پێنسەد تمەن؛ بەڵام دیسان زۆر کەم بوو؛ بەشی هیچی نەدەکرد.

ڕۆژێک دەگەڵ مەلاجەمیل چووینە ئینتیشاراتی دانشگا، لای «دوکتور فەرەهوەشی». عەریزە تاینەکەم لە پێش دانا. گوتی: بۆ تەجرەبە عەرەبیەکم بۆ تەرجەمە کە! با بزانم چۆنە. فۆرمەیەکیان دامێ نازانم لە کام کۆنە کتێب بوو. باسی غەیبەتی ئەبووبەکر بوو کە گوتوویە: ئەگەر تووڕە بووم لێم نزیک مەبنەوە؛ نەوەک وەک پشیلە بتانڕنم! تەرجەمەم کرد و بۆم بردنەوە.

گوتم: دوکتور! ئەگەر ئەبووبەکر گورپە پشیلە بووبێ، یان عەلی ئاسک بووبێ، فایدەی بۆ ئێران و قازانجی بۆ کۆمەڵی بنیادەم چییە؟! ئەگەر ئەم قسە قۆڕانەم پێ تەرجەمە کەی، بە خوا تێدا نیم!

دوکتور زۆر پێکەنی، گوتی: کوڕە ئەوی ئەمەی داوە بە تۆ خۆیشی نەیزانیوە چی تێدایە! من دەمەوێ قانوونی ئیبن سینا - کە هەرگیز تەرجەمە نەکراوە- ئەگەر بتوانی بیکەیە فارسی پووڵێکی باشت دەدەینێ.

گوتم: من بە پووڵی تالیف کاری وا ناکەم. من دەمەوێ لە ئیدارەیەک داممەزرێنی. ئەوسا چۆن تۆ دەڵێی با وابێ.

گوتی: شەرت بێ لە ماوەی شەش مانگدا لە ئیدارە داتمەزرێنم. هەر ئێستاش بچۆ «پەژووهیشی ئیران‌زەمین» خەریکی فەرهەنگی فارسی بە کوردی بە! بەو شەرتەی قانوون تەرجەمە کەی.

منێکی کە ئاوبردەی کارێک بووم، گوتم عەرەبی بێ دەتوانم تەرجەمەی کەم. قانوونی دامێ و هاتمەوە ماڵێ. نە بابم حەکیم بووە، نە دایکم هیچی لێ زانیوە... بردمەوە و بە سەرکزی گوتم:

من لە تاوی بێکاری وەک هونەرپیشەیەک بووم کە سیناریۆی نەدیتبێ و قبوولی بازی کردن لە ڕۆڵێکدا بکا. دەو کتێبە ناگەم. من هەر لەگەڵ کتێبی ئەدەبیاتی عەرەبدا سەر و کارم بووە؛ لەوە سەرم دەرناچێ.

گوتی: تکایە ناهومێد مەبە! بچۆ حەول بدە! ئەگەر مانگێ دوو سەفحەش تەرجەمە کەی قبووڵمە. هەفتەی سێ ڕۆژ بچۆ ئیدارە خەریکی فەرهەنگ بە! سێ ڕۆژیش لە ماڵ بە قانوونەوە خەریک بە!

دیسان هاتمەوە و بە سەر قانووندا کورک بووم؛ تا توانیم لە زمانی ئەبووعەلی سینا تێبگەم. چونکە نە وەک هیچ کتێبێکی عەرەبییە و هەمووی وەک لەغز پرسینەوە وایە. ملم لێ نا. زۆر شەوان گوێم لە بانگی سبەینە دەبوو؛ من هەر خەریک بووم. لە ئیدارەش بە هاوکاری «خانم موتەوەسیل» - کە سنەیی و لیسانس بوو- کاری فەرهەنگم دەکرد.

سەر لە هەوەڵ دوکتور فەرەهوەشی مانگێ دوو هەزار تمەنی بۆ قەرار کردم. پاش سێ مانگ بۆی کردمە سێ هەزار. داوای کارمەند بوونی بۆ کردبووم. پاش شەش مانگ تازە گوتیان ئەوراقی لە ئیدارەی ساواک ون بووە، لە سەرڕا دەست پێکرایەوە. بۆ سالی ئایندە قبووڵ کرام کە کارمەندی قەراردادی بم. دوکتور فەرەهوەشی گوتی بە فەوقی لیسانسم قبووڵی و حقووقم یەکجێ بوو بە شەش هەزار تمەن. لە ڕادیۆ و لە پەژووهەش کارم زۆر باش بوو. بیستمەوە کە لە سابلاغ ئەوانەی حازر نەبوون جوابی سلاوم بدەنەوە، کەوتوونە پێوشوێنم! یەکێک لە ڕادیۆی سابلاغ گوتبووی: هەژار هەر زۆر لە مێژە دۆستی ئێران و ساواکی بووە؛ بۆیە ئێستا مانگێ حەوت هەزار تمەن وەردەگرێ! خەبەرم بۆ نارد کە حقووقم نۆ هەزارە، لێم کەم نەکاتەوە!

سەید عەبدوڵلای کولیجی گوتی: دەڵێن تۆ ناوت دەگەڵ ناوی ساواکیانە؛ ڕاستە؟

گوتم: کاکە! قسە زۆر دەکرێن. بۆت مەعلووم دەبێ کە کێ ڕاستە. مەترسە! من خۆفرۆش نیم...

لە دوای تەرجەمەی «تاریخی سولەیمانی»، کتێبێکی دیکەیان لە ڕادیۆ دامێ بە ناوی «ئێران و عەرەب» کە بیکەمە فارسی. کابرایەکی مەسیحی بە ناوی «سەلیم واکیم» کە نووسیبووی «ئەندام لە کۆمەڵی تاریخ نووسانی دنیادا و گەورەترین تاریخی ڕۆژهەلاتناس». نزیکەی نیوەم تەرجەمە کردبوو. نووسیبووی: «ئیمام ڕەزا دەگەڵ مەئموون دەچوونە بەغدا، لە نیوەڕێ لە کەربەلا کوژرا و ئێستا قەبرەکەی زیارەتگایە!...» جاروباریکیش نووسیبووی خەلیج هی ئێرانە. لە حاشیە نووسیم: «بە داخەوە ئەو کابرایە تاریخزان نەبووە و کلاوبەردارە. ئەگەر بیڕوانیبایە ئەلمونجید -کە هاودینی خۆی تالیفی کردووە- دەیزانی ئیمام ڕەزا لە مەشهەد مردووە و کەربەلاش لە سەر ڕێگەی بەغدا نییە». جەعفەریان گوتی: من ئەوەم نەزانیبوو؛ بەلام دەزانم سێ ملیۆن تمەنی لێ ساندووین! کتێبێکی دیکەم وەرگرت: «پەیوەندی فەرهەنگی ئێران و میسر»، کۆمەڵێک لە زانایانی زۆر کارامەی میسری نووسیبوویان. بە ڕاستی کتێبێکی چاک بوو. دابوویان بە «شێخ ئەمینی نەقشبەندی» -کە گوتبووی عەرەبی دەزانم- چاوی پێدا بگێڕێتەوە. گوزارشی لێ دابووم کە هەژار خراپەی هێندێک لە مەشایخی گوتووە. ئیتر نەیزانیبوو من تەرجەمەی ئەمینم کردووە. لەوەدا ڕووزەردی بۆ مایەوە...

یەکێک بە ناوی «یەزدان پەرست» کە دەبوایە تەرجەمەکانی من ببینێ، گوتبووی مانگێ دەبێ سی ڕووپەڕی تەرجەمە هەر بدا. بۆ جەعفەریانم نووسی: بە سرتە بەو کارمەندەت تێ

بگەیەنە کە تەرجەمە -وەک شێلم- بە کیلۆ نییە! تا ئایەتێکی قورعان مانا دەکەم، دەتوانم دە ڕووپەڕ داستانی ئەمیر ئەرسەلان بنووسم! هەر چەند مانگێ پتر لە چل ڕووپەڕم بۆ بردووە.

جەعفەریان گوتی حەز دەکەم وشەی فارسی کە بوونەتە عەرەبی کۆ کەیەوە و هەر کتێبێکت بوێ تەهیەی دەکەم و بە دوو ڕۆژ بۆت دێنن. لە بەشی کوردی چووبوونە لای کە هەژار با کاری بەرنامەی کوردی بکا. گوتبووی ئەگەر خۆی حەز نەکا نابێ کەس ناچاری بکا.

«دوکتور محەممەدسدیق موفتیزادە» -کە بەرپرسی بەرنامەی کوردی بوو- زۆرم بە دەورەدا هات کە هاوکاری بکەم. پێم گوت: برا! بە ئارەزووی خۆم کاری خۆم هەڵنەبژێرم، نایکەم. نەچی ئینقلابی سپی و تەمەدونی ڕەشم بدەیەی! مەلای جزیری شەرح دەکەم و تاریخی ئەردەلانیش؛ ئیتر چیتر... ئەمجارە بە بەرنامە بوو؛ هەر بەرنامەی چوارسەد تمەن، نزیکەی پێنج هەزار تمەن مانگانە دەکەوت.

خواهیشم کرد «خالیداغای حیسامی» وەک من بەرنامە بنووسێ، قبووڵ کرا. بەلام زۆر زوو عەریزەی دابوو بە جەعفەریان کە دەبێ منیش وەک هەژار حیساب کەن و بە قەد ئەوم بدەنێ. جەعفەریان نووسیبووی هەر ڕای مەگرن!

باوەڕ دەکەی یان نا، کەیفی خۆتە! ماوەی نزیک چوار ساڵ، کە لە ڕادیۆی زەمانی شادا نووسیومەوە، یەکجاریش ناوی «ئەعلاحەزرەت ئاریامیهر»م بە سەر قەڵەمدا نەهاتووە. هەمیشە خۆم لێ دزیوەتەوە...

کاتێ «قانوون» لە چاپ درا، جیرانێکی ساواکی زۆر نازک و موحتەرەمم هەبوو - تاجداری- کە بە سەر کاری بێگانەکان ڕادەگەیشت. گوتی: لە پشتی بنووسە «دیاری بۆ شەهبانوو». وا دەکەم جایزەی کتێبی ساڵت بدەنێ. گوتم: من کابرایەکی کوردی دەربەدەری کەس نەناس، ڕێم ناکەوێ بۆ شابانوو دیاری بنێرم! خۆم لەوەش دزیەوە.

لە ڕاستی لا نەدەم: جەعفەریان بۆ مەلاجەمیل و من زۆر باش بوو؛ خوا جەزای خێری بداتەوە. «قوتبی» کە مودیر عامیل بوو چووبووە کرماشان و کوردستان، قەولی دابوو کارخانەیەکی ئەمرازی مۆسیقای کوردی دامەزرێنن. نامەیەکم بۆ جەعفەریان نووسی لە ١٥ ڕووپەڕدا. پوختەکەی ئەمە بوو:

«ئێوە کە زمانلووسان پێتان دەڵێن کورد شاپەرستن و نیشتمانی ئێرانیان خۆش دەوێ، فریوتان خواردووە. هەموو کوردێک ڕقی زۆری لە ئێران و ئێرانییە...» بە دوور و درێژی زوڵمی دەوڵەتانی لە سەفەوی ڕا تا ئەمڕۆم نووسیبوو کە: «ئیستاش عومەر ناو لە تاران خۆی ناو دەنێ ئەمیر، بابەکر دەبێتە باقر... لە ڕادیۆ ئێمە کوردی دەڵێین، بەلام کتێبە کوردیەکان لە عیراقەوە بە قاچاغی وارید دەکرێن و ئەگەر ساواک بیانگرێ واوەیلایە! زۆر شەرمە بو دەوڵەتێ کە دەڵێ کوردیش لە خۆمانن، ڕێگەی چاپ کردنی کوردی نەدا و عەرەب ڕێگە بدەن! ئەگەر قوتبی پووڵی زوڕنا و دنبەگی دابا بە چاپخانەیەک و بمانگوتایە کێ کتێبی بە کوردی هەیە، یان بۆی چاپ دەکەین و بە ئەقسات مخاریجی چاپەکەی بداتەوە، یان لێی دەکڕین و چاپی دەکەین، ساواکیش تماشای کردبا، ئەگەر دژی سیاسەتی شای تێدابا، لێی فڕێ بدا، هەم کورد لێتان ڕازی دەبوو، هەم پێویست نەدەبوو بە دزیەوە کوردی چاپکراو لە عیراقەوە وارید کەین و لە ترسی ساواک وەیشێرین...».

جەعفەریان ئەو عەریزە دوور و درێژە و پازدە ڕووپەڕەی دابوو بە قوتبی. قوتبی مەلاجەمیل و

منی بانگ کردە ماڵە خۆی. قەولی دا کە ئەم کارە بکا و چاپخانەیەک تەرخان بکا بۆ کوردی چاپ کردن. بەڵام مەودا نەما تا بزانین دەیکا یان نا... هەرای دژی شا قەوما. جەعفەریان ئیعدام کرا. قوتبی هەڵات. لە ڕۆژانی ئاخردا بوو؛ جەعفەریان لە ماڵە خۆی بوو. گوتبوویان جارێ لە کار دوور بێ. دەگەڵ مەلاجەمیل چووینە لای. «سولەیمانی» - کە مودیری «بروونمەرزی» بوو- لەوێ بوو. بە تەنیا پێی گوتم: جەعفەریان تازە تەرجەمەی قانوونی دیوە. پێش هاتنت بە منی گوت زۆر بە داخەوەم کە قەدری هەژارم نەزانیوە. ئەو کارەی ئەو کردوویە لە دەست کەس نایە. ئەگەر لەوە بەولاوە بچمەوە سەر کار، دەبێ وەک لازمە قەدری بزانم...

ببووە تەزاهورات و هەر کەسە «مرگ بر شاه» (شا بمرێ) ببووە بنێشتە خۆشکەی زاری. خانمی مەسئوولی «پەژووهشی ئیران‌زەمین» بانگی کردمە ژوورەکەی خۆی:

- هەژار! دەڵێن تۆ لە شەڕی چریکی شارەزای. ئەگەر شا نەڕوا تۆ دەبێ ببیە سەردەستەمان بۆ شەڕی چریکی.

گوتم: خانم فەرەحبەخش! دوعا لە خودا بکە پەشیمان نەبیەوە. ئێمە لە عیراق ئاوامان کرد و پەشیمان بووینەوە و زۆریشمان جزیای کاری خۆمان دیت...

ئەو ڕۆژە بە قەڵسی جوابی دامەوە؛ بەڵام لە هەوەڵین دە کەس کە دەریانکرد و گوتیان تاغووتییە، یەکیان ئەو خانمە بوو! ڕۆژێک هات گوتی بەڵێ پەشیمانەکە منم و تازەش هیچم بۆ ناکرێ.

من کە قانوونم تەرجەمە کرد و چاپ کرا، بەر لە چاپ دەرچوونی، «دوکتور فەرەهوەشی» لە ئینتیشارات نەما. «دوکتور عیرفانی» ناوێکی تورکی ئازەربایجانی هاتە جێگەی کە پاکنووسی قانوونەکەی کردبوو؛ یەک بەش لە دوو بەشی حەقی تالیفی درابۆیە. لام وایە لەوە نانەجیبتر کەم هەبووە. گێچەڵی تێهالاندم: پێشەکیەکم نووسیبوو، هەر چونکە ناوی کوردم بردبوو قبووڵی نەکرد. دەبوایە چل نوسخەم بداتێ، پێی داگرتبوو کە پازدە نوسخە بدا. کە دوکتور فەرەهوەشی گوتی دەبێ چل نوسخەم بدەنێ، سی‌ونۆی دامێ:

- تۆ پەڕ-پەڕ بردووتەوە بۆ غەڵەتگیری، دەکاتە نوسخەیەک!!

ناچار ئەو نوسخەم بە پووڵ لێ کڕی، گوتم: بڵێ با بۆم بەرنە ئەمیراباد.

گوتی: ئاغا ئێمە ماشێنمان نییە بیدەین بە تۆ. بچۆ تاکسی بێنە!

چاوەنۆڕی تاکسی بووم، دوکتور «سەید جەعفەری سەججادی» هات؛ بۆم گێڕاوە. گەڕاینەوە، بە کارمەندێکی گوت، کتێبەکانیان بۆ بردمە دوکانێک لە ئەمیراباد. لە حیسابدا دیتم «عیرفانی» دەیەوێ شتێکم لێ بدزێ... هەر چۆنێک بوو خەلاسیم هات. جلدی دووهەمیشم تەرجەمە کردبوو. پاش دوو ڕۆژ عیرفانی تەلەفۆنی کرد:

- ئوستاد! زۆر زوو جلدی دووهەم بێنە تا چاپی بکەین!

گوتم: جەناب! تا تۆ ماوی نامەوێ بەقاڵێکی وەک تۆ ببینم. کتێب ئاگر دەدەم و نامەوێ چاپ بکرێ.

هەر نەمدیتەوە تا گوتیان بە دەرمان خۆی کوشتووە.

هەرا و کوشت و کوشتار و تەزاهورات لە تاراندا پەرەی ساند. تەنانەت ڕۆژێک دەگەڵ زاگرۆسی کوڕم لە مەیدانی بیستوچواری ئیسفەند کەوتینە نێوان تەقەوە. زۆر کەسم دیت لە بەر چاومان کوژران. خۆمان خستە دوکانێکەوە؛ کابرا دەرکەی داخست تا ئەهوەن بۆوە و

دەرچووین.

شا ڕای کرد؛ حکوومەتی مەلایان دامەزرا. ڕۆژێک پیاوێکی مل باریک بە ناوی «فەخرەددین ئەنوار» هات کە من ڕەئیستانم. کۆی کردینەوە و قسەی بۆ کردین: ئیتر لەمەو بەولا باسی ئێران و ئێرانی نەما؛ دەبێ بڵێن موسوڵمان و هیچی‌تر... زۆر فەرمایشی‌تری لە دوو دا. گوتم: من تێت نەگەیشتووم. ئەوی من دەیزانم، عەرەبی پێش ئیسلام تەنیا کتێبێکیان نەبووە. خوێندەواری بە عەیب حیساب کراوە. تاجرانی مەککە بۆ حیسابی دەفتەرداری نووسەریان بە کرێ گرتوون کە بە خەتی سوریانی بۆیان بنووسن. عەرەب نەیانزانیوە کەوش و دەرپێ چییە. لە پاش فتووحاتی ئیسلام جل دەبەر کردن و تەرزی خواردن و ژیان لە ئێرانیان فێر بوون. ئێستا چۆن دەتەوێ باسی ئەبووعەلی سینا، ڕازی و زۆر لەو زانایانەی خزمەتی زۆریان بە ئیسلام و زمان و فەرهەنگی عەرەب کردووە تەنیا بڵێین موسوڵمانن و نەوێرین بڵێین خەڵکی کوێ یان سەر بە کام نەژاد بوون؟! گوتی: نا، بەو ئەندازەش نالێم!... لە پاشان لە هەر کەسەی پرسی کارت چییە؟ دەبوایە کارەکەی دەگەڵ بەرنامەی تەلەفزیۆن پەیوەندی هەبێ. کە لە منی پرسی، گوتم: من لێرەدا سیفرم! فەرهەنگ دەنووسم؛ عەربیم تەرجەمە کردووە؛ کە هیچیان بۆ تەلەفزیۆن نابن. دەفەرمووی بڕۆم؟ گوتی: نا تۆ هەر کاری خۆت بکە!

بەوەدا بیرم کەوتەوە کە زەمان شا جارێک چووینە لای کابرایێک، کە مودیری بەشی دووهەمی تەلەفزیۆن بوو. لە پاش زۆر تاریف کردن لە خۆی، گوتی دەبێ کاری هەر کەس بۆیە بێ کە بکرێتە فیلم و نیشان بدرێ یان سیناریۆی لێ دروست بێ یان نازانم چی... کە لە منی پرسی کارت چییە؟ گوتم: مەلایەک وەعزی دەدا، گوتی: هەر کەس چاوێکی نەبێ نیوە پیاوە؛ هەر کەس عیلمی نەحوی نەخوێندبێ، نیوە پیاوە؛ هەر کەس مەلە نەزانێ، نیوە پیاوە. کابرایەک هەڵیدایە: لەو قەرارەی تۆ دەفەرمووی، من نیوە پیاوێک قەرز کەم تازە دەبمە هیچ!

ڕۆژێکی‌تر «فەخرەددین ئەنوار» هات و هەمووی کۆ کردینەوە. بە کزێکەوە و لە بن لێوان بەیاناتێکی دەس پێکرد؛ گوتی: ئێمە دەبێ هێندێک کەسان لە ناو خۆمان هەڵوەژێرین. دەبێ سەدی سەد ئیسلامی و بەرانبەر بە دڵی ڕژیم بمێنن. ساکەکەم هەڵگرت و جەلسەم بەجێ هێشت. دوو ڕۆژ دوایی کە چوومە ئیدارە، لە دەرگا وێستابوو. گوتی: وەرە ژوورەکەی من! گلەی کرد:

– ئەو ڕۆژە من تۆم لە بەرانبەر خۆم دانا؛ زۆرم قەدر گرتی. هەر دەستم بە قسە کرد بەجێت هێشتم. ئەوە جوان نەبوو!

– ئاغای ئەنوار! تێدەگەیشتم چ دەفەرمووی. هەر گوتت هەڵوەژارتن، دە فیکی خۆم گەیشتم. گوێ بگرە! من کوردم؛ مەهابادیم؛ بابم شافعی سوننی بوو؛ بۆ خۆم شیعە نیم، سوننیش نیم؛ ناوم عەبدوڕەحمانە؛ کە قاتڵی ئیمام عەلیش عەبدوڕەحمانی ناو بووە. ئەوانەم هەموو گوناهن لە نەزەری ئێوەدا. نزیکەی شێست ساڵ لە عومرم بە خۆڕایی چووە؛ دەفەرمووی بڕۆم؟!

– کێ دەڵێ بڕۆ؟ نەخێر کاری خۆت بکە!

هەر ئەو ڕۆژە چووبوو گوتبووی دەبێ هەژار بکەنە کارمەندی ڕەسمی. گوتبوویان عومری زیادە و ناکرێ. گوتیان نابێ کەسێک لە ئیدارەیەک دوو مەعاش وەرگرێ. نووسیم بەرنامەی ڕادیۆ نانووسم. چووبوون بە «قوتبزادە»یان گوتبوو؛ ئیجازەیەکی نووسیبوو کە بۆ هەژار قەیدێ

ناکا. تا کوردێکی بنەجوو بە ناوی «میهراسا» - کە بە جوولەکەیی ناوی «بدوحی» بووە- کرا بە مودیری «بروونمەرزی». لێی پرسیم:

- لەو بەو لاوە چیمان بۆ دەنووسی؟

- بۆچی مەلای جزیری و تاریخی ئەردەلانتان ناوێ؟

- حەز دەکەین بەرنامەی مەزهەبی بنووسی!

ئیتر چوومە لای سولەیمانی و خۆم لە بەرنامەی مەزهەبی دوور خستەوە و ئیستعفام دا.

ڕۆژێک فەخرەددین ئەنوار بردمیە «جیهادی سازندەگی» کە لە مەیدانی ئینقیلابە. گوتیان بەرانبەر بە فەرمایشتی ئیمام دەزگایەک پێک دێ بۆ بڵاو کردنەوەی فەرهەنگی قەومیەتانی ئێرانی: کورد، ئازربایجانی، بەلووچ، عەرەب. تۆ مەجەللە کوردییەکە دەستەبەر بە! دوکتور سدیق موفتیزادە و سدیق بۆرەکەیی بوونە هاوکارم. بڕیار درا مەجەللەیەک بە ناوی «هیوا» دەرکەین؛ بەلام من چەند شەرتێکم هەبوو: پیاوێکی زل لە ئینقیلابدا پێ ڕابگا؛ حەقی کورد لە مەجلیسی خوبرەگان بکرێتە قانوون و چەند جارێک لە ڕۆژنامە و تەلەفزیۆن ئیعلان بکرێ؛ هەروەها ناوی ئەو مەجەللە، کە ئەدەبیات و فەرهەنگی کورد بڵاو دەکاتەوە. کێش ئیمتیازەکەی بەناو بێ؟ گوتیان مەجلیسی خوبرەگان کاریان زۆرە؛ ناپەرژێن.

- بۆ دەپەرژێن نرخی تەماتە و کوولەکە دیاری بکەن؟ بۆ ناپەرژێن بڵێن حەقی میللەتی کورد ئەوەندە دەدرێ؟ خولاسە پێک نەهاتین.

ڕۆژێک «ئەنوار» بردمیە ئیدارەی «سرووش» کە نەشریاتی دەوڵەتە. سەید ئیبراهیمی ستوودە و چەند لاوێکی کوردی ڕیش تەنک لەوێ بوون. باسی مەجەللەی کوردی کرا، دەنگ لە دار و بەردەوە هات لە من نەهات. ڕاستت دەوێ هەموویانم زۆر ناخۆش ویست. کە هاتینە دەر، ئەنوار گوتی: بۆ هیچ قسەت نەکرد؟ گوتم: برا! من کارم بە کاری کەسەوە نییە. خۆم بە تەنیایی هەرچیەکم بۆ بکرێ دەیکەم. نامەوێ کەس دەگەڵ مندا کار بکا. ئەوانەشم کە دیت، من لام وایە هەر بۆ خۆ خۆشەویست کردن خۆ نیشان دەدەن...

لە ئیدارە کەوتمە تەرجەمە کردنی نووسراوەکانی «شەریعەتی». یەکەمیان چاپ کرا نازانم لە کوێ. دووهەمیش چاپ کرا. سێهەمی دەبوو لە سرووش چاپ کرێ. چوومەوە لای یەکێک لەو گەنجانەی کە ئەو ڕۆژە زۆر بە خوێنتاڵم هاتە بەرچاو؛ بە ناوی «ماجد ڕۆحانی». دیتم «خەربزە بە ڕەنگ نییە!» نە هەرکەسێک خزمەت بەو ئیسلامە بکا و ڕیشی هێشتبێتەوە، تەواو خراپ و منافقە. زۆر کوڕێکی باشم هاتە بەرچاو؛ زۆرم خۆش ویست. ئەویش زۆر بە دڵ دەیەویست یاریدەم بدا. پاش چاپی کتێبی سێهەم و چوارەمی شەریعەتی، ویستم شەرحی مەلای جزیری چاپ بکەم. ماجید زۆر موافیق بوو. پێشنیارم بە «زەورەق» کرد کە سەرپەرستی «سرووش» بوو. گوتم کتێبی عیرفانییە و ئەگەر عیرفانتان بوێ بۆم چاپ کەن. «زەورەق» لە سەر تاریفێ کە ماجید لە منی کردبوو؛ وا بزانم زۆریشی موبالەغە پێوە نابوو. گوتی باشە؛ ئەگەر خۆت پەسندی دەکەی چاپی دەکەین.

گوتم: نا! تاقەتی ئەوەم نییە سبەینێ مەلایەکی سەرویشک یەخەم بگرێ: ئەمە چییە؟ مەیخانە و پیری موغان و ڕەقس و یاری قەدباریک و بالابەرز و تەرزی تێدایە و هەمووی حەرامە!

- دەیسا کوردی نازانین و کێ بۆت تماشا کا؟

- عەرەبیم هەیە بیبە نیشانی مەلایانی بدە! ئەوسا ئەگەر قبووڵ کرا چاپی کەن!

شەرحە عەرەبیەکەی «زفنگی»م بۆ هێنا. لام وایە نیشانی «بەهەشتی» درابوو؛ گوتبووی: ئـەم دیوانە وەک دیوانی حافز دەچێ. ئیمام حافزی بەلاوە پیاوی چاکە. باشە چاپی بکەن! پیاو هـەق بڵێ، ماجید زۆر لە خۆمی پێوە ماندووتر بوو تا چاپ کرا و ئارەزووی چەند ساڵەم پێک هات.

بوومە ئاشنای ماڵی ماجید. دەتوانم بڵێم ماڵی ئەخلاق بەرزن؛ کە دە پێشدا هیچ چـاوەنۆڕی نەبووم خەڵکی سنە ماڵی ئاوا ئەخلاقبـەرز و کوردپـەروەریان تێـدا هەڵـکەوێ. برایـانی ماجیـد هەموو پیاوی هەڵبژاردەن. دایکی ژنێکی زۆر کەیخودایە و پیاو شەرمی لـێ دەکـا. بـاوکی (بابـە شێخی ڕۆحانی) مەلایەکی زۆر زانایە. چل ساڵە وەک سەربازێکی گومنام سەری لێ داخـستووە و حەولی داوە ناودارانی کورد لە تاریخدا کۆ کاتەوە و سیفرێکی زۆر گەورەی پێکەوە ناوە. ئەگەر گەلی کورد قەدری خزمەتکارانی خۆی بزانێ، بەڕاستی دەبێ ئەوپەڕی قەدری ئەو پیاوە بگرێ.

«کاک ئەحمەدی موفتیزادە» خاڵی ماجید، وەک دەڵێن «نازی شاگرد بـە هونـەر دەگاتـەوە مامۆستا»؛ دیارە ئەخلاقی کاک ئەحمەد کاری زۆر کردۆتە سەر خوارزا و خوشکی و خزمی.

لە هەرای ئازادیخوازی کوردسـتانی دوای ئینقـیلابی ئیـسلامیدا، زۆر کـەس لـە کوردەکـانی سابلاغ و سنە خراپەی ئەحمەدی موفتیزادەیان دەگوت. بەلام کە دەگەڵی بوومە ئاشـنا، زانـیم لە غەرەزێکی نەزانانەوە خراپەی دەڵێن. گوناهی هەر ئەوە بووە کە موسوڵمانی بە ڕاستییە و ئەم بڕوایەش بۆ کومۆنیست و زۆر لـە لاوانی ئەمـڕۆمان قـوت ناچـێ. مـوفتیزادە بـە دڵ ویـستوویە ئازادی بۆ کوردستان بستێنێ؛ زۆریش ماندوو بووە. نەشیزانیوە مەلای حاکم درۆیان لە لا گونـاح نییە؛ فریوی بە قسەیان خواردووە و لای وابووە کە قەولی ئازادی کوردستانی پێ دەدەن، ڕاسـت دەکەن. خۆی کە بێ درۆ و دڵپاک بووە، لای وابووە قەولدەرەکانیش دڵپاکن! وا ئێستا کـە ئـەم ڕووپەڕانە دەنووسم، کاک ئەحمەد لە زیندان دایە و زۆر جزیا دەدرێ و بە سەدان لـە هاوکـارانی - کە زۆریان تازە لاون- لە سووچی زیندان توند کراون و هیچیان لـە پەیـڕەوی کـاک ئەحمـەد پاشگەز نین و لە سەر بڕوای خۆیان سوورن. لەو ساوە خـۆم ڕووبـەڕوو کـاک ئەحمـەدم دیـوە و سەفەرم بۆ شیمال دەگەڵ کردووە، زۆر وەبەر دڵم کـەوتووە. لام وایـە بـە مـردوویش هـەزاران کومۆنیستی نەزانی دەبێ بە قوربان بکرێ...

کەسی دیشم کە لە هاتوچۆی لای ماجد ناسی، «هادی مورادی» بوو؛ کـە ئـەویش خەڵـکی سنەیە. زۆر لە عەرەبی شارەزایە. تا خوا حەز کا پیاوێکی نەرم و نیان و ئەخلاق باشە.

لە زەمانی شادا فەرهەنگستانی زمانیش بە ئەندامی قبـووڵ کردبـووم. هەفتـەی دوو جەلەسـە لەوێ حازر دەبووم. سەرۆکی «دوکتور کیا» بوو. حەول دەدرا وشەی فارسی لە جێگەی عەرەبی دابندرێ. دەگەڵ ئینقیلاب ئەویش هەوڵوەشا. بە دوکتـور سـەججادیم گـوت: بـا ئـەمجار وشـە فارسیەکانمان پێ بکەن بە عەرەبی!...

هـەر کـە ئینقـیلاب ڕووی دا و گەرماوگـەرمی بـوو، دیـوانی «هـەژار بـۆ کوردسـتان» و «شەرەفنامە»م ئۆفسێت کردەوە. دیوانەکەم لە ماوەی دوو مانگدا هەموو فرۆشرا. شـەرەفنامەش تا ئێستا زۆری لێ فرۆشراوە و کەمی ماوە. کە شەرەفنامەکەش بـاری گـرانی کەوتـە سەرشـانی ماجید ڕۆحانی. لە ماڵە باوکی جێگەی کردەوە و بۆ فرۆشتن و ناردنی بۆ دەرەوەی تاران هـەموو زەحمەتی خستە سەر خۆی. قسەی خۆمان بێ، بە لای منەوە ئەو ماجیدە ڕەنگە تۆزێـک شـێت بێ کە هێندە بە دەرد و مەرگی منەوەیە و خۆم پێوە ماندوو دەکا! چونکە تا ئێـستا نەمبیـستووە کەس لە سەر قەدر گرتنم و خۆ بۆ ماندوو کردنم میدالیێکی درابێتێ! هەر چۆنێـک بێـت زۆر بـە

خزمەتمەوە ماندووە و هەر کارێکم دەبێ، زۆر بە ڕووی خۆشەوە دەیکا. ڕەنگە بە پیاوی گـەورەم بزانێ؛ کە بۆیە لام وایە شێتە! پێم وایە ئەگەر ڕابـردووی ژیانەکـەم بخوێنێتـەوە، لـێم پەشـیمان ببێتەوە. تا ئەوساش خوا کەریمە. هەتا ئێستا لە هەموو کەسم لێ نزیکترە.

دەربارەی دوکتورانەوە

لە بەغدا ڕووت و پێخواس و کەس نەناسێک بووم؛ نەخۆش کەوتم چوومـە لای دکتورێـک بـە ناوی «دوکتور نووری فتووحی». مەسیحی و کوردی خەڵکی سولەیمانی بوو؛ لە بەغدا دوکتـوری دەکرد. موعایەنەی کردم؛ دەرمانی دامێ؛ پووڵی نەستاند. قەولیشی لێ ساندم کە هەتا کـارم بـە دوکتور بێ بچمە لای. نەک هەر بۆ من، بۆ هەموو فەقیرێک -عەرەب بـا یـان کـورد- بـاوکێکی دڵسۆز و خێرەومەند بوو. هەر ئەو دەگـەڵ زور دوکتـوری‌تـری کردمـە ئاشـنا کـە یـەک لەوانـە «دوکتور کەمال حوسێن» ناو بوو. کارتێکی دامێ بچمە لای. ئەویش کە پـارەی نەسـتاند هـیچ، تەنانـەت مەعسوومیـشی لـە بیمارسـتانی «خـەیبال» عەمـەلیات کـرد و پـارەی عەمەلیاتیـشی نەستاند. من کە خەجالەتیان دەبووم، دەمەویست تۆڵەیان بۆ بکەمەوە و تـەبلیغاتیان بـۆ بکـەم. جارێک کارتێکم بۆ کاک ئەمیری قـازی بـۆ دوکتـور کـەمال نووسـی کـە ئـەوە دۆسـتی منـە و پووڵیشی هەیە. تکایە تماشای بکە و پووڵیشی لێ وەرگرە! ئەمیر کە دەبـوو شـەو بێتـەوە مـاڵ، نەهاتەوە. تا سێ ڕۆژ هیچ خەبەرم نەزانی. لە بیمارستانەوە تەلەفۆنی کـرد کـە دوکتـور کـەمال بێدەنگ بردوومی عەمەلی کردووم و گوتوویە بە هەژار مەلێ! پووڵیشی ناوێ.

ڕۆژێک بە دوکتور نووریم گوت: من ئەوسـا کـە تـازە هاتمـە لات، ڕووت و لات بـووم. ئێـستا پووڵم زۆرە. تکایە لێم وەرگرە!

گوتی: هەژار! بۆ لات وایە پووڵ هەموو شتێکە لە ژیاندا؟ ئـەدی پیـاوەتی قـەدری نییـە؟ مـن ئینسانیەتم پێ لە پووڵ چاکترە...

لە دوایەش کە بە شاعیری کورد ناسرابووم، هیچ دوکتورێکی کورد پووڵی لێ نەدەستاندم. کە لەوانە: «دوکتور سـەلام بالەتـە»، «دوکتـور ئیـبراهیم»، «عومـەر دزەیـی»، «تـەیب عـەقراوی»، «دۆغرەمەچی» و زۆری‌تریش بوون.

لە هاتنە تارانیشمدا ڕاستی دوکتورە کوردەکـان زۆریـان قـەدر گرتـووم: «دوکتـور ئەعلـەم»، «دوکتور فەیزنەژاد»، «دوکتور مۆرەکی»، «دوکتور شافعی»، «دوکتور حەیدەری».

لە هەمووان سەیرتر ئەوە بوو کە جارێک سەربەخۆ چوومە لای دوکتورێک لە کەرەج بە نـاوی «پاشا مشکاتی»؛ فارسە. گوتی پووڵم ناوێ.

- دوکتور! دەمناسی؟

- دەتناسم؟ یانی چی؟! هەر خۆشم لە تۆ هاتووە و دەمەوێ دۆسـتت بم. گـوتم: پووڵـم لـێ وەرنەگری نایەمەوە لات! ئێستاش هەر زۆر دۆستمە.

جارێک لە بەغدا کاک محەممەد مەولوود (مەم) نەخۆشـی زراوی بـوو. چووینـە لای دوکتـور کەمال حوسێن. گوتی عەمەلت دەکەم. کاک مەم ڕازی نەبوو؛ گوتی دەچمە بولغاریا.

- کاکە من لە هەموو جەڕاحی بولغاری دوکتورترم!

- نەخێر، نایکەم!

بە منی گوت: لە هەولێر بچۆ لای دوکتور مەزهەر. ئەگـەر ئـەو پیـاوە زوو عەمـەلیات نـەکرێ

خەتەرە! کە بە دوکتور مەزهەرم گوت، گوتی: تۆ دەگەڵ خۆت بۆم بێنە بیمارستان و حەقت نەبێ. بەو ناوە کە خۆم نەخۆشم، «مەم» لەگەڵم هاتە بیمارستان. لە ناو کۆریدۆردا دوو کەس تێی نووسان و هەرچی هاواری کرد بردیان و بێهۆشیان کرد و عەمەل کرا و هێنایانە سەر تەختێک ڕایانکێشا! کاکە مەم لە نەخۆشی ڕزگاری هات.

***

لە عیراق بە هەزاران ئاشنام بە جێ هێشتوون؛ بەڵام کاک محەممەد مەولوود (مەم) و تاهیر تەوفیق و کاک عەبدولخالقم هەمیشە لە بیرە و ئارەزوو دەکەم دووبارە بیانبینمەوە.[1] هەرگا دەهاتمە هەولێر، میوانی مەم دەبووم و گورجێ تاهیر تەوفیقم پەیدا دەکرد و دەگەڵیا ڕاماندەبوارد. «تاهیر» بە ناو گۆرانیبێژە؛ بەڵام نابێ وەک هیچ گۆرانیبێژێک حیساب بکرێ. زۆر پیاوێکی مەرد و ڕەند و شەرم بەخۆیە و ئەوی لە بەر چاوی نەبێ ماڵی دنیایە. لەوپەڕی سەربڵندیدا دەژی و هەرچی جارێکی دیوە، خۆشی دەوێ و قەت لە دڵی دەرناچێ.

وەختێ کە «عەبدولوەهاب ئوتروشی» ئەستانداری هەولێر بوو، لە ناوپردان دیتمی. گوتی: کاک هەژار! ئەستاندار لە مەڵبەندی ئەستاندا پادشایە. تۆ من بە پیاو نازانی؛ دێیە هەولێر نایەی سەرم بدەی؛ بەڵام لەگەڵ لۆتیەکی وەک تاهیر تەوفیق دەگەڕێی. گوتم: کاکە! پادشایەتیت لە خۆت مبارەک. من هەواڵەتی تاهیر بە تەختی پادشایەتی نادەم. چونکە خۆی لە من بە زلتر نازانێ، دەشزانێ قسەی خۆش بکا و دەنگیشی خۆشە...

کوردی ئێرانی زۆر زمانیان خۆشە. بەڵام بە داخەوە کەم وایە زمان و دڵیان یەکتر بگرێتەوە! بە زمان زۆر دۆستی نزیکن و بە کردەوە زۆر بێگانەن. زۆر کەسم لەوانە بوونە دۆست و زۆر کەمیان دڵمیان پێ خۆشە. لە ناو ئەوانەدا کە زۆر وەبەر دڵم کەوتوون: «ئەحمەدی قازی» نووسەرە کوردەکە، «حەسەن ئیسحاقی» کۆنە پێشمەرگە و برازای ئەحمەد تەوفیق؛ زۆریش بەوە شانازی دەکەم کە لە نزیکەوە «محەممەدی قازی»م ناسیوە کە فارسینووسە و گەورەترین موتەرجیمی ئێرانە و زۆر مەشهوورە. لە ئەخلاقی زۆر خۆشم هاتووە؛ بەڵام هاموشۆمان کەمە.

***

وابزانم تا ئێرە بە غارێک و بە پەلە، ژیاننامەیەکی خۆم تێگەیاندی کە ئەگەر بە وردی لێی ورد بیەوە، بۆ خۆت دەتوانی پانتری لێ بڕوانی و بزانی چۆنم ژیان دۆڕاندووە...

ئەمانەم لە ساڵی ١٩٨٣ز. (١٣٦٢ک.)دا نووسیون. وا ئێستا کە سەرەتای ساڵی ١٩٨٧ی میلادی (١٣٦٥کۆچی)یە، سەری ژیاننامەکەم دەدەممەوە:

من کە لە ئیدارەی «پەژووهشی ئیران زەمین» بووم، شا هەڵات و مەلا حوکمیان کەوتە دەست، لە چەند جێیەک ئیشارەم بەو ئاڵوگۆڕە کردووە. کە ئینقیلابی ئیسلامی سەری گرت، کەس نەیدەزانی کاری ئێران بە کوێ دەگا. هەموو کەس بە هومێد بوو کە دنیا زۆر لە پێشوو

١- زۆر بە داخەوە لە ساڵی ١٩٨٤دا کاک عەبدولخالق لەسەر کتێبێکی کە دەربارەی ژن لە ئیسلامدا نووسیبووی و هەموو مەدرەکی لە قورعان و حەدیس و کتێبی «الام»ی شافیعی نیشاندابوو، مەلایانی هەولێر فتوای کوشتنیان دا و لەسەر جادە ترۆر کرا.

خۆشتر بێ. جحێلان لە هەموو گەڕەکان شەوانە کێشکیان دەکێشا و تا ڕۆژ نەدەهاتنەوە ماڵ. شەوێک ماشینێک لە بەر دەرکی مەلایەکی کورد بە ناوی مەلا حوسێن دابەزیبوو. گوتیان مەلا حوسێن ڕەنگە فارسی نەزانێ، تۆ بچۆ بەلکو تەرجمانی بکەی. بە فزوولی چوومە ژوو. ئایەتوللا دزفوولی ناوێک، جحێل و بە ڕیش و پەشم لەوێ بوو. عەرەبی دەزانی و کار بە تەرجمانی من نەبوو. لە ناو قساندا لە مەلا حوسێن ماریوونسی پرسی: حالت چۆنە؟ گوتی: زۆر خراپین. گوتی: ئەم ئینقیلابە هەر بۆیە کراوە ئێمە تەبەقەی ڕووحانی خۆشی ڕابوێرین... دڵم لەو قسە ترسا.

بێ جێی نازانم باسی ئەو مەلاحوسێنە بکەم:

مەلایەکی یەکجار سەرمردوولەی شڕ و شڕۆڵ لە حاجیئۆمەران هاتە لای بارزانی. ئەوەندەی خۆ بە پیاوچاک و بێتەماح نیشان دا نەبێتەوە. بارزانی پارەی دایە، وەری نەگرت؛ تەنیا گوتی کتێبی دینیم بۆ بکڕی دەمەوێ. وای خۆ شیرین کرد، بارزانی کردیە ئامیرهێز لە بادینان. تا لێقەومان نەمدەزانی چ دەکا. لە نەغەدە بە پەناهندەیی دیتمەوە؛ هەرای بوو دەگەڵ بارزانی کە بۆچی پوولی باشم نادەنێ! کوڕەکەی دەگەڵ ئێمە لە خزمەت بارزانیدا هاتە تاران کە گۆیا چل ماڵی خزمیان لە تورکیان و نانی شەویان نییە؛ بارزانی بینێرێتە تورکیا. دوو هەزار دیناری دایە و قەرار بوو هەتیو بچێ. دەگەڵ حەرەسێکی بارزانی چووینە بازار. کوڕی مەلا، چەخماخی دووسەد تمەنی و تەزبیحی گرانبایی و کراواتی سەد تمەنی دەکڕی!

- کاکە ئەوە بۆ چیتە؟ تۆ نالێی خزمم لە برسان دەمرن!

- ئەوانە بۆ دیاری دەکڕم!

ڕێگە نەدرا بچتە سەفەر و پارەش خورا. مەلاحوسێن ماڵی هاتە کەرەج. دوای حوکمی مەلایان زۆر زوو بوو بە دۆستیان. ناردیانە حەج. ئاخری خۆی کرد بە پاسدار و ئێستا لە دۆڵی چالووس مەقەڕی پاسدارانی هەیە و دوژمنی بەرەی ماڵە بارزانییە. بۆ عەقڵ و کەماڵیش ئەگەر بڵێم مێشکی گووی تێدایە ڕەنگە درۆ نەبێ!

نزیکەی مانگێک بوو کە ئینقیلاب سەرکەوتبوو. داخی داخانم، بارزانی -کە زۆر لە مێژ بوو نەخۆش بوو- لە ئەمریکا وەفاتی کرد (١٩٧٩/٣/١) و جەنازەیان هێنایەوە. جەنازەکەیان بردە شنۆ. بە سەدان هەزار کوردی داخ لە دڵ، لە ناشتنیدا بەشدار بوون، منیش لەوێ شیعرێکم خوێندەوە.

زۆر کەس لە مەهابادەوە بە ناوی خۆیان هاتبوونە شنۆ، کە یەکیان «مەلاکەریم شاریکەندی» بوو. ئەویش وتارێکی خوێندەوە. زۆر لە شاعیران و نووسەرانیتریش شینیان بۆ بارزانی کردبوو، بەلام لە لایەن حیزبەکانی کوردی ئەم دیوە کەس نەهاتبوو.

ئەو ڕووداوە دڵتەزێنەی مەرگی بارزانی بۆ من لە هەموو کەس پتر مایەی غەمخۆری و تازیەباری بوو. بە ڕاستی باوکی هەرە دڵسۆزم سێبەری لە سەرم لاچوو. بارزانی بۆ من هەموو کەس و کارێک بوو. لەو ڕۆژەوە کە لە ڕووسیاوە هاتەوە عیراق و منی دیتەوە، سایە و مایەم بۆ پەیدا بوو. ئەوانەی کە هەموو هونەری منیان بە کایەک نەدەویست، لە سایەی خۆشەویستی بارزانییەوە، زۆر ڕێزیان لێ دەنام. واتا وەک لە زۆر یادبوودەکانیدا گوتوومە: من هەر هیچکارە نەبووم و ئەگەر ئەو باڵی بە سەر نەکێشابام، هەرگیز کەسێکی نووسەری کورد بە ناوی هەژار لە ئارادا نەدەبوو. خوا جەزای بەخێری بداتەوە. لە پاش نەمانی ئەویش کوڕەکانی ئەو: «ئیدریس» و «مەسعوود» هەر بە وەفاداری بۆ باوکیان، زۆریان حورمەت گرتووم. پارەی لە چاپ دانەوەی

«هەژار بۆ کوردستان» ئەوان دایان؛ لە چاپ کردنەوەی «شەرەفنامە» زۆریان یاریدە کردم. هەر تێگیراویەکم هەبێ، ئەو دوو کوڕە بە هاوار و بانگمەوە دێن.

لە پاش سەرکەوتنی ئینقیلاب، کوردەکانی ئێران سەریان هەلێنا و داوای ئازادی و خودموختاریان دەکرد. لە مەهاباد پادگانی دەولەتی ڕووت کرا، چەک و سیلاح دەس کوردان کەوت. حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بە سەرۆکایەتی قاسملوو دامەزرا. بە پەنا ئەوانیشەوە دەمبیستەوە پتر لە ٢٥ حیزب لە شاری مەهاباد هەبوو کە هەر یەکەی سەربەخۆ فکرێکی لێک جیای دەکردەوە و دژی یەکتر بوون. بیستمەوە کە مەلاکەریم شاریکەندی ترۆر کراوە. دەگەڵ دەولەت کەوتنە وتوویژ. قاسملوو دەگەڵ چەند کەسێک هاتنە تاران کە مەلا شێخ عیزەدینیشیان دەگەڵ بوو. ڕۆژێک دەگەڵ ئەو دەستەیە -جگە لە شێخ عیزەدین- لە ماڵێک نەهارمان خوارد. قاسملوو گوتی: تۆ یارمەتی ئێمە دەدەی؟

گوتم: پووڵم نییە؛ بەلام کتێبەکانم چاپ بکەنەوە؛ چی لێ پەیدا بوو بۆ خۆتان.

حەمەدەمینی سیراجی گوتی: بەو شەرتەی ناوی بارزانی لە نووسراوەکانت فڕێ دەی باشە!

- جا ئەگەر ناوی بارزانی دە نووسراوەکانمدا نەبێ، چیم دەمێنێ؟ کاک سیراجی پەشیمانم؛ ناتاندەمێ. بەلام بۆ خۆم چاپیان هەر دەکەمەوە. وەک باسم کرد چاپیشم کردنەوە و کاریشم نەکەوتە سیراجی و میراجی.

هەر لەو ڕۆژانەدا بە قاسملووم گوت: من بە لامەوە سەیرە ئێوە حیزبێکتان هەیە! نازانم چۆن ڕەحیمی قازی کە ئێوە لە من چاکتری دەناسن، فەوزیەی قازی هەر چونکە کچی قازی محەممەدە، نەویدی موعینی هەر چونکە برای فایقە، غەنی بلووری کە ٢٤ ساڵ لە سەر تووەدە گیراوە و تازە بەڕەڵدا کراوە، لە خۆتان کۆ کردۆتەوە؟! بە لامەوە سەیرە... دەی ئەدی یووسفی ڕیزوانی کە ئێوە لە من باشتری دەناسن چۆن بۆتە هەواڵتان؟ زۆرتری ئەو پرسانە بێ جواب مانەوە...

حیزب لە مەهاباد کاروباری گرتە دەست. گفتوگۆ لە نێوان دەولەت و حیزب دامەزرا. بەیانێکی هەشت مادەیی درا بە دەولەت کە یەکیان دەڵێ: «دەبێ ئەو کوردە پەنابەرە عیراقیانە هەموویان لە ئێران دەربکرێن». نامەیەکم بۆ قاسملوو نووسی:

برا دەبوایە هەموو پێشنیارەکانتان بە دەولەت وابووبایە کە هەتا سەدان ساڵیش هەر بەهرەی بۆ کورد بدایە. نووسیوتە پەنابەران دەرکەن. فکرتان لێ کردۆتەوە پتر لە بیست هەزار ماڵ کوردی پەناهندەی عیراقی هەیە و لە ئێراندا بلاو کراون؟ ئەوا گریمان دەولەت بۆ دڵخۆشی ئێوە گوتی دەریان دەکەم. چۆنیان دەردەکا؟ خۆ ئەو هەمووە خەڵکە بە تەییارە نانێرێتە ئورووپا. لە ئورووپا کام دەولەت وەریان دەگرێ؟ چەندی مخارج تێدەچێ؟ تەنیا ڕێگەی ئەوەیە لە سنووریان کا بەو دیودا و لە ترسی سەدام لە سەر سنوور بمێنن. ئەوسا دوژمنایەتی ئێوە بکەن و هیچ نەبێ دە هەزار پیاوی شەڕکەر لە خۆتان دەهاروژێنن. بە دەرکردنی ئەوان ڕوکنێک لە باسی مافی کورد لە ناو دەچێ. بە لامەوە ئەم کارە، کاری سیاسەتمەداری عاقل نییە...

گۆیا قاسملوو گوتبووی: ڕاست دەکا؛ بەلام خەتای سەلاحی موهتەدی و شێخ عیزەددین بووە ئەم کارەیان بە سەردا سەپاندووین...

ئێران هێرشی بردە سەر مەهاباد و سەقز و سنە و گەلێک شەڕ و کوشتار ڕووی دا. حیزب لە شاران دەرکەوتن و دایانە چیا. وردە-وردە هەلقرچان تا بە سەر حیزبی دیموکرات و کۆمەڵەدا

ساغ بۆوە. ئەو دوانەش ملیان لە یەکتر کوشتن نا کە ئێستاش لەم سەرەتای ساڵی ١٩٨٧دا هەر شەڕیانە!

شەوێک کەسانێکی بەدفەڕ چووبوون جەنازەی مەلامستەفایان لە شنۆ لە قەبر دەرێنابوو؛ فڕێیان دابوو. ئەم ئیهانەت بە موقەدەساتی ملیۆنها کوردە، زۆر کارێکی نالەبار بوو. دیموکراتی تێدا موتەهەم کرا. ڕادیۆ دیموکراتیش حاشایەکی نەکرد و باسیشی نەکرد. من کە دەمدیت وەزع زۆر ناسکە و دەمبیستەوە لاگرانی بارزانی دەیانەوێ تۆڵە بکەنەوە، چەند نامەیەکم بۆ کاک مەسعوود -کە سەرۆکی حیزبی پارتی دیموکراتی عیراقە- نووسی، بەم مانایە:

«من بە دڵ لام وایە کورد کاری هێندە بەدفەڕانە ناکا. مێژوو نیشانی نەداوە جارێک لە جاران کورد کەلاکی دوژمنی دەرێنابێ؛ بەلام عەجەم زۆریان وا کردووە. لام وایە ئەم کارە، کاری حەسەنی بێ کە مەلایەکی شەللاتییە و لە ورمێ هەمەکارەیە. تکایە تۆ حەوسەلەت هەبێ و ئەم شەڕە کە دوژمن ناویەتەوە بەربەست بکە. با دیسان لەم لایەشەوە تووشی براکوژی نەبن...»

لە جوابمدا نووسیبووی: «حەز ناکەم براکوژی بکەین. بەلام ئێمە چەند کەسێکمان ناو بردووە کە شکمان لێیانە و سەر بە قاسملوون. گوتوومانە بماندەنێ تاقیقیان لێ دەکەین؛ جوابیان نەداوینەوە...»

جارێکیتر نووسیبووی: «برا بە خوا هەوالانی کۆنی بارزانی -کە چەکدارن- چەکیان بە سەر من داداوەتەوە و پێم بەربەست ناکرێن».

خولاسە شەڕ لە نێواندا قەوما و زۆر پیاوی کوردی بەکار و ئازا لەم سۆنگەیەدا کوژران. پیلانی حەسەنی کاری خۆی کرد...

ئەو سەر و بەندە کە دیمۆکرات بە سەر مەهاباد ڕادەگەیشتن و زۆر لە برەودا بوون، «موهەندس ئاریا» ناو هاتە لام لە کەرەج. دای دایە تای کەلامەللایە کە دەبێ تۆش بێیەوە شار و شێلە وا و بێلە وا...

گوتم: بە هیچ جۆر نایەم! کاکە بیستوومە ٢٥ حیزب لەو شارە بچکۆلە هەیە! ئەمن زۆریش زیرەک بم هەر دەتوانم یەکیان لە خۆم ڕازی کەم؛ بیست و چوارەکەی دی جوێنم پێدەدەن!

گوتم: دەڵێن مەلای ماوەڕانێ -کە ئێستاش ناوی پیرۆزە و خەلکی عیراق سوێند بە گۆڕی دەخۆن- ڕۆژێک دوو کەس چوونە لای بۆ شەرع لە سەر بزنێک. فەرموویە دووسبەی وەرنەوە!

فەقێکانی بە تەنیا پێیان گوتووە ئەم شەرعە زۆر هاسان بوو، دووسبەی بۆ چ بوو؟ گوتبووی من گزرە و کایەکەم دانەپۆشراوە؛ شەرع بە لای هەرکامیاندا نەدەم، شەو لێم دەسووتێنێ. سبەی قەراڕە داپپۆشم. دووسبەی شەرعیان دەکەم!

گوتم: کاکە! سۆفیەکی شێخ ڕەشیدی لۆلان لە گوندی ژیر بوو. ڕەمەزانێ بەڕۆژوو نەبوو؛ سەبیلەی دەکێشا. گوتیان تۆ تۆبەکاری، چۆن بەڕۆژوو نابی؟ گوتی: کەسم تەجرەبەم کردییە، وام ئاسوودەترە! من وام ئاسوودەترە کە نەیەمەوە ناوتان. بێم چ بکەم؟ کاسبی من لەوێ نییە. مەسەلێکە دەڵێ: «بۆ فەقیر، یان دارستان یان شارستان». منێکی بێماڵ و دەستەنگ، لە تاران حەولێکم پێ دەدرێ. لە سابلاغ دەبێ چاوم لەوە بێ پیاوێکی وەک تۆ جارێک تەنەکە ڕۆنێکم بە خێر و منەت بۆ بنێرێ...

بە دڵشکاوی گەڕاوە، بەلام هەر ئەو موهەندس ئاریایە حیزبەکەی بەجێ هێشت و عاقیبەتی خۆی گەیاندە پاریس و لەوێ ڕانندەی تاکسییە.

شەوێکیش کاک هێمنم میوان بوو،[1] لە ناو قساندا گوتم: کاکە مـن و تـۆ پـیر بـووین؛ ڕەنگـە بەرداوبەرد و ژیانی چیامان لە تاقەتدا نەمابێ. حەز دەکەم تۆ لە ئەندامەتی ئیفتیخاری حیزب واز بێنی و بچی لە ماڵە خۆت ئەدەبیاتی کوردی بنووسی؛ هەموو کەس حورمەتت دەگرێ. قبوولـی نەکرد. دوایی دەگەڵ غەنی بلووری و سیراجی و چەندێکی‌تر لـە حیـزب جـوێ بوونـەوە و بـەر نەحلەت و جوێنی حیزب کەوتن و هێمنیان چەند ڕۆژێک لە چیا گل دایەوە و هاتەوە لـە گونـد بەوپەڕی پەرێشانی دەژیا. هەم ترس لە حیزبی دیمۆکرات، هەم ترس لە دەوڵەت. ئاخری چاری ناچـار هاتـە مـەهاباد و خـۆی دایـە دەسـت دەوڵـەت و بردیانـە ورمـێ و گۆڤـاری سـروەی بـۆ دەنووسین. چوار ژمارە و نیوی نووسی و سەرەنجام لە ١٣٦٥/١/٢٩- کـە دەبێتـە ١٨ی ئـاپریلی ١٩٨٦- بە سەکتەی قەلبی مرد و بردیانەوە مەهاباد ناژتیان. بە ڕاستی بە مـەرگی هـێمن خـۆم زۆر بە تەنیا هەست دەکەم. بە داخەوە هێشتا من ماوم... لەم بەینەدا کە لە «ورمێ» بوو - جگە بە هۆی تەلەفۆن- چەنـد جـارێکیش لـە ورمـێ دیتمـەوە. تەنانـەت جارێـک پێکـەوە چووینـە «ڕاژان». ماڵە بارزانی و سەرانی پارتی زۆریان حورمـەت گـرت و هـیچ بـە چاویانـدا نـەداوە کـە ڕۆژگارێک زۆری خراپەی بارزانی گوتبوو. تەنانەت پووڵیشیان دایە.

دەمەوێ بڕێک بە قسەکانم بدەم و با بدەمەوە سەر دوو هەواڵی سێ تفەنگدارەکە کـە بـریتی بوون لە قزڵجی و زەبیحی و هەژار:

لەو سەردەمانەدا کە مەلامستەفا لە ڕووسیاوە گـەڕابۆوە بەغـدا، قزڵـجی سـەروکەللەی پەیـدا بۆوە. دوای گەڕانـەوەی لـە تـاران، مـاوەی دوو سـاڵ لـە هەڵـەبجە لـە ماڵـی شـێخ ئەحمـەد، نوشتەنووسی کردووە و ڕیـشی هێـشتۆتەوە و نـان و دۆی تەکیـەی خـواردووە. هاتـەوە بەغـدا. مەلامستەفا بردیە لای کاربەدەستانی دەوڵەت، دەستەبەر بوو کە ئەم پیاوە عراقییە؛ ترسی نـەما. ئەویش وەک باسم کرد عەکاسی دەکرد و عەرەبیشی بۆ ڕادیۆ دەنووسی.

لە ساڵی ١٩٦١دا کە بارزانی دەگەڵ قاسم تێک گیران و شەڕ هەڵگیرسا، قزڵجی زۆر دەترسـا کە هەر چونکە بارزانی ئەوی بە دەوڵەت ناساندووە، بیگرن. منیش تازە لە موسکۆ گەڕابوومـەوە. حیزبی کومۆنیستی عیراق بە من و قزڵجییان ڕاگەیاند کە ئەگەر پێتـان خـۆش بـێ لـە ئەڵـمان دادەمەزرێن و دەکرێنە مامۆستا لە دانشگا. من قبووڵم نەکرد؛ گـوتم: ئەگـەر لـە ئەڵـمان بـام و بارزانی لە دەوڵەت هەڵگەڕاباوە، لەوێوە دەهاتمەوە. قزڵجی قبووڵی کرد و ناردیان. بەڵام لە باتی ئەڵمان بردیانە بولغاریا. وتاری تووەی دەکردە کوردی و دەگەڵ کـەریم حیـسامی تەسـجیلیان دەکرد و لە سەر ڕادیۆ «پەیکی ئێران» لە ئەڵـمانی ڕۆژهەڵاتـەوە دەخوێندرایـەوە. دەمێـک بـوو ڕادیۆکە نەمابوو، هیچ خەبەرمان لە قزڵجی نەبوو. لەپڕ سەر و کەللەی لـە تـاران پەیـدا بـوو؛ کـە پاش سەرکەوتنی ئینقیلابی ئیسلامی، دەگەڵ «ئیحسان تەبەری» هاتبۆوە. لـە سـەر ڕۆژنامـەی «مردم»ی تووەدامەزرا؛ بەشە کوردییەکەی بۆ دەنووسین. جار-جار دەهات لە کـەرەج سـەری دەدام، چەند ڕۆژێک پێکەوە دەژیاین. بەڵام قەت ئادرێس و تەلـەفۆنی خـۆی نـەدامێ! حیـزبی تووەدە کردبوویە کاندیدای بۆکان لە ئینتیخاباتدا؛ لەوێ سەرنەکەوتبوو. تا لەپڕ خەبـەر هـات کـە هەرکێ دەنکە جۆیەکی تووەی خـواردووە گـیراوە. بیـستمانەوە کـە قزڵـجی دەگـەڵ «عـەلی

١- هێمن لە مەهاباد گوتبووی: هەژار موتەعەهیدە بۆیە نایەتە لامان! نەمـدەزانی مانـای «موتەعەهیـد» چییە! درەنگێک تێگەیشتم کە یانی ئەو پەیڕەوی ماڵە بارزانییە؛ بۆیە سەر وە بەر باری حیزب ناهێنێ.

گەلاویژ» گیراون. تا لە ڕۆژی ٢٧ی سـپتامبری ١٩٨٤دا بیـستمان کـە لـە زینـدانی «ئیـوین»دا وەفاتی کردووە و تەنانەت نەمانزانی قەبرەکەشی لە کوێیە...

«زەبیحی» - وەک باس کرا- دەگەڵ کۆمەڵی برایم و جـەلال کـاری دەکـرد. کـە ئـەوانیش بوونە هەواڵی دەوڵەتی بەعسی، زەبیحی ڕێگەی دەرک و دیوانی بۆ کرایەوە. گەیـشتە ڕادەیـەک کە هاتوچۆی قەسری جمهووری دەکرد. جارێک -نەمزانی چۆن بوو- بێ سـەر و شـوێن بـوو؛ دوو ساڵ خەبەریم نەزانی. لەپڕ هاتەوە سەر دنیا و گوتی لە ماڵێکدا حەپسیان کردبووم. دیـسان وەقەدر کەوتەوە. «بەختیار» -کە سەرۆکی ئەمنی ئێران بوو- لە دژی شا چووبووە دەر و لـەوێوە هاتبووە بەغدا. زەبیحی کرابووە وەکیلی دەوڵەت و یاریدەری بەختیار. کە بەختیاریش بە فیکـی شای ئێران کوژرا، دیسان هەر هاتوچۆی ژنی بەختیاری دەکرد و کاری لـە دەوڵـەت بـۆ پێـک دێنان. ڕۆژێک بە نیوەگاڵتەوە گوتم: ئەو بەختیارە فـەقیرەت چـۆن بـە کوشـت دا! تـووڕە بـوو، حاشای کرد. گوتم: کاکە تۆ دەتگوت هەرکەس لە ئێرانەوە بێتە لای بەختیار، تـا مـن قۆڵـی لـە سەر نەکێشم و نەڵێم باشە، قبووڵی ناکا. دەیسا چۆن ماشـینـووس و خزمـەتکاری بەردەسـتی قبووڵ کرابوون؟ کە هەر ئەوانیش ساواکی بوون و لە دەشت بەختیاریان کوشت.

من لە شۆرش و ئەو لە بەغدا خەبەرمان لێک نەما. پاش شکانی شۆرش و هاتنمـان بـە دیـوی ئێراندا و پـاش ئینقـیلابی ئیـسلامی و شـا ڕووخـان، گوتیـان: زەبیحـی هاتۆتـە مـەهاباد شـێخ عیزەدینی دیتووە. ڕۆژێک بە تەلەفۆن قسەی دەگەڵ کردم، گوتی: نازانم چۆنت ببیـنم؟ گـوتم: ئەگەر ناتوانی بێییە کەرەج وەرە شارە گەورەکە... پاش ماوەیەک شەوێک لە بەغداوە تەلـەفۆنی کرد؛ حاڵی پرسیم: گوتم: ئەوە ئەم هاتوچۆ و هەڵبەز-هەڵبەزەت لە چییە؟ بـۆ فەرهەنگەکـەت چاپ ناکەی؟، گوتی: ئەم زستانە چاپی دەکەم. گوتیان هاتۆتە لای برای شـێخ عیـزەدین (شـێخ جەلال)، لە ڕێگە دیموکرات گرتوویانە و چەک و پارەیان لێ گرتـووە و بـەریان داوە. ئیتـر نـاوی نەما. پاشان گوتیان لە عـیراق بەعـسی کوشـتوویانە. ئـەویش زۆر ئەسـەح نـەبوو. تـا خەبـەری ئەسەحم دەس کەوت کە هاتووە بۆ ئێران و لە نزیک تەوریز گیراوە. ئیتر لەو ساوە ئـەویش وەک وەفایی: ئاخری خێر بێ، دەمێکە بێسەر و شوێنە...

لە سێ تفەنگداران جارێ هەر مـن مـاوم. کـوا بـزانین مـن چـۆن شـرت و گـوم دەبم؟ خـوا ئەیزانێ...

مەحوی شاعیر دەفەرموێ:

بەجـێ مـاوم لە یاران، نابـەجێ مـاوم؛ ئەجـەل زوو بە!

بە مردن لەم قوسووری ژینە ئیستیعفا نەکەم، چ بکەم؟

شاعیرێکی عەرەبی بەر لە ئیسلامیش دەڵێ: «بە بیری من مردن کوێرێکە دەسـت دەکوتـێ. ئەگەر کەسێکی وە بەر نەهات، تا زۆر پیر نەبێ نامرێ...».

لەم شێستوشەش-حەو ساڵەی تەمەنم ئەگەر بە باری ئاساییدا لێکی دەمەوە، ڕەنگە دەبوایـە سەد جار بمردمایە. ئەوانەی بە منداڵی ناسیومن، لەو شوێنانەی لێم خوێنـدووون، لـەو گوندانـەی لێیان ژیاوم، لەو سەفەرانەی کردوومن و لەو هەموو بەڵایانەی بە سەرم هاتوون، هـەزاران کەسـم ناسیون کە ئێستا دەپرسم -تاق و وازێک نەبێ- نەماون و هەموویان مردوون. کەچی وا من هـەر ماوم و بە دەردی شێخ ڕەزا گوتی: «سەگ مەرگم و گیانسەخت...».

بەڵێ جگە لە دوو تفەنگداری هەوەڵم، سەدان ڕەفیقەڕێگەم دنیایان بەجێ هێشتووە. خۆم لـە

بەرد و هەڵەمووت هەڵداشتووە، نەمردووم. برسیایەتی زۆرم کێشاوە، بە نەخۆشی سیل و دیق و چەندین نەخۆشی تووش بووم، سەدان جار گوللە تۆپ و بۆمبام بە سەردا هاتووە، خەتەری‌تر تووش بووم و ئیستاش هەر ماوم. جا چۆن نەڵێم مەرگ کوێرە و پەل دەکوتێ؟ با بزانین کەی ئەم ژیانە گوواویە دەبڕێتەوە...

من و کەرەج

لە عومرمدا بۆ یەکەم جار ئەم ناوەم لە پێشمەرگەیەکی کوردی عیراقی بیست، گوتی:

- لە شاری کەرەج قەتارەکەمان هێندێک ما.
- لە کوێیە؟
- چل کیلۆمیتر لە تاران دوورە.
- لای غەربی تاران یان شەرق؟
- لە شەرق(!)

وەک باس کرا، لە پاش شکانی شۆرش هاتمە تاران. لە کەرەج خانوویێکی شێر و خورشیدی ئەوسا یان هیلال ئەحمەری ئێستایان بۆ دەسنیشان کردم و چوومە تێی. کارێکم لە «پەژووهشی ئێران‌زەمین- فەعالیەتهای فەرهەنگی» درایە. لە سەر پێشنیاری دوکتور فەرەهوەشی سێ ڕۆژ دەچوومە تاران و سێ ڕۆژ بە تەرجەمەی قانوونی ئیبنی سیناوە سەرگەرم بووم. جزمی یەکەمی سالی ١٣٥٧ی شەمسی لە دانشگا چاپ کرا. جاری دووهەم دام بە سرووش و تا ئێستا سێ جار چاپ کراوە. ئیتر تەرجەمەی قانوونیش هەر بوو بە ئەرکی ئیدارەی «فەعالیەتهای فەرهەنگی». جزمی دووهەمیش چاپ و تەجدید چاپ کرا. جزمی سێهەمی وا ئێستا لە سەرەتای سالی ١٩٨٧دا، سال و نیوێکە لە چاپ دەرنەچووە! دەڵێن کاغەزمان نییە! جا نازانم بۆ جزمی چوارەم و پێنجەم - کە من تەواو تەرجەمەم کردوون- چۆن دەبێ، یا عومر!

فەرهەنگێکی فارسی بە کوردیم نووسی بە خەتی لاتینی باوی ئێران، لە پاشان گوتیان فەرهەنگی کوردی بە فارسی بنووسە. ماوەی چوار ساڵێک دەگەڵیا ماندوو بووم. فەرەهەنگێکم نووسیوە پتر لە ٥٥ هەزار وشەی کوردییە و لە ئاخریاندا فارسیەکەم نووسیوە. ئەویش وا لە سەر تاقە داندراوە و سرووش دەڵێ چاپی دەکەم و من بڕوام نەکردووە. تاریخی ئەردەڵانم لە چەند تاریخێکی بە فارسی نووسراو کردۆتە کوردی و ئەویش چاپ نەکراوە. وەک باسیشم کرد دوو کتێبی عەرەبی بە ناوی «تاریخی سولەیمانی» و «ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و میسر»م لە عارەبیەوە کردە فارسی و چاپ نەکران و هەر وا بێ‌کەس مانەوە. تەنانەت «ڕەوابیتی فەرهەنگی»یەکەم هەر زیراکسیشم دەس نەکەوتەوە!

لە کتێبی «آثارالبلاد و اخبارالعباد» تەئلیفی «محەممەد مەحموود ئەلقەزوینی» کە جوغرافیای تاریخی دنیایە و لە زەمانی ئاخر خەلیفەی عەبباسیدا نووسرایە، هەرچی دەربارەی ئێران بووە کردوومەتە فارسی و ئەویش لەبەر بێ کاغەزی! چاپ ناکرێ.

«چوارینەکانی حەکیم عومەر خەییام»، دووسەد و پەنجام لێ کردوونە کوردی، هەر لە سەر کێشی فارسییەکە. جارێک لە عیراق لە چاپخانەی شۆرش لە چیا چاپم کرد. لەو دەمەوە لە ئێران لە لایەن «سەیدیانی مەهابادی» کە قەدیم بە «ابن‌الشیطان» مەشهوور بوو، دوو جاران بە بێ‌پرسی من چاپ کراوە. دوو جاریش لە سنە هەر بێ‌پرسی من لە چاپ دراوە و بلاو

کراوەتەوە. بەلام دەولەت ئیجازەی بە خۆم نەداوە چاپی بکەمەوە!

لە ساڵی ١٩٨٦دا تەواو نەخۆش کەوتم. کەوتە بیرم کە بۆچی تا ماوم کارێک دەگەڵ مەم و زینی خانی نەکەم؟ چوار نوسخەی لێک جیای چاپیم هەبوو کە «حەمزە» ساڵی ١٩١٩ لە ئەستەمبوول و «سیدا ڕودینکۆ» ساڵی ١٩٦٢ لە لنینگراد و «بوزئەرسەلان» ساڵی ١٩٦٨ لە ئەستەمبوول بە لاتینی و «مام گیو» لە هەولێر چاپی کردبوو لە بەر یەکم ڕاگرتن. نوسخەیەکی ڕاستم لێ نووسینەوە و خەیالم کرد کە دەگەڵ مەم و زینە تەرجەمە موکریانیەکەی خۆمدا لە چاپیان بدەم. بەلام تا ئێستا بۆم نەلواوە. با بزانین چۆن دەبێ. کە وا بوو لێرەدا بێ جێی نازانم هەموو نووسراوەکانم -چاپ کراو و چاپ نەکراو- ئەوی تا ساڵی ١٩٨٧ نووسیومن بۆتی بنووسم:

١- «ئالەکۆک»: کۆمەلە شیعرێکی زەمانی «کۆمەلەی ژێ-کاف»، لە تەوریز ساڵی ١٩٤٥ لە لایەن «ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شۆرەوی» لە تەوریز چاپ کراوە و بە ئازەری و ئەرمەنی و هێندێکی بە ڕووسیش تەرجەمە کراوە.

٢- «بەیتی سەرەمەڕ و لاسایی سەگ و مانگەشەو»: کۆمەلە شیعرێکی هەزار بەیتییە. لە «شام» بە قاچاغ چاپ کراوە.

٣- «مەم و زینی خانی» بە موکریانی: ساڵی ١٩٦٠ لە بەغدا چاپ کراوە و ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی (١٩٧٩ی زایینی) ئۆفسێت کراوەتەوە.

چوار نامیلکەی «دوکتور عەلی شەریعەتی»، لە فارسیەوە کردوومە کوردی و لە تاران چاپ کراون:

٤- «یەک لە پەنای خاڵ و سیفری بێبڕانەوە».

٥- «ئارێ براء وا ڕابرا».

٦- «عیرفان، بەرامبەری، ئازادی».

٧- «دایە! باوە! کێ خراوە؟».

٨- «تاریخی سولەیمانییە»: لە عەرەبیەوە بۆ فارسی. چاپ نەکراوە.

٩- «ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و میسر»: لە عەرەبیەوە بۆ فارسی. چاپ نەکراوە.

١٠- «هۆزی لە بیرکراوی گاوان»: لە عەرەبیەوە بۆ کوردی. ساڵی ١٩٧٣ لە بەغدا لە سەر ئەرکی کۆڕی زانیاری چاپ کراوە.

١١- «شەرەفنامە» بە کوردی: کۆڕی زانیاری ساڵی ١٩٧٣ بلاوی کردۆتەوە.

١٢- «دیوانی مەلای جزیری» بە شەرحەوە: ساڵی ١٣٦١ی هەتاوی (١٩٨٢ی زایینی) لە تاران لە چاپخانەی سرووش چاپ کراوە.

١٣- «فەرهەنگی فارسی بە کوردی». چاپ نەکراوە.

١٤- «فەرهەنگی کوردی بە کوردی». چاپ نەکراوە.

١٥- «تاریخی ئەردەلان»: لە فارسیەوە بۆ کوردی. چاپ نەکراوە.

١٦- «آثارالبلاد و اخبار العباد»: لە عەرەبیەوە بە فارسی. چاپ نەکراوە.

١٧- نامیلکەیەک بە ناوی «پێنج ئەنگوست دەبنە یەک مست»: لە فارسیەوە بۆ کوردی، بۆ منالانە. دوو جار: ١٣٥٩ و ١٣٦٢ی هەتاوی (١٩٨٠ و ١٩٨٣ی زایینی) لە تاران، لە «مەکۆی ڕاهێنانی هۆش و بیری منال و ڕۆلان» چاپ کراوە.

١٨- «چوارینەکانی عومەر خەییام بە کوردی»: لە شۆرش چاپ کراوە و لە ئێران بە دزی

منەوە چوار جار چاپ کراوەتەوە!

١٩- «هەژار بۆ کوردستان »: دیوانی شیعرە. لە عیراق دوو جار چاپ کراوە و لە ئێران تەجدید کراوەتەوە.

٢٠- «قانون در طب»: (تەرجەمە لە ئەبووعەلی سیناوە بە فارسی)، جزمی یەکەم، کە تا ئێستا سێ جار چاپ کراوە.

٢١- «قانون در طب»: (تەرجەمە لە ئەبووعەلی سیناوە بە فارسی)، جزمی دووهەم، کە دوو جار چاپ کراوە.

٢٢- جزمی سێهەم

٢٣- جزمی چوارەم

٢٤- جزمی پێنجەم لە «قانون در طب» کە هێشتا چاپ نەکراون.

٢٥- «مەم و زینی خانی»: عەسلەکەی بە ماناکردنەوەی وشە گرانەکان و ئیستلاحە موشکیلەکانیەوە لە نوسخەیەکی دروست دا.

جگە لە مانەش زۆرم مەقالات و شیعر لە زۆر ڕۆژنامە و گۆڤاراندا چاپ کراون و نازانم لە کوێن. کە لەوانە دەکرێ بڵێم لە ڕۆژنامەکانی: «خەبات»، «کوردستان»ی زەمانی قازی، «کوردستان»ی برای «خەبات»، مەجەللەی «هەلاڵە»، گۆڤاری «ڕووناهی» لە بەغدا، «هێوی»، ڕۆژنامەی عومەر جەلال کە وابزانم «چرای کورد» بوو، «کومسە مولسکی پراڤدا»، گۆڤاری «لیتیراتور ئی ژیزن»، کە بە ناوێکی‌تر چاپ کرا. «ڕێگەی گەل»، «نووسەری کورد» و زۆری‌تریش کە ئێستا لە بیرم نەماون. لە سروەشدا چەند مەقالێکم هەیە، لە پێشەنگیشدا هەروەها. هەر وەک وتوویژێکیشم دەگەڵ «پێشەنگ» هەیە و چاپ کراوە.

لە ئاخر و ئۆخری پاییزی ساڵی ١٩٨٦ دەگەڵ «مەعسووم» چووینە پاریس، بووینە میوانی ڕەسوولی برام کە ئێستا ژنێکی ئێرانی و کوڕێکی هەیە چوار ساڵان بە ناوی «دیاکۆ». سەفەری پاریسم بۆیە خۆش بوو کە دەگەڵ «ئەنستیتوی کوردی پاریس» و کاک کەندالی مودیری بوومە ئاشنا. ڕۆژانە هاتوچۆی ئەو شوێنە پیرۆزەم دەکرد. ئەو شوێنە لە پاریس بە هاوکاری «یەلماز گۆنەی» و «کاک کەندال» دامەزرا. «یەلماز گۆنەی» بڕیاری داوە کە هەرچی داهاتی فیلمەکانیەتی لەوێی خەرج بکا. کەندالیش کە یەکێکە لە زانایانی مەشهووری فیزیک، هەموو هێزی خۆی لەو بارەوە سەرف بکا. بەلام داخی گرانم «یەلماز گۆنەی» مردن مەودای پێ نەداوە و جوانەمەرگ بووە.

شوێنەکە لە چاکترین جادەی پاریس واتا «لافایێت» دامەزراوە. بە هەزاران کتێب، بلاڤۆک، ئەفلامی ویدیۆ، کاسێتی وەرگێڕاو لە هەموو بابەتەکانی سەر بە کوردستانی تێدا کۆ کراوەتەوە. دەوڵەتی فەرەنسەی سۆسیالیست زۆر یارمەتی ئەو شوێنەی داوە. جگە لە ئەساسیە، ساڵانە هەشسەد هەزار فرانکی یارمەتی کردووە. بەلام دوای ئەوە کە دیگۆلیە دەستە ڕاستیەکان هاتوونە سەر کار، پاش دیدارێکی وەزیری دەرەوەی تورکیە، ئەو کۆمەکەیان بڕاوە و کەوتوونەتە بێ‌پووڵی و دەستەتەنگی. ملیۆنێری کورد لە ئوروپا و شوێنی‌تر یەکجار زۆرن؛ بەلام کورد فێری ئەوە نەبووە کە سەری خۆی بەو شتانەوە بێشێنێ! یارمەتی ناکەن. هەر چۆنێک بێت چاکترین جێگەی کۆ کردن و ڕاگرتنی کلتووری کورد لەو شوێنەیە.

لە سایەی هاتوچۆم بۆ ناو ئەو مەرکەزە گرینگە، دەگەڵ زۆر کوردی دڵسۆزی فیداکار بوومە

ئاشنا. به تایبەتی کاک شەوقی، تەیموور و زۆری‌تریش. بەر لەوە بـڕۆم بـۆ پـاریس، مـەم و زینـە عەسلیەکەی خانیم به مانا لێدانەوە له تایپ دا. نوسخەیەکم نیشانی کـاک ئیـدریس بـارزانی دا؛ خوێندبوویەوە. قەراری دا له ئورووپا چاپ بکرێ. نامەیەکی بۆ مامۆستا پیرۆت له «فیەن» نـارد و کتێبەکەشی بۆ نارد که به زووترین کات - به هەر نرخێک بێ‌به چـاپی بگەیـەنێ. پـاش ١٧ ڕۆژ تەئخیر توانیم تەلەفۆنی پیرۆت وەرگرم. قەرار درا پێکەوە حەولی له چاپدانی بـدەین. بـه هـۆی کاک کەندال کەوتمە پرس و ڕا، گوتیان زۆر جوان چاپ بکرێ، دووسەد و چل هەزار فرانکی تـێ دەچێ. که لێکم دایەوە به پوولی ئێران دەیکردە سێ ملیـۆن و ئەوەنـدە تمـەن. دەمـزانی ئـەو پووڵە بۆ ئیدریس هەڵناسووڕێ. کەندال گـوتی ئێمـە ماشـینێکی چـاپی کـامپیوتر دەکـڕین بـه حەوت هەزار دۆلار، مەشغووڵی دەبین بەلام جارێ پووڵ نییە.

وەختێ هاتمەوە کەرەج، به ئیدریسم گوت با ئەو حەوت هەزار دۆلارە تەرتیب کـەین. گـوتی شەرته ئەگەر حیزبیش موافەقەت نـەکا، مـن خـۆم تـەرتیبی دەکـەم. بـەلام دوو ڕۆژ دوای ئـەم وتـووێژە، ئیدریس به سەکتەی قەلبی مرد و ڕیسەکەم بۆوە به خوری.

لەو سەروبەندەدا که له پاریس بووم، کۆبوونەوەی لاگرانی ئەنستیتۆ بوو که له هـەموو لایـەکی ئورووپاوە بێن. زۆر کەس لەبەر ویزا دەس نەکەوتن؛ نەهاتن. له سوێدەوە چەنـدێک هـاتن و لـه ئەڵمان و شوێنی‌تریشەوە هاتبوون. له کۆبوونەوەکاندا شرکەتم دەکرد. ڕۆژی دوایی گوتیان بڕیار وا بووە «دوکتور عیسمەت شەریف وانلی» ڕەئیسی جەلسە بێ، نەخۆشە و ناتوانێ بێ. کـه وا بـێ با «هەژار» ئەم ڕیاسەتی جەلسەیە وە عۆدە بگرێ و قسەی خەلاس بوونی کۆبوونەوە ئەو بیکات. له جەلسەی تایندا من زۆر به ڕاشکاوی تێرم گلە و گـازن لـه کـورد کـرد کـه بابـه ئـەو هـەموو حیزب-حیزبە چییە هەتانە؟ ئێمەی کورد له هەموو لاوە بەر پەلامار دراوین که خەریکن توخم و تۆممان ببڕنەوە و به دەردی سووڕپێستەکانی ئەمریکا بچین. ئەو هەموو حیزبـە کـه هەمووشـی دژی یەکترە بۆ چییە؟ جاران دەمانگوت شێخ و ئاغا لێ ناگەڕێن ئازاد بین، ئێستا حیزبـەکان لـه شێخ و ئاغـا خراپتـرن و زۆرتریـشن! وەک خەڵـکی قورەبـەرازمان لـێ هـاتووە: بـه دوازدە ئاغـا ڕەعیەتێکیان هەبوو! وەختە ناوی حیزبەکان له هەموو کورد زیاتر بێ. بابە پیاوی چاک بن! ئێمە بێکەس و ڕووت له دەشتێک لەبەر باران و بەفر ماوین، جارێ با پەنایەک دروست کـەین سـەرما نەمانبا، ئەوسا له سەر ڕەنگ کردنەکەی، سوور بێ یا شین و زەرد بێ، شەڕ دەکـەین... خولاسـە زۆرم هەموو لایەک شێلا.

له لایەن ڕۆژنامەی «کوردستان پرێس» و فەرهاد شاکەلیشەوە چەند وتـووێژێکم دەگەڵ کرا.

هەرچەند ئیدریس سپاردبووی که پیرۆت له خەرجیدا یاریدەم بـدا، بـەلام ئـەوی ڕاسـت بـێ ئەگەر دوکتور «عەزیزی فەیزنەژاد» له ئەڵمانەوە یارمەتی نەدابام، لام وایە ڕەزیـل دەبـووم. خـوا جەزای بەخێری بداتەوە.

کاک حەمەی عەزیزیش هات چەند ڕۆژێـک میوانمـان بـوو. بـه دیـداری زۆر شـاد و شـوکور بوومەوە.

لەو سەفەرە پەنجا ڕۆژم پێ چوو. له چەند ماڵێک له پاریس دەعـوەت کـراین: ماڵـی «نازیـە خانم» (خوشکی کەندال)، «نازێ خانمی شافعی» و «کەماڵی داودی». چەند جارێکیش نانمـان له مەتعەمێکی کوردی کرمانجی خوارد؛ که ئاشپەزەکە ژنێکی مەهابادی بوو.

کۆتایی

ئەگەر بە چاوی ڕخنەوە چاو لە چێشتی مجێور بکەین، بە بۆچوونی من یەک لەو شتانە کە هەڵدەگرێ بەر ڕخنە کەوێ، چۆنیەتی دوایی هاتنی کتێبەکەیە. خوێنەر وا هەست دەکا مامۆستا قەڵەمەکەی داناوە چاییەک بخواتەوە، وچانێک بدا و ئەمجار دەستپێبکاتەوە؛ کەچی بە یەکجاری تەواو! زیاد لەوەش بە داخەوە سێبەرێک لە پەژارە و دڵگرانی، ئەم دواییانەی داگرتووە؛ کە بۆ کتێبێکی وا هێژا، زۆر حەیفە بە دڵساردی و ناتەواوی دوایی بێت.

وەک خوێندمانەوە، مامۆستا هەژار چێشتی مجێوری ساڵی ١٣٦٢ک. (١٩٨٣ز.) نووسیوە و سێ ساڵ لەوەدوا، ساڵی ١٣٦٥ک. (١٩٨٧ز.) پێیدا چۆتەوە. دەشزانین کۆچی دوایی مامۆستا ڕۆژی دووهەمی ڕەشەمەی ساڵی ١٣٦٩ی کۆچی (١٩٩١/٢/٢١ز.) ڕووی داوە؛ یانی دەوری چوار ساڵونیو پاش نووسینی ئاخر دێڕی ئەم کتێبە. ئاخۆ ئەو ماوە چۆناوچۆن بەسەر چووبێ؟

لەڕاستیدا ئەو چەند ساڵەی ئاخری ژیانی مامۆستا، یەکجار پڕپیت بوو. زۆربەی کتێبەکانی لە چاپ دران و بڵاو بوونەوە. بۆ خۆشی زۆر پڕکار بوو؛ شەو و ڕۆژی نەدەناسی و ئاوڕی لە خواردن و خواردنەوە نەدەداوە. دادە مەعسووم لەگەڵ ئەم بارەشی ڕاهاتبوو؛ لە پەنای دادەنیشت و پاروویی لە زاری دەنا. جارێکیان دوای نان خواردنەکە، پرسیم: ئەرێ مامۆستا ئەم ژەمە چمان بوو؟ هەر چەند بیری کردەوە نەیزانی!

لەم کتێبەدا چەند جار ناوی دادە مەعسووم هاتووە و مامۆستا ئەوپەڕی ڕێز و خۆشەویستی خۆی بەرامبەر بەو دەربڕیوە؛ بەڵام بە بڕوای من لەبارەی کەسایەتی ئەو ژنە وەفادارە فیداکارەوە، کەم گوتراوە و زۆری ماوە. بۆ کەسێک بەو ماڵەوە نزیک دەبۆوە، دەردەکەوت کە ڕەمزی ئەو هەموو بڕشت و سەرکەوتوویی مامۆستایە، دادە مەعسوومە.

مامۆستا هەر کارێکی تازەی بە دەستەوە دەگرت، دادە مەعسووم ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانی هەموو شتێک تەنانەت دەرکەوانی و هێنانە ژوور و بەڕێ کردنی میوانی بێئەژماری ماڵ وەئەستۆ گرێ؛ لەگەڵی شەونوخسی بکێشێ؛ لێی دوور نەکەوێتەوە، نەوەک شتێکی پێویست بێ. چارەکە سەعاتێک جارێ چاییەک، ئاوێک، میوەیەکی بۆ بێنێ. ئەگەر لێت بپرسیبا کارەکە گەیشتۆتە کوێ، بە وردی دەیزانی چەند لاپەڕەی چووە و چەندی ماوە و ئێستا خەریکی چییە! وای دەکرد مامۆستا کاری بەسەر هیچ شتێکەوە نەبێ؛ ئارخەیان دانیشێ و شانی لێ شل کا و خەریک کار بێ و بەس.

بەڵێ مامۆستا هزر و بیرێکی یەکجار بەقەوەت و قووڵی هەبوو، بەڵێ ئاگای تەنبەڵی نەدەزانی و قەت لە کار ماندوو نەدەبوو، بەڵام ئەگەر هاوسەرێکی وای نەبوایە، چۆن دەیتوانی بە بیری بڵاو و ئاڵۆزاو، لە سەرینەی ئەرکی ماڵ و میوان و هەزار بەزم و ڕەزمی‌تر، بە ڕۆژ و شەو کار بکا و ئەو هەموو کارە بایەخدارە بەرهەم بێنێ؟

ڕستەیەکی شکسپیرە دەڵێ: «ئەگەر پیاوێکی زۆر گەورەتان بینی، لە سێبەری پشتەسەریدا شوێن ژنێکی گەورەتر بگەڕێ!». بریا ژیانی ئەو شێرەژنەش دەبووە کتێبێک بۆ دەرس لێ وەرگرتن و چاولێبڕینی هەموو ژن و پیاوێک.

***

مامۆستا هەژار بەرنامەیەکی خۆشی هەبوو: ئەگەر کارێکی تەواو دەکرد، نەوارێکی «مامڵێ» یان «شەجەریان» یان «ئوممو کولسووم»ی ئەخستە سەر و دەنگی بڵیند دەکرد. ئەمجار

خەبەری بە دۆستانیشی دەدا. جار-جار تەلەفوونێکیشی بۆ من دەکرد. جا کە گووشیم هەڵبگرتایە و یەک لەو دەنگانەم ببیستایە، دەمزانی کارەکە دوایی هاتووە و ئەوڕۆ ماڵی مامۆستا جێژنە! ئاوم بە دەستەوە بوایە دامدەنا و خۆم بەو جێژنە پیرۆزە دەگەیاند.

لەم دواییانەدا منیش فێر ببووم. هەرکام لە کتێبەکان لە چاپ دەردەچوون، بە تەلەفوون ڕامدەگەیاند: قوربان با ماملێ بخوێنێ؛ میوانێکی خۆشەویستت بۆ دێ!

چاپی تەرجەمەکەی قانوونی بووعەلی‌سینا بە فارسی لە حەوت بەرگدا بە جوانترین شێوە، وەک ڕووداوێکی گەورەی فەرهەنگی، لە ئێراندا دەنگی دایەوە و مامۆستایانی ناوداری فارس‌زمان، بە ئافەرین و سەرسووڕمانەوە باسی ئەم کارە گەورە و گرانەیان دەکرد؛ کە چۆن پاش هەزار ساڵ زانایەکی کوردزمان لە خۆی ڕادیوە دەست بۆ ئەم کارە دژوارە بەرێ و تێیدا وەها ئوستادانە سەرکەوێ. تەنانەت مەجەللەی مانگانەی «*کیهان فرهنگی*» کە ئەودەم ناسراوترین گۆڤاری وێژەیی- فەرهەنگی ئێران بوو، ژمارەیەکی بۆ ناساندنی مامۆستا بە کۆمەڵی بیرەوەران و زانایانی ئێران تەرخان کرد.

چاپی فەرهەنگی «*هەنبانە بۆرینە*» -کە ئێستاش پاش نزیک بە بیست ساڵ، باشترین فەرهەنگی کوردی بە کوردییە- پلەی بەرزی کوردی‌زانی و وێژەوانی مامۆستای زیاتر لە پێشوو دەرخست و لە هەموو لایەکەوە بارانی نامە و تەلەفوون بوو بۆ سپاس لەو خزمەتە گەورەیە.

«*مەم و زین*»ی خانی، بە شەرحە کرمانجییەکەیەوە و بە شێوازێکی ڕازاوە، هەر لە ئورووپا چاپ کرا و مامۆستا بەو ئاواتەشی گەییشت.

«چوارێنەکانی خەییام»یش دیسان لە چاپ درایەوە و لە دوو مانگدا دەهەزار نوسخەی لێ فرۆشرا.

لە پاییزی ٦٨ (٨٩) دا، مامۆستا وەرگێڕانی قورئانی دەسپێکرد و ماوەی نۆ مانگ شاکارێکی بەدیاری بۆ گەلەکەی بەجێ‌هێشت، کە بە بڕوای زورێک لە وێژەوانان، لە ئەدەبیاتی جیهاندا دەگمەنە.

سەرجەمی ئەمانە و ئی تریش، بوو بە هۆی ئەوە کە ناوی «ئوستاد هەژار» -وەک لە بەغدا- لە هەموو شوێنێکی ئەدەبی و فەرهەنگی تارانیشدا بەوپەڕی ڕێزەوە بێتە سەر زاران و یادی لێ بکرێ.

مامۆستا بۆ خۆشی بەو هەموو تاڵی و سوێریەوە چەشتبووی و بەو گش گەرمی و سەردییەوە کێشابووی، تا دوامین ڕۆژی ژیانی تەواو دڵ زیندوو و دەم بە پێکەنین بوو. با ئەم دوو نموونەتان تۆ بگێڕمەوە:

* کاری مامۆستا سەر لە هەوەڵەوە، لە «واحد فعالیت‌های فرهنگی» بوو. پاشان بڕیار درا بێتە دەزگای چاپ و بڵاو کردنەوەی «سرووش»؛ کە ئەمیش هەر سەر بە ڕادیۆ- تەلەڤیزیۆن بوو. ئەمجار قسە هاتە سەر ئەوە کە زۆر حەیفە مامۆستا کاتی بە هاتوچووی تاران و کەرەجەوە بڕوا. با لە ماڵ بێ و بە هاوکارێکدا کاری بۆ بنێرین و بۆمان بنێرێتەوە. هاوکارەکە برادەرێک بوو «زیرەک» ناو، خەڵکی شاری ڕەشت لە باکووری ئێران کە ماڵی لە کەرەج بوو. هەموو جارێک ئەوی پێویست بوو مامۆستا ببینێ، بە ئاغای زیرەکم دەدا. مامۆستاش هەرچێکی دیتبوو پێی دەداوە؛ بەیانی کە دەهاتەوە، دەیهێناوە. جارێکیان دێر چووبوو، چۆن بوو، ئەگەر کارەکەی هێناوە و کردمەوە، دەبینم بەیتێکی فارسی لەسەر نووسیوە:

حقـا که با عقـوبت دوزخ برابر اسـت رفتن به پای زیرک رشتی سوی سروش![1]

* ڕۆژێک له ماڵیان بووم، مامۆستا محەممەدی قازی و چەنـد کەسێکی‌تـر هـاتن. مامۆسـتا قـازی پێـشتر نەخۆشـی شـێرپەنجەی گـەروو تـووش ببـوو؛ تاڵـە دەنگـدەرەکانی گـەروویان دەرهێنابوو. بەو بۆنەوە قسەی ئاسایی پێ نـەدەکرا؛ ئـامرازێکی بـە لاملیـەوە دەنـا و دەنگێکـی نائاسایی لێ دەردەهێنا. بەو حاڵەش گفتی خۆشـی دوایـی نـەدەهات. ئـەوی جـۆک و نوکتـە و لەتیفەی تازە و کەس نەبیستوو هەبوو لە لای بوو؛ بێوچان و یـەک لـەدووی یـەک دەیگێـڕاوە. ڕۆحی شاد، بەڕاستی مەجلیسی خۆش بوو.

ئەو ڕۆژە دەوری نیوسەعاتێک لەسەریەک قسەی خۆشی کرد؛ تا باتری ئامرازەکەی تەواو بـوو. دەستی برد لە کیفەکەی یەکێکی تازە دەربێنێ و تێی‌بخاتـەوە، مامۆسـتا هـەژار گـوتی: ئەگـەر کەسێک ڕستەیەک، وشەیەکی هەیە، فرسەتە؛ دەنا تێی‌خستەوە هەیهاتە نۆرەی قسە بـە کـەس بدا! ئەمجار ڕووی کردە مامۆستا قازی و وتی: کاک قـازی وەڵـلا کـاری تـۆ بـەم وردە و پردانـە بەڕێوە ناچێ؛ بابە تۆ دەبێ باتری تەراکتۆر هەڵگری!

ڕاستە مامۆستا نەخۆش بوو؛ لەشی - لەچاو تەمەنی- زۆر پیر ببوو. بەڵام تا ئاخر ساتی ژیـانی گۆچانێکیشی هەڵنەگرت و بۆ بەڕێوەبردنی خۆی، پێویستی بە یارمەتی کەس نەبوو.

دادە مەعسووم دیگێڕێتەوە: بەیانی ئەو ڕۆژە کە لە خەو هەستام دیـتم هێـشتا هەڵنەسـتاوە؛ بەڵام بەخەبەر بوو. پرسیم هەڵناسی؟

- بەڵێ، بۆچی. هێندێک قورسم.

هەستا، ئاوێکی بە سەر و چاویدا دا و چاییەکی خواردەوە؛ بەڵام هیچی‌تری پێ نەخورا. گـوتم با دوکتورێک خەبەرکەم. وتی نا، بۆ خۆم دەچم.

ماشینێکمان بانگ کرد و ڕێ کەوتین. دەوری سـەعاتێک بـەڕێوە بـووین تـا گەیـشتینە لای دوکتور حەیدەری لە تاران. خەبەریان دایە هاتووین، بە دەممانـەوە هـات و بردینیـە ژوورێـک و داوای کرد ڕاکشێ تا نەخۆشێک لەو دیوە، دەیبینێ و دێتەوە. بۆ خۆی کەوشـی دەرهـاورد و لـە سەر تەخت ڕاکشا. پاش پێنج- شەش دەقیقە دوکتور هاتەوە.

- دەی مامۆستا گیان! چۆن بووە تەشریفت هێناوە؟

جواب نییە. تەمەشا دەکا هەزار ساڵ!

تەرمی مامۆستا گوێزرایەوە مەهاباد و لە پەنای مامۆستا هێمن و مەلا غەفووردا نێژرا. ئەو ڕۆژە و سێ ڕۆژی پرسەی لە مزگەوتی سووردا، شتێک زۆر بەرچاو بوو: هەموو کوردێک - بە هەر بیر و بۆچوونێکەوە- هاتبوون. کەسانێک بە چاوی سوورەوە سەرخۆشییان لە یـەک دەکـرد کـە تـا دوێنی بە دژمنی قەستەسەری یـەک دەناسـران. دیـار بـوو - وەک هـەموو ژیـانی- مەرگیـشی ڕەمزی یەکگرتن بوو.

هەزار درود و ڕەحمەت لە گیانی پاکی.

---

۱. بە کوردی ئاوای لێ دێ:

ڕاست هەڕ وەکوو جزیای جەهەننەم وایە چوون بۆ سرووش بە پێی زیرەکی ڕەشتی!

بەیتەکە لە گولستانی سەعدیدایە؛ دەڵێ:

حـقـا کـە بـا عقـوبت دوزخ برابر اسـت رفـتن بـە پـایمردی هـمسایە در بـهشـت

ناونامە

ئ

ئاپۆ حیلمی ٢٤٢
ئاپۆ عوسمان ٢١٢, ٢١٥
ئاراکیل ٢١٦
ئارام کوردیان ٦٥
ئارتین ئەرمەنی ١٥٧
ئارسین لوبین ١٦٠
(موهەندس) ئاریا ٥١٤
ئاغا قۆچ بەگ ٣٦, ٢٤٤
ئاغای زورەگوان ٣٨٧
ئامین (یەکەم ژنی مەلا محەممەدی بۆر)١١
ئاناتۆل فرانس ١٣٨
ئاوڕەحمان عارف ٤٣٢, ٤٣٤
(دوکتور) ئاوڕەحمانی مەلا مارف ٤٨١
ئاوڕەحمانی مەلامەحموود ٤٢٢, ٤٢٩
ئایەتوللا دزفوولی ٥١٢
ئایەتوللا مەردۆخ ٢٤٧
ئایشەخان (دایکی شێخ لەتیف) ٩٦
ئایشێ (ئایشێ مەلا، ژنی مەلانیسک) ٤٣١, ٤٤٨
ئۆربێلی (ڕۆژهەلاتناسی ڕووسی) ٢٨٢
ئوستاد شەهاب ٢٣٨
ئوغستین ١٣٩
(دوکتور) ئەبریشەمی ٤٥٩
ئەبولعیز ٢١٢
ئەبونا بیداری ٤٢٣
ئەبوو ئەییووب (سەرتاشی بەحنەس) ١٤٧
ئەبوو ئەییووب (خاوەن ئوتیل) ٢١٢, ٢١٤, ٢١٥
ئەبوو باسمە ١٩٤
ئەبووبەکر(خەلیفەی یەکەم) ٥٠٣
ئەبووتالیب (پێشمەرگەی عەرەب) ٤٥٤
ئەبووعەلی سینا ٥٠٣, ٥٠٤, ٥٠٧, ٥١٧, ٥١٩
ئەبوو یاسین (دوکانداریکی عەرەب) ٤٠٩
ئەتاکشیۆف (فەرماندەی هێزەکانی شۆرەوی لە ئازەربایجان) ٣٠٥
ئەحمەد بانیخێلانی ١١٩
ئەحمەد تەوفیق (سەید عەبدوللا ئیسحاقی) ٣١٨, ٣٢٦, ٣٢٧, ٣٢٨, ٣٣٢, ٣٣٣ , ٣٣٤, ٣٣٥, ٣٣٩, ٣٤٥, ٣٤٦, ٣٤٧, ٣٤٨, ٣٥٠, ٣٥١, ٣٥٢, ٣٥٣, ٣٥٩, ٣٦١, ٣٨٤, ٣٨٥, ٣٨٨, ٣٨٩, ٣٩٥, ٣٩٩, ٤٠١, ٤٢١, ٤٢٢, ٤٢٦, ٤٣٢, ٤٣٧, ٤٣٩, ٤٤٠, ٤٤٢, ٤٤٣, ٤٦١, ٤٦٢, ٤٩٧, ٥١١
ئەحمەد حوسێن ٢٢٣
ئەحمەد حەسەن بەکر ٤٣٤, ٤٦٩
ئەحمەد حەمدی ١٣٠
ئەحمەد حەوێزی ١٢٢
ئەحمەد خواجا ١١٢, ١١٣
ئەحمەد سالح عەبدی ٢٥٧
ئەحمەد شاباز ٣٣٩, ٣٩٨, ٤٠٤
ئەحمەد شەوقی ١١٨, ١٣٨
ئەحمەد عوسمان ١٧٣, ١٧٥, ١٩٠, ٢٤٦
ئەحمەد عەنتەڕ ٢٠٨
ئەحمەد نالبەند ٣٨٦
ئەحمەد ناوێکی هیندی ١١٦
ئەحمەد هەرمێ ٣٩٩
ئەحمەداغا (کۆنە ئەفسەری عوسمانی) ٢٤٣
ئەحمەداغای حاجی بایزاغا ٢, ٣٦, ٥٥, ٦٠, ٧٦, ٧٧
ئەحمەدۆف (وەزیرێکی باکۆیی) ٣١٠

ئەحمەدی بارام میرزا ٤٢٢, ٤٧٩
ئەحمـــەدی خـــانی ٢١٠, ٢١٢, ٢٦٣, ٢٨٢, ٢٨٣
٣١٣, ٣٦٨, ٣٧٢, ٤٠٩, ٥١٨, ٥١٩, ٥٢٠
ئەحمەدی قەرەقشلاغ ٣١٣
ئەحمەدی هیندی ١١٦, ١١٨
ئەدگار سنو ١٢٠
ئەدمۆنس ٤٨٣
ئەدیب (مەلا ڕەسوولی سادقی) ٤٦٥
ئەرەسکین کالدویلی ٢٩٤
ئەسعەد (فەقێ هاو حوجرەی هەژار) ٢١, ٢٣, ٣٠
ئەســـعەد خۆشـــەوی ٢١, ٢٣, ٣٠, ٣٠٩, ٣٨٦,
٤٦١, ٤٦٢
ئەسکەندەری (ئیرەج) ٣٠٧, ٣٠٨
ئەسەد (کرماشانی لە بەحنەس)١٥٠
ئەسەدۆف (ڕاوێژکەری شۆرەوی لە مەهاباد) ٢٩٥
(دوکتور) ئەعلەم (مستەفا)٥١٠
ئەکرەمی حاجۆ ٢١٣
ئەلبێر (ئاشووری) ٤٢٥
ئەلکسەندر دووما ١٥٩
ئەمانی (ساواکی) ٤٩٥ , ٤٩٨
ئەمریئول‌قەیس ٢١
ئەمیر ئیسماعیلی سامانی ٢٩٢
ئەمیر خیزی ٣٠٧
ئەمیر یووسف ٣١١
ئەمین ڕەواندزی ١١٣, ١٤٦
ئەمین فەیزی بەگ ٤٧
ئەمین گاراژدار ٤٥٢
ئەنوار (فەخرەددین) ٥٠٧, ٥٠٨
ئەنوەر میرزا ٣٣٤, ٣٣٩
ئەنوەری مەلا برایم ٤٥٠
ئەورامی (یووسف) ٤٩٩
ئەیووب (کوڕی شێخ بابۆ) ٣٨١
ئەییووبی (کـەریم) ٢٧١, ٢٧٤, ٢٨١, ٢٨٢, ٢٨٣,
٣٠٦, ٤٨٤
ئەییووبی (سەید عوبەیدیللا) ٤٧٩
ئەییووبی ئەکراد ٢١٤
ئەییووبیان (سەید عەبدوللا) ٤٧١
ئەییوبیان (نوسرەت خانم) ٤٧١
(دوکتور) ئیبراهیم ٥١٠
ئوستوانی (ئیبراهیم) ٢٣٦
ئیبراهیم عەبدوڕەحمان خال ١٧٠
ئیبرایم/ برایم ئەحمەد ٩٠, ٩٩, ١٦١, ١٩٢, ٢٥٣,
٢٦٥, ٢٦٦, ٣١٥, ٣٢٠, ٣٢٥, ٣٢٩, ٣٦٠, ٣٩٥,
٤٠٤, ٤٠٥, ٤٢٩, ٤٣٣, ٤٥١, ٤٩٠
ئیبنولحەمام ٤١٨
ئیبنولوەردی ٢٣
ئیحسان تەبەری ٥١٥
ئیحسان شێرزاد ٤٦٣, ٤٦٨, ٤٦٩, ٤٧٨, ٤٧٩,
٤٩٠
ئیـــدریس بـــارزانی ٣٥١, ٣٥٢, ٣٥٣, ٣٨٤, ٤٢٧,
٤٤١, ٤٦٢, ٤٦٣, ٤٩٦, ٥١٢, ٥٢٠
ئێدیت (ژنی کریس کوچیرا) ٤٤٧
ئیراندوست (موحسین) ٢٤٧
ئیرەج میرزا ١٣٠
ئیسحاقی (حەسەن) ٣٥١, ٤٢٢, ٥١١
ئیمام تابوور ١٩٧
ئیمام ڕەزا ٥٠٤
ئیمام شافیعی ١٠٩, ١١٥, ٤٨٠, ٥١١
ئیمام عەلی ١٢١, ١٥١
ئیمام مووسا کازم ١٠٢
ئیمامی (محەممەد) ١٢٦, ١٩٧, ٢٥١, ٤٣٥, ٤٩٣
ئیمامی (هەوالی ژێ-کاف) ٥٣, ١٢٦, ١٢٩, ٢٠٢,
٢٠٣

ب

بابا تایەر ٣٠٩
بابان (جەعفەر) ١٤٧
بابایۆف ٢٩٠
بابەشێخ (مامی سەید کامیل) ٥٩
بابەشێخی ڕۆحانی [بابا مەردۆخ] ٥٠٩
بابەکر پژدەری ٤٠٥, ٤٢٢
بابەکری سەلیم ئاغا ٦٢
بابەکی خورەمدینی ٢٧٦
بارامی (عەبدوللا/ میرزا عەولا) ٧٦, ٧٧
باغرۆف (باقرۆف) ٦٢ ٣٠٥, ٣٥٩
باقی بامەرنی (مام غەفوور) ٩١, ٢٩٥
بالزاک ١٣٨
بایەزیدی بەستامی ١٢٤

برایم ئەفەندی ٤١٣, ٤١٤
برایمەسووری قاچاغچی ٣٠٠
برووسکە (حەرەسی مام جەلال) ٤٠٦
بلوت (شەریکە چەتەی حەمەدی مەولوودە چـرچ) ٣٠٠
بلووری (وەهاب) ٢٠٢
بۆرەکەیی (سدیق) ٥٠٨
بوزئەرسەلان ٥١٨
بەحری (پێشمەرگە) ٣٦٦
بەختیار (شاپوور) ٥١٦
بەدرەددین عەلی ٤٣٧
بەدیع باباجان ١٨٩
بەزاز (سەرەک وەزیر) ٤٣٢, ٤٣٣
بەشیر موشیر ٢٥٨, ٣٠٧, ٣٢١
(پرۆفسۆر) بەکاییف ٤٨٨
بەهائەددین محەممەد (شاهی نەقشبەند) ٢٩٢
بەهیە خانم (دایکی کەریم) ٢٠٣, ٤٣٥
بێجان جندی ٣٤١, ٣٤٣, ٤١٧
(سەروان) بیداربەخت ٧٣, ٧٥
بێریا (شاعیری تەورێزی) ٣٠٩

پ

(دوکتور) پاشا مشکاتی ٥١٠
(دوکتور) پاکیزە رەفیق حیلمی ٤٦٨, ٤٨٠
پۆرتۆیان (عەکاسی ئەرمەنی لە کـەرکووک) ١٦٢, ١٦٤, ١٨٧
(سەرهەنگ) پزشکیان ٥٩
(دوکتور) پۆلیفۆی ٤٨٣, ٤٨٩
پووشکین ٦٣, ٢٨١
پەهلەوی (حەمەرەزا/ شا/ شای ئێران / ئاریـامیهر) ٦١, ٩١, ١١٣, ١٨١, ١٨٥, ٢٢٣, ٢٤٧, ٢٥٦, ٣٠٨, ٣٣٠, ٤٢٢, ٤٦٣, ٤٧٥, ٤٩٤, ٤٩٥, ٤٩٦, ٥٠١, ٥٠٥, ٥٠٦, ٥٠٧, ٥١١, ٥١٦
پەهلەوی (رەزا/ رەزا شا / رەزاخان) ٢٢, ٤٧, ٥٢, ٣٠٢, ٤١٨
پیرەمێرد (حاجی تەوفیق) ٩٩, ١٠٠, ١٥٧, ١٥٨
پیری خەل ٣٤٤
پیـــشەوەری ٧٠, ٧١, ٧٢, ٧٣, ٧٥, ٢٧٢, ٣٠٠, ٣٠٥, ٤٠٠

ت

تاجالدین (مامۆستای دینی تەیموور) ٢٩٠
تاهیر (برای عومەر دەبابە) ٤٠٤
تاهیر تەوفیق ٢٦١, ٥١١
تاهیر حەسەن ٣٦٣
تاهیر یەحیا ٣٢٨, ٣٤١, ٣٩٨, ٤٦٦
تورجانیزادە ٩٥, ١٠٧
تورسونزادە ٢٧٧, ٢٧٨
تۆمابوا ٤٧٢, ٤٧٣
توهماسبی (لە بوخاریست) ١٧٥, ١٧٦
تەحسین یەزیدی ٣٦٢, ٣٦٤
تەحیە کارێوکا ١٧١, ١٧٩, ١٨١
تەوحیدی مەلانەجمە ٥٣
تـــەوفیق وردی (محەممـــەد) ٢٥٩, ٢٦٦, ٣٢٠, ٣٢١, ٤٠٠
تەوفیق وەهبی ١١١, ٤٨٣
تەها بامەرنی ٤٠٦
تەها حوسێن ١٣٨
تەها رەمەزان جەزراوی ٣٢٣
تەیموور (لە ئەنستیتۆی کورد لە پاریس) ٥٢٠
تەیموور لەنگ ٢٩٠, ٣٢٣
(دوکتور) تەیب عەقراوی ٥١٠
(مارشال) تیتۆ ٣٤٨

ج

جاسم جەلیل ٤٨٤
جافر سوڵتان هەورامی ٤٣٢
جامی (عەبدورەحمان) ٣١, ٧٧
جگـــەرخوێن ١٤١, ١٤٦, ٢٠٥, ٢٠٩, ٢١٠, ٢١٦, ٢٢٢, ٢٨٣
جوانمێراغا ٣٩٣
جوبران خەلیل جوبران ١٤٥
جوبرایل ئەرمەنی ١٣٢
جونەیدی بەغدادی ٣٦٨, ٣٧٢, ٤٩٤
جـۆیس بلـۆ ٤٧٠, ٤٧١, ٤٧٢, ٤٧٣, ٤٧٤, ٤٧٥, ٤٧٧
جەعفەر خەندان ٦٢, ٦٣, ٢٩٥, ٣٠٩, ٤٨٦
(دوکتور) جەعفەر محەممەد کەریم ١٠٨

جەعفەر مووسا ١٥٨
جەعفەر (کوڕی مەنافی کەریمی سابلاغی) ٣٩٤
جەعفەر کەریمی ٤٩٩
جەعفەرۆف (لە ڕەوابیتی فەرهەنگی ئازەربایجان) ٦٣
جەعفەریان (کار بەدەستی ڕادیۆ-تەلەفزیۆنی ئێران) ٥٠٢, ٥٠٣, ٥٠٤, ٥٠٥, ٥٠٦
جەلادەت عالی بەدرخان ١٤٦, ٢١٢, ٢٣٦
جەلال بابانی ٣٢٢
جەلال بەیار ٢٢٣
جەلال بێتووشی ١٨٦, ١٩٨, ٢٥١, ٢٧٥
جەلال تالەبانی/ مام جەلال ١١٨, ١٨٧, ٢٠٥, ٢٢٨, ٢٤٧, ٢٥١, ٢٥٢, ٢٦٥, ٣١٥, ٣١٧, ٣١٨, ٣٢٠, ٣٢٣, ٣٢٥, ٣٣٢, ٣٣٤, ٣٩٢, ٣٩٧, ٣٩٤, ٤٢٩, ٤٣٠, ٤٤٢, ٤٩٠
جەلال عەبدورەحمان ٤٢٤, ٤٢٥
جەمال شالی ٣١٥
جەمال بابان ٣١٦, ٤٨٠, ٣١٥
جەمال حەیدەری ١٩١, ١٩٣, ٢٤٦, ٢٥٣, ٢٥٧, ٢٩٥, ٣٠٧, ٣٦٠
جەمال ڕەفعەت ١٦٠
جەمال عارف ٣٢١
جەمال قادر ١٩٤
جەمشید بەدرخان ٢١٢
جەمیل حاجۆ ٢٠٢, ٢٠٨, ٢٢٣, ٢٤٤
جەمیلاغا ٢٠٢, ٢٢٢, ٢٥٥
جەواداغای لێوژە ٤٣١, ٤٣٨
جەواهیری (شاعیری عەرەب) ٤٦٣
جەودەت مەلا محەمەد ٢٧٥
جەوهەر هیرانی ٤٥٤
جیهاد شاهین ٢٥٧

چ

چارلی چاپلین ١٨١
چەچاناغای حاجۆ ٢١٠, ٢١٨, ٢٢٢
چەنگیز [خان] ٣٠٥
چیخۆف [ئانتوان] ٧, ١٣٨, ٢٧٦

ح

حاتەمی تەی ٨٢ , ٣٩٢
حاجۆ ئاغا ١٨٢, ١٩٩, ٢٠١, ٢٠٢, ٢٠٣, ٢٠٤, ٢٠٣, ٢٠٤, ٢٠٥, ٢٠٦, ٢٠٧, ٢١١, ٢١٨, ٢٤٥, ٢٤٦, ٢٥١, ٣١٩, ٣٧٥
حاجی بابەشێخی تورجان ٣٤, ٦٢, ٧١ , ٣٠٠
حاجی بایزاغا ٣٥, ٣٦, ٧٠, ٩١
حاجی جەندی ٢٧١, ٤٨٤, ٤٩٠
حاجی حەسەن ئەفغانی ١١٦
حاجی ڕەسوول (فەرمانداری شێخان) ٤٨١
حاجی شێخ عەولای کولیجە ٤٥٦
حاجی شێخە ٧٩
حاجی عەبدورەحمانی مجێور ١٢٣
حاجی عەبدورەزاق (ئەستانداری مووسل) ٣٩٦
حاجی عەبدوللا (کوڕی گەورەی شێخی بورهان) ٥٦
حاجی عەبدوللەتیف ١٤٩
حاجی عەبدولای تۆکمەچی ١٠٧
حاجی عەلیئەکبەر ناوێک ٥٩
حاجی قادری کۆیی ٩٣, ٤٨١
حاجی کەرامەت ١١٦, ١١٧
حاجی مەلا ڕەحمانی شەرەفکەندی ٣٤, ٣٥
حاجی مەلۆ ٣٦٣
حاجی مەلا سالح ٢٠٢
حاجی محێدینی بازرگانی زینوەیی ٤٥٩
حاجی موتەللیب ٤٩٩
حاجی میرزای بازاڕی قامیشلی ٢٢٣
حاجیاغای مەحموداغا ٤٢٢
حافز [شاعیری شیرازی] ٣, ٣١, ١٣٨, ٢٣٧, ٣٠٨, ٣٦٨, ٣٧٠, ٣٧١, ٣٧٢, ٥٠٩
حافز ئیبراهیم ١٣٨
حافز مستەفا قازی ٣, ٣٦٥, ٣٦٧, ٣٧٠
حاکم سەعید ١٥٤
(حوسێن) حوزنی موکوریانی ٤٨, ١٠٨, ١٠٩, ١١٠, ١١١, ١١٢, ١١٥, ١٢٩, ٤٨٨
حوسنی خانم (ژنی میرزا کەریمی شاتری) ٣٠٢
حوسنی زەعیم ١٤٢
حوسێن بەزاز ١٤٢
حوسێن حاجی ناوێکی سوورچی ٣٦١
حوسێن شیروانی ٣٢٧

حوسێن کاوانی ٤٩٨
حوسێن هەورامانی ١٦٨
حوسێن وەتتار ١٣٩, ١٤٥
حوسێناغای قاجر ٣٥
حوسێنی حەمەداغای مێرگەسووری ٣٤٢, ٣٥٨, ٤٣٤
حوسێنی زێڕینگەران ٤٨
حوسیناغای مێرگەسووری ٤١١
(دوکتور) حەبیب (لە بەحنەس) ١٤٣
حەبیب محەممەد کەریم, ٤١٩, ٤٢٥, ٤٣٠
حەدادی (مەلا حەمەدەمین) ٦١, ٦٢
حەریق (شاعیر) ٣٣
حەسۆ میرخانی ژاژەلە ٣٧٨, ٤٤٢, ٤٤٣, ٤٩٥
حەسەن بەسری ٣٧٢
حەسەن تۆحەلە ٢٠١
حەسەن حەوتەوانە ٤٤١
حەسەن زەیات ١٣٨
حەسەن عەسکەر ١٥١
حەسەن غەریب ١٥١
حەسەن ناوێکی یەزیدی ٣٧٥
حەسەناغای حاجو ٢٠١, ٢٠٢, ٢٠٤, ٢٠٥, ٢٠٦, ٢٠٧, ٢٢٢, ٢٢٤, ٢٤٦
حەسەنزادە (ڕەشید) ٤٥٨
حەسەنی کوڕی ڕەحیمی قازی ٤٢٢
حەسیب (حافزێکی عەرەب) ١٨٦
حەمایل خان ٣٨٣
حەمە حوسێن خان ٥٣
حەمە حوسێنخانی سەیفی قازی ٧١, ٩٦, ٣٠٦
حەمە خانی بانە ٥٣
حەمە ڕەشیدخان ١٩٧, ٤٦٥
حەمە سەعید کانیمارانی ١٠٢, ١٠٣, ١٠٤, ١٩٠
حەمە شەریف حاجۆ ٢٢٠, ٢٢١, ٢٢٢, ٢٢٤
حەمە عەلی بەگ ١٠٨
حەمە عەلی خۆجە ٣٧٧
حەمە فەرەج ٢٧٧
حەمەد (سەربازی ئەسیر) ٤٣٦, ٤٣٧
حەمەداغای سەرا ٧٤
حەمەدەمین (بابی ڕەسوولی قادری) ٥٠٢
حەمەدەمین (خالۆزای هەژار) ١٦, ٤٦
(حاجی سەید) حەمەدەمین سارەوانان ١٢
حەمەدەمین مەنگوڕی ٤٦٥
حەمەدەمین ناوێکی خەلکی ولاتی پزدەر (خزمەتکاری هەژار) ٣٨٤, ٣٨٦
حەمەدەمین هەمەوەندی ١٠٩
حەمەدەمیناغای مەحموودا غا ٣٧, ٧٥
حەمەدی مەولووده چرچ ٦٦, ٢٩٥, ٢٩٦, ٢٩٧, ٣٠٠, ٣٠٣, ٣٠٧
(کا) حەمەدی نۆبار (بابی مەعسووم خانم) ٣٦
حەمەڕەشیدخانی بانە ٥٩, ٦٠, ٦٩, ٨٨
حەمەسوور ٤٥٢
حەمەکەریم مەجیدی ٦٠
حەمەی ڕەشادی ١٥٣, ١٦٠, ١٨٦, ٢٩٦
حەمەی عەزە کوێر ١٩٤
حەمەی عەزیز ٤٩٨, ٥٢٠
حەمید عوسمان ٢٥٩, ٣٩٣, ٤٣١
حەننا ئەبولحەننا ١٦٢, ١٦٤, ١٧١
حەیدەر بەگی مێرگەسووری ٤١١
(دوکتور) حەیدەری ٥١٠, ٥٢٣
حەیدەری (سالار) ٤٢٢, ٤٣١, ٤٣٢
حەیدەری (سدیق) ٤٨, ١٣٣, ٤٩٩
حیسامی (خالیداغا) ٤٢٧, ٤٣٩, ٤٥٨, ٥٠٥
حیسامی (کەریم) ١٧٨, ٤٥٩

خ

خات ڕوقیا (دایکی شیری هەژار) ١٣
خات سەلما (دایکی حوزنی) ١٠٨
خات شەرافەت (دایکی شیری هەژار) ١٣
خات شەوکەت (خاوەنمالی هەژار) ١٩٤, ١٩٥
خات مەلەک (ژنی وەستا برایمی وێنەگر) ١٥٥, ١٨٧
خاتوامان (ژنی مەلاوڕەحمانی مامۆستای قوتابخانە) ١٤
(سەروان) خاکسار ٧٨
خالۆ عەمێ (خالی نیزامی شاعیر) ٣٠٤
خالە مەلای داودی ٤٨, ٥١, ٥٣
خالەمین ٤٣, ٤٩٩
خالید بەکداش/ بەکتاش/ هەوال خالید ٢٠٨, ٢٠٩, ٢١٥, ٢١٦, ٢١٧, ٢٢٩, ٢٣٨, ٢٤٢, ٢٤٤,

٢٤٥, ٢٦١, ٣٠٩
خالید محیدین ٢٦٤
خالیدی شێخ ڕەحیم ٤٥٦
خان ئەحمەدخان (ئەردەلان) ٥٣
خـانی (شـێخ ئەحمـەد) ٢١٠, ٢١٢, ٢٦٣, ٢٨٢, ٢٨٣, ٣١٣, ٣٦٨, ٤٠٩, ٥١٨, ٥١٩, ٥٢٠
خدر مەنگوڕ ٤٢٤
خدر ناوێکی گەورکی ٣٥١, ٣٥٢
خدراغای قزلجە ١٦١
(ستوان) خدری تۆپچی ٤٣٢
(کا) خدڕری گرشەیتان ٤٣٢
خرۆشۆف [خروشچوف] ٢٨٢, ٢٩١, ٣٥٤
خورشیداغای هەرکی ٣٣٩
خوسرەو پەرویز ٤٠٧
خوسرەوی (حەمید) ٢٩٣, ٥٠٠
خوسرەوی (هاشم) ٧٠
خوشکە زەکیەی فەیلی ٢٥٢
خولەپیزە ٩٦
خەلیفە خەلیل ٧٨
خەلیفە سالح ٨٢
خەلیفە محەممەد ٢٤
خەلیفە مەحموود ٩٣
خەلیفە مەلا عەلی زەنبیلی ٥١
خەلیل شەوباش ٤٤٣
خەلیل کەرکووکی (دەلال) ٤٠٨
خەلیل موەفەقی (کتێب‌فرۆش) ٤٩٩
خەیروللا (ئەفسەری سەر بە بارزانی) ١١٣
(حەکیم عومەر) خەییام ٥١٧, ٥١٨ , ٤٦٥

د

داروین ٣٥١
داریووش (کرماشانی) ٤١٩
دانا ئادام شمیت ٣٢٧, ٣٦١
داودی (کەمال) ٥٢٠
دلشاد ڕەسوولی ٦٥, ٦٧, ٧٥, ٤٠٠, ٤٠١
دلشاد مەسرەف ٤٢٤, ٤٢٧
(دوکتور) دۆغرەمەچی ٥١٠
دەرویش‌بەگ ٤٢٩
دەهام ئەلهادی ٢١٠
دیاکۆ قادری ٥١٩
(ژەنەرال) دیگۆل ٤٧٧

ڕ

ڕابیعەی عەدەوی ٨٨
ڕادمەنش ٣٠٧, ٣٠٨
ڕازی [زەکەریا] ٥٠٧
روبابە (گۆرانی‌بێژ) ٣٠٩
ڕوشدی بەگ ١١٢
ڕوکن جەلال ٣٦٠
ڕەحمان چەتە ٦٧
ڕەحمانە شێتی جەلیل کەلەباب ٤٠٠, ٤٠١
ڕەحمانی حاجی باغر ٢٧١, ٢٧٦
(دوکتور جەعفەر) ڕەحمانی ١١٢, ١٨٠
(کاکە) ڕەحمانی حاجی بایزاغا [موهتەدی] ٦, ٣٦, ٤٤, ٥٤, ٤٨
ڕەحیم شەریف ١٢٧
ڕەحیمۆف ٣٠٥
ڕەزمارا ٧١
(دوکتور ڕەزماوەری (مراد) ٣١٩, ٥٠٠
ڕەزماوەری (عەبدوللا) ٢٩٥, ٣٠٣
ڕەستگار (مەلا حەسەن) ٣٤٩, ٤٨١
ڕەسوول مامەند ٤٠١
ڕەسوول ناجی ١١١
ڕەسوول هاوار ٤٨٢
ڕەسووی وسێنی ٤٠٠
ڕەشاد بالتە ٣٦٥, ٣٧٩
ڕەشـادی (محەممـەد/ حەمـە) ١١٢, ١١٥, ١٥٣, ١٦٠, ١٨٦, ٢٩٦
ڕەشید جەودەت ١٠٤
ڕەشید سندی ٤٩٥
ڕەشید عارف سەقا ٣, ١٩٠
ڕەشید قادر ١٣٣
ڕەشیداغای نۆبار ٣٥
(سەرهەنگ) ڕەشیدی ٤٩٥
ڕەفیـق چـالاک ٩٠, ٩٦, ١٠٠, ١١٢, ١٣٢, ١٤٢, ١٥٤, ١٥٨, ١٥٩, ٢٥٨, ٤٥١ , ٤٥٧, ٤٦٦, ٤٦٧
ڕەفیق حیلمی ٥٨
ڕەمۆ ٢٠٩, ٢٤٣, ٢٤٤

ڕەوشـــەن خـــانم (بـــەدرخانی) ١٤٦, ٢١٢, ٢٢٨, ٢٢٩, ٢٤٢, ٢٤٤, ٢٤٨
ڕیزوانی سابلاغی (یووسف) ٤٠٣, ٤٠٤, ٥١٣

ز

زاهید محەممەد ٢٢٣, ٢٥١, ٤٣٢
زگریتا ٢٣٢, ٢٣٣
زەبیحی(ئاوڕەحمـان) قـادرە سـوور/ ئـەوڕەحمانی حەمەدەمین/ عیـسا عـەرەفات ١٧, ٤٤, ٤٧, ٤٨, ٥١, ٥٣, ٥٤, ٥٥, ٥٦, ٥٧, ٥٨, ٦١, ٦٢, ٦٥, ٧١, ٧٢, ١٥٧, ١٥٨, ١٥٩, ١٦٠, ١٦٢, ١٦٩, ١٨٥, ١٨٦, ١٩٣, ١٩٨, ١٩٩, ٢٠٠, ٢١٢, ٢٢٣, ٢٢٤, ٢٢٥, ٢٢٧, ٢٢٨, ٢٣٠, ٢٣١, ٢٣٢, ٢٣٣, ٢٣٤, ٢٣٧, ٢٣٨, ٢٣٩, ٢٤٠, ٢٤١, ٢٤٢, ٢٤٣, ٢٤٤, ٢٤٦, ٢٤٧, ٢٤٨, ٢٥٠, ٢٥٢, ٢٥٣, ٢٦١, ٢٦٢, ٢٦٥, ٢٦٦, ٣١٥, ٣١٦, ٣٢٠, ٣٢٨, ٣٢٩, ٣٧٦, ٤٠٠, ٤٠٨, ٤٠٩, ٤١٠, ٤٢٠, ٥١٥, ٥١٦
زەردەشت ٣٠٣
زەعیم سدیق ٣٦٠
زەعیم وەحید بامەڕنی ٢٦٠, ٢٦١, ٢٦٢, ٣١٦
زەکەریا محیّدین ٢٦٤
(سەرتیپ) زەنگەنە ٦٥
زەننوون ئەییووبی ٢٦٠
زەورەق (بەرپرسی دەزگای سرووش) ٥٠٨
زیا خورشید ٣١٤
(کاکـە) زیاداغـای کۆیـە ١٣٣, ١٨٩, ١٩٠, ٣٢٨, ٣٩٧, ٤٠١
زێڕۆ ئاغای هەرکی ٥٧
زیرەک (هاوکاری سرووش) ٥٢٢, ٥٢٣
زینەب کەریم ئۆفا ٢٨٩

ژ

ژان ژاک ڕوسۆ ٤٠
ژیان (کوڕی سەلماسی) ٢٩٤

س

سارا قەدیمۆفا ٣٠٩
سافی (کاکی هیرانی) ٣٩١, ٤٤٥
سالح ئەفەندی ١٠٢, ٣٢٢
سالح بامەڕنی ٤١٨
سالح بەحرولعلوومی (شاعیر) ٢٥٨
سالح جەبری ١٢٠, ١٢٢
سالح حەیدەری ٢٥٧
سالح دیلان ١٦٩
سالح ڕوشدی ١٨٩
سالح شاتری ٤٧٠
سالح عەبدی ٣١٦
سالح لاجانی ٤٤١
سالح مەحموودی بارزانی ٤٥١, ٤٩١
سالـــح یووســـفی ٣٢٣, ٣٢٤, ٣٤١, ٤٢٣, ٤٢٤, ٤٢٥, ٤٦٣, ٤٦٥, ٤٦٦, ٤٦٧
ســـامی عەبـــدوڕەحمان ٤٢٣ , ٤٢٨, ٤٢٩, ٤٣١, ٤٣٢, ٤٣٦, ٤٣٩, ٤٤٧
سامی مەحموود ٤٦٣, ٤٦٨
سباعی (نووسەری عەرەب) ١٣٨
ســتالین [جــوزف] ٣, ٥٨, ٥٩, ٩٠ , ١٠٩, ١٣٩, ١٦٥, ١٨٧, ١٩٣, ٢٠٩, ٢٥٦, ٢٦٥, ٢٩١, ٢٩٩, ٣٠٤, ٣٠٥, ٣١١, ٣٥٩
ستوودە (سەید ئیبراهیم) ٥٠٨
سته زوبەیدە ٢٩٢
(دوکتور) سدیق ئوتروشی ٤٠١
سدیق ئەفەندی ٤٤٢
سدیق ئەنجیری ٤٣٩
سدیق شەنشل ٢٤٧
سلەمان ئاغا ١٢
سمایل (حاجی بۆکانی) ٢٢٧
سمایل سەرهەنگ ٣٣٨
سمایل عارف ٤١٩
سمایلاغای سمکـۆ ١٢, ١٧٤, ٣٣٩ , ٣٠٤ , ٣٤٨, ٤٣٣
سۆفی سدیق ٧٨
سۆفی شێخ ڕەشید ٣٢٥
سۆفی مینە ١٧
سولتان عەبدولحەمید [عوسمانی] ٩٣, ٣٦١
سولتانۆف (مامۆستای عەرەبی لە مۆسکۆ) ٢٨٣
سولتانی (حەمید) ٤٩
سولـسۆف (حـاکمی ئازربایجـانی شـۆرەوی) ٢٩٥, ٣٠٧

سولەیمان (بابەکر گەرگولی) ٤٥٩
سولەیمانی موعینی (فایق) ٣٢٧, ٣٥٠, ٣٩٩, ٤٤٠, ٤٤١, ٤٤٢, ٤٤٣, ٤٥٩
سولەیمانی حاجی بەدری ٤٩١
سۆمرست مۆم ٣٩٢
سەباح میرزای ئەردەلان ٣٢٣, ٤٦٣
سەباحەدین عەلی ٢٢٣
سەبری بۆتانی ٤٤٨, ٤٦٧
سەبری یووسف ١٤٠, ١٤٦
(دوکتور) سەججادی (سەید جەعفەر) ٥٠٦, ٥٠٩
سـەدام حوسـێن ٣٢٣, ٤٣٤, ٤٦٣, ٤٦٤, ٤٦٥, ٤٩٢, ٤٩٦, ٥١٣
سەدرولئیسلام (میرزا قاسمی قازی) ٥٨, ٦١, ٧١, ٧٢
سەعدی (شاعیری شیرازی) ٥, ٦, ٢٧, ٣٧, ١٠٠, ٣٠٨
(کاک) سەعدی حاجی بایزاغا ٤٢١
سەعید ئەبووشامیل ٤٣٦ , ٤٤٧
سەعید جەمیل ٤٨٧
سەعید حەسەکەیی ٢١٠
سەعید حەمەقاله ٤٨
سەعید ڕەحیم ٩٥, ١٩٨
سەعید قەزاز ٢٤٧
سەعید مەسیفی ٣٢٤
سەعید ناکام ٤٦٥, ٤٧٩
سەعیده کوێر ٤١٧, ٤٣٩
سەعیدخانی هومایون ٤٩٩
سەعیدی حافیدی ١٩٩
سەعیدی کانیمارانی ٥٧
سەعیدی مام حەمەد ٣٤
(دوکتور) سەفا حافز ١٧٧, ٢٢٨
سەفەری فەیلی ٤٣٦
سەلاحەددینی ئەییووبی ٤٩, ٣٦١
(دوکتور) سەلام بالەتە ٥١٠
سەلام عادل ٤٩٠
سەلام عارف ٢٢٣, ٣٥٤, ٣٩٢, ٤٣٢
سەلامە مووسا ١٣٨
سەلماسی/ شەلماشی (مـستەفا)٢٧١, ٢٧٦, ٢٧٨, ٢٧٩, ٢٨٥, ٢٨٦, ٢٨٧, ٢٩٤, ٣٠٦, ٣١٠, ٣١١
سەلیم... (سەرۆکی حیزبی ئەلقاعیدەی شیووعیان) ١٩١, ٢١٢
سەلیم خانی کێورۆ ٥٩
سەلیم شاهین ١٧٥, ١٧٦, ٢٣٢
سەلیم فەخری ٣٩٧, ٤٠١
سەلیم واکیم ٥٠٤
سەلیمی (محەممەد) ٥٣
سەلیماغای بایزی ٦٩
سەمەد مەنجەل ٣٣٣
سەمەد ورگون ٣٠٥
سەمەدی چەته ٣٤٧
سەمعانی کلدانی ٢٢٥
سەیادیان (ساواکی) ٤٩٥
سەید ئەحمەدی سەید تەها ٧٥, ١٦١, ٤٠٠
سەید ئەحمەدی کەرکووک ٣٩١
سەید ئەحمەدی نەقیب ١٠٧
سەید ئیبراهیم... (شێخی ئەهلی حەق) ١٩٨
سەید برایمی نەقیب ١١٦, ١١٧
سەید برایمی ئازادی ٦
سەید پۆشۆی سەید تەها ١١١
سەید تەها (فەرمانداری ڕواندز) ١٠٨
سەید جەمالەدینی ئەفغانی ٢١
سەید حەسەن (سووختە) ٢٤
سەید حەمە سەعیدی نوورانی ٤١
سەید حەمەدەمین (بابی ڕەسوول قادری) ٥٠٢
سەید حەمەقاله ٣٢٨
سەید ڕەشیدی خانەقا (کاکە سەید) ٣٣, ٣٤
سەید ڕەشیدی شاعیر ١٩
سەید عاسمی نەقیب ١٠٥, ١١٦
سەید عومەر، کوڕی شێخ عوبێدیللا ٤١٤, ٤٢١
سەید عەبدوڕحمانی نەقیب ١٠٧
سەید عەبدوللا ئەفەندی ٣٩٥
سەید عەزیزی شەمزینی (کوڕی سـەید عەبدولـلا ئەفەنـــــدی) ٥٧, ٥٨, ٢٩٨, ٣١٩, ٣٥٩, ٣٦١, ٣٩٥, ٤٠٤, ٤٠٥
سەید عەلی (سەربازی ئەسیر) ٤٣٦, ٤٣٧
سەید عەلی بیسمیلا ٨٩
سەید عەولا شێتە ٢٧, ٧٨
سەید عەولای سووتوو ٧٩

سەید فەتاح ٤٢٣
سەید قادری بوغدەداغی ٣٢
سەید کامیلی کوڕی سەیدی زەنبیل (ئـاوات) ٣٦, ٥٩
سەید لەتیف (باوکی حوزنی) ١٠٨
سەید محەممەدی لاجانی ١٦
سەید محەممەدی ئاجیکەند ٤٢١
سەید محەممەدی حەمیدی ٧٧
سەید محەممەدی زەنبیل ٣٤, ٣٩
سەید محیدینە شینە ١١, ٤٦
سەید مەحموودی نەقیب ١٠٧
سەید نەسیم ٤٠٠
سەیدا سالح ٤٦٧
سەیدزادە ئایشێ ٣٢
سەیدۆ (نەخۆشێکی بەحنەس) ١٤٢
سەیدە شینە ٤٢١
سەیدیان (کتێب‌فرۆشی مەهابادی) ٥١٧
سەیفی قازی ٧١
سێدا ڕۆدینکۆ ٢٨٢, ٣١٠
سیامەند (کوڕی سەلماسی) ٢٩٤
سیتتی توحەییە ١٧٩
سیدا ڕۆدینکۆ ٤٨٤, ٥١٨
سـیراجی (حەمـەدەمین) ٤٢٢, ٤٤٠, ٤٤٢, ٥١٣, ٥١٥
سـینەم بـەدرخان ٢١٢, ٢٢٨, ٢٢٩, ٢٣٠, ٢٣١, ٢٣٢, ٢٣٤, ٢٣٦, ٢٣٩, ٢٤١, ٢٤٢, ٢٤٥

ش

شاپەسەندی (هەوالی ژێ ـکاف) ٥٣
شاتری (میرزا کەریم) ٣٠٢
شاروخ میرزا ٢٩٠
شاریکەندی (مەلا کەریم) ٥١٢, ٥١٣
شازدە خانمی میرپەنج ٧٠
شاعیر عەرەب ئۆغلیم ٣٠٥
(دوکتور) شافیعی ٥١٠
شافیعی (نازێ خانم) ٥٢٠
شاکر محەممەد ٤٣٤
شاهیدۆف ٢٩١
شاهین تالەبانی ٣٥٩
شبلی ١٢٤, ٣٦٨, ٣٢٧
شکسپیر [ویلیام] ١٣٨, ٢٠٣, ٥٢١
شوکور مستەفا / مـەلا شـوکور ١٦٣, ١٦٤, ١٦٥, ١٨٧, ١٩٧, ٣٩٩, ٤٦٨, ٤٨٠
شولوخۆف ٢٧٨
شەرۆی خەربەندە ٣٤٣
شەرەفکەندی (خانی هـەژار) ١, ٤٠٩, ٤٣٤, ٤٤٧, ٤٥٩, ٤٩٢, ٤٩٣
شەرەفکەندی (رامین) ٤٧١
شەرەفکەندی (زاگرۆس هەژار) ٣١٢, ٤٠٣, ٤٣٥, ٤٥٤, ٤٩٢, ٥٠٦
شەرەفکەندی (زێنەب) ٩, ١٥, ١٨٤
شـــەرەفکەندی (ســـادق) ٩, ١٠, ٢٨, ٣٢, ١٩٥, ٤٧٠, ٤٧١, ٤٧٢, ٤٧٥, ٤٧٦, ٤٧٧
شەرەفکەندی (سارا) ٤٧١
شەرەفکەندی (شاهۆ/ شاهین) ٤٧١
شەرەفکەندی(شـێرکۆ/ محەممـەد هـەژار) ١٩٥, ١٩٦, ٢٠٣, ٢٢٠, ٣١٢, ٤٣٤, ٤٣٥
شەرەفکەندی (عەبدوللا) ٩, ١٥, ٧٦, ١٩٥, ٤٣٥, ٤٧٠, ٤٩٤, ٤٩٩
شـــەرەفکەندی (مـستەفا / ئـاگری هـەژار) ١٩٧, ٢٠٣, ٢٢٢, ٤٠٣, ٤٣٥, ٤٥٤, ٤٩٢
شەرەفی (مینە/ ئەمین) ٤٨, ٢٠٢
شەریعەتی (دوکتور عەلی) ٥٠٨ , ٥١٨
شەریف شکاک ٦٧
شـــەریف‌زادە (سمایـــل) ٤٠٦, ٤٢٢, ٤٣١, ٤٣٢, ٤٤٠, ٤٤٢, ٤٤٤
شەفیعی ئەحمەداغا ٤١٨
(دوکتور) شەفیق قەزاز ٤٧٢, ٥٠١
شەلماشی (حاجی ئەحمەد) ٢٩٤
شەمسەددین (کوڕی نەقیب) ١١٧
شەمسەدین فەقێ (ئەمیر قاسمی) ٥٠٢
شەمسی تەبرێزی ٣٠٧, ٣٧٦
شەوقی (لە ئەنستیتۆی کورد لە پاریس) ٥٢٠
شەوکەتی مەلاسمایل ٣٢٤, ٣٣٨
شەوواف (ئەفسەری عیراقی) ٢٧٥
شەهیدۆف (هاوڕێ لە سەمەرقەند) ٢٩٠
شێخ ئەبولقاسم (پیاوێکی گەورەی یەزیدیان) ٣٧٥
شێخ ئەحمەدی بـارزانی ٢٩٦, ٣١٨, ٣٤٢, ٣٥٨,

٣٨٠
شێخ ئەحمەدی سوورچی ٣٣٨
شێخ ئەحمەدی سەردار ٤٥٢
شێخ ئەحمەدی هەڵەبجە ٥١٥
شێخ ئەمینی نەقشبەندی ٥٠٤
شێخ بابای غەوسابات ٥٣
شێخ بابۆ (برا گەورەی مەلا مستەفا) ٣٨١, ٣٨٣, ٣٨٤, ٣٨٨
شێخ برایم حەققی ٢٠٧
شێخ جەمیل (بەر هەجوی قانیع کەوتوو) ١٦٦
شێخ حوسێن (برای شێخ مارف)٣٦٠
شێخ حوسێن هەروو ٣٩٠
شێخ حوسێن (موفتی فەلەستین) ٣١٢
شێخ حوسێنی بوسکێنی ٤٠١
شێخ حەسەنی قەرەچێوانی ٩٣
شێخ حەمەدەمین (خاوەن ئاش) ٩٩
شێخ حیسامەدینی تەوێلە ٢٤, ٩٢
شێخ خەڵەف (مەلای نەجەفی) ١٣٩
شێخ ڕەحیمی شێخی بورهان ٣٢٦
شێخ ڕەزای تاڵەبانی ٤٧, ٤٨, ١٢٧, ٥١٦
شێخ ڕەزای گولانی ٤٢١
شێخ ڕەشیدی لۆلان ٢٦٠, ٣٤٢, ٥١٤
شێخ سادق (برازای مەلامستەفا) ٢٥٣
شێخ سەدیق (برای مەلا مستەفا) ٣٨٤
شێخ سەعیدی پیران ٢٠٤, ٢٤٢, ٣٩٨
شێخ سەفی ئەردەوێلی ٤٦, ٣٠٤
شێخ سەمیع ١٥, ١٦٦
شێخ سولەیمانی بارزانی ٣٥٩, ٤١٧
شێخ شەرەفەدین ٣٧٥, ٣٦٩
شێخ شەعلان ٢٠١
شێخ عابید ٢١٢
شێخ عاسی ٤٥٤
شێخ عوبەیدیللا (مامی شێخ عەلادین) ٤٢١
شێخ عوبەیدیللای زینوێ ٥٧
شێخ عوبەیدیللای نەهری ٥٣, ٥٨, ٤٨٠, ٤٨٦
شێخ عوبێد ٢١٠
شێخ عوسمان سیراجەدین ١٨
شێخ عومەر وەجدی ٢٦٢, ٢٦٣
شێخ عەبدوڕەحمان ٤٥٢, ٤٥٣
شێخ عەبدوللای دزە ٥٧
شێخ عەبدولقەهار (نەخۆشی بەحنەس) ١٤٢
شێخ عەدی ٣٦٨, ٣٦٩, ٣٧٦
شێخ عەزیزی شێخ ڕەزای باسەر ٤٥١
شێخ عەلائەدین ٢٩٦, ٣٠٠
شێخ عەولای کولیجە ٤٥٦
شێخ فەرخ ٤٦٧
شێخ کامیل (بابی شێخ نەسرەدین) ٢٣
شێخ کەمال (باپیری شێخ عوبەیدیللای زینوێ) ٤٢١
شێخ لەتیف (کوڕی شێخ مەحموو) ٨٢, ٨٣, ٨٤, ٨٩, ٩٠, ٩٢, ٩٣, ٩٤, ٩٥, ٩٦, ١٠٠, ١٢٩, ١٤٦, ٢٩٦, ٤٣٨, ٤٤٢, ٤٤٤, ٤٦١
شێخ مارف بەرزنجی ١٦٣, ١٦٦, ١٦٧, ١٨٩, ٣٦٠
شێخ محەممەد (عەرەبی کۆنە کورد) ٢١٠
شێخ محەممەدی خال ٤٦٨
شێخ محەممەدی هەرسینی ٤٢٣, ٤٥٣
شێخ محەممەدی خانەقا ٧, ١٨, ١٩, ٢١ , ٢٣, ٢٥, ٣٥, ٣٩, ٥١, ٥٩
شێخ مستەفای کوڕی شێخ عوبەیدیللای زینوێ ٤٢١, ٤٤٤
شێخ مستەفای مزگەوتی مەلیک ١٦٨
شێخ مەحموود بەرزنجی (حەفید) ٣٥, ٨٨, ٩٢, ٩٤, ٩٥, ٩٦, ٩٧, ٩٨, ١١٠, ١١٢, ١٤٠, ٢٠٣, ٢٩٩
شێخ مەعسووم ٢٣, ٦٥
شێخ نەسرەدین ٢٣
شێخ نوورۆ ٣٨٠
شێخ نووری (لە چاپخانەی شۆرش) ٤٣٦
شێخ وەتمان ٤١٨
شێخ هادی/ عەدی ٣٠٦, ٣٦٩, ٣٧٠, ٣٧١, ٣٧٢, ٣٧٣, ٣٧٥, ٣٧٦
شێخەی حاجی ڕەسوول ٤٢١
شێخی بورهان (یوسف) ١٠, ١٨, ١٣, ٣٩, ٤١, ٤٤, ٥٥, ٥٦, ٩٥, ٣٣٥
شێخی خورخورە ١١
شێخی زوفار ٣١٧
شێخی سەنعان ٢٨٢

شێرکۆ بێکەس ٤٦٥
شێخ عەبدورەحمانی شەدەلە ٤٥٢, ٤٥٣
شێخۆ نادۆ ٢٠٦, ٢٠٧
شیروانی (حوسێن) ٣٢٧
شیشەکلی ١٣٠, ١٦٧

ع

عارف عەبباس ٢٢٧
عۆدەی حەمەد ٢٩٥
عوسمان ئاغا (مجێور) ٢٥٥
عوسمان دانیش ٩١
عوسمان سارویللی ٣٠٤
عوسمان سەبری ١٤٦, ٢١٢
عوسمان سەعید ٤٢٤, ٤٢٧
عوسمان گامووش ٩١
عوسمان مەجیدی کۆیی ١١٨, ٢٥٩
عومەر ئەبوورِیشە ٢٧٤
عومەر جەلال ٥١٩
عومەر حەمەشین ٢٥٩
(دوکتور) عومەر دزەیی ٥١٠
عومەر دەبابە ٤, ١٣٣, ١٩٠, ٢٠١, ٣٢٥, ٣٣٠, ٣٨٠, ٤٠٤, ٤٠٥, ٤٢٨, ٤٣٠, ٤٩٠
عومەر ناوێکی نانەوا ١٨٧, ١٨٨
عومەر نیگلی ٣٣٤
عومەراغای سوورچی ٣٣٨
عومەری حەسەن حەوتەوانە ٤٤١, ٤٤٢
عەبباس ئەفەندی ٣١٤
عەببوود ١٣٤, ١٣٥
عەبدکێ (کەردار) ٢٠٧, ٢٠٨
عەبدورەحمان (ئەلبانیایی) ١٧٤
عەبدورەحمان بەزاز ٤٣٣
عەبدورەحمان عارف ٤٣٣, ٤٣٧
عەبدورەحمان قازی ٣٥٥, ٣٦٥, ٣٦٨, ٣٦٩, ٣٧٠, ٣٧٦, ٤٥٣
عەبدورەحمان قەساب ٢٧٥
عەبدورەحمانی سیوتی ١٠
(دوکتور) عەبدورەزاق ٢٩٨
عەبدورەزاق عەبایچی ١٨٤
عەبدورەزاق مەنگوری ٥٠١
عەبدولحەمید ئوتروشی ٤٦٨
عەبدولحەمید سەراج ٢٤٤
عەبدولحوسێن فەیلی ٣٣٠, ٤٣٧
(کاک) عەبدولخالق ٤٢٥, ٤٢٧, ٤٢٩, ٤٥١, ٤٥٥, ٤٥٧, ٤٥٨, ٤٦٠, ٤٦١, ٥١١
عەبدولخالق حاجی ئەللا ٢٩٨
عەبدولعەزیز حاجی مەلۆ ٣٦٤
عەبدولفەتاح دیدی ٢٣٥
(سەرهەنگ) عەبدولقادر ٢٤٩
عەبدولقادر ئەحمەد (کا خدر) ٩١
عەبدولقادر ئەفەندی ٣٢٤
عەبدولقادر دەباغی ٦٤, ٩٧
عەبدولقادر گەیلانی ٩٢, ٣٧٢
عەبدولقادری کوڕی شێخ عەبدوللا ٥٧
عەبدولکەریم (بەهایی) ٣١٤
عەبدولکەریم (کوڕی گەورەی شێخ محەممەدی خانەقا) ٥٩
عەبدولکەریم شەوکەت ٣٦, ٣٧
عەبدولکەریم شێخ داود ١٧٠, ١٨٢
عەبدولکەریم قاسم ١٨٠, ٢٠٢, ٢٢٣, ٢٥٠, ٢٥١, ٢٥٢, ٢٥٤, ٢٥٥, ٢٥٦, ٢٥٨, ٢٦٠, ٢٧٥, ٣١٦, ٣١٧, ٣١٨, ٣٢٠, ٣٢٢, ٣٢٣, ٣٢٤, ٣٢٥, ٣٢٧, ٣٣٠, ٣٣٤, ٣٣٨, ٣٥٤, ٣٦٠, ٣٧٧, ٣٧٨, ٣٩٢, ٤٢٢, ٤٦٦, ٥١٥
عەبدوللا (خەلکی ڕەحیم خان) ٣٤٢
(حاجی سەید) عەبدوللا ئەفەندی ٢٩٨, ٣٥٩
عەبدوللا بەگی میسباح دیوان ٣٤
عەبدوللا بەگی ناهید ٤٦٥
عەبدوللا شەرەفانی ٣٧٧
عەبدوللا شەریف ١٥٩, ١٨٦, ١٩٨, ٢٠١
عەبدوللا عەلی کانیمارانی ١٩٧, ٢٠١, ٢٠٢, ٣١٧, ٣٢٤, ٣٩٩
عەبدوللا یاسین ١١٣
عەبدوللاغای پژدەری ٤١٧
عەبدوللای حاجی میرزا ٢٢٧
عەبدوللای قالە سەرشکاو ٤٠٣
عەبدولواحید (کارمەندی ئیدارەی مالیە) ٣١٩
عەبدولواحیدی حاجی مەلۆ ٣٢٩, ٣٦٣, ٣٦٤, ٣٩٨
عەبدولوەهاب ئوتروشی ٤٧٨, ٥١١

عەبدولوەهاب بەیاتی ٢٦٤
عەبدولوەهاب مەحموود ٢٧٧
عەبود شالچی ١٢٠
عەبدێ تێلۆ ٢١٠, ٣٧٦, ٣٧٧
عەبدێ زێدکی ٣٧٦, ٣٨٦
عەدی بن مسافر ٣٦٨
عەرەب شەمۆ (شامیلۆف) ٢٢٤, ٤٨٤
عەرەب کەلەکس ٤٣٠
عەریف حەمید ٤٩٢
عــەزیز (نانــەوازادە/ دوکتــور ژیــان) ١٢٩, ١٣٣, ١٤٢, ٢٩٤
عەزیز ئەلمانی (عەزیز زەندی) ٥١
عەزیز شەریف ١٢٧, ٢٤٨, ٢٥١
(دوکتور) عەزیز شەمزینی ٢٧١
عەزیز شێخانی ١٣٢
عەزیز مووشێ ١٨٩
عەزیزخانی سەرداری موکری ٣٨
عەزیزی ڕابیە شەل ١٩
عەزیزی کاکاغا ٤٨, ٤٩, ٧٢
عەسکەر ئل عێبی ٢٦٧, ٢٧٥
عەققاد [عەبباس مەحموود] ١٣٨
عەلائەدین سەججادی ٣٥, ٣١٣, ٤٦٨, ٤٦٩
عەلەگاور ٦٨, ٦٩, ٣٤٧
عەلیۆف ٢٨١
عەلی بن حوسێن توغراسی ٨
عەلی چۆقی ٣٦٥, ٣٧٥
عەلی حەمدی ٣٩٥
عەلی حەمەد ١٦١
عەلی حەیدەر سولەیمان ١٣٣, ٢٣٧
عەلی خوسرەو ٧١
عەلی سالح سەعدی ٣٢٣
عەلی سەوزەچی ٢٦٠
عەلی سنجاری ٤٣٠
عەلی شەعبان ٤٩٥
عەلی عەزیز ١٨٦, ١٨٧, ٤٠٩, ٤١٠
عەلی خانی سەیفی قازی ٥٠٢
عەلی کەمالبەگ ١٠١, ١١٠
عــەلی گــەلاوێژ ٢٩٥, ٣٠٣, ٣٠٦, ٣٠٧, ٤٨٦, ٤٨٧, ٥١٦
عەلی مام ڕەزا ٤٠٤, ٤٠٥
عەلی مەدهۆش ٩٧, ١٣٠
عەلیۆف (تــەرجمانی ڕووســی) ٢٨١, ٢٨٩, ٢٩١, ٢٩٢, ٢٩٣
عەلیاغای ئێلخانی ٢٤, ٢٥, ٢٧, ٣٥, ٦٢, ٧٠, ٩٦, ٤٠١
عەلیە سوور ٤٢٣
عەمەراغا (نۆکەری حاجی سەید عەولا) ١١١
عەمەراغای دۆلەمەڕی ٣٣٩, ٣٨٧, ٣٨٨, ٤٣٤
عەمەرخانی شکاک ٦٩
عەمەری خێلتکێ ٣٧٥
عەمەری شێخەولا ٤١١, ٤١٢, ٤١٥, ٤١٦
عەموو نەجەف ١٨٣
عەولا شکاک ٦٨
عەولاغای ئێلخانی ٧٥, ٩١, ١٩٩
عەولاغای گەلالە ٤٥٨
عەولاغای مەحموداغا ٩١
عەولای مەلا (مێردی ئایشێ مەلا) ٤٣١
عەونی یووسف ٢٦١, ٣٩٢, ٤٢٢
عیرفان ئەفەندی ٣٥
(دوکتور) عیرفانی ٥٠٦
عیزەددین مستەفا ڕەسوول ٤٦٦, ٤٨٢
عیززەت عەبدولعەزیز ١١٣
عیسا پەژمان ٣٣٠, ٤٠٧
عیسا مەسیح (پێغەمبــەر د.) ١١, ٨٨, ١١٥, ١١٩, ١٤٢, ١٤٦, ٢٨١, ٣٧٩
عیسازادە ٦١
(دوکتور) عیسمەت شەریف وانلی ٥٢٠

غ

غازی حاجی مەلۆ ٣٦٤, ٣٩٨
(دوکتور) غوسن ١٤١
غولام یەحیا ٣٠٦
(سەرهەنگ) غەفاری ٧٣
غەفوورۆف (بەرپرسی ئەنستیتۆی ڕۆژهەلاتناسی شۆرەوی) ٤٨٤, ٤٨٧, ٤٨٨
غەفوور چەنبەری ١٧٨
غەفووری میرزا کەریم ١٦٨, ٢٢٥
غەنی بلووری [بلووریــان] ١٩١, ١٩٢ ١٩٣, ٢٠٠,

٣٦٤, ٥١٣, ٥١٥
غەوسی گەیلانی ٣٦٨

ف

فاتم (کچی شێخ محەممەدی خانەقا) ٢٣
فاتمە سووری دەفەزەنی سابلاغی ١٠٥
فاخری حەمەداغا ٤٣٢
فارس باوە ٤٥٦, ٤٧٨
فالح غەننام ٢٣٢, ٢٣٣
فایق (سولەیمانی موعینی) ٣٢٧, ٣٥٠, ٣٩٩, ٤٤٠, ٤٤١, ٤٢٢, ٤٤٣, ٤٥٩, ٤٦١
فایق ئەمین ٣٢٧
فایق بێکەس ٩٩, ١٠٠
فایق سامرایی ٢٤٧
فرانسوا (پەیامنێری فەرانسی) ٣٣٤, ٣٣٦, ٣٣٩, ٣٤٠
فرانسوا حەریری / کاک فەرانسۆ ٤٦٠ , ٤٦١
فرووهەر (حوسێن) ٤٨, ٥٤
فوئاد عارف ٢٦٠, ٢٦١
فوئاد عەسکەری ٣١٩
فوئاد قەدری ٢١٧, ٢٤٦
فەتحی (حوسێن) ٣٧
فەتحی (هەمزە خوشکنابی) ٢٧٢, ٢٧٣, ٢٧٤, ٢٧٦, ٢٨٨, ٢٨٩, ٢٩٥, ٤٨٦, ٤٨٧, ٤٨٩
فەخری بامەرنی ٢٦٠
فەردیناند میش ٤٧٣ , ٤٧٤
فەرزانە (کچی رەسوولی سەلماسی) ٤٨٦
فەرهاد (عاشقی شیرینی ئەرمەن) ٤٠٧
فەرهاد شاکەلی ٥٢٠
فەرهادی (بازرەسی گشتی ئیدارەی تووتن) ٣٧
فەرهادی (مارف) ٢٩٩
(خانم) فەرەحبەخش ٥٠٦
(دوکتور) فەرەهوەشی [بەهرام] ٥٠٣, ٥٠٤, ٥٠٦, ٥١٧
فەقێ بایز ١٦, ١٧
فەقیر شەمۆ ٣٦٩, ٣٧٠, ٣٧٣
(مامۆستا) فەوزی ٣٥
(دوکتور) فەیزنەژاد (عەزیز) ٥١٠, ٥٢٠
فەیسەل سامر ٢٦٠
فەیسەل شەعلان ٣١٧
فیردەوسی (تووسی شاعیر) ٢

ڤ

ڤۆلۆشین (ئەندامی کومیتەی مەرکەزی حیزبی کومۆنیستی شۆرەوی) ٢٧٦, ٢٨٢
ڤیکتۆریا (کچێکی لادێیی لە بەحنەس) ١٤٤

ق

(دوکتور) قادر ئاسۆ ٤٨٦
قادر (قالە)ی سوختە ٢٤
قادر قەزاز ١١٢
قادراغا ناوێک ٩٥
قادری (رەسوول) ٥٠٢
قادری(قاسم) ٥٣, ٤٠٠
قادری (میرزا قاسم) ٥٧, ٥٨, ٦١
قازی (ئەحمەد) ٥١١
قازی (ئەمیر) ٤٧٩, ٥١٠
قازی (رەحیم) ٢٩٤, ٢٩٥, ٣٠٠, ٣٠٣, ٣٠٦, ٣٠٨, ٣٥٩, ٤٨٦, ٥١٣
قازی (عەبدورەحمان) ٣٥٥, ٣٦٥, ٣٦٨, ٣٦٩, ٣٧٠, ٣٧٦, ٤٥٣
قازی (عەلی/ کوڕی رەش) ٢٣٨, ٤٩٨
قازی (فەوزیە) ٥١٣
قازی (محەممەد) ٥١١, ٥٢٣
قازی (مونتەقیم) ٤٤٤
قازی (میرزا محەممەد) ١٥, ٦١
قازی خدر ٥٨
قازی فەتاح ٦١
قازی عەبدولوەهاب ٥٨
قازی عەلی ٦١
قازی (کاکە حەمە) ٧٧, ٩٥
قازی مەلا خالید ٥٨
قازی محەممەد ٣, ١٥, ٤٤, ٦١, ٦٢, ٦٣, ٦٤, ٦٥, ٦٦, ٦٩, ٧٤ , ٧٥, ٩٠, ١٠١, ٢٩٦ , ٣٠٦, ٣٩٨, ٤٩٩ , ٥١٣, ٥١٩
قاسماغای ئیلخانی ٦٣, ٦٤, ٧٥, ٧٦, ٩١
قاسملوو (عەبدورەحمان) ٢٢٨, ٢٢٩, ٢٣١, ٢٣٣, ٢٣٤, ٣٠٩, ٤٥٩, ٤٦٠, ٤٦٢, ٤٧٧, ٤٨١, ٥٠٠,

٥١٣, ٥١٤
قاله تەگەرانی ٤٤٤, ٤٦١, ٤٦٢
قالەی ڕەحمەتی (مەنسووری) ١٩٤
قانیع ٩٦, ٩٧, ٩٨, ٩٩, ١٠٠, ١٦٥, ١٦٦, ٣١٦, ٤٠٧
قزلجی (حەسەن، سەعید ڕەحیم) ٥١, ٧٧, ٩٢, ٩٤, ٩٥, ١٠٠, ١٠١, ١٠٢, ١٠٣, ١٠٥, ١٠٦, ١٢٩, ١٣١, ١٣٣, ١٥٩, ١٦٠, ١٦٢, ١٨٦, ١٩٨, ١٩٩, ٢٠٠, ٢٥٢, ٣١٣, ٤٨٩, ٥١٥
قزلجی (محەممەد) ٩٥
قوتب‌زادە (ڕەئیسی ڕادیۆ- تەلەڤزیۆن) ٥٠٧
قوتبی (ڕەئیسی ڕادیۆ- تەلەڤزیۆن) ٥٠٥
قوسەم بن عەباس ٢٩٠
قولی‌خانی قەرەپەپاغ ٢٩٧
قولیۆف (بەرپرسی شۆرەوی لە ئازەربایجانی ئێران) ٦٤
قەدری جان ١٤٦, ٢٤٢
قەدری قەلعەچی ١٣٨
قەدۆ (قادر، پاسەوانی هەژار) ٣٤٤
قەرە سەید (فالگر) ٣٨
قەرە قەرەیۆف (مووسیقاری ئازەری) ٢٨٢
قەرەنیاغای مامەش ١٢, ٢٠, ٣٣, ٦٢
(پرۆفسۆر) قەناتی کوردیۆف ٢٧١, ٢٨٢, ٤٨٨, ٤٩٠
قیامی (کۆنە وەزیری ئێرانی) ٢٨١

ک

کا خدر ٩١, ٤٣٢
کازمی (لە دەفتەری کونگیرەی بوخاریست) ١٧٧
کافی نەبەوی ٣٣٥, ٣٤٠
کاک ئەحمەدی شێخ ١٥, ٩٣, ٩٤, ٢٧٣
کاک عەلی (کاکی ئەودەمی هیران) ٣٩١
کاکی شێخەلی ١٩
(دوکتور) کامران عالی بەدرخان ٤٧٠, ٤٧٢, ٤٧٩
(دوکتور) کاوس قەفتان ٤٨٢, ٤٨٨
کاوە (محەممەدی سمایلی مەحموداغا) ٣٢٧, ٣٣٣, ٣٣٧, ٣٤٩, ٣٥١, ٣٥٥, ٣٥٦, ٣٥٩, ٣٨٤, ٣٨٥, ٣٨٦, ٣٩٩
کرانک بیل ١٨١
کریس کوچیرا (پول) ٤٧٧
(مارشال) کۆتوزۆف ٢٦٦
کوڕی ڕەش (عەلی/ کوڕی پێشەوا قازی محەممەد) ٢٣٨, ٤٩٨
کولاهی (کتێب‌فرۆشی سەقزی) ٧٢, ٧٥
کۆلۆزی شەرۆ ٢٧١, ٢٨٠
(حاجی سەید مستەفا) کولیجی ١١
کولیجی (سەید عەبدوڵلا/ ئاغا سەید عەبدولا) ١١, ٤٤٦, ٤٩٤, ٤٩٩, ٥٠٤
کوێخا تەوفیق (عاقلمەندی سیتەک) ٩٣
کوێخا حەسەنی بلەسەن ٨١, ٣٩٠
کەربەلایی زەینەلعابدین ١١٤
کەربەلایی فەتحوڵلا زەنگانی ١٣, ٢٧٤
کەریماغای قوونقەلا ٣٣٧
کەریمە کەچەل ٤٤٥
کەریمە کوێری گۆرانی بێژ ٢١
کەریمی (حەمەد) ٤٩٩
کەریمی (مەناف) ٧١
کەعب ئیبن زوهەیر ٢٣
کەکۆ (پێشمەرگە) ٣٨٨
کەمال محێدین ٣٣١
کەمال‌بەگ ١٠١
(دوکتور) کەمال حوسێن ٥١٠
کەمال مەزهەر ٤٦٨, ٤٧٠, ٤٧٣, ٤٨٢, ٤٨٣
کەندال [نەزان] ٣٠٠, ٣٨٤, ٣٨٥, ٣٨٦, ٤١٧, ٤٣٠, ٥١٩, ٥٢٠
کەیانی (عەبدوڕەحمان) ٤٨, ١٩٥
(دوکتور) کیا ٥٠٩
(ژنەرال) کیرۆف ٣٠٩, ٣١٠
کیسەچی (ساواکی) ٤٩٥

گ

گاگارین [یوری] ٣٤٧
گاندی [مهاتما] ٢٢٩
(مامۆستا عەبدولا) گۆران (شاعیر) ٢٥٣, ٢٥٧, ٢٥٨
گۆگل ٢٧٦
گۆگۆل ١٣٨
گیوی موکریانی ١٠٨, ١١٢, ٤٤٨, ٥١٨

ل

(پرۆفسۆر) لازار ١٨٧, ٢٧١, ٤٧٢, ٤٧٣
لێنین ٢٦٤, ٢٨٦, ٢٨٨, ٢٩١, ٣٤٧
لیوشاوشی ٢٥٩

م

مائوتسێتونگ ١٢٠
ماجد/ ماجید (ڕۆحانی) ٥٠٨, ٥٠٩
مادام بواری ٤٧٥
مارف (مـەعرووف) خەزنـەدار ٤٦٦, ٤٦٨, ٤٨٢, ٤٨٨
مارک تواین ١٣٨
مارکۆس [فردینالد] ٩٠
مارکس [کارل] ٩٢, ١٤٠, ٤٨٩
ماری لویس ١٤٠
ماکسیم گورکی ١٣٨, ١٩٧, ٢٧٦, ٤٠٠
مام تەها ناوێک ٤١٩
مام جەعفەری خانەقا ١٩
مام حارسی بارزانی ٤٠٤
مام حوسێنی کـەرەناچی ١٠٥, ١٠٦, ١٠٨, ١١٤, ١١٦, ١١٨, ١٢٠, ١٢١, ١٢٦, ١٢٩, ١٣١, ١٥٢, ١٥٤, ١٦٧, ١٨٥, ١٨٦
(حاجی) مام حوسێنی مەنگوڕ ١٩
مام حەسەنی ئافان ٢٢
مام حەسەنی بیزیل ٦٨
مام حەسەنی فەیلی ٤٥٣
مام حەکی ٣٢٢
مام عەلی بایەزیدی ٣٥٧, ٣٨٥, ٣٨٩
مام عەلی عەجەم ٣٤٥, ٣٤٧, ٤٢٢, ٤٤٠, ٤٤٢
مام غەفوور ٩١, ٩٢
مام فەرەج ١٥٠, ١٥١
مام قادر ٣٠٣
مام قادری باغەوان ٣٢٨, ٣٣١, ٣٩٤, ٣٩٨, ٤٩٣
مام کەریم ١٥٥, ١٥٦
مام نوور ٣٩١
مامۆستا عەسکەر ٢٧٦
مامە حەمەدی حاجیاللای سابلاغی ١٨٤, ١٩٥
مامە ڕەحمان (خاڵۆزای هەژار) ١٦
مامە سەیدی مجێور ٢٤٣
مایاکۆفسکی ٢٧٦
محە ڕەق ٩٦
محەممەد (پێغەمبـەری ئیـسلام د.) ٤, ١٨, ١٩, ٢٩, ٣٩, ٥٤, ٨٩, ٩٦, ١٠٦, ١١٥, ١١٩, ١٤٢, ١٦٤, ١٦٥, ١٦٨, ٢٨٨, ٣٠٩, ٣٢٢, ٣٦٩, ٣٧٤, ٤٦٦
محەممەد عەلی (یاریکاری حوزنی) ١١٠
محەممەد عەلی خۆجە ٣٧٧
محەممەد مەحموود ئەلقەزوینی ٥١٧
محەممەد مەحموود قودسی ١١٣
محەممەد مەولوود (مەم) ٤٠١, ٤٠٢, ٤٠٣, ٤٠٤, ٤١٠, ٤١١, ٤١٢, ٤٥٤, ٤٦٨, ٤٧٨, ٤٩٤, ٥١٠, ٥١١
محەممەدی خات زیبا ١٩٥
(حاجی) محەممەدی شـێخ ڕەشـیدی لـۆلان ٣٩٥, ٤١٠, ٤١١, ٤١٢, ٤١٣, ٤١٤, ٤١٥, ٤١٨, ٤٢١, ٤٤٥, ٤٩٠, ٥١١
محەممەد (حەمە)ی مەلا کەریم ٢٥٧, ٤٦٨, ٤٨٠
محەممەدی مەهدی ١٩, ٦٤
محەممەدی نانەوا ٥٣
محەممەدی یاهوو ٥٣
محەممەدیار (تورکی کوێرەسوننی) ١٩
محێدین چنارەیی ٩٦
محێدین حاجۆ ٢٠٢, ٢١١
مدیربەگ ١٥
مریەم (دایکی عیسا پێغەمبەر د.) ١١٥
مریەم (زڕدایکی هەژار، ناسراو بە «کچی قـازی») ٧, ١٣
مـستەفا (سـەلاح موهتـەدی) ٣٢٧, ٣٤٦, ٣٤٩, ٣٥٠, ٣٥٢, ٣٥٥, ٣٥٦, ٣٨٤, ٣٨٥, ٣٩٩
مستەفا بەگی ئاغای عەیشاباد ٣٤
مستەفا بەگی کوردی ٤٣, ١١٢
مستەفا پاشای نەمرووود ٥٣
مستەفا خانی خوڕیاو ٣٠٠
مستەفا خۆشناو ٦٦, ٦٧, ١١٣
مستەفا شێخەلی ١٣٨
مستەفا عەبدوللا ٣٨٣

مستەفا کوێرە ناوی یەک چاو ١٥٩
مستەفا کەمال [ئاتاتورک] ٢٠٤, ٣٩٥
مستەفا بەگی ئاغای عەیشاباد ٣٤
مستەفاغای گوندی قاسملوو ٥٧
مستەفای شێخ عوبەیدیللای زینوێ ٤٢١, ٤٤٤
معاویە ٣٧٦
منەشێ ١٠٢, ١٠٤
موبینی (ساواکی) ٥٠١
(خانم) موتەوەسیل ٥٠٤
(کاک) موحسین دزەیی ٥٠٢
(سەرهەنگ) مودەڕریسی ٤١٩
مودەرریسی (قادر) ٥٣
مورادی (هادی) ٥٠٩
(دوکتور) مۆرەکی ٥١٠
موزەفەرەدین‌شا ٣٧٦
(دوکتور) موسەدیق ٢٥٦, ١٨٠, ١٨١
(حاجی سالح) موشیری ٣٠٢
موعینی (عەبدوللا) ٤٤٠, ٤٤٤
موفتی تووتنچی ٨٤, ٨٥, ٨٦
موفتی‌زادە (کاک ئەحمەد) ٥٠٩
(دوکتور) موفتی‌زادە (محەممەدسدیق) ٥٠٥, ٥٠٨
(دوکتور) موکری (محەممەد) ٤٧٢
مولۆتۆف (حاکمی ئەرمەنستان) ٢٧١
مووسا (پێغەمبەر د.) ٢١٨
مووسا جەنگی ١١٨
مووشێ دایان ٣٤٨, ٤٥٤
موهتەدی (حاجی ڕەحماناغا) ٦, ٣٦, ٤٤, ٥٤, ٤٨
موهتەدی (سەلاح/ مستەفا) ٣٢٧, ٣٤٦, ٣٤٩, ٣٥٠, ٣٥٢, ٣٥٥, ٣٥٦, ٣٨٤, ٣٨٥, ٣٩٩
مەتینی (برایم) ٢٢٠
مەجدی (مەلا حوسێن) ٢٣
مەجید ئاغا (کوردی عیفرین) ٢٤٢
مەجید کەساس (پێشمەرگەی چاپخانە) ٤٣٦, ٤٣٧, ٤٥٠
مەجیدی حەمەکەریم ٦٠
مەجیدی کاکە (عومدە فرۆش) ١٦٦, ٢٩٧
مەحموود (کارمەندی ئیزگەی قەتار) ١٣٣
مەحموود ئەحمەد (لای حوزنی) ١١٠, ١١١
مەحموود ئەحمەد (نووسەر) ١٢١, ١٢٥, ١٢٦, ١٣٢, ١٤١
مەحموود ئەحمەدی موعەللیم ٩٠, ٩٦
مەحموود بەگ ٤١١, ٤١٢
مەحموود بەگی بی‌بی جەک ٩١, ٩٦
(دوکتور) مەحموود عوسمان ٣٤٩, ٣٨٦, ٣٨٧, ٤١٩, ٤٢٢, ٤٤٤, ٤٥٧, ٤٧٩, ٤٩١, ٤٩٥, ٤٩٦
مەحموود غەزنەوی ٢
مەحموود کاوانی ٣٥١
مەحموداغای ئێلخانی ٧٠
مەحموداغای چەمانکێ ٣٧٧, ٣٧٨, ٣٩٨
مەحموداغای خەلیفەسەمەد ٤١٠, ٤١١
مەحموداغای سەگەنێر ٥٠
(دوکتور قادر) مەحموودزادە ٢٩٥, ٢٩٩
مەحموودی فەقێ محەممەدی هەمەوەندی ٢٤٢
مەحوی [بالخی، مەلا محەممەد] ٢٦٣, ٥١٦
مەدحەت ئازربایجانی ٢٧٣
مەدینە گولگوون ٣٠٥
مەزهەر (دانشجوو) ٤٢٠, ٤٢١, ٤٢٧
(دوکتور) مەزهەر (برینکار) ٥١٠
مەسعوود بارزانی ٣١٧, ٣٢٩, ٤٦٢, ٤٧٩, ٤٩٢, ٤٩٦, ٥١٢, ٥١٤
مەسعوود محەممەد ٤٦٨, ٤٦٩, ٤٨٢
مەعسووم (ژنی هەژار) ٣٦, ١٩٥, ١٩٦, ٢٠٢, ٢٠٣, ٢١١, ٢٢٠, ٢٤٩, ٢٥٠, ٢٥١, ٤٠٨, ٤٣٥, ٤٤٧, ٤٥٩, ٤٩٣, ٤٩٤, ٥١٠, ٥١٩, ٥٢١, ٥٢٣
مەعنی بنی زائید ١٤٣
(دوکتور) مەکینزی ٤٧٢, ٤٨٣
مەلا ئاوارە ٤٤٠, ٤٤٢, ٤٤٤
مەلا ئۆبەکری جزیری ٣٧٢, ٣٧٦
مەلا ئەحمەدی سەممەیی ٢٦
مەلا ئەحمەدی نالبەند ٣٥٠, ٣٨٦, ٣٨٧
مەلا ئەحمەدی نامی ٢٢٥
مەلا ئەمجەدی قەلا ٧٧
مەلا باقی ٣٤٥, ٣٤٦, ٣٤٩, ٣٥١, ٣٦٢, ٣٨٤, ٣٩٥, ٤٠٦, ٤١٩, ٤٢٠, ٤٥٢
مەلا تەها (دۆستی مەلا محەممەدی بۆر) ١٢
مەلا تەهای بامەڕنی ٤٠٦
مەلا تەهای شەدەلە ٤٥٢
مەلا تەهای گوندی شێخ وتمان ٤١٨

مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی ٢٥٨, ٢٨١, ٤٢٨, ٥٠٢
مەلا حوسێن ماریوونسی ٥١٢
مەلا حوسێنی کاکی مەلازادە ١٩
مەلا حەسەن ڕەستگار ٣٤٩
مەلا حەسەنی بارزانی ٣٥٤, ٤٩٣
مەلا حەسەنی دزلی ١٠٩
مەلا حەمەدەمین (فەریکە کەر) ١٩
مەلا حەمەدەمین (مەلای وشتەپە) ٧٨
مەلا حەمەدەمینی حاجی مەلای تورجانی ٢٣
مەلا خەلیل گۆڕۆمەر ١٤, ١٥, ٦٢, ١١١, ٤٨١
مەلا خەلیل سولەیمان (لە شێخان) ٣٧١, ٣٧٤, ٣٧٦, ٤٨١
مەلا ڕەحمانی ئافان ٢٢
مەلا ڕەحمانی حاجی مەلای عەزیزکەند ٤٨, ٣٣٧
مەلا ڕەسوولی پێشنمازی ٣٤٩, ٤٨١
مەلا ڕەسوولی سادقی ٤٦٥
مەلا ڕەسووی سولتانی ١٩
مەلا ڕەسووی کەرمنداری ٢١
مەلا سولەیمان ٢٠٩
مەلا سەعدوللا ١٦٤
مەلا سەعیدە شێتە ١٦
مەلا سەعیدی بەدیعوززەمانی ٤٧
مەلا سەید ڕەحمان ٤٤٩, ٤٥٠, ٤٦٠
مەلا سەید ڕەشید ٤٢٢, ٤٦٢
مەلا سەید عیساموددین ٣٣٧
مەلا سەید محەمەدی پەسوێ (داشاغلوجی، حەمیدی، ڕەببانی) ٢٠, ٢٣, ٧٧
مەلا شەریف ١٣٣
مەلا شێخ عیزەدین ٥١٣, ٥١٦
مەلا شێخ نووری ٨٨, ٩٤
مەلا شێنی ٣٥٣
مەلا عەباس ٢٠٧
مەلا عەبدوللا (هەوالی کۆمەلە) ٤٥٣
مەلا عەبدوللا حەیباکی ٤٨١
مەلا عەبدولباری ٢٨١
مەلا عەزیز دهۆکی ٣٦٣
مەلا عەلی حەمامیان ٢٦
مەلا عەلی کولتەپەیی ٢٠٠, ٢٤٨, ٢٥٢
مەلا عەولا حەساری ٧٧, ٩١, ٩٢
مەلا عەولا ناوێکی بارزانی ٣٨٢
مەلا قادرە پیرە ٢٨
مەلا قادری قازی ٤٥١
مەلا قادری لاچینی ٣٣٥, ٤٢٢
مەلا کەریم (موفتی) ٨٥
مەلا مارفی کۆکی (کۆکەیی) ٢, ١٢, ٢٢, ٤١, ٤٢, ١٠٠
مەلا محەممەد (کوڕی مەلا عەلی حەمامیان) ٢٥
مەلا محەممەد ناوێک ٤٥٠
مەلا محەممەدی بۆر (بابی هەژار)١٠, ١١, ١٢٨
مەلا محەممەدی چروستانی ١٩٧
مەلا مستەفا بارزانی ٣, ٤, ٦٠, ٦١, ٦٦, ٦٩, ٩٠, ٩١, ٩٦, ١٠١, ١١٣, ٢١٢, ٢١٣, ٢٣٢, ٢٤٨, ٢٥٣, ٢٥٤, ٢٥٦, ٢٥٧, ٢٥٨, ٢٥٩, ٢٦٠, ٢٦١, ٢٦٢, ٢٦٤, ٢٦٥, ٢٦٦, ٢٦٩, ٢٧٥, ٢٨٠, ٢٨١, ٢٩٦ ٣٠٦, ٣٠٧, ٣٠٩, ٣١٣, ٣١٦ ٣١٧, ٣١٨, ٣١٩, ٣٢٠, ٣٢٣, ٣٢٤, ٣٢٥, ٣٢٦, ٣٢٧, ٣٢٨, ٣٢٩, ٣٣٠, ٣٣١, ٣٣٢, ٣٣٣, ٣٣٤, ٣٣٥, ٣٣٦, ٣٣٧, ٣٣٨, ٣٣٩ ٣٤٠, ٣٤١, ٣٤٢, ٣٤٦, ٣٤٧, ٣٥٠, ٣٥٣, ٣٥٤, ٣٥٥, ٣٥٦, ٣٥٧, ٣٥٨, ٣٥٩, ٣٦٠, ٣٦١, ٣٦٢, ٣٦٣, ٣٦٤, ٣٦٥, ٣٧٠, ٣٧٥ ٣٧٧, ٣٧٨, ٣٧٩, ٣٨٠, ٣٨١, ٣٨٢, ٣٨٣, ٣٨٤, ٣٨٦, ٣٨٧, ٣٩٢, ٣٩٤, ٣٩٥, ٣٩٦, ٣٩٧, ٣٩٨, ٤٠٠, ٤٠٢, ٤٠٤, ٤٠٥, ٤٠٦, ٤٠٧, ٤٠٨, ٤٠٩, ٤١٠, ٤١١, ٤١٢, ٤١٤, ٤١٥, ٤١٦, ٤١٧, ٤١٨, ٤١٩, ٤٢٠, ٤٢٧, ٤٢٨, ٤٢٩, ٤٣٢, ٤٣٣, ٤٣٨, ٤٣٩, ٤٤٠, ٤٤١, ٤٤٢, ٤٤٣, ٤٤٤, ٤٥٠, ٤٥١, ٤٥٣, ٤٥٤, ٤٥٦, ٤٥٨, ٤٥٩, ٤٦٠, ٤٦١, ٤٦٢, ٤٦٣, ٤٦٤, ٤٦٥, ٤٦٦, ٤٦٧, ٤٦٨, ٤٧٨, ٤٧٩, ٤٨٢, ٤٨٧, ٤٨٨, ٤٩٠, ٤٩١, ٤٩٢, ٤٩٣, ٤٩٤, ٤٩٥, ٤٩٦, ٤٩٧, ٤٩٨, ٥٠١, ٥٠٢, ٥١٢, ٥١٣, ٥١٤, ٥١٥
مەلا مستەفا سابلاغی (شێخی شامی) ١٩
مەلا مەعسووم ٤٠٧
مەلای نالبەند ٣٨٧
مەلا نیسک ٤٤٧
مەلا وەیسی ٣٨٩
مەلاوڕەحمان (مامۆستای قوتابخانە) ١٤
مەلای باڵەکی ١٣

مەلای جزیری (شێخ ئەحمـەد) ٢١١, ٢٨٣, ٣٦٨, ٣٧٢, ٣٨٤, ٥٠٥, ٥٠٨, ٥١٨
مەلای خەتێ ٣٣٧
مەلای وەلزێ ٤٦١
مەلێک فاروق ١٦٧
مەلیک فەیسەلی دووەهەم ١٨٦
مەلیک محەمەدی پێنجەم ١٨١
مەنسوور هەللاج ٣٦٨
مەهداوی (حاکمی مەحکەمەی قاسم) ٢٥٧, ٢٥٨
مەهدی حەمیدە ٢٥٧
مەولانا خالید ٤٥٢
مەولانا سادق ١٠, ١١
مەولانای ڕۆمی ١٨٦, ٣٠٧
مەولەوی (تاوەگۆزی) ٢٨٣
میدویدۆف (سەرۆکی بنکەی یەکیەتی نووسـەرانی شۆرەوی) ٢٧٧, ٢٧٨
میدیۆف (؟) ٢٩٤, ٣١١, ٣١٢
میرافتـابی (هاوکـاری جەعفـەریان لـە ڕادیـۆ-تەلەڤیزیۆنی ئێران) ٥٠٣
مـیرانی سالـح بـەگ ٣٢٨, ٣٨٨, ٣٩٠, ٣٩١, ٣٩٦
میرجە (هەواڵێکی ڕۆمانیایی) ١٧٢, ١٧٥
میرحاج (بناغەدانەری ژێ-کاف) ٥٣, ٦٦, ٦٩
میرزا ئیبرایمۆف ٢٩٥, ٣٠٥
میرزا برایمی چاوشینی سابلاغی ٤٠٠
میرزا ڕەحمانی بانەیی (مـام مـیرزا) ٨٦, ٨٨, ٨٩, ٩٦, ١٤٥
میرزا قادری سابلاغی ٣٠٢
میرعەلی شیری نەوایی ٤١, ٢٨٩
مێرێ لێوژەیی ٤٤٧
میشێل ئەنژێلۆ [میکلانژ] ١٧٠
میناسی شۆفیر ٧٢
مینەشەم ٣٢٨, ٤٢١, ٤٤٠
میهراسا (بدۆحی) ٥٠٧

ن

ناپلیۆن ٣١١, ٣٢٢, ٤٧٤
ناتاشا ٢٧٠
ناجی باڵەتە ٣٦٥
ناجی عەبباس ٤٦٨, ٤٦٩
(دوکتور) ناجی مراد ١٢٠
نادری (برایم/ ئەحمەد حەمدی) ١٣٠, ١٤١, ١٦٧
نازم حیکمەت ٢٤٨, ٢٧٩, ٣١٣
نازم گزار ٤٦٢
نازیە خانم (خوشکی کەندال)٥٢٠
(دوکتور) نافیز ٢٤٢
(سەرهەنگ) نافیز ٤٢١, ٤٢٩, ٤٣٠, ٤٧٨
نافیع مەزهەر (شاعیر) ٦٠, ٧٤
نالی (مەلا خدر) ١٩٧, ٢٦٤, ٢٨٣
نایل حاجی عیسا ١٨٩
(دوکتور) نورەدین زازا ٢١٦, ٢١٧, ٢٤٢
نووری ئەحمەد تەها ٢٥١, ٣١٨, ٣٢٣, ٤١٨
نـووری سـەعید ٢١٣, ٢١٨, ٢٢٣, ٢٤٥, ٢٤٦, ٢٤٩, ٢٥٠, ٢٥٤, ٢٥٨, ٤٦٦, ٤٨٣
نووری شاوەیس ٣١٧, ٤٦٣
(دوکتور) نووری فتووحی ٥١٠
(دوکتور) نەجیب خەفاف ٢٤٨
نەجیب مەحموود ١٣٣
نەدیم سالح سەعدی ٣٢٣
(دوکتور) نەزیهە دلێمی ١٨٠
نەستانی (کەریم) ٤٩٤
نەسرەدین ناوێک ٦٥
نەسرین شێروان ٢٦١
نەسرین فەخری ٤٨٨
(تیمسار) نەسروڵلاهی ٤٢٨
نەسیرزادە (ئەفسەری ئازربایجانی) ٧٣
(ژنرال) نەسیری (سـەرۆکی سـاواک) ٤٩٥, ٤٩٦, ٥٠١
نەقشبەندی (عەبدوڵلا) ٤٦٨, ٤٨٠
نەمازی (لە دەفتەری کونگیرەی بوخاریست) ١٧٦, ١٧٧
نەمازی (مودیری دژبانی تەورێز) ١٦٢, ٢٠٨
نەورۆزی (لە برلین) ٢٣٣ ٠
نەویدی موعینی ٥١٣
نیزامـی گەنجـەوی (شـاعیر) ٢, ٣١, ٧٣, ١٣٠, ٢٨١, ٢٨٢, ٣٠٣, ٣٠٤, ٣٠٩, ٣١٣, ٣١٨
نیکۆلا یەڤنا ٢٦٦

و

وریا (برای حەمە سەعید کانی‌مارانی) ١٩٠
وریا عەلی ١٩٧
ولۆشین ٢٠٩
وەتەمیشی (دوکتور سولتان) ٢٨٠، ٣٠٦، ٣٠٧
وەحشی بافقی ١٦٧
وەرزێر (دوکتور محەممەد) ٤٧٢
وەستا برایمی بەننا ٦٧
وەستا برایمی وێنەگر (گەردالی) ١٥٥، ١٨٩
وەستا محەممەدی شووشەفرۆش ٤٩٩
وەهاباغای حەمەدی عەلیاغا ٣٢٨، ٤٠٧
ویکتۆر هۆگۆ ١٣٨

ه

هاراکێل ٢١٦
هاشم حەسەن عەقراوی ٣٦٣ , ٤٢٣
هاواکیان (یووسف) ١١٤
هولاکۆ (خان) ٣٢٣
هورمز چەکۆ مەلەک ٣٧٨
(سەرتیپ) هومایونی ٦٩
هوەیدا (سەرەک وەزیری ئێران) ٤٩٥
هەباسـاغای مامەنـداغا ٣٣٣، ٣٥١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٥، ٣٩٨، ٤٢٩، ٤٣٢، ٤٣٨
(مامۆستا) هەردی (شاعیر) ٤٥٣
هـەژار (عەبـدورەحمان شـەرەفکەندی/ مـەلا رەحمان/ مـەلا محەممـەد/ عـەزیز قـادر/ سـەید عـەزیز/ عەبـدورەحمان حەسـەن/ حـاجی/ عەبـدورەحمان محەمـەد) ٤، ١٢، ١٥، ٢٠، ٢٢، ٣١، ٤٤، ٥٢، ٥٣، ٥٨، ٦٠، ٦٣، ٦٥، ٧٠، ٧٤، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٨٥، ٨٩، ٩١، ٩٤، ٩٥، ١٠٨، ١٢٩، ١٤٥ , ١٤٦، ١٤٧، ١٥٣، ١٥٧، ١٦١، ١٦٢، ١٨٥، ١٩٧، ٢٠٩، ٢١٧، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٤٠، ٢٤٢، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٨، ٢٦١، ٢٦٣، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٧٠، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٧، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨٣، ٢٩٣، ٢٩٦، ٣٠١، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٣، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٨، ٣٣١، ٣٣٣، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٨، ٣٤٠، ٣٤٣، ٣٤٨، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٤، ٣٦٧، ٣٦٩، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢٦، ٤٢٨، ٤٣٣، ٤٤١، ٤٤٩، ٤٥٣، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٦٠، ٤٦٥، ٤٦٨، ٤٧٤، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٩٤، ٤٩٧، ٤٩٨، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٥، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣
هـەمزە عەبدولـلا ٩٠، ١٥٧، ١٥٨، ٢٦٥، ٢٩٥، ٣٠٧، ٣٩٢
هەمزەی حەسەناغای مەنگور ٣٣٤ , ٣٣٥، ٤٣٣
هەمزەی سلەماناغا ٩٥
هێتلەر [ئادولف] ٥٨، ١٦٥، ٢٣٣، ٢٥٨، ٢٦٩
هێرۆ [خان] (کچی ئیبرایم ئەحمەد) ٣٩٥
هێمن (حەمەدەمینی شێخولئیـسلام) ١٩، ٢٠، ٤٣، ٥٠، ٥٩، ٦٣، ٦٨، ٧٧، ٩١، ١٢٢، ٣٠٥، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٨١، ٥١٥

ی

یووسف (ڕەعیەتی قەرەنیاغای مامەش) ٣٣
یووسف کوڕی زەکی موئەیەد ٣٠٤
(کەشیش) یووسف مەتا ٤٧٢ ٤٧٥
(سەرگورد) یووسف میران ٣٢٤، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٣٨
یووسفی حاجۆ ٢٠١، ٢٠٤
یووسفی نەججارِ ٢٨١
(دوکتۆر) یوناتان ٢٨
یوونس عەقراوی ٤١٥
یەحیا چروستانی ٦٩، ١٩٧
یەدوللا فەیلی ٣٣٠
یەرمیا (دووکانداری جوو) ١٠٤، ١٠٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣٢، ١٨٦، ١٩٤
یەزبەک (نووسەر) ١٣٨
یەزدان پەرست (لە ڕادیوی تاران) ٥٠٤
یەزدی (لە برلین) ٢٣٣
یەزید کوڕی معاویە ٣٧٦
یەفگینا واسیلیڤا ٤٨٢
یەعقووب/ یـاقووب (ئەفـسەری شـۆرەوی) ١٣٢، ٤٨٤
یەلماز گۆنەی ٥١٩

چەند وێنە بۆ یادگار

حاجی مەلا محەممەدی بۆر (بابی مامۆستا هەژار)

فەقێ ڕەحمانی تازە لاو

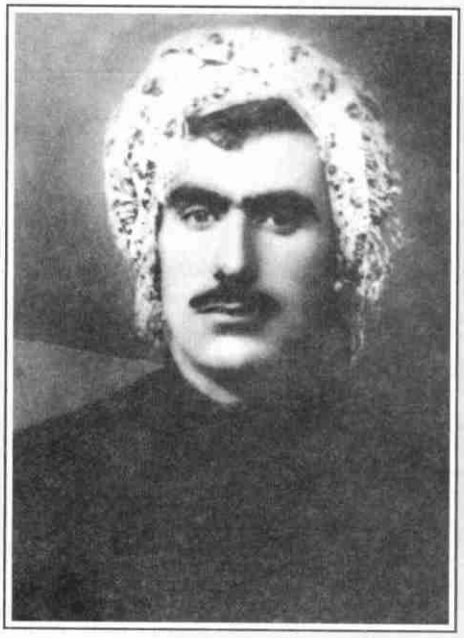

هەژار (عەبدورەحمان شەرەفکەندی) لە سەردەمی کۆماری مەهاباد

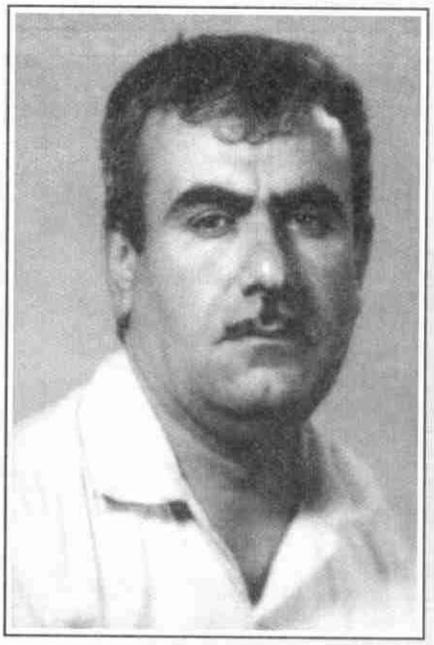

عەزیز قادری وێنەگر (مامۆستا هەژار)

پاش نۆساڵان یەک گرتنەوە، هەژار، مەعسووم، محەممەد (شێرکۆ)

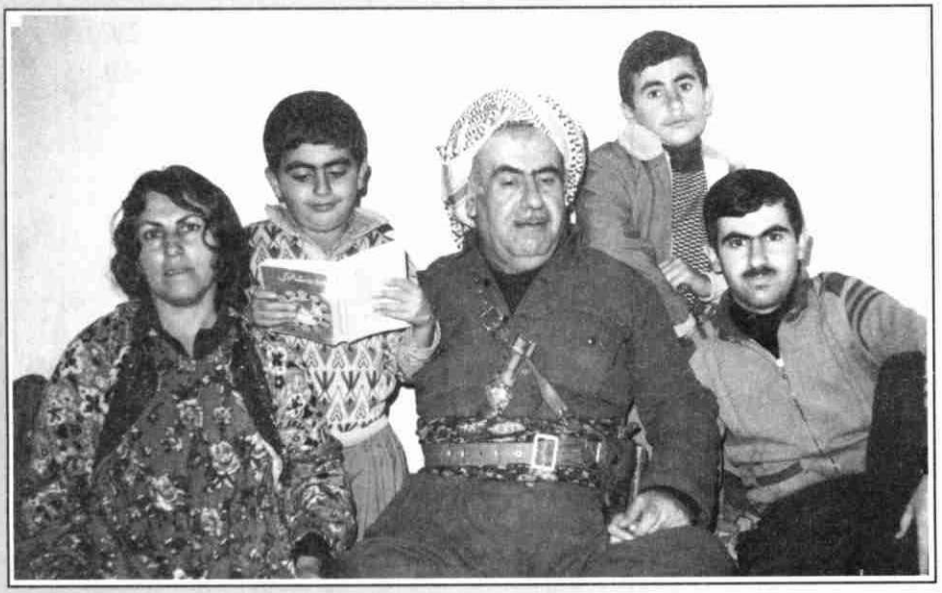

سەردانێکی ماڵ و چاوپێکەوتنی ژن و منداڵان، مستەفا (ئاگری)، زاگرۆس، خانی و مەعسووم‌خان

وەکوو پێشمەرگەیەک لە شۆرش

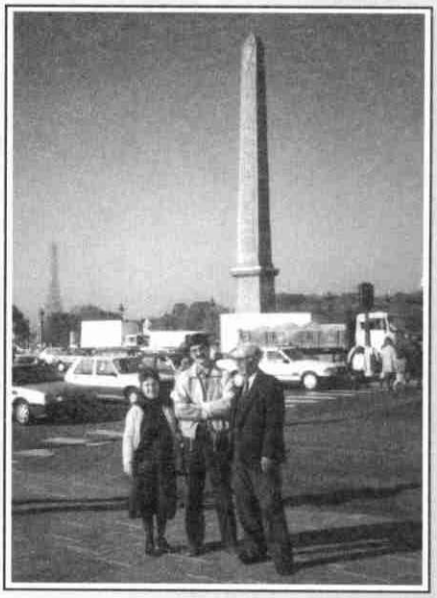

مامۆستا هەژار، ماجد، دادە مەعسووم

له ڕاستەوە مامۆستایان: حەقیقی، ئاوات، هەژار

مامۆستایان: هەژار و محەممەدی قازی

مامۆستا هێمن، فرانسوا حەریری، مامۆستا هەژار

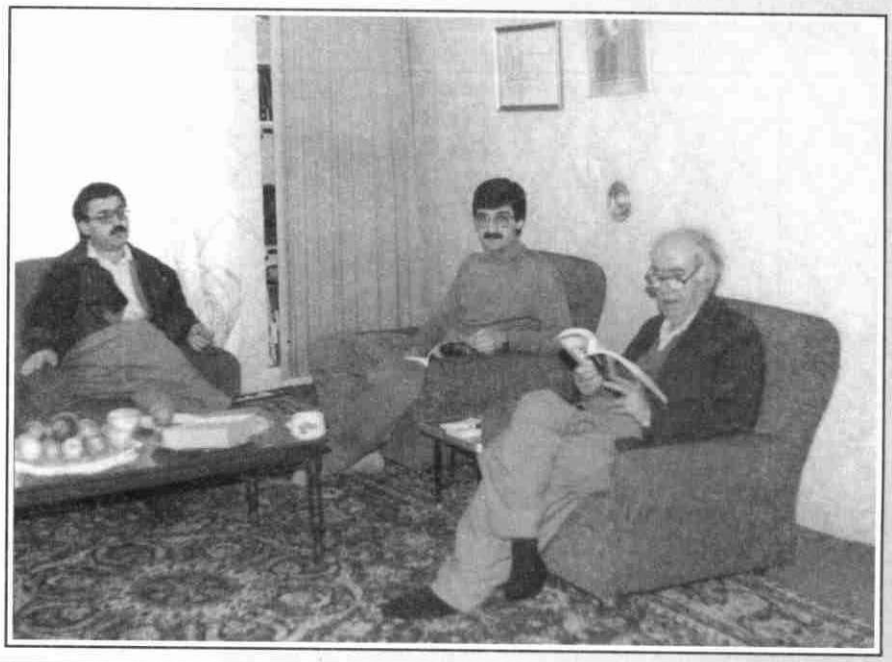

مامۆستا هەژار، ماجد، مامۆستا هادی مورادی

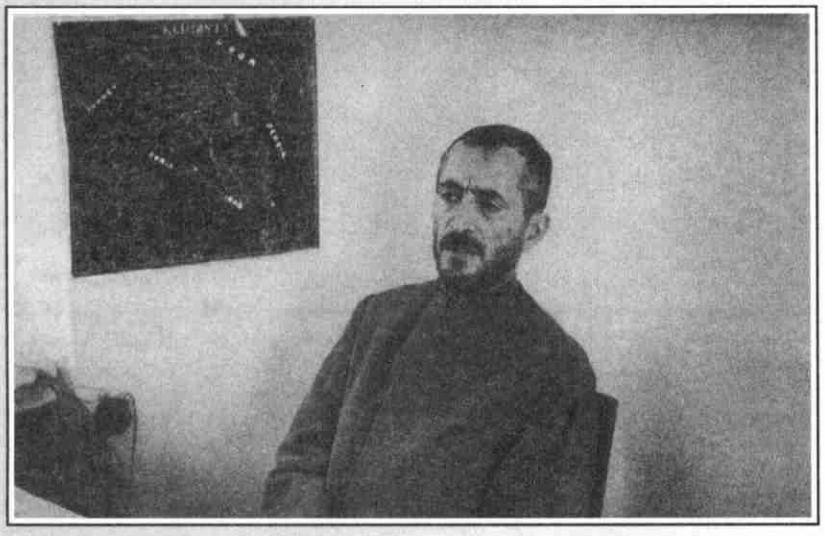

قازی محەممەد لە دەفتەری لە مەهاباد

ژنرالْ بارزانی و پێشەوا قازی

دەوڵەتی کۆماری مەهاباد

هێمن، قازی محەممەد، هەژار

بارزانی، وەکوو پێغەمبەریک لە ناو ئومەتەکەیدا

مەلا مستەفا بارزانی و مەسعوود بارزانی لە چیای هەندرێن

بارزانی و کوڕەکانی، لە ڕاستەوە: مەسعوود، ئیدریس و سابیر

مەلا مستەفا، ئیدریس و لە پشتەسەریان فرانسوا حەریری

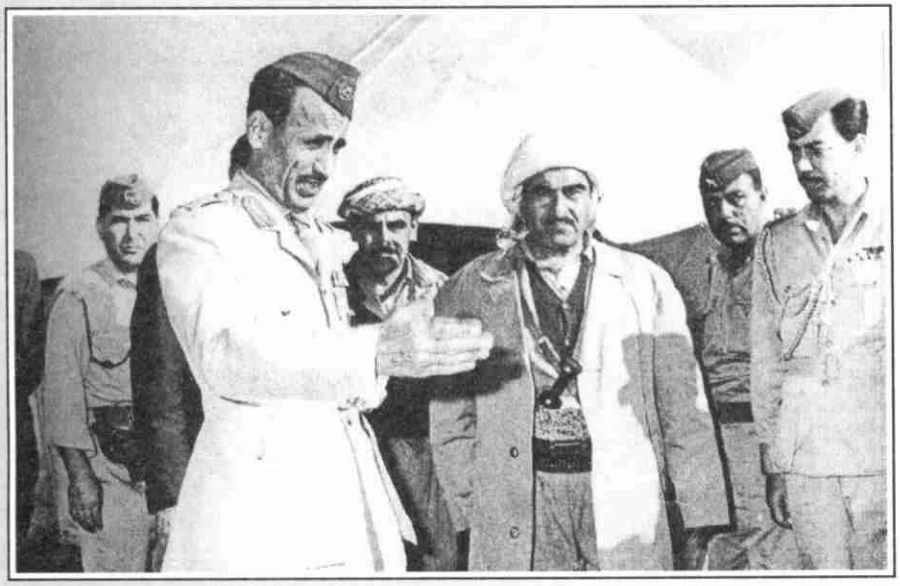

بارزانی و عەبدورەحمان عارف، دوای شەری هەندرین

لە ڕاستەوە: شێخ لەتیف، مەلا مستەفا، سەلیم فەخری و مەلا عەبدولباقی

لە ڕاستەوە: سەدام حوسێن، بارزانی، فوئاد عارف، لە ڕێزی دواوە: هەژار و نووری شاوەیس

لە ڕاستەوە: سەدام حوسێن، مەسعوود بارزانی، ئەحمەد حەسەن بەکر، ئیدریس بارزانی و مەحموود عوسمان

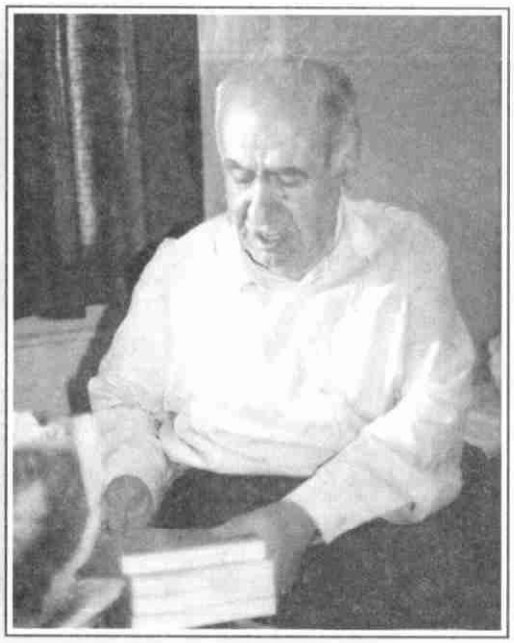

کارنامەی ژیان: دەستێکی پڕ لە کتێبی هێژا بۆ کتێبخانەی کورد

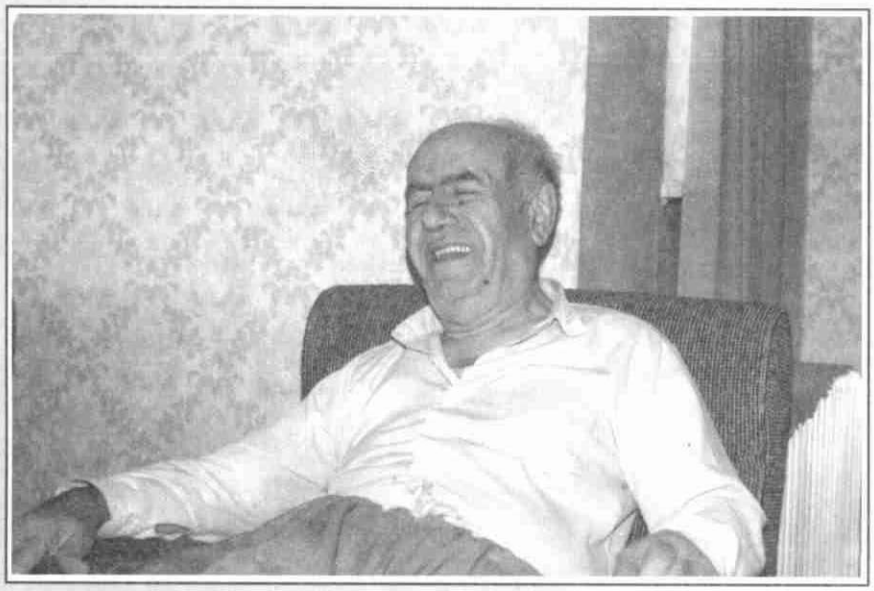

دنیا ئەوەندە ناهێنێ ...

تەرمی مامۆستا لە سەر دەستان

هەموو هاتوون...

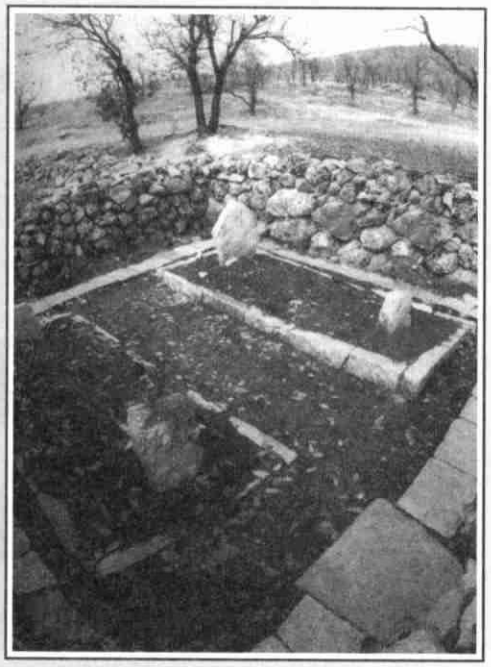

گڵکۆی مەلا مستەفا و ئیدریس لە بارزان

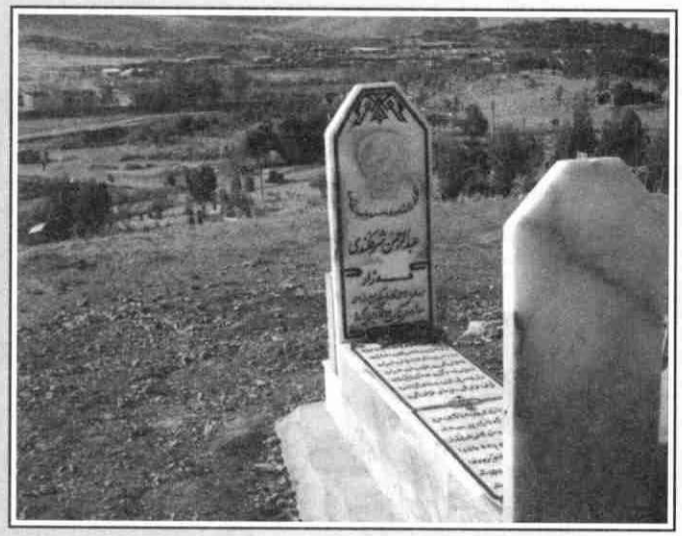

گڵکۆی هەژار لە مەهاباد. لای کەم با لێرەدا لە پەنای یەک بن

... سەر لە هەوەڵەوە لەو شاگرد گارسۆنییە بە خۆمدا دەشکامەوە؛ بە شەرمەوە ئامان و دەفرم لە پێش موشتەری لادەبرد؛ بەزەشم بە خۆمدا دەهات. بەیتێکی مستەفا بەگی کوردیم هاتەوە بیر کە دەڵێ:

سەبا یارانی مەجلیس گەر دەپرسن حاڵی زارم لێت

بڵێ کێشایە مەیخانە دوو چاوی بێچووە عەییاریک

بێچووە عەییاری ئەو شاعیرە، بەچکە ئاغایەکی لووسکە بووە. بێچووە عەییاری من، کوردستان و چەندین ملیون کوردی لێ قەوماوە؛ بۆشی بچمە سووچی مەیخانە و لەوەش ڕەزیل‌تر بم، جێ شانازیمە. ئیتر بە ڕاستی ئەم بەیتە شیعرە، شەرم و تەقیەی لابردم و زۆر بە ڕاشکاوی کاری خۆم دەکرد ...

ل. ١١٢ و ١١٣

Kitêbî Mehregan